

राजस्थान सिन्धी अकादमी

1997-2000

अकादमी जा उहदेदार

भगवान अटलाणी	(चेयरमेन)
रमेश गुरसहाणी	(वाईस चेयरमेन)
सलामत राय गुरबाणी	(खजानची)
हासानन्द जेठाणी	(सेक्रेटरी)

कारोबारी कमेटीअ जा मेम्बर :

डॉ. जी.टी. भट्ट (जयपुर), प्रभुदास पाहुजा (उदयपुर), राधा किशन चांडवाणी (बीकानेर), सतीश गोपलाणी (कोटा), सुरेश बबलाणी (अजमेर)

जनरल बाडीअ जा मेम्बर :

कन्हैया अगनाणी (जयपुर), किशनचन्द सुखनाणी (किशनगढ़), गजेन्द्र रिझवानी (जयपुर), गोबिन्द रामनाणी (जयपुर), ज्ञानचन्द सुखनाणी (बालोतरा), किशन रतनाणी (कोटा), डॉ. धर्म लौंगानी (अजमेर), डॉ. भगवानदास छाबड़िया (उदयपुर), मोहन उदासी (जयपुर), रेवाचन्द एडवोकेट (जोधपुर), डॉ. सुशीला मोटवाणी (अजमेर), हरीश देवनाणी (जोधपुर), हरीश कर्मचन्दाणी (जयपुर), हरि बालचन्दाणी (अलवर)

रिजिस्ट्रार

देवनागरी विभाग

सम्पादकीय जे बहाने कुझ सुवाल...

मयार छा आहे? मुलहन, फासलन ऐं सूचनाउनि जे तेज वहकडे जी दिशा तय करण जंहीं दौर में लगातार दु खियो थींदो वेन्दो हुजे, उन दौर में मयार जी गाल्हि ताज्जुब जहिडी लणी सधे थी पर जीअं सिजु हमेशा सिजु इ रहन्दो तीअ मुलहन ऐ मयार जा माणा वि क्यामत ताई दाइमी रहन्दा। भली जरूरतुन जो दवाव कहिडा वि ईशारा दे पर सचु, ईमानदारी, नैतिकता वगैरह हर दौर मे जीअं हुआ तीअं रहन्दा। वक्त जा दबाव भरम पैदा करे सघन था पर सिजु कदहि तिरीअ पुठियां लिक्कियो आहे छा?

1997-98, 1998-99 ऐ हाणे 1999-2000 वारी 'रिहाण' सां बावस्ता संपादक मण्डल जा सभु मेम्बर लिखण ऐ पढण जी दुनियां में भलीभांत ज्ञातल-सुजातल आहिन। सिन्धीअ जूं सभु अखबार/मैगजीनूं पंहिजें संपादक जे रचनाउनि खे छापींदियूं आहिन पर 'रिहाण' मे संपादक मण्डल जे कंहिं वि मेम्बर लेखक जी का रचना नजर न थी अवे। सिन्धीअ जा पाठक ऐं सिन्धीअ जा लेखक त इन निस्वत सुवाल खडा कंदाई आहिन, अकाडमीअ जा पंहिंजा कुझ मेम्बर पिण इन मुद्दे ते मुखतलिफ वीचार जाहिर कन्दा रहन्दा आहिन। संपादक मण्डल जा मेम्बर पाण वि कदहिं-कदहिं महसूस कन्दा आहिन त पंहिजी नजर मे मकबूल संदनि का मयारी रचना 'रिहाण' में शामिल थियण घुरिजे। मयार ऐ मुलह कंहिं वि घृतराष्ट्र जे हथनि में दुर्योधन खां सवाई ब्रियो कुझ नथा थी सघन। लेखक पंहिंजी रचना खां ऐतरो जुडी थो वजे जो पंहिजी रचना जी पाण कथ करिण जी हालत मे हू न थो रहे। हूंअं वि रचना संपादक जे निष्पक्ष फैसले मां लंधे जदहिं आम पाठक जे दरबार मे थी पहुचे, उन जी सही कथ ऐं समालोचना तदहिं ई थी थिए। त पोइ मोह के फाथल लेखक संपादक जे रूप मे पंहिजी रचना खे पंहिंजी ई मैगजीन में शामिल करिण जी गाल्हि सही कींअ चइवी? सुवाल सिन्धीअ जे सुजाण पाठकन ऐ लेखकन जे वीचार जी घुर थो करे।

राजस्थान सिन्धी अकाडमी खे सभिनी जी अकाडमी, सभिनी लाइ अकाडमी मजे हलाइण जी कोशिश असां कई आहे। प्रोग्राम हुजनि, चटामेटियू हुजनि, इनाम हुजनि, चाहे 'रिहाण' ऐ 'सिन्धू दूत' मे शामिल रचनाकं हुजनि, असाजी भरपूर कोशिश निष्पक्ष रही करे कम खे अगिते वधाइण जी रही आहे। शाइद इन करे सिन्धी समाज तोडे सिन्धी साहित्यकारनि ऐ सिन्धी प्रेस जो अकाडमीअ खे भरपूर आशीर्वाद मिलियो आहे। सन्तोष जी गाल्हि आहे त इहो नजरियो अकाडमीअ खे सरकारी इदारो मजे पाण खा अलग समझण जी भावना खे घटाए सधियो आहे। मौजूदा दौर मे सिन्धी समाज लाइ अकाडमीअ जो इहो नजरियो ऐ अकाडमीअ लाइ सिन्धी समाज जी इहा भावना जरूरी बि आहे। लाइक ते लीक न ऐ नालाइक जी पुठिभराई न, इहो सिद्धान्त हर पल असांजे सामहूं रहियो आहे। 'रिहाण' लाइ रचनाउनि जी चूंड करिण वक्त बि असा इन सिद्धान्त ते अमल करिण जी कोशिश कई आहे। 'रिहाण' मे शायी थियल रचनाऊन ते तक्काजी रदअमल जो असाखे इतजार रहन्दो।

सोच वीचार

कहि बि छोकरीअ या औरत जो सत शील दिसी हिकदम वात मां निकिरियो वजे त हीअ त का सीता आहे। सीता राजा जनक जी धीअ हुई। श्री राम सां विवाह करे राजा दशरथ जी नूह थी आई। राम सां गदु बनवास में वजे थी ऐ लंका जे राजा रावण जे बन्द में रहे थी। राज घराणे में पलिजण करे हुन सभु सुख दिटा उन करे लंकापति रावण जे बन्द मे का अहिडी गाल्ह ताम, कपिडो, पहराव, गृह गृहो, मणियो वगैरह खेसि न मिलियो हून्दो जहिजो हुन पहिजे पिता राजा जनक वटि या साहुरे घरि राजा दशरथ वटि उन जो आनन्द न वरितो हुजे।

ब्रिये तरफ मारउई, गरीब मारुनि जी धीअ घर जे बरपटनि जे झूपडियुनि में रहँदड, सरदी में थधि जे झोकनि ऐं गरमीअ में लुकुनि जे लहसनि मे लूसाटियल, खथे जे पहराव में रहँदड, पका, पेरु, पुसियूँ ऐं दौरा खाईन्दड वटि अची थी बन्द थिये ऐ खेसि उहे ताम ऐ सींगार दिना था वजनि जेके हुन सुपिने में बि कद्हीं तसवर न कया हून्दा, उते हूअ हिरखु हारे त का वदी गाल्ह कान्हे पर तहि हून्दे भी हूअ लालघ जे अगियाँ नथी झुके, हिरिखु नथी हारे ऐ उन्हनि खे ठुकिराए थी छुदे।

हाणि सुवाल आहे त सीता जो त्याग वधि यों मारिउई जो त्याग महान? मूँखे हिति सीता माता जी महान्ता घटाइण जी भावना कोन्हे।

हीउ सुवाल पाठिकनि जे जेरि वीचार लाइ छदिजे थो। असाँ खे पाठिकनि जे रायनि जो इन्तजार रहन्दो।

फहरस्त

कहाणियूं

क्रम	रचनाकार	विषय	सफो
1	किशन रतनानी	खर्ची	3
2	अशोक मनवानी	मौजूदगी	7
3	अनुराधा लालवाणी	उपाधि	10
4	वीना कर्मचदानी	सियाणी धीउ	11
5	वैद्या देवकी बघाणी	नई प्रेरणा	12
6	राधाकृष्ण लालवाणी 'राही'	मता मोटाईन्ति	13
7	गोप रूपानी 'आरजू'	गुरु एं शिशु	17
8	राजेश भम्भाणी	उलझियल रिश्ता	22
9	राधाकृष्ण आलमचदानी	भाई राम राम	25

गजल, गीत एं नज्म

क्रम	रचनाकार	विषय	सफो
1	प्रवीण अनवानी	इसानियत	31
2	नारायण मन्शानी	वक्त जी पुकार	32
3	शकर चादवाणी	भजन	33
4	सरल झाप्रटें	वरी भारत खे	35
5	रमेश नारवाणी 'नीगर'	सावणु आयो आ	36
6	डॉ गिरधर भट्ट	जुग जुग जीअंदा	37
7	मनोहर पुरोहित	कविता	39
8	जीवत घनश्यामदास	उन राति	40
9	बलू चोइथाणी	जगु सारो मतलब जो यारो	41
10	मधु मंगलाणी	सिलसिलो	42
11	अशोक मंगलाणी	कोडो सचु	43
12	गोपचंद सिंधी रामेजा	कविता	44
13	दयाल गोकलाणी	कविता	46
14	कुमारी मीना	कविता	48
15	भारती ठाकुरानी	कविता	50
16	अपूर्वा चावला	गजल	51
17	सती खिलनाणी	कविता	52
18.	हरी गोरेजा	कतआ	54
19.	सुन्दर कलवाणी	गजल	55
20	वासुदेव सीनर्पाणी	माणूह जो मुलुहु	57
21.	महेश नैनवाणी	वीहनि सालनि जो रिसर्च	58

22.	डॉ. डी.आर. मंघनाणी	असीं आबाद आहियूं	60
23.	नानकदास रामरक्षा	आहे प्रेम जी महिमा..	61
24.	मनोहरलाल खतूरिया	मा आहियां सिन्धी	63
25.	द्रोपदी धनवाणी	पतंग	64
26.	डॉ. मोतीलाल जोतवाणी	नमूनो को बियो..	65
27.	लता कुंगवाणी	महगाई	66
28.	अनुराधा लालवाणी	कविता	68
29.	लक्ष्मण पुरूसवानी	गजल	69
30.	बन्दीराम जसवानी	जिन्दगीअ जा रंग	70
31.	नन्दलाल 'तालिब' दयानी	थीन्दो दाढ़ो मुश्किल	71
32.	खीमन यू मूलाणी	हलो सरहद ते	72
33.	गोवर्धन शर्मा 'घायल'	गजल	73
34.	सावित्री रानी	स्वामी परमानंद जा उपदेश	74
35.	श्रीचंद नैनाणी	तू या बणायल...	75

मजमून

क्रम	रचनाकार	विषय	सफो
1.	श्रीमती लाजवन्ती कृपलाणी	नारी अबिला या सबल शक्ति	79
2.	कमल चंचलाणी	लुप्त थींदी असांजी मिठड़ी बोली	82
3.	रेवाचंद पहलाजराय	आजादीअ में सिंधियुन जो योगदान	84
4.	प्रिया गजसिंघाणी	सिंध प्रान्त जरूर ठहंदो	86
5.	सावित्री रानी	स्वामी श्री सुमर्थ स्वामी	88
6.	धर्मदास मेवाराम मंघानी	सिंधी संत एं सूफीवाद	92
7.	सोनल गोपाल माखीजानी	चूंडुन में नवाण	95
8.	रामचंद्र बी. मोटवाणी	सिंधी गीतन में शास्त्रीय धुन	97
9.	नंदा जेठाणी	स्वामी शांतिप्रकाश जी महाराज	99
10.	शांति लाला	नौकरीपेशा ...	101
11.	अशोक कुमार छाबड़िया	सिन्धी फिल्मिनि जे...	103

नाटक

क्रम	रचनाकार	विषय	सफो
1.	हरीश देवनाणी	मेहनत जो फल	107
2.	सुरेश बबलाणी	इन्सानियत जिन्दह आहे	114
3.	किशोर लालवाणी	वक्त बदिलजी रहियो आहे	125

रिहाण

कहाणें

फिशन रतनानी

मालाजी माऊ हैरान थी वयी। सोवण लगी त
माला खे छा थी यियो अथसि। सदाई चुपचाप रहण वारी,
धीर-मधीर माला जेका खर्ची वठण खां हमेशा मना बंदी
आहे, अजु पुरी वरे खर्ची वठण लगी आहे।

कल रात जी गालि आहे। मानी चाइण चा
पोई, माला जा पिता ऐ माऊ, माला सा गदु-गदु धुमन
निकता। मानी खायण खा पोई, हू टई धुमन वेंदा हुआ।
इहो हिनन जो नियम हो। रोज धुमदे धुमदे शोडी देर टिक
थले ते वेही वरे, पान में गुलियू वया हुआ। दरअसल
मला जो रिउ, पहिजे वम में ऐगरे वदर मशगुल रहवो
हुओ जो राज दीह में पहिजी थीअ माला सा गुलियू
जी बुल्लई न वडी सधदा हो। माला जी माऊ बि मौकरी
बंदी हुई।

धुमदे-धुमदे माला पहिजे स्कूल जू गुलियू,
पहिली साहिदुनि जू गुलियू, मातरियानि अजु गुलियू
ऐ स्कूल जी बस में थियअल गुलियू मभु रोजे वरे
बुस दीने हुई। मानी खायण खा पोई धुमन जो इरो वरात
दिनिने खे ऐतरे वदर पसद हा त दिन वरात में न टी गी, न
पर गृहस्थी ला वम ऐ न आकिम जू गुलियू। बस माला
जू गुलियू, मीजमनी, गियन-टलान ऐ अभी वने मुहरी
पन।

कल रात माला जी माऊ जे हैरानी मे घयण जो
सबधु हो। कल रात मानी खायण खां पोई, हू टई जंदहि
धुमन निकता त माला चुप-चुप हुई। गुलियू न पोई। माला
न त स्कूल जू गुलियू कयूं, न साहिदियुनि जूं। धुमदे
धुमदे टई बनी वरे, सागिये थले ते वेडा। माला खे गुप
टिरी वरे, माला जे पिउ पुछियुनि।

माला पुट। अजु गुलियू कोन मुभाईरीअ छ ७
माला शोडी देर चुप रही। शोडी देर खा 'पोई
पीऊ रो तयाईस 'दादा। हिकरी पुर करियां शर्त आहे त
पुर जो सबधु न पुछ्या।

माला जे पिउ जो माला ते जाओ निग्यासु भो।
मालाजी समरा ऐ होशियारी जी हुन रो ज़ाण हुई। माला
जेका बि गुलियू वडी आहे, सोवे सागिये ऐ कंहि सुदे राव
सा बंदी आहे। सो बिना कंहि सोव ऐ ईजाअर जे हुन धा
'हा पुट। घउ। असां रो तुहिजी शर्त मंगूर आहे। १३
मालाजी माऊ। टीक आहे न। माला जे पी ऊ माला
माऊ रो हापी भलन जो इमारी कंदे भइया।

मालाजी माऊ शोरी हैगुशी वई। गाव में पद दी
वई। सोवण लगी त हैरानी रागनि में माऊ वई, दि
हिकरी पुर न वई आहे। पर पहिजी पीऊ जो
यागदण ताओ हुन माला बि न मली। माला ७ दिन ७
इमारी सागरी करे हापी भइयाई।

237 1308

237 1308

237 1308

237 1308

237 1308

237 1308

माऊ-पिऊ जी तरफां मंजूरी मिलंदे ही माला
ग़ालिहिन शुरु कयो। माला चयो -

'दादा। तव्हां मुखे रोज दह रुपया खर्ची दींदा।'

माला जी ग़ालिह बुधी करे माला जी माऊ हैरानु
थी वई। दह रुपया रोज, छा कंदी माला।

माला पहिंजी घुर करण खां पोई पहिंजी पिऊ दे
निमाणी अखियुन सां निहारियो। माला जे पिऊ चयुसि -

'पुट असां खे तुहिंजी घुर कबूल आहे। असां रोज तोखे दह
रुपया खर्ची दींदासि ऐं कदहिं बि इयो न पुछंदासु त तुहिंजी
खर्ची जी घुर जो सबबु कहिड़ो आहे। ठीक आहे न माला।'

माला जे मथे ते प्यार सा हथ फिराईदे माला जे पिता चइयो।
'जो पिऊ समझी वियो त माला जे मन जी मुराद पूरी थी
वयी आहे।

माला जे मन में हिन घुर जे करे हिजाबु पैदा थी
वियो हो। हिन हिजाबु जे करे हुन चयो -

'दादा। छो जे तव्हां मुखे रोज दह रुपया दींदा
हिन करे मुहिखे कोई बि चाकलेट, खाइण जी का बि शइ
या ड्रेस न वटी दिजो। मुखे जेको बि खपंदो मां पहिंजी
खर्चीअ मां वठण लाहे तव्हां खे चवंदसि।'

माला जी हिम्मत वधायण वास्ते माला जे पिऊ
चयो 'पुट। जीअं तूराजी। छहनि-महिनन खां पोई तुहिंजो
जन्मदीहुं आहे। मां सोचियो हो त तोखे साइकिल वटी
दींदुस।'

माला चयो, 'दादा जन्मदीहुं ते बि साइकिल जे
बदिरां मां तव्हां खां खर्चीअजी घुर कंदसि।'

धीअ पिऊ जू ग़ालिहियूं बुधी करे माला जी माऊ
आश्चर्यचकित थी वई हुई। पर कुछ चई न सघी। रूगो
इहो चयाईस -

'पिऊ धीअ जू ग़ालिहियूं पूरी थी वयूं हुजन त घर
हलूं। ग़ालिहियुनि में केतिरो वक्त निकरी वियो, खबर अथव'

'सारी अम्मी' माला चयो। टई घर अची सुन्ही
पिया। माला जी माऊ खे निंड कोन आई। माला जे पिऊ

खे बि जागुन्दो दिस्ती करे चंयसि -

'तव्हां धीअ खे ऐतिरी आजादी छो था दियो।

माला ऐतिरी खर्ची छा कंदी। कदहिं सोचयो अथव।

माला जे पिऊ चयुसि, माला वारहें साले जी
थियण वारी आहे। तो कदहिं दिठो आहे तु हुन का बि घुर

कई आहे। मालाजी माऊ। माला दादी समझु वारी धीअ
आहे। पहिरियो दफो कुछ घुर कई अथई। वार जी
काबलियत ऐं वार जे सोच खे असां खे समुझण खपे। ऐहिडी
समुझवारी धीअ खे मना करण या हुन खां सवाल जवाबु
करण मुखे ठीक न थो लग्ने। तोखे बि विनती आहे, माला
खां कदहिं कुछ बि न पुछजांसि। हिक दफे पहिंजी धीअ खे
अजमाए दिस्सु। मुखे त पहिंजी धीअ ते पूरो विश्वासु आहे।
माला जेको बि सोचियो हूंदो, सुठो ऐं सही सोचियो हूंदो।'

असल में माला खे निंड कोन हुई। पहिंजे पिता
जी ग़ालिहियूं बुधी करे खुशीअ साँ हुन जू अखियूं भरजी
आहियूं। सोचण लगी त मुहिंजा माऊ पिऊ केतरे न वदे
दिल वारा आहिन। माला खे पहिंजे माऊ पीऊ ते फरबु थी
रहियो हो। माला जो इरादो वधीक पको थी वियो। जहिं
कम लाहे हुन खर्ची घुरी आहे, हुन कम लाहे बस छः महिना
इंतजार करणो पवंदो। पहिंजे जन्मदीहं जो इंतजार करणों
ही पवंदो। सोचींदे सोचींदे माला खे निंड अची वयी।

महिनी गुजरी वियो माला जी इन्तिहान शुरु थी विया। माऊ पिऊ सां गदु गदु पढाई कंदे कंदे इन्तिहान कीअ गुजरी विया माला खे पतो ई कोन वियो। मोकल जा दीह अघी विया। खर्ची जी हिन मालह खे वु महिना गुजरी विया। माला पहिजे पीऊ खे चयो -

‘दादा। तज्जं जी दिनल खर्ची ऐं दिवूं नदिवूं नंदिय खर्चियू मिलाए करे सत सौ रुपया थी विया आहिन। ही वलो तज्जा हिन खे संभाले रखो। मुखे जदहिं वि घुर्ज पवंदी, घुरी वढदी साव।’

मालाजी माऊ वरी हैरानु थी वई। माला दिन महिननि मे सत सौ रुपया मेढे वरता आहिन। पाई वि खर्च न कई अथहीं। मालाखे जदहिं खर्च ई न करणो हुओ त पोए हुन खर्चीअ जी घुर छो कई।’

माला जे पिऊ सज्जी खर्ची माला जे माऊ जे हथ में दिनी ऐं चयसि त जदहिं वि माला घुरे हुनखे देई छदिजासि।

माला जो नानापो अजमेर में हो। स्कूल जी छुटियुनि में हू राधु पन्द्रहनि दीहनि लाए अजमेर वेदा हुआ। नाना-नानी भी हर साल हुननि जे अवण जो देसग्री सा इतजार कदा हुआ। माला बि पहिजे नाने-नानीअ खे लढो प्यार कदी हुई।

अजमेर में पन्द्रह दीह घुमण-फिरण, खाइण-पियण ऐ नानीअ जू कलाणियू बुधण में निवारी विया। पन्द्रहनि दीहनि खा पोई घर मोटण लगा त नाने-नानीअ पुछियुसि ‘माला पुट। दिन साल नानाणे तरका तोखे केहिजो तोहफो खपे। बुधए त हली करे वटी अचू। हर साल त वृ फाक वढी आहीं। दिन साल वगो वटी दियू तोखे।’

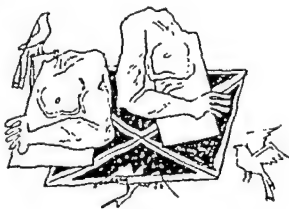
माला पहिजे पीऊ जी तरफ दिठो। जिय त पुछी रही हुजे त छा हू नाना खां वगो जी जगह खर्ची घुरी सघे थी। माला जो पिऊ गाल्हि खे समझी वियो। हुन चयो -

‘माला पुट। तूं कदहिं के बि शै जी घुर न कदी आहीं। पर अर्जु घुरी वडु।’

मालाजी माऊ कदहि माला खे त कदहि माला

जे पिऊ खे दिरी रही हुई।

माला नाने-नानीअ खे घइयो त दिन दफे हुन खे वगो न खपे। वगो जी जगह ते खर्ची खपे। नाना-नानी बि हैरानु थी विया। माला ऐं खर्ची। माला त कदहिं खर्ची न वढंदी आहे। हिन दफे खर्ची जी घुर कई अथई। नाने माला जे पिऊ जी तरफ दिठो। हुननि जो इशारो समझी करे नाने नानीअ टे सौ रुपया माला खे दिना। माला उहे टे सौ रुपया पहिजी माऊ खे दिना ऐं चयसि त हाणे पूरा हिक हजार रुपया थी विया आहिन।

नाने नानी गाल्हि खे समझी न सधिया। माला जी माऊ गाल्हि खे समझाईदे चयो।

‘वावा। माला खर्ची मेड़े रही आहे। बिन महिनन में दिन हिकु हजार रुपया मेड़िया अथई। माला शर्त रखी आहे त असा हुन खा दिन खर्चीअ जो राबवु न पुछदा सि। माला खे जदहिं खपन्दा हू पहिजी मेड़ियल खर्ची खर्च कदी।’

नाने नानीअ खे मालाजी इहा गाल्हि पसद आई। हुनन मालाजी तारीक कई। बिए दीहं सुबुह जो नाने-नानीअ जो आशीर्वचन वटी करे हू पहिजे घर मोटी आया।

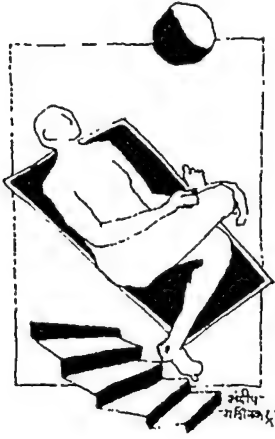
समय गुजरंदो वियो। बाकी सत दीहं बचा हुआ माला जे जन्मदीह में। माला रोज सुबुह जो उथी करे दीहं गुणीन्दी हुई। खर्ची वधी करे टेवीअ सौ थी वई हुई।

आखिर जन्मदीहं बि अघी वियो। जन्मदीहं ते

माऊ पिऊ माला खे वाधायूं दिनियूं। हुनन माला खा पुछियो
त हुन खे जन्मदीह ते केहिडी खर्ची खपे।

माला चयो -

'दादा। अजु मां तव्हां खे सजी गाल्ह खोले थी
बुधायां। मां जंहि मंशा सां खर्ची मेड़ी आहे, हुन जो सबबु
तव्हां खे बुधायण थी चाहियां। अजु बुधायण जो दीहुं अची
वियो आहे। तव्हां मुहिंजी जमा कयल टेवीअ सौ जी खर्ची
में ब सौ मिलाईदा त अढाई हजार थी वेंदा।

माला पहिंजी गाल्हि खुली करे बुधायण लगी।

'दादा थोड़ा महिना पहरी जी गाल्हि आहे। जेदिहं
मां तव्हां खां पहिरियो दफो खर्ची घुरी हुई। उन दीहुं पहिंजे
घर में सफाई करण (बुधारी करण) वारी माई नसीम बानो
पाण सां गदु पहिंजी सुहिणी धीअ सलमा खे वठी आई
हुई। नसीम बानो अम्मीअ खे बुधायो त सलमा जू अखियूं
खराव आहिनि। सलमा जी अखियुनि में मोतियोबिन्द जी
घीमारी आहे। हुन सलमा खे वदे डॉक्टर खे देखारियो
आहे। डॉक्टर बुधायो हुअस त सलमा जी अंखियुन जो
आपरेषन थीन्दो। अटकल अढाई हजार रुपयो खर्च ईन्दो।

नसीम बानो अम्मीअ खे जदहिं ही सभु बुधाए
रही हुई त मां वि अम्मीअ सां गदु वेटी हुअसि। मुहिंखे पतो
हो त सलमा जो पिऊ पुठिये साल एकसीडेंट में गुजारे
वियो हो। नसीम बानो पहिंजे विन वारनि खे मुश्केलात

सा पालींदी हुई। हू सलमा जी अखियुनि जे आपरेषन
लाए पैसा किथां आणींदी। खसीस पैसे करे सुहिणी सलमा
दिसी न सघे, मुखे सुठो न लगो।'

माला चयो, 'ते डीह मां फैसलो करे वरतो त मां
पहिंजे जन्मडीह ताई पैसा मेड़ीदसि। खर्चीअ जी पाई वि
खर्च न कंदसि। ऐं जदहिं अढाई हजार रुपया थी वेंदा त
तव्हां खां मजूरी वठी करे सलमा जी माऊ खे दीदसि।
सलमा जो इलाज थी वजे। सलमा दिसी सघे। हिन खां
वधीक मुखे जन्मदीह ते कुछ न खपे। हिन करे तव्हां खां
खर्ची जी घुर कई। नाने नानीअ खां खर्ची घुरी। हाणे तव्हां
जी इजाजत हुजे त मुहिंजी मेड़ियल सजी खर्ची मूसां गदु
हली करे सलमा जी माऊ खे दियो।

माला जी गाल्हि बुधी करे माला जे माऊ ऐं पीऊ
जी अखियुनि में गोढ़ा अची विया। माला जी माऊ माला
खे भाकी पाए करे चयईस -

जन्मदीह ते हिन खां वदो तोहफो अजु ताणि न
कहिंखे मिलियो आहे, न कहिंखे मिली सघंदो। सलमा
दिसी सघंदी हिन बां वधीक खुशीअ वारी केहिडी गाल्ह
थी सघंदी आहे पुट। असांखे त पतो ही न हो त असां जी
प्यारी धीअ माला ऐतिरी वदी थी वई आहे। पुट असां खे
तो ते नाजु आहे।

माला जो पिऊ माला जी शिकिल ते खुशी ऐं
आत्म संतोष जो भाव दिसी रहियो हो। पहिंजी धीऊ ते
हुन जो विश्वास वधी वियो। हू सोचण लगे त असां सभि
पहिंजी धीऊन खे आजादी छो न था दियूं। पहिंजी धीऊन
ते विश्वास करण छोन था सिखूं। छो न था हुननि जो
हौसलो वधायूं। गर असां सभि पहिंजी धीऊन जी
काबलियत ऐं समझदारीअ ते एतबार करण सिखी वजू त
हिन संसार में धीअ पुट जो फर्कु मिटी वेंदो।

माला खुशी खुशी पहिंजे माऊ पिऊ सां गदु
सलमा जे घर वजी करे, हुन जी माऊ खे अढाई हजार
दिनाऊं। सलमा जी माऊ जूं अखियूं भरजी आयूं। हुन
माला खे चयाईसि -

शल सभनिनि खे तो जहिडियूं धीअरुं मिलनि।

मौजूदगी

स्कूल मां मोटण खां पोइ आलोक ड्राइंग रूम में अकेलो ई रादि करे रहियो हुयो। पहिजो पाण सां गाल्हाइण हू वेझडाइज में गुजरियल पंजनि महननि मे सिखियो आहे। सदस दादीअ, सदसि माउ जे कपड़नि मां हिक कारो कुतो अलग करे उनमा खेस हिक शर्ट सियराए दिनी आहे। हिन ऊहा बुशर्ट अजु पहिरियो भेरो ई पाती आहे ऐं हूअ खां दादीअ खे अजु घटि परेशान कयो आहे। पर आलोक जे पीउ अभय जो मजण हुयो - ओहे टोना टोटका अजाया आहिन त गुजारे वजण वारे जा कपड़ा पाइण सा परिवार जे भातियुन जो दुख घटजन्दो आहे। साइंस जे कायदे मूजिव सोचण सा हीअर शायद अभय समझी सघियो आहे त कपड़नि में उन माणहूअ जी खुशबू समाइल हूंदी ओह जहि करे उन माणहूअ जे आसपासे हुअण जो एहसास थींदो आहे। आलोक जो पीउ अभय अदरा ई अंदरा जणु टुटी पियो आहे। चइनि सालनि ताई संदसि जाल जी कैसर जेहड़ीअ लाइलाज बीमारीअ हुन खे छान सेखारियो आहे? माली मुश्कलातू, शारीरिक तकलीफू, पहंजनि परावन जी सुजाणप, केतरन ही आजमूदन खे सिखन्दे ईहो वयत गुजारियो ऐं आलोक जी माउ माला हॉस्पिटल मे प्राण छुदिया।

माला बीमारीअ जे दौरान हिकु भेरो निराश लहजे

में चयो हुयो - प्रार्थना कई हुई भगवान खे - हाणे मुक्ति दे, हिन तकलीफ भरी जिंदगीअ खां छे थो ऐदो राताई, भगवान? तदहिं अभय चयो हो - माला ओऐं न चउ, हिम्मत सां कम वटि। केतरियूँ मंजिलियूँ तय करणियूँ आहिन अजा असांखे जिंदगीअ में, निराश छोती थी?

माला कमजोर आवाज में चयो - 'साचाई न थी जाणा छ मां? त्वहां मुहिंजी हिम्मत वधाए रहिया आहियो। मुखे खबर आहे त्वहाजे अंदर में केद्री न चिंता आहे। छा-छा नथा कयो मुहिंजे लाइ, पर नतीजो छ तो निकरे? माला जी अखियुन में गोइहा वहण लगा।

अभय, पहिजे डिपार्टमेंट मां हिक वदी रकम जो ड्राफ्ट वटी छुदियो आहे, पर दिल खे आथत कोन्हेस। हिन बीमारीअ जो ऑपरेशन देश में थोरे वकत खां ई थी रहियो आहे। जे रामनी कोशिशुन खां पोइ वि ऑपरेशन नाकामयाब वियो त? ईहो सुवाल रातियुनि जी निंङ उदाए छदींदो होस, शादीअ खां पोइ जे चइनि सालनि में माला केतरियूँ ई गाल्हियूँ जोड़ियूँ हुयूँ पहिंजी शख्सियत में। हूअ सचपचु नारीअ खे गृहस्थीअ जे गादे जो वियो ऐं बराबरी वारो फीतो बणाए देखांरे चुकी हुई। माला खे संदसि साहिदियूँ शायद इन्हीअ करे चवंदयूँ हुयूँ - सचपचु तूँ वदी किस्मत वारी आहीं, केतरा न सुखी आहीं। शन ई ऐं ई

नालो	•	अशोक मनवाणी
जन्म/तारीख	•	22 अक्टूबर, 1964
छपियल किताब	:	"
मिलियल इनाम	•	"
पेशो	:	राजपत्रित अधिकारी, मध्य प्रदेश सरकार
पता	:	एफ-7, कोअरी कॉम्प्लेक्स, इंदौर, म.प्र.

राजु माणींदी रहीं।

गुजरे साल माला टीजड़अं जो व्रतु रखियो हो ऐं
पहिंजे सुहागु जी वदी उम्र जी कामना कई हुई। ईहा खबर
हूंदे बि त ऑदड़ साल टीजड़ीअ ताई हूअ शायदई जिअरी
- हुजे। हिक दीहुं हुन अभय खे चयो - 'खबर अथव
सुहागिण जे मरण ते संदसि पति पहिंजे हथनि सां उनखे
सींगारींदो आहे ऐं उनतें सींध चिट्ठींदो आहे? माला जो
ईहो सुवाल बुधी अभय जूं अखियूं भरिजी आहियूं हुयूं।
पर भावनाऊं लिकाइंदे बाहिरां हुन चयो हो चरी केहड़ा
विचार थी मन में आणीं। भुलजी वईअ उन ज्योतिषीअ
जी गाल्हि जेंहि मुखे बुधायो हो त तव्हां जाल-मुड़सि गदु
जीअंदा ऐं गदु ई संसार छदींदा। ईहो बि भुलिजी वईअ त
तुहिंजी उमिर सत्तर सालन खां बि वधीक आहे। तेहिं दीहुं
मेले में कम्प्यूटर बि त ईहोई देकारियो हो। पर माला जणु
अभय जे गाल्हियुन खे अणबुधो कंदे चयो - छदियो ईहे
दिलासन जूं गाल्हियूं। जीवन जा केतरा बि दीहं हुजनि,
खुश रहो बस। माला जे चपनि ते मुर्क तरी आई हुई पर
अभय उन मुर्क जे पुटियां लिकल दर्द जे बारीकियुनि खे
चडी तरह समझी थे सधियो। बिए दीहुं माला अभय खे
चयो हो - अजु फिल्म ते हलणो आहे, ऑफिस मां थोरो
जल्दी अचण जी कोशिश कजो।' अभय जे मन ते उन
वक्त अजीब किस्म जो भार महसूस थियो हो। खेस खबर
हुई त माला खे पिवचर वगैरह दिसण जो घणो शौक कोन्हे।
न वरी ई हुनजो दुबिरो सरीर ऐतरी थकावट सही सघंदो।
सिर्फ घोट खे खुश करदण लाइ हूअ फिल्म दिसण जी
गाल्हि केर रही हुई। उन रोमांटिक फिल्म दिसण खां पोइ
माला कंदहिं बि फिल्म जो जिक्र कोन कयो। पर हां, बिए
दीहुं ई टी.वी. ते दिठल उन फिल्म बाबत काफी देर ताई
अभय सां गाल्हियूं करण पसंद कयई, जहिंजी नायिका खे
बि भयानक कैसर हो फिल्म बाबत गाल्हाइंदे जणु कि माला
पहिंजे मन में हलंदड़ जट्टोजहद पेश करे रही हुई।

कदहिं - कदहिं माण्हूं केतरो मजबूर थी वेन्दो
आहे, हू जीअण चाहींदो आहे पर जिन्दगी हुन खां पीछो

छड़ाइण चाहींदी आहे। ईहोई कुछ माला सां बि थी रहियो
हो। संदसि खुशहाल जिंदगीअ जे सभनि रंगीन सुपननि
खे वक्त गिरकाए रहियो हो। ऑपरेशन खां पोइ माला
हिक लेदर बैग ऐं कननि लाइ खास डिजाइन जा टॉप्स
वठण जी फरमाइश कई हुई, पर ऊहा पूरी थियण खां अजु
में ई हूअ काल जे कहरी हथन में समाइजी वेई।

आलोक, तहिं दीहुं लगातार रुअन्दो रहियो हो
त दादस खेस भर वारे मार्केट में वठी वियो, तरह-तरह जूं
टॉफियूं, रांदीका, कॉमिक्स कुछ बि आलोक खे विंदराए
न सधिया। आखिर माउ जी जाय वठी सघंदियूं छा ईहे
सब शयूं? जदहिं आलोक स्कूल जे साल्याने जलसे में
नाटक में जुगनूअ जो पार्ट अदा कयो तदहिं उनखे दिस्सी
अभय सोचण लगो हो 'काश अजु माला हुजे हां त पहिंजे
पुटु जी एक्टिंग दिस्सी खुशीअ में ई न मापे हां। गुजरियल
टिन सालनि में पुट जे स्कूल में हर प्रोग्राम में माला हाजिर
रहंदी आई हुई।

माला खां विछडिए अभय खे छह महीना थी विया
आहिन। अजु हो दादो उदास आहे। पुट आलोक बि नानीअ
वट अजमेर हलियो वियो आहे। नानो आयो हुयुस वठण।
अभय अठ साल पुराणा उहे खत पढ़णु शुरु कया आहिन,
जेकी माला खेस मंडणे ऐं शादीअ जे विच वारे साल में
लिखया हुआ। हिक खत में माला लिखियो हुयो - 'मुखे
दुख भरिया गीत पसंद आहिन, तव्हांखे केहड़ा गीत वणंदा
आहिन लिखजो।' अजु त माला जो विछोड़ो अभय जी
जिंदगीअ में खुद हिकु दुख भरियो गीत बणजी पियो आहे।
पोइ अभय माला जे पसंद जे गीतन जी लिस्ट ठाही हुई।
उन्हन गीतनि खे 'मिस्टर मिसेज सीरीज' नाले सां रिकार्ड
बि करायो हो। हिकु गीत पहिंजी पसंद जो, हिकु माला जी
पसंद जो। अक्सर परेशान करण वारियुन इन्हनि
यादगिरियुनि खां पीछो छड़ाइण जी कोशिश में अभय कदहिं
दफ्तर जे कर्ज बाबत थो सोचे त कदहिं पीरसन माउ पीउ
जे सेहत जे बारे में थो वीचारे। पर इननि सभनि कोशिशुनि
जे विच में माला जी याद वर-वर करे अची थी वजेस।

आखिर विसारे बि किए थो सधे अभय, जीवन जे उन सोनहरी दौर खे, जंहे हुनजे बहवार ऐ वीचारनि में केतरियूं तब्दीलियूं आंदियूं। अभय ऐ माला हिक बे जे दांय मूजिब जियण सिखी वरतो हो। पर ही थी छा वियो?

माला जे पसंद जे गीतन जी कैसिट वजंदे धीरे-धीरे आवाज अची रहियो हो। अभय जूं अखियूं भरजी आयूं आहिन। रात जो याहरे वणे हू उथे थो भरवारे एस टी डी. पी सी.ओ. ते वजी पुट खे फोन लगाइण लाइ। आलोक जेको हुन ऐ माला जे प्यार जी निशानी आहे। हिक मासूम, नंदिडो दुतड़ियल ऐ वक्त जो शिकार उहो बार जंहेजे माउ जे आंचल जो सायो हुन खां खसजी वियो आहे। अभय जा आंसू रुकजनि ई न था। होदाहुं आलोक

जो आवाज, थो अचे - पापा, अजा ताई सुम्हिया न आहियो छा? मां त अजा मामा खां आखाणी बुधन्दुस, पोइ। जण कि अभय जे कननि मे माला चई रही हुई - 'ईहा, देर सा सुमहण जी आदत सुठी नाहे।' घटि मे घटि बार खे त जल्दी सुमहणु सेखारियो।' ईहे नसीहतूं दियण वारी माला खुद ऐहडी निड में सुम्ही चुकी आहे, जेहि मां हूअ कदंहि कोन जागुन्दी। होदाहुं वरी फोन ते आलोक जो आवाज अचे थो - पापा तव्हा छुप छो थी विया? आलोक अगिते पुछे थो - 'माँ अजमेर आयो आहियां त छा पुठियां मम्मी घर अची वई आहे? तव्हां चयो हो हूअ कुझ दीहन खां पोइ मोटी ईदी अभय पुट खे भरियल गले सां सागियो दिलासो दींदे रिसीवर रखी छदियो।

कैम्प

गोट जी चौपाल ते अजु घणेई आफीसर आया हुआ। छह-सत कलाक कैम्प हलियो। गोट जे माणहुनि जा अठ-दुह मसला हल थिया। बाकी ब सो बारहां (212) मसला आँदड महीने में हल करण जो वायदो आफीसरनि कयो। कैम्प मे मानीअ जो दाढो सुठो बदोवस्तु कयो वियो हुआ। हिक आफीसर खे मानीअ सां गदु पेश कयल दुधु ऐतरो वणियो जो हुन पहिंजी वाटर बॉटल मे घर लाइ दुधु भराए वरतो। कच्चे रोड ते वेन्दे वापसी मे धोवन सबब दुधु जीप में किरी पियो। आफीसर ड्राइवर खे दडका दिना गादी ठीक सां नथो हलाए सघीं। सजो दुधु हेठ हारजी

वयो, गादी ठीक हलाए। बुधी ड्राइवर हीसजी वियो। आफीसर जीप में पुठिया वेठल नडे, आफीसर खा पुछियो - बियो कैम्प केहडे गोट मे आहे? नडे आफीसर जो जवाबु बुधी वदे आफीसर जे चेहरे ते मुर्क अची वई। दद देखारीन्दे चयई - 'अच्छा, उहोई गोठु, जिताजो सचो गीहु मशहूर आहे, ठीक आ, हलंदासी। पर हिक गाल्हे जो ध्यान रखजाए, गीह लाइ मजबूत ढकण वारो बासणु या दब्यो गदु खणी अचणो आहे, समझी विएं? सरकारी जीप गोट में धूडि उदाइन्दे शहर जे पक्के रोड जे पासे वधी वई।

अनुराधा लालवाणी

अज्ञा श्रद्धांजलि दुई मोटी ही रहियो हुअुसु त पुठियां हिकु जवानु डुकन्दो सदे रहियो हो, रिटायर कर्नल साहब तव्हां वापस त अची बिया, पर हुते त बिया वि शहीद अची रहिया आहिनि ।

तव्हां बुजर्ग आहियो हली करे दिसो । सहके वि पियो ऐं अखियुनि में पाणी बि हुयुसु । चप थर-थर पिया दुकन्ति तदहिं बि राजेश पहिजेो फर्जु समझी रिटायर राम खे ईहो संदेश दिनो ।

कर्नल जूं दुंदे आडरियूं लगी वयूं ऐं मन में अलाए केतरा त खराब वीचार अचण लगुस । ऐं सोचण लगो त

किथे मुहिंजो सुनील वि त उनन शहीदन में... न-न इऐं नथो थी सघे मुहिंजो सिक्की लघो ऐतरे में... जुवान राजेश पुठियां आवाज देई हुनजी चुप्पी तोडी । ऐं वरी राम खे चयई सर तव्हां वापस हलो । कर्नल हिम्मथ जुटाए उन सां वापस हलण लगो पर वराए राजेश खां कुछ पुछण जी हिम्मथ कान करे सधियो । पहिंजे दिल खे समझाएण लगो सोचण लगो जेकर मुहिंजे वक्त में कारगिल जी लडाईं लगें हा त मां वि शहीद थी देश जे कहिं कम अची राधां हां पुठियां घट में घट देशवासी शहीद जी उपाधि त दियन हां ।

नालो : अनुराधा लालवाणी

जन्म/तारीख : -

छपियल किलाव : घूंघट (कविता संग्रह)

मिलियल इनाम : -

पेशो :

पता : डी-37, संत कबरराम, चैरासिया रोड, भोपाल - 462038 (म.प.)

सियाणी धीउ

वीना करमचंदाणी

कमला इहो बुधी वाइडी थी वई त सन्दसि शदीअ बावत गाल्हियूं शुरु थी वयूं आहिनि ऐं खाउन्स का सलाह या मर्जी पुछी बि कोन वयी आहे। हुन खे इन गाल्हि जो यकीन हो त सन्दसि पीउ मां जिन लाइ इहो चयो वेन्दो आहे त हू तरक्की पसंद ऐं नवनि खियालनि वारा आहिनि, संदस जिंदगीअ जे हिक अहम फैसले वठणु में शामिल कन्दा। हुन खे इहो बुधी सचु दादो दुख थियो। इन्हीअ करे बि त इहा गाल्हि हुनन सिधो खेस न बुधाए करे सन्दसि सौट जसीअ जे मार्फत दिनी जहि वट हू छुटयुनि में उदयपुर घुमण आई आहे।

कमला इन्हीअ में पहिजी बेइज्जजती पिण महसूस कई। पहरौ त हुन सोचयो त हू मां पिउ सां विडहन्दी, खूब रडियू ऐं बाका कन्दी जिये हेल ताई कन्दी आयी आहे। नदियुनि नदियुनि गाल्हियुनि ते, पर पोई हुन पहिजो पाण में अलाहि किअं फर्क महसूस कयो। हुन खे लगे हाणे हू वदी थी वई आहे। हुन जी शदीअ जी ओन मा पिउ खे थी रही आहे। हुन खे लगे सन्दसि मां वतावि

साहिडीअ जहडो हून्दो हो, पीउ हरका गाल्हि, हरको मसलो गदु विराहिन्दो आहे, मशवरो दीन्दो-वठन्दो आहे, इहा गाल्हि सिधी साणस न करे सधिया। छा हुननि खे इहा गाल्हि भाइन्दी हुन्दी त हू हाण ऐतरी वदी थी वई आहे जो सुभाणे सन्दसि शदी थीन्दी ऐं हू इहो घर छटे हुननि खांधार थी नए घर में नवां रिश्ता वजी जोडीन्दी। हुन जी जिन्दगी हुन जी गाल्हियुनि ते बियनि जो बि हकु थी वेन्दो। कमला सोचयो त छा इहा पीड़ा सन्दस मां पीउ खे अशांत न कन्दी हूंदी। हू खेसि सन्दसि मुंह ते इहा गाल्हि कीअं चओ सधन था, त हाणे तोखे धारयनि जे घर वजण जी वेला अचण वारी आहे। पहिन्जे साह खां वि वधीक प्यार करण वारनि माउ पीउ ते खेसि जूणु त कियासु अचण लगे त कीअं हुनन खे इहो सभु सहणो पवन्दो। सन्दसि अखियूं आलियूं थी वयूं। हुन जी दिल थी त उदायी करे माउ पीउ वटि वजी पहुंचे ऐं संदन कुल्हनि ते मथो रखी जोर जोर सा सुदुका भरे रोये।

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पता

वीना करमचंदाणी

26 अप्रैल, 1962

-

-

राजस्थान सरकार में सहायक जन सम्पर्क अधिकारी, जयपुर

9/913, मालवीय नगर, जयपुर

नई प्रेरणा

वैद्या देवकी बचाणी

रात खत्म थी चुकी हुई। प्रभात थी वेई हुई।

पखी चहचहाये आसमान में उदामी रहिया हुआ।

सुबुह-सुबुह सिज जी हल्की रोशनी मन में आशा
अँ खुशीअ जो इजिहार करे रहियूं हुयूं। तोखे जिन्दगीअ में
कुछ महान कमि करणो आहे।

मां दिठो साम्हूं गमले में गुलाब जो गुलु टिरयो
पे। उनमां मिठी सुठी खुशू पे आई।

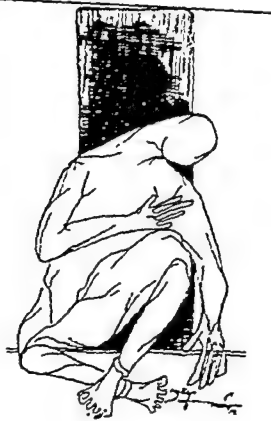
केतिरो मेहीन्दड़, सुहिणोपन आहे गुलाब में।
केतिरो न सुठो रंगु आहे गुलाब जो। केतरी कोमलता आहे
गुलाब जे पंखड़ियुनि में।

मां सोचण लगसि, जंहि मिट्टीअ में हिन जन्नु
वरतो आहे। जंहि पाणीअ हिनखे जीवन दिनो आहे। जंहि
हवा हिनखे संभालियो आहे, उनमें अतिरी खुशू कोमलपन

किथे आहे? पोइ हीअ मन खे मेहीन्दड़ खुशू अँ कोमलता
गुलाब में किथां आई?

सोचीन्दे सोचीन्दे, विचारु आयो त गुल जी
चेतनशक्तिअ निस्सार थियण वारियुन शइनि खे छदे, सार
सां भरियल शइ खे पाण में समायो आहे।

हूं बुद्धिवान, विवेकी माणहू हून्दे वि हताश, निराश
छो आंही? तुहंजी बुद्धि, तुहिंजो विवेक, तुहंजी चेतना
असार संसार मां सार खणी गुल वांगुरि हमेशा खुशू सां
भरे तोखे सुगन्धी, अँ निर्मल बणाये, तुहंजी मानव देही
सफल थी सघे थी। अहिडी प्रेरणा, उमंग, उत्साह, खुशी,
कुछ करण जी प्रेरणा, दिल में भरिजी हिक पल को अटल
विश्वास अँ आत्मबल बघायो।

नालो	:	वैद्या देवकी बचाणी
जन्म/तारीख	:	45 वर्ष
छपियल किताब	:	एक (सच्चो प्यार कहाणी संग्रह)
मिलियल इनाम	:	-
पेशो	:	चिकित्सक
पता	:	बचानी भवन, हाथीभाटा, अजमेर 305001 (राज.)

मतां मोटाईन्सि

राधाकृष्ण लालबाणी राही

सिज खे बाखूं कदण जो सायो कंदो दिस्सी चंडु उम जे पिड़ खे खाली करण जी तैयारी करण लगो, राति में संदसि चौकीदारीअ जो वारो हाणि पूरो थियण वारो हुओ। सिज जे अचण जो अहवालु गोठ वारनि ताई पहुचाइण लाइ कुकड़ बि पहिन्जी फर्ज अदाई पूरी कई, हुन गिची, उभी आसमान दे करे होको दिनो कूकड़ कूं... कूकड़ जी कूक वातावरण में इएं गूंजिजण लगो जीअं कहिं पुजारीअ जो शंख नाद प्रफुटी प्रभात सभिनी खे सुजागु कंदो आहे।

कुक्कड़. कू जो परिलाउ झोपिड़ीअ में सुमिहियल फरीद फकीर जे कन ते पियो त हू टिपु उथियो, बूई हथ मिलाए अखियुनि अगियां आणेघणीअ खां दुआ धुरी चयाई 'साई तुहिन्जा शुक्राना, राति जा चार पहर सुख सा गुजारिया अथई, दीन्ह जा चार पहर बि सुख सां गुजारिजाई।

फरीद पट ते पाथारियल अजरक खणी छडी ऐं कुलहनि ते रखी पासे में सुमिहियल माउ दे निहारियो। पुट जे उथण जो आवाजु बुधी फरीद जे माउ मुंह फेराए पुट दांहु निहारियो। माउ खे पाण दांहु निहारीन्दे फरीद माउ खे चयो 'अमा सजी राति पासा वसाईन्दे पूरी कई अथई, कहिड़ीअ चिन्ता में आही फरीद जी माउ उथी वेठी ऐं उदासु लहिजे में चयाई' पुट सुभाणि ईद मुबारक जो दीन्हु आहे, घर में न सेवयूं आहिनि नको गीहू खड्डु ई आहिनि, तूं अजु

जल्दी घर अची को बिलो कजाई।'

माउ जे मन जी वेदनि बुधी झोपड़ीअ खां बाहिर वेन्दड़ दर्वेश जा पेर उते ई बुधिजी पिया। फरीद मोटी अची माउ जे सामहूं पट ते पलिथी मारे वेठो, माउ जा बूई हथ पहिंजे हथनि में झले मस्तक मथे रखियाई ऐ चयाई 'अमा कहिंजे लाई ठाहीन्दीय सेवयूं, कहिंखे खाराइन्दीअ? फरीद जे माउ ममता भरियल लहिजे मे पुट खे मयार दीन्दे चयो सचु था चवनि माणहूं त फरीद खे दुनियादारीअ जो फिकिरु ई कोनहे। बुढीअ पहिन्जाबई हथ पुट जे मथे ते घुमाया ऐं समुझाइन वारे अंदाज में चयो अडे फरीद ईद अल्लाह जो दीन्हु आहे, सेवयूं ठाहे कहिं अल्लाह जे प्यारे खे खाराइन्दसि ऐ पोइ पाण बि खाईन्दासी। माउ जी गाल्हि बुधी दर्वेश टहिक दुई खिलण लगो, पोइ माउ खे चयाई, वाह अमां 'वाह सेवयूं खाईन्दो अल्लाह ऐं चिन्ता पई करी तू, सुमहीं पज, जहिन्खे सेवयूं खाइणियूं आहिनि उहो पाण ई आणीन्दो पाण खाईन्दो ऐं असां खे बि खाराइन्दो। अमडि अल्लाहु जाणे अल्लाहु जी ईद जाणे पहिन्जो विच मे छा? इएं चई फरीद फकीर झोपड़ीअ मां बाहर निकरी वियो। छा चवे माउ, चुपचाप उथी घर जे कम कारि में लगो वई।

हाणि सिज जो सोझिरो अडण में पखिडिजी हर शै जी चिटी ऐं चडी सुजाणप देई रहियो हुओ। फरीद जे माउ वण जी टारीअ मां ठहियलु बुहारो हथ मे खंयो ऐ अडण जो बुरहू बृहारण लगो फरीद जी माउ जदहि विच

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पता

राधाकृष्ण लालबाणी 'राही'

सत

सिन्धी भागति ते राजस्थान सिन्धी अकादमीअ पारा सर्वोच्च साहित्य सम्मान सामी पुरस्कार

रिटायर्ड ऑफिसर

राही एन्टरप्राइजेज, बैंक ऑफ बडौदा के सामने, सुखेर घाटी, उदयपुर

घर में पहुँती त बुरह जे विच में अछी गोल ठिकिरीअ
हहिडी शै दिटाई। बुढिडीअ हथु वघाए उहा शै खई त
मात मां रड़ि निकिरी वियसि, उहा शै चांदीअ जो रुपयो
हुई। फरीद जे माउ वई हथ मथे खणी घणीअ जा शुक्राना
मंजिया ऐं रुपयो सोघो करे सुथण जे वर में खुजियो।

फरीद जे माउ खुशीअ - खुशीअ में घर जा सभि
कम पूरा कया, पर हर हिक कम खे पूरो करण खां पोइ
सुथणि में खुजियल रुपयो खे जोर वई पक कंदी वई त
रुपयो सोघो सलानत आह।

सजो दीन्ह चुछ सां गुजरी वियो। संझा वेले
माईअ वरी चुल्ह खे चुनारु कयो, पहिन्जे लाइ ऐं पुट जे
लाइ मुड़ बाल मिलियल चांदरनि जी खिचणी ठाही, पाण
खाइ खीर कटोरे ऐं खिचणी पुट लाइ कोसीअ छार, मथां,
रखी छिट्टाई। मति जो कटोरे मनु वि अची झोपिडीअ
मंडे छिये। माउ र्खीर कटोरे मे खिचणीअ आल्ही पुट जे
ऊगियां र्खी चयो पुट बडो वेर सां थो अची, सजो दीन्ह
अलाए किये तो गुजरां, वटि में वटि मूं बुढिडीअ जो त
खयालु करि। खिचणीअ में र्खीर मिलाए फरीद खुंभु भतु
ठाहियो, हिक वदो हुकु भरे हुन गीत देई अमड़ि अल्लाहु
सभिनि जो खयालु रखे थो, तुहिन्जो त खासि खयालु रखे
थो, तूं शुक्र त मजु।' फरीद जी गाल्ह बुधी बुधीअ शंकालू
नजरुन सां पुट जे मुंह में निहारियो ऐं सोघियो त फरीद जे
वजण खां पोइ खेसि रुपयो मिलियो हो, फरीद खासि
खयाल जी गाल्हि कीअं चई। माईअ जो हथु अजिखुद
रुपये वारीअ गन्दि ते पहुंची वियो, रुपयो मौजूद हुओ।
माई चुपचाप, पट ते लेटी पई ऐं सुथण में खुजियल, रुपये
जी गंढि, खे हथ सां, सोघो झलियाई। फरीद फकीर वि
रोटी खाइ साईअ जा शुक्राना मंजिया ऐं अजरक विछाए
माउ जे भरि में लेटी पियो। काफी वक्तु गुजरण खां पोई
फरीद महसूस कयो त माणिसि जे पारो रखी रखी चुरि पुरी
थी रही आहे ज़णु को फथिकी रहियो हुजे। फरीद छिरिकु
भरे माउ दे निहारियो।

माउ खे पासा वराईन्दो दिसी फरीद टप वई
उथियो ऐं दीए जी वटि वदी करे झोपडीअ में सघारो सोझिरो
कयाई। इहा हिक हकीकत हुई त फरीद फकडु, फकीर,

हुओ, वे लगाउ वंदो, पर फरीदु औलादु वि त हुओ। माउ
जे मूझ खेसि वि मुंझाए छदियो। माउ जे मथे लगि वेही
फरीद चयो अमड़ि निन्ड नथी अचई छा? तवीयत खराब
अथई?? इएं चई हुन पहिन्जा वई हथ माउ जे मथे ते
रखिया ऐं हलिके जोर सां माउ जो मथो दवाइण लगो।
अचानक फरीद फकीर करुन्डड़ी थी पियल माउ दे चिताए
निहारियो वई गोदा पेट में घुसियल, हिक हथ सां पेट
पकिड़ियलु दिसी पुट चयो अमां बुधार्न न थी त पेट में सुरु
अथई, इएं चई फरीद हथ वघाए पेट पकिड़ियल हथ जे
मथां रखी चयो दिसणु दे अमड़ि त किथे सुरु अथई। पुट
जो हथु रुपयो वारी अ गंढि जे मथा पहुंचतल दिसी बुढिडीअ
पासो वराए पुठि पुट दे कई ऐं चयो पुट कुछु कोनहे मां ठीक
आहियां, तूं सुन्ही पउ, हीउ त बुढापे जो वाइतालु आहे।
फरीद झटिको देई माउ जो हथु पेट खां परे कयो ऐं
उभिरियल गोड़हे खे जोर देई चयाई अमां हेदो गडहु। गोड़हे
खे जोर दीन्दे फरीद महसूस कयो त का सखितु शै गंढि में
आहे, ऐं उहा शै ई माणिसि खे परेशानु करे रही आहे।
फरीद सुथण जे वर खे खोले उहा सखत शै छिकी त संदरिसि
हथ में चांदीअ जो रुपयो अची वियो। चांदीअ जो रुपयो
दिसी फरीद माउ खे चयो। अमां हीउ आहे असिली सुरु
जहिं तुहिन्जी निन्ड हरामु कई आहे।

माउ पुट जो हथ पकिड़े मिन्थ कंदे चयो

अडे फरीदा सुभाणि ईद मुयारक आहे, सेंवयुनि
लाइ सीधो-सामानु आणियो आहे, मूखे दे इहो रुपयो।
फरीदु रुपयो हथ में खणी उथियो ऐं माउ खे चयाई 'माई
जहिं रुपये अचण सां तुहिन्जो आरामु हरामु कयो आहे सो
सुभाणि वि सूर दीन्दो, फिटो करींसि त वेफिकिर थी। इएं
चई फरीदु झूपडीअ खां बाहर निकरी वियो ऐं ऊंदह में
रुपयो अडण मां उछिले बाहरि फिट्टी कयाई। प्रभाती
भिभरिके में फरीदु घर मां निकिरी वियो, माणसि मायूसु
मन सां उथी रोज मरह जे कृत कारि खे लग्नी वई।

अचानक फरीद जे माउ जूं अखियूं आलियूं थी
वयूं, पुट जे नादानीअ बुढीअ खे दुखाए छदियो। दीन्ह जो
पहिरियूं पहर पूरो थियो, फरीद माउ सुबह जे कमनि मां
वान्दी थी अची अडण भेड़ी थी। अचानक बाहरि कंहि सदु

कयो। फरीद माउ। सटु बुधी माइअ सान्हूं निहारियो त
टिटाई हिकु सुहिणो सघारो इनिसानु पेटु पुठी उघाड़ा,
रुगो मेसारी गोदि लपेटियल हथनि में वदो वेकिरो थाल्ह
झले बीठो आहे। फरीद माउ उथी उन अणजाण माण्हूंअ
जे वेझो पहुती ऐं दुखे अंदाज मे पुछियाई छा आहे? अध
बदन उघाड़े इन्सान यकिदम थाल्ह फरीद माउ जे हथनि
ते रखण लाइ हेठि झुकाए चयो वतु माई शाह ईद मुबारक
जूं सेवयूं मोकिलियूं आहिनि। थालह मां निकरंदड सुगन्ध
बुघाए रही हुई त मालु मोचारो आहे ऐ कहीं साए सलाए घर
मा मोकिलियलु आहे। फरीद माउ उन माण्हूं अ जे मुंह में
चिताए निहारियों ऐ पुछियो 'कहिड़ो शाहु?' थालह आणण
वारो माण्हू बि फरीद माउ खां ब रतियूं वधीक ई हुओ, हुनि
बि माई अ वारे रुखे अंदाज में जवाबु दिनो त हू मजूर माण्हूं
आहे खेसि कहिड़ी खबर त कहिड़ो शाहु आहे, मजुरी मिली
मालु पहुचायो वसि। मजूर माण्हूअ जे वाता बेरुखा अखर
बुधी माई अ चिड़ियल चहरे सां संदसि मुंह में निहारियो।
माईअ जो चिड़ियलु चहिरो दिसी मजूर माण्हूअ चयो 'माई
मुहिन्जे मुह दे छो थी निहारी थालह जे माल दे निहारि त
मा अगिते वधी किये सेवयूं खाई ईद मलहाया। फरीद माउ
थालह मथा पियल रेशमी दकु जीअ छिकियो तीअं केसर-
गुलाब जी सुगन्ध सदसि नक खे तर करे छदियो, थाल्ह
टुवीअ तार सेवयुनि जे खुंभ सा भरियलु हुओ, मथां मेवा-
मलाई। थालह जो मालु माईअ मन जे ताराजीअ मे तोरियो,
वीह वटा वटा वाह जा थीन्दा, खाइण वारा व जणा। फरीद
माउ खे मजूर माण्हूअ जा अखर कननि मे उभिरी आया
जहि चयो 'अगिते वधी किये सेवयूं खाई ईद मलहाया'
थालह जे माल माईअ जे मुह में मिठासु भरे छदियो, हुन
मजूर माण्हूअ दे निहारे, चयो वजी केदांहु, थो, हिते ई वेही
सेवयूं खाई ईद मलहाई, घणई मालु आदो अथई, तू खाई
बि केतिरो खाइन्दे। मजूर माण्हू वि सियाणो हुओ, हुन
पहिन्जे पेट जे कूत ज्ञाण माई अ खे दियण जे खयाल खा
चयो माई ईद जी दावत त दीं थी पर आऊं दाढो बुखियो
आहियां, जे ढउ करे खाराई त विहां न त हलां।

'फरीद माउ खिली चयो खाउ दिसां केतिरो थो
खाई?' फरीद माउ जी गाल्हि बुधी उहो मजूर माण्हू उतेई

अडण जे पट ते ओकिडूं थी वेही रहियो। फरीद माउ थालहु
खणी झोपिड़ीअ अंदर हली वई ऐं वापसि त संदसि हथनि
में खुंभ भरियल वटो वटो हुओ। माईअ कटोरो मजूर
माण्हूअ दे वधाईन्दे चयो 'खाउ अबा', खाई खुश थीउ,
मजूर माण्हूअ कटोरो वठी निरड नसीब सां लगायो
शुकुगुजार, नजरुनि सां फरीद माउ जे मुंह में निहारियो,
वटो चपनि ते रखी हिकई गीत मे खाली करे वापसि माईअदे
वरायो। हिक ई गीत में कटोरो खाली थियलि दिसी माई
वाइड़ी थी वई, पर कुछी कीन, वापस झोपड़ीअ मे वई ऐ
बियो कटोरो आणे मजूर माण्हू अ जे हथनि ते रखियाई।
वरी बि हिकई गीत में कटोरो खाली थी माईअ जे हथनि मे
पहुंची वियो। अलाए कहिड़ीअ धुनि मे फरीद माउ वटा
भरे आणीन्दी वई ऐं मजूर, माण्हू गीतूं देई गिहदो वियो।
अचानक माईअ जे नजरुनि थालह जो तरो तोरियो,
मुश्किल सां थालह जे तरे में सेवयुनि जे खुंभ जू ब वटियूं ई
बघियूं हुयू। हिक त अघु-वजु जी थकावट बियो सजे थालह
जो मालु, मजूर माण्हूअ जे पेट मे पहुंची वियो, फरीद माउ
जो हथु उतेई बिहिजी वियो। हाणि ईद जी सवाब जे जगहि
ते माईअ जे मन मे चिड़ उभिरी आई ऐं संदसि मथे जी मति
ई फिरी वई। अजबु निजारो हुओ अजोकी ईद जे दावत
जो बाहरि मजूर माण्हूअ अ जे हथ मे खाली कटोरो ऐ
अखियुनि में आणण जो इन्तिजारु अंदर खाली थाल जो
तरो तकन्दड फरीद माउ खे मन जी मूझ, मेवा मलाई त
गायब माउ पहिन्जे हिस्से जी आस बि छट्टे दिए पर पुट जे
लाइ मुश्किलि सा चपनि चश्के जेतिरो खुंभु दिसी फरीद
माउ परेशानु ऐ पशेमानु थी पई। अचानक बाहरि अडण में
वेठल मजूर माण्हूअ हकल वारे लहिजे में रड़ि करे चयो
'अमा आणी थी या उथा' मजूर माण्हूअ जी हकल बुधी
फरीद माउ पधर में आई, खाली कटोरो मजूर माण्हूअ जे
हथनि मे खसे खेसि छिड़िबे चयाई 'मुआ को जनमनि जो
बुखियो आहीं छा? बाकी बचायो छा अथई जो दियाइ,
बिया बि घर आहिनि, हाणि हलु हिता।' मजूर माण्हूअ
मुश्किली फरीद माउ जे मुह मे निहारियो ऐ फरीद माउ वागुर
ई हथ हलाए चयो 'माई मां तुहिन्जे दरि पिनण त कोन
आयो होसि, तो ई ईद जी दावत खाइण लाइ चयो, हाणि

थी खाराई त छिड़िबी छो थी, बियो घणई घर आहिनि
बाराइण वारा, वंजाई थो ।'

चिड़ियल फरीद माउ बई हथ मजूर माण्हूअ जे
मुंह साम्ह लोटाईदे चयो ।

वजु-वजु, गीतूं गिरकाए हाणि वरी मिखर ऐं ताल
वेठो करी । मजूर माण्हू वियो हली ।

अजु फरीदु जल्दु ई घर भेड़ो थियो, संदसि मथे
ते थालहु हुओ, ओतिरो ई गोलु, सागियो साफु सुथिरो
कपिड़े जो ढकु, जहिड़ो मजूर माण्हूअ आंदो हुओ । फरीद
थाल्हु माउ जे अगियां रखी चयो । माई दाढी बुख लगी
आहे, वेहु तू बि खाउ ऐं मूखे बि खाराइ त ईद मुवारक
करियूं । फरीद माउ थालह जो ढकु पड़िदो पारीरो करे
थाल्ह जे माल दे निहारियो त वाइडी थी वई, सागी खुशवृ
सेवयुनि जो खुंभु मेवा-मलाईअ सां छटियलु । माइअ पुट
जे मुंह में निहारे पुछियो त खेसि हीउ थालहु कहिं दिनो ।
माउ जो सवालु बुधी फरीद चयो अमड़ि आऊं तुहिन्जे ईद
जे सामान जो बंदोबसितु न करे सघण करे गुणितियुनि में
गुतिजी घर ऐं पिए आयुरिस त रास्ते में हिकु मजूर, माण्हू
गदियो, हीउ थाल्हू मूखे देई चयाई घर खणी वजु शाह
मोकिलियो आहे । पुट जी गाल्हि बुधी माउ वाइडी थी वई
ऐं चयाई । उन मजूर माण्हूअ जी पुठि ऐं पेटु उघाड़ा हुआ,
खेसि रुगो हिक मेसारियल गोदु लपेटियल हुई । फरीदु
माउ जी गाल्हि बुधी अचरज में भरिजी वियो ऐं माउ खां
पुछियाई त हुअ उन मजूर माण्हूअ खे कीअं सुजाणे ।

फरीद जे माउ बिपहरी वारी सजी गाल्ह पुट खे
बुधाए चयो । अबा अहिड़ो बुखियो इन्सानु मू हेदीअ जमार
में अजु ई दिठो आहे । बाकी तो वारी गाल्हि मुहिन्जे समुझ
में अचे ई न थी त जेको इन्सानु पाण बुखियो हुजे उहो व-
व थाल्ह असांखे ई पहुंचाए । फरीद जे माउ फरीद जे मुंह में
निहारे चयो 'फरीदा हीउ कहिड़ो शाहु आहे ऐं कहिड़ो मजूर
आहे? माउ जी गाल्हि बुधी फरीदु फकीर गहिरे विचार में
मगनु थी वियो । अचानक फरीद जो गंभीर आवाजु संदसि
माउ जे कननि में पहुतो, फरीदु चई रहियो हुओ अमड़ि तूं
उन माण्हूअ खे घड़ीअ - घड़ीअ बुखियो चई रही आहीं
जेको पहिन्जो मालु खणी तुहिन्जे पिड़ में वेही तोसां गदु

खाइणु थो चाहे । अमां तो ईद मुवारक जे दीहू अहिड़ो
मौको कीअं विजाए छदियो । इएं चई फरीद चयो अमां
जहिन्जो मालु आहे उहो त बुखियो ई रहिजी विगो, खणी
अचु पाण त खाऊं ।

बुढिडीअ फरीद जे चयल गाल्हि दे धियानु ई न
दिनो, फरीद जो आंदलु खुंगु भरियल थाल्हु रोरें पारीरो
करे रखियाई ऐं चयाई 'एदो केरु खाईदो हीउ थाल्हु रुभाणि
लाइ थी रखां, हुन सुबुह वारे थाल्ह में जेको नचियलु आहे
उन मां तोखे थी दियां । इएं चई माई थाल्हू खणी अंदरि
वजण लगी त फरीदु वि साणुरिस झोपिडीअ में हली विगो ।

फरीद जे माउ गाल्हि जो रुखु केराइण जे लिहान
खां चयो अबा आऊं त दाढो खुशि पिए थियरि । त गरीभु
खाई भली ढउ करे, पर हूं अहिड़ो त पेटोडी हुओ जो हिक
विए जे पुठियां वियो वटा बाकी तुहिन्जे लाइ केतिरो बचायो
अथसि सो तूं पाण दिसु । फरीदु माउ सां गदु थाल्ह ते
पहुतो, फरीद माउ थाल्ह जो ढकु पारीरो कंदे चयो दिसु
पुट तूं ई दिसु । अचानक अगिते जा अखर माईअ जे चपनि
ते ई चहुटी पिया, हुन रड़ि करे चयो 'हीउ छा?' माउ सां
गदु फरीद वि दिठो सेवयुनि जे खुंभ सां थाल्हु टुवां-टुयु
भरियल, मथां मेवा मलाईअ जो छटु, थाल्ह अजां वि
कोसो हुओ । फरीद माउ जे मुंह में निहारियो, माणसि चयो
अबा धणी गवाहु आहे, हू बुखियो माण्हू खाई सजो थाल्ह
खाली करे वि चवे पियो त अमा ढउ न थियो अथसि ।

हाणि फरीद उन रहिमत भरियल रहानी नजुरनि
सां माउ जे मुंह में निहारे चयो हीउ थाल्हु जदहिं भरियलु ई
पियो आहे त हुन छा खाधो ऐं छा खुटायो? तो त सेवयूं
ठाहियूं ई कोन हुयूं, हू पहिन्जो खणी तुहिन्जे थरि आयो
तो हुन खे बुखियो मोटाए छदियो तयि तूं हुन खे बुखियो
पेटोडी पई समुझी' इएं चई फरीद माउ जा बई हथ पहिन्जे
हथनि में झले चयो माई तरिसु बाहिरि दिसां मतां मिली
वजे त ढउ करे खारायांसि..

फरीदु जीअं ई झोपडीअ मां बाहिरि आयो, साम्ह
दिटाई सागियो मजूर माण्हू । फरीद खे दिसी मजूर माण्हू
उतां ई हकल कई ऐं चयो दे फरीदा... दे, खणी, हिंते अची
खाराइ, अजा ढउ ई कोन थियो अथमि फरीद मुशिकी
माउ दे निहारियो ऐं चयो ।

अमड़ि आयो अथई, मतां मोटाईसि ।

गुरु अैं शिशु

गुरु दयानन्द पहिजे शिष्य अटल सा गदु घुमन्दा घुमन्दा अची उज्जैन जें भरिसा पहुंता। मन्झदि जो टाईमु ऊस बि तेज हुई गुरुअ खे बुख अैं अुज बि सतायो सो हिक वण जी छाँव में वेहन्दे हिन अटल खे बि वेहण लाई चयो अटलु बि भरिसा वेही रहियो। थोडी देर तरिसी करे गुरुअ अटल खे चयो असा खे उज्जैन पहुँचण मे राति थी वेन्दी। दीहुं बि तपी वियो आहे ए बुख बि लगी आहे। छोन रोटी खाई थोरो आरामु करे पोई अगिते वधूं? जीएँ व्हां खे वाजिब लगे अटल निप्रता सा गुरुअ खे चयो। थोडा पैसा अटल खे दीन्दे गुरुअ चयुसि भरिसा शहर मा वजी करे थोडो सीधो एं भाजी वठी अचु पैसा वठी अटल शहर दाह रवानो थियो।

कलाफ खन मे अटलु वापरिं अची पहुंतो। हिन जे हथनि में टे चार पुडीका हुआ। तू भाजी कटे वतु मां तेसिताई संगल मां थोरियूं काठियू गदु करे वठ। अटल जे विहन्दे ई गुरुअ हिन खे चयो। गुरुअ जा इहे अखर बुधी अटल चयो गुरुजी हीऊ त हिकु अजीबु शहर आहे। हिते कचो सीधो वतु या रधल पकल ताम वतु सभिनी जो सागियो ई अघु आहे। इन करे माँ उतें सोचियो त त्वाहों खे बुख बि लगी आहे ए रधण-पचाईण में वक्तु बि वजे इन करे मा समु रधल पकल ताम ई वठी आयो आहिया अटल जा इहे

अखर बुधी करे गुरु सोच में पईजी वयो। थोडो तरिसी हिन अटल खे चयो हीउ अन्धेर नगरी चकत राजा, टके सेरु भाजी टके सेरु खाजा आहे। हिन शहर मा आन्दल का बि शई असां खे खाईणी कीन आहे एं इहो आन्दलु सभु सामानु फिटो करि एं तकिडो ई अगिते हलण जी तैयारी करि। गुरुअ जा इहे अखर बुधी करे अटलु वाइडो थी वयो ए दिल मे सोचिण लगे त गुरुअ जो दिमागु खराबु थी वयो आहे छा? जो अहिडा सुठा ए स्वादी ताम फिटो करण लाई थो चवे। तपति बि आहे, बुख बि लगी आहे, आन्दल ताम खाई थोडो आरामु करे पोई असां उज्जैन जे बदिरा हिन ई शहर मे ई था हली रही पऊ एं स्वादी ताभनि जो आनन्द वटूं। अटल गुरुअ खे चयो। हिते हिकु मिन्टु बि तरिसणु असां लाइ टीकु कीन आहे। इन करे इहे आंदल ताम फिटो करे हलण जी तैयारी करि गुरुअ अटल खे चयो। भरिसा रखियल मा स्वादिष्ट खुशबूअ अटल खे मोहे छदियो हो सो हिन गुरुअ खे चयो। मां त हिन ई शहर में रहण जो विचारु कयो आहे ए त्वाहा बि रहो त सुठो थीन्दो। अटल जा इहे अखर बुधी करे गुरु चुप थी वयो एं उथी पहिजो सामानु बुधण लगे एं हलण वक्त हिन अटल खे चयो हीअ अन्धेर नगरी आहे। हिते रहणु टीकु न आहे। तोखे रहिणो आहे त भलु तू रहु पर कदहि बि तोखे का

नालो

गोप शेवकराम रुपाणी

जन्म/तारीख

26 जुलाई, 1950

छपियल किताब

-

मिलियल इनाम

-

पेशा

ज्यूलर्स शोरूम (सोनारो)

पता

337/10, रुपाणी निवास, उल्हासनगर 422002 (थाणे)

मुसीबत अचे त उज्जैन में मूखे नियापो मोकिल जाई त मां अची तुहिंजी मदद कन्दुरि। इहो चई गुरु पहिंजो सामानु खणी अगिते हली वयो। अटल वेही करे उहे आन्दल ताम खाधा एं खुश थी वण जी छाँव में सुन्ही पयो। निन्द करे जदहिं हू उथियो त शाम थी वेई हुई। हिन उथी करे पहिंजो सामानु बधो एं शहर दांहु हलगु शुरु कयो।

राति जो अची अटलु शहर में पहुंतो। हिन दिठो त हिक मंदिर में आरती थी रही हुई। हीऊ बि आरती बुधण लाई मंदिर में वेही रहियो। आरती पूरी थियण खां पोई हिन खे सचे गीह जो प्रसादु मिलियो। प्रसादु खाई हीऊ मंदिर जे पुजारीअ वटि वियो एं हिन खे पहिंजी वाकिफियत दीन्दे मंदिर में शेवा करण एं रहण लाई अर्जु कयो। पुजारीअ खे हिन जो सुभाव वणियो एं हिन अटल खे शेवा एं रहण लाई मंजूरी दिनी। अटलु हाणे सुबुह शाम मंदिर में शेवा कन्दो हुआ एं भगवान जी भक्तिअ में मन रहन्दो हुआ। सुबुह मंझादि एं राति नेम सा हिन खे मंदिर मां तैयार थियल ताम मिलन्दा हुआ, हीऊ तरह-तरह जा ताम खाई खुश थीन्दो हुयो। हिन खां गुरु बि विसरी वयो हुयो।

हिक राति हिकु चोरु राजा जे महिलात मा चोर करे, महिलात मा बाहिर निकरी रहियो हुयो त ओचित महिलात जी हिक भिति हिन जे मथा अची किरी एं चोर दविजी मरी वियो। सुबुह जो चोर जी समूरी ज्ञाण राजा खे पइजी वेई। समूरी गाल्हि बुधी करे राजा दिल में वीचर कयो त मुहिंजे महिलात जी भिति ऐतिरी त कमजोर आहे जो ऐतिरो ई किरी पेई। हिन वजीर खां भिति किरण जो सबुवु पुछियो भिति ठाहिणु ठीकेदार जो एं कारीगर जो कमु आहे एं इहा गाल्हि त्वाहां उन्हिनि खा ई पुछो त सुटो थीन्दो वजीर राजा खे चयो। वजीर जा इहे अखर बुधी करे राजा कारीगर खे सदिण जो हुकुम दिनो। भिति ठाहिण वारो कारीगर महिलात में हाजुर थियो राजा हिन खां भिति किरण जो सबुवु पुछियो? भिति किरण में मुहिंजी का दि गलती कोन आहे। मूखे मजूरनि जेके सिरु एं जेको मालु दिनो माँ उहो ई कभि आन्दो। कारीगर हथ जोड़े राजा खे चयो। कारीगर जो इहो जवावु बुधी करे राजा सिरुनि वारे खे सटण जो हुकुम दिनो। सिरुनि वारो अची करे महिलात में हाजुर थियो राजा हिन खां भिति किरण जो सबुवु पुछियो? 'राजा सलामति सिरु त सुटे में सुटियु अं पकिमं आहिनि पर त्वाहाँ जे मजूरनि रेतीअ में सीमेन्ट बराबर न विधी। इन करे भिति कची रहिजी वेई आहे एं इन करे ई भिति जल्दी किरी पेई आहे। सिरुनि वारे राजा खे चयो। हिन जी समूरी गाल्हि बुधी करे राजा मजूरनि खे सटण जो हुकुमु दिनो। मजूर अची महिलात में हाजुर थियो। राजा हिन खां भिति किरण जो सबुवु पुछियो इहो बुधी करे मजूरनि हथ जोड़े राजा खे चयो भिति किरण में असां जी का दि गलती कोन आहे। असांखे ठीकेदार जेतिरी रेतीअ में सीमेन्ट मिलाईण लाई चयो। असां ओतिरी ई रेतीअ में सीमेन्ट मिलाई आहे। मजूरनि जा इहे अखर बुधी करे राजा ठीकेदार खे सटण जो हुकुमु दिनो। इहो बुधी करे वजीर चयो ठीकेदारु बिये शहर मा आयो हुयो एं कमु पुरो

बजे अटल खे फाँसीअ जे तखिते ते बीहारियो वियो ऐं
 फाँसी दियण ई वारा हुआ त गुरु दयानन्द महाराज राजा
 हथ जोड़े चयो हे राजन महरबानी करे हिन शिष्य अटल
 बंदिरां त्वाहां मूखे फाँसी दियो त त्वाहां जी वटी महरबानी
 मीन्दी । गुरुअ जा इहे अखर बुधी करे राजा हैरानु थी वयो
 एं अटल दांहु निहारण लगो । अटल हथ जोड़े चयो 'फाँसी
 मूखे पूरी आई आहे इन करे त्वाहां मूखे ई फाँसी दियो'
 राजा वजीरु एं सभु मंत्री हिननि बिन्हीं जू गाल्हियू बुधी
 करे हैरानु थी वया । पर गुरु एं शिष्य बराबर बई जणा
 फाँसीअ ते चड़हण लाइ राजा खे बाझाएं रहिया हुआ ।
 बिन्हीं जू गाल्हियू बुधी करे राजा सोच में पेइजी वयो । हिन
 गुरुअ खे अकेले में वटी फाँसीअ ते चड़हण जो सबबु
 पुछियो । पर गुरुअ हिन खे को बि जवाबु कीन दिनो । पर
 वरि वरि करे राजा जे पुछण ते आखिर गुरुअ राजा खे
 बुधायो त मुहिंजी जोतिष विद्या जी ज्ञाण मूजिब अजु जो
 हीऊ शुभ दीहु हरि टिनि सालनि में हिकु दफो ईन्दो आहे ।
 एं हिन शुभ दीह जे मरण ते सिधो ई स्वर्ग नसीब थीन्दो
 आहे । इन करे मां चाहियो थो त त्वाहां मूखे फाँसी दियो

जीऐं मा सिधो स्वर्ग में वजा । पर इहा ज्ञाण अजु महिंजे
 शिष्य अटल खे पई आहे इन करे हू वि चाहे थो हुनखे
 फाँसी मिले ऐं सिधो स्वर्ग में वजे । गुरुअ जे वातां इहे अखर
 बुधी करे राजा सोच में पइजी वयो ऐं दिलि में सोचिण लगो
 छो कोन मा ई फाँसीअ ते चड़ही सिधो स्वर्ग में वजा । सो
 इ हू सिधो फाँसीअ वारीअ जगह ते वियो ऐं कोटुवाल खे
 हुकुम दिनो त अटल खे फाँसीअ जे तखते ता लाहि, ऐं
 राजा पाण फाँसीअ वारे तखते ते बीह रहियो ऐं कोटुवाल
 खे चयो हाणे तू मूखे जल्द ई फाँसी दे । राजा जा इहे अखर
 बुधी करे कोटुवालु ऐं हाज़िर सभु माणहूं हैरान थी विया ऐं
 हिननि राजा खे फाँसीअ ता लही अचण लाई चयो । पर
 राजा कहिं जी बि कीन बुधी ऐं खुद ई फाँसी ते चड़ही
 वियो ।

गुरुअ जी इहा चालाकी दिसी करे अटलु वेहदु
 खुश थियो ऐं हू गुरुअ जे पेरनि ते किरी जान वचाईण जा
 शुकराना मजिया । ऐं गुरुअ सा गदु उज्जैन लाई रवानो
 थियो ।

दे मथां पर कहिंजे हथां

ईरान देश में दौला नाले जो हिकु बादशाह राजु
 कन्दो हो । रोजु सुबुह जो हिन जे महिलात बाहिरा हिकु
 फकीर ईन्दो हुयो । ऐं चवन्दो हो 'देने वाला दौला, क्या
 देगा मौला' बादशाह फकीर जे वाता पहिंजी तारीफ बुधी
 करे खुश थीन्दो हो ऐं फकीर खे पंज रुपया दीन्दो हुयो ।

मंझदि जो वरी बियो हिकु फकीर पिणि बादशाह
 जे महिलात बाहिरा ईन्दो हुयो ऐं चवन्दो हो 'देने वाला
 मौला क्या देगा दौला' फकीर जे इऐ चवण ते बादशाह खे
 कावड़ ईन्दी हुई पर तदहिं बि हू फकीर खे हिकु रुपयो
 दीन्दो हो । इन नेम सां बई फकीर पहिंजो पहिंजो दानु
 रोजु वटी वेन्दा हुआ ।

हिक दीहुं बादशाह वीचारु कयो त रोजु रोजु जे

दान दियण खां सुठो थीन्दो त बिन्हीं फकीरनि खे हिक
 महल ई झझी रकम देई खुश करे छदिजे । जीऐं हू रोजु-
 रोजु पिनण न अचनि । ईहो सोचे बादशाह वजीर खे चयो ।
 हिकु वदो हिन्दाणो वटी अचु? हुकम जी तामील थी वेई,
 ऐं जल्द ई बादशाह जे साम्हू हिकु हिन्दाणो अची वियो ।
 बादशाह उन हिन्दाणे जे अंदिरा जो सज्जो मालु कड़ाएं खाली
 कयो, ऐं पोई उन खाली हिन्दाणे में सोनियू अशरिफियूं
 विधियू ऐं वरी हिन्दाणे खे सागीअ तरह बन्द करे छदियो ।
 बादशाह ऐं वजीर खां सवाई सवाई इन गाल्हि जी कहिं खे
 बि ज्ञाण ही न हुई त हिन्दाणे में ऐतिरो मालु पियलु आहे ।

नेम अनुसार सुबह जो बादशाह जे महिलात
 बाहिरा पहिरियो फकीर आयो ऐं चवण लगो कीन 'देने

वाला दौला क्या देगा मौला'। बादशाह उन फकीर खे अन्दिर पाण वटि घुरायो। ऐं फकीर खे उहो हिन्दाणो दिनो। फकीर हिन्दाणो वटी हलियो वियो। उन फकीर खे भंग पीअण जी आदत हुई सो फकीर उहो हिन्दाणों खणी भंग वारे जे दुकान ते पहुंचतो ऐं हुन दुकानदार खे चयो अजु पैसा त कोन मिलिया आहिनि पर हीऊ हिन्दाणो मिलियो आहे, सो इ तू हीऊ हिन्दाणो खणु ऐं मूखे भग दे। दुकानदार फकीर खां उहो हिन्दाणो वरितो ऐं हुन खे भग दिनी। फकीर भंग वटी करे हलियो वयो।

मंझदि जो बियो फकीर बादशाह जे महिलात बाहिरा आयो ऐं चवण लगे 'देने वाला मौला क्या देगा दौला' बादशाह उन फकीर खे वि अन्दिर पाण वटि घुरायो ऐं दिलि मे सोचियो त पहिरे फकीर खे ऐतिरो मालु दिनो आहे। हिन फकीर खे वि त कुझु दिया? सो बादशाह उन फकीर खे सौ रुपिया दिना। फकीर सौ रुपिया वटी खुश थीन्दो हलियो वियो। हिन फकीर खे वि भग जी आदत हुई सो ई हू सिधो भग वारे जे दुकान ते वियो, भंग वारे जे दुकान में हिन हिन्दाणो दितो। हिन दिलि मे वीवारु कयो त रोजु त मा भग वठन्दो आहिया, छोन अज हीऊ वटी घर मे सभिनी सां गदिजी खाऊं। ईहो सोचे हिन दुकानदार खां हिन्दाणे जी रकम पुछी। दुकानदार सोचियो त हीऊ फकीर छा हिन्दाणो वठन्दो। सो ई हिन फकीर खे हिन्दाणे जा पज रुपिया चया। फकीर झटि खणी दुकानदार खे पज रुपिया दिना ऐं हिन्दाणो खणी घर दाहुं रवानो थियो। घर पहुंची करे हिन हिन्दाणे खे जो कपियो त छा दिसे त हिन्दाणो सजो सोनियुनि अशरफियुनि भरियलु आहे। ऐतिरियू सोनियू अशरफियुनि दिसी करे फकीर ए घर जा सभु भाती वाईडा थी विया।

बिए दीहु सुबुह जो नेम अनुसार पहिरियो फकीर बादशाह जे महिलात बाहिरा आयो ऐं चवण लगे 'देने वाला दौला - क्या देगा मौला' फकीर जा इहे अखर बुधी करे बादशाह हेरानु थी वियो, ऐं हिन फकीर खे अन्दिर पाण वटि घुरायो। ऐं फकीर खे चयो काल्ह जो मू तोखे ऐतिरो

मालु दिनो अजु तूं वरी वि पिनण आयो आहीं। बादशाह जा उहे अखर बुधी करे फकीर हथ जोड़े करे बादशाह खे चयो 'बादशाह सलामत तव्हां काल्ह त मूखे सिर्फु हिकु हिन्दाणो ई त दिनो हुओ। उन जो कहिडो मुल्हु फकीर जा उहे अखर बुधी करे बादशाह हेरानु थी वियो, ऐं हुन फकीर खां पुछियो तो उहो काल्ह वारो हिन्दाणो केदाहं कयो?' फकीर काल्ह वारी समूरी गाल्हि बादशाह खे करे बुघाई। समूरी गाल्हि बुधी करे बादशाह हेरानु थी वियो ऐं उन्हे उन वक्त ई हुन भंग वारे खे वटी अचण जो हुकुम दिनो।

थोडी देरि मे भंग वारो अची महिलात में हाजुर थियो। बादशाह भंग वारे खा पुछियो 'काल्ह वारो हिन्दाणो किये आहे?' बादशाह खां हिन्दाणे बाबत बुधी करे भंग वारो हेरानु थी वियो, ऐं हिन काल्ह वारी समूरी गाल्हि बादशाह खे करे बुघाई। बादशाह दुकानदार जी समूरी गाल्हि बुधी करे उन बिए फकीर खे वटी अचण जो हुकुम दिनो।

थोरी देरि मे बियो फकीर वि अची बादशाह जे महिलात मे हाजुर थियो। बादशाह फकीर खा काल्ह वारे हिन्दाणे बाबत पुछियो। हिन्दाणे बाबत बादशाह जे वाता बुधी करे फकीर हेरानु थी वियो, ऐं हिन समूरी गाल्हि पिणि कबूल कई। इहो बुधी करे बादशाह फकीर खे चयो त उहो हिन्दाणो खणी अची मूखे वापसि दे। बादशाह जा इहे अखर बुधी करे फकीर वाईडो थी वियो ऐं हथ जोड़े बादशाह खे चयो 'बादशाह सलामत जदहि त्वाहाँ मूखे हिन्दाणे दिनो ई कोन आहे ऐं मू उहो हिन्दाणो वाजार मां खरिदें वरितो आहे त पोई मां उहो हिन्दाणो तव्हां छे' ऐं उन हिन्दाणे ते सिर्फु मुहिन्जो ई हुकुम दिनो

'देने वाला मौला - क्या देगा दौला'।
फकीर जा उहे अखर बुधी करे बादशाह हेरानु थी वियो ऐं हिन फकीर खे अन्दिर पाण वटि घुरायो। ऐं फकीर खे चयो काल्ह जो मू तोखे ऐतिरो

उलझियल रिश्ता

राजेश भम्भाणी

अजु सुबुह जो जीअ ई मां बस मां लही, पहँजी बैंक तरफ वधियुस त हिक कुतो आसगान दौह मुँहु मथे करे जोर जोर सां रुअन्दो नजर आयो। बैंक जे दरवाजे ते बीठल चौकीदार बि जीअं तीअं करे सलाम ठोक्यो। लगे प्यो त अजु हुन में बियन दीहन वान्गुर चुरती ऐं फुर्ती कोन हुई। अन्दर बैंक में बि माहौल बेहद गम्भीर हुआ। रोजु वान्गुर टहक, खिल मशखरी, चर्चा सभु नदारद हुआ। मां अजब में पहिंजे हर हिक साथीअ सां हमेशा जियां हथ मिलाये पहिंजीअ सीट ते वेतुस ऐं रड़ करे शेखर खां पुछियुम त 'भाई अजु थियो छा आहे, सब मातामी सूरत बणाओ छे वेठा आहियो?'

शेखर बेहद मायूसीअ वारे अन्दाज में जवाब दिनो, 'यार हू पोढ़ हो ब दीह अगु सचपचु पहिंजी आखिरी पेन्शन वठी वियो, हाणे वरी कदहि कोन ईन्दो।'

'केरु? छा हू पोढ़ हो तहसीलदार?' मूं अजब मां पूछियो।

'हा भई उहो तहसीलदार।' शेखर उदास हुआ, 'मुखे अफसोस त सिर्फ इहो ई आहे जो अजा टियो दीह ई मू उनखे छेड़ी दे चयो हुआ त बाबा, खबर न आहे तुहिंजी हीअ पेन्शन कदहिं खत्म थींदी?' ऐं हुन हमेश वांगुर मुस्कराइन्दे जवाब दिनो हुआ त 'बाबूजी, थी सघे थो त हीअ मुहिन्जी आखिरी पेंशन हुजे।' ऐं यार सचपचु इहा

संदरि आखिरी ई पेंशन हुआ। मूंखे कहिंजी खबर त मुहिंजी चवण राच थी वेन्दो। न त जेकर मां खेरी इहा गालहि चवा कोन हां।

मुखे लगे त शेखर खे अन्दर ही अन्दर में वेहद दुख थी रहियो आहे त हुंन पोढ़े पेन्शनर खे इहे अखर छो चया? दुख: त सचपचु मुखे बि थी रहियो हुआ छाकाण त हू असांजी बैंक जो सभिनी खां पुराणे में पुराणो ग्राहक हुआ। जदहिं सरकारी नौकरी में हुआ त असां वट संदरि पघार वारे खातो हुआ ऐं रिटायर थियण खां पो उहो खातो तब्दील थी पेन्शन खातो वणियो। मुखे चञ्जीअ तरह याद आहे त जदहिं मां विये शहर मां बदली थी बैंक जी हिन शाखा में आयुस ऐं पैसा दियण वारे काउन्टर त वेतुल त महिने जी पहिरी तारीख ते हिक रोवदार शरद बैंक में अन्दर आयो। उन जे पुठियां ब टे वलर्क ऐं चपरासी जेहिछा शखस बि अन्दर आया। ईन्दे ही शर्त हुन सौंय सां मुखे हुवम दिनो, 'असान्जे भुगतान जे लाई जलदी नवन नोटन जूं गडिडयूं अन्दरा कदाऐ दे।' मां हिकु भेरो हुन शरद दे निहारे वरी पहिंजे कम में मशगूल थी वियुरा छाकाण त बैंक में नवां नोट घुरण वारा अहिछा घणा ही माणहू पिया ईन्दा आहिन। अजा हिक मिन्ट बि कोन गुजरियां त हुन पहिंजे हथ वारे लकुण सां काउन्टर ते ठक ठक कन्दे सरो, 'अडे छोकरा बुधी कोन थो त मूं तोखे छा चयो?'

नालो : राजेश भम्भाणी
जन्म/तारीख : 27.4.1964
छपियल किताब : -
मिलियल इनाम : -
पेशो : स्टेट बैंक ऑफ बीकानेर एण्ड जयपुर में नौकरी
पता : 182, सिन्धी कॉलोनी, बनीपार्क, जयपुर - 302016

‘नवाँ नोट कोन आहिनि ।’ मूं बिना कन्धु खणण जे ई जवाब दिनो । हुनन कई हम, न कई दम, यकदम काउन्टर जे नडिडी दरीअ मां हथु विझी मुहिजो कालर पकडे मुखे उथारे बिहारियो ऐं कड़ाकेदार आवाज मे चयो ‘लगे थो त तोखे हिन शाखा मे नौकरी करणी कोन्हे ।’ हुन जे व्यवहार ते मुखे बेहद गुस्सो आयो ऐं मां बि हुनखे को उबतो-सुबतो जवाब दियां उन खां अंगु में ई मैनेजर भजदो में वटि आयो ऐं चवण लगे ‘कैलाश बाबू हिन खे सब नवाँ नोट दियो ।’ ऐं पोइ हथ जोडे हुन खे चयाई ‘तहसीलदार साहब, माफ कजो, नओ छोकरो आहे, हिन खे खबर कान्हे त तम्हां केरु आहियो ।’

ऐं इहो हुओ तहसीलदार साहब सां मुहिजो पहिरियो परिचय, पोइ मुखे खबर पई त हिन गोठ जो वदे में वदो सरकारी अमलदार इहो तहसीलदार आहे जहिंजे हुकम सा हिन गोठ में सभु कम थीन्दा आहिनि । हू चाहे त गोठ जी विजली बन्द कराअे छदे, बस दिहारे छदे । हुन जो नेम हून्दो हुओ त हू महिने में सिर्फ पहिरीअं तारीख पहिंजी पधार वठण पाण बैक में इन्दो हुओ छाकाण त खेसि नवन नोटन सां बेहद प्यार हुओ । जेकदहिं सन्दसि को मुलाजिम पधार वटी वेन्दो हुओ ऐं उन में हिक बि पुराणो नोट हून्दो हुओ त सभु नोट उन मुलाजिम जे मुंह ते फिटी कनदो हुओ ऐं एतिरा त डडिका दीन्दो हुओ जो वेचारे मुलाजिम जो अघु साहु निकरी वेन्दो हुओ । जेकदहिं कहिं दीहुं नवां नोट न हून्दा हुओ त हू पधार कोन वठन्दो हुओ । जदहिं नवा नोट इन्दा हुओ त बैक जो मैनेजर खेसि न्यापो माकलींदो हुओ हू पहिजे अम्ले सां गदु, बैक में इन्दो हुओ ऐं पोइ पाण, संदसि अम्तो ऐं असां सभु बैक जा मुलाजिम मैनेजर जे कम्परे में विहदा हुआसी उते तहसीलदार जे तरकां चाहिं इन्दी हुई दाढा चर्चा घवा थीन्दा हुओ ।

अहिडीअ तरह हू बैक जे सभिनी कर्मचारयुनि सां हिरी मिरी वियो हुओ । मुखे जेको पहिरिये दीहु वारो रौबदार तहसीलदार लगे हुओ सो सधुपधु तनान लाइक ऐं निमाणो आफीसर हुओ । हू हर वकत सभिनी जी मदद करण लाइ तैयार हून्दो हुओ चाहे कनु कहिडो बि हुजे ।

रिटायर थियण खां पोई बि तहसीलदार उहो गोठ कोन छदियो ऐं हर महिने पेंशन वठण बैक में इन्दो हुओ । पर हाणे संदसि अगियां रुतयो कोन हुओ ऐं नको सन्दसि अगिया-पुठियां नौकर-चाकर हलन्दा हुओ । को कम कार

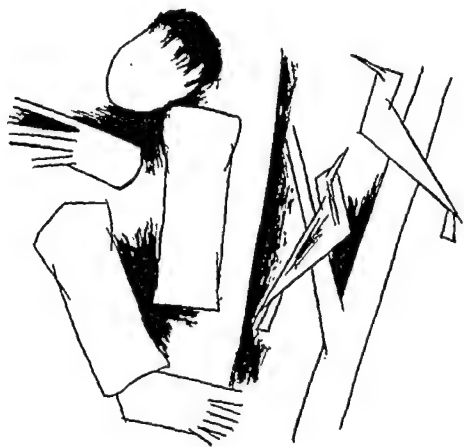

न हुआण करे हू बैक में अची कलाकन जा कलाक विहन्दो हुओ ऐं सभिनी सां गाल्हियूं बोल्हियूं करे वक्त गुजारीन्दो हुओ ।

चवन्दा आहिनि त वक्त दाढो बलवान थीन्दो आहे । वक्त जी मार तहसीलदार ते बि पई । आहिस्ते-आहिस्ते संदिस घर वारा ई संदिस दुश्मन थी पिया । सदिस औलाद हुन खां परे भजण लगे । खेसि जेके पेंशन जा पैसा मिलन्दा हुओ उहे बि संदिस घर वारा फुरे वेन्दा हुओ । जेहिंजे रौब जे साम्हू सभु डिजन्दा हुओ उओ ई लावार ऐं मायूस थी पियो । हाणे असा दिसन्दा हुआसी त हू गोठ जे कहिं न कहिं दुकानदार वट वजी थोरो घणो कम बन्दो हुओ ऐं जेके पैसा मिलन्दा हुआस उन मां ई पहिजो गुजरान कन्दो हुओ ।

हिक दीह जदहिं हू में वटि वेही चाह पी रीगे हुओ त मूं खौउस पुठियो त ‘बाबा, गाल्हि छा उहे जे अगे तुहिजो ख्याल रखन्दा हुओ ऐं हाने तेन्हे पुज हं

कोन था?' पोढहो खिलण लगो ऐं चयाई त 'भाई सभु कर्मनि जी गत आहे।' मूं पूछियोमांसि' उहो वरी कीअँ?' जवाब दिनाई त 'मां आहियां विश्वासी माण्हू, हुनन मुहिंजे प्यार जो नाजायज फायदो वटी, विश्वासघात करे, मुखां मुहिंजी सजी मिल्कियत पहिंजे नाले कराये वरती। ऐं बस

पोई जीअं वसीयत थी, हुनन सभिनी मुखां मुँह मोड़े छदियो। हाणे घर खां बाहर जानवरन वारी कोटीअं में सुमहन्दो आहियां। हू पहिंजन कुतन खे बि ताजी रोटी खाराईन्दा आहिन, मुखे त पुछन्दा ही कोनहन।' पोढहे जूं गाल्हायूं बुधी मुहिंजे मन में हाहाकार थियो। मूं सोचियो, छा त जमानो अची वियो आहे। जेको सजे गोठ ते राजु कन्दो हुओ सो अजु पाण मोहताज आहे। सचपुच वक्त वक्त जी गाल्ह आहे। ऐं अजु उहो ई पोढहो तहसीलदार गुजारे वियो आहे। सचुपचु त बैंक जे कम में कहिंजो बि दिल कोन थी लगे, सालन खां हू रोज बैंक में अची ब चार कलाक विहन्दो हुओ इन करे अजु, सभिनी खे हुनजी गैर हाजिरी महरसूस थियो थी। मैनेजर जो बि मुँहु लथल आहे। असां सभु पोढहे जी अंतिम यात्रा में शामिल थियण लाइ वजू था।

तहसीलदार जे घर जे साम्हूं सजो गोदु अची मिड़ियो आहे, सभिनी जे चेहरन ते दुख जी छाया आहे। असां घर जे दरवाजे जे भरिसां वजी वेठा आहियूं। ऐतिरे में दरवाजे जे पुठियां हिकु जनानो आवजु बुधण में थो अचे,

दिसो तव्हां कहिं झंझट में न पड़जो, तव्हांखा सवाय व पुट बिया बि वेठा अथस उहे पाणही पिया मुँहु दीन्दा। तव्हा चुप करे वेठा हुजजो।' मुखे लगो त इहो आवाज पोढहे जी वदी नुंह जो आहे जेका पहिंजे मुड़िस खे समझाए रही आहे। ऐं थोरी देर खां पाई उहाई वदी नुंह तहसीलदार जे मुर्दा जिस्म जे भरिसां वेही जोर-जोर सां आछंगारु देही रोई रही हुई। मूं सोचियो त हर इन्सान जा व चेहरा आहिन हिकड़ो उहो जेको सभिनी जे साम्हू आहे, जहिये असां सभु दिसूं था, ऐं बियो उहो जेको इन्सान जे अन्दर में आहे, सभिनी खां लिकल आहे ऐं अपराधी आहे।

ऐतिरे में तहसीलदार जो वियो पुटु आहिस्ते-आहिस्ते शेखर जे भरिसां अची थो विहे ऐं खेसि हिक चावी देखारीन्दे पुछे थो, 'बाबूजी, बैंक त अजु खुलयत आहे न ? हीअ शायद बाबे जे बैंक लाकर जी चावी आहे, महरबानी करे शव यात्रा खां अगु, जेकर लाकर खोलाराअे दियो त तव्हां जी महरबानी थीन्दी।' शेखर तमाम सख्तीअ सां कन्धु लोदे न कई।

जाअँ तीअँ करे जदहिं अर्थि खजी ऐं सभु शमशान दाहु हलण लगा तीअँ तहसीलदार जो नण्डे में नंदो पुटु मुहिंजे भरिसां आयो ऐं मुहिंजे कन्ध ते हथु रखे मुखे थोरो पासीरो वटी हलियो, हू आहिस्ते, झके आवाज में पुछण लगो त संदसि पीउ जे खाते में घणा पैसा आहिन ऐं छा हू उहे पैसा अजु, पहिन्जी सहीअ सां कढाये सघे थो। मुखे बेहद अजब लगो त अजा त अर्थाअ खे वाहि बि कोन लगी आहे त हुन खाँ अगु, ही तहसीलदार जी ही नाखलफ औलाद सिरिण वांगुर लामारा हणी हुन जो सब कुछ हड़प करण लाई तैयारी करे रहिया आहिन। तहसीलदार जी सजी मिलकियत फबाइण खां पोहि बि अजा संदनि अखि हुन जे बैंक लॉकर में आहे। त छा अजु असांन्या रिश्ता नाता बैंक खातन, बैंक बैलेंस ऐं बैंक लाकरन ताई वजी महदूद थिया आहिन? छा इनसान जा बिया नाजुक रिश्ता पैसे जे अन्धे खूह में दफन थी चुका आहिनी। इहे सुवाल, इहे जवाब मुखे उलझन में विझनि था, माँ मसाणन ताई न वजी यकदम वापस बैंक में अचां थो।

भाई राम राम

साधाकृष्ण आलमचंदानी

नंदपण जे हम क्लासी ऐं हम रादीगर हासे जो दिल्ली अ मा शादीअ जो नीन्डु पत्र मिल्यो त जरूर अघु, घणो करे सभ पुराणा सिन्ध जा दोस्त कठा थी रहिया आहियूं। अघिणो जरूर अथेई। वधीक रूबरू। संदसि प्यार ऐं हुजत भरी कोठ, नंदपणे जी यारी, दोस्तनि जी छिक ऐं कुछ वरी दिल्ली घुमण जो शौक मूखे बि कुट्ट खंयो सो दिल्लीअ जी टिकट वरी कटायमि। मुसाफिरी रात जी हुई। रिजर्वेशन बि कोन थी सघी। पर मुसाफरी वाह जी कटी। अहिडो मजो आयो जो घटि मे घटि बूटे हफ्ता पोइबि उन मजे खे मन ई मन मे पए चटियुमि।

कानपुर मां थांवर ऐं पहिलाज बि इन मकसद सां साग्रे गादे में अची चढिया। बस साईं पोइ त खूब अची घमा चौकडी लगी। गाल्हियूं इ न खुटनि हिक मथां हिक। पहिजी मसतीअ मे अहिडा मस्त हुआसीं जो थियनि मुसाफिरनि जी मौजूदगी बि विसरी वेई। भरिसा वारी सीट ते हिक बुजुर्ग जो निड करण जी कोशिश में हो, खिलदे टोके दिनो, 'बच्चा सुभाणे दीह जू निडू करिणयूं अथव छा?' लजी थी सोडहा सुकडा थी लेटी पयासू। निड खुली त मार गादो ई खाली। वेचारो हासो गोल्हीदे गोल्हीदे परेशान हो। खेसि थावर को पहुचाण जी तार कई हुई। आखिर इतफाक सा असाजे गादे मे अची लीओ पाताई वरी रडि कयाई, अडे मार न पएव हिसि लिका वेठा आहियो, अच्छा, नवाबनि जी निड ई अजा हाणे खुली आ, 'सो सुख सा अची हासे

जे घर पहुंतासी। शादीअ जो घर, खूब चहल पहल हुई। शाबास हुजे हासे खे, असाजे लाइ भरि वारे घर में हिक वदे कमरे जो अलग बंदोबस्त कयो हुआई। न त असां दुंद किथे मापण जा हुआसी हासल खूब असांजी आव भगत कई। दहाको ज़ुणा पुराणा यार अची कठा थिया हुआसी। जिते थे वेठारसी थे मची। हलियासी इएं पए ज़ुणु नची रहियाहुआसीं। सभिनी जी नज़र असां ते। ज़ुणु घोट ई असां हुआसीं। सचु मूखे पहिजी शादीअ मे बि ऐतिरो मजो कोन आयो हो जेतितरो हासल जी शादीअ ते आयो।

शादीअ जे हाल में बि असांजी टोली अलग निराती पिए लगी। तमाशो त खां पोइ शुरु थियो। इएं जज मे त असांजो नचण मे सिको ज़मी वियो हो। हासल त घोडीअ ते चढी मुह ते रूमाल रखी मुश्की रहियो हो। पर जदहि हासल जी जबलपुर वारी भेण अची असांजी पिड मे बीठी त सज़ी ज़ज असांजे चारो तरफ बीठल हुई। वेदीअ खां पोइ घर मे अची किनि जालुनि लादा गाइन शुरु कया बसि अघ कलाक खा पोइ रोशे जी दोरि असाजे मडलीअ खे मिली वेई। थांवर ढोलक खणी गिंचीअ में पाती। पहिलाज को पाण सा माउथ आरगान आदो हो तहि वटी सिन्धी धुनि छेडी। गोप हिकु लादो शुरु कयो, बाकी बचलयनि नाचूअ जो पार्ट अदा कयो त सजे घर जो ध्यान असा मे। मूं हासल ऐ सदसि कुंआरि खे छिके खणी विच में विहारियो खूब ताड़ियुनि जा फहका पे पिया, नोट पिए

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पता

साधाकृष्ण आलमचंदानी

27 12 1927

-

-

रिटायर्ड प्रधानाचार्य, सम्पादक सिंधी गुल्शन

ई 4426, राजा मुरम कॉलोनी, लखनऊ 226017

रिया विया। वाशी वरी पोती पाए कला हजारीअ जे गीत
ई पेट सूर थी मरा' माडर्न नूहं जो पार्ट वठी शुरू कयो त
ब्रलंदे खिलंदे अची पेट में सचु पचु सूर अची पयो। वेचारो
रसल न नची पए सघियो नचुपि पिए आयसि त भेणसि
डि करे चयो। चइण दोस्त थिया अहियोसि जो मुहिंजे
माउ खे बचायो बि न था। मूं खणी जे निहारियो 'अरी
बबली तू नालो संदसि मोहिनी आहे पर सखर में घर अंदरि
खेसि बबली करे सदीन्दा हुआ। मूसां त सिन्ध में ई हिरियल
हुई मोहिनीअ हथु वठी हासल आहे नचाइण शुरू कयो
पोइ त असांजी बेधी मची वई। किन जवाननि किन बुजार्गनि
खे बि अची बिच में छिकियो काकनि पहिरीं त न ब कई पर
पोइ अची जो जवानी यदि पियनि त उहा वठी सिंध जे
भगत कंवर वारी छेज विधाऊ जो बलें बलें।

काकनि में हिकिडे काके वाह जी मौज मचाई,
छा पिए संदसि पेर हलिया कीअं पिए हथ नचायाई। वरी
संदसि कुल्हनि जी लोद त मूंखे मोहे छदियो। जा खणी
चितए दिसां त वाइरो थी वियुसि। सौ फी सदी उहोई
काको हो। नालो यदि करण जी कोशिश कयमि अडे ही
जी सागियो काको पोकरदास आहे। वीचारनि जे सागर में
अहिडो गर्कु थी वियुसि जो समक ई न पई त सजो हालु
अची खाली थियो आहे। 'भाई राम राम' काके पोकरदास
कुल्हे ते हथु रखी चयो। के पल त बीठे हिक बिए खे
निहारियो सी। भाई सुजाणो कोन था छा? काके जे मुख
ते उहाई प्यारी मुश्क हुई। मूं खेसि पेरे पई चयो। साई वदा
भाग जो एतिरो जल्दी वरी अक्हां जो दर्शन नसीबु थियो।
त एतिरे में बबलीअ अची काके खे चयो। 'बाबा हलो था'
मां मूंझारे में त बबलीअ जो काके सां कहिडो रिश्तो। काको
को अंतर्धामी हो। मुहिंजे मन जी मूंझि मिठाईदे चयाई हीअ
हासानंद जी भेण मुहिंजी नूह आहे। हासानन्द ज़िद कयो
त शादीअ त अक्हांखे जरूर अधिणो आ चडो सुभाणे त तूं
हिते आहीं न ? कुछु रूह रिहाणियूं कवियूं। इएं चई काको
बबलीअ सां बाहिरि निकिरी वियो। यार मुहिंजी गोल्हा में।
परियां दिसी थांवर चयो 'कहि गुफा में तपस्या करे रहियो
हुएं छा?' अरे भाई तोखे गोल्हे गोल्हे, त पेरनि जी तिरियुनि

जो तेल बि निकिरी वयो। खेरनि सां अची अदे ते पहुंचासी।
साथी त पइजी रहिया। खूब खोंगड़ा हणण लगा। पर पाण
सां निंड रूठल हुई।

बु साल अगु जो हरिद्वार जो नजारो अखियुनि
अगिया तरण लगे। कुछ अहिरी मजबूरी करे हरिद्वार में
कुछ अहिडा खर्च करिणा पया जो उते पैसा अची खुटा।
हर जे पौड़ी मथां हिक होटल ते रात जी मानी वेठे खादमि।
हिसाब पिए लगायुमि त अंजा जे हिकु अधु दीह रही मोटी
लखनऊ वजा त खर्चु टंग कदी थे बीठो। हिकु अधु माण्ह
उते सुजातल मिल्यो बि हो पर घुरंदे लज् पिए आयमि।
सोचियमि त जेब खर्च खाधे जे खर्च में थोरी किफायत
करियां त को बेडो पारि थिए। सो व रोटीयूं खाई हथ खणी
धोतमि। टेबिल ते को सागियो काको पोकरदास साम्हूं
वेठो हो। तंहि वक्त जाण सुजाणप त हुई कान। हथ धोई
बिल जो इन्तजार वेठे कयुमि। पंहिजे पूरनि में अहिडो
गलतान होसि जो साम्हूं वेठल काके दांह ध्यानु ई कोन
वियो। 'भाई राम राम' मां थोडो अजब में पियुसि। अवाज
सिन्धी हो। हेदाहं होदाहं निहारियुमि त काके भरिसां अची
चयो भाई किथां जा आहियो ? जे मां भुलिजां नथो त
लखनऊ में..... 'काके जे अखियुनि में पहिंजाई ऐं चपनि ते
मिठी मुश्क हुई। मूं चयो हा साई, लखनऊ में रहन्दो
आहियां। मूंखे बि काके जी शिकिल कुझु सजातल लग्गी।
आखिर यदि आयुमि हिकडे दफे स्कूल जे बारनि खे भूल
भुलैया घुमाइण वठी वयो होसि सो इहो काको बि को उते
घुमण आयो हो। सिन्धी बार दिसी दाढो खुशि थियो।
स्कूल जो अहिवाल बि वरितो हुआई। वरी संदसि दरियाह
दिली दिसो जो पंजाह रूपया जोरी दीन्दे चयाई हिन जो
टोल वठी बारनि खे खाराइज, इहा गाल्हि 1956 जी
आहे। उन वक्त जा 50 रूपया घटि कोन हुआ। मूं खेनि
नीन्द दिनी त स्कूल अची घुमी वजो। पाण चयाई त अज्
ई बम्बई मोटी वजिणो आहे बिए दफे अचणु थियो त जरूर
ईदुसि।

मूं चयो साई। अक्हां सां लखनऊ में भूल भुलैया
में मुलाकात थी आहे। अरे हा हा हाणे यदि आयमि। कीअं

मास्तर साहब लथल कित्थे आहियो? मूं वराणी दिनी त चंदीराम जी धर्मशाला मे 'उते त मां बि लथल आहियां । दाढो सुठो । परदेस में कहिं सिन्धीअ खे दिसी हिक अजीब खुशी थीन्दी आहे । एतिरे मे होटल जे नौकर बु थाल्हियूं अची टेबिल ते रखियूं । मू हेदे होदे निहारियो त काके सां ब्रियो केरु गदु आहे । भाई शुरु कयो न 'मां मां साई रोटी खाधी आहे' मूं चयो ।

हां भाई ज़ाण अथमि पर मूंखे साथु न दीन्दा । 'पर साई' हाओ अबा अक्हां जहिङो जवान माणहू बु रोटियूं खाई उथे । मां त अक्हां जी उम्र मे अहिडियूं बु थाल्हियूं खाई उथन्दो होसि । मां घणि न न कई पर काके जे हुजत अगियां हिक न हली आखिर झुकणो पियुमि । भुख त हुई । अजा मा हथ पिए घो ता त काके बिल बि चुकाए छदियो । साई । ही छा था करियो? चडो हेठि लही अचो, ब्रियनि जे साम्हूं को बहिस कबो आ' हर जी पौडीअ ते आयार्सी । मां कुछ लजी थी रहियो होसि । पर वाहे रे काका पहिजी जबान मे हुन अहिडा थे बोल बोलिया जणु हू मुहिंजो अहसान मजी रहियो हो ऐ मा जणु को संदसि सगो माइदु होसि । उम्र जो फर्कु बराबर हो पर असां बई जल्दी रिली मिली पियार्सी ऐ हिक बिए जा दिली हमदर्द थी पियार्सी । संदसि मां ज़ाण पियमत काके खे मुन्दई मे सुठो कपड़े जो धन्धो आहे ।

निमाशाम जो वक्त हो असां घुमन्दे घुमन्दे गगा जे किनारे कुछ परे वज्री वेठार्सी । उन वक्त गंगा जे शान्त लहरुनि मन खे अजीब शान्ति पिए दिनी । परिया हर जे पौडीअ ता गगा माता जी आरतीअ जो सुंदर आवाज अची रहियो हो । संस्कृत जा श्लोक बुधण में दाढा सुठा थे लगा । पर मुहिंजो मन अजा पूरे ठिकाणे न हो । काके वेठे दुनिया जा तर्जुवा ऐ सत्तार जे फानीपणे जूं गाल्हियू पिए दुधाय भला तीर्थनि ते दुनिया जी सचाई यादि न पवदी त कित्थे पवन्दी । इहोई त मकसद आहे तीर्थ यात्रा जो त दुनिया जे हणपट मे जो जीवन जो मकसद ई भुलिजी था वजू इहा इनहनि पवित्र स्थाननि ते यादि था पवे ऐ किनि पवित्र आत्माउनि जो संगु थो मिले । भिटिकियल मन खे सिधी

राह हलग जी प्रेरणा थी मिले । मास्तर साहब । अक्हां कुछ मुंझियल था दिसण मे अचो गाल्हि छा आहे?"

'न साई । कुछ न आहे । इएं ई ।

अबा हाणि पाण खां लिकायो त न । हाणे बणिया आहियूं दोस्त । दोस्त खां कुछ लिकाइयो आहे छा?"

सदसि नेणनि मे कमाल जो प्यार भरियल हो । आखिर पहिजे मिठनि बोलनि सां मुहिजे मन जो राजु खोले वरिताई ।

वसि गाल्हि बि एतिरी रुपिया सौ कदी मुहिजे खीसे में विधाई मू छिरक मारे रुपिया खेसि मोटाईदे चयो साई अहिडी गाल्हि कान्हे । अबा परदेस आहे, उहे हुजनी, लजु न करि, घर वजी सहूलियत सां मोकिलजाइ वसि । हथु रोकीन्दे, काके मूंखे चयो, मूं मन में चयो मालिक ही सेठ केरु आहे? घणी तूं त रूप बदिलाए कोन आयो आहीं । पर काके मुश्कंदे चयो ही त पाण मे सिन्धी आहियू, पर ईसान इराण जे वक्त पिए हिक बिए खे मदद न करे उहो इसान कहिङो? 'साई ज़ाण न सुजाण । मू हबकंदे चयो । तूं सिन्धी जवान आहीं, मथां वरी विद्या गुरु, इहाई सुजाणप घटि आहे, सिन्धी सुभाव खां मन जा उज्वल थीन्दा आहिनि, थी सधे थो, के मन जा कारा बि हुजनि पर असी सिन्धी आम तौर भगवान खां दुकन्दा आहियूं' मूं मन मे सोचियो हिन सज़ण खे पहिजीअ जातीअ ते केदो एतबार आहे केदो न फखुर आहे काश, असा मां हर हिक सिन्धीअ खे पहिजी जातीअ ते एदो विश्वास हुजे ऐ उन विश्वास मूजिव पहिजो चरित्र ठाहे सधूं त जेकर सिन्धी जाती अर्श ते चदी वजे ।

रात जो नव लगा हुआ । धर्मशाला मोटियार्सी । मा ब्रिया बु दीह बि काके जे सग में रहियुसि । काको ग्रहस्थ जे वेस मे कहि महात्मा खां घटि हो जुदा थियण वर दिन्हीं जे अखियुनि मे पाणी हो । काके चयो अबा इति वरी कदुहि थी मुलाकात थिए ।

लखनऊ मोटी मूखेसि रुपिया मे... पट जो रस्तो शुरु थियो पर मा वधीक निर... बिनि सालनि खां पोइ भाणेजीअ...

वज्रणु थियो, काके सां मुलाकात करण जी दाढी दिलि हुई, पर शादीअ जे गोर गबोर में वक्त ई न मिलियो शादीअ खां हिकु दीहु अगु कल्याण मां दादर लोकल गादीअ में पिए आयुसि। भीड़ बि का भीड़ हुई। हण पट जी हिन जिंदगीअ खे दिसी वाइरो पिए थियुसि, सोचियुमि लखनऊ वरी बि सुठो। असांवटि एतिरी भज्ज भज्जां त कान्हे। ओचितो नजर वजी साम्हूं पियमि। गादी का नंदी स्टेशन ते बीठी हुई। काको पोकरदास अची गादीअ में चढ़ियो। उथी बिही खेसि सदियुमि। निहारे जीअं तीअं अची मूं ताई पहुंचतो। भाकुर पाए त कोन सधियासीं, पर हथु अहिडे प्यार सां दबायाई जो दिलि जी समूरी सिक अची हथनि में गदु थी।

मास्तर साहब कदहिं अचणु थियो आहे? न इतलाउ न खलु? चओ हाणे इते आहियो न? हाणे पहिरियां जाइ ते हलिबो। मूं खेसि सच्ची गाल्हि बुधाई। चयुमि हाणे त दादो तकड़ो आहियां। बाकी अहां सां मिलंदुसि जरूर। दादर अची पहुती। काके घणो ज़ोर भरियो त संदसि दुकान ते हलां पर मूं नीज़ारीअ सां खेसि बुधायो त हिन वक्त जरूर पहुयणो अथमि जो घोटेता अचिणा हुआ। हा हुन मूंखा पुछियो त मां किथे लथल आहियां।

शादीअ हाल में जां खणी दिसां त काको ऐं संदसि हथ में वदो पैकेट, वधी अची चयाई। 'अबा तो त नींड कोन दिनी, सोचियमि तुहिंजी नियाणी सा मुहिंजी नियाणी, इएं बिना कोट आयो आहियां' इएं चई पैकेट खणी हथ में दिनाई। मां पहिंजे बेवकूफीअ ते पिशेमान त कहिडो न अहमक आहियां, काको मिलियो बि नींड न दिनीमांसि। सचु ख्याल थियो त माफी वंसांसि। भेण भागी अगियां बीठी हुई पुछियाई केरु थेइ। मूं खेसि वाकिफियत दिनी। भाउ सां बि मिलायो मांसि। काके बिन्ही खे मुश्कंदे वाधाई दिनी।

अदा मुहिंजे लाइक का शेवा? काके खे मां कहिडी शेवा चवां पर काको लगी वियो कम में। खबर पियमि घोटेता बि वाकुफु अथसि पुछण ते सभ खे पिए चयाई मां कुआरेतो आहियां।

बिए दीहं काको कार खणी अची धर्मशाला जे बाहिर बीठो। चे हाणे हितां जो कम लथुव न? भेण खे

चयाई अदी! हाणे हलो मुहिंजे घर 'भेण मुहिंजे मुंह खे घेठो दिठो। अबा सोचियो छा पिया। रातावारे जो कमु बि लथव। भाउ वि अची पहुंचतो। खेसि हथ जोड़े चयाई, अबा घर हूंदे धर्मशाला में रहो। इएं मूंखे लज्जी कंदा छा? खबर त मारतार साहब जी वठिणी अथमि घर हली। पहिंजे घर हूंदे धर्मशाला कई अथव?

काके इएं चई टपड़ खुदि सेरण शुरु कया। व दीहं काके खूब ख्वातिरदारी कई। मुम्बईअ जूं खारा जगहूं वि घुमायाई हद त तदहि कयाई जो जो मुहिंजी भाइटीअ ऐं संदसि घोट खे वि कार में पहिंजे घर वठी आयो खूब आग भगत कयाई। भाइटीअ जे घोट खे चयाई अगा मुम्बईअ में हिन घर खे वि साहरो घर समिझजाई, कदहि वई ईदा करियो। मूंखे वि वदो सहरो समिझो मोटंदे गादीअ में 'भेण ऐं भाउ चयो' तो त चयो पए मुम्बई में वाकुफु कोन्हे। हेदी वाकिफियत अथेई। अखियुनि में पाणी अची वयो खेरि। मुंड खा वठी सज्जी गाल्हि करे बुधाईमानि। वाइरी थी भेण चयो अगा हिन धरतीअ ते अहिडा सज्जण आहिनि। भाई त को देवता आहे देवता।'

सज्जी रात अखियुनि अगियां निज़ारा पिए फिरिया सुबुह जो को झूटो आयो हो। पर सपने में वि काको। आखिर थांवर घूंघारीन्दे चयो 'अडे कहिं खे थो निंड में सदी' अखियूं महिटे उथियुसि त सभ यार ठही ठुकी नाशते ते वज्रण लाइ तैयार बीठा हुआ। जल्दी उथियसि। जरूरी हाजत लाहे स्नान कोटीअ में धिरी वियुसि। काको वि अची पहुंचतो मूसां मिलण लाइ यारनि सां संदसि वाकिफियत करायमि। वेही रहियो विच में। खूब चर्चा छवा पिए थिया। आखिर उथी चयाई 'अबा शाम जो गादी पकिरिणी अथमि'। कलाकखन अलग वजी पाण में रुह रिहाणि कई। शाम जो स्टेशन ते खेसि छट्ण वियसि। पहिंजी गादी रात जो लखनऊ मेल हुई। अजु व साल थिया आहिन हिन घटना खे पर काके जी तसवीर दिलि ते उकिडियल आहे। हिन सां मुहिंजो रतु जो नातो कोन्हे पर उहो नाते आहे जो शायद खून खां वधीक थीन्दो आहे। अजु वि कोई ओचितो 'भाई राम राम' चवन्दो आहे त यकिदम काके जी यादि अची वेन्दी आहे।

रिहाण

गजल, गीतअ एं नज्म

इंसानियत

प्रवीण अनवाणी

रोज डिस्त्री रहियो आहियां मां
 बहिलिजी रहियो आ इंसान ।
 इंसान जी भिफिल खां ई,
 डिजी रहियो आ इंसान ।
 लुटे करे ई इंसान रे,
 घर भरे रहियो आ इंसान ।
 इंसानियत रे मारे करे,
 खुद मरी रहियो आ इंसान ॥
 राघ रे भिजीयो ई,
 कमी रहियो आ इंसान ।
 समझ मे अये नरो,
 छा करे रहियो आ इंसान ।
 करे रहियो आ नीलाम दोलत,
 दीन रे इंसान जी ।
 छो इन कानुर मजदूर,
 भी रहियो आ इंसान ॥
 स्वार्थ रिरतनि में बहिजी,
 पिरारी रहियो आ इंसान ।
 इंसानियत जे नाले ते,

नासूर आहे हीउ इंसान ॥
 दीन दुखियुनि जा इहे गोदा
 उपी हाने साथे नथो इंसान ।
 हथ में हथियार खपी,
 रहिजी पियो आ इंसान ॥
 केर जाणे इंसान रे,
 खाई वेई केहिजी नजरि ।
 इंसान खां ई दूर भीजे,
 बजी रहियो आ इंसान ।

नालो

जन्म/तारीख

प्रमियल रिताम

नितियत इनाम

पेसो

पता

प्रवीण अनवाणी

7 परवरी, 1968

-

-

सिन्धी अकादमी, दिल्ली में प्रकाशन अधिकारी

सी-5, दयानंद कॉलोनी, नई दिल्ली - 110024

वक्त जी पुकार

नारायण मन्शानी

वक्त आयो ऐं वक्त वियो
कहिं खयो कहिं पातो
वक्त आहे गवायो

1. मन में हाहाकार आहे
छो वेठा आहियो निराशा बणाए
वेठा आहियो ऐ दुनियां वारो
उथो खणो पहिन्जो कमु सारो
2. कूड़ आहिनि संसारी सपना
मुंह मोड़िनि था पहिंजा अपना
वक्त ते को बि न साथी आ
वक्त तुहिंजो हमराही आ
छो वेठा आहियो ऐ दुनियां वारो
उथो खणों पहिन्जो कमु सारो
3. जगु फाथल सारो ख्वाइशुनि में
पहिन्जी घर-गृहस्थीअ जे उलझन में
अनुराग तव्हाजो रहन्दो कहिते
यारो - धिरियलु आहे जगु भोगन में
छो वेठा आहियो दुनियां वारो
खणों पहिन्जो कमु सारो।

नालो : नारायण मंशाणी
जन्म/तारीख : कराची / 16 नवम्बर, 1944
छपियल किताब : -
मिलियल इनाम : -
पेशो : रेडीमेड व्यवसाय
पता : 1212, कराची हाउस, खवास जी का रास्ता,
जयपुर - 302002 (राज.)

भजन

रखंदे श्रद्धा तूं ईश्वर मे
धरीदें ध्यान सतगुर में
सफल सभु कम थींदअ
दूर सभु गम थींदअ।

- 1 भजन जे राम जो कंदे
दुःख सभु दूर थी वेंदइ
जपींदे नाम सचे दिल सां
सुख सवें तोखे पोइ मिलंदअ
भवसागर तरी वेदे जे नालो
वठंदे राम जो, वठंदे राम जो, वठंदे राम जो
रखंदे श्रद्धा
- 2 बिना भगवान भजन कीअं तूं
सजो जीवन गुजारींदे
सच्चाई सां करे पूजा
महिमा हुनजी तूं गाईंदे
अमर थी वेंदो तुहिजो नाम
पाणहीं हिन जहान में, हिन जहान में, हिन जहान में
रखंदे श्रद्धा . .
- 3 करे पहिजी यदाई तू
राम खे जे विसारींदे
सफल मानुष जनम पहिजो
सजोई तू विजईंदे
पछिताईंदे पोई प्रीतम
तू पहिजे अंतकाल मे, अंतकाल मे, अंतकाल मे
रखंदे श्रद्धा . . .

नालो	शंकर चांदवाणी
जन्म/तारीख	23 10 1946
छपियल किताब	-
मिलियल इनाम	-
पेशो	बिजनेस - टाइपिंग ऐं कम्प्यूटर इन्स्टीट्यूट
पतो	भावना टाइपराईटिंग सेन्टर, 3-बी रोड, सरदारपुर जोधपुर - 342003

कमी

गुजरी रही आ जिन्दगी अजु गहरी बयार में
न लगी रहियो आ दिल हिन दुखी संसार में
आहे उहोई चंड, तारा बि सागिया आसमान में
सिजु बि चमकी रहियो आ सागियो ई जहान में
आहिन माणहूं बि उहेई ऐं उहोई जोश उन्हन में
पर उहा रूहानी खुशी न आहे हाणोके इंसान में
जग बि उहोई आहे उनमें जीव ऐं जमीन उहाई
दिसण में न आई आहे किथे नई गाल्हि बि काई
भगत उहो, भगवान उहो आहे इंसान उहोई
पर न रहियो आ अजु दुनिया में ईमान उहोई
सागियो आ शैतान, आहे अजु सागियो ई इंसान
पर सभिनी जे मन में अची वसियो आ हैवान
आहिन वाटूं उहेई आहिन सागिया ई मुकाम
पर साफ न आहे नीयत जो सही राह पहुंचाईन
कहड़ी आहे कमी, हाणे कीअं कहिखे बुधायूं
चई रहियो आ दिल हली बिया हंध वसायूं।

दुआ

के विया बीमारीअ खां कहिखे दुश्मनीअ मारियो
कहिं साहु दिनो रोई, कहिं पाणु बाहि में साड़ियो
कहिंखे दरयाह सदायो, के जिंदा जमीन में दबिया
कहिंखे नाले नाम जे तारियो के कुआंरा ही हलिया
संसार मा वज्रण जा त सवें बहाना प्रभूअ ठाहिया
इंसान तुंहिजी दुनियां में घणनि ई रूप में मुआ
पर भगवान मां तोखां अजु घुरां थो हीअ दुआ
मरंदे वख्त इएं कजइं अचे मुखे ब दफा हिदकी
हिक में नालो नाम जो बिये में साहु वजे निकरी।

न प्रीत न वेर कहिंसा.....

न कहिंसा प्रीत न ही कहिंसा वेर आ मुहिंजो
न दिनी कहिंखे पीड़ा न दिल दुखायो कदंहि कहिंजो
चाहियां सदा भलाई मां पहिंजे पराए जी
न दुश्मनी रखां कहिंसा न मां दोस्त ई कहिंजो
न साधू, न महात्मा, न ही आहियां फकीर मा कोई
न देई रहियो आहियां मां कहिंजो संदेश ई कोई
न दिल आहे सीने मे न कहिंजो दर्द ई आहे
न खुशी न कहिंखे गम ई बुधायां मां कदंहि पहिंजो
हर गाल्ह खां रहां परे इहा कई कोशिश आ सदाई
नंदपण खां वही ही दिल रहियो उदास आ मुहिंजो
न सुख हेठ न मथे रही अधर में जिन्दगी मुहिंजी
कहिंजो चवां मा दोहु हिनजो तुहिंजो, या मुहिंजो।

सांवणु आयो आ

रमेश नारवानी नींगर

अदियूं दिसो सांवणु आयो आ
सखियुनि मिली मंगलु गायो आ

रिमझिम रिमझिम बून्दू बरसनि,
प्यासी अम्बर लाइ प्या तरसनि ।
कयो हाणे मेघ बि सायो आ,
सखियुनि मिली मंगलु गायो आ ॥

उभ में मिडी दिसो कककड़ बि आया,
गड़िगड़ कन्दा कनि प्या छाया ।
महिर जो मीहु वसायो आ,
सखियुनि मिली मंगलु गायो आ ॥

कोयल, मैना, तोता लंवनि प्या,
खूब कदी खम्भ मोर नचनि प्या ।
खुशीअ जो नादु वजायो आ,
सखियुनि मिली मंगलु गायो आ ॥

वृन्दावन में रास रचे पई
राधा मोहन सां खूब जचे पई ।
गोप्युनि भी कीन घटायो आ,
सखियुनि मिली मंगलु गायो आ ॥

जेदियूं मिली अजु झूला झूलिनि थ्यू
पहिंजे प्रीतम जो हालु ओरियुनि थ्यू ।
खुशीअ जो सांगु रचायो आ,
सखियुनि मिली मंगलु गायो आ ॥

सांवणु आयो थी वई बहारी,
खुशि थी व्या सभु नर ऐं नारी ।
नींगर भी मौज में आयो आ,
सखियुनि मिली मंगलु गायो आ ॥

नालो	:	रमेश नारवानी 'नींगर'
जन्म/तारीख	:	4.2.1954 (अजमेर)
छपियल किताब	:	रंग जुदा जुदा (कविताकं)
मिलियल इनाम	:	दो - राजस्थान सिंधी अकादमी की ओर से
पेशो	:	गवर्नमेन्ट कॉलेज, अजमेर
पतो	:	104, विवेकानन्द कॉलोनी, अजय नगर, अजमेर - 305001

डॉ. गिरधर जूँ कविताऊं

जुग जुग जीअंदा

अंधा अंधा अंधा, आशिक अहिड़ा अंधा,

संधा संधा संधा, सहनि सवै संधा,

रंदा रंदा रंदा, रगुनि रै रंदा,

कंदा कंदा कंदा, कुरव कएँ कंदा ।

अंधा अंधा अंधा, आशिक अहिड़ा अंधा,

मुड़ंदा मुड़ंदा मुड़ंदा, मागुहीं म मुड़ंदा,

पुछंदा पुछंदा पुछंदा, प्रीअ पतो पुछंदा,

घुमंदा घुमंदा घुमंदा, धिटीअ धिटीअ घुमंदा

रुलंदा रुलंदा रुलंदा, रातियूं रातियूं रुलंदा ।

अंधा अंधा अंधा, आशिक अहिड़ा अंधा,

सहदा सहंदा सहदा, सूर सभई सहंदा,

गिनहंदा गिनहंदा गिनहंदा, गोदा गार गार गिनहंदा,

किरंदा किरंदा किरंदा, कद्हीं कीन किरंदा,

पुजंदा पुजंदा पुजंदा, पेरेँ पंधि पुजंदा

अंधा अंधा अंधा, आशिक अहिड़ा अंधा,

सिरदा सिरदा सिरंदा, संधनि संदो सिरंदा,

जुड़ंदा जुड़ंदा जुड़ंदा, जानीअ जीअ जुड़ंदा

मरंदा मरंदा मरंदा, मजनूअ मागु मरंदा

जीअंदा जीअंदा जीअंदा, जुग जुग जीअंदा ।

अंधा अंधा अंधा, आशिक अहिड़ा अंधा

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशा

पतो

डॉ. गिरधर भट्ट

3/13, जवाहर नगर, जयपुर

अबाणा

भाउर भेनरु छदे अबाणा
घोट घरि थी वजां
घोट घरि थी वजां
वजां मां
बाबुल कीअं डे भुलां ।
भाउर भेनरु छदे अबाणा

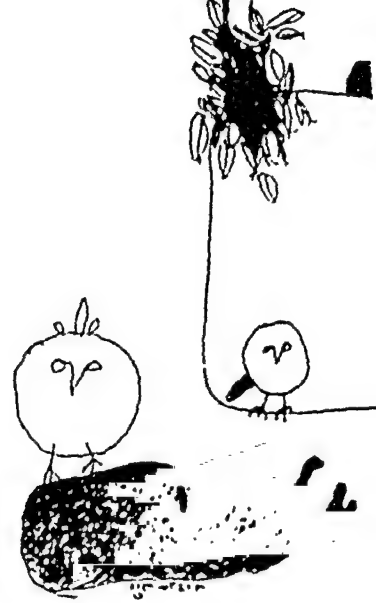
बाबुल मूंखे साह में सांभियो
उलर न कई डे अमां
अमां अमां
अमां छदे कीअं वजा ।
भाउर भेनरु छदे अबाणा

दादे दादीअ दाढो भांयो
लुदण लोद लुदां
लुदां लुदां
हाणे कहिते लुदां
भाउर भेनरु छदे अबाणा

नाने लिकाए टोल खाराया
नानीअ नखरा सठा
सठा सठा
कहिखा थींदा सठा
भाउर भेनरु छदे अबाणा

मामे मिठडे मौजू करायूं
मामीअ जा माल मिठा
मिठा मिठा
विछड़नि था से मिठा
भाउर भेनरु छदे अबाणा

भेण मूसां भाल भलाया
कदीं ठहा कदीं रुसां
रुसां रुसां

हाणे कहिसा रुसां
भाउर भेनरु छदे अबाणा

भाइडे खे मूं रखिडियूं वधियूं
धागा कीअं से छिनां
छिना छिना
छाती थी मां छिनां
भाउर भेनरु छदे अबाणा

ओड़ो पाड़ो घरु घिटियूं
वरो दिसण मां अचां
अचां अचां
सदु कजो त अचां
भाउर भेनरु छदे अबाणा

सधूं साहिडियूं वयूं विछड़ी
तिनसा कीअं डे मिलां
मिलां मिलां
'गिरधर' शल मां मिलां ।
भाउर भेनरु छदे अबाणा

विश्वास

धीरजु रखु उहा सुबुह जरुर थींदी
जोहिंजो तोखे इन्तजार आहे
लहन्दो सूरज जरुर उभरंदो
कुदरत जो कानून आहे
रात खां पोइ सुबुह थींदी
तय आ अनुमान नाहे।
कम जी राह ते हलन्दो हलु हलन्दो हलु
मजिल तोखे जरुर मिलंदी जोहिंजो तोखे इन्तजार आहे।

धीरजु रखु

राति केहिडी भी कारी हून्दी

सुबुह ओतिरी ई सुहिणी थींदी उम्मीद रखु

दु खन जे कारे वादलन जे पोइतां

सुख जी सुहिणी फुहार हून्दी, उम्मीद रखु

जीवन रूपी सागर में उम्मीद जी ब्रेडी

हलाइन्दो हलु - हलाइन्दो हलु

किनारो तोखे जरुर मिलन्दो जोहिंजो तोखे इन्तजार आहे

धीरजु रखु उहा सुबुह जरुर थींदी

जोहिंजो तोखे इन्तजार आहे।

मुहिंजो वतन

ए वतन तुहिजे मथां कुर्यान आ हीय जिन्दगी
तुहिजे चरणनि में सदा शत-शत नमन मा भारती
स्वर्ग भी तुहिजे अगिया छा रखे तो हैसियत

जरें जरें में त तुहिजे आहे एहिडी बानगी

ए वतन

पीर पैगम्बर सदा खां जनम खातिर था अचन

देवता भी हर कदम ते कनि था तुंहिजी बन्दगी

कर्म तू एं धर्म तू ए वतन ईमान तू

तूहीं मुंहिजी आरजू आहीं तू मुंहिजी बन्दगी

फक्र मुखे आ इहो जनम हित मां वर्तो

कौल आ हर जनम मे कुर्बा कदुस हीय जिन्दगी

ए वतन

बसन्ती चोलो

मूखे चोलो बसन्ती रंगे डे अम्मा, मूखे चोलो...

हिन चोले खे पाए शिवाजी, पहिंजी जां कुरबान कई

राणी झासी बि हिन चोले खे पाए बलिदान थी

देश प्रेम जे रग जो प्यालो, जीजल मूखे रंगे डे

मूखे चोलो बसन्ती रंगे डे अम्मा, मूखे चोलो

हिकु अरमा हिन दिल मे आहे देश ते जा कुरबान कया

आजादीअ जे हवन कुण्ड मे सभु कुछ पहिंजो स्वाहा कया

कडहि न रगु लहे चोले जो एहिडो रगु रंगे डे

मूखे चोलो बसन्ती रंगे डे अम्मा, मूखे चोलो

देश जा दुश्मन खबरदार थियो वतन वर्ती अगडाई आ

गददारन खे हिनतो भजाइण जी हीय वेला आई आ

मारे भजायू अगरेजन खे एहिडो जोश भरे डे

मूखे चोलो बसन्ती रंगे डे अम्मा, मूखे चोलो

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पतो

मनोहर पुरोहित 'कलांश'

10 7 1940

रिटायर्ड सरकारी कर्मचारी

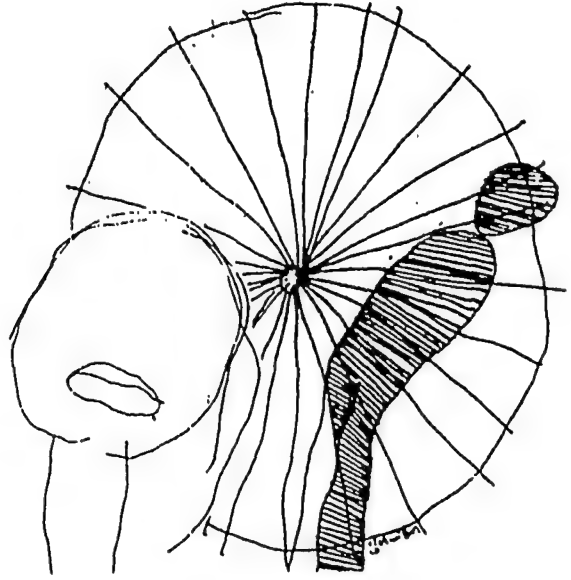
द्वितीय ई 40, जयनारायण, घ्यास नगर, बीकानेर

दूरभाष 202586

उन राति

जीवत घनश्याम दास केसवाणी 'जय'

उन राति
जडुहि पहिंजो मिलन थियो
प्यार महोवत जूं गाल्हियूं थियूं
कस्मूं ऐं वायदा थिया
नजरुनि सां मिलियूं मिलियूं
ऐं उन वैदि
उन राति
तुहिंजे वजण खां पोइ
निडं टुटी पेई
आसमान में तारा गुणण लगुसि
सुबुह ताई
गुणियल तारनि जो जोड़
रुगो वृ हो
तडुहि यादि आयो
उहे वई तारा यि तुहिंजा हुआ
तुहिंजे अख्युनि जा हुआ

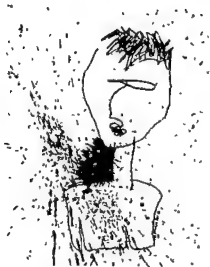

नालो	:	जीवत घनश्यामदास केसवाणी 'जय'
जन्म/तारीख	:	14 मार्च, 1969
छपियल किताब	:	एक नॉबिल - बोमीदला
मिलियल इनाम	:	बी.ए. सिंधीअ में डॉ. सुशीला मोटवानी मेडल, एम.ए. सिंधी में गोल्ड मेडल, सिंधी गुशलन लखनऊ पारां मज्मून ते पहियॉ नंबरु इनाम हासिल कयलु
पेशो	:	डेक्कन कालेज में पूणे में सिंधी लेक्चरर।
पतो	:	डब्ल्यू.आर.एल.सी. डेक्कसन कालेज, पुणे - 411006

जगु सारो मतलब जो यारो

बलू चोइथाणी

जगु सारो मतलब जो यारो,
लिकियलु सोझरे मे अधियारो ।
वलि चढी वई वण चोटीअ ते,
भुलजी वई सहारो ।
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
दोहु दिजे देह खे कहिडो,
परिजनि चढचलु आ पारो ।
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
सूरत सुहिणी कीन बखे थी,
माशूक आहे अंदर जो कारो ।
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
तू जिन लाइ पियो लख लुटाई,
दींदइ कीन की टको उधारो ।
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
कुर्सीअ खे बचाइण खातिर,
हरको नओ दिऐ थो नारो ।
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
समुड दिसी तू कीअ समुझंदे,
पिअदे तदुहि त लगदुइ खारो ।
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
माखीअ जी मिठास लाइ माण्हू,
बारिन था मखियुनि मानारो ।

जगु सारो मतलब जो यारो ॥
लखनि करोड़नि मे को मिलदुइ,
सचीअ महोब्त वारो
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
मिट माइट साथी घन जुवानी,
आखिर लकडी आहे सहारो ।
जगु सारो मतलब जो यारो ॥
लिकियलु सोझरे में अधियारो ॥

नालो
जन्म/तारीख
छपियल किताब
मिलियल इनाम

पेशो
पतो

बलू चोइथाणी
19 1947

खिली खोल कपाट (मजाकी, तन्ज ऐ गैर मजाकी रचनाउनि जो मजमओ)
तथा चार शॉर्टहेण्ड की पुस्तिकाएँ
बी ए सिंधीअ मे डॉ सुशीला मोटवानी मेडल, एम ए सिंधी मे गोल्ड
मेडल, सिंधी गुशलन लखनऊ पारा मजमून ते पहियो नबरु इनाम हासिल
कयलु
सरकारी नौकरी
टी-26, सैनिक कॉलोनी, सन्त हिरदाराम नगर, बैरागढ (भोपाल)

सिलसिलो

मायू मंगलाणी

नानीअ से हमेशा ईहें ही दिजो

भर जी चोखट अन्दर ही दिजे।

कम्बू कन्दे दिजे, फाटकार कुंदे दिजे

कदहि मामा भियो बजे, कदहि नाना भियो बजे-

अम्मा से नि हमेशा ईअ ही दिजो

कदहि भाउ भियो बजे, कदहि पीऊ भियो बजे।

अम्मा जो नानीअ कांफिर रंग रंग

नानीअ जहि ही नि रंगत।

मां दि अम्मा काफिर, अम्मा गिरह

साभियो ही रंग रूप, साणी अम्मा जहि ही नि रंग।

उहो ई समाज हमेशा पुरुष प्राधान

पति ऐ पुट दि अहिलो ई इ-सान।

भीख जी शादी करणी आटे।

उनजी किन्ता आटे, हा किन्ता आटे।

पर न देखी-लेतीअ जी

न ही कम काल जी

मर्दानि जो सदियुनि पुराणे रगभाउ ली।

भाबो

जन्म/जर्मनी

सन्निवस १९७२

विधियाव हजाम

पेशो

पतो

मायू मंगलाणी

१९७६, मंगलई ही नानी, मंगलानी, मंगलानी

कौड़ो सचु

अशोक मंगलानी

सिन्ध लाइ पहिरया 25 साल अत्ता ईअ घमन्दा रहियत्ती ।
वापस सिन्ध हलदात्ती, वापस सिन्ध हलदात्ती ।
दिया 25 साल, अत्ता ईअ घमन्दा रहियत्ती
सिन्ध जतर दिसदात्ती, सिन्ध जतर दिसदात्ती ॥
टियां 25 साल हली रहिया अहिन
सिन्ध रो चुछ चुछ याद वंदा अहिन ।
ईदग 25 सालनि में शायद ईअ घमन्दात्ती ।
न सिन्ध हलदात्ती, न दिसदात्ती, न याद वंदात्ती ।
अजु झरनि रो लोली बि सिन्धी में न मिलन्दी अहे
छा ही सचु आहे, हा ही सचु आहे ।

गोपीचन्द सिंधी 'रामेजा' - जूँ कविताऊं

ट्रिवाटो

माँ बीठो आहियाँ
ऐहिड़े ट्रिवाटे ते,
जिते लहन्दड़ सिज में -
आहे ज़िन्दगीअ जी थकान,
टंगुनि जो सूरु,
अखियुनि में ऊँधारो,
कननि जो बोड़ापो,
हथनि जी शिथिलता
दियनि था पैगामु
अगिते अथई
हिक पासे
बुढ़ापे जो सुजो बयाबानु -
खौफनाकु रणपट्ट,
बिये पासे
मौत जी ऊँधाय राति,
दियई थी पैगामु हलण जो ।
ट्रें पासे
सदिनी था तोखे
तुहिंजा रहयल कम
पुकारिनि था हथ खणी
चाहत आहे -
चाह तुहिंजी
राह तुहिंजी ।

अम्बिरतु

हे मानव,
उथु अखिं खोलि ।
तुहिंजे युका में
अम्बिरतु विधो आहे ।
गिरहणु करि ।
'हे प्रभु!'
अम्बिरतु अर्पणु करण राँ
समूरा सन्ताप मिटी वया,
पन वि नचण लगा,
कोयलि गाइण लागी,
गुल खुशबू विखेरण लगा
चैइनी पारसनि प्रभु आनन्द जी वरखा ।
ऐहिडी किरपा कीअं कयव?
मूँ त छड़ो दीन-हीन हालत में -
पाणी जो अर्धु ही दिनो ।

भेंट

परमेश्वर पुछियो
'हे महा-मानव!
जहिं दीहूँ
मृत्यु तव्हाँ जी चाउंठि ते ईन्दी
उन खे छा भेटा कन्दउ ?

नालो
जन्म/तारीख
छपियल किताब

मिलियल इनाम
पेशो
पतो

गोचन्द सिंधी 'रामेजा'
1 जनवरी, 1942

1975 में उदयपुर विश्व विद्यालय युवा समारोह में निबन्ध में पुरस्कृत,
1976 में राजस्थान पाठ्य पुस्तक मण्डल जयपुर पारां सृजनात्मक कार्य
में राज्य स्तरीय सम्मान, 1991 में श्रेष्ठ परीक्षा परिणाम में जिला कलक्टर
पारां 15 अगस्त, 1991 में सम्मान, 1995 में जिला स्तर ते शिक्षण
कार्य प्रतियोगिता में पहिलो स्थान।

278, यू.आई.टी कालोनी, अजय नगर, अजमेर

पहिंजे प्राणनि खे
 प्याले मे विझी
 प्रेम सा खुशी-खुशी अर्पणु कन्दुसि
 जहि में -
 सुख-दुख
 उस-छाँव
 रात-दीह
 कयल कर्म
 गुल-फुल रूप में
 भरियल हून्दा,
 तवहाँ स्वीकारु कन्दा ।

मिहिर

हे दीन-दयाल
 मां दीन-हीन
 फटेहाल - बेहाल
 भिख्या बठण लाइ
 दर खाँ बाहिरि निकतुसि
 तवहाँ जा दीदार थिया ।
 हथ-पहिंजो पाण -
 तवहाँ जे चरणनि ते किरी पर्या ।
 पलउ पाइन्दे अरदास खाँ अगु ही
 तवहाँ मुहिंजी खाली झोली
 तन-मन-धन जी
 मिहिर सा भरे छदी ।
 तवहू मूँखे अटे छदियो ।
 तवहाँ जो कर्जु कीअ लाहियाँ?

ज़िन्दगीअ जो लाहु

खामोश सुकल नन्दियूँ,
 खामोश सुकल वण
 बयावानु रणपटु,
 भगल इमारतूँ,
 युधाइन थियूँ पहिजा सूर

ज़िन्दगीअ जे लाह में ।
 सुकल वण -
 दियनि था सन्हीहड़ो
 पहिंजा खादल थपेड़ा
 सीअ ऊन्हारे बरसात जा,
 ज़िन्दगीअ जे लाह में ।
 हुया महल-माड़िन में
 मेला ऐ मलाखिड़ा,
 दिणन जा चहचटा,
 वया सबु नाबूत थी
 ज़िन्दगी जे लाह में ।

रिश्ता - नाता
 कुटुम्ब - कबीला
 होरयाँ - होरयाँ
 वया सुसन्दा
 ज़िन्दगीअ जे लाह में ।

कहिकाउ

घोघा ड़ेइ घायल कइयो जिन पहिंजीअ बोलीअ खे
तिनखे कीन बचियो आ उन लाए को चाहु
कंहिखे कहिडो कहिकाउ

अंदेशो (डूप) जाहिर कइयो नारायण शाम जेको छे
सच न थिये जो कितावन में पढजे सिंध एं सिन्धवारनि जी बोलीअ जो
चाह बधाइयूँ पहिंजीअ बोलीअ सा अहिडो कइयो ठाउ
कंहिखे कहिडो कहिकाउ

नची कुडी सघूं कीन बियन बोलियनु जियां
गूगीअ गोइ जियां गोडहा गोडहा गुडयां, तड़हि मन में इयो ताउ
कंहिखे कहिडो कहिकाउ

बद नसीबी चइजे पहिंजी या लागरजाई
कदरु कीन कइयोसी पहिंजीअ बोलीअ जो
अरबी देवनागरीअ में फारसी, कदियोसी पहिंजीअ बोली जो साहु
कंहिखे कहिडो कहिकाउ

कदुरु शिनाखत कइयूं हां जे पहिंजीअ बोलीअ जो
बदनाम बद न थिये हा नालो सिंधीअ जो, बोली न पदरुण लाउ इलजाम
कंहिखे कहिडो कहिकाउ

मातृभूमि भले हुजे कहिडी, कर्म भूमिअ जी रखूं चाह जहिडी
आखिर गोल्हे पहिंजीअ बोलीअ खे, को त पदन्दो, कदुरु कदो ऐ चाहु
कंहिखे कहिडो कहिकाउ...

किथे इए न थिये धारियां पढही सिंधी, धौंस जुगाइन सिंधुयनि ते
तवहां न पढ़िहियो सिंधीअ खे, सिर न झुके शर्म सा कौम जो
पढ़हण पढ़ाइण जो कइयू हर हंदि चाहु
कंहिखे कहिडो कहिकाउ...

नालो : दयाल गोकलानी
जन्म/तारीख : 3.5.1958
छपियल किताब : दो (1) कचडो कदम तैयारीअ में
(2) हीउ जग सागो शुरु करण जी तैयारी
मिलियल इनाम :
पेशो : नोकरी
पतो : एछ बार्ड 37/16, वैरागढ़ 462030

वीर जवान

भारत जा वीर जवान तो ते सभु कुर्बान
कारगिल, द्रास बटालिक तुरुक घाटीअ मां
तू कहीं पियो दुश्मन जा नामो निशान
भारत जा वीर जवान

तू जान घोरे वधाई पियो थो भारत जी शान
तिरगो लहराए पुठ न वराए दी पियो पंहेजी जान
भारत जा वीर जवान ..

अहिम टाइगर पहाडी फतह करे
दुश्मन जा टैंक भजी मुंह तोड़ दी थो जवाब
भारत जा वीर जवान...

दोस्तीअ जी आड मे विश्वासघात कइयो जिन
उनजी बख्शीदासी कीन उनजी जान
भारत जा वीर जवान...

ऊँचियूं पहाडियू चढी तो विख वधाइंदे

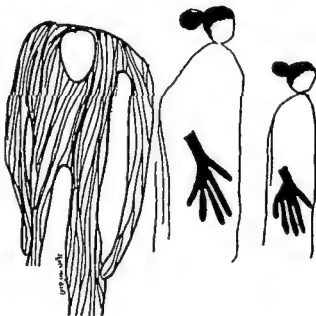
ऊँचो कइयो भारत जो तो नाम
भारत जा वीर जवान...

उरी, रामपुर, पुछ राजोरी नोशेरो
द्रास बटालिक समूरी घाटी भारत जी आहे जान
भारत जा वीर जवान...

कश्मीर अखंड भारत जो अग आ
हड़पियल कश्मीर पंहेजो कर तूं जवान
भारत जा वीर जवान...

रतो छाण थियो बदन तुंहिजो आ
तुंहिजे घर जा भाती थी, तुंहिजो वधाईदासी मान
भारत जा वीर जवान...

हिन्दु मुस्लिम सिख इसाई
राष्ट्रीय एकता जी इदी कमी न काई
तो दिनी देश मथां आ जान
भारत जा वीर जवान

छो पीला थिया पन?

महकाईन्दड़ मुंद अची वई,
 सोचियमु बाग में गुल टिड़िया हूँदा ।
 अला! पर हिते त पन ई पीला
 पीलनि पननि जे विच में कुमाइयल गुल ।
 इएं जीअं बीमार बाशंदनि वारी
 सहिकंदड़ समाज ।
 पन गुलन जी सूंह वधाइन्दा आहिनि
 माणहु समाज जी साख वधाइन्दा आहिनि ।
 अजु बूई लाचार छो थिया इएं ।
 समझाइ मुखे त कीअं बचायां पहिन्जी थाती,
 इन्दड़ नसल खे दियण लाइ ।
 समझी वियसि साह खणणो आहे सभिनि खे,
 असांखे, वणिन खे, गुलन खे, पननि खे
 वरी बियन में साहु भरण लाइ
 ताज्जी हवा जी अणाठि सही बि,
 साहिकी साणा वण, कुमायल गुल ऐं पीला वन ।
 दियन पिया ताज्जी हवा असांखे - जीअण लाइ ।
 मूखे बि करणो आहे इएं,
 थाती थाइन्की रखी - दीन्दियसि पीढ़िहियुनि जे
 नई पौध खे... हा इएं ई कन्दसि ।

सिन्धी तू न शरिमाइजांइ

सिन्धी तू सिन्धी आहीं
 कदहि न शरिमाइजां जां ।
 पहन्जी भाषा ऐं कौम ते
 सिर ऊचों रखिजांइ ।
 सिन्धियुनि जी आ मिठड़ी बोली,
 सिन्धियुनि जो आ नालो वदो ।
 सिन्धियुनि में आहे मस्तीअ जी टोली
 सिन्धी आहे सुहिणो वन्दो ।

नालो	:	कुमारी वीना
जन्म/तारीख	:	20 जुलाई 1979
छपियल किताब	:	-
मिलियल इनाम	:	-
पेशो	:	छात्रा
पतो	:	द्वारा डॉ. किशनचंद, भारत चिकित्सालय, पांच बत्ती, टोंक (राज.)

सज्जणी तुहिन्जी संह

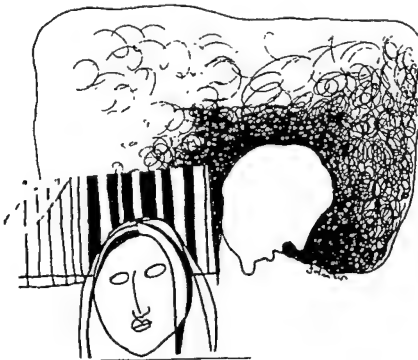
सिन्धियुनि जा पकवान न्यारा
छा त मानी छा त भाजी ।
सिन्धियुनि जा त्योंहार न्यारा,
छा त गोगडो छा त टीजडी ।

सिन्धी आहिनि प्रेम जा बुख्या,
सिन्धी आहिनि सादा सिधा ।
सिन्धी देश में किथे न रुल्या ?
तदहि बि आहिनि केतरा मिठा ।

सिन्धियुनि मे झेडो न झट्टो,
सिन्धी आहिनि झूलण जा भगत ।
सिन्धी आहिनि नीयत जा सुठा,
'वीना' रहन्दा आहिनि कम मे मस्त ।

सज्जणी तुहिन्जीअ संह जी झलक पसण लाइ
पिए वाझायुमि हेदहा - होदहा
दिदुमु वजूद तुहिन्जे संह जो
सरहो साबित निजारो ।

बाग जे, जे सिंगार में तू,
गुलनि जे सुरहाणि में,
तू संझा सुरियाई रंग में,
सिज जे लालाणि मे
भाक फुड़नि जे ज़मकणि में
निर्मल झरणनि जे झरि-झरि मे ।
विरही कोयल जे कूकण मे ।
पंख पखेडुनि जे चहिकण में,
मुहिन्जी प्रेरणा, मुहिन्जी कल्पना
भलि न वेझो वेठल आहीं,
पर यादियुनि में वसयलि आहीं ।

नारी तूं

नारी तूं नारद जी वीणा मां निकितल
मिठिड़ा सुर आलाप आहीं
ब्रह्मा जे गाइहे गुल जी महक मां निकितल
उनटल अजेय वरदान आहीं
खल्क अऐं खालिक मन्दा बेहतर बन्दगी मां निकितल
खुदा जी खिदमत अरदास आहीं
तो पीता जोंक जहिड़न जहिरीले जालिभन जा जहर
तो सठा पाक मन्दर जी दाकण ते कुदरत जा कहर
गर्भ में मोहन खे पाले जग ते कई तो महर

नारी तूं पुज्य पवित्र जोत मां निकितल
महर सन्दो आसीस आहीं
वेजुवान मिस्कीनन द्विजुल जुवान मां निकितल
खामोशीअ भरियो बयान आहीं
अखण्ड अजर सागर मन्थन मां निकितल
अमर सन्दो अमरत आहीं
सत जी रक्षा काण आहूति तन जी देई
कयो कबूल तो मरण
वेअन्त बेकरारी बेरग बदनसीबी खणी
दुशाला कया तो वरण
खुशीअ मन्दा गदहिं तू खिलीअ देवता बिआया
बुमण तुहिजा चरण
नारी तूं दहियल घर अऐं कहिरी छोलीअ मां निकितल
मोतियुन जी महाराण आहीं
रुह जी रोशनीअ सां भरियल ज़िन्दगीअ मां निकितल
खुशबहारी अऐं तब्बसुम आहीं
निष्काम, निस्वार्थ भाव जी शेवा मां निकितल
खुददार खिदमत गार आहीं

दोजख ज़िन्दगी

थोड़ा थोड़ा थार जा जरिड़ा
उदुन्दा वजनि था तड़पाईन्दा

जीजल जी सायेदार गोद में
उगण लाए से लुढ़क गाड़ीन्दा
प्रीत इलाही बरकत वारा
वजन पिया जौहर माणीन्दा
पारे जहिड़े पाणीअ में
प्रीत खे मूं पुसायो आ
धधकन्दड़ जहिड़े अंगारनि ते
तहिखे मूं पचायो आ
मुमताज महल जे जनाजे भरिसां
प्रीत मन्दर अदायो आ
प्रभात जी हीर जियां मनुहार गगन में
रखां कीअं तुहिजी बन्दगी
मुशाहिदन जा सबब सलीन्दड़ कातिल नज़रुनि में
बणी पेई दोजख ज़िन्दगी।

मुक्क मिल शख्सियत

मइमूली नामुमकिन राजिपो कबो केस ताई
मदाहलन जी शरीयत खांआजमाइश जे दौर ताई
पन्धु करे पहाड़ जो कामिल वणबो जेसी ताई
उन्माद कन्दी हवा मथिस लिपटे लहरुन जियां तेसी ताई
मुददा शमशान जी मिटटी खणी वेन्दा केसी ताई
अव्वल ओनो रीस जो सिकन्दरी नामूस हासिल करण जी चाहना
अदब ऐको न सेण में न सजण में पंहिजू कयूं था पालना
भाकुर भरी खेन बुमण अऐं गिराटिडी पाइण जी उहा कामना
हरिको हर कंहि खे सुजाणे सा सदां वसी वजण जी साधना
होरियां होरियां हादसा थी विया
दिसी हियाऊ पयो फाटी
तूफान घणा अची ककरनि न खे भिड़ाए विया
अजा बि दहशत जी बरे पई जाटी
सिन्ध जी खुहिणी छातीअ ते दरियल दूंगर बि ढाहेविया
सा रत खां बि लाल आहे माटी
पंहिजा पाण पधिरा कया दिसी तकाजनि भरियल
अनमोल तबियत
ठाहियूं नर मां नारायण करणवारी उहाई
मुक्कमिल शख्सियत

नालो : भारती ठाकुरानी
जन्म/तारीख : -
छपियल किताब : -
मिलियल इनाम : -
पेशो :
पतो :

द्वारा श्री भगवानदास, श्रीमती उषा ठाकुरानी, 22/64,
श्री साई निवास, ऊसरी गेट, अजमेर (राज.)

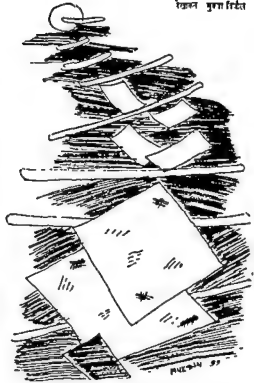
देश खे सुरुगु

मिट्टीअ मां पिणु सोनु उपाइण चाहियूं था
असीं देश खे सुरुगु बणाइण चाहियूं था

1. खेतनि मे हरियाली छाई आ इन लाए
गदिजी गाइण खुशियूं मनाइण चाहियूं था
2. घुरिजे कीन असांखे नफरत नासाजी
प्यार दिअण अई ई पाइण चाहियूं था
3. धर्म कर्म जो नाले में हिंसा न थियें
जात पात जो भेद मिटाइण चाहियूं था
4. औरत खे पहिन्जी शक्तिअ जी जाण देई
अबला सबला में बदलाइण चाहियूं था
5. हिन दुनिया मे असीं कर्म जे जादूअ सां
तंग दिलियुनि मां भरम मजाइण चाहियूं था

बहाना

1. नटाइण जा केदा कया तो बहाना
मगर ही बहाना त आहिन पुराणा
2. तू आहीं खुवाबनि खयालनि ते छांयल
भुलाइण में तोखे त लगन्दा जमाना
3. अगर चादनी रात मे जे तू जागी
त पुछजाए उन खाई दिल जा फसाना
4. मू सोघियो न हाणे कंदसि याद तोखे
मगर दिल त दुहिराया तुहिन्जा तराना
5. सिवा तुहिन्जे सींगारू बेसूद साजन
बिना तुहिजे पहिन्जा बि लिफुलु वेगाबा

रेखन पुष्पा रिट्ट

6. कसक, अशक, आहू, तड़प, इन्तजारी
दिसी हाल सरतियू हणनि रोज ताना
7. अजा रातियू के रही वजु रही वजु
वरी कोन ईन्दा ही मौका सुहाना ।

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशा

पता

श्रीमती अपूर्वा चावला

2 अक्टूबर, 1967

एल आई री सिन्धी साहित्य तरफा

नौकरी

एलआईसी 10 बी, अलवर गेट, अजमेर

वन्दे मातरम्

मुहिंजी बोली

वन्दे...ऐ..ऐ.. मातरम्, वन्दे मातरम्, वन्दे मातरम्।
सुहणी आहे, प्यारी आहे,
सभ जगू खां न्यारी आहे,
मुहिंजी भारत मां
वन्दे मातरम्.....

बोली आ मुहिंजी सिन्धी
मिठडी आ मुहिंजी सिन्धी
अम्मा डिनी आ मूखे
पहिंजी हिअ प्यारी बोली।
बोली आ

1. मकुट वणयो जहंजो हिमाला,
पैर पखारे सागरु जहिंजा
उहा ही आहे, मुहिंजी भारत मां
वन्दे मातरम्.....

1. जिते बि मां वजां थी,
हुअ मूं सां गडु हले थी,
नाहे इहियो मुमुकिनि
खसे कोइ मुहिंजी बोली
बोली आ

2. गोदीअ में कावेरी कृष्णा
पावन जहिंजी गंगा जमुना
उहा ही आहे, मुहिंजी भारत मां,
वन्दे मातरम्.....

2. मुहिंजी पहचान मुहिंजी
प्यारी हिअ बोली आहे
इनखे मां छे विसारियां
जिन्दुजान मुहिंजी आहे।
बोली आ

3. हिनते कुरबां जिन्दु ऐं जान
हिनते कुरबां दीनु ईमान
हिअ आहे मुहिंजी भारत मां,
वन्दे मातरम्.....

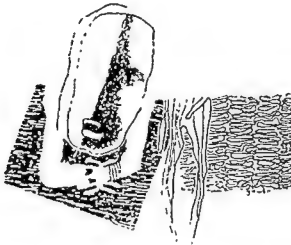
3. माखीअ सरीखी मिठडी
घुलणी हिअ मिसरीय जेहडी
सभिनि खां हिअ निराली
ब ज ऐं ग जी बोली
बोली आ

नालो : सती खिलनाणी 'सखी'
जन्म/तारीख : 13 अप्रैल, 1942
छपियल किताब : मुहिंजुयं रचनाजं विभिन्न पत्र ऐं पत्रिकाजनि में छपजं दियूं रहन्दीयूं आहिन।
मिलियल इनाम : सिन्धु भवन देहली, ऐं सिन्धु रतनु दहलीअ पारां मिलयल सुखडियूं
पेशो : गृहणी
पतो : के.जी. 1/57, विकासपुरी
नई देहली - 18

શહીદ હેમૂ કાલાણી

લાડ્ડો સિન્ધુ જો, વીરુ હુઓ હિન્દુ જો,
દેશ પહિંજે તે 'સચ્ચી', કુરબાં હૂ થી વયો ।
શાનુ હુઓ સિન્ધુ જો, માનુ હુઓ હિન્દુ જો,
ખેટ પહંજી ચઢાયે, શહીદુ હૂં થી વયો ।
આઝાદીઅ જે ઇતિહાસ મેં, જહિં સિન્ધુ જો નાલો કયો,
હૂ હેમૂ કાલાણી હુઓ, હુન કાલ છે અણડિઠો કયો ।
ટ્રેવીંહ માર્ચ 28 જે ડીહં સચ્ચર મે પૈદા થયો
જેઠો ઘાઈ ઈં પેસૂમલ છે ફચરુ હી હાસિલ થયો
નિડર હૂ જવાં હુઓ, યસન્તી રંગ મે હો રડયો,
દેશ પહિંજે તે 'સચ્ચી', કુરબાં હૂ થી વયો ।

ઉમિર 18 સાલ હુઈ, સુરાજ સેના જો લીડરુ બણયો,
આઝાદીઅ જે ચાતિર જહિ, પાળ છે અર્પણ કયો ।
આઝાદીઅ જે આન્દોલન મેં, શામિલ નૌજવાં થયો,
મિલિટ્રીઅ જી ટ્રેન ઉડાઈન્દે, આખિર હૂ પકિડિયો વયો
ઊળવીહન સાલનિ જી ઉમ્ર મે, હૂ દેશ તે કુરવા થયો
ભારત માતા જી જય ઘવન્દે, ચિલન્દે ચિલન્દે રૂલીઅ
ચડિહિયો
હેમૂ વીરુ સપૂત હુઓ, હુન મૌત છે મારે છડિયો
આઝાદીઅ જી જગ મે હી નૌજવાં શહીદુ થયો
સિન્ધુ જે ઇતિહાસ મે, હિકુ નૌજવા અમરુ થયો,
હૂ હેમૂ કાલાણી હુઓ, હુન કાલ છે અણડિઠો કયો ।

कतआ

हरी गोरेजा

कश्मीर डांहु जे को बि बशक

लालचि जी नजर लगाईदो

ताकीद कयां थो मां हुन खे सो पहिंजी जानि विजाईदो

मोमिन हिन्दू ईसाई हुजे 'हरी' चाहे हुजे वरी सिखु कोई

भारत माता जी रक्षा लाइ हर कोई जानि लुटाईदो

भगत सिंह हेमू कालाणी डिनी सौगाति आजादी

आहिनि बीटा लखें रक्षक कंदो कीअं केरु बर्बादी

इरादा छडि इहे नापाक पाकिस्तान पहिंजा तूं

लछण तुहिंजा कराईदइ 'हरी' खुदि तुहिंजी बर्बादी

थिये भलु देश लइ कुर्बा 'हरी' ही मांग जो सिन्दूर

मुहिंजे भारत जी नारी आश सा मन में संजोये थी

बचाये देश जी अजमत तूं रखिजइ शानु रखिडीअ जी

मुहिंजे हिन देश जी हर भेणु मंगल गीत गाये थी ।

पातु पढ़ायो कृष्ण कर्म जो, हुई गूंजी जिति पावन गीता

सूर्याही ऐंसत जी मूरति, जायूं जिति लक्ष्मी ऐ सीता ।

वदा नंदा कुर्बानु जइहिं थियां, तइहिं देशु ही थ्यो आजादु

सूरी चढ़ी विया हिन जी खातिरि, भगत सिंह हेमू आजाद ।

गौतम नानक राम कृष्ण सभु, हिन जी पावन कोख जा जाया

डिअण संदेशो मानवता जो, मानषु रूप धरे हिति आया ।

रस्तो गांधी महावीर हो सत्य अहिंसा जो देखाखियो

वीर शिवा राणा सुभाष 'हरी' हो जन जन खे हिति जागायो ।

धागो प्रेम जो टुटे कीन ही, ज़ोरु इन्हीअ ते सारो

असांजो भारतु देशु दुलारो

असांखे आहि जानि खां प्यारो ।

गजल

वरी काई थी मूखां खता त नांहे

किथे दोस्तु मूखां हू खफा त नांहे

कनि थियूं जफाऊ बि बेचैनु हुन खे

आहे हू बि इन्सां खुदा त नांहे ।

हू रोये कइहिं त खिले थो कइहिं हू

हू किथि इश्क में मुब्तला त नांहे ।

से बगिडियल हा जेके संवरिजी वया कम

किथे कहिं डिन्हीं मूखे दुआ त नांहे ।

लगे दिल खे प्यारी सा हर गाल्हि हुन जी

ही दिलि मुहिंजी हुन ते फिदा त नाहें ।

थिये जेको परेशां अजु जिक्रे मोहब्बत सां

मिली हुन खे केवल जफा त नांहे ।

हू बोड़े थो कश्ती डिंसु साहिल ते आंणे

'हरी' हुन जी हीऊ का अदा त नांहे ।

नालो : हरी गोरेजा

जन्म/तारीख : सखर, 2 मई 1941

छपियल किताब : 12 पुस्तकें

मिलियल इनाम : दस

पेशो : -

पतो : ताराचंद भवन, राय सिंह का बाग, लश्कर, ग्वालियर

सुन्दर कलवाणी जूँ गजलू

बेवफा जमानो आहे प्यार न कजां ।
अरव्यू पूरे माणहुन ते एतवार न कजां ॥
तोखे गर जमाने जी बाद शाही मिली मि वजे ।
रस्तो जुल्म जो तूं इखितयार न कजां ॥
जीअण जी तलब मे भौत खे न विसार तूं ।
गरीब जी मदद खे कदिह इन्कार न कजां ॥
जह वयो विश्वास पूरो सजुण तुहंजे मथां ।
उनजे भरोसे खे कदिह बेकार न कजां ॥

कुर्व याश दोस्त याद जदिह आया हूदा ।
अखियुनि में लुदक सजुण तदिह आया हूदा ॥
जुल्म जी तलवार जदिह कहिं ते हली हूदी ।
फासीअ ते हेमू जहिरा तदिह लटकाया हूदा ॥
नफरत जी बाह जदिहं मि किये बरी हूदी ।
संत कंवर जहिरा गोली सां तदिह उदाया हूदा ॥

निभाए दोस्ती गुझ मन में रख तूं सदां ।
दुश्मनन जी महफिल में उनखे खुवार न कजां ॥

गुणती हुजे न मन में त सफर सुठो लगंदो आ ।
धुमी भल शहर शहर पहिजो घर सुठो लगंदो आ ॥

कदो रहे हू नीजारियूं पर हुजे न कशिश प्यार जी ।
रोटी सुकल गरीब जी सही सिक ऐ प्यार सुठो लगंदो आ ॥

कहजो मि कदुरु कयो न यार कहिं सच्चाई जो ।
सुकल सां गदु आला मि सजुण तदिह जलाया हूदा ॥

विधरी विया के यार कई साल गदजण न थियो ।
ओघतो मिल्या कई साल खां उहो दीदार सुठो लगंदो आ ॥

सच्चा संत कवि शायर विजायो जहिं पहिजो वजूद ।
राच खातिर दिनी जान गोदहा तदिह बहाया हूदा ॥

दुख में रहयो जो उग्र भर कहि साथ मुश्किल में न दिनो ।
अणहूद में जे मदद कई उहो यार सुठो लगंदो आ ॥

सजे घर में उहे नजर रखण वारा हुजनि ।
किये मिट्टी त किये भरयल ज़ारा हुजनि ॥

गोल्हे रहया जे नौकरियूं डिग्रियूं त सभ सरजी ययूं ।
मजदूरी कई लाहे शर्म मि, उहो कमु कार सुठो लगंदो आ ॥

मालिक मि मेहरबां आहे उन्हन घरनितो ।
जह घर में बुजगनि जा पेर सोभारा हुजनि ॥

बुधी रहीं जहि घर में मि, हर हाल बरकत थींदी रही ।
घार हुआ सभु चवण में उहो घर बार सुठो लगंदो आ ॥

निंड मि उन्हीअ बिस्तर ते ईन्दी कियां यारो ।
जह घर में सोन चांदीअ जा अम्बारा हुजनि ॥

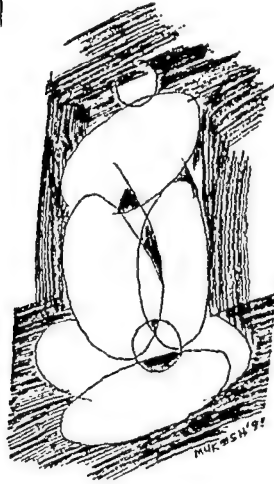
नालो	सुन्दर कलवाणी
जन्म/तारीख	•
छपियल किताब	• जीवन के कई रा, हमारी तो तपस्या है
मिलियल इनाम	• रेड एण्ड व्हाइट गोल्ड अवार्ड
पेशो	• पाहिन्जो घघो
पतो	• सुन्दर पिला, ए-330, शास्त्री नगर
	जोधपुर (राज)

टुटी पवंदा पर न झुकंदा सच्चा सज्जन संसार में ।
जदिह अहिड़ा मुल्क में जमीर वारा हुजन ।

कैद परखीअ जो भरोसो आहे छा करणो ।
पिअरो जुल्म जो खुलंदे ई उदण वारा हुजनि ॥

गदु पाछूलो उनजो हाणे छा सुन्दर रहंदो ।
दोस्त जदिह साथ न दियण वारा हुजनि ॥

अदब ऐ प्यार सां क्लास में रहंदा हुआसीं ।
असीं जदिह कालेज में पढ़हंदा हुआसीं ॥

पहरी टियूशन जूं दुकान बि न हूंदयूं हुयूं ।
पढ़ाई में तदिह बि असी टाप कंदा हुआसी ।

हाणे त मास्तर शर्गिदन खां खौफ खाई रहिया ।
पहरी असीं मास्तरन सां अदब ऐ डप में रहंदा हुआसीं ।

ररियूं वाका ई आहिन फकत फिल्मी गाननि में ।
पहरी गीतन खे दिल सां सुर में गाईदा हुआसीं ।

फ्रिज टी एसी कान हुआ जदिह घरनि में ।
तदिह बि आराम सां गुजर कंदा रहंदा हुआसीं ।

प्यार मुहब्बत जा नाटक तदिह कीन का हुआ ।
पहिंजे माइटन जे पसन्द साई शादी कंदा हुआसीं ।

माणूह जो मुलुहु

वासुदेव सीर्नाणी एम.ए.

माणूह मुलुहु पंज अखर
बाकी बांवर छाते?

पहिरियूं बांवर माता ते जहिं मनुष्य चोलो पारायो
खुशि थी हर हर मूं दे निहारे पहिंजो खीर पियारियो
जहिं तारा गुणीन्दे रात जो लोली देई सुम्हारियो
अहिड़ो को कम कर्या न्यारो हूअ चवे बांवर हिन पुट ते ॥

म्यो बांवर पिता ते जहिंजी आडुर हलण सेखारियो
उथण विहण हलत चलत जो जहिं पूरो पाठ पढ़ायो
विच में वेही हडनी जे थ्यां जातीय जो जियापो
वजायां कुल जो नालो जो पिता चवे बांवर हिन पुट ते ॥

टियूं बांवर गुरुअ जो जहिं प्राणयुनि में परमेश्वर पसायो
कदी मंदाईमन मां कयो लोकनि जो हितकारो
ज्ञान जे गंगा सां जहिं ते चमकियो जगु सारो
दिस्सी सो नेतारो गुरुअ चयो बांवर हिन शिष्य ते ॥

चौथा बांवर समाज ते जहिंजो आहियां अगु
जहिंजो जेकर मूते चड़हे मूते अहिरो अणफेदू रगु
ए अहिड़ो उनखे ऊचो करियो जो हैरान थिये जगु।
समाज वि सबलो चड़ उथे बांवर अहरे अंग ते ॥

मिटी तुहिंजी पदन तुहिंजो, तुहिजे ऋष्युन जो रतु मुहिजो
वेदन जो ज्ञान मन में ऐ अन्तः करण तो में समायो
ओ मिटी मात्र भूमि तो मा मिले पंजन सचन जो सायो
घरी घरी जे जन्म वटा हर बार हरिको चवे भले आयो भले आयो ॥

दिया बांवर विझी बाहि में सदाई मिलन इहे पज अखर
माणूह मुलुहु कहिरो वि हुजे पर मूखे रहे इहो फखर
हर जीवन जे जोग में अहिरो त करियां उजालो
जो वज्रण बक्त हरिको पुछे जल्दी कजि अचण जो सायो ॥

नालो

वासुदेव सीर्नाणी

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पतो

6, ईस्ट व्यू, तीसरा रास्ता

खार, मुम्बई - 400 092

वीहनि सालनि जो रिसर्च अनुभव

महेश नेनवाणी

रचना करण, कारो थियण आहे
केई साल जी तपस्या खां पोइ
सदियुनि - सदियुनि जी
बंजरता खां पोइ
मां सुहागिणु थियुसि!
मूंखे रचना जुणण जो
मौको मिलयो
केडी सावधानियुनि खां पोइ
पीड़ा थी !

बेवसीअ जे करे
डाक्टरनि खे वड़ी फीस डिनी,
जोरीअ, मूंह ते मुर्क आणे,
उनहनि जी हिदायुतिन जी
करणी कई

सूरनि में वाका पयो कयां.....
'डॉक्टर' / खिली रहिया आहिनि
नर्सू गारियूं डई रहियूं आहिनि
'पंहिंजी करणी भोगि.....'

हीअ कहिड़ी सियासत आहे?
'डॉक्टर', नर्स खे चई रहिया आहिनि
'हिन जो बार

न थियण डिजां
हिन खे वधीक पीड़ा थियण डे'

'रड़ियू करण डे
तड़फण डे
बेवसीअ में असांजो नालो पुकारण डे
असांजो मुलहु खेसि
खबर पवण डे'

मां 'डॉक्टर
डॉक्टर?
डॉक्टर !'

'डॉक्टर' रचना डियण जो हकु
सिर्फ असांजो आहे
छो जो असां, पढाई कई आहे
असीं भगवान आहियूं.....
प्रकृतीअ जे नियम मुताबिक
हीउ जुणे बि
त वापस उन जी रचना
उनजे ऊंदाहे गर्भ में विझी छडिजो सि
जीयं कमजोर थियलु रचनाकार
मरी वजे

नालो : महेश नेनवाणी
जन्म/तारीख : 28.11.1953
छपियल किताब : छह
मिलियल इनाम : चार
पेशा : बायो - कैमिस्ट (आईसीएआर)
पता : 4/1, सीआईईई क्वाटर्स, नवी बाग,
भोपाल - 462038

हिन जे मौत खां पोइ
 सभु असां जे हथ मे आहे
 रचना खे 'डिप्लस' लगाइणु
 खीर पाउडर जे दवे मे विझणु
 आक्सीजन ने रखणु
 उनजी खूबसूरतीअ जी तारीफ करे-करे
 जुजा अलग-अलग करणु

'मौत खां पोई'
 हू ज़णे,
 जियरे मे हुन खे
 ज़णन न डिजाई
 भले बिन्ही खे पाईज़निंग थी वजे
 रचना ऐं रचनाकार जी
 पाईज़निंग.....

मा दोस्त।
 मां कमजोर ऐं खुलियलु आहिया
 मूरखे
 डाक्टरु न
 नर्स न
 दार जे
 सिर्फु नाल खे
 धागे सा गढि बंधी खणी वजण दारो
 दोस्तु खपे।

असीं आबाद आहियूं

डॉ. डी.आर. मंघनाणी 'प्रकाश'

1. न को अखि न आडुर खणन्दो
हर कोई सदा इहें चवन्दो
सिक ऐं कुरब में मारियल
सिन्धीअ खे कर्मवीर चवन्दो ।
2. सिन्ध में जावा हिते खाली हथें आया
दूर वतन खां थी दर बदर आया
दाहिर जी याद खणी
सिन्धी शूरवीर आया ।
3. मेहिनत ऐं लगन सां
हीउ माड़ियूं महिल ठाहिया
दिमागी रान्द में पिण
सिन्धी आमिल चवाया ।
4. जिते आहियूं, जहिड़ा आहियूं ऐं जीअं आहियूं
हर हाल में, हर हन्ध असीं सिन्धी खुश आहियूं
जिअ सोचूं तिअई ठाहियूं
तकदीर यनाइण में असीं सिन्धी माहिर आहियूं ।
5. सिन्धु सभ्यता ते दुनियाँ खे नाज आहे
मोहन जो दड़ो हड़पा सभनी खे याद आहे
बालिम्भो साहिब, शाह जी भिट बीमारन जो इलाज आहे ।
झूलेलाल जी सिन्धयुनि ते सुठी बाइ आहे ।
6. आलिम ऐं आमिल सां गदु खुदाबादी आहियूं
सिक ऐं कुरब जा मारियल सिन्धी पुरुषार्थी आहियूं
दया ऐं दौलत सां गदु असीं परमार्थी आहियूं
कर्म, धर्म सां गदु असीं सिन्धी धर्मवीर आहियूं ।
7. खुशीअ जी टल ऐं रहम जी खल
असांखे मालिक आ बरखी
असांजी अटकल न इनमें झल
न पवन्दी ढिल जीती थऊ शान जी मल
दुनियाँ वारा सदा इन्हें चवन्दा ।

नालो	:	डॉ. डी.आर. मंघनाणी
जन्म/तारीख	:	50 वर्ष
छपियल किताब	:	
मिलियम इनाम	:	
पेशा	:	डॉक्टर (प्राइवेट अस्पताल)
पत्तो	:	यू.आई.टी. प्लाट 105, विवेकानन्द कॉलोनी, अजय नगर, अजमेर

आहे प्रेम जी महिमा महान

1. आहे प्रेम जी महिमा महान ।
प्रेम जे वस में सारो जहान ॥
2. पंजनि ततनि जो पुतलो पल जो ।
करि प्रेम सां हरि गुणगान ॥
3. दुर्योधन जा प्रेम विहूणा ।
छदिया प्रभूअ हुया पकवान ॥
4. छिलका सारु विदुर घर खाई ।
तोड़ियो दुर्योधन जो मान ॥
5. प्रेम जे वसि प्रभू पाण बणियो हो ।
भगुत अर्जुन जो रथवान ॥
6. राजसूयज्ञ में जूठि खई हुई ।
थी प्रेम जे वसि भगवान ॥
7. हुया पांडव सच्चा प्रेमी प्रभूअजा ।
थियो कदम कदम ते सदा कल्याण ॥
8. प्रेम नानकदास थो प्रेम सां बोले ।
गायो कृष्ण प्रेम जा गान ॥

नालो
जन्म/तारीख
छपियल किताब
मिलियल इनाम

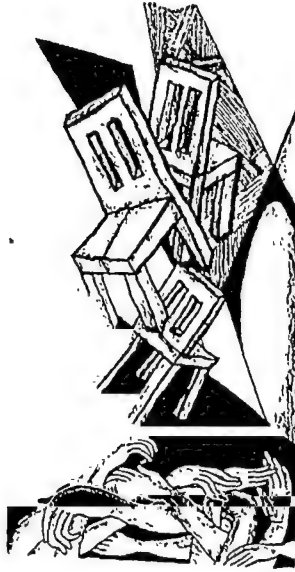
पेशो
पतो

नानकदास रामरक्षा
1.1.42, नऔ सरखरु सिध

म्हा विकास समिति म्हा पारा, भारतीय सिधु सभा पारा, पूज्य सत
आसाराम द्वारा ऐं नढा नका घणाई ईनाम, देर प्रशसा पत्र ।
प्रधानाध्यापक (सरकारी)
द्वारा डॉ अशोक क्षविया, एक्पूप्रेशर विशेषज्ञ,
भाउ - बाजार लश्क (म्हा)

भारत मा जा जुवान

1. धनु धनु भारत जा हे वीर, बलिदानु तव्हांजो धन्य महान ।
उहे धनु धनु फौजी सैनिक, लड़नि हथ में खणी था प्रान ॥
2. जदहिं जदहिं को संकट आयो, कयो दुश्मन जंगि ऐलान ।
युद्धि में माहिर सैनिक माता जा, थिया विजयी लड़ी मैदान ॥
3. हंयो छुरो पुठीअ में पाकिस्तान आ, करे लाहोर - ठाह जो अपमान ।
कारगिल में घुसपैठी मोकिलिया, पंहिंजा सैनिक भी बलवान ।
4. कयो हद कन्दोली रेखा उल्लंघन, ज्राणे थो सारो जहान ।
थू थू करे थो संसारु सारो, आहे पाक थियो हैवान ॥

5. घुसपैठियुनि खे खूब खदेड़ियो, धनु भारत मां जा जवान ।
मुआ पाकिस्तानी दुष्ट घणेई, कुझु पंहिंजा बि शक्तिवान ।
 6. सौ फी सदी सफलता पाती, मिटियो पाक जो गर्व गुमान ।
जय जयकार थियो आ जगु में, वधियो भारत-मांजो शान ॥
 7. बुध हाणे पापी पाकिस्तान तुं, न परमाणु अस्त्र खे तान ।
तोखां वधिक ताकतवर आहियूं, रखूं था मानवता जो ध्यानु ॥
 8. सौ सौ नमन करियूं वीरनि खे, थिया कारगिल में कुर्बान ।
नानकदास उहे अमरु हमेशा, करे अर्शु-फर्शु यशगान ॥
- जय भारत ऐं जय भारत - माँ जा जुवान

मां आहियां सिन्धी

मनोहरलाल खतूरिया

माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी
हीय नाहे शरम जी गाल्हि

माँ काबिल कुरबदार आहियां सिंधी ॥

1. सिंधी मुहिंजी मिठडी बोली
जीजल छिनी, मुखे जहिमें लोली
मुखे पहिजी सिंधु सां प्यार
माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी
2. सिंधु मुहिंजी सिरमोर वतन जी
सिंधी बोलिय में खुशबू आहे चमन जी,
छोन न कया माँ प्यार
माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी
3. हर कोई पहिजी बोली प्यो बोले,
मोरु बि मोर वांगुर, प्यो डोले
कीयं भुलाया यार
माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी
4. सिंधी सभ्यता सभ खां पुराणी
सिंधु नदीय जो अमृत आहे पाणी
वेदनि बि कयो बखानु
माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां या - माँ आहियां सिंधी
5. मनोहर फखु करि तू सिंधी आही,
करी शरमु छे न थो सिंधी चंवाई
दिल थीं दी बाग बहार
माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी

नालो

मनोहरलाल खतूरिया

जन्म/तारीख

छपियल किलाब

मिलियल इनाम

पेशो

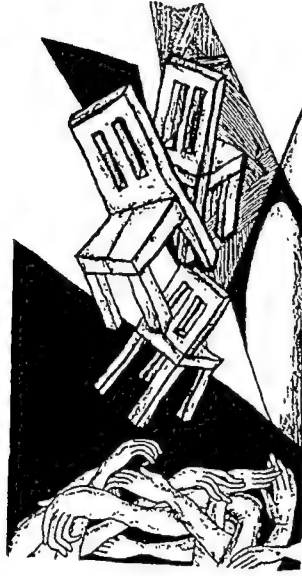
पतो

106, बैंक कॉलोनी, कायल रोड

घूघरा, अजमेर (राज)

भारत मा जा जुवान

1. धनु धनु भारत जा हे वीर, बलिदानु तव्हांजो धन्य महान ।
उहे धनु धनु फौजी सैनिक, लड़नि हथ में खणी था प्रान ॥
2. जदहिं जदहिं को संकट आयो, कयो दुश्मन जंगि ऐलान ।
युद्धि में माहिर सैनिक माता जा, थिया विजयी लड़ी मैदान ॥
3. हंयो छुरो पुठीअ में पाकिस्तान आ, करे लाहोर - ठाह जो अपमान ।
कारगिल में घुसपैठी मोकिलिया, पंहिंजा सैनिक भी बलवान ।
4. कयो हद कन्दूली रेखा उल्लंघन, जाणे थो सारो जहान ।
थू थू करे थो संसार सारो, आहे पाक थियो हैवान ॥

5. घुसपैठियुनि खे खूब खदेड़ियो, धनु भारत मां जा जवान ।
मुआ पाकिस्तानी दुष्ट घणेई, कुझु पंहिंजा बि शक्तिवान ।
 6. सौ फी सदी सफलता पाती, मिटियो पाक जो गर्व गुमान ।
जय जयकार थियो आ जग में, वधियो भारत-मांजो शान ॥
 7. बुध हाणे पापी पाकिस्तान तूं, न परमाणु अस्त्र खे तान ।
तोखां वधिक ताकतवर आहियूं, रखूं था मानवता जो ध्यान ॥
 8. सौ सौ नमन करियूं वीरनि खे, थिया कारगिल में कुर्बान ।
नानकदास उहे अमरु हमेशा, करे अर्शु-फर्शु यशगान ॥
- जय भारत ऐं जय भारत - माँ जा जुवान

मां आहियां सिन्धी

मनोहरलाल खतूरिया

माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी
हीय नाहे शरम जी गाल्हि

माँ काबिल कुरबदार आहियां सिंधी ॥

1. सिंधी मुहिंजी मिठड़ी बोली

जीजल डिनी, मुखे जहिमें लोली

मुखे पहिंजी सिंधु सां प्यार

माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी

2. सिंधु मुहिंजी सिरमोर घतन जी

सिंधी बोलिय में खुशबू आहे चमन जी,

छोन न कया माँ प्यारु

माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी

3. हर कोई पहिंजी बोली प्यो बोले,

मोरु बि मोर वांगुर, प्यो डोले

कीयं भुलाया यार

माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी

4. सिंधी सभ्यता सभ खां पुराणी

सिंधु नदीय जो अमृत आहे पाणी

वेदनि बि कयो बखानु

माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां या - माँ आहियां सिंधी

5. मनोहर फख्रु करि तू सिंधी आही,

करी शरमु छो न थो सिंधी चंवाई

दिल थींदी बाग बहार

माँ आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - माँ आहियां सिंधी

नालो

मनोहरलाल खतूड़िया

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

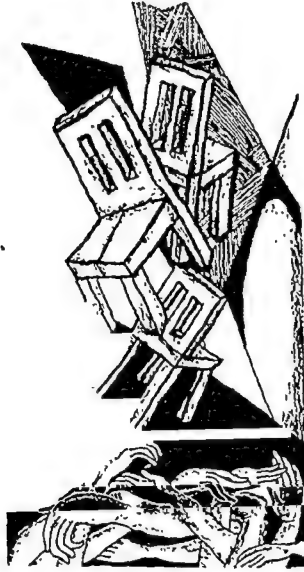
पतो

106, बैंक कॉलोनी, कायल रोड

घूघरा, अजमेर (राज)

भारत मा जा जुवान

1. धनु धनु भारत जा हे वीर, बलिदानु तव्हांजो धन्य महान ।
उहे धनु धनु फौजी सैनिक, लड़नि हथ में खणी था प्रान ॥
2. जद्हिं जद्हिं को संकट आयो, कयो दुश्मन जंगि ऐलान ।
युद्धि में माहिर सैनिक माता जा, थिया विजयी लड़ी मैदान ॥
3. हंयो घुरो पुटीअ में पाकिस्तान आ, करे लाहोर - ठाह जो अपमान ।
कारगिल में घुसपैटी मोकिलिया, पंहिंजा सैनिक भी बलवान ।
4. कयो हद कन्ट्रौली रेखा उल्लंघन, जाणे थो सारो जहान ।
थू थू करे थो संसारु सारो, आहे पाक थियो हैवान ॥

5. घुसपैठियुनि खे खूब खदेड़ियो, धनु भारत मां जा जवान ।
मुआ पाकिस्तानी दुष्ट घणेरई, कुझु पंहिंजा बि शक्तिवान ।
6. सौ फी सदी सफलता पाती, मिटियो पाक जो गर्व गुमान ।
जय जयकार थियो आ जगु में, वधियो भारत-मांजो शान ॥
7. बुध हाणे पापी पाकिस्तान तूं, न परमाणु अस्त्र खे तान ।
तोखां वधिक ताकतवर आहियूं, रखूं था मानवता जो ध्यानु ॥
8. सौ सौ नमन करियूं वीरनि खे, थिया कारगिल में कुर्बान ।
नानकदास उहे अमरु हमेशा, करे अर्शु-फर्शु यशगान ॥

जय भारत ऐं जय भारत - माँ जा जुवान

मां आहियां सिन्धी

मनोहरलाल खतूरिया

मां आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - मां आहियां सिंधी
हीय नाहे शरम जी गाल्हि

मां काविल कुरबदार आहियां सिंधी ॥

1. सिंधी मुहिंजी मिठड़ी बोली

जीजल डिनी, मुखे जहिमें लोली

मुखे पहिजी सिंधु सां प्यार

मां आहिया सिंधी - छोन चवायां यार - मां आहियां सिंधी

2. सिंधु मुहिंजी सिरमोर वतन जी

सिंधी बोलिय में खुशबू आहे चमन जी,

छोन न कया मां प्यारु

मां आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - मां आहियां सिंधी

3. हर कोई पहिंजी बोली प्यो बोले,

मोरु वि मोर वांगुर, प्यो डोले

कीयं भुलाया यार

मां आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - मां आहियां सिंधी

4. सिंधी सभ्यता सभ खां पुराणी

सिंधु नदीय जो अमृत आहे पाणी

वेदनि वि कयो बखानु

मां आहियां सिंधी - छोन चवायां या - मां आहियां सिंधी

5. मनोहर फखु करि तू सिंधी आही,

करी शरमु छो न थो सिंधी चंवाई

दिल थींदी बाग बहार

मां आहियां सिंधी - छोन चवायां यार - मां आहियां सिंधी

नालो

मनोहरलाल खतूडिया

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पतो

106, बैंक कॉलोनी, कायल रोड

धूधरा, अजमेर (राज)

द्रोपदी धनवाणी

छोकरी

उदुंदड पतंग

जहिंखे हर को कटणु थो चाहे

जाल

डोर सां बुधलु पतंगु

जहिंखे हरको उदाइणु थो चाहे

विधवा

हिक कटियलु पतंग

जहिंखे हर को लूटिणु थो चाहे

तवायफ

दुकान ते सजी पतंग 'रखियल'

जहिंखे हर को विकणणु थो चाहे

धीअ

बिना डोर जी पतंग

जहिंखे हर पीउ डोरीअ सां बुधणु थो चाहे

भेण

पराई पतंग जहिंखे हर भाउ वापिस मोकिलिणु थो चाहे

माउ

सब खां वदी पतंग

जहिं खे हर को घर में सजाए करे रखणु थो चाहे ।

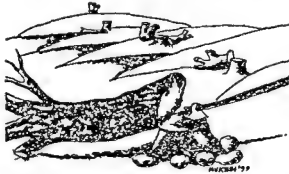

नालो	:	द्रोपदी धनवाणी
जन्म/तारीख	:	
छपियल किताय	:	धरती आकाश (कविता संग्रह)
मिलियल इनाम	:	पाँच - (1) सिन्धु नव जागरण समितिअ पारां, (2) म.प्र. युवा सिन्धी समाज पारां, (3) एल आई सी जे पारां (4) म. प्र. सिन्धी अकादमीअ पारां (5) भारतीय स्टेट बैंक पारां
पेशो	:	
पतो	:	कमल कुंज, ए 2/9, न्यू मिनी मार्केट, वैरागढ़, भोपाल, म.प्र.

नमूनो को बियो करियां हा...

डॉ. मोतीलाल जोतवाणी

- मौत जो मुकरर वक्त नाहे, मां माति खाईदो रहियो आहियां, हूअं घणोई बेडपो पर, अकाल खां डिजुंदो रहियो आहियां।
- कडहिं ईदो, कडहिं थींदो मौत, इन गैर यकीनीअ विचां ई त, वडा वापार छडे, रेजकी पुड़ीका बि बुधंदो रहियो आहियां।
- मौत एतिरो ज़ालिम नाहे, जेतियो आहे उनजो खाम खयाल, छप मारे ऊ कडहिं सोदो घुटींदो, सोचींदो रहियो आहियां।

- ज़िंदगीअ दोखो कीन कयो, मौत ई वडो दोलाब कयो, साम्हूं हुजे सामनो करियां, असम युद्ध लडंदो रहियो आहियां।
- हुजेमि हा जेकडहिं खबर त मां हेतिरा सारा साल जीअंदुसि, नमूनो को बियो करिया हा, बेढंग जीअंदो रहियो आहियां।

नालो

डॉ. मोतीलाल जोतवाणी

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशा

पतो

: बी-14, दयानंद कॉलोनी, नई दिल्ली 110 024

महंगाई

महंगाई जी चीर सा सहमी वियो शरीर
तन जा उजला ही रहया मन वियो थी फकीर

1. रिश्तन जे हिन दौर मां केतिरो मजबूर
रहूँ हिक छित जे हेठा पर आयू कोसों दूर।
2. कोलाहल में दिहं वयो बे अवसरों में रैन
जीवन जी हिन घुड़दौड़ में मिलियो किथे ना चैन
3. कहिंखे बधिया आस हाणे कहिंखे दियां आवाज
दुःशासननः खे सौपें छदी द्रोपदियून जी लाज
4. दिसी जगत जी रीत खे खिलण लगे कबीर
अखिड़ियून में आसूं धारे दिल में ना ही वरीयल पीर
5. महंगाई जी मार सां गरीब सब उदास।
बिना पर्व थिन्दे ही रोजा व्रत उपवास।

नालो : लता कुंगवाणी
जन्म/तारीख : 20 सितम्बर, 1974
छपियल किताब :
मिलियल इनाम : 2 - (1) रोचीज पारां, (2) राजस्थान सिंधी अकादमी पारां
पेशो : कम्प्यूटर जो कमु
पतो : मकान नं 585/21, नवाब का बेड़ा
अजमेर

मिट्टिअ जो महल

वठी आयसि सुठी मां कूडी मिट्टिअ जी
सिखण लाये पेंटिंग सुहिणी
कयम कुछ पेंट भी उनमें
रहियस मशगूल कहि कम में
अधूरी ई रही पेंटिंग
रही कुण्ड में पिए लटिकी
अचानक छा दिसां उनमें
बसेरो हिक बणी वियो आ
अधूरे पहिजे मकसद खे
मां पूरो कीअं कया हाणे
डाहियां कीअं मां हुन मासूम चूजे जे बसेरे खे
बणी वियो महल, चूजे लाये
सौगात हिक सुन्दर
जगत में सुर्ग ही घर आ
घर शीशे जा घर पत्थर जा
घर लकड़ीअ जा ढेर दिठमि
पर मिट्टिअ संदे महल खे
मा कीअ हथ सां नासु करिया
हाणे अधूरी नाहे सा पेंटिंग
अरिपी यूं सौगात सदोरी
नदिड़े नदिड़े मासूम चूजे खे
जहि एवज हुआ रोज
निहारे मूखे प्यारा प्यारा नेण खणी

सुम्हयलि आत्मा

हिन युग में
 कहिंजो कहिते
 विश्वास न रहियो
 करे कोई भरे कोई
 अजु जो ईहो
 दस्तून रहियो !
 कलजुग में चापलूसीअ जी
 कल ते कूड़िन कसमुन ते
 इन्सानियत खे विकणी
 पाण खे गिरवी रखी
 गिरेबा में पियो निहारे
 तबि न
 पाणु सघियो पछाणे
 मायूसी वि न झलकियस
 संदस नकाब पोश चेहरे ते
 तीअं वधीक दाढाईअ सां
 पिया था जीअन उहे
 न नजरुं ई थियूं झुकन तिनिजूं
 नकी पेर ई रुकनि कुकुर्मन खां
 नकी चप चस्कन खां
 से आहिनि पहिंजी
 आदतुनि खां मजबूर
 आत्म ग्लानि
 यां दुनियादारी जी
 तिनखे काई
 परवाह छो थीन्दी
 जिनजी आत्मा आहे सुम्हयल!

अमड़ि

अमड़ि तुहिंजी गोद में
 केंदो न मिठिड़ो दुलारु आ
 तूं जीजलि आहीं तूं अमड़ि आंहीं
 केंदो न मिठिड़ो नाओं आ
 मां न विसारे सघंदरि तोखे
 तोई त जीवनु आ दानु दिनो

तो मानु दिनो सम्मानु दिनो
 जगु में अचण जो अंजामु दिनो
 हिन जगु में तुहिंजे नाले सां
 मुहिंजो वि नाउ जुड़ियो रहंदो
 मां तुहिंजी परेशानी आहियां
 तोसां ई मुहिंजो सम्मानु आ
 ओ मुहिंजी जीजलि
 ओ मुहिंजी अमड़ि

नालो : अनुराधा लालवाणी
 जन्म/तारीख :
 छपियल किताब :
 मिलियल इनाम :
 पेशो :
 पतो :

डी-37, संत कंवरराम नगर, वैरसियां रोड
 भोपाल - 462038

सलो सिक जो

करे सदु तो, पुकारियो छे ।
 खणी नजरूं, निहारियो छे ॥
 निमाणे न्याज सां, मुरिकी ।
 सलो सिक जो, उभारियो छे ॥
 विसाइण लाइ, तो आशा जो ।
 दीओ रोशन, देखारियो छे ॥
 निभाइण जी न, दिल में जे ।
 समेदुनि खे, उथारियो छे ॥
 अन्धेरनि मे, हुओ रखिणों ।
 शमा जो लोभु, दिया रियो छे ॥
 रखी थघकार जी चाहत ।
 मूखे उस में, बिहारियो छे ॥
 बुदुसु थे, सीर में जट्टहि ।
 झले हथु, पाण तारियो छे ॥
 तमन्ना, किराइण जी त ।
 पलकुनि मे, विहारियो छे ॥
 टुटल मूं साज खे, पहिजा ।
 दई सुर तो, जिआरियो छे ॥
 नवाजिश जे, दिलासनि सां ।
 सदे, दर तां धिकारियो छे ॥

अजब जिन्दगी

अशक गम तो दिना - लाचारी आ ।
 अजब हीअ जिन्दगी - वेचारी आ ॥
 देई वजे न दीहूं - बि उदासियूं ।
 रात त रुअन्दे रोज गुजारी आ ॥
 सूर कहिं मोड़ ते - न आहिन घटि ।
 सौगात तुहिजी ई - बेकरारी आ ।
 वेरु मौत सां त - न आहे मगर ।
 जियन्दे त जिन्दगी - प्यारी आ ॥
 हुन जी खामोशी - मूखे कटे पई ॥
 जणु त का तिखी - कटारी आ ॥
 जिन्दगीअ जी कथा - न मूखां पुछे ॥
 सही सूर केदा - संवारी आ ॥
 मुहिजो अडण ई - वियो रहिजी सुको ।
 बाहिर त बारिश - अज्रा बि जारी आ ॥
 कहिंजो बि अहसान - छो खणां मां ।
 बोझु मुहिजे मथां - अगेई भारी आ ॥
 गम जी मन्जिल - जेका आखरी थींदी ।
 हाणे उन सफर - जी तियारी आ ॥

नालो
 जन्म/तारीख
 छपियल किताब
 मिलियल इनाम
 पेशो
 पतो

लक्ष्मण पुरुसवानी
 3 दिसम्बर 1962

चार (1) पूज्य पद्मायत बसंत बहारा पारा, (2) चेटी चण्ड मेला कम्पेड
 पारा, कला निकेतन, हृदय भारती पारा

जिन्दगीअ जा रंग

चन्दीराम जसवानी

कठपुतलीअ जियां - नचाए थी जिन्दगी
सुजा साज सरगम - वजाए थी जिन्दगी
तमाशा ऐं मस्तियूं - किथे अशक आहूं
कहिड़ा कहिड़ा रंग - रचाए थी जिन्दगी
कनि था जे गाल्हियूं - मारण मरण जूं

भ्रम तिन जा - मिटाए थी जिन्दगी
मुश्किल न आहिन - सचाईअ जूं राहूं
फर्क कूड़ सच जो - पसाए थी जिन्दगी
वेसारण जी आदत - जे आहे त छा थियो
इतिहास सभ जो दोहराए थी जिन्दगी

नालो	:	चन्दीराम जसवानी
जन्म/तारीख	:	14.6.1971
छपियल किताब	:	
मिलियल इनाम	:	चेटीचंड मेला पारां, झूलेलाल सेवा समिति पारां
पेशो	:	सम्मान एं स्मृति चिन्ह
पतो	:	66ए, खावास जी का बाग, दुर्गापुर, जयपुर - 302018
		फोन 722250

थीन्दो दाढो मुश्किल

नंदलाल 'तालिब' दयानी

जीअणु मुहिंजो तोखां सिवाइ, थींदो दाढो मुश्किल,
हिक वार अची गदिजी मूसां, सुहिणा वेही खिल।

तो बिन कीअं मां वक्तु गुजारियां, रातियूं - दीहां तोखे सारियां
दीदार जदहिं मां तुहिजो पायां, सरही थींदी दिल।

सूरत तुहिजीअ भरमायो आ, फिक्र-फिराक सतायो आ,
छो तूं महबूब रंजाओ आ, बणियों आहीं संगदिल।

केदो तोखे नेण निहारिन, पल-पल सिक मे गोढा गारिनि,
नज़र अचे हर सिस्त उदासी, हाणे अची तू मिल।

गाल्हियूं तुहिजू कीअं विसारिया, हर-हर थो उम दुःख मेरेप.
कर को मेलो 'तालिब' सा तूं, जिदगी थी आ डोन्नि

नालो

जन्म/तारीख

छमियल किताब

मिलियल इनाम

पेशा

पतो

नन्दलाल तालिब दयानी

10 जून 1945

रुद्राक्ष मन्त्र
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

हलो सरहद ते.....

खीमन यू. मूलाणी

जवानो शेरिदिलि बणिजी हलो सरहद ते सिरु साहे,
कफनु पाए हलो कूंधर, वगा वस्त्र छदियो लाहे।

1. जलायो जानि दुश्मन जी, वसाए बाहि बम गोला,
बणायो खाकि दुश्मन खे, बणी खुदि बाहि जा शोला,
दकायो दीलु दुश्मन जो, मुड़णु, मोटणु सही नाहे।
कफनु पाए हलो कूंधर, वगा वस्त्र छदियो लाहे।
2. अक्हां सां गदु महाकाली एं शंकर जी आहे शक्ति
तकाजा वक्त जी आहे, घुरे बलिदानु थी धरती
मिटनि जे मुलिक तां जोधा, जीअण तिनि जो सफलु आहे।
कफनु पाए हलो कूंधर, वगा वस्त्र छदियो लाहे।
3. कयो अजु यादि गोबिन्द सिंधु, संदसि पुटिड़नि जी कुरिबानी
अमरु प्रतापु, शेवाजी, हुयो जिनि जो न को सानी,
लड़े हिकु हिकु ना सब सां, विझो वेरीअ खे झटि डाहे।
कफनु पाए हलो कूंधर, वगा वस्त्र छदियो लाहे।
4. शहादत मरितिबो जाणो एं समुझो मौत खे जीवनु
हिमथ ऐं हौसिलो धारियो, खणे जीअं कंधु ना दुश्मनु,
सबकु सेखारियो उनखे, अचे बीहर न जीअं कहि।
कफनु पाए हलो कूंधर, वगा वस्त्र छदियो लाहे।

नालो : खीमन यू. मूलाणी

जन्म/तारीख :

छपियल किताब :

मिलियल इनाम :

पेशा :

पत्तो :

न्यू ए-14/134, बैरागढ़

भोपाल 462030 (म.प्र.)

गोवर्धन शर्मा 'घायल' जी गज़ल

करि फिटी मुर्दनी
मिलु अची, खिलु अची ।

हालु दिसु, माजी छदि,
छा हुई, छा रही?

दूरि छो, वेझो अचु,
कुझु कटी, कुझु बची ।

जा मिली, थे वती,
गालिह आ, वक्त जी ।

तूं ई चउ, कंहि बुधी?
गालिह जा, मूं चई ?

सोझिरो थो दिसां,
राति आ, पूरी थी ।

आखिरी घेल आ,
अचु हली, अचु हली ।

नालो	:	गोवर्धन नामदेव शर्मा 'घायल' एम ए
जन्म/तारीख	:	1 12 1937
छपियल किताब	:	छेड़ि सखी सरगुम, उहे माजर मली भुर्कनि, कूँ जूँ ध्यूँ कुण्कनि, कलम जे सिपाही, मेड़ी-चूड़ी, बिखरे क्षण (हिन्दी)
मिलियल इनाम	:	(1) इंदिराजी तर्फा (2) सिन्धू साहित्य नासिक पारा
पेशा	:	सिन्धी, हिन्दी अध्यापन
पता	:	1, सदिकछा अपार्टमेंट, डेकन कॉलेज रोड पो ऑ येरवाड़ा, पूना - 411005 फोन 6694432

स्वामी परमानंद जा उपदेश

प्रस्तुति - सावित्री रानी

तुरितु ब्रह्मचर्य व्रत वीरनि खे, कदी भुलाइणु ना घुरिजे ।
पाए नरतनु रतनु सरासरि, खाक मिलाइणु ना घुरे ॥
सुन्दरु नारी दिसी प्यारी, मन खे लुभाइणु ना घुरे ।
सत्य धर्म गौरव जो नातो, छदे फिट्टाइणु ना घुरे ॥
बिना जाने परिणाम काम में, हाथु लगाइणु ना घुरे ।
केई दीहनि जो ख्यालु, कपट जो जालु, विछाइणु ना घुरे ॥
हीअ माया बिजुलीअ जो चिमिको, चित्तु ललचाइणु ना घुरे ।
विछुड़ी वयल संयोग भोगु जो, रोगु लगाइणु ना घुरे ।
लगे हमेशा रंगु संगु, दुर्जन जो ठाहिणु ना घुरे ।
नदी नाव जी रीत, कहिं सां प्रीत, लगाइणु ना घुरे ।
कुल कुटुंब जे हेतु, पाप जो खेतु, लगाइणु ना घुरे ।
पहिजे पेर तो पाण हथनिसां, चोट लगाइणु ना घुरे ॥
करिणो जो शुभु काजु आजु, वक्तु विजाइणु ना घुरे ॥
कल जो कहिडो हालु, काल खे दूरि, सुजाणिणु ना घुरे ॥
हानि लाभ जे फेर घेर में, मनु घविराइणु ना घुरे ॥
पहिंजो करिणो भरिणो दोषु, धारियनि ते लगाइणु ना घुरे ॥
नशो निभागो करे अभागो, विखु वरिताइणु ना घुरे ॥
जलन्दीअ आग में जान पतंग जा, वजी जलाइणु ना घुरे ॥
मतपंथ मजहब जे फंदे, पाणु फसाइणु ना घुरे ॥
पूरे गुर खे खोजे, अज्ञान जो बोझु, उठाइणु ना घुरे ॥
जे चाहिं तू ज्ञानु, विषय अभिमान, वधाइणु ना घुरे ॥
शिक्षा, साधन, योगु, पुरुषार्थ, वेही विजाइणु ना घुरे ॥
प्राणायाम, व्यामु भारत जो, असुल विसारणु ना घुरे ।
धरमी विद्या धारण वारी, पढ़ी पिनाइणु ना घुरे ॥
परमेश्वरु आहे तन में, बन में, दरि दरि दौड़णु ना घुरे ।
सेवा, समिता, प्रेम, निम्रता, भावु भुलाइणु ना घुरे ॥
करे सत्संगु निहसंगु रहणु, व्यवहार में ठाहिणु ना घुरे ।
परमानन्द खे पाइणु खां पोइ, खारो खाइणु ना घुरे ॥

नालो	:	सावित्री रानी
जन्म/तारीख	:	लखनऊ 26 अप्रैल, 1956
छपियल किताब	:	-
मिलियल इनाम	:	-
पेशा	:	जनरल मर्चेट
पतो	:	साई परमानन्द जनरल स्टोर, छितवापुर रोड लालकुंआ, लखनऊ (उ.प्र.)

श्री चन्द नैनाणी 'सिरी' जी कविता

तू या बणायल तुहिजो इन्सान

हिक सुवाल कयो आहे परेशान,
बुधु तूं जगुत पिता भगवान,
केरु बिन्ही में आहे महान,
तू यां बणायल तुहिजो इन्सान ?
जंहि बि तोखे याद कयो
सो हिते आ परेशान थियो,
धन दौलत बि वेदी रही,
नालो तहिजो बदनाम थियो
केर हलाए थो ही जहान,
तूं या बणायल तुहिजो इन्सान
भगुतन तुहिजनि जूं बुधियूं कथाऊं
केतिरा न कहिड़ा कष्ट सठाऊं
सुतल हुए छ तू निड में
केदो न तोखे याद कयाऊं
केर पियो दोले तिनि जो ईमान,
तू यां बणायल तुहिजो इन्सान
पापयुनि खे बि तारयो तो,
भगुतनि खे बि संवारियो तो
फर्कु न रख्युइ कहि में को,
पो याद करे कोई तोखे छो ?
कहि बणायो अहिडो पिधान ?
तू या बणायल तुहिजो इन्सान .
'सिरीअ' जी उलझन लाहि अची
दे पहिजो दीदार अची,
जय जयकार कार वेंदी पोइ मची
थींदी गुल्ह इहा बि सच्ची
कहि जोड़यो आहि ही जहान ?
तू यां बणायल तुहिजो इन्सान ।

नालो

श्रीचन्द नैनाणी सिरी

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पतो

78, मूल पेट

बैंगलोर - 53 (बर्नाटक)

रिहाण

मज-न

नारी अबिला या सबल शक्ति

श्रीमति लाजवन्ती (पूनम) कृपलाणी

हीअ दुनिया हिक रंग मंच वांगुर आहे जहिजो नायकु नर ऐं नायिका (नारी) आहे। हिन रंग मंच ते नारीअ रहिजा पेर न रखिया हुजनि हा त हिन रंग मंच मे जेका अजु कुछ जानि दिसण में अचे थी सा शायद दिसण मे न अचे हा। अजु हिन रंग मंच जे उन नायिका नारीअ जी काफी चर्चा पई हले त हूअ अबिला आहे या सबल शक्ति। मुहिजे समझ मे त नारी हिक सबल शक्ति आहे ऐं उन खे अबिला समझणु हिक भारी भुल थींदी।

प्राचीन काल खा वटी अजु सूधो नारीअ पहिजे सबल शक्तिअ जो सबूत पे दिनो आहे। प्राचीन काल में केकयीअ वगैरह महाराणियुनि युद्ध भूमिअ में वीरता भरियल अलौकिक कमनि सा पहिजे सबल शक्तिअ जो सबूत दिनो त मौजूदह वक्त में झॉसीअ जी राणीअ 1857 जे बलिवे मे अग्रेजनि जा दुन्द खटा कया त तारा थाईअ औरंगजेब जहिडे कहिरीअ ऐं जुलिमी यादशाह जा दडर दरा करे छदिया। जरूरत सिर्फ इन गालिह जी आहे त नारी पहिजे स्वरूप खे समुझे। हुन में ससार जी काया पलट करे छदिण जी शक्ति आहे। मर्द त नारीअ दिना अधूरो आहे कुझु बि करण मे असमर्थ 'नारीअ बिना नर वेगाणो' नारी त खेसि सही राह देखाणि वारो, सन्दसि भविष्य वणाइण वारी माता जो रूप आहे। हूअ सन्दसि पेरनि जी जुती न बल्कि

सन्दसि गले जो हारु आहे। जेके नारीअ खे अबिला समझनि था या, जेके सन्दनि गिला कनि था तिन खे, यदि रखणु घुरिजे त

नारी निन्दा न कीजिये, नारी गुण की खान

नारी नर पैदा करे, घुव प्रहलाद समान

नारी हिकु अहिडे पुष्प आहे जेको छाव में ही

पहिजी सुगन्ध फैलाए थो। स्वामी विवेकानन्द सन्दसि बाबत चयो आहे त नारियूं उहे थम्भा आहिनि जिन ते असां जा घर अदियल आहिनि जेके असां खे थधि गर्मीअ खां वचाए रखनि था। मनु स्मृतिअ में बि चयो वियो आहे त जिते नारीअ जो आदर आहे उते सुख सम्पति ए देवताजनि जो वासो रहे थो। ही चवणियूं सभु नारीअ जे सबल शक्तिअ जो प्रमाण आहिनि। अगर नारी सबल न हुजे हा त इतिहास उन जे शक्तिअ जे मिसालनि सा भरियलु न हुजे हा, पुराणनि में नारीअ जी प्रशंसा थियल न हुजे हा। समाज शायद इहो समझण जी कोंशिश ई न कई आहे त प्राचीन काल खां वटी 'सीताराम' ऐं 'राधेश्याम' छो थो चयो वजे ऐं छो न उन खे 'राम सीता' ऐं 'श्याम राधे' चयो वियो। इहो सिर्फ इन करे कि प्राचीन जमाने में दि नारीअ खे सबल शक्ति समझियो वियो हां ऐं उन जो स्थान मर्द खां अवल मत्रियो वजे थो। जेको समाज नारीअ

नालो

जन्म/तारीख

छपियल विताय

मिलियल इनाम

पेशो

पतो

श्रीमती लाजवन्ती (पूनम कृपलाणी)

बेलहाणो / गम्बट (चैरपुर रियासत) 22 नवम्बर, 1946

-

-

गंगा नियारा, रटेशन रोड

निम्बाहेडा (जिला विठोड) राज.

खे अबिला समुझी उन जो निरादर करे थो सो कदुहिं वि सुखी नथो रही सघे ।

धनु दौलत हासिलु करण लाइ अजु हरि को पाण पतोड़े थो से उन खां सवाइ पाण खे अभागो सभिड़ो थो । उन धन दौलत जी देवी लक्ष्मी वि हिक नारी आहे । विद्या ग्रहण करण लाइ वि हरिको चाहिना रखे थो ऐ उन जी देवी सरस्वती वि हिक नारी ई आहे । वेदनि में चयो वियो आहे त जे मर्दु नारीअ जे गुणनि खे अपनाए त 'गहात्मा' थी पवन्दो पर जे नारी मर्द जे गुणनि खे अपनाए त उहा कुलिटा कुलिश (कुलच्छणी) चवाईन्दो । उन करे जरूरत सिर्फ इहा आहे त नारी पहिंजो सरूप ऐं जेको खेसि आदरणीय स्थान मिलियलु आहे उन खे सही नमूने में समझण जी कोशिशि करे ।

नारीअ खे अबिला समझण जो सवालु उन्हनि हन्धनि ते शुरु थियो जिते बहू पत्नी (मर्द घणियुनि जालुनि सां शादी करे) रिवाजु हो, ऐ केतिरनि खे शायद इहा जाण कान हुजे त भारत जे उत्तर पूर्व में जहिड़ो कि नागालैन्ड (नेफा), आसाम ऐ दखण मल्बार में बहुपति (जाल घणनि मर्दनि सां शादी करे) रिवाजु हुजण करे उते जूँ जालुं चाहिरियो कमु कनि थियूं ऐ मर्द घरनि खे सम्भालिनि था ।

हाणे दिसणु घुरिजे त नारी सबल शक्ति कींअ आहे । हरि हिक देश में उते जे राजु कारोबार में, सामाजिक ढाँचे में या ईन्दड़ उत्थल पुथल में सिधीअ तरह या अण सिधीअ तरह नारीअ जो हथु रहे थे । राष्ट्र निर्माण में उन्हनि जो काफी हिस्सो आहे पर जे इंये करे चइजे त देश जे राजु कारोबार जी बागु दोर सही माना में नारीअ जे हथनि में रहे थी त उन में वि को वधाउ न थीन्दो । उन कहावत में त जहि हथ सां पीघो लुदी रहियो आहे उहो हथु दुनिया ते राजु करे थो, काफी सदाकत समायल आहे ।

नारी ई देश जे भावी नागरिकनि खे जन्म दियो थी । पहिंजे कोमल हृदय सां उन्हनि खे पाले पोसे वदो करे थी, पोइ उहा नारी चाहे त उन बालक खे दैतु करे या

देवता । रावण दैतु ऐं राम देवता उन जो झिन्दह गिसाल आहिनि । हिक लेखक लिखियो आहे त इन्सान अधु हेवानु अधु मानव आहे । इहो नारीअ जो कमु आहे त हेवान खे वरा में करे ऐ मानव जो पालणु पोषण करे ।

नारीअ अजु रूधो छा छा न करे देखारियो आहे । छा हुन अखि जे इशारे सां उभिरन्दड़ सूरज खे न विहारियो? या हुन ब्रह्मा, विष्णु, महेश टिन्ही खे पहिंजी शक्तिअ सां मजबूरन करे छदियो? उन्हनि जे भेट में मर्दनि

छा कयो आहे? मर्द त सिर्फ बठन्दड़ (लेवता) आहे ऐं न कि दींदड़ (देवता) मर्द सिर्फ वठी जाणे न कि देखे जाणे । मर्द में उहा त्यागु जी भावना किये आहे जेका नारीअ जे रग रग में रामायल आहे । मर्दु त उहो थिये थो जेको रूप नारी खेसि प्रदान करे थी । छत्रपति शिवाजी, राणा प्रताप, लेनिन, जार्ज वाशिंगटन, ऐनी बेसेन्ट, नेपोलियनि, तिलक, जवाहर लाल नेहरू सावरकर, सुभाष, पटेल, गहात्मा गांधी, विवेकानन्द, राम तीर्थ वगैरह उन नारी अ जा ही त दिनल वरदान आहिनि पोइ वि अहड़ीअ जन्मदाता नारीअ खे अबिला सदियो वजे या समुझियो वजे सा हिक मूर्खता ई थीन्दी ।

हीउ त थियो उन्हनि नारियुनि जा गिसाल जिनि

संसार खे महापुरुषनि खां वाकिफु कयो । बिये तरफ उहे नारियूं पैदा थियूं आहिनि जिनि संसार खे पहिंजे सरूप खा वाकिफ कयो आहे । राणीअ करुणावतीअ यवननि जा ढढर ढरा करे छदिया त करण देवीअ नारीअ जे सबल शक्तिअ जो चमकन्दड मिसाल पेश कयो ।

गाल्हि हिन रीति आहे त करण देवी, नवरोज जे मेले मे जेको अकबर बादशाह लगाईदो हो वर्ई हुई, जिते अकबर जा छाडिता खेसि पकिडे अकबर जे महल में वढी विया । अकबर बादशाह खेसि काफी लोभ लालच दिनी, पर वीर नारीअ रणचण्डीअ वांगुरि पहिंजे कमर माँ कटार कढी, अकबर खे जमीन ते पछाडे सन्दसि छातीअ ते चढी मथिसि वार करण वारी ई हुई त सन्दसि दिलि मे दया जो भाव पैदा थियो । हुन अकबर खे चयो तजे तू बचणु चाही थो त मन मे सचो प्राश्चित करि ऐ पहिजी माता जो कसमु खणी प्रतिज्ञा करि त अजु खा पोइ नवरोज जो मेलो न लगुन्दो ऐ कहि यि नारीअ जी इज्जत आबरूअ ते तुहिजो मन न ललचाईन्दो जे तूँ अहिडी प्रतिज्ञा करण लाइ तैयार न आहीं त अजु हिन तेज कटार सा तुहिजो सिर धार थी करियाँ ।

अकबर जे शरीर जो रतु सुकी वियो ऐ हुन बढी इलितिजा भरयल सुर मे पश्चाताप कन्दे हथ जोडे चयुसि त 'माता खिमिया करि मुहिजा प्राण तुहिजे हथ मे आहिनि माँ प्राणनि जी भीख थो पिना' हिन वचनु दिनो त उन खा पोई नवरोज जो मेलो न लगुन्दो ऐ आर्य देवीअ खेसि खिमिया करे प्राणनि जी भीख दिनी । अहिडनि मिसालनि सा सज्जो इतिहास भरियो पियो आहे ।

अगूणे जमाने मे जिते झासीअ जी राणी, तारावती, दुर्गादेवी ऐ अहिल्या बाई पहिजीअ वीरता ऐ सबल शक्तिअ सा इतिहास खे माला माल कयो आहे त मौजूदह वखत मे दुनियां जे टिनि मुलकनि जे नारी प्रधान मन्त्रियुनि श्रीमति भण्डार नायका (लका) इन्द्रा गाधी (भारत) ऐ गोल्डा मेयर (इजराईल) जी काया पलटे छदी पर सांगिये

वखत दुनिया खे पहिजी महान शक्तिअ सां अचरज मे विझी छदियो ।

इन्द्रा गांधीअ रामायण जो वरकु दुहिरायो आहे जहिडीअ तरह राम लका में वजी, रावण जो अन्त आणे, उते जो राजु विभीषण जे मार्फत उते जे माणुहिन खे देई अचे थो ठीक सांगीअ तरह बंगिला देश मे वजी उते जे पाकिस्तानी फौजी हुकमरानि जो अन्त आणे, उते जो राजु बग बन्धू शेख मुजीब रहमान जे मार्फत उते जी रयत खे सौपियो । हिन नारीअ दुनिया मे साबित करे देखाऱियो त असाँ में लालच कोन्हे, हबूछ कोन्हे । असाँ कहि खे हडप करण कोन था चाहियूं ।

हेतिरनि मिसालनि खां पोइ बि नारी पाण खे अबिला, हीणी ऐ कायर समुझे, ऐ पहिजे सही सरूप खे न समुझे त उहा कियास भरी कहाणी रहन्दी । जरूरत आहे त नारी पहिंजो सरूप समुझे, खेसि मिलियल आदरणीय स्थानु सम्भाले रखे, सन्दसि खे मिलियलि गुणनि खे सम्भाले रखे । बाकी जे अजु कल्ह जे दौर मे किलिबुनि वगैरह मे वजे, मर्दनि जा अवगुण सिग्रेटनि खे छिकण, जुआ जे जोडनि मे वेही गपशप मे जुआरी थी रान्दि करण, शराब जा दुग लुटाए उन जे नशे ऐ आगोश मे लेथिडियू पाइण जहिडा अवगुण गृहण कन्दियूं त हू वेदन जे प्रमाण वागुरि न सिर्फ पाण खे कुल्टा चवाइण जे लायक थीन्दीयूं पर उहो वखत बि शायद परे न रहे जो इन्हनि गाल्हियुनि करे हू पहिजी सबल शक्ति विजाए विहनि ऐ पोई अबिला थी पवनि । उन करे जरूरत इहा आहे त नारी पहिजी सबल शक्ति बणाए रखे त दुनिया जी का बि ताकत खेसि कमजोर, कायर ऐ अबिला करे नथी सधे ।

नारीअ मे इहो हिकु वहमु वेठलु आहे त जे हू मर्दनि वागुरु कम कनि त सबल आहिनि न त खेस अबिलाई समुझियो वजे थो । उन्हनि खे इहिडो भिरमु कढी छटणु घुरिजे । हू पाहिजे खेत्र मे पहिजी फरजु अदा करि दि सबल शक्तिअ जो सद्गत देई सघनि थियूं ।

लुप्त थींदी असांजी मिठडी बोली : दोही केरु

कमल चंचलाणी

चवणी आहे त बार खे जदुहि नंदपिण में जहिडी बोलीअ में लोली (लोरी) दिनी वेन्दी आहे त हू (बार) उन्ह बोलीअ खे कदुहि बि विसरी कोन सघन्दो आहे, छो त बार खे उन्ह बोलीअ में मिठार ऐं रक्षा जो अहसास थींदो आहे, पर जे कदुहि बार उन्ह बोलीअ खे विसारे दिनो त पोइ उन्ह बार खे पहिंजी बोली सां गद्वारी करण वारो समझियो वेन्दो आहे। पर अजुकल जी बदलियल हालतुनि में पहिंजी बोलीअ खे विसारण जो दोहु कहिं खे दिजे छो त अजुकल जन्म वठन्दइ बारनि खे बि टी.वी., पाश्चात्य संगीत बुधायो वेन्दो आहे। मिठडी लोलीअजी जगहि संदस माउ उनखे पहिंजी मातृभाषा खे छदे बी कहिं बोलीअ में लोली बुधाईन्दी आहे। पोई असां इयो कीअं था सोचे सघूं त बार वदो थी पहिंजी मातृभाषा में गुल्हाईन्दो।

असांखे पहिंजी जान खां बि प्यारी मिठडी बोली बोलीअ भाषा ते फक्रु आहे, छो त इहा भाषा प्राचीन हुअण सां गदोगदु कहिं अजनबी (सिन्धी भाउ) माणहूं सां मिलण में बि प्रेम जो रस थी घोले। असांजी मिठडी बोली में हजारें गुण हुअण खां पोई बि अजु असांजी बोली लुप्त थी रही आहे। आखिर छो?

असांखे हिन लुप्त थींदइ पहिंजी मिठडी बोलीअ खे बचाइण जा उपाव गुल्हणा ई पवंदा। छो जो बुजुर्गनि

जी चवणी मूजिव नौजवान (युवा) द्रुही त पहिंजी बोलीअ खे विसारण लाइ पूरी कमर करो रखी आहे। पर मां लुप्त थींदी असांजी मिठडी बोलीअ लाइ वदो कसूर (दोह) बुजुर्गनि खे दीन्दुस। छो त असांजा वदो बुजुर्ग न केवल पहिंजी मातृभाषा खे विसारे रहिया आहिन बल्कि गदोगदु इनखे जिन्दह रखण में बि असफल थी रहिया आहिन। अजु जे वक्त में वदो महत्वपूर्ण सवाल इहो आहे त असांजी बोली किन परिस्थितियुनि जे हलंदे लुप्त थी रहे आहे।

इन सवाल जे जवाब में मुहिंजो विचार आहे त असांजो सिन्धी समाज पश्चिमी (अंग्रेजी) सभ्यता जी अंधीअ दौड (डुक) में शामिल थी रहियो आहे, जहिं करे असीं पहिंजे सुठनि संस्कारनि सां गदु पहिंजी जीजल बोलीअ अखे विसारे रहिया आहियूं। पर इन हूंदे बि शहर-शहर, गोठ गोठ में वरपा कयल सिन्धी समाज जूं घणई सामाजिक संस्थाऊ सिन्धी बोलीअ खे बचाइण जूं कोशिश करे रहियूं आहिन। घणई भेरा दिसण में इहो बि आयो आहे त घणई संस्थाउन जा बानीकार सार्वजनिक जगह ते इहो ई रुअणो पिया रोईदा आहिन, त अजु कल जी नौजवान दही सिन्धी बोलीअ खे नथी अपनाइण चाहे। असां बुजुर्ग घणई कोशिशू था कयूं, पर नौजवान दही भापा खे खत्म करे रही आहे। इन्हें करे असांजी बोली लुप्त थींदी थी वजे। पर जीअ मां पहिरियों बि लिखियो आहे त

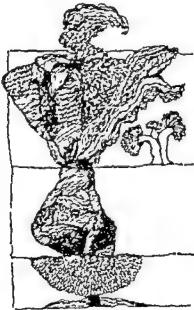

नालो : कमल चंचलाणी
जन्म/तारीख :
छपियल किताब : -
मिलियल इनाम : -
पेशो : पत्रकार
पतो : वन्दना इलेक्ट्रोनिकल्स

11, राठी मार्केट, शाहपुरा मोहल्ला, व्यावर (राज.)

सिन्धी बोलीअ खे खत्म करण में नई टहीअ जो न बल्कि बुजुर्गन जो वदो हथु आहे, इहा गाल्हि मां हिकु मिसाल देई थो साबित क्यां।

वदुनि जी घवणी आहे त कुम्भर मटिको ठाहींदे वक्त उनखे बाहिरा त जोर-जोर सां धक (चोट) हणन्दो आहे पर इन धक सां मटिको टुटी न पवे। इन्ह करे अन्दर हथु विझी उनखे सहारो बि दीदो आहे। याने कुम्भर जे हथ

में ई सब कुछ हूदो आहे कि हू मटिके खे ठाए या डाहे या कहिडो बि आकार दिये। अहिङीअ तरह ही जन्मु वददड बार बि मिट्टीअ जे लोथडे समान हुन्दो आहे, बार जा माउ-पीउ चाहिनि त हुन नढे बार खे पहिंजी मातृभाषा गालाहिणु, सिखण जी प्रेरणा दुई सधनि या पश्चिमी सभ्यता जी नकल करण लाए प्रेरणा दियनि। बार जा माउ-पीउ बार खे पहिंजी मातृभाषा जी खूबियुनि जो बखान, सिखण गालाहिण जा फाइदा बुधाइनि हा त पोइ कीअ न नई टही पहिंजी बोलीअ खे सलामत रखे हा। पर न केवल बुजुर्ग बल्कि संदस माउ-पीउ बार खे हंज मे विहारे करे अंग्रेजी चैनल था दिसनि अइ पोइ उन्हन खे अहिडियू आदतू पइजी थियू वजनि। इन्हें जे अलावा बि बुजुर्ग या माउ-पीउ नढडे

बार सां हिन्दीअ या अंग्रेजीअ में ई गालाहीन्दा आहिनि या कहि मेहमान जे सामूह उनखां कुझ सुवाल पुछन्दा आहिनि - जीअं त बेटे अंकल को अपना नाम बताओ या वरी बेटे आज स्कूल मे मैडम ने कौनसी पोयम सुनाई, अंकल को सुनाओ।

हाणे इन मे नई टूहीअ जो दोह या बुजुर्गन जो दोह? बार खे जंहि बोलीअ में जेका गाल्हि सेखारबी, उहा ही त हू सिखन्दो।

मा इन गाल्हि जे खिलाफ बि न आहिया कि बार खे हिन्दी या अंग्रेजी न पढाहिजे। जरूर पढाहिजे, छो त अजुकल जमानो दाढोतकडो डुकी रहियो आहे, हर हन्धि विज्ञान पहुंची वियो आहे, अंइ विज्ञान जी बोली अंग्रेजी आहे ऐं अजु जे जमाने मे त नौकरी हासुल करण लाइ बि हिन्दीअ खां वधीक गुलामीअ जी बोली अंग्रेजी अचण जरूरी आहे। पर पहिंजी मातृ भाषा जी तोहीन करे न। पहिरियो पहिंजी मातृभाषा गाल्हाइण, लिखण ऐ पढण अचण खपे। अजुकल वदी सुटी गाल्ह इया बि थी रही आहे त हाणे (आर ए एस.) मे बि सिन्धी बोली रखी वेई आहे। पर घणा माणहु सिन्धी बोलीअ में न था पढहनि ?

मुहिजे ख्याल सा त असांजे बुजुर्गनि ऐ विच जी टहीअ जे माणहुनि खे लुप्त थीं दी सिन्धी बोलीअ जे बचाव जा ठोस उपाव गोलहणा पवदा ऐ जरूरत जे मूजिब नई टहीअ जे सुझावनि खे बि मजी सघन था। छो जो नई टहीअ मे कम करण जी ताकत, कम जी कुशलता, कम जी दिशा निर्धारित करण जी तकड हुदी आहे, जरूरी आहे उन्हन खे सही रस्तो देखाएण जी, उत्साहित करण जी, पोइ दिसो कीअ न हू पहिंजी बोलीअ खे जिन्दह रखण लाए कोशिशू था कनि। गदु में उन्हनि खे सिन्धी बोली सिखण जा फायदा, सिन्धी संस्कृतिअ जी जाण डिनी वजे त कोई शक न आहे जो नई टहीअ जा बार- नौजयान पहिंजी मातृ भाषा खे विस्तारे सघनि। पर जरूरत आहे इन कम खे पहल करण जी ऐ इहा पहल बुजुर्गनि पारां ही शुरु थी सघे थी।

आजादीअ में सिन्धियुनि जो योगदान

रेवाचन्द पहलाजराय

सिन्ध प्रदेश में सिन्धी राजा दाहरसेन जे राज ताई सुखी ऐं आसुदा हुआ। उन्हनि जीवन जे हर क्षेत्र में वाधारो कयो ऐं संदनि वापार देसावरनि सां हलन्दों हुआ। सिन्धियुनि लाई दुखिया दीह सतीअ इसवी सदीअ में शुरू थिया जदहिं मोहम्मद बिन कासिम जे अगवानीअ में अरबनि सिन्ध ते चढाई कयी ऐं राजा दाहर खे हरायो, ऐं सिन्ध खे गुलाम कयो। अरबनि सिन्धियुनि ते अत्याचार कया ऐं तलवार जे जोर ते हिन्दुनि खे मुसलमान बणाइन्दा विया। उन वक्त खाँ वटी अंग्रेजनि जे अचण ताई सिन्ध ते मुसलमाननि जो राज रहियो ऐं सिन्धी गुलामीअ जे जंजीरुनि में जकड़ियल अत्याचार सहन्दा रहिया ऐं सिन्धी हिन्दुनि जी तादाव भी घटियो वियो। मुसलमाननि जे जुल्म जो चक्कर सन 951 में एतिरो त वधी वियो जो सिन्धी हिन्दुनि में हाहाकार मची वियो। उन वक्त मिरखशाह बादशाह सिन्धियुनि ते अत्याचार कया ऐं सिन्धी हिन्दुनि खे मुसलमान बणाईण वास्ते जबरदस्ती कयी वेई। सिन्धी हिन्दुनि जे प्रार्थनाउनि ते श्री उदरेलाल (वरुणदेव) जन्म वरितो ऐं सिन्धियुनि खे संगठित करे मिरखशाह जो मुकाबलो कयो ऐं हिन्दुनि खे मुसलमान थियण खाँ बचायो।

मुसलमाननि जे राज खाँ पोई अंग्रेजनि जे राज में सिन्ध प्रान्त जेका मुम्बई प्रान्त सां शामिल हुआ तहिंखे 1935 में मुम्बई खाँ अलग कयो वियो जहिंकरे सिन्ध प्रान्त में मुसलमाननि जी घणाई थी वेई ऐं हिन्दु थोराईय में

अची विया जहिंकरे सिन्धी हिन्दुनि ते वरी मुसलमाननि जा अत्याचार थियण लगा। जेतोणिक सिन्ध में हिन्दुनि जो व्यापार शिक्षा ऐं नौकरियुनि ते कज्जो हुआ पर सिन्ध मुम्बईअ खाँ अलग थियण खाँ पोई हिन्दुनि जो जोर घटियो वियो ऐं आखर 1947 में कांग्रेस जे गलत नीतीअ जे कारण भारत जो विरहांडो थियो। कांग्रेसियुनि हिन्दुनि से कया दिलासा दिना हुआ त पाकिस्तान न थीन्वो ऐं भारत जो विरहांडो असांजे लाशुनि ते थीन्वो, तहिं हुन्वे भी उन्हनि विश्वासघात करे भारत जो विरहांडो कबूल कयो जहिंकरे सिन्ध सिन्धियुनि खाँ विछडी वेई।

भारत जे विरहांडे वक्त पंजाबियुनि से अधु पंजाब मिलियो ऐं बंगालियुनि से अधु बंगाल मिलियो पर सिन्धियुनि खे वलीअ जो वकरो बणायो वियो। उन्हनि से सिर लिकाईण लाई को वि जमीन जो टुकुर न दिना गियो। मुसलमाननि खास करे उत्तरप्रदेश पंजाब ऐं बिहार में आयल मुसलमाननि सिन्धी हिन्दुनि सां जुल्म कया जहिं करे सिन्धी हिन्दू पहिंजो जान माल इज्जत ऐं धर्म बचाईण वास्ते पहिंजनि वुजुर्गनि जी जमीन, अन्न, धन-दौलत ऐं मकान व्यापार सभु छुदे जेके प्रान्त भारत में आगा उन्हनि में सिर लिकाईण लाई अची विया ऐं कणो कणो भी राजे भारत में पखिडजी विया। भारत में खेनि शरणार्थी कयो वियो, कैम्पुनि में रखियो वियो। सिन्धी पहिंजे वतन सां विछड़ी दर दर जू ठोकरां खाइन्दा रहियो ऐं सन्दनि दार

नालो	:	रेवाचन्द पहलाजराय
जन्म/तारीख	:	
छपियल किताब	:	-
मिलियल इनाम	:	-
पेशो	:	वकालत
पतो	:	गुंडी गली, बाम्बा जोधपुर (राज.)

पदणु लिखणु छदे रस्तनि ते गलियुनि मे बसुनि ऐं रेलूनि मे गोलियूं बिस्कूट विकणी पहिजो गुजारो करे रहिया छाकाणं त सिन्ध छट्ण जे करे सदन व्यापार बंद थी वियो ऐं कमाईण ऐं गुजर जो रस्तो खत्मु थी वियो ।

भारत जे विरहाडे जे करे मुहिजे विचार मे सभ खॉ वदी कुर्बानी सिन्धियुनि दिनी आहे जिन पहिजे इज्जत ऐं धर्म बचाईण वास्ते सभु कुछ कुर्बान कयो आहे । पहिजो वतन छटियो, धन-दौलत माल जायदाद धन्धा तोडे बनियूं छटियूं, सिन्ध में विरहाडे वक्त दंगा फसाद थिया जहिमे सवनि सिन्धियुनि जी जान वेई ऐं किरोड़नि जी जायदाद

बारी जलाई वेई या फुर-लुट कयी वेई । वदे दुख जी गाल्हि आहे जो अज असाजा सिन्धी भाउर जी एम सैयद जहिडे माणहुअ जा गीत गाए रहिया आहिनि पर हुनि जेके पाप कया आहिनि, से सिन्धी हिन्दू विसारे न सघन्दा । ही उहो माणहू आहे जहि खुहडे सां गदिजी पाकिस्तान ठाहिन मे मदद कयी, श्री भगत कवसराम ऐं श्री पमनानीअ खे मारायो जी हत्या कराई, सिन्धु मे दगा फसाद कराया ऐं हिन्दुनि खे फुरे-लुटे सिन्धु मा भजाइण जी कोशिश कयी । अजु छाकाण त सिन्ध ये गैर सिन्धी मुसलमान घणार्ई मे अची विया आहिनि त सिन्धी मुसलमाननि खे केरु पुछे कोन

थो । इन करे जी एम सैयद सिन्धी हिन्दुनि जी हमदर्दी चाहे थो, ऐं पहिंजनि कयल करतूतनि जे लाई पश्चाताप करे थो, से तद्हिं माफ थींदा जद्हि पाकिस्तान खत्म करे सिन्ध खे वरी भारत सा मिलायो वेन्दो ।

ईश्वर जी कृपा साँ सिन्धी हिन्दु भारत मे अचण खॉ पोई पहिजे मेहनत ऐं कोशिश सा दुख ऐं तकलीफू सही पाण खे वसाऐ सधियां आहिनि ऐं घणे भाडे पहिजनि धन्धनि खे लग्गी विया आहिनि ऐं जीवन जे हर क्षेत्र मे वाधारो कयो अथनि । पर तहि हुन्दे बि हुननि जा जेके अधिकार आहिनि से आजादीअ खॉ पोई बि हुननि खे न दिना विया आहिनि जहिंजे लाहे हू सिन्धियुनि खे सगठित करे पहिजे हकनि वठण लाइ कोशिश करणी पवन्दी छाकाण त भारत जी सरकार अजाताई सिन्धी हिन्दुनि सां सौतेलो व्यवहार करे रही आहे ।

सिन्धी भारत मे कुछ कडछ मे पखडिजी विया आहिनि ऐं किन वदनि शहरनि मे जहिडो त मुम्बई, अहमदाबाद, देहली, लखनऊ, कानपुर, जयपुर, जोधपुर, अजमेर, इन्दौर वगैरह मे घणे तादाद मे वसियल आहिनि पर हुननि खे सिन्धी हुअणि जे नाते बि राजनीतिक अधिकार जीअ त पार्लियामेन्ट, राज्यसभा या असेम्बली लाइ स्थान रिजर्व न कया विया आहिनि ऐतिरो जरूर आहे त सिन्धी पहिजे हुशारीअ ऐं मेहनत साँ वियनि जातियुनि जे मेल मेलाप साँ नगर परिषद, असेम्बली, पार्लियामेन्ट वगैरह मे चूडजी अचनि था । मगर इन्हनि स्थाननि ऐं वियनि राजनीतिक पदनि ते सिन्धियुनि खे बि खणणु खपे जीअ सिन्धी अजा बि पहिजो वाधारो करे सघनि । ईहो जरूर आहे त के असाजा सिन्धी भाउर राजनीति पार्टियुनि जे जरिये ऐं मकानी माणहुनि जे सहयोग सा घडो अगिते वधिया आहिनि, ऐं वाधारो कयो अथनि पर हिन जो ईहो मतलब कोन्हे त हुननि जा जेके राजनीतिक हक आहिनि से खेनि न दिना वजनि । सिन्धियुनि खे पहिजा पूरा हक ऐं दिल जी शाति त तद्हिं मिलन्दी जद्हि हू पहिजे सगठन ऐं शक्तिअ सा वरी सिन्ध वापस वटन्दा ऐं पहिजा अबाना घर हली वसाइन्दा । ईहो जरूर आहे त सिन्धियुनि पहिजे मेहनत ऐं होशियारिअ साँ पहिजे ऐं देश जो विकास कयो अण्डे ।

सिन्ध प्रान्त जरूर ठहन्दो

प्रिया गजसिंघाणी

महान योद्धा रणजीत सिंह अई नेपोलियन चयो हो त हिन दुनिया में को वि कमु नामुमकिन कोन्हे। हुननि महान पुरुषनि जी गाल्हि खे दिल सा हन्डीदे मां इहा गाल्हि दोहरायां थी त अगर मन में सच्चो विश्वास ऐं सच्ची लगन हुजे त हिन दुनिया में को वि कमु नामुमकिन कोन्हे। हुन ई तरह सां अगर कोशिश कई वजे त हिक न हिक दीहं हिन देश में सिन्ध प्रान्त जरूर ठहन्दो।

हिक प्रान्त जो ठहण त दाढी नन्दी गाल्हि आहे। छा कहिं इहा कल्पना वि कई हुई त हिक दीहुं ओभर (पूर्वी) पाकिस्तान बांग्लादेश जे रुप में हिन दुनिया जे साम्हू ईन्दो। हिक नए देश जो उदय थी सधे थो, त हिक देश में हिक नए प्रान्त जो उदय थियणु छा काई दुखी गाल्हि आहे। छा हिन देश जे नेताऊनि, सरकारनि, अफसरनि, ऐं विद्वाननि खां असां सिन्धियुनि जूं कयल कुरवानियूं गुझियूं आहिनि देश जे विरहाडे जे वक्त पंजाबियुनि खे अधु पंजाबु मिलियो, बंगालियुनि खें अधु बंगाल मिलियो अई असां सिन्धी धियासी बलीअ जा बकरा। असांखां असांजो पूरो जो पूरो प्रान्त कुरवान कराए पाकिस्तान खें दिनो वियो।

हुन कुर्बानीअ खां पोए जदहिं असां सिन्धी हिन्दुस्तान में आयासी त असांजे साम्हू सबनिन् खां बंदो

मसइलो ब्रोलीअ जो हो। कुछ नेता जेके बेहिम्तया हुआ हुननि असांखे सलाह दिनी त तवहां पाहनजी मातृ भाषा सिन्धी अई मातृ भूमि सिन्ध खे विसारे करे जहिं प्रान्त में रहो था, हुन प्रान्त जी भाषा खे अपनायो ऐं, हुनमें ही समाइ जी वजो। पर सिन्धी ब्रोलीअ ते मरी भिटण वारनि सिन्धियुनि हिन गाल्हि जो विरोध कयो, पहिन्जी सिन्धी ब्रोलीअ लाइ संघर्ष कयो ऐं हुनमें कामयाब थिया। सिन्धी ब्रोलीअ जे दुश्मननि हुन वक्त दावो कयो हो त अजु खां दहनि सालनि खां पोइ हिन देश में सिन्धी मालाणि वारा कोन रहन्दा। पर अजु 53 सालनि खां पोई वि हुननि जो दावो खोखलो साबित थियो आहे। अजु हजार विद्वार्थी सिन्धी जी तइलीम हारिल कनि पिया, सवें साहित्यकार साहित्य खें मालामाल कन पिया, घणई पत्र पत्रिकाखें छपजनि ऐं पदजनि थियूं। हिन तरह साईयो साबित आहे त अजु वि सिन्धी पहिंजी सिन्धियत ते मरी भिटण लाइ तैयार आहिनि।

सिन्धियुनि जो कौमी तरानो जेको मशहूर कवि मोती प्रकाश लिखयो हो -

आधीअ में जोत जगाइण वारा सिन्धी
ऐं भिट्टीअ खें सोनु दनाइण वारा सिन्धी।

नालो	:	प्रिया गजसिंघाणी
जन्म/तारीख	:	सीकर / 3 जून, 1979
छपियल किताब	:	-
मिलियल इनाम	:	-
पेशो	:	विद्यार्थी
पतो	:	1-वी (ग), जवाहर नगर, श्रीमान कृपा उदयपुर (राज.)

असांजी सदोरी सरकार ईहो चढीअ तरह सा जाणे थी त असां सिन्धी अगर मिट्टीअ खे वि हथु लाहियूं

त हूं सोनु बणजी वेन्दी । हिन तरह सां मुखे पक आहे त असाजी सरकार राजस्थान ऐ कच्छ जी सीमा जेको पूरो रेगिस्तान ई रेगिस्तान आहे हुन खे हिक दीहं सिन्ध प्रान्त जरूर घोषित कन्दी ।

नए प्रान्त जे आबाद थियण लाइ अगर सरकार जमीनू सस्तियूं या मुफ्त मयसर कराए, बेरोजगारनि खे रोजगार दिये पंजनि सालनि लाइ SALES TAX, IN-COME TAX ऐ EXCISE DUTY माफ करेवी नवनि उद्योगनि लाउ जमीनू सस्तियूं थियण जी घोषणा करे, बैकुनि खां कर्जु वठी दिएत देश जे धार धार प्रान्तनि मा लखे सिन्धी हुते अची वसजण लाई तियार थीन्दा । हाणे मा तव्हाजे सान्हू हिकड़ी बी संभावना रखा थी -

भौजूदह पाकिस्तान मे जेको सिन्ध प्रान्त आहे हुते जेके हिन्दु ऐ मुरलमान सिन्धी माउर रहनि था हुननि ते पाकिस्तान सरकार तमाम घणा जुल्म करे थी अइ हुननि खे हुननि जी तइलिम, बोली साहित्य अे वाधारे करण लाए न त मौको थी दिए । नई वसीला मयसर कराए थी ।

दुनियां जी सभनि नि खा वदी जम्बूरियल (प्रजातंत्र) हिन भारत देश मे आहे, जिते हर कौम खे हुनजी लायकी मूजियु मौको दिनो वजे थो चाहे उहो क्षेत्र साहित्यिक हुजे या सामाजिक, सियासती हुजे या कलात्मक बिना कहि जातिअ ऐ भाषाई भेदभाव जे ।

पाकिस्तान मे रहन्दण सिन्धी भाउर पहिन्जे पाण खेहिक वदी जेल मे महसूस कनि था । पाकिस्तान सरकार मन्सूबो रचे, सिन्ध में सिन्धी जेके हुते घणाई में आहिन, हुते बियनि बोलियुनि वारनि मुसलमाननि खे वसाए करे, हुननि खे थोड़ाई में आणण चाहे थी । गुजरियल वीहनि पन्जवीहनि सालनि खां उहे सिन्धी भाउर इन्तजार करे रहिया आहिन अन्तर्राष्ट्रीय सियासती हालतू कदहि मटजन्दियूं ऐ कदहि सिन्ध पाकिस्तान जे चन्धे मां आजाद थी करे, हिन्दुस्तान जो हिसो बणजन्दो ।

हिन तरह सा मुखे पक आहे हिक ना हिक दीह

अन्तर्राष्ट्रीय हालतू जरूर मटजन्दि-
नै जरूर सामिल रहन्दो ।

स्वामी श्री सुमर्थ स्वामी मस्तुराम देव उत्तराखंडी

सावित्री रानी

गाल्हि अजबु हीअ कहिंखे न सलिण जी, समुर्थ
साफु सुणाए हलियो वियो -

ब्रह्मलीन ब्रह्मविदवधूत पूज्यपाद सिद्ध श्री
सुमर्थ स्वामी मस्तुराम देव जनि जो जीवन चरितु तमामु
चमत्कारिक एं रहस्यमय रहियो आहे। हू पूर्ण ब्रह्मनिष्ठ एं
अलौकिक योगसिद्ध सम्पन्न महापुरुष हुआ। अहिडे उच्च
कोटीअ जे कारक ज्ञानिनि जो प्रादुर्भाव हिन भूतक जगत्
में लोको पकारार्थ कदहिं कदहिं ई थींदो आहे। जिन जे
दर्शन मात्र सां ई मनु सभिनि प्रकारनि जे विकल्पनि खे
त्यागे करे निर्विकल्प अवस्था में अची वेंदो आहे। श्री
योगिराज सुमर्थ स्वामी मस्तुराम देव जनि उत्तराखंडी हिक
निर्विकल्प अवस्था में पहुँतल महापुरुष हुआ। हू विशेष
करे हिमालय वगैरह जे कन्दराउनि में निवासु कन्दा एं घाटे
झंगनि में गुप्त एं प्रकट रूप सां विचरन्दा हुआ।

सर्व अन्तर यामी देव जे प्रेरणा सां आध्यात्मिक
उन्नतीअ जे इच्छुक जिज्ञासुनि जे कल्याणार्थ हू उत्तराखंड
मां लही करे हिक समें भारत जे विभिन्न प्रांतनि में किथे
युवावस्था में एं किथे वृद्धावस्था में विचरणु कन्दा दिसण में
आया एं प्रेमी जननि खे कृतार्थु कयाऊँ।

चवन्दा आहिनि त सिद्धिअ जे प्राप्ति करिण खां
अगु श्री सुमर्थ देव जनि दरभंगा रियासत में मुख्यमंत्री हुआ।
जदहिं राजा जे पिता जो देहान्तु थियो त हू सोचण लगा त

राजा जो पीउ छो मुओ। मरी करे केदांह वयो। इन्हींअ
सोच मेंई हुआ त हिक दीहुं सुमर्थ देव जे पिता जनि जो वि
स्वर्ग वासु थियो। हाणे त हू अगोपो ई वैरागी थी वया एं
सोचण लगा त मृत्यु छाहे? ईहा सब खे छो ईदी आहे? पोइ
त घर गृहस्थी छदे वैरागी थी उत्तराखंड जे कन्दराउनि में
अची सच जे खोजा में लगा एं सिद्ध पुरुष थिया।

उत्तराखंड में हू वट वृक्ष जे हेठां दिगम्बर अवस्था
में भावातीत मुद्रा में वेढल, आकाश दांहु टकटकी लगाए
विराजमानु रहन्दा हुआ। भक्त अहिडीअ अदभुत अवस्था
में लीन सिद्ध पुरुष खे दिसी दर्शनार्थ ईन्दा हुआ एं केतरनि
दीहनि खां रोजु भोजनु रखी वेंदा हुआ एं पोइ ओडहे जो
अहिडो ई वापसि खणी वेंदा हुआ। श्री सुमर्थ देव जनि खे
बुख यां उज जो त संकल्पु वि न थींदो हुआ। हू इन तरह
पहिंजीअ मस्तीअ में मस्तु वेढा हूदा हुआ जणु कि कहिं
झंगल जो को देवता हुजे।

युवावस्था वारो आनन्द मय महान सिद्ध पुरुष
वण जे हेठां वेढे यां अध लेटियल अवस्था में अहिडा त
निश्चितु रहंदा हुया कि भक्त उन्हनि जो दिव्य दर्शनु कन्दा।
भरिसां ईन्दा, गुल फुल मेवो शेवा में रखंदा। पर हू कुदु वि
ग्रहणु न कन्दा हुआ। भगत् उन्हनि जो दिव्य दर्शनु करे ई
वापसि मोटी ईन्दा हुआ। हू तमाम घटि गाल्हाईन्दा हुआ
एं ऊहो बि कदी कदी ई पहिंजे मुखारविंद सां कुछु अखर

नालो	:	सावित्री रानी
जन्म/तारीख	:	लखनऊ 26 अप्रैल, 1956
छपियल किताब	:	-
मिलियल इनाम	:	-
पेशो	:	जनरल मर्चेन्ट
पतो	:	साई परमानन्द जनरल स्टोर, छितवापुर रोड, लालकुंआ, लखनऊ (उ.प्र.)

चवन्दा हुआ।

उत्तराखंड मां हू मुलतान बि आया। एं उतां गगापार हिक विशाल वटवृक्ष जे हेठां ध्यान मग्न अवस्था में विराजमानु रहदा हुआ। कुछु समें बड़द कराचीअ पधारिया। पहिरी जट्हि हू कराचीअ में सीतलदास जे बाडीअ मे रहन्दा हुआ त उन समें अंग्रेजनि एं जर्मननि जी लडाई चालु थी चुकी हुई।

श्री सुमर्थ देव जे अगियां अची करे जे कोई वार्तालापु कंदो हुआ त हू फकति खिलन्दा हुआ। जणु कि दुनियाणी राम गाल्हिहू हुनि खे मामूली लगन्दियू हुयू। हिक दफे सी.आई.डी. वारनि अची करे पुछियुनि त छा त्वहा जर्मन जा जासूस आहियो। श्री सुमर्थ देव चयुनि त हा। पोइ त श्री स्वामी जनि खे थाणे वठी यया। हिक कमरे में विहारे करे सलाखुनि वारो दरु बंदि करे छदियाऊं। उतेवि हू घड़ीअ घड़ीअ ईहो ई पिया चवनि त हम जर्मन हैं। हम जर्मन हैं। ईहो समाचार सज्जी कराचीअ में लाइट जे करन्ट वांगुर फइलजी वियो। बुधि करे उतांजे नगर जो वदो सेठ श्री चेला राम दलूमल तुरन्त पुलिस थाणे में अची पहुँतो ए रावखे चवण लगो त त्वहा ही छा कयो आहे। ही त पूर्ण दस्वेष योगी पुरुष आहिनि। उन्हनि खे तुरन्त आजादु कयो वियो। पर आजादु थीदे ई अहिडी डुक पाती कि केदी बि कोशिश कई वई पर उन्हनि जो दर्शनु न थियो।

इन खा पोइ मुलतान में ज्ञान थलहे जे भरिसा एकांत रथान में बि हू पहिजीअ उनहींअ ई भावातीत अवरथा मे विराजमान रहन्दा हुआ। वदा वदा महापुरुष बि ईन्दा हुआ ए दर्शनु करे घुपचाप हलिया वेदा हुआ। हिक दीहु पाणई चवण लगा त हम कराची जाएगे। पोइ त प्रेमी सत्सगी खुशीअसां उन्हनि खे कराचीअ वठी अचण लाइ उत्तराह में भरिजी पिया। हेदे कराचीअ में शहर खा ट्रे चार मील परे पहाड़ियुनि जे भरिसा तलाव वटि हिक वट वृक्ष जे हेठां हेखलाई दिसी करे भरिसां ई हिक पर्णकुटी ठाही वेही। श्री सुमर्थ देव जनि कराची मेल द्वारा कराची स्टेशन ते पधारिया। श्री सुमर्थ देव जनि जे ईदे ई चारई पासा जय श्री सुमर्थ देव जी धुनी लग्गी वेई। स्टेशन खां

ग्राहिरि अचण ते केतिराई शाहूकार माणहू हुननि खे पहिजीअ पहिजीअ मोटर गादीअ में वेहारिण लाइ प्रार्थना करिण लगा। पर हू अवधूत त 'गादी आहे' चई करे पंधि ई हली पिया। यानी कि ही सरीरु हिक गादीअ जे मिसिल आहे। जहिमे इन्द्रयुनि रुपी घोड़ा ए मनु, लगाम, बुद्धि सारथी आहे। उनमें विहण वारे खे खुद ई पहिंजो रस्तो तय करिणो आहे।

सुमर्थ सुतल खे सुजागु कयो मंडि खुली इसरार जी। जहिखे जातुथि मे जुदा सा दीद खुदि दिलदार जी ॥

अखिनि में नूरानी नूर जी चिमक, खिलन्दइ दिगम्बर रूप अहिडो कि जीयं त साक्षात भगवान शिव कैलाश खां पधारियो हुजे। गोरख आमडीअ जे पहाड़ीअ ते तलाव जे भरिसां हिक वट वृक्ष जे हेठां दिगम्बर ए बेपरवाह अवस्था में ई विराजमानु रहन्दा हुआ। रात जो तमाम घणी थधि बड़द बि हू हिक पत्थर जे शिला खे मथे हेठां रखी लेटन्दा हुआ। सज्जो दीहुं दर्शनार्थिनि जी भीड़ गुलनि फुलनि एं मेवनि जा ढेर लगाए छदीदी हुई। पर हू त दिसंदे दिसंदे ई सहज समाधीअ में स्थितु थी वेन्दा हुआ। एं कुछु बि न खाईन्दा हुआ। भगत इन आशारांई वेठा रहन्दा हुआ त कट्हि त श्री सुमर्थ देव कुछु प्रवचनु बुधाईन्दा। उतेई उन्हनि पहिजनि सचनि श्रद्धालुनि खे वदे आनन्द सां वेहारे करे योग अभ्यास जा साधन सेखारिया।

उतेई भरिसां मकरानी जाति जे माणहुनि जो नदिडो गोठु हुआ। हू रामु उन्हींअ ई तलाव मां पाणी खणण ईदा हुआ। कट्हि कट्हि श्री सुमर्थ देव जनि अकस्मात् ई चवण लगदा हुआ त देखो हम साधू नहीं है। पंडित नहीं है। और कुछ भी नहीं है। तुम अपने घरों को जाओ। और सत्य बोलो हरिश्चन्द्र का चरित्र पढ़ो। बुधण वारनि ते इन्हनि वचननि जो वदो प्रभाव पवंदो हुआ। रामु माणहू चवन्दा हुआ त अरे ही त वदो औलिया आहे। असां हर तरह जी शेवा करिण लाइ तयारु आहियूं। उते एकांत स्थानु गोरख आमडीअ ते हू छ सत महीना विराजमानु रहिया।

ब्रह्मानन्द परम सुखधं केवल ज्ञान मर्त ।

इन्दा अतीतं गगन सदृशं तत्त्वमा

एक नित्यं विमल मचिलं सर्वदा साखी भूतं ।

भावातीतं त्रिगुण रहितं श्री सत्गुरु त्वं नमामि नमः ॥

श्री सुमर्थ स्वामी मस्तुराम देव जनि जो अपूर्व योग साधनु एं वेदान्ती अमृत रूपी वचन मुर्दा दिलियुनि में बि ज़णु जानि विझन्दइ हुआ । उन्हनि जो आदेशु हुआ त वर्तमान युग में असंग, अभोक्ता, आत्मा जो प्रत्यक्ष अनुभूत तदहिं थीं दो जदहिं अष्टांग योग सां गदु ज्ञान जो अभ्यासु बि कयो वजे । हू जदहिं चाहिनि तदहिं ई समाधि स्थितु थी वेंदा हुआ । निर्विकल्प समाधि त ज़णु इन्हनि जे मुठि में ई रहंदी हुई । हिक दीहु आनन्द मगन वेठल श्री सुमर्थ देव जनि फरमायो त अब हम यहाँ से हिमालय की तरफ प्रस्थान करेंगे । सभई चकित रहिजी विया । उन्हनि कहिखे बि साणु हलण जी आज्ञा न दिनी । उन्हनि फरमायो त हमारे साथ कोई नहीं रह सकता । ब्रह्माजी के पास गए कि हमारे साथ चलो । उनको भी सृष्टि रचना से फुरसत नहीं थी । विष्णु जी के पास गए कि हमारे साथ चलो वे भी अपने काम में लगे हुए थे । शिवजी महाराज को तो अपने बेटों गणेश जी और कार्तिक जी से ही फुरसत नहीं थी ।

पोइ त दुखण भारत जे पासे दे पधारिण जी इच्छा प्रकट कयाऊँ एं सभिनी खे आशीर्वाद देई करे स्टेशन जे पासेदे हली पया । दुखण भारत में उन्हनि जो दर्शनु किनि प्रेमियुनि खे त्रिपती बालाजीअ तीर्थ जे भरिसां थियोहो । उतां बि हू हिक पहाड़ जे मथे पगडंडीअ जे रस्ते हली वया । एं मथे हिक दरार (सुरंग) दिसी करे श्री सुमर्थ देव लेटी करे अजगर जियां अंदरि हली वया । एं पोइ उन्हनि खे हिक पहाड़ जे माथेलीअ में पाणीअ जे चश्में भरिसां वेठलु दिठो वियो ।

परमानंद पसिया से हंथ, सुमर्थ महिर सां मेटिया भव बंध । रमिज में रमिज मिलायो, हीअरे जो हालु सुणायो ॥

कुछु सभे गुजिरण बड़ि हू ऋषिकेश जे भरिसां श्री सत्य नारायण मंदिर जे भरिसां हिक ज़मुनि जे वण हेठां विराजमानु रहंदा हुआ । हिक दीहु उतां बि अगिले पहाड़नि जे हरियालीअ में प्रवेशु करे विया एं पोइ कदहिं बि न दिठो

त हू केदाहुं अन्तर ध्यानु थी विया । कुछु सभे खां पो उन्हनि जा परम शिष्य श्री परमानन्द साहिब जनि शिकारपु सिंधु खां पहिंजे गुरुअ सिद्ध श्री सुमर्थ स्वामी मस्तुराम दे जनि जे दर्शनार्थ खाना थी अची हरिद्वार पहुंचता । उते कि विरक्त महापुरुषनि खां इहो बुधी विस्मित थियो त श्र सत्य नारायण मंदिर जे भरिसां निर्जन एकान्त स्थान : हिक दिगम्बर महापुरुष जो शरीर प्राण रहित वण जे सहा लेटियलु दिठो हो । जहिं खे उन्हनि ई महात्माउनि खण करे गंगा नंदीअ में प्रवाहित करे छदियो । इन्हींअ खे बि उन्हनि जो अद्भुत चमत्कार मजो वियो एं इन आश्चर्य : विझन्दइ हिन घटना जी ज़ाण कराई वेई । पर कोई बि निश्चों न थियण जे करे श्री स्वामी परमानन्द साहिब जनि आखिरि कुछु सभो कनखल महाविद्यालय जे भरिसां सिंध भारतीय में निवासु करे अभ्यासु साधनु करण लगा । श्री सुमर्थ देवजनि जे अन्तर ध्यान थियण जे बारे में परिय परियां प्रांतनि खां प्रेमियुनि जू चिटिठयूँ अचण लगियूँ । फ ईहो सचु हो त श्री सुमर्थ देवजनि अन्तर ध्यानु थी चुका हा । जहिं दीहु श्री परमानन्द जनि खे ईहो समाचारु मिलियो हो । ऊहो दीहु कारकत महीने जे शुक्ल पक्ष जे बारसि जो हो । इन करे उनदीह खे साईअ जे स्मृतिअ में मनाइण जो निश्चो करे श्री परमानन्द जनि वापसि शिकारपुर मोटिया एं स 1923 ई. खां श्री सुमर्थ देवजनि जो वर्सी महोत्सव हर साल कारकत जे ग्यारसि बारसि एं तेरसि जे दीहु मनाइणु शुरु कयो ।

गुरुअ बिन ज्ञानु न उपिजे, गुरुअ बिन मिले न मेव ।

गुरुअ बिन संसा ना मिटे, जय सुमर्थ गुरु देव ॥

पूज्य पाद श्री सुमर्थ स्वामी मस्तुराम देवजनि कारक कोटीअ जा महासिद्ध पुरुष हुआ । उन्हनि जो दर्शनु परम श्रद्धावान प्रेमियुनि खे गुप्त अथवा प्रकट रूप सां कदहिं बि थी सघे थो । अहिड़ा अमर पुरुष श्री सुमर्थदेव साहिब जनि सूरिज वांगुर जिते बि चिमकन्दा आहिनि उतां ऊंदहि सदा लाइ लीनु थी वेंदी आहे । बियनि जे दृष्टिअ में हूं भलेई हिक खास शरीर में दिसण में ईदा आहिनि । पर हू

वास्तव मे त अन्नमय आदि पंच कोपनि जे परिच्छिन्नता खा परे आहिनि । उन्हनि लाइ सजो जगत् नंदन वन ए सयु वण कल्पवृक्ष आहिनि । सभिनि नंदियुनि जो जलु गंगाजलु आहे ए उन्हनि जा वचन वेदान्त जे महावाक्यनि मिसिल अद्वैत अमृत सार रूप आहिनि ।

उन्हनि जो नालो ई आहे 'सुमर्थ देव' यानि कि जेको सयु कुछु करे सघण में पूर्ण सामर्थ्य वान हुजे । 'मस्तराम' अर्थात जेको हिक खास तरह जे खुद मस्तीअ में अठई पहर मस्तु आहे । ऊहाई मस्ती जा ब्रह्मानन्द आहे । पहिजो पाणु आहे । अहिडा श्री सुमर्थ स्वामी मस्तराम देव हर वक्त दुनियां जे गाल्हियुनि खांपरे पहिजीअई भावातीत अवस्था में सुप्रिय मूड में निजानन्द मे निमन विराजमानु रहन्दा आहिनि ।

नमो-नमो गुरुदेव जू, सतचित् आनन्द रूप ।
ब्रह्मविलासी परम सुखरासी, केवल ज्ञान सरूप ।
एक अद्वैत गगन सम पूरन, साखी ब्रह्म सरूप ।
नमस्कार सुमर्थ तौपद स्वामी, अभयदान दीजे सुखधामी ॥

श्री सुमर्थ देव जनि फरमाईन्दा हुआ त मेरा पता वेपता समझो । मेरा घर वेघर जानो । अगर स्वतंत्रता के इच्छुक हो तो सरार के कारागार में मुझे मत दूदो । तुम पीछे कब तक आओगे । आगे बढ़ो ।

गुरु त सुमर्थ देवु मिलियो, मस्तराम मनठार जी ।
जिनि परमानन्द शरने आयो, रखी सिदिकु सच्चार ॥

आगे बढ़ो । अपने स्वरूप की ओर आओ । हम ज्ञान के योग के गुप्त मार्ग पर चलते समय यदि कष्ट अथवा कठिनता सामने आए तो उनमें तुम सुख समझो । क्योंकि इन साधारण दुख वलेशों में ही नित्य आनंद छिपा हुआ है । चेतन धन जो तुम्हारा स्वरूप है । यदि वाणी से न भी स्वीकार करो । तो भी तुम वही ज्ञान स्वरूप हो । यदि मन से न मानो तो न मानने का कार्य ही तुम्हारा ज्ञान स्वरूप होना सिद्ध करता है । चाहे तुम जिस रंग के वस्त्र पहिनो ।

किंतु जानने वाले तो वही असली स्वरूप पहिचान लेते हैं ।

ज्ञानिनि जे मन मंदिर मे हमेशा ज्ञान जो दीयो बरदो रहदो आहे । जे कहिंजे हृदे में मोहु उपजे त इन अंधकार खे ईहो दीयो निर्वाणु करे छर्दीदो आहे । काम रूपी पतगु महान चपल ए धंचल आहे । ऊहो इन ज्ञान जोति मे पइजी करे सड़ी वेदो आहे । निष्काम कर्मु ई इन दिये जी बत्ती आहे ए प्रेम रूपी तेलु इनमें बरंदो रहदो आहे । हिन जा भागु अति उत्तमु ए बलवानु हून्दा आहिनि तिनि खेई अहिङनि समर्थ ज्ञान योगी महापुरुषनि जो समाप्त प्राप्त थीन्दो आहे ।

हू पहिंजी महिमां पाणई ज्ञानन्दा आहिनि ।
उन्हनि लाइ शरीर धारणु करिणु, वण जे हेठा हेखलाईअ मे निश्चितु अवस्था मे विराजमानु रहणु, समाधिस्थ थी वज्रणु, कहिं सां न गाल्हाइणु ए कट्हि बि काथे बि अन्तर ध्यानु थी वज्रणु सबु कुछु लीला मात्र आहे ।

सुमर्थ वेही सुरिति सगाई, लाहूती आहि लख लखाई ।

परमानन्दु पाण हैरानु आदम थी हिति आयो आ ॥

अहिङनि सर्व कला सुमर्थ स्वामी मस्तराम देव जनि जो दिव्य जीवन चरित्रु वर्णनु करिण त हिन कलम जे सामर्थ्य खां बाहिर जी गाल्हि आहे । उन्हनि जू लीलाऊं चमत्कार, दर्शन, वगैरह सब कुछु उन्हनि जेई निर्विकल्प समाधीअ जा रूप आहिनि । हू सर्व अन्तर्यामी देव ई मुहिजे हिन लेख खे लिखाइण जा प्रेरक आहिनि । जिनि जे प्रेरणा जे फलस्वरूप ई उन्हनि जे वारे मे थोड़ो लिखण जी कोशिश आहे ही लेखु । बाकी संत त पाण ई पहिंजी महिमा ज्ञाणंदा आहिनि । इन परमहंस जे वारे मे सिर्फ हिकु सलोकु लिखी करे कलम खे विश्राम दियण जी चाहना आहे ।

सतगुरु देनु न इन्द्रियूं मनु आ, नाम रूप जो उते न गमु आ ।

थो वे गम राह बत्ताए, बिया सर्वे वजी पंध पुछाए,
साई सलुरु मे आहे ॥

सिन्धी सन्त एं सूफीवाद

धर्मदास मेवाराम मंघाणी

दुनिया में घणनि ई सन्तनि, ऋषियुनि, फकीरनि
 ऐं महामण्डलेश्वरनि जन्म वटी विश्व कल्याण लाइ जुदा
 जुदा मत शुरु कया। जेतोणीकि मत अलग आहिनि पर
 मकरसद सभनी जो हिक ई परमात्मा सां मिलण जी राह
 देखाइण। अहिङनि मतनि में हिक मत आहे 'सूफीवाद'।

सूफीवाद 'सूफी' लफज माँ ठहियल आहे, पर
 इन लफज जी उत्पत्ति बाबति विद्वाननि जा राया जुदा जुदा
 आहिनि। किनि 'सूफी' लफज जी उत्पत्ति यूनानी अखर
 'सोफिया' मां बुधाई आहे त किनि 'सफा' याने 'पवित्रता'
 खे 'सूफी' लफज जी बुनियाद मंजियों आहे। पर घणां विद्वान
 इन राय जा आहिनि त सूफी लफज अरबी बोलीअ जे
 सूफी याने 'ऊन यां पश्म' मां निकतो आहे। अरविस्तान
 पासे सन्त, पैगम्बर 'खौंड़ी ऊन' जो ठहियल चोगो पाए
 सादगीअ वारो ऐ एकान्त जीवन गुजारींदे खुदा जो ध्यान में
 लीन रहंदा हुआ। इन्हींअ करे खेनि 'सूफी' नाले सां सदियो
 वियो। ईरान पासे पिणि रहस्यवादी सालिकनि खे 'पेशमीना
 पूरा' याने 'ऊन' पहिरींदइ कोठियो वियो आहे। इन सां
 पिणि इन्हींअ उत्पत्तीअ खे सही हुअण जी पुठभराई थिए
 थी।

सूफीवाद खे घणो करे 'इस्लाम' मत सां जोड़िया

वेंदो आहे छाकाणि त सूफी कामिल दरवेश पहिंजे शिदांतनि
 खे समुझांइण लाइ 'कुरान' जे आयुतनि जा हवाला दीदा
 आहिनि। इन हूंदे यि 'सूफीवाद' कट्टरपंथी इस्लाम खा
 छीणयुनि गाल्हियुनि में जुदा आहे।

इस्लाम मूजिगि इन्सान खुदा जे हुक्म में हल
 संदसि मेहर हासिल करे सघे थो। पर उनरां मिली हिक
 थी नथो सघे। पर सूफीवाद मूजिगि सालिक पहिंजे प्रेम
 जरीए परमात्मा साँ मिली हिकु थी सघे थो। सूफियुनि
 खुदा ऐं मालिक जो सम्यंधु माशूक ऐं आशिक जे रिश्ते
 जरीए समुझायो आहे। सूफीवाद में ताहिरियुनि धार्मिक
 रीतियुनि ऐं रस्मुनि ते जोर न देई करे अंदर उच्चारण खे
 वधीक जरूरी बुधायो आहे। सूफियुनि साधना जे मार्ग खे
 घणी अहिम्यत दिनी आहे छाकाणि त नाच, गाना ऐं राज
 में सोज ऐं प्रियतम सां मिलण जी व्याकुलता खे जगाईनि
 था।

सूफीवाद मूजिगि मालिक खे हासिल करण लाइ
 साधिक जे हदे में सच्चे प्रेम जो पैदा थियण ऐं उनजे विछोडे
 में तड़फ ऐं बेकरारीअ जो हुअण निहायत जरूरी आहे।
 इनखे सूफियुनि इश्क हकीकी करे सदियो आहे। इश्क
 हकीकी याने हक मां परमात्मा सां प्रेम ताई पहुंचण लाइ
 वरी इश्क मजाजी यानि दुन्यवी प्यार हिक दाको आहे

नालो	:	धर्मदास मेवाराम मंघाणी
जन्म/तारीख	:	
छपियल किताब	:	-
मिलियल इनाम	:	-
पेशो	:	लेखक ऐं समाजसेवी
पतो	:	1 च 22, सुशीला सदन, जनता कॉलोनी वैशाली नगर, अजमेर 305001 (राज.)

छाकाणि जो दुन्यवी प्यार में बि इन्सान पहिंजो पाणं याने अहम खे विसारे थो ऐं दिलबर सान न मिलण ते संदसि हृदे में बेवैनी पैदा थिए थी। इन तड़फ सा बूई पाणं में मिली हिकु थी वजनि था।

लहिरुनि लख लिबास, पसणु पाणी हेकडो।
उन्हें तह उमेक जो वारी छदि विमास
तड़नि जे तलाश, लाह, त लालन लग् थियेन।

सूपयुमि 'इल्म मारफत' याने 'रुहानी ज्ञान' ऐ मुर्शिद खे पहिजो 'रहबर' समझी करे वदी अहिम्यत दिनी आहे। जदहिं मालिक विकारनि जे वसि थिये थो तदहिं गुरु सदसि हृदे में 'ज्ञान जी जोत' जगाए मददगार थिये थो।

सूफीवाद में वेदान्त, योग, भगुतीअ ऐं बुद्ध धर्म जे दार्शनिक सिद्धान्तनि जो पिणि अनोखो मेल नजरी अचे थो। सूफीवाद मे वेदान्त जे हिन मूल मन्त्र ब्रह्म सत्य जगु मिथ्या, जीवो ब्रह्माव नापर जी पिणि पुठिभराई थिये थी।

भारत में सूफीवाद जी शुरुआत सन 712 ईस्वीअ में मुहम्मद बिन कासिम जे सिन्धु फतह करण सां गदि सिन्धु ऐ मुल्तान में सूफी दरवेशनि बि कदम रुखियो। जितां पोइ भारत जे यियनि हिस्सनि मे फैलियो। पर इनजो

मुख्य मकज सिन्धु हो।

सिन्धु जे सूफी दरवेशनि आत्मा ऐ परमात्मा जो सम्बंधु समुझाईदे अक्तर मकानी लोक कथाउनि जो सहारो वरतो आहे जीअं त ससी-पून्हू, लीना- चनेसरु, उमरु- मारुई, नूरी-जाम तमाची, सोरठ-रायदियाच वगैरह किस्सा सिन्धी सूफयाने शइर में आम जाम मिलनि था। उन्हनि जे आधार ते सिन्धी सन्तनि आम जनता खे रुहानी राजनि खे समुझायो आहे।

सिन्धी साहित्य जो रिकार्ड सिर्फ 16 सदीअ खाई उपलब्ध आहे। तहिकरे इनजे आधार ते जेके खास सिन्धी सन्त ऐ दरवेश थी गुजिरिया आहिनि ऐं इन्हनि असांखे कहिड़ी राह देखारी आहे तंहिजो थोड़े मे बयान हिति कजे थो।

इतिहास मे सभ खां पहिरी 'काजी काजन' जो नालो अचे थो। इनजो जन्म अटिकल सन 1463 ईस्वीअ जे आसपास थियो आहे। इन सन्त जा सिर्फ सत बैइत बुधिजनि था। इन्हनि में ई हिन दरवेश साईअ जे मिलण जी समूरी राह रोशन करे छदी आहे। काजी साहिब फर्माईनि था त

जोगी जागायोसि, सुतो होसि निंड मे,
तिहा पोइ थ्योसि सदे पिर्या पेघिरे ॥

हाणे अघो त शाह अब्दुल करीम जेको अरगूननि जे जमाने जो वदे में वदो सूफी सन्त थी गुजिरियो आहे। हीउ साहिब सन्त करीम बुलडीअ वारे नाले सां पिणि मशहूर आहे, ते नजर विझू। हिन साहिब वरी पिरिअं जे पन्ध ऐ पेघिरे जो बयान कन्दे फर्माईनि था त जेसीताई मालिक साईअ जे सिक में रुअदे अखियुनि माँ आव जे बदिरा रत नथो रोए तेसीताई हू उन हबीब खे हथ करे न सघन्दो।

नेहु नियापे न थिए, सघे सेण न हुविन,
कारियें राते रत फुड़ा, जां जा नेण न रुविन।

शाह अब्दुल लतीफ जो त बयान ई छा कजे?
हिन दरवेश खे त सिधक विचां मिटाई घोट पिणि सदियो

वेदो आहे। हीउ साहिब शाह अब्दुल करीम बुलडीअ वारे जो तड़पोटो हुओ। शाह साहिबनि जे ब्रैतनि ते दुनियां में रिसर्च थी रही आहे। 'सुहिणीअं जी सिक' ऐं ससुईअ जा सूर, सिंधडीअ जी सिक ऐं साईअ लाइ सार वगैरह इहे मिडेई वार्ताऊ हिन दरवेश जूं आहिनि। शाह साहिब जा कलाम 'बैइत' न पर 'आयतूं' आहिनि। शाह साहिब बाहिर जे ज्ञान खाँ अंदर जे ज्ञान ऐं खुदा खे अहिम्यत दींदे पाण फर्माइनि था त :

कोथो कागड़ कूरीं, वेठो विजाई मसि,
दूर त्याई दिस, अखर ज्याई जड़ियाँ।

अनलहक याने माँ पाण खुदा आहियां जो आवाज जोश साँ बुलन्द जीअ सचल सरमस्त कयो तीअ बिए कहिं बि सिन्ध जे सूफी सन्त न कयो आहे। सचल जो पूरो नालो अब्दुल बहाव हो। इनजो जन्म खैरपुर रियासत जे दराज गोट में थियो हो। सचल खे शरीयत जे पाबंदियुनि जी का बि परवाह नाहे। इहा संदसि हिन बैइत मां ज़ाहिर आहे:

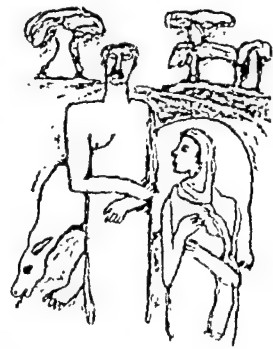
सच्चो सांई हिकड़ो, नाहे शकु गुमान मथि,
पहिंजो तमाशो पाणं दिसे थो, सूरत मंझि सुलतान।

काथे पढे पोथियूं, काथे पढे कुराण
किथे ईसा, किथे अहमद, काथे हनुमान,
हैरत में हैरान पहिंजो विधाई पाणं खे।

हाणे असां उमरकोट दे नजर डोडाईदासीं त असांजे अखियुनि अगियां 'रोहल फकीर' तड़ी ईदो। सत्गुरु जी महिमा, हठयोग, साधना, अन्तह साधना, सहज समाधी, विवेक वैराग, ब्रह्म जीव, जगत भाया, मुक्तीअ बाबति हिन संत जेके वीचार पेश कया आहिनि तिनि खेसि सिन्ध जे सभनी दरवेशनि जो सिरमौर बणावो आहे। रोहल साहिब फर्माइनि था त रब सभनी में हिकड़ो आहे :

कुफर ऐं इस्लाम में, था भरिनि उबता भेर,
हिक हिन्दु बिया मुसलमान, टियो विति विधाऊँ वेरु,

अंधनि ऊदह न लहे, तिनिखे सच्चु चवंदो केरु
पर रोहल राह पियुनि जो, जां घिड़ी दिठो से घेरु,
त रबु मिडनी में हेकिड़ो, जहिं में फंदु न फेरु
सा कादे कंदो पेरु, जा सुती कावे अल्लाह में।
भाई चैनराय जेको सामी साहिब जे नाले सां
प्रसिद्ध आहे, जहिंजो जन्म शिकारपुर में थियो हो ऐं संदसि उमरि लगभग 120 साल हुयी। सामीअ जे सिलोकनि में आयल, वीचार थोडे में हिन रीति आहिनि। परमात्मा सिज वांगुरु ज़ाहिर बीठो आहे। जेकदहिं के अन्धा इन्सान जिनि

जे अन्दर जूँ अखियूं बंद थी वेयूं आहिनि ऐं परमात्मा जे नूर खे दिसी नथा सघनि त इन्हीअ करे इहें कोन चड़वो त परमात्मा आहे ई कोन। सामी साहिब फर्माइनि था त :

अन्धा अज्ञानी, सच सुजाणनि कीन की,
जन्मनि मरण मत री, वणी अभिमानी,
सामी सुजागनि दिठो, दिल में दिल जानी,
हरदमु हकाले माणिक मोज मकत जी।

सामी साहिब में हिक सच्चे सन्त जा सभु गुण आहिनि। पाणई पहिंजे सिलोकनि बाबत चयो अथनि त। वेदनि जी वाणी सिन्धीअ में सुणाया।

आखरि में असां दिसदांसी त हर हिक सिन्धी सन्त पहिंजे वाणीअ में ब्रह्म जे निर्गुण निराकार ऐं सगुण साकार रूप जो अनोखो वर्णन करे मालिक जे प्राप्तीअ लाइ मानव मात्र जो पूरी तरह मार्ग दर्शन कयो आहे।

चूडून में नवाण

सोनल, गोपाल माखीजाणी 'आजादी'

चूडू वरी अची रहियूं आहिन, माहोल में चूडूनु जी गर्मी दीहं पोए दिहुं वधी रही आहे। सियासी धुरियूं ढाढो जोरु लगाए रहियूं आहिन। याद कयो त कीअं वोदु दियण लाए लम्बी कतार में बिहणो पवंदो हो, उसा में, थधि में अँ कदहिं कदिहं मीह में बि।

जीअ त दुनिया 21वीं सदीअ में कदम वघाए रही आहे, त हर ग्राहि मे नवाण जरूरी आहे। जदहिं वहियुनि अँ खातनि जी जगह कम्प्यूटर वरती आहे, हवाई जहाजनि मुसाफिरी तकड़ी कई आहे, रेल्वेअ दूरियूं घटाईयू आहिन, मोटरन अँ, आमद्रप्त जे दियन वसीलनि, सवलत मयसर कई आहे। त भला चूडून यानि इलेक्शन जो तरीको छो पुठिया पवे? उन में बि त ताजगी अँ नवाण जरूरी आहे।

दरअसल चूड कमीशन हिन दफे आम चूडून में देश जे कुछ चूडून वारे खेत्रन में वेझोई जारी कयल इलेक्ट्रानिक वोटिंग मशीन खे इस्तेमाल करण जो फैसलो कयो आहे।

पहरी टननि जा टन पर्चा छपजदा हुआ। उन्हनि खे संभाले अँ सांढे रखण में घणई नाणो खर्चु थीदो हो। मथां वरी कड़ी निगरानी रखण जो बि बंदोवस्त करणों पवदो हो। केतरा भेरा पर्चनि जो छापो खराब थी पवदो हो अखर पढण में बि न ईदा हुआ।

नालो
जन्म/तारीख
छपियल किताब
मिलियल इनाम
पेशो
पतो

सोनल गोपाल माखीजाणी 'आजाद'

6 सितम्बर, 1948

सिन्धीअ में 3 किताब, हिन्दीअ में 2 किताब, अंग्रेजीअ में 1 किताब

-

वकालत

8, मेहरान, प्लॉट न 16

रोड न 10, जुहू रवीग, मुम्बई - 400049

असांखे हिक रबड़ जी मुहर सा बैलेट पर्चे ते पहिंजे पसंद जे उम्मीदवार जे नाले अगियां निशान लगाए, पर्चे खे वेड़हे पेतीअ में विझिणो पवदो हो। इन रीति केतरा पर्चा बेकार थीदा हुआ।

चूडू लोकशाही हकुमत जो हिकु हिस्सो आहिन। मंहंगईअ चेलिह भजी रखी आहे, जदहि सभु कुछ मंहंगो आहे त पोए चूडनु जो खर्चु छो पुठियां थिए, चूडनु जो खर्चु बि आसमान ते पहुंची चुको आहे।

हिन मंहंगईअ में कुछ खर्चु घटाए बेहतरीअ सां चूडू कराइण लाए चूड कमीशन कुछ नवां उपाव गोलिहिया आहिन।

1 सभ खा पहरी चूडनु मे बहरो पठंदड़ सियासी धुरियुनि जे चूडनु जे खर्च ते कमीशन गुहारी हई आहे, पोस्टरनि अँ होर्डिंग ते अगुई बंदाशि लगाई वेई आहे।

2 हाणे वरी चूड कमीशन इलेक्ट्रानिक वोटिंग मशीन खणी आई आहे। हिन करिश्माती औजार जे करे झूना चूड जा तरीका माजी आखाणी पिया लग्नि। बैलेट पर्चे ते रबड़ जी मुहर हाणे गुजिरियल कल जी ग्राहि आहे।

इलेक्ट्रानिक वोटिंग सबबि चूडुनि जे तरीके में तेजी आई आहे, खर्चु घटियो आहे। हीअ मशीन हलाइण में सबली आहे अँ कम में बेजोड़ बि हिन मशीन जे वापरण करे डिधियू कतारं न लग्दियू अँ चूडकनि खे तंग थी वोदु करण खा सवाए घर न मोटी वजणो पवंदो।

इलेक्ट्रॉनिक वोटिंग मशीन मूलतः हिकु अहिडो
जार आहे जो तव्हां जे वोट खे रिकार्ड करे थो। हिन में
यूनिट आहिन - हिकु बैलेट यूनिट अँ बियो कन्ट्रोल
नेट। इहे ब्रुई एका हिकु बियो सां जोडिया वेदां आहिन।

कन्ट्रोल यूनिट चूंडुनि जे अमलदार जे वस में
थो। बैलेट यूनिट उम्मेदवारनि जा नाला अँ उन्हनि
निशान देखावेथो। तव्हां खे फ़कति हिकु नीरो बटणु
बाइणो आहे, जेको तव्हां जे पसंद वारे उम्मेदवार जे नाले
निशान जे भरि में लगलु आहे। सन्हीं सीटी बुधाए थी त
तव्हां जो वोट पडजी वियो।

आहे न हिकु सवलो तरीको?

हीउ मशीनी तर्तीब काफी हद ताई नुक्स खां
सवाए आहे।

चूंडुनि जे मर्कज ते चूंडक जो नालो चूंडकनि जे
फहिरिसत सां मिलायो वेदो। उनखां पोए चूंडक खां सही
वठंदा रजिस्टर में। पोए आडुर ते न ढहण वारी मसु
लग्नाईदा। ईअ करण सां बेइमानी थियण जो इमकान न
थो रहे।

छा हिन मशीन ते पूरीअ रीति मारे सघिजे थो?
वेझोई हिन मशीन खे विधान सभाजी चूंडुनि में इस्तेमाल
कयो वियो, दिल्ली, राजस्थान, मध्य प्रदेश जे कुछ
इलाकनि में चूंडू हिन मशीन सां करायूं वेयूं गोवा राज में
समूरी चूंड में हिन मशीन खे इस्तेमाल कयो वियो अँ तर्जुबो
कामयाब रहियो। हिननि चूंडुनि में 64 प्रतिशत चूंडू, थियूं,
64 प्रतिशत चूंडू, थियणु हिकु करिश्मो अहि।

सभिनी जो इहो विचार आहे त हीअ मशीन,
सवली, किफाईती अँ काराईती आहे। छाकाणि हिन खे
हिकु दफो खरीद करण खां पोए रोज रोज जे इंड्रस्ट खां
छुटकारो मिली वजे थो।

हीअ मशीन समूरे देश में किथे बि इस्तेमाल करे
सघिजे थी। नीरो बटण दबाईदे ई तव्हां जो वोट पडजी
वजे थो, अँ तव्हां पहिंजे पसंद जे उम्मेदवार खे वोट करे
छदियो था। कद्हिं, कद्हिं, जेकहिं चूंडक बु बटण दबाए
विसे थो त, उन सूरत में पहिरियों वोट ई रिकार्ड थींदो
छाकाणि छिक वोट पवण खां पोए बियो वोट पवण लाए
मशीन खे तियार करणो पवंदो आहे।

2000 में ई असी 21 वीं सदीअ में पहुंची विया
आहियूं हिन मशीन जे करे काफी बचत थिये थी, वोट पवण
में बि अँ वोट गुणण में बि मशीन जे करे मसु, कागुर, वोटनि
जे पेतीयुन जो खर्चु न थो थिये, पेतीयुन जी खणणी अँ
उन्हनि जे स्टोरेज जो खर्चो खतम थी थो वजे अँ मेहनत
जी बचत अलग थिये थी। हाणे वोट करणु एतरो सवलो
थी वियो आहे जो हर चूंडक जी दिल कंदी त हली वोट करे
अचूं।

हिन वोटिंग मशीन में मेमरी यानि याद करण जी
शक्ति आहे, उन मेमरी में जेकदहं हिकु दफो दर्जु थी वियो
त उहो उते मेहफूज रहंदो, पोए भलि त उन जी बैटरी
निकरी वजे, कदी वजे यां खतम थी पवे। मशीन अँ इन्सान
में बुन्यादी फर्कु इहो आहे त मशीन थकिजे न थी पर इन्सान
थोडो कमु करे थकिजी पवे थो।

दिठो वजे त इहे सभु फाइदा हूंदे बि हिन मशीन
वापरण में पडियलु इन्सान बि पहरिं हिबिकंदो अँ उन जो
गलत असर चूंडुनि ते पडजी सघे थो, मशीन कमु वधीक
करे थी, इनकरे रोजगार ते असर पवे थो, मशीन खराब
थी सघे थी उन सूरत में बीणी मेहनत लगंदी, मशीन जी
लागत बि घणी आहे, अँ यकदम नाणे जो मुडो कदी दियणो
पवे थो माणहुन खे मशीन हलाइण लाए ट्रेनिंग दियण ते
खर्चु थिये थो वगैरह पर इहे नुक्स हूंदे बि मशीन चडी
कामयाब रही आहे अँ वक्त सां कदम में कदम मिलाए
हलण लाए हीअ मशीन जरूरी चूंडुनि जे बेहतरीअ लाए।

फाइदा अँ नुक्सान त हर शइ में थियन था पर
चूंडून जे सदर जो चवणु आहे यानि श्री एम.एस. गिल हिन
मशीन जे लाए सभिनि सियासी दलनि खां राए वरती सभनि
जो मतु अलग हो, पर चूंड कमीशन कदम अगिते वधाए
छदियो छो जो अगिते हली हिन वोटिंग मशीन मां चंडो
फाइदो पहुंचणो आहे। आम इन्सान हिन मशीन जी
आजियां कई आहे अँ आम, सियासी घुरयुनि खां मथे
आहे।

लग्ने थो त हाणे चूंडून में काफी ताजगी अँ नवाण
रहंदी, काश अगुवाननि में कुछ ताजगी ऐं नवाण अचे त
कुछ देश जो भलो थिये।

सिंधी गीतन में शास्त्रीय धुन

रामचन्द्र बी. मोटवाणी

सिंधु मा हिन्दू विरहाडे वक्त पहिजो सब कुछ छदे हिन्दुस्तान जी कुड कड़छ मे टिड़ी पखड़ी विया। धन दौलत, भाग, रोजगार, सिंधी तहजीब, सिंधी अदब एं सिंधी राग विद्या सभनी जो वदो नुकसान थियो।

सरकार सिंधियुनि खे जमीन जायदाद जां क्लेम अई कैम्पुन मे मुफ्त राशन अई बैरकुन मे रहण जो मामूली बंदोबस्त कयो। पर छा उन मां जो हासुल थियो सो कहि तरह जी भरपाई करे सधे थो?

सिंधियुन पहिजीअ हिमत सां मानी अई मानु हासुल कयो। सरकार जो भरवसो छदे पहिजे सिर ते वसाई ऐ सिंधु छदण जो खामियाजो पूरीअ तरह खंयो। अजु सिंधियुन पहिजे मेहनत सा जो हासुल कयो आहे सो मिसालु दुनिया खे हिकु ई आहे।

असा जे नौजवान पीढीअ खे इहो सभु ख्याब लग्दो हूदो। तहिकरे नदीअ टहीअ खे असा जे बुजुर्गनि जी तकलीफ जी परुड़ बिल्कुल कान्हे हाणे जेको बोली, साहित्य, अई राग ते जो असरु पियो आहे उन जी भरपाई दादी मुशिकिल आहे। हिते हिन लेख मे सिंधु जे राग विद्या ते रोशनी विधी थी यजे।

सिंधुजी राग विद्या भग्तनि जे हथ मे हूदी हुई भगति मे व कामिल सुटा गाईदड बुजुर्ग भग्त, ब टे नाच

नौजवान अई साजन जी पार्टीअ मे शामिल हून्दा हुआ। साजनि मे खास हारमोनियम मास्तर, तबलची, ढोलक वारो तहि खां सवाई कुछ सुरीला भग्त सारंगीअ वारे खे पाण सां रखदा हुआ। उन खां सवाई हिकु ब मसखरो यि पाण सां रखदा हुआ।

शादी विहावन मे, वरसी मत्ताइण लाय, मेलन मे भग्तियुनि खे घुरायो वेदो हुआ। शहर तोडे गोठ, भग्त जो बुधी माणहू परे परे खां कठा थींदा हुआ। बहराणा अई भंडारा पिणु हलंदा हुआ। भग्त जो कार्यक्रम सज्जी रात 10 बजे खां सुबह 7, 8 बजे ताई हलंदा हुआ।

भग्त जी शुरुआत मे पहरी साजन जी वंदना अई पार्टी जे हर हिक माणहूअ खां श्लोक चवायो वेदो हुआ। तहं बइद गुरु नानक देव जी वाणी राग कल्याण मे गाए, भग्त खे नाच वगैरह सां पूरीअ तरह कब्जे मे रखदा हुआ लहरे ते गीत अई नाच गाइण खा पोइ ज्ञानवान भग्त सूफी कलाम जिन मे शाह लतीफ, सचल, शाह हुसैन, सामी साहिब तथा गुरन जी वाणी शामिल हूंदी हुई नाचुनि खे दियण लाइ पब्लिक जी फरमाइश कुछ आशिक माशूकी गीत गाए पूरी कंदा हुआ। सिंधु जा मशहूर भग्त संत कदरराम, जाडो भग्त, भग्त नारु, टेकू, भग्त घनश्याम, भग्त सोभराज, चेतो भग्त परमानंद मशहूर हूदा हुआ।

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पतो

रामचन्द्र बी. मोटवाणी

सिन्ध /

-

-

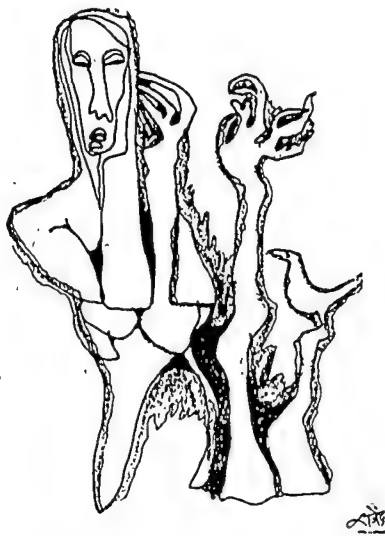
संगीतकार

2 अ 2, प्रताप नगर,

जोधपुर (राज)

उन्हन सभनी खे अथाहु ज्ञान हूंदो हुओ। भगत में कंहि कहाणीअ जो ब चलन हुओ। जीअंत रुप बसंत, राजा राय दियाच, भरत हरी। संतन जू कथाऊं, गुरुवाणी शामिल हूंदी हुई, उमर मारवी ससुई पुन्हूं, सुहणी मेहार, मूमलराणू, लाल साहब हुनन जी चूड हूंदी हुई।

लम्बी कहाणीअ जे विच में दोहीड़ा गीतु भजनु जिते बि माकूल हूंदो हुओ। गाईदा हुआ। विच विच में

मसखरे खे बि पहिंजे हुनुर पेश करण जो मौको दींदा हुआ। प्रभात जे वक्त प्रभाती या कालंगिड़ो गए भगत जी समापित पलव सा कंदा हुआ। विच विच में लाल साहिब या कंहि मंदर टिकाणे या कंहि गरीब कन्या वास्ते झोली करे संगत मां पैसा गंदु करे उन निमित दींदा हुआ। सन १९४७ विरहांडे जे हिरास में सभु सिंधी भजण लगा तहिं वक्त सिंधी भगतनि, कलाकरनि, अई लेखकनि खे बि हिंदुस्तान में अचणो पियो। मगर सब हिक हंध गदुन थी सधिया। माणहुन खे पहिंजी अई अझो गोल्हंजो पियो। सरकार कुछ कयो उहो लेखे में बिल्कुल न हुओ। भगतनि जू टोलियूं बि विछुड़ी वयूं। ऐ उन्हनि खे पहिंजे औलाद वास्ते को बियोई

धंधो खोलणों प्यो।

कुछ भगतनि, गीतकारनि नएं सिर कोशिश कई, प्रोफेसर राम पंजवाणी, मास्तर चंद्र, मास्तर परसराम जिया, चंदू भगत पहलाज भगत, उहे सभु, पहिंजो प्रोग्राम दियण लगा। कुछ भगतियूं विजूदमें आयूं जीअ परमानंद भगत, चेताराम भगत घनश्याम। मगर धीरे-धीरे उन्हन जी उम्र बि पूरी थी। जेके भगत बचा, उन्हनि फिल्मी गाननि ते गीत ठाहे जनता खे बुधाया, कलामनि अई काफियुन जी जाइ फिल्मी गीतनि वरती जेह में सिंधी बोलीअ वारा गीत अई धुनियूं पोइते रहजी वयूं। हाणें जेको उहे कलाम या काफियूं या दोहिड़ा केरु पेश करे वि थो उहे नौजवाननि खे आनंद नथा दियनि।

हीअर मंदरनि अई साधनि जे संस्थाउनि में वि सिंधी गीत भजनु फिल्मी तर्जुनि ते था गाया वजन। मगर उहें सिंधी राग विद्या लाइ कामयाब न थी सधिया।

सिंधी रागनि में आशा, हुसैनी, राणूं जोग, पीलो, भरवी, पहाड़ी, प्रभाती, सोरठ वगैरह राग जिनमें शाह साहब जिन गीत लिखिया उहे हाणे लुप्त थी विया आहिन।

हाणे सुवाल इहो थो उथे त सिंधी पुराणन गीतन खे कहिडे नमूने पेश कजे जीअं सिंधी संस्कृति विसरी न वजे, अई वरी गीतकारन खे अहमियत मिले ऐं अवाणी बोली नएं सिर अपनाइजे।

लेखक भाउरन अई अकदमीअ पारां सिंधी बोली अई संस्कृतिअ खे कायम रखण जी कोशिश पिये कई वेई आहे। उते संगीतकारन जो बि फर्जु आहे त उहे कहिडे नमूने सिंधी गीतनि खे वरी उजागर कनि।

सिंधी गीतन खे एहड़ियूं धुनियूं मिलन जे उन्हन गीतन खे नऊं रुप देई कुछ करे देखारीनि। वक्त जे राग सां ताल मिलाए संगीत ऐं सिन्धियत खे ओज ते पहुंचाए सधिये थो।

सिंधी भाषा संस्कृति खे वधाईण लाई प्रेरणा दियण वारी हिक आध्यात्मिक विभूति स्वामी शान्ति प्रकाश जी महाराज

नन्दा जेठानी

अजु खां लगभग 92 साल अगु सन 1907 ई.

में सिन्ध जे सखर जिले जे 'चक' नाले जे गोठ में रहण वारे आसूदेमल पाहुजा जे घर जुगल वाईअ जे कोख मां हिक बालक जन्म वरितो। नढे हून्दे खां ई शान्त रहण वारे हिन वार जो नालो रखियो वियो खैराज।

खैराज जीअं थोड़ो वटो थियो। त हुन खे शिक्षा दियण लाई स्कूल में मोकलियो वियो। हीअ वार नढे हून्दे खां ई पढहण ये तेज ऐं मौलिक विचारनि जो धणी हुआ। हुनजी तेज बुद्धीअ जे करे हुनजा सभु मास्तर हुनखा खुश रहन्दा हुआ। हिन वार जे घर धार्मिक वातावरण हुआण करे खैराज खे वि भज्जन कीर्तन याद थी विया हुआ। जेके ह पहिजे वलास जे वियनि वारनि खे बुधाए करे खुश रखन्दो हुआ, इन्हें करे सभु वार हुनखे दादो भाईन्दा हुआ।

जदहि वार टिएं वलास में पहुतो त हुनखे वदी माता निकती। इन्हे खतरनाक बीमारीअ जो अरार बालक जी अखियुनि ते पियो। हिन जो काफी इलाज कयो वियो पर हूटीक न थी सधियो, ऐं वार हमेशा हमेशा लाई सूरदास थी वियो।

खेराज जा परेशान माऊ पीऊ वार खे खणी करे सिन्ध जे सन्त हरचूराम वटि विया। वार जे माता पिता

सन्त साहब खे विनति कई त हिन वार खे रोशनी दियो। सन्त साहब वार दे निहारे करे चयो त हिन वार जूं वाहिर ज्यूं अखियूं खराब थी वयूं आहिनि पर हिनखे अन्दरुनी रोशनी जरूर जरूर मिलन्दी।

हीऊ बुधी करे हुनजा माऊ पीऊ पाहिजे पुट खे सन्त हरचूराम जी महाराज जी शरण छदे करे बेफिक्र थी विया। सन्त हुन वार जो नालो शान्ति प्रकाश रखियो।

हाणे बालक शान्ति प्रकाश स्वामी हरचूराम ऐं आश्रम जे वियनि सन्त महात्माउनि जी सेवा करण लगे। किशोर शान्ति प्रकाश जी सेवा सां सन्त हरचूराम एतिरो वधीक खुश थी विया, जो हुननि भविष्यवाणी कई त हीऊ वार हिक दीहुं देश जो महान सन्त थीन्दो।

कुछ वयत खां पोई आसूदोमल पहिजे पुट शान्तिप्रकाश खे सिन्ध जे अमरापुरा जे सन्त टेऊराम महाराज वटि वठी वियो। हाणे शान्ति प्रकाश अमरापुरा स्थान ते ई रहण लग्गे ऐ उते रहण वारनि सभिनिनि संतनि महात्माउनि जी सेवा मे सदाई लग्गे पियो हून्दो हुआ। हिन जुआन जी सेवा भावना खे दिसी करे सन्त टेऊराम जी महाराज हुन खा दादा खुश थिया, ऐ हुननि शान्ति प्रकाश खे गुरुमन्त देई करे हुनखे पहिन्जो चेलो कबूल कयो।

नालो	कुमारी नन्दा जेठानी
जन्म/तारीख	: जयपुर / 15 जनवरी, 1977
छपियल किताब	-
मिलियल इनाम	-
पेशो	शिक्षिका शान्ति प्रकाश पब्लिक स्कूल, जयपुर
पतो	556, राजा पार्क, सिन्धी कॉलोनी
	जयपुर - 302004 (राज)

राम जी महाराज हुनखे वधीक ज्ञान हासिल करण ई प्रेरित कयो ।

पहिन्जे गुरु टैऊराम जी महाराज जी आज्ञापालन न्दे बाहरियां सूरदास हुआ जो भाव मन में न आगिन्दे न्तिप्रकाश हैदराबाद सिन्ध जे मुनि दयाराम गिदमल स्कृत विद्यालय में वजी करे संस्कृत भाषा जो अध्ययन कयाई । संस्कृत जो ज्ञान हासिल करे शास्त्रनि जो ड (जड़) ताई अभ्यास करण लाई उहे हरिद्वार विया । रेद्वार में उन्हनि स्वामी चेतनदेव, स्वामी शंकरानंद महाराज खां शिक्षा वरिति ।

नन्दे हून्दे खां ई ज्ञान हासिल करण जे शौकीन शान्ति प्रकाश, उन्हें खां पोई पंजाब विया । पंजाब जे मृतसर में कुछ वक्तु रही करे उन्हनि ज्ञानी हमीरसिंह खां ज्ञान हासिल करे गुरु ग्रन्थ साहिब जो गहराई ताई अध्ययन कयो । इतरो वधीक जो उन्हनि खे गुरु ग्रन्थ साहिब जी वाणी मुंह ज़बानी यादि थी वई ।

स्वामी शान्तिप्रकाश जी महाराज चमत्कारी कियुनि खां परे रहन्दा हुआ ऐं हू दयालु प्रकृति जा हुआ । स्वामी टैऊराम जी ऐं स्वामी सर्वानन्द जी महाराज हुनखे दाढो प्यार कन्दा हुआ । चवन था त स्वामी सर्वानन्द जी महाराज जदहिं बि स्वामी शान्ति प्रकाश जिन खां परे रहन्दा हुआ त, हू उनखे चिटठी लिखी करे हाल अहवाल पुछन्दा हुआ । स्वामी शान्ति प्रकाश खे जदहिं जदहिं चिटठी मेलन्दी हुई त हुननि जूं अखियूं भरिजी ईन्दियूं हुयूं, ऐं जदहिं बियो केर हुननि खे खतु पढ़ी बुधाईन्दो हुओ त हू जहिंजे खुशीअ जे गोदहनि खे झले कीन सघन्दा हुआ । एकीह जुलाई 1977 में जदहिं स्वामी सर्वानन्द जी महाराज ब्रह्मलीन थिया त 4 अगस्त 1977 ते शान्ति प्रकाश जिन खे प्रेम प्रकाश आश्रम जी गदीअ ते आसीन कयो वियो । गदीअ खे सम्भालण खां पोई स्वामी शान्तिप्रकाश जिन दिह दिसन्दा हुआ, न रात, न हुननि खे उम्र जो खयालु ईन्दो हुओ ऐं न ई उहे छांव जो सुख मोगीन्दा हुआ । बस उहे त हलन्दा ई रहन्दा हुआ । सजे

हिन्दुस्तान में ई न पर देंकाक, हांगकांग, जापान, मनीला, सिंगापुर, जकार्ता, अमेरिका ऐं वियनि मुलकनि में रहण वारनि प्रेमियुनि खे वजी करे राच एकता, त्याग ऐं निमाणो थियण जी शिक्षा दीन्दा हुआ ।

स्वामी शान्ति प्रकाश महाराज सिन्धी योत्ती संस्कृति ऐं शिक्षा दाढो जोर दीन्दा हुआ । उन्हनि खे जेके बि पेसा मिलन्दा हुआ । उहे पेसा हू गरीबनि विद्यार्थियुनि, स्कूलनि ऐं जरूरतमन्द माणहुनि में विराहे छदीन्दा हुआ ।

देश जी आज्ञादीअ जे त्योंहार खे मलाईण जी तियारी हली रही हुई । चौदही अगस्त 1992 ते स्वामी शान्ति प्रकाश जी महाराज विलायत में रहण वारनि हिन्दुस्तानिनि खे प्रवचन दियण लाई बम्बई खां हवाई जहाज़ में पे विया त सिंगापुर हवाई अदे ते स्वामी शान्ति प्रकाश महाराज खे ओचितो दिल जो दोरो पियो एहिडो तेज जो दिसन्दे ई दिसन्दे हू ब्रह्मलीन थी विया ।

हुनन जे ब्रह्मलीन थियण जी खबर विजलीअ बांगुर देश विदेश में फैलजी वेई । इहा खबर पवन्देइ हुनजा प्रेमी जन रुअन्दा रुअन्दा अमरापुर स्थाननि जी शाखाऊनि में पहुता । उते पहुचण खां पोई उते स्वामी शान्ति प्रकाश जी महाराज जे दुख न करण घुरिजे सां भरियल कैसेट बुधी करे प्रेमी चुप थी वेन्दा हुआ ।

हिन महान बिभूतीअ जे शरीर खे सिंगापुर मां हवाई जहाज जे ज़रिये हिन्दुस्तान आन्दो वियो, ऐं हुन खे उत्हासनगर जे अमरापुर स्थान ते दर्शननि लाई रखियो वियो । जिते देश विदेश मां लखे माणहू हुननि जो दर्शन करण लाई पहुता । स्वामी शान्ति प्रकाश जी महाराज जी अन्तिम यात्रा खां पोइ स्वामी जिन जे शरीर खे अग्नि खे समर्पित कयो वियो । हिननि महान सन्तानि जो शरीर भले ई हिन पृथ्वी ते न रहियो हुजे पर हिननि जी शक्ति, त्याग, सच ऐं सिन्धियत खे वधाईण वारियूं शिक्षा दीन्दइ गाल्हियूं अजु बि जन-जन खे प्रेरणा देई रहियू आहिनि ऐं उहे हमेशा हमेशा लाई असां सा गदु रहन्दियूं ।

नौकरी पेशा जाइफाउनि जूं परेशानियूं ऐं राहत

शान्ति लाला

नौकरी पेशा जाइफाउनि जूं परेशानियूं ऐं राहत जो जिक्र करण खां अगु मा तक्हा खे इहो बुधाइण वाजिब थी समझा त उहे कहिडियूं हालतू आहिन जो जाइफाउनि खे घर खा बाहर निकरी नौकरी करणी थी पवे।

वक्त ऐं हालात जे बदलजण करे या इए खणी चइजे त शिक्षा जे प्रचार ऐं वाधारे करे ऐं साइन्स दाननि जे नवनि-नवनि आविष्कारनि करे इन्सानी जीवन मे हिकु वदो बदलाव अची रहियो आहे। अर्सी जिते सादा जीवन ऐं उच्च विचारनि जू गाल्हियू कदा हुआसीं उते अजु उचो जीवन ऐं वैज्ञानिक वीचारनि जू गाल्हियूं था कयूं, उन्हे सा गदो गदु असा जू जरूरतूं बि अगे खां अगिरियूं वधधियूं थियू वजन ऐं माली हालात मे असी अजु बि उते ही बीठा आहियू इन करे वधदड जरूरतुनि खे पूरे करण ऐं माली हालात खे सुधारण लाइ इहो जरूरी थी वियो आहे त पढियल लिखियल जालू पैसा कमाइण जे खातिर को न को कारोदार या नौकरी कनि, जीअं त हू पहिजूं ऐं पहिजे परिवार जू जरूरतूं पूरियूं करण मे पहिजो योगदान देई वैज्ञानिक आविष्कारनि जे जरिये समाज जे रहण सहण आचार-वीचारनि ऐं तौर तरीकनि मे आयल वदी तब्दीलीअ मुताबिक पाहिजो जीवन जी सघनि।

उन्हनि सभनी गाल्हियनि ऐं आयल वीचारनि मे तबदीलीअ करे हाणे पढियल लिखियल जालुनि, घर जो दायरो छदे-बाहर निकरी करे कुछ न कुछ धन्यो या नौकरी करे घर जी माली हालात खे सुधारण ऐं घर गृहस्थी रूपी गादीअ खे बखूबी हलाइण मे सारहा जोगो कदमु खयो आहे।

विये पासे खेनि केतिरियुनि बेशुमार परेशानियुनि जो मुकाबिलो पिण करणो धो पवे तिन जो जिक्र मा हिते करे रही आहियां।

नौकरी पेशा जाइफाउनि जी सभ खा पहरी ऐं वदे मे वदी अहम परेशानी सदनि मासूम ब्रार आहिन। घर जी नारी जेका कलह ताई ममता जी मूर्त हुई, सा अजु नौकरीअ ते दहे बजे पहुचण जी चिन्ता ऐं फिक्र मे सभनी जरूरी कमनि खा जल्दी जल्दी बांदी थी - नढे मासूम ब्रार खे आया जे हवाले करे या क्रेच मे छदे-पहिजे पतिदेव सा गदु या विये कहि बि साधन जे जरिये पहिजी नौकरीअ ते पहुदी मुकर टाईन ताई या शाम जो पंजे बजे ताई आफिस मे रही, घरी वापिस जल्दी जल्दी घर पहुची करे महिजे दिल जे टुकडे खे दिसे थी, ऐं खेसि सजे दीह जे अकेलेपन जो पिण अहसासु थिये थो - कदहि आया जी लापरवाहीअ करे या क्रेच जे स्वच्छ वातावरण जे न हुआण करे ब्रार जी रोहत ते बुरो असर पवे थो जंहि करे सभ खा घणी तकलीफ माता खे ई सहणी पवदी आहे - उन करे नौकरी पेशा जाइफाउनि जे ब्रारनि जो पालण पोषण माताजी गैर हाजरी मे चडीअ तरह न हुआण करे तन्दुरस्तीते खराब असरु पवे थो।

नौकरीपेशा जाइफाउनि जी बी परेशानी सदनि तन्दुरुस्ती आहे-नौकरीअ करे सभ खा जल्द उथण ऐं रात जो देकर ताई जाणी कम खे पूरे करण करे पूरी निंड जे न हुआण करे कई दफा इहो बि दिसण मे आयो आहे त नौकरी पेशा जालुनि जी तन्दुरुस्ती खराब थी पवदी आहे, ऐं उन करे सजो कुटुम्ब नाचाक या इए खणी चइजे त राभु मेम्बर

नालो

जन्म/तारीख

छपियल किताब

मिलियल इनाम

पेशो

पतो

कु. शान्ति लाला

सिन्ध / 14 11 1946

1 राजस्थान सिन्धी अकादमी, 2 सिन्धु वेलफेयर सोसायटी

3 लायन्स क्लब 4 चेटीछड मेला समिति एं घणई सम्मान

प्रिंसीपल, राधु बासबाणी सी हा से विद्यालय, जयपुर

5 झ 75, जवाहर नगर, जयपुर - 302004 (राज)

चिड़चिड़ा थी पवन्दा आहिन। जाइफा हर घर जो आधार हूदी, आहे - ऐं गदो, गदु कोमल ऐं नाजुक पिण। नौकरी पेशा जाइफा मशीन वांगुर सुबुह खां शाम ताई कमु करे पहिंजी तन्दुरुस्ती खराब करे छर्दीदी आहे।

नौकरीपेशा जाइफाउनि जी सभ खां वदी परेशानी परिवार ऐं पाड़े वारनि या बुर्जुगनि पारां थींदड़ नुक्ताचीनी आहे। असां जा बुर्जुग अजु बि जाइफा जात जो घर खां बाहिर पेरु रखणु सुठो को न था समुझनि रोज सुबह जो नौकरीअ ते वजण वक्त ऐं शाम जो नौकरीअ तां मोटी अचण बइद ससु सहुरे या घर जे बिये कंहि बि बुजुर्ग तरफा इहे लफज बुधण में ईदस त कुंवार नौकरी करे अची वई आहे। हाणे त चांहि जो हिकु कोपु पियार। बार वेचारा सजे दीहजा बुखिया-प्यासा वेठा आहिन। बाहि दे अहिड़ी नौकरीअ खे अंसी पिया पीरीअ में तवहां जे बारनि खे निपायूं। असां खां कोन थी पुजे इहा गाल्ह छो था करियो अजाया सजाया खर्च असां कीन घर हलायो। छा-सज्जी दुनियां खाए थी या तवहीं था खाओ, वगैरह केतिरियूं ई नित नयूं नयूं गाल्हियूं बुधिणियूं पवंदियूं आहिन जंहि करे जालू बुधी बुधी खफा थी पवंदियूं आहिन। इन करे घर जो वातावरण अशांत थी वेंदो आहे। वरी दोह लगंदो आहे त नौकरी थी करे न, कमाए थी अचे न, तदहिं थी ऐतिरो कुदे - अहिड़ी तरह बियूं बि केतरीयूं ई गाल्हियूं आहिन जे के परेशानियूं पैदा कनि थियूं।

नौकरीपेशा जाइफाउनि जे इन्हनि परेशानियुनि जे हूंदे बि जेका राहत खेनि मिले थी उन करे हूं परेशानियुनि जी परवाह न करे पहिंजी नौकरी बरकरार कदियूं थियूं अचनि नौकरीपेशा जालुनि खे मिलंदड़ राहत जो हवालो हिन तरह देई सघजे थो।

सब खां पहरी राहत माली हालात जे सुधरण करे जीवन यापन जे तौर तरीकनि में सुधारो थिये - नौकरीपेशा जालुनि जे करे घर जी माली हालत मजबूत थिये थी। बारनि जी सुठी पढ़ाई या उच्च शिक्षा जे लाइ थींदड़ खर्च खे मुंह देई सधिजे थो। केतिरा दफा इऐं दिसण में ईदो आहे त रगो मर्द जे कमाईअ ते बार वधीक पढ़ण खां रहजी वेंदा आहिन, जो हूजरूरी खर्च हलाइण खां पोई वार खे दाखिला लाइ रूपयनि जो बन्दोबस्तु न थियण करे मन मसोसे करे वेही रहंदा आहिन पर जिते व मेन्वर कमाइनि था, उते इहा दिक्कत कोन इंदी आहे। समाज में अमूमन इहो दिसण में थो अचे त नौकरी

पेशा जाइफा पहिंजे घोट जी पधार सां गदु पहिंजी पधार मिला परिवार जो खर्च सुठीह तरह सां हलाए थी, ऐं बारनि जे पढ़ाई वगैरह कंहि सुठे स्कूल में दाखिला कराए शिक्षा थी दिइन्हें सां बार सुठी तालीम हासिल कनि था।

बी राहत मन जो सन्तोष आहे। नौकरीपेशा जालू पहिंजी - पहिंजी काबिलियत मुताबिक नौकरी या कारोबार करे हासिल कयल पढ़ाईअ या हुनर जो सदुपयोग करे मन मे सन्तोष कनि थियूं। संदनि पढ़ाई या हुनर बेकार कोन वियो नौकरी पेशा जालू पहिंजी काबिलियत जो इजहार संदनि आफीस में ऐं गदो गदु समाज में कनि थियूं, जंहि करे समाज में खेनि इज्जत हासिल थिये थी। समाज जी सेवा गरीबनि जी मददअण, पढ़ियलनि जी शिक्षा जो बन्दोबस्त करणु, देती लेतीअ जे विरोध में आवाजु उथारण नदीअ उमिर में शादी न कराइण ऐं बिया बि केतराई कम, अलग अलग संगठन या क्लब ठाहे कनि थियूं। उन्हनि कमनि जे सबबि समाज खेनि इज्जत दिये थो, जंहि करे नौकरीपेशा जाइफाउ पहिंजी सज्जी थकान भुलजी राहत महसूस थियूं कनि।

नौकरीपेशा जाइफाउ सभ खां वदी राहत जेका महसूस कनि थियूं - उहा आहे - कहिं ओचितो या कुदरती आयल मुसीबत में पहिंजे बारनि ऐं बुर्जुगनि ससु सोहरे जी परिवरिश चडी तरह करे सघनि थियूं। केतरा दफा इहो दिठो वियो आहे त पतिदेव जे अचानक मौत जे करे जाइफा लाचार थी पवंदी आहे, उनजी को बि माली मदद करण लाइ अगिया कोन वधंदो आहे। पैसे जी तंगीअ करे मजबूर थी बारनि जी पढ़ाई बि बन्द करणी पवंदी आहे। नंदनि-नंदनि बारनि खे होटल या दुकाननि ते नौकरी कराए पेट पालण लाइ मजबूर थियणो पवंदो आहे, जंहि करे पूरो कुटुम्ब हमेशा लाइ गरीबीअ ऐं लाचारीअ जे हालत में पियो हलंदो आहे, पर घर में जेकदंहि नौकरी पेशा जाइफा आहे त हुअ बारनि जो हौसलो बुलन्द रखी करे खेनि यथा शक्तिअ पढ़ाए सुठे कारोबार में लगाए पहिंजो फर्जु अदाई करे मन में राहत जी सांस खणन्दी आहे। दुनियां बि खेसि चवंदी आहे भाई वाह संकट में बि हिमथ न हारी अथसि। गदोगदु बियूं पिण केतिरियूं नौकरीपेशा जाइफा मां राहतु मिलन थियूं जीअं त वदो परिवार, देश में थींदड़ हलचल ऐं आविष्कारनि जी ज्ञाण - मनोरंजन जे साधननि जे उपयोग करण माली हालात सुठी हुअण वगैरह-वगैरह।

सिन्धी फिल्मिनि जे इतिहास जो सफर

अशोक कुमार छाबडिया

सिन्धी फिल्मिनि जो सफर बी भाषी फिल्मिनि जी तुलना मे काफी धीमो रहियो आहे। सिन्धी फिल्मिनि जी शुरुआत सन् 1942 मे ठही पहिरी फिल्म 'एकता' सां थी। हिन फिल्म जा निर्माता श्री जे.बी. वाडिया हुआ। हीअ फिल्म हिन्दु-मुस्लिम एकता ते ठयल पहिरी सफल फिल्म हुई।

सन् 1956 मे सिन्धी लोक कथा ते आधारित हिक फिल्म 'उमर मारुई' हुसैन अली फाजलाणी ठाई, इन फिल्म जी आखाणी प्यार ते केन्द्रित हुई। हिन फिल्म खे श्री टी एम बिहारी भारत में प्रदर्शित करायो। हिन फिल्म सा गदो-गदु बिन रीलन जी हिक नन्डिडी फिल्म 'भगत कवरराम' भी जोडी वर्ई।

भारत-पाक विभाजन खाँ पोई जेके फिल्मुँ भारत मे ठयुँ उननि जो निर्माण ए प्रदर्शन काफी धीमी गति सा थियो। सिन्धी फिल्मिनि जे निर्माता जो लाड़ो हिन्दी फिल्मिनि-दाहु वधीक रहियो। छो जो सिन्धी फिल्मिनि जो दामरो समिति हो बनिस्सबद हिन्दी फिल्म्न जे।

विभाजन खाँ पोई सन् 1958 मे पहिरी फिल्म 'अबाणा' ठई। फिल्म जी आखाणी भारत-पाक विभाजन

ते हुई। निर्माता श्री आतु लालवाणी द्वारा ठयल फिल्म सन् 1959 में 'राई डियाच' रिलीज थी। सन् 1960 मे लेखक-निर्देशक श्री दीपक आशा फिल्म 'इन्साफ-किथे आ' जो सफल प्रदर्शन कयो। इनहीअ साल हिक बी फिल्म 'ससुई पून्हू' ठई। टिन सालन मे चार फिल्मिनि जे निर्माण खाँ पोई काफी समय खाँ पोई सन् 1964 मे लेखक श्री राम पंजवाणी एँ निर्माता श्री रेलुमल मुलताणी जी फिल्म 'झूलेलाल' ठई। सन् 1966 में लेखक श्री कुन्दन कुमार एँ श्री लखीसागर, निर्माता श्री हरिकिशन चन्द्रीरमाणी जी फिल्म 'लाडिली' आई। एं सन् 1966 मे ही प्रसिद्ध नाटककार श्री गोविन्द माल्ही जी फिल्म 'सिन्धुअ जे किनारे' प्रदर्शित थी।

सन् 1967 मे लेखक श्री राजन चावला, निर्माता श्री हरिमोटवाणी जन जी फिल्म 'होजमालो' काफी सराही वर्ई। हिन फिल्म जा गीत प्रसिद्ध गीतकार श्री गोवर्धन भारती जा हुआ। सन् 1968 में 'छल धीअर-न जमनि' फिल्म जो निर्माण थियो। हिन फिल्म सा श्री सी. अर्जुन जुडयल हुआ। हिनन सिन्धी फिल्मिनि जे अलावा 700 फिल्मिनि मे गाननि ते धुनूँ दिनयुँ आहिन। सन् 1969 में

नालो
जन्म/तारीख
छपियल किताब
मिलियल इनाम
पेशो
पतो

अशोक कुमार छाबडिया

समाजसेवी

एम-प्रथम, मीनाक्षी रीजेंसी, ईदगाह हिल्स

भोपाल - 46001

‘रात हिक तूफान जी’ फिल्म, सन् 1970 में ‘अज्ञा त मां नढडी आहियाँ’ फिल्म, सन् 1972 में रामसे ब्रदर्स जी ‘नकुली शान’ प्रदर्शित थी। रामसे ब्रदर्स फिल्ममुनि जी दुनिया में काफी वदी हस्ती रखन्दा आहिन। हिनन खे

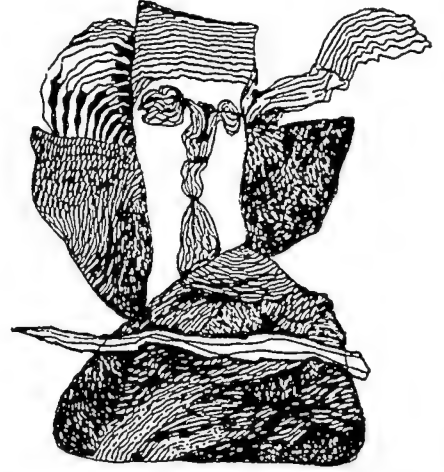
उरावनी फिल्मन जो मसीहा चयो वेन्दो आहे। नवनि सालन खां पोई सन् 1981 में ‘संत कवंरराम’ फिल्म ठई। सन् 1984 में हिक दादी सुठी फिल्म ‘हलु त भजी हंलु’ ठई हीअ फिल्म (लव स्टोरी) प्यार जी आखाणी ते हुई। हिन फिल्म खे दर्शकन काफी पसंद कयो, हीअ फिल्म सुपरहिट थी।

सन् 1986 में ‘अम्मी या मम्मी’ फिल्म बणी। छहनि सालन खां पोई सन् 1992 में फिल्म ‘खटमिटडो’ जो निर्माण सिन्धी वीडियो फिल्मस पांरा थियो। सिन्धी फलमुनि जे निर्माता-निर्देशक खां वठी कलाकारनि ताई सभिनी जो रुझान हिन्दी फिल्मुनि जी तरफ वधीक रहियो, इन वजह सां सिन्धी फलमुनि खे जेको स्थान मिलण छुरिजन्दो हो उहो कोन मिली सछियाँ।

सिन्धी निर्माता-निर्देशकन हिन्दी फिल्मुनि में त पहिजों नालो शीर्ष स्थान ते लिखाये वरितो पर हिन प्रतिस्पर्धी युग में सिन्धी फिल्मू काफी पिछड़ी वयूं। सिन्धी फिल्मुनि, जिएं त मलयालम, तेलगू, मराठी, बंगला,

उड़िया, पंजाबी, गुजराती जो आहे, उहो स्थान सिन्धी फिल्मुनि खे उननि जी कमी जे करे कोन मिली सछियाँ आहे। सिन्धी फिल्मुनि जे पिछरजण जो हिकु वदो कार भारत-पाक विभाजन बि आहे।

अजु सिन्धी फिल्मुनि जो निर्माण लगभग समाप्त थी वियो आहे। अजु सिन्धी भाषा में छडो वीडियो फिल्म ही तयुं ठवन जेके वदे परदे जो स्थान कोन वठी सधियाँ

आहिन। काफी समय खां पाई टिन हिन्दी फिल्मन जे निर्माता-श्री विजय गलाणी, श्री वासु भगनाणी, एं श्री विजय तोलाणी हिक फिल्म जहिजों नालो ‘सिन्धी नम्बर वन’ आहे, जे निर्माण जो सकल्प करितो आहे। श्री वासु भगनाणी पहिले ही कुछ हिन्दी हिट फिल्मू-देई चुका आहिन जिएं त ‘कुली नं. वन’, ‘हीरो नं. वन’ एं ‘बीवी नं. वन’ साण ही श्री कमलेश मनवाणी व मनोज भेरवानी भी हिक फिल्म ‘दिल दिजे दिलवारनि खे’ जे निर्माण जी घोषणा कई आहे।

हाणे दिसणो आहे दर्शकनि खे इहे बई फिल्मू कदहि दिसण लाई थियूं मिलनि। दर्शकन खे इनन फिल्मुनि जो बेसबरीअ सां इतजांर रहंदो।

रिहाण

नाटक

मेहनत जो फल

हरीश देवनाणी

(टमाटनि जे बगीचे के चिम्पू खरगोश ऐं उन्हें जी हाल चम्पा खरगोशणी बई पाण में गाल्हयूँ बोलियूँ करे रहिया आहिन)

- चिम्पू : दिसु त चम्पा गाडहा-गाड हा टमाटा हवा जे झोंकनि सां लहराइन्दा केदा न सुठा लगी रहिया आहिन । हिन दफे असांजे बाग मे तमाम सुटी पोख थी आहे ।
- चम्पा : जे तव्हों जे भरोसे ते रहां हां त हेल असांखे बुखियो ही मरणों पवे हा । तव्हों त पोख मे का बि मदद कोन को कई अथवा । हमेशे वागूर बियनि जे भरोसे ते ही वेठा हुआओ । जे मां बि तव्हों वागूर बियनि जे भरासे ते वैठी हुआं हा त छा असाजी पोख अहडी हुजे हां ?
- चिम्पू : हा इहा गाल्ह त आहे पोख जी सजी मेहनत तुहिजी ही आहे जेका सुफली थी ।
- चम्पा : (पहिजे वदे पेट दांह इशारो कन्दे शरमाइन्दे) पोख जी कटाई त तव्हों खे ही करणी पवन्दी । मा त हाणे कम करण जे लायक न रही आहियाँ ।
- चिम्पू : तू ठीक थी चई चम्पा, मा अजुई लोमडी काकीअ सा गल्हायां थो, अहा असांजी फसल कटाइण में जरूर बि जरूर सहकार दीन्दी ।
- चम्पा : (चिड मां) तव्हों समझो छो नथा, इहा लोमडी काकी केदी न चालाक आहे । तव्हों पाणई कम छो नथा करियो । पासे जे गोठ मे तव्हों जो दोस्त रिकू खरगोश रहन्दो आहे न, उन्हे खां पोख कटण जा ओजार वठी अचोसि ऐ सुस्ती छदे तव्हों पाणई कम ते लगे ।
- चिम्पू : (गभीर थी करे) पोख किय कटणी आहे इन्हे लाए तुहिजी सलाह जी का बि जरूरत ना आहे । तू त बसि घर मे वेही दिस त मां कीअं बियनि जी मदद सा पोख कटे टमाटनि जा ढेर लगायां थो । अगी पोख तांई असां वटि खादे जी काबि कमी न रहन्दी । (चम्पा कावड मे हली थी वजे)
- चिम्पू : (जोर सां वेन्दे वेन्दे) मा पोख कटण लाए लोमडी काकीअ सा गाल्हायण वजी रहियो आहिया ।
- (चिम्पू झाडियुनि दाह वजी जोर सो सद थो करे)
- चिम्पू : लोमडी काकी, लोमडी काकी . . . ।

नालो

हरीश देवनाणी

जन्म/तारीख

छपियल किताब

चट चोर 'तर्जुमो'

मिलियल इनाम

पेशो

बैंक ऑफ़ बड़ौदा में नौकरी

पतो

4-क/ 17, प्रताप नगर, जोधपुर

- लोमड़ी : (झाडियूनि मां इन्दे) केरु आहे?
- चिम्पू : चाची मां आहियां चिम्पू!
- लोमड़ी : अरे चिम्पू पुट, कीअं आहीं। मजे में आहीं न, आहे त सुख जो अजु काकीअ जी यदि आई अथई तव्हाँ सभई त मुखे कम जो न समझन्दा आहियो न।
- चिम्पू : अरे न काकी मां त तव्हाँ वटि मदद घुरण आयो हुअसि।
- लोमड़ी : छाजी मदद पुट।
- चिम्पू : चाची मुहिंजी टमाटनि जी पोख पकजी वई आहे उन्हें खे कटणो आहे, टमाटा गदु करणा आहिन धुअणां आहिन वगैरह वगैरह(सभु कुछ हिक साह में थो चई दिये)।
- लोमड़ी : भई वाह ! चिम्पू तो त कमाल ही करे छदियो। मां तुहिंजी मदद जरूर कन्दुस। पर इन्हें में घणई दीं लगी वेन्दइ। इन्हें विच में त मां बि पहिजों कमु न करे सघन्दुस। मुखे बि त रोटी खपे। इन्हें करे पु पोख जो हिकु हिस्सो मुखे बि दियणो पवन्दई।
- चिम्पू : (बे-दिलीअ सां) उहो त मां दीन्दोसावं पर तूं फसल कटींदीई कींअ। छा तो वटि औजार अथई
- लोमड़ी : भई औजार त मूं वटि कोन आहिन, पर इहो कमु दुखियो कान्हे को। हलु हीअंर ई लोह वटी था अ पोए औजार त हाथीअ खां ठाराइन्दासीस।
- चिम्पू : (सोचीन्दे) पर.....! लोह ईन्दो किथां?
- लोमड़ी : अरे भाई हू पेहिंजो भेड़ियो आहे न, उहो कबाडीअ जो कमु कन्दो आहे, उन्हें वटां लोह जरूर जरूर मिली वेन्दो।
- चिम्पू : ठीक आहे, त पोइ हलो, लोह वटी था अचूं।
- लोमड़ी : हलो।
(लोमड़ी ऐ चिम्पू भेड़िये खे गोल्हींदे-गोल्हींदे उन्हें जे घर था पहुंचनि)
- चिम्पू : अरे को आहे?
- लोमड़ी : अरे हित त तालो लगल आहे। भेड़ियो कहां कम सां वियो हून्दो।
- चिम्पू : पर हाणें उन्हें खे गोल्हयूं बि त किथे।
- लोमड़ी : (खुश थीन्दे) अरे दिसु त। हू कारो भोलू (भालू) पहिंजें पासे ई अची रहियो आहे। हलु-त उ खाई था पुछूंसि। शायद उन्हें खे पतो हुजेस।
- चिम्पू : भई भोलू असांखे पोख कटण वास्ते औजार ठाराहणां आहिन इन्हें करे लोह वटण असीं भेड़िये व वियांसी पर उन्हें जे घरि त तालो लगलु आहे।
- भोलू : अरे तव्हीं अकेला कीय पोख कटीन्दा। जे चाहियो त मां तव्हाँ जी मदद करे थो सघां।
- लोमड़ी : हा इहो ठीक आहे भोलू भाई। तूं टमाटा पटे-पटे हिक हन्द गदु कन्दो वजंजां मां औजारनि सां पौ कटीन्दी वेन्दस।
- भोलू : पौख जो हिक हिस्सो मुखे बि दियणों पवन्दई।
- लोमड़ी : हा हा छो न छो न। तूं छा चिम्पू खे ऐतरो कंजूस थो समझीं जो मुफत में कमु कराइन्दो। कियं चिम्पू।

चिम्पू : (बेमन सा) हा ठीक आ।
 भोलू : त पो हलो।
 लोमडी : पर बीह, झाडियूनि मा आयाज अची रही आहे, लगे थो भेडियो अची रहियो आहे।
 (भेडियो अचे थो, लोमडीअ खे दिसी चए थो)
 भेडियो : अरे लोमडी मासी, रामि राम, अजु कीअ याद आई असांजी।
 लोमडी : रामि रामि भाणेजा। असां सभई तो दांह आया हुआसीं। असां सभनी खे गदजी चिम्पूअ जे टमाटनि
 जे बागीचे में पोख कटणी आहे इन्हे करे असां खे लोह खफे जियं त हाथीअ वटि वजीं औजार ठाराए
 सघूं।
 भेडियो : मासी लोह त मा दीन्दोसांव पर मूखे छा मिलन्दो।
 लोमडी : अरे पोख जो हिक भाङ्गे तोखे पिण दिवो।
 भेडियो : पर मां टमाटनि जो छा कन्दुस?
 लोमडी : टमाटा विकणीं तूं पेहिजो सामान वटिजां।
 भेडियो : हा इहो ठीक आ। वीहो मां लोह खणी थो अचां।
 (भेडियो लोह खणी थो अचे)
 भेडियो : हलो, हली हाथीअ खां औजार ठहराए था अचू।
 सभई : हा-हा हलो
 (हाथीअ खे परियां दिसन्दे ही सभई उन्हें खे राम-राम था कनि)
 सभई : हाथी मामा रामि-राम।
 हाथी : रामि-राम बारो। आहे त सुख न जो सभई गदिजी मूं वटि आया आहियो।
 चिम्पू : मामा असाखे पोख कटण लाए औजार ठारायणा आहिन।
 हाथी : (अचरज सा) औजार !
 चिम्पू : हा मामा तवांह असांखे दराती ठाहे दियो।
 भेडियो : हाथी मामा दिसो असां दरातीय लाए लोह बि खणी आया आहियू!
 हाथी : पर भई दराती छा जे लाए?
 लोमडी : मामा अंसा खे चिम्पूअ जे टमाटनि जी पोख कटणी आहे।
 हाथी : ओह हा हा (कुछ सोचे) पर ही भोलू छा हुते चौकीदारी कदो?
 भोलू : अरे न मामा मां टमाटा तोड़े करे गद कदुस।
 हाथी : पर दराती ठाएण जे एवज मे पोख जो हिकु हिसो वठदुस। तव्हां खे मंजूर हुजे त मां हीयर ई दराती
 ठाहियां थो।
 चिम्पू : मंजूर आहे मामा, दरातीय खां सिवाय त असांजी पोख कीअ कटबी?
 हाथी : त पोए ठीक आहे, तव्हां सामहू जबल ते विहो त मां दराती ठाहियां थो।
 (चिम्पू खरगोश लोमडी चाची गुर-गुर भेडियो, भोलू एं पम्पम हाथी सभु दराती खणी खुश-खुश थी
 गाल्हाईदा वजन था।)

- लोमड़ी : दराती त ठई हाण माँ पोख कटण शुरु कंदुसि, भोलू तूँ टमाटा कटे करे गद कंदो वजु।
- भोलू : पर लोमड़ी चाची, टमाटनि खे गादीय में भरे धोइण लाए करे नंदीअ ते बि त खणी वजणो आहे। गादी किथाँ ईदी?
- लोमड़ी : अरे हा माँ त भुलजी वियसु।
- हाथी : पर हिनु में मुँझण जी केहड़ी गाल्हि आहे। ऊठ वटि गादी आहे अंसा हुनिखे पोख जो हिकु हिस्सो दींदासीं ऐं हू पहिंजी गादी दई छदीदों।
- भेड़ियो : पर टमाटा छोईदो केरि? माँ त पाणीय में न वेंदुस।
- लोमड़ी : पाणीअं सा त मुखे बि जुकाम थीदों आहे।
- भोलू : पर मुहिजन खुरनि खॉ त टमाटा नास थी वेंदा।
- चिम्पू : (कुझ सोचे करे) खॉ खॉ बांदर ही कमि सवली तरह करे सघंदो हू हाथी मामा जी पुठि ते चड्ढी करे टमाटा छोईदो।
- लोमड़ी : (खुश थी करे) अरे वाह ! पाए त कम थी वियो। हाणे माँ, चिम्पू ऐं भोलू खॉ खो बांदर साँ गाल्हाए अचूं था हाथी ऐं भेड़ियो उठ सां गाल्हाए सजी गाल्हि तय करे ईदा।
- सब : (खुशीय सां) हाँ ठीक आहे।
(लोमड़ी चिम्पू ऐं भोलू खॉ खॉ बांदरि वटि वजन था जो कि वणनि ते हितां खॉ हुत टिप पियो दिए हू लोमड़ीअ खे दिसी खेसि सदु थो करे)
- बांदर : अरे लोमड़ी चाची ! छा चिम्पूअ जो शिकार करे आई आहीं।
- लोमड़ी : (शर्माईदे) हट बेईमान किथे जा ! पुट मां त तो वटई आई आहियाँ।
- बान्दर : (कुदन्दे) माँ मुहिं जी कहिं बि गाल्हि में फासण वारो कोन आहियो।
- लोमड़ी : अरे पुट बुध त सई। चिम्पूअ जे टमाटनि जी पोख खे धोएणो आहे। तूं धोईदे
- भालू : (लोमड़ीअ जी गाल्हि कटे) हा हा! तोखे पोख जो हिस्सो दींदासीं
- बान्दर : पर माँ टमाटा कीअ धोईन्दुस।
- लोमड़ी : हाथी मामा जी पुठि ते वेई करे।
- बान्दर : न न हाथी मामा जी पुठि ते वेई करे त मुहिजो हथ पाणीअ तई कोनि वेंदो। माँ मगर मच्छ सा गाल्हायां थो हू असांजी मदद जरूर कंदो अंसा पोख जो हिकु हिस्सो उनखे दीदांसी।
- लोमड़ी : हा हा तूँ उन्हे साँ गाल्हाईस
(लोमड़ी, भालू, चिम्पू, बान्दर ऐं मगर पाण में गाल्हानि पिया)
- भालू : हाथी मामा अजा न आयो आहे।
- चिम्पू : हा हा धणी देरि कई अथई।
- लोमड़ी : बस ईदो ई हूंदो
- बान्दरि : (वण ते चढवे) अरे दिसो दिसो हाथी मामा अचे पिया। उन्हे सां गद गुर-गुर भेड़ियो, ऊठ, गदए ऐं हिरण बि आहे।
- चिम्पू : पर गदह ऐं हिरण छो?

लोमड़ी : (कुझ सोचे) खबर ना आहे। (पोए पासे आयल हाथी सां गाल्हीदे) अरे मामा ही गदह ऐं वदन सिगन वारे हिरण खे छो आँदो अथव?

भेडियो अरे मासी ही गदह गादीअ मे रखयल टमाटनि वारी गादीह खे गिहलिदो-पिरहयो करणि में हिन खों हुशार केरु आहे?

उरि हा ऐ हिरण पिहिंजे सिगन सां बन्डल ठाहे अलग कन्दो वेन्दा जीअं त हूँ सुकदा रहिन ऐं बी पोख में तकलीफ न अचे।

हाथी जदहे कम करण जो सोचियो आहे त कम पूरो करे ई छदीदाँसी वेचारे चिम्पुअ खे अकेले कुझ न करणो पवे।

लोमड़ी हाथी मामा ईहो सुटो कयव हाणे कहि हिक ते कम जो भार बि न पवंदो ऐं हिस्सो बराबर मिलण सों कहिखे बि हिकु बिए साँ गिला न थीदी।

भोलू हलो हाण कम ते लगूँ।

लोमड़ी दराती दियो हाणि माँ टमाटनि जा वणि कटणि शुरु थी करियाँ।

भोलू ठीक आहे माँ टमाटा तोडे-तोडे गद थो करियो

बान्दर हाणे सजो कम भिनटनि मे थी वेदों ?

(सभ कम ते लगनि था। मगर अहस्ते-अहस्ते हली करे सभनी ते नजर रखे थो हाथी ऐं उठ पाण मे गाल्हाइन पिया। ऐ भेडियो ऐं गदह भालू अ जी मदद पिया कन। बान्दर पौधन खे हिकु जगह गद पियो करे हिरण उन्हन खे सिगन सां बधे पियो)

लामेडी टमाटनि जी गादीअ अगिया ईदे। थोरो जल्दी-जल्दी करे, गदह शाम थी वई आहे, पोख खे पाण मे विराहणो बि आहे।

गदह हाथी मामा तव्हा बि थोरो पुठिया खा धिको दियो।

लोमड़ी दिठव किय जल्दी कम थी वियो।

भालू हाण टमाटा गादीअ खा हेठ लाहियो त पाण मे विराहे सघू।

भेडियो कुल घणा हिस्सा करणा आहिन।

बान्दर घट मे घट गणयो त सई।

हाथी मा तो गण्यां हिक ब टे दह

उट्टु दह हिस्सा करीस।

(चिम्पू सभन खे ढेर ठाईदे दिसे पियो मुह ते मायूसी लगी पई अथस)

लोमड़ी (हिक टमाटो खाईदे) चिम्पू सभनि ख वधीक मा तुहिंजी मदद कई। इन करे मुखे बीणो हिस्सो मिलणों खपे। कीय चिम्पू?

(चिम्पू माठ करे बीटो आहे)

हाथी (कावड मे टमाटन खे पर हणदे) अरे वाह ! दरीता मा ठाहे दिनी, सभिनी खं वधीक भाग मुहिजो हुजण खपे हिइ त नाइन्साफी आहे।

लोमड़ी (नाराज थी) दराती ठाहण त असाई असां हुआसीं हाणे नीयत मे खोट छो?

- भेड़ियो : (गाल्ह कटींदे) जदंह मूं दराती ठाहण लाइ लोह दिनो हो तदंहि चार हिस्सेदार हुआसीं इन्हीअ करे पहरिं सजी पोख जा चार हिस्सा करे हिक हिस्सो मुखे दियो ऐं बाकीअ जे हिस्से जा नवं हिस्सा करियो न त मुखां बुरो केर न हूदो ।
- भालू : शान्त भाउरों शान्त
(इन्हे विच में गदह गाइण शुरू थे करे)
- भालू : अरे माठ ! (गदह चुप थो करे) (भालू वरी सभिनी खे) तवांह सभई पहिंजो-2 पिया सोचियो । चिम्पूअ जे बारे में केरि बि नथो सोचे जहिंजी सजी पोख आहे ।
- उट्टु : धूड़ि जो मालिक आहे, मुहिंजी गादीअ में विड़ी तव्हां टमाटा धोइण विया ऐं वापस आंदा न त तव्हां जा टमाटा इतेई पिया सड़न हां । मां चई थो छदियां मुखे पहिंजो पूरो हिस्सो न मिलयो त...
- हाथी : त... त छा कंदे अरे तूं आहीं छा
(हाथी उथी करे उठ जो गलो थे पकड़े । सभ छदाइण जी कोशिश में पाण में विडहण शुरू था कन । इन्हे गोड़ में शेर जी आवाज थी अचे । सभ माठ था कन । (हिकड़ो शेर थो अचे)
- शेर : (गोड़ कंदे) खबरदार । ही छा थी रहियो आहे? पाण में छो पिया विडहो?
- बान्दर : हे जंगल जा राजा, सुठो थियो तव्हां अची विया । ही वदा वदा जानवर असांखे डिजारे असां जो हिस्सो खाइण था चाहिन ।
- हाथी : ही कूड़ पियो गाल्हाए ।
- लोमड़ी : ना साई ही सचु आहे । हींअ पोख त मुहिंजी ऐं चिम्पूअ जी आहे ही सभई उन में हिस्सोदार पिया थियन ।
- भालू : कूड़ी किथे जी ।
- गदह : चाची चार सौ वीह
- शेर : माठ कर । ओ खो खो बांदर असांखे सजी गाल्ह करे बुधाइ ।
- बांदर : जंगल जा राजा । हीइ चिम्पूअ जी पोख आहे । असां सभिनी हिनजी इनहे शर्त ते मदद कई त ही सभिनी खे बराबर-बराबर हिस्सो दींदो । हाणे लामडी चाची ऐं हाथी मामा वीणें हिस्सो पिया घुसन ।
- शेर : छो रे चिम्पू ! ही सचु आहे?
- चिम्पू : (रोई । हथ जोड़ींदे) हा साई । मूं हिनन खां मदद घुरी पर मां त बरबाद थी वियुस ।
- शेर : दकण जी जरूरत न आहे । हाणे असां अची विया आहीं । सभु ठीक करे छर्दीदासीं । जल्दी पोख जा ब हिस्सा करे हिकड़ो हिस्सो मुहिजे न्याय जी फीस जो दियो । (सभ जानवार शेर जी आज्ञा मज्जन था ऐं हिकड़ो हिस्सो खेस दियन था)
- शेर : शाबास ! हाणे बाकी बचयल पोख जा दह हिस्सा करे हिक हिस्सो सभई विराहे खणो । (सभई पोख जा दह ढेर ठाहिन था)
- शेर : हाणे हिक-हिक हिस्सो खणी पहिंजे-पहिंजे घर वजो । ध्यान रहे पाण में केरु न विडहे । (शेर पहिंजो हिस्सो खणे वंजे थो) .
- लोमड़ी : (पहिंजो हिस्सो खणी करे) अच्छा चिम्पू माँ हलां थी ।

भोलू : (पहिजो हिस्सो खणी करे) हा हलो माँ बि हला थो।
 (पोए बान्दर भालू हाथी भेड़ियो उठ गदहो ऐँ हिरण बि पैहिजो हिस्सो खणी वजन था)
 सभई : चड़ो चिम्पू हलूँ था।
 चिम्पू : (पहिजे हिस्से खे दिसी रोड़णी आवाज में) चेऊँ (इन्हे विचु में चम्पा घर खॉ बाहिर अचे थी ऐँ थोरा टमाटा दिसी जोर खॉ पूछे थी।)
 चम्पा : अरे असांजी पोख में हेतिरा टमाटा हुआ बाकी पोखि केदहां वई?
 चिम्पू : (शर्मिन्दो थी) पोख कटाइण जी मदद जे एवज मे सभई पैहिजो-पैहिजो हिस्सो खणी विया।
 चम्पा : हे भगवान ! दह हिस्सा! हाणे ही बचयल हिक हिस्सो त हफ्तो बि न हलन्दो बाकीअ जा महिना छ खाईदासुं।
 चिम्पू : (गिची हेठि करे बिहे थो)
 चम्पा : जे को बि माणहूँ पहिजो कम बियनि ये भरवसे छदीदो आहे ऊहो सदाई घाटे में रहंदो आहे, मुहिजरे मजो त अजोकी गाल्हि का सबकु वटी सिखु ऐँ तोबांन करि त अगिते कोई बि कमु बिए जे भरवसे न छदीदे ऐँ पहिजो कम पाण कंदे।
 चिम्पू : उहो त ठीक आहे पर ही महिना खाईदासी छ।
 चम्पा : उन्हे लाए असां चिन्दू भा खा मदद वटंदासी ऐँ बी पोख ते वापसि कंदासी (चिम्पू खुश थो थिए)
 बिए दीह चीम्पू ऐँ चम्पा नन्दन वन में चिम्पुअ जे दोस्तु चिन्दुअ जे घर पहुँचन था ऐँ जोर सा आवाजु लगाए सदकनि था।
 चम्पा चिम्पू : चिन्दू ओ चिन्दू (चिन्दू बाहर अचे थो)
 चिन्दू : (चम्पा ऐँ चिम्पू खे दिसी खुश थी करे) चिम्पू भा चम्पा भाभी मुहिजा वदा भाग जो तव्हां मुहिजे घरि आया अचो भा तव्हा जे नाश्ते जो बन्दोबरस्तु करियां।
 (चिन्दू थोरीयूँ ककड़ीयूँ टमाटा ऐँ छाई आणे थो)
 चिन्दू : खण मा ई सभई पहिजे ई बन्हीअ जा आहिन हिन दफे पोख अहिडी सुटी थी आहे जो सजे साल लाहे खोड़ आहे। सोचयाँ पियो वधीकु पोखि खे विकणी करे खेतीअ जा नवां सामान वटी अर्चो।
 चम्पा : भा असाँ तोवटि इन करे आहिया आहियूँ कि तव्हा पहिजीय पोख माँ कुझ असाखे दियो त असाजो दि कम हली सधे असाँ तव्हांखे बी पोख ते वापसि कंदासी।
 चिन्दू : हा हा छो न पर तव्हा जी पोखि बि त सुटी थी हुई पोए
 चम्पा : (गाल्हि कटीदे) छा बुधायुँ भा हिननि पोखि कटाइण लाए घणई हिस्सेदार कया हुआ उन्हानि खे हिस्सो दियण खा पोए न जे बराबर बचियो?
 चिन्दू : ओह ! ईहा त दुख जी गाल्हि आहे? (पोए समझाईदें) चिम्पू भा आरस छदे सजो कम वखत ते दजे ऐँ पहिजो पाणि कजे त माणहूँ पाणई ओतरी पोखि करे तो सधे थो जो पैहिजे कुटुम्ब जो पेट भरने खॉ पोए बियनि जी बि मदद करे सधे थो। असाँजी थोरीअ मेहनत सा असांजो कुटुम्ब दुखिने भरन खां बचे थो या बियन जे अगिया हथु पसारिण खा वचे थो त मेहनतु करणि में ललने
 चिम्पू : हा भा चिन्दू हाणि मेहनत जो फल मुँहिजी समझ में अची वियो आहे।

नारायण भारतीय जी कहाणी 'दस्तावेज' ते आधारित नाट्य रूपान्तरण इन्सानियत जिन्दह आहे

सुरेश बबलाणी

1.	मंघनमल	अटकल-37-38 सालन जो पात्र
2.	मेंधी बाई	अटकल-30-32 सालन जो पात्र
3.	रसूल बख्श	अटकल-35-36 सालन जो पात्र
4.	बूलो	अटकल-40-45 सालन जो पात्र
5.	समाज सेवक	अटकल-40-45 सालन जो पात्र
6.	पुलिस वारो	अटकल-40-45 सालन जो पात्र
7.	बेबी	अटकल-10-12 सालन जी छोकरी (बूले जी धीअ)

हीअ घटना पाकिस्तान ठहण जे देड साल अग खां 2 साल पोइ ताई जी आहे। विरहाडे खां पोइ सिन्धी अजां कैम्पून में रहयल हुवा। सिन्ध जूं ओताकू छदण खा पोइ ऐं ओताकून में कीय माहोल हो उनखे स्टेज ते देखारे सधजे थो।

स्टेज खे बिन हिस्सन में विराहे सधजे थो। हिक हिस्से में ओताक जो सीन आहे जंह में खट पई आहे जंह ते हंद विछायल आहे हंद ते सुहणी चादर, विछायल आडहे। हुको पियो आहे। ओताक में शंकर भगवान जी मूर्ति ऐं लक्ष्मी जी मूर्ति लगल आहे।

(पर्दो खुलेथो सुबुह जो सीन, ब्ल्यू रोशनी संगीत झिरकियुन जी चूं चूं बैलन जे गले जी घंटियू वजण जो आवाज....टेप ते संत कव्हराम जो गीत 'राम सुमर प्रभात मेरे मन' मेंधी बाई ओताक में चादर छंडे हंद ठीक करें वजे थी। खेस, पद्मो, चोलों ऐं रओं, नक में नथ पातल अथस।)

बूलो ओताक में बुहारी कढी वजे थो एं मंघनमल जेको स्नान करें आयो आहे अंगोछो वधल अथरा भगवान जी मूर्ति ते अगरबत्ती बारे थो 'ओम जय जगदीश हरे स्वामी जय जगदीश हरे'आरती टेप तेवरी बी आरती लक्ष्मी माता जे सामुहं अगरबत्ती घुमाइंदे 'जय लक्ष्मी माता ओम जय लक्ष्मी माता' आरती करें खट ते विहें थो विहण खां पहरी बाहिर वर्जी कपडा, जंह में घोती ऐं कुर्तो अथस

नालो	:	सुरेश बबलाणी
जन्म/तारीख	:	
छपियल किताब	:	
मिलियल इनाम	:	
पेशो	:	सरकारी नौकरी
पतो	:	मकान नं 28/1906 (25), बालपुरा रोड, आई.बी.एम. कॉलोनी के सामने, अजमेर (राज.)

पाए थो अचे । हुक्को पिये थो.....को पुरानो हिंदी नालो.....हल्के रुधरो धो । मे.भामन खट रो हिंदी धेरे
मथे ऐं हिक पेर हैठ करेँ वैठो आहे । रसूलो हुंकेदो अचे थो ऐं वेहेले मद्ये ला वन लाहे भोतनभल से धेरन
में अची विजहे थो ।

रसूल भौतार...भौतार....मुंहिजी बेडी पार लगायो मेहरबानी रखो ।
मघन अरे केर आंही..छद....गथे त कर ...मुह त मथे कर (बिन्ही हथन खां मथो पख्खे मुंह थो मथो करेँस)
अरे रसूला तूं ..
रसूल हा भौतार .हां...मुंहिजी इज्जत तव्हाजे हथन में आहे जीअ वणेव तीअ बदायो ।
मघन अरे पर पैर त छद का गाल्ह कंदे....थियो छा आहे.. आखिर ।
रसूल भौतार . भौतार . विज दाणा कोन्हनजे विज न पिदा त बनी तुकी येन्दी....मेहरबानी रखो ।
मघन (गुस्से में) मूं वट का खैरात पई विराहजे छा..... व सौ अगया अघई छहे ही अंला न बिना अघई...परी
आयो आहीं विये वटण..... न. ... न.....
रसूल भौतार मुंहिजे बेडीअ जी पतवार तव्हांजे हथन में आहे जीअ वणेव तीअ तारयो..... मेहरबानी रखो....
रहम कयो
मघन न रसूल न ।
रसूल जीअ वणेव कयो न न ... मुंहिजा बचड़ा भुख्या मरी येन्दा मुं वट मुं वट अहिलो रो उपर
कोन्हे जो खणी गिरवी रखा ।
मघन गिरवी रखदे ।
रसूल हा तह दीह कपडो खपदो हो अटे खां सारी वेदी लटे खा कीअ सारन्दी . . तह दीह सारन सी
शादीअ वारी दुरी गिचीअ मा लाहे कपडो वटी आयो हुपुरा ।
मघन चगो चगो . हाणे घणेही थियो । (आवाज दीदे) मुला ओ कूला अरे ओ कूला ..
(बूलो अंगोछो कूल्हे ता लाहीदे परसीनो छपंदो अचे थो । गंजी ऐ पटा-पट्टी पलायो पातरल अथरा)
बूलो जी साई राद कयव
मघन अरे बूलो तुहिजो ही नालो आहे न ।
बूला हा साई हा
मघन हा त मा तोखे ही विये राद कयो .
बूलो हुकुम कयो साई
मघन रसूलों आयो आहे विज खपनरा
बूलो त दियोरा साई
मघन अरे कीय दियास व सौ अगया ही कोन दिना अथई । तरी का रं वि घोन अथरा जो गिन्नी रखे
बूलो पोइ साई कम कीय थींदुरा .. अरे रसूला कम कीय थींदई ।
रसूलो सेठ जीअ वणेव तीय कयो । जीअ चवदा तीअ बंदुरा । (बीअ रीझाया तोछे बीअ पण्डित --- पण्डित
तो हले)
मघन हाणे दावे जे टाईम खां पिये बनी कई अथई आयो आंही त खाली त कोन =

हींअ कर हुआ..... घर वारी जाय खणी लिखी

न भोतार न बस ईहा हिकड़ी जाय वजी बची आहे उहा बि

अरे उहा केर थो फुरे तोखां..... तू हुन में ही वेठो हुजजा जदंह पैसा थियही तंदह फेराहे वठजा.....

(सोचे थो) ?

सोचींदे त मिया बनी सुकी वेन्दही पोइ

भौतार जीअ अवांजी मर्जी ?

अरे बूला कड पनों ऐ लिखीस दस्तावेज..... वटीस सही?

साई जट पुट सही कंदो आहे छा आंगूठो हणंदो आंगूठो ।

(गुस्से में) दाडो थो गाल्हांई । अरे त हणाईस आंगूठो ।

(पनो कडी रसूल खे दिये थो) रसूला हण आंगूठो ।

चंगो सेठ राम-राम ।

(खुशीअसा) सेठ साहिब । हीअ जगह बि पहिजी थी ।

अरे बदनियत । जगह गिरवी रखी आहे । विक्रो कोन को थी आहे ।

पर सेठ दस्तावेज में त ईऐ ही लिख्यो बियो आहे न

बेली मां चवई थो की सोच ईऐं उतावलो न थी । पैसा दींदो त जाए वापस कंदासी न त

.....

साई मा बि ईऐं पियो चवां न । रसूले वट न पैसा अज थियनस न सुभाण..... अगे न पोइ जाइ असांजी

.....

चंगो हाणे घट गाल्ह वज कम कार कर दिस नेरन बेरन ठही हुजे त खणी आ (बूलो वजे

थो.....) अरे बुध जे न ठही हुजे त की नेजा ऐं पिस्ता प्लेट में खणी अच..... (बूलो वजन जी करे थो)

अरे बुध थोडो जल्दी अचजा ऐं (बूलो वजे थो) प्लेट ढके करे खणी अंचजा (बूलो बीठो आहे)

अरे बीठो छो आही..... वज न ।

सांइ मा सोचयो मतां बियो कुछ याद अचेव त इन्हींअ करे ।

अरे वज हाणे ऐं जल्दी अच जा । (बूलो प्लेट ढके करे खणी थो अचे सेठ मंघनमल खट ते वेठो हुको

बि पिये पियो ऐं प्लेट मां कुछ खाये पियो ।) बूलो वजे थो । (इरलज त्रीविमें बेगम अख्तर जी गजल

पिइ हले ऐं सेठ कंध पियो धूणे)

सेठ साहिब सेठ साहिब

(चुप)

सेठ साहिब सेठ साहिब (जोर सां) सेठ साहिब

(छिरक भरे) अरे चिलाई छो पियो ।

साई दीनू खान आयो आहे

(बेपरवाही सा) पो छा कयास ?

चवे थो त बिज विदा अथम हाणे कलर खपे ।

छा खपेस ।

बूलो साईं कलर..... कलर खाद खाद
 मंघन हां कदी दीस गोदाम मां ऐं हा सही बढी छद जास
 बूलो साईं सही या आंगूठो
 मंघन बूला दादो थो गलाहि अरे आंगूठो हणायें छदजास ।
 बूलो जीअं साईं । जन जो हुकुम ।
 (बूलो वजे थो.....)
 (स्टेज ते गाडही वरी साईं ऐं अलग-अलग रंगन जी रोशनीअ सा समय जो बदलजण देखारे
 सघजे थो.....)
 (बूलो भजंदो सहकंदो मंघ ते ठहयल ओताक मे अचे थो सेठ कंध हेठ करे मथे ते हथ रखे वेठो
 आहे।)
 बूलो सेठ साहिव सेठ साहिव बुधो था
 मंघन (उझामियल आवाज में) हां बुधा पियो चवो छा थो चंई ।
 बूलो साईं देश जो विरहाडो थी वयो आहे ।
 मंघन हां बुधम ? जिन, नेताउन चवो पियो त विरहाडो मुहिजी लाश ते थींदो तिन ही विरहाडो कबूल कयो
 आहे ।
 बूलो साईं दियो त ठहियो पर सिन्धी सजी पाकिस्तान मे बियन सूबन जा त टुकडा थिया आहिन पर
 सिन्ध सजी पाकिस्तान में ।
 मंघन हा बूला असांजा नेता पुठिया त कोन रहिया हून्दा पर अलाये कीअ. . ।
 बूलो साईं हिन्दुन खे त हिता लदणो ही पवंदो ।
 मंघन दिसजे छा थो थिये ।
 (मंघ ते अधेरो अलग-अलग कलरन जी रोशनी मंघनमल हैरान-परेशान औताक में चक्कर पयो
 लागये।)
 (पुठया अलाहो अकबर ऐं भजण दुकण जी आवाज।)
 मंघन बूला..... ओ बूला अरे ओ बूला केदांह मरी विजे बूला ओ बूला (वरी जोर सा) बूला
 बूलो (भजंदो अचे थो) साईं ... सेठ साहिव सद कयव छा?
 मंघन की महल खां पियो गलो फाड़िया . .. पर तूं आहीं कि बु धी ही कोन थो ?
 बूलो साईं शहर में दंगा फैलजी विया आहिन मा दरवाजो बन्द करण वियो होस ।
 मंघन छा चयई पहंजे । पहंजे शहर मे बि दगा । पहजा सिन्धी भाउर दि
 बूलो साईं मुहाजिरन सां गद सिन्धी बि पहंजी बाहि पिया कडन ।
 मंघन पर हाणे छा कबो ।
 बूलो सांइ पाण खे बि शहर छदणो पवदो ।
 मंघन छा शहर छदणो पवदो , हिन वतन खे छदे हलणो पवदो
 बूलो साईं जे पाण खे पहजो धर्म प्यारो आहे त हलणो पवदो न त ... धर्म प्यारो आहे त हलणो पवदो न
 था ।

न बूला न असां पहंजे धर्म जा पका आहियूं असां असां असां हिन्दुस्तान हलंदासी तू
 तैयारी कर । सामान बध ऐं की दोकर बि कठा कर । तू हीअ कर वज वज वजी लाल मोहम्मद
 खां ओधर वारा पैसा उगाड़े अच कालह दियण जो वायदो क्यो हुवांही ।
 साई साई मां उन्हीअ वटा ही पियो अचा ।
 छा चंयई दिनई पैसा ?
 साई..... चयई वाणिजा हाणे पाकिस्तान थी वियो आहे घणो न गालहाइ पैसा थींदा त दींदासी ।
 छा हुन जी ईया मजाल ?
 साई थधा थियो साई ईयो सब वदेरे जे ऐलान कारण थियो आहे ।
 बदेरो जो ऐलान । छा ऐलान क्यो अथई ?
 त वाणियन जो सजो माल असांजो आहे कुछ न खणी वजण दियोन ।
 बूला ओ बूला हाणे छा थींदो । मुहिंजी त दिल थी खाजे । (चक्कर खाई किरी थो पवे ।)
 साई साई ईऐं हिम्मत न हारयो सेठियाणी ओ सेठियाणी
 अरे छो पियो रम्भी ।
 सेठियाणी सेठ साहिब खे अलाये छा थो थिये ।
 हरे राम..... हे मुहिंजा लाल साई । हेदा छा थियव..... (रऐं सा हवा कंदे)
 अरे वज वजी पाणीअ जो गिलास खणी अच । (बूलो पाणी खणी थो अचे) (मुंह खे छंडा थो हणोस,
 सेठ मंघनमल उथी थो विहे)
 मां किथे आहिया ?
 लाल साई तुहिंजा लख थोड़ा..... हेदा तवहीं घर में ही आहियों
 भागुन वारी तू हितं ओताक में कींअ आईय ।
 साई तवहीं जो बेहोश थी विया त मां सद कयो मान ।
 चंगो हाणे छदियो..... तवहीं जल्दी कयो सामान बधो हलण जी तैयारी कयो अंसी सुबाणे ही रात
 धारे निकरी हलंदासी जल्दी कयो बूला तूं बि तैयार कर बारन खे ।
 (मंच ते भज दुक बासणन जे किरण जी आवाज) मंघनमल गुड़ियूं ऐं दबा कटा पियो करे (कागर हिक
 कपड़े जी हड़ में पियो बधे । दरवाजे जे ठक ठक सेठ साहिब सेठ साहिब मंघनमल हैरान आहे
 जल्दी जल्दी में कपड़े जी गंड बधी अंदराही आवाज थो दिये ।)
 केर आहे
 (बाहिरां आवाज साई मा रसूलो ।)
 रसूलो हां हां अचां थो सबुरु कर
 (बाहिर वजी दरवाजो खोले थो रसूले जो अचण)
 भौतार सलाम वालेकुम । वदेरे जो ऐलान त बुधो हुदव ।
 हा
 हुनन रिथ रिथी आहे त सुभाणे रात जो वाणियन ते हमलो क्यो वजे ऐं गोठ खे चौधारी घेरो विझी कंह
 खे यि बाहिर न वजण दिजे ऐं न अचण ।

मंघन छा चयुंय ।
 रसूल हा मां ईयो बुधी तव्हां दे भजंदो आयुस तव्हीं हाणे ही निकरी वजो
 मंघन छा हाणे ही हलणो पवंदो
 रसूल हा भौतार न त सुभाणे त अलाऐ छा थींदो।
 मंघन (परेशानीअ मां) ठीक आहे असा निकरी था वंजू।
 रसूल भौतार मा हीअर ही गादी काहे थो अचां।
 मंघन न रसूला न तू तकलीफ न कर असां हलया वेंदासी।
 रसूल भौतार उमर तव्हो मां खादो अथम। एहसान लाहिण जो मौको बि न दीदा छा? मां वजी गादी काहे थो
 अचां तव्हीं तेसी तैयारी कयो। (रसूले जो वजण)
 मंघन भागन वारी सामान बघही।
 (मेंधी याई जो अटे सा भरयल हथन मे अंदर अचण।) अरे तू छा अटो पई गोहीं। हिते जान ते वणी
 बीठी आहे ऐं तू.....
 मेंधी पर जदह सुबाणे हलणो आहे त रात विच में सामान बंधी वटबो न
 मंघन अरे सुबाणे न हीअर हलणो आहे।
 मेंधी हीअर पर छो ?
 मंघन (गुस्ते मे) अरे जगी न हण ऐ बुध हाण रसूलो आयो हो चये पियो (माईम मे एबिटिंग)
 मेंधी (अजब मां) हां छा चयुव
 मंघन हा छद रोटीअ खे जान बची, त पई खाअबी रोटी तू जल्दी कर (मेंधीअ जो वजण ऐं बूले जो
 अचण)
 बूलो सेठ साहिब तव्हां कुछ बुधव या न
 मंघन मा सब बुधो आहें तू जल्दी कर तू तैयार आही या न असाखे हाणे ही हलणो आहे।
 बूलो पर साई .. सामान त बधो ही कोन्हे
 मंघन सामान खे विझ धूड कुछ जरूरी शयू खणी वठ ऐं जल्दी कर। अरे अजा बीठो आही जल्दी कर असुल
 जल्दी कर।
 बूलो साई वजा थो (बूले जो वजण ऐ रसूले जो अचण।)
 रसूल भौतार मां अची, वयुस तवहीं तैयार आहियो।
 मंघन हां हिक मिनट दिसा बार तैयार थिया (मघनमल अन्दर थो वजो)
 रसूल वाणयन जा दीह विया। हाणे त असा जा पहिजा भाउर ईदा। वाणयन जो माल असबाब कर
 . . हा हां (जोर सा खिले थो, आपाज बुधी चुप) भौतार तैयारी आहे न।
 मंघन हां असा तैयार आहियू गोठ जी हालत त ठीक आहे न।
 रसूल तव्हीं चिता न कयो मा पुठये रस्तो खा बढी थो हलाय।
 मंघन हा खण सामान (रसूलो हिक गूण, पेती ऐं ददो थो खणे त रोठ कपडे ही।
 (Back ground मे अबाणा फिल्म जो गानो लदीदा वजन था लदीय
 (Fed out ... Fed In)

(कैम्प वारे पासे रोशनी कैम्प में मंघनमल जो अचण संदस मथे ते पेती ऐं गूण त हथ में द
अथस ऐं मेंधी जे हथ में कपड़ जी हड़ । हिक समाजसेवक जंहखे अच्छी बुशर्ट ऐं खाकी निकर पात
आहे । उहो भि गद अथन । मंघन सां गद बूलो बि आहे ।)

समाज से

वकयह आपके रहने का स्थान है । इसी में आप सभी रहेंगे ।

मंघन

लेकिन इस छोटे से स्थान में बाबा कींअ रहेंगे । दो कुटुम्ब ।

समाज सेवका

इसके लिए आप कैम्प आफीसर से बात करें ।

मंघन

बूला बेली तू वज वजी गालहाये अचीस न त हेतरी जगह में तूं ऐं तुहिजो कुटुम्ब वरी किये रहंदो ।

गद । वज-वज

बूलो

सांई पर मां त बोली ही कोन समझी सघंदुस ।

मंघन

अरे तू वज त सही उते पहंजा के सिन्धी अगवान बि वेठा आहिन जेके समझाईदांई ।

(बूलों ऐं समाजसेवक जो वजण) हे भगवान छा-छा न सोचयो हो त हिन्दुरस्तान ीसरकार असांज

आजियां कंदी मकान दींदी पर हिते हीअं रहबो कीअं रहबो..... ?

मेंधी

बुधो था असां को हिते हमेशा लाए थोड़े ही रहंदासी । वरी वापस हलंदासी

मंघन

भागन वारी सांई करे जो तुहिजी गालह सची निकरे । (बूले जो अचण)

बूलो

सेठ साहिब सेठ साहिब

मंघन

अची विये छा थियो ।

बूलो

हा सांई छिड ब दींदे । (रुहण हारको थी करे) चयंई त ही तव्हांजो गोठ कोन्हे जेका जगह मिल

अथव उन्हींअ में गंदजी रहो न त वजी बी का कैप गोलहयो । (रुओ थो, मंघन हुन खे दिसी पाण बि थ

रोयें) Back Ground में कृष्ण राही जो बैत वतन सा जान घोरी सा बि थोड़ी ता बि थोड़ी

सिन्धयन जान न घोरी पर वतन घोरे आया ।)

मंघन

बूला तू हींअ कर हिक कपड़ो खणी हिन खे बिन हिस्सन में विराहे ।

बूलो

सांई जो हुकुम ।

मंघन

शुखुर कर मालिक जो

(बूलों ऐं मंघन बई सामान खड़ी अंदर रखन था । रोशनी धीरे-धीरे घट थी थिये रात जो सीन) इन्हींअ

विच में मंघन ऐं बूलो कैम्प में पर्दों लगाये ब हिस्सा करे रहिया आहिन ।

(बूलो बाहिर बिस्तर बिछाये सुम्हिया पियो आहे । हिक पुलिस वारो अचे थो ।)

जागते रहो जागते रहो

(अंदरा ही) अरे निंड कंहंखे थी अचे जागू पियान ।

जागते रहो (बूले खे दिसी) अरे पोड़हा ओ पोड़हा बाहिर छो सुम्हियो पियो आहिं ।

अंदर मच्छर था खाईन ।

अरे तोखे खबर कोन्हे त हिते कपर्यू लगल आहे हल हल थाणे ते

(बांह खा पकड़ेस थो)

अरे छद..... छद बांह त छद हलां तो तरस हलां थो हन्द त अन्दर रखे अचां

(बूलो हन्द वेडेहे थो ऐं अन्दर हलयो थो वजे ।) (कुछ देर खा पोड़)

पुलिसवा पोदहा ओ पोदहा निकर बाहिर हल थाणे ते
 बूलो बाहिर कीअ निकरा । तोखे खयर कोन्हे बाहिर कपर्युं लगल आहे
 पुलिसवा असां सा ही उस्तादी वरी कंदह चकर मे ईंदे (पुलिसवारे जो वजण)
 (अलग-अलग कलरन जी रोशनी मंच ते ऐं उन्हींअ सा गद Back Ground Music मे टाईम गुजरण जो सकेत !)
 (सुबह जो टाईम, बूले जे हथ मे पाणीअ जी बाल्टी आहे ऐ सन्दस धीअ वट खाली मटका)
 बेबी बाबा अज वि पाणी कोन मिलियो, हिन अध बाल्टीअ मां असांजो कम कीअ हलंदो ।
 बूलो अध बाल्टी । पुट हीउ पाणी त सेठ साहब खे दियणो पवन्दो ।
 बेबी त बाबा छा असां अज वि ईऐं ही रहन्दासीं छा?
 बूलो हा पुट ।
 बेबी न बाबा न तव्हा सेठ साहब जी पघर छो नथा छदयो । हाणे सेठ वट रहियो छो आहे? हिनन सां गद त
 बूलो असा वि भुखिया मरी वेन्दासीं । हलो त बियो को शहर गोल्हियूं ।
 बेबी हा पुट हा । पर सेठ खे कीअं छदयूं । कीअं हलूं ?
 बूलो त छा हिनन सां गद रही करे असां वि मुख मरु? न बाबा न पाण खे हिता हलणो ही पवन्दो ।
 बूलो (सोचे थो) पुट चई त ठीक थी । मां अज ही तो सेठ साहब खा मोकल वटा ।
 (सेठ मघन मल जो अचण)
 मघन अरे बूला पाणी भरे आए ?
 बूलो हा सेठ साहब हा ।
 (सेठ बाल्टी खणी अन्दर वजे थो बूलो सद थो करेस)
 बूलो सेठ साहब सेठ साहब हिकु अर्ज आहे ।
 मघन चउ बूलो चउ ।
 बूलो सेठ साहब हिन शहर मे तव्हांखे त छा पर मुखे वि धन्धो कोन लगे आहे वेठे वेठे खाधो नथो
 थिये । चवन्दा आहिन त वेठे वेठे त खूह वि खुटी पवन्दा आहिन ।
 मघन बूला चई त सच थो । असा बिन जणन जो गुजरान वि हाणे मुश्किल आहे ।
 बूलो साई मुखे हाण मोकल दियो, त मा बिये कहि शहर मे वजी धन्धो गोल्हिया ।
 मघन त छा तू असा खे छदे वेन्दे ।
 बूलो साई इच्छा त कोन्हे । पर हालतुन जे अनुसार वजणो पवन्दो ।
 मघन जीअ तुहिंजी मर्जी ।
 बूलो त हाणे मोकिलाणी कोन्हे । सदाई गद ।
 (बूलो पहिजे बारन सां सामान खणी वजे थो)
 (शाम जो टाईम मघनमल पट ते चादर विछाये वेठो आहे । मथे ते हथ अथसु कुछ सोचे पियो ।
 उथी अन्दर थो वजे । (वरि बाहिर थो अचे त हथ मे कपड़े ही हड़ अथसु ।)
 मघन अज य साल थी विया आहिन पर पहेजे देश जी मिट्टीअ जी सुरहाण ऐ वाह जो किनारो अजां विसरे
 ही कोन थो छा त दीह हुआ गर्मीअ मे थदी वणन जी छाव शर्तत

टिकाणन जी सुखो ऐं सर्दीअ में गर्म-गर्म मसाले वारी चाहे कतल ऐं खाजा मानीअ जे मंथा गुड़ ऐं मक्खन ऐं हिते बांस वारो अटो पारुथियूं भाजियूं (उल्टी करण जी एक्टिंग) न न न..... पर हिते सुकुन आहे को डपु कोन्हे बस आहे लाईन ऐं जिलत शरणार्थी चवाइण जी (आसमान दांह निहारे) हे भगवान कदंह हिन खां छुटकारो दियारींदे।) (भगत कंवरराम जो गीत नाले अलख जे बेड़ो तार मुहिंजो) मुंह बिनी हथन में विझी करे रोये थो, (मेंधी बाई जो अचण)

मेंधी

हेदा ही छा। तव्हा जे हीअ हिम्मत हारींदा त असांजो छा थींदो। उथो हिम्मत रखो। गुरु वावे ते भरोसो कयो सब टीक थी वेन्दो उथो (कुछ देर शान्ति खा पोई मंघनमल उथी उन्हीअ कपड़े जी गनड खोले थो)

मंघन

(उभो सांह खणी करें) भलो थिये डॉक्टर चोइथराम गिडवाणीअ जो क्लेम पास कराइण जी जदोजहद कयाउ (मेंधी बाई खे चवन्दे) पहंजा क्लेम वि पास थियणा आहिन जमीन ऐं मकान बिन्हीं जा क्लेम भरया हुआसी सदोरी।

मेंधी

हेदा ईहे कदह मिलंदा ?

मंघन

सबुर कर सब मिलंदा पर वक्त लगंदो ही दिस क्लेम जो नोटिस आयो आहे।

मेंधी

मां छा दिसां तव्हीं खणी पढ़ी बुघायो।

मंघन

बुघ लिखन था तुहिंजी हाजिरी ईन्दड़ सूमर दीहं तारीख 16 ते सुबह जो 11.00 वजे रखी वई आहे कैम्प आफिस नं 2 में पूरे वक्त ते पहंजन कागरन ऐं साबितयुन समेत अंची हाजिर थिजाय गैर हाजरीअ जी हालत में हिक तरफो फैसलो कयो वेंदो

मेंधी

कीअ कन्दा हिक तरफो फैसलो अन्धेर गर्दी आहे बियो छा

मंघन

सदोरी हीअ कोर्ट जी भाषा आहे। तू सबुर कर माँ सब पन्ना थो गोलहया

मेंधी

भलो थियेस जो बियो कुछ न त हीअ पन्ना त खंयासी असां त ईहो पिये सोचयो त वापस मोटी माग हलंदासी पर

मंघन

हा कंह न सोचयो हो त हीअ वैल थींदो असां सिन्धी पहरी सुजाग हुजूं हां त जेकर विरहाड़े महल कुजह न कुजह टुकड़ सरकार खा जरूर वटू हां खैर जैको थियो हाणे त सत करे भोगणो आहे। (वरी कुछ सोचे थो)

मेंधी

वरी छा पिया सेचयो कागर कढो। परीह तारीख अथव

मंघन

हाओ (मंघनमल कुछ पन्ना पाण वट त कुछ घर वारीअ वट त वरी कुछ धार करे रखंदो थो वजे) (हिक पन्ने ते नजर वेन्दे) भागन वारी ही दिस ही दस्तावेज

मेंधी

कहिड़ो ?

मंघन

नुहिंजे हथ में आहे। लिख्यल आहे मां रसूल बख्श पुट हाजी कयूम बख्श वेठल गोठ बांधी तहसील नौशेरो जिलो नवाबशाह

मेंधी

हीअ कहिड़ो रत्नूल बख्श आहे ?

मंघन

वरी उहो ही जहंजी घर वारी तोखे कम में हथ वटाईदी हुवई।

मेंधी

(कुछ देर खा पोई, सौचिंदे) हां हां..... याद आयो।

मघन हां बुध अगयां आहे जाति खाशकेली हिक जाइ सिफनी जंह मे चार सुफा हिक कोठी में हिक निम जो वण आहे जहंजे उतर में सीर आम दखण मे जाइ मौलाबखश जी ओभर मे मस्जिद ऐं ओल्ह मे मन्दिर हिन्दुन जो। रूपयन 200/- में सेठ मंघनमल वल्द गिदनमल जाति लोहाणो उमुर 37 साल कम दुकानदारी खे कतई विकरो करे दिनमु।

मेघी हेदा ही कहिड़ी जाइ आहे

मघन तुहिंजीयूं त मतियूं खता थी वयूं अथई।

मेघी सांई हेदन लोदन ऐं भुखन खा पोई वि छा पहरी वागुर सब हून्दो

मंघन न हुन्दो त बुध उहा जगह जेका मन्दिर ऐ मस्जिद जे विच में हुई।

मेघी हा. हा .. याद आयो जदंह रमजान जाओ हो तदह वई हुयुस। हेदा रमजान हाणे केतरो थी वयो हुदो।

मघन (बेपरवाही सा) थी वियो हुन्दो 7-8 सालन जो। छो?

मेघी तव्हां वि डाढो चाहींदा हुयुस रमजान खे।

मघन हा हा ... जदह रसूलो खेस बनीअ ते वटी वेदोहो त दुकान ता लघन्दा हुआ। (विचारन मे गुम थो थिये Back Ground Music मे जानवर खे हकलण जी आवाज, बेलन जे गले जी घंटयुन जो आवाज सेठ राम-राम पुठया आवाज थो अचे) राम-राम (मेघी हैरानअ सा दिसे पई) (वरी पोयां बार जी बातेली बोलीअ में आवाज भौताल मूंखे पहिजो धनार न ठाहींदे .. मां तुहिंजू डगयूं चारीदुंस)

मेघी हेदा हेदां केढाह घूम थी विया।

मघन (छिरक भरईदे) है है मा मा . हिते ही आहिया .. हिते ही

मेघी तव्हा कैंदो न चाहींदा हुयुस जदह फसुल खणंदा हुआ तदेह अलग सा टोयो कढी दींदा हुयुस .. त ही पहंजे रमजान जो अथई।

मंघन हा चंडी तरह याद आहे। भगवान पहजो औलाद जो न दिनो त पिया बियन मे पहजन जी मूर्ति दिसन्दा हुवासी।

मेघी ठहयो हाणे कागर बिये वि त के कागर कढो।

मघन हा तोखे खबर आहे त ही दस्तावेज कीअ लिख्यो वियो हो।

मेघी दिना हंदवस कुछ पैसा ऐ लिखाए वरतो हुदवस दस्तावेज बियो छा।

मंघन हा बिल्कुल ठीक चयई। रसूले जी जाइ? . हीउ दस्तावेज जेकदह मा पेश कन्दुस त पाणखे हिते बि वदी जाइ मिलंदी।

मेघी छा तव्हां हीउ दस्तावेज वलेम आफिस में पेश कन्दा? न .. न

मंघन हा छो न ... छो न .. कदुस पेश दस्तावेज

मेघी हीउ दस्तावेज पेश कदा त रसूले खे पाकिस्तान सरकार छा जाइ बखशे छदींदी?

मंघन न हुन खा फुरे नीलाम कदी।

मेघी छा नीलाम, कंदी। पोइ ... पोइ रसूले जा बार त दर-बदर थी वेन्दा न . न मां तव्हां खे ईए कोन करण दींदस।

मंघन (शोखिअ मां) तू मुखे रोकींदयि
 मेंधी हा मां रोकींदस न मां अब्हांखे वेनती कंदुस ।
 मंघन परावन जे लाई वेनती कंदीय ।
 मेंधी कीअ आहिन परावा । सालन ताई गद रहिया आहयूं ।
 मंघन गदु रहिया आहयूं न बस
 मेंधी रसूलों ऐं हुन जा बार असांखे ओखीअ वैले में कम आया आहिन
 मंघन औखीअ वैले में ?
 मेंधी हां हां याद कयो याद कयो जदह तव्हीं बीमार थी पिया हुआ ऐं हू मुओ बूलो वि वहाना करे छवे
 वयो हुवव तदह तदह वैध खे कींअ अंधेरी रात में वजी बैलगाडिअ ते, कोंह पंद करे वटी आयो
 हुयुस ।
 मंघन (सोचे थो) हा हा
 मेंधी ऐं सजी रात पिये जागी करे तव्हां जी सेवा कयई ।
 मंघन हा भागन वारी हा मूंखे याद आहे । पर हुनन असांखे मुल्क छदायो ।
 मेंधी छा इहो रसूले जे करे छदयोंसी न न न
 मंघन पर आहिन त सब जात भाई न ।
 मेंधी हेदा तव्हां खे याद आहे त जदह सिन्ध माँ लदयूं पिया तदह रातों वाह असांखे सामान कढ़ाये हैदराबाद
 छदे वियो हो ।
 मंघन हा याद आहे । कींअ न रूनो पिये वापिस अचण जो भाड़ो वि कोन वरताई । चवे त तव्हांजो तर
 अहसान आहिन ।
 मेंधी तव्हांजा अहसान हुन लाथा छा तव्हीं हुन जो हिक एहसान बि न लाहींदा ।
 असां हिन्दु आहियूं असां जे दिल में रहम आहे । असां ब प्राणी आहियूं । सांई तव्हांजी वाजून में वरकत
 विमो । असां वरी अगे वांगुर थी पवंदासी ।
 मंघन सदोरी बदले वठण जो मौको आहे छा ईये ही छदे विया ।
 मेंधी पर बदलो बि रूगो रसूले खां ? तव्हां त ऊहों ही पिया कयो अटो खादो कुओ ऐं मार पई गाबे ते
 न न
 मंघन पर हीअ मेंधी पर बर कुछ न तवहां खे लाल सांई जो वास्तो छदे दियो ईहा जिद
 मंघन (खामोश) ? ?
 मेंधी मूखे दियो ईहो दस्तावेज । (दस्तावेज हथ मा फुरे थी वठेस) (दस्तावेज जा टुकड़ा टुकड़ा करण थी
 शुरू करे, मंघनमल कुछ दिसेस थो ऐं पोइ पाण भी दस्तावेज फाड़े थो ।)
 (पर्दों बन्द थो थिये ।)

मूल सिंधी एकांकी वक्त बदिलजी रहियो आहे

लेखक : किशोर लालवाणी

कलाकार

जेठानन्द	उमिर 50 साल
मोतीअ माउ	उमिर 45 साल
फट्टो	उमिर 30 साल
मोती	उमिर 25 साल
हिमथाणी	माइटियुनि वारो उमिर 60 साल
गोविंदराम	छोकरीअ जो पीउ उमिर 55 साल
मेघराजाणी	सोशल वर्कर उमिर 30 साल

(पर्वो खुलण ते हिक विचोले परिवार जे ड्राईंग रूम जो नजारो ।) विच ते सोफा सेट, सेन्टर टेबल ऐं कुंड मे दीवानु आहे । जेठानद सोफा ते वेही पेपर पढी रहियो आहे । मोतीअ माउ दीवान ते पलथी मारे वेटी आहे ऐ चावर सोएं रही आहे)

जेठानद (इखबार पढेंदे) राष्ट्रपति रुस माँ मोटियो, प्रधानमंत्री अमेरिका दाहुं खानो, विदेश मंत्री जापान जे दौरे ते ।

मोतीअ माउ भां चवा थी त सुबुह जा नव थी विया आहिन । अमा केसताई इखबार पढेंदा । आखिर मिले छा थो इन्हे इखबार मा?

जेठानद हाणे तव्हां जालुनि खे कहड़ी खबर । तूं आहीं पुराणे जमाने जी न दीन जी चिन्ता न दुनियां जी सजो दीह रघणे जे हवाले । कुछ घर खां बाहिर निकिरु त खबर पवई ।

मोतीअ माउ ऐ तव्हा रंधिणे में वेही दिसो त खबर पवेव । छा छा न थो खपे मसालो कुटि, भाजी बढि, अटो गोहि । हिकु त नाँकर बि इहडो सदा सदोरो रखियो अथव । नालो फट्टो ऐं कम फिटुन जहिडा । असुल मे ध्यान ई कोन्हेस । सजो दीहु पियो थो वात हलाए । मां न हुजा त हिन घर जो अलाए कहिडो हालु थिए । हाणे दिसो न सुबुह जो सते बजे भाजी वठण वियो आहे नव पिया था थियन पर अजा ताई कोन मोटियो आहे । (बाहिरा हिक हथ मे थेलही, जहिमा कुछ भाजियू नजर अची रहियू आहिन, ऐ कुल्हे ते फलन जी टोकरी

नालो
जन्म/तारीख
छपियल किताय
मिलियल इनाम

पेशो
पतो

किशोर दीपचंद लालवाणी
15 जून, 1957

महाराष्ट्र राज्य नाट्य महोत्सव में हिन्दी नाटक गुरुताखी माफ लाई 1980 में सात्वना पुरस्कार
नौकरी
पलैट न 13, गुरु नानक सोसाइटी, नारा रोड, जरीपटका
नागपुरा-440014

खणी सहकंदे सहकंदे फदे जो प्रवेश)

(लुंडी खमीस ऐं पटेवारो पजामो पातल)

फदो (सहकंदे) दिठव फदे जी फुर्ती, जेको जेको सामान लिखायुव सभु वठी आयो आहियां। साई भाजी
सावा वसर, साई थूम, सावा गिर्च, सावा धाणा...

जेठानंद अडे बस बस। सजो साओ खेतु खणी आयो आही धा?

फदो साई माँ छा कयां? जेको मालकिण चयो सो वठी आयुस।

मोतीअ माउ सजा सारा व कलाक लगाया अथई भाजी वठण में। किथे बेही रहियो हुए आसर पोहाणियूं गाल्हि
करिण में।

फदो मालकिण, अजु आर्तवार हुअण करे बाजार में एतरी त भीड हुई जो गाल्हि ई न पुछो।

मोतीअ माउ हिन खे त बस बाहिर जो कमु मिलियो त वु वु कलाक गुग थी वेंदो।

जेठानंद पर हीअ हेदी वदी फूट जी टोकरी छो वठी आयो आहीं?

फदो मां छा कयां वदा दीवान, मालकिण ई त चयो त अजु विरस्तु रखणो आहे।

जेठानंद पर वि हेदी वदी टोकरी। सजी टोकरी हिकडे ई दीहं में खतम कदीअ छा?

मोतीअ माउ रुगो अजोको ई दीहुं आहे छा? सुभाणे सूगर जो व्रत रखंदसि। ऐं वरी मथां ग्यारस, टीजडी, गोगडो
सतनारायण, बीज, टीज...

जेठानंद माफ कर मुखे, पुछी फाथुसि। जालुनि जा दिण त खुटंदा ई कोन आहिनि।

फदो वदा दीवान हिन दफे मां वि ग्यारस ऐं टीजडी रखंदुस। पोइ दिसजो फदे जी फुर्ती।

जेठानंद पोइ त हीअ टोकरी विन दीहंनि में खतम थी वेंदी।

मोतीअ माउ चाडो चडो हाणे गाल्हियुन में वक्त न विजाई। अटो पिहाइणो अथई, राफाई करणी अथई। ही सामान
अंदर खणी हलु ऐं पहिरी नेरन हली तैयार करि।

फदो (भाजीअ जी थैली ऐं फूट जो टोकरो खणंदे) हीअंर ई थो हलो रधिणे में। हाणे दिसजो फदे जी फुर्ती
(फदो रंधिणे में वजे थो)

मोतीअ माउ तव्हां त मथे ते चादे छदियो अथव हिन चरये खे। कुछ चओस ई न था?

जेठानंद चरीं तूं समझीं न थी। झूनो नौकर आहे। नंदे हूंदे खां ई असां वटि रहियो आहे। पिणस वि असां वटि
नौकर हूंदो हुआ। मजा थो त थोरो घण गालहाऊ आहे पर आहे ईमानदार ऐं मेहनती। अजु कल्ह दिस
थी जिते किथे चोरियूं चकारियूं लगियूं पर्युं आहिन। इन्हींअ करे चवई थो त नौकर खे एदो छिड़वण
ठीक नाहे - घर छदे हली वियो त...

मोतीअ माउ इन्हीअ करे चवांव थी त मोतीअ जी शादी करायो त मुंखे कुछ आराम मिले।

जेठानंद शादी का गुदे - गुदीअ जी रांदि समझी अथई छा? का ढंग जी माइटी वि त अचे न। किन किथे वि...

मोतीअ माउ (विच में रोकींदे) छो? नेवंदराम जी धीउ में कहडी बुराई हुई? सन्हडी सुलक्षणी, खणी थोरी सांवरी हु
न।

जेठानंद पर मोतीअ जी कहिडी डिमांड आहे उहो वि त सोच न। हुन साफ चयो आहे त मुंखे सुहिणी छोकरी ख
ऐं घटि में घटि ग्रेजुएट हुजे। नेवंदराम जी किकी सांवरी वि आहे ऐं रुगो अठ दर्जा पास आहे।

मोतीअ माउ पर देती लेती वि त देद लखु पिए दिनऊ न। हाणे सभु शयूं गदु त कोन मिलंदियू न?

जेठानद उहोई त मां बि थो चवा । जेकदहि छोकरी सुहिणी ऐं पदियल लिखयल खपे त देती लेतीअ मे कसु कसर खाइणी ई पवंदी न? सभु शयूं गदु कोन मिलंदियूं आहिनि ।

मोतीअ माउ छो असाजो मोती को काणो कोझो आहे छा? बैक मे नौकरी थो करे कहि प्राइवेट दफतर में कीन्हे । मोदअ माउ हिकु लखु वरता आहिन पुट जा । अथनि छा? किराणें जो नदिइो दुकान । उन ते पीउ बि विहे त पुट्र बि विहे ।

जेठानद तव्हा जालू न रुगो रीस ते हलदियूं आहियो । फलाणे माउ लखु वरता - टीरे माउ सवा लखु वरता । अडे दुनिया सां असाजो कहिडो मतलबु । असांखे पहिजे पुट खे दिसणो आहे । शादी मोतीअ खे करिणी आहे या असाखे । वक्त बदिलजी रहियो आहे मोतीअ माउ, असांखे पहिजा पुराणा विचार मटिणा ई पवंदा । छोकरी मोतीअ, जी पसद जी ई वठदासी, भले देती लेती न मिले ।

मोतीअ माउ पर मा त मोती ज़ाओ हुओ तदहिं ई बास बसी हुअम त कंगण पाईदस त सेणन जा दिनल, हिकडो ई त पुट अथम हुजन हां व टे पुट त रुगी तव्हाजी गाल्हि मजा हां ।

जेठानद तोभा, तोसा न थोरो गाल्हाइ त जुबान खणी थी कुल्हे ते रखी । जीए वणई तीअं वजी करि । मुंखे छाहे - तू जाण ऐ तुहिजो पुट । मा विच मे कोन ईदुस । पर हिकडी गाल्हि चवई थो त मोती बि देती लेतीअ जे बरख्लाफ अथई ।

मोतीअ माउ उहो मुखा बाहिर कोन वेदो, मुखे पको भरोसो आहे पहिजे पुट ते ।

जेठानद ठीक आ । तूं बि इते आही, मा बि इते आहिया दिसू था केर थो खटे ।
(बाहिरां मोतीअ जो अचण सादी ड्रेस पातल - सूट, खमीस बूट - बिना तइक भडक जे)

मोतीअ माउ याद कंदे ई अची वियो मुहिजो पुटडो ।

जेठानद छो पुट? अजु मार्निंग वाक मे दाडी देर लगाए छदियई ।

मोती बाबा अजु माँ मार्निंग वाक सा गदु बिए कम ते बि वियो होसि । असा सरकारी कर्मचारियुन जी सस्था आहे न ।

जेठानद सिंधी सोशल फोरम ।

मोती हा डैडी, उहे मथिए महिने जी 12 तारीख ते गदियल शादियू कराए रहिया आहिन उन्हीअ सिलसिले में मेलाराम जे घर विया हुआसी । मेलाराम जे पुट जी शादी यि मई महीने मे ई आहे- सोचियोसी जेकदहिं हू बि हिन प्रोग्राम मे असांसा गदु थिए त . .

जेठानद (विच मे कटींदे) हू राजी थियो ?

मोती किथे डैडी । चयई त इहे गरीबन सा कम आहिन असा वटि पैसो कोन्हे छा जो असा गदियल शादियुन मे शामिल थींदासी । शादीअ जहिडा खुशीअ जा मौका वर वर करे कोन ईदा आहिन ।

जेठानद अजु कल्ह हरको माण्डू धूम धाम सां शादी करे मिटन माइटनि मे पहिजो गादु ऊँचो करणु थो चाहे ।

मोती पर डैडी हिक दीहं जे शाम लाइ लखे रुपया पाणीअ वागुर वहाइण किथा जी अकलमदी आहे ।

जेठानद लद पलाण खा पोइ असां सिधियुन पैसो त जाम कमायो आहे । पर देखाव जे घवकर मे वियन जातियुनि जे नजरुन मे खटकुं था ।

मोती ऐं कल्ह हुन वेन्सीमल खबर अथव छा चयो ? चयाई त मुंखे देद लखु देती लेती थी मिले । कुआरेतन खां देद लखु वठी बि मां शादी घाम धूम सा न करे राधियुसि त कुआरेता त मूं ते थू-थू कदा न । गदियल

शादियूं, मेलाणी मेड मिडिल क्लास मॅटलिटीअ वारन जूं स्कीमूं आहिन। मुंखे त ऐदो गुस्सो पियो अचे।
 जेठानंद इहरि त असां, सिंधियुन में खराब गाल्हि आहे पुट- पहिजे समाज लाइ असांखे उहो प्यार न रहयो आहे
 - उहो जज्बो न रहियो आहे।
 मोती डैडी, माँ त फैसलो कयो आहे त मां शादी गदियल शादियुन में कंदुसि ऐं देती-लेती बि कोन बढंदुसि।
 नेठि मां हुन संस्था जो मेंबर आहियां।
 मोतीअ माउ (गुस्से में) जहड़ी छाली तहड़ी पिनी, हिन लाहे हुन खे दिनी। बई पी पुट हिक जहिड़ा पर मां तव्हां
 बिनही जी कोन हलण दींदस। मोती, पुट तू इहा मेंबरी छदे दे।
 मोती (गाल्हि खे बदलाईदे) हे फिदो, केदुंह हलियो वियो। नजर ई नथो अचे (बूट लाहिंदे - लाहिंदे)
 (फिदे खे सदु थो करे) फिदा ओ फिदा।
 फदो (रंधिणे मां ईदे) आयुस नंदा दीवान (बाहिर अची) नंदा दीवान - आहां मुंखे हमेशा फदे जे बदरां फिदो
 चवंदा आहियो। (मोतीअ जो बूट खणी कुंड में रखे थो ऐं चपल आणे हुन जे पेरनि वटि रखे थो।)
 मोती छा कयां तुहिंजा अफाल ई फिदुनि जहिड़ा आहिनि। तदुहिं त तोखे छोकरी कोन थी मिले। चडो वजु
 पाणी कोसो करणो रखु त मां स्नान करे वटां पोइ मुंखे जल्द ई बाहिर वजणो आहे।
 फदो बिल्कुल नंदा दीवान हाणे ई दिसो फदे जी फुर्ती (फदो रंधिणे में वजे थो)
 मोतीअ माउ (फदे खे) अडे चरिया नेरनि तैयार थी या न। जल्दी करि त मोती नेरनि खाई वजे।
 फदो (बाहिर ईदे) हा मालकिण, तैयार करे थो वटां हाणेई दिसो फदे जी...
 मोतीअ मा वसि करि कोन थी वणे तुहिंजी फुर्ती कम जो सिल्हो ऐं रुगो गाल्हाइण ते जोर।
 जेठानंद करे त पियो थो वेचारो। छो थी दरका दिएसं। वजु पुट तूं अंदर वजी कमु कर (फदो अंदर वजे थो)
 मोतीअ माउ मां त वरी बि चवां थी त सोचे वटो। मिटन माइटीन में पुछु पुछु थी पई आहे त अजा घणियूं छोरियूं
 दिसंदउ। बू छोरियूं त मां पसंद करे आयसि पर उन्हन मां हिक बि छोकरी तव्हांजे राजकुमार खे पसंद
 कोन आई। अलाए कहड़ी हूर परी वटी ईदो जेको मुखे हिन्दोरन में लोदींदी।
 जेठानंद मिटियुनि माइटियुनि जे मामले में तकड़ न कबी आ। जदुहिं छोकरी वणंदस त हूं पाण ही हा कंदो।
 मोती हा मम्मी, डैडी सचु था चवन। माँ छोकरी पहिंजी पसंद जी ई आणींदुस।
 मोतीअ माउ दिदुब कीअं थो गाल्हाए वदुनि सां, तव्हां त कुछ चओसि ई न था।
 जेठानंद मोतीअ माउ पुटु जवान थी वजे त पीउ जो फर्जु आहे त हुन खे दोस्त समझी हले, हुन खे दोस्तनि वांगुर
 सुटी सलाह दिए।
 मोतीअ माउ मुंखे तव्हां बिन्ही जू गाल्हियूं समझ में न थियं अचन (रंधणे दाहुं वेदे) माँ त वजा थी रंधणे में
 (मोतीअ माउ रंधिणे दाहुं वजे थी)
 जेठानंद हा- हा वजु तू रंधणे में ई चडी आहीं (मोतीअ खे) हा त पुट घणा जोड़ा मिलया अथव गदियल शादियुन
 लाइ।
 मोती अंजा रुगो पंज जोड़ा मिलिया आहिनि। डैडी खबर अथव उन्हे दीहु कालोनीअ में नवं शादियूं आहिनि।
 असां हिक हिक जे घर वजी उन्हनि खे समझाइण जो फैसलो कयोआहे।
 फदो (रंधिणे मां बाहिर ईदे) नंदा दीवान, दिठव फड़े जी फुर्ती, पाणी कोसो थी वियो अथव, नेरन तैयार आहे,
 तव्हां स्नान करे वटो तेसी मां सफाई थो करे वटां।

लगल)

- हिमथाणी हरिहर, हरिहर श्रीमान जेठानंद, भगवान भली करेव ।
- जेठानंद अचो अचो मिस्टर हरभगवान हेमनदास हिमथाणी, विहो विहो (हरभगवान विहे थो) कीअं अजु सुबुह साण किदाह निकरी पिया आहियो ।
- हिमथाणी असां समाज सेवकन जो सुबुह छा ऐं शाम छा? बस उथण शर्त हथ मुहुं धोई जनता जी सेवा में निकरी पऊं । हाणे दिसो न चाहिं बि कोन पीती आहे, सिधो तव्हां वटि हलियो आयुस भगवान भली करेव ।
- जेठानंद अहा.. फदा फदा पुट वजु हिमथाणीअ लाइ चाहिं त ठाहे अचु ।
- फदो हा साई हाणेई दिसो फदे जी फुर्ती ।
- हिमथाणी वियुस पिए आलूमल वटि । संदस पुट जी माइटीअ जो कमु हुओ । रस्ते ते सोचियुम त तव्हांजो घरु कीअं आरांणे वजा । पहिंजो ई घरु आहे ।
- जेठानंद हाँ साई, तव्हांजो ई घरु आहे ।
- हिमथाणी मोतीअ माउ नजर कोन थी अचे ।
- जेठानंद अ अंदर वेठी आहे, रंधिणे में (मोतीअ माउ खे सदु कंदे) अडे बुधी थी मोतीअ माउ ।
- मोतीअ माउ हा हा अचा थी (अंदर अची) अडे भाऊ अची वियमु ।
- हिमथाणी इहा बि गाल्हि थी - अदी याद करे ऐं हिमथाणी न अचे । खोडो ई न थो लगे । मूले माउ चयो त मोतीअ माउ, मोतीअ जी चिन्ता में गुरी वई आहे, भगवान भली करेव । हिते हूते पई थी चये त घरु दसियो मुहिंजे मोतीअ लाइ ।
- मोतीअ माउ हा भाऊ, राति दीहं मुखे चोरा खोरा आहे त मोतीअ जी माइटी कीअं थिए । इन्हें करे मूले माउ खे चयुमि त अव्हांखे मोकले ।
- हिमथाणी अदी मोतीअ लाइ माइटियूं खोड़, उहे घर बुधाईदो साई - उहे घर बुधाईदो साई जो उमिरि भरि याद कंदीअ भगवान भली करेव । हाणे बुधु (डायरी खोले थो) घरु नंबर पहिरियों ।
- (जेठानंद वरी इखबार पदे थो) हिमथाणी डायरीअ जा पन्ना पलटाईदे । हा हीउ घरु सुठो अथई बुधु.. घुमणमल जी धीउ कदु पूरा पंज फुट, सांवरी, अठो पास, पिणस पेरिस में, देती लेती देदु लखु, पकी मिसरी अलग ।
- मोतीअ माउ (जेठानंद खे) बुधो था देदु लखु में पकी मिसरी अलग । छदियो इन्हें इखबार खे ।
- जेठानंद हा हा बुधा थो, छोकरी सांवरी आहे ऐं अठों पास आहे ।
- मोतीअ माउ पो छाहे जे अठों पास आहे त, असांखे कहिड़ी नौकरी कराइणी आहे ।
- जेठानंद तदहिं बि (हिमथाणीअ खे) न साई न असांखे इहा माइटी करणी नाहे
- हिमथाणी नाराज छो था थियो साई, हिमथाणीअ वटि हर किस्म जूं माइटियूं आहिन । छोकरी अठे पास खां वठी ग्रेजुएट ताई, देती लेती 50 हजारनि खां वठी 5 लखनि ताई । तव्हां बुधायो तव्हांखे छा खपे?
- जेठानंद असांखे छोकरी सुहिणी खपे ऐं ग्रेजुएट खपे, बस बियो कुछ न ।
- हिमथाणी त इएं चओ न । (डायरी पलटाईदे) हा हीउ दिसो घरु नंबर बियो । कदु पंज फुट चार इंच कणक रंगी, ग्रेजुएट, छह भेनरु हिक भाउ, देती लेती 50 हजार, पक्की मिसरी उन्हें में ई ।
- मोतीअ माउ छह भेनरु, छहन धियुन जो पीउ असां सां कहिड़ो जसु कंदो न भाऊ न हीउ घर मुखे न हलंदो ।

हिमथाणी अची चिन्ता छो थी करीं मू वटि बिया बि घर आहिन । (डायरी पलटाईदै) हीउ बुघ घरु नंबर टियो - कदु पंज फुट टे इंच, ग्रेजुएट, सुहिणी बू भेनरू, हिकु भाउ, देती लेती हिकु लखु ही पेती राजी इम्पोर्टेड दींदुई ।

मोतीअ माउ ज़ेठानद बुधो था, ग्रेजुएट बि, सुहिणी बि ऐ देती लेती हिकु लखु । असांजा त भाग खुली विया ।

मोतीअ माउ समझी छो नथी, मोतीअ खे देती लेतीअ जे नाले सां बि नफरत आहे । हीअं करि तूं मोतीअ खे सद्दु करि त उन्हे जे साम्हूं समु गाल्हियू खुलासियूं गाल्हाए वटूं ।

मोतीअ माउ तव्हांजो त अकुल चर्ख थी वियो आहे । मिटियुनि माइटियुनि जे मामलनि में बारनि जो गाल्हाइणु ठहे थो । (हिमथाणीअ खे) भाऊ मुखे इहा माइटी पसंद आहे । तूं धणीअ सां गाल्हाणु शुरु करि ।

हिमथाणी छणियुनि सा छा गाल्हाइणो आहे । चक्कीअ वारी हेमन माँ आहे - उन्हें जी दोहिटी आहे । हीअर ई हेमन माउ खे चवां थो त फोन करे घुराए वठनि - हिन ई कालोनीअ में रहंदो आहे हेमन माउ जो न्याणो । हलां पो, नेरनि हेमन माउ वटि ई कंदुस ।

(फद्रे जो चाहि खणी प्रवेश)

फद्रे दिठव फद्रे जी फुर्ती, मेहमान जे वजण खां अगु चाहि तैयार । हां वटो हिमथाणी साहिब चाहिं पियो ।

हिमथाणी इहा चाहिं तू पी छदि । मां त हाणे मंझद जी रोटी अची खाईदुस छणियुनि सां गदु ।

(हिमथाणी वजे थो)

मोतीअ माउ इहा चाहि मुंखे दे ऐ तू सजे घर जी सफाई करे वटु, मेहमान अघणा आहिन ।

फद्रे जी मालकिण

(अंदर वजण लाई विख थो वधाए)

मोतीअ माउ बुधु, पुराणियूं चादरु मटे, नयूं चादरुं विछाइजाई ।

फद्रे जी मालकिण

(अंदर वजण लाइ वरी विख थो वधाए)

मोतीअ माउ पूरी गाल्हि त बुधु - मोतीअ खे चइजइ ठही ठुकी विहे । व टे जूणा दिसण अघणा अथसि ।

फद्रे जी मालकिण

(वरी रुके थो)

मोती माउ बुधु त सही - मेहमाननि जी रोटी बि करणी अथई ।

फद्रे जी मालकिण

(वजी वरी वापस अचे थो ।)

मोतीअ माउ वापस छो आए ।

फद्रे मा सोचियो, मतां बियो कुछ चवणो हुजेव ।

मोतीअ माउ घणी खिज खिज न कर । कमु करि पहिजो (जेठानद खे दिसी) हिननि त तोखे मथे ते चांटे छदिने आहे? (फद्रे अंदर वजे थो)

जेठानद छो थी छिडबीं वेवारे खे? कमु करे त पियो थो ।

मोतीअ माउ हिकु लखु देती लेती - ऐ पेती इम्पोर्टेड - मां त सभ खा पहिरी कण ठारहीदत । तव्हां त लुटे चमेरे मे व मुडियू बि कोन ठाराहे दिनयूं ।

जेठानंद पराई माझी दिसी पहिंजो भूंगो न डाहिजे। जिंदगीअ में पैसो ई सभु कुछ कोन्हे। कहिड़ीकमी आहे हिन घर में। जाहि जगुहि पहिंजी आहे, सुठी मानी खाऊं पिया था। दियो छा खपे इन्सान खे जियण लाइ।
 मोतीअ माउ तव्हांजा बूई भाउर किथां जो किथे वजी पहुता आहिनि। तव्हां त सज्जी उमिरि ईमानदारीअ में विजाए छदी।
 जेठानंद मोतीअ माउ, थोडो खाइजे पर ईमानदारीअ जो खाइजे। जेका गाल्हि मुहिंजे दिल खे न थी वणे सा माँ कीअं थो करे सघां।
 मोती (अंदरा ईदे) डैडी, मां तव्हांजे विचारनि सां सौं फीसदी शामिलराइ आहियां।
 मोतीअ माउ पीउ पुट सां शामिलराइ आहे, पुट पीउ सां। मुहिंजी राइ जी त कहिंखे चिन्ता ई कोन्हे।
 मोती (रंधिणे दाहु वजे थी)
 (जेठानंद खे) डैडी, मम्मीअ खे समझायोसि न। हर माइटीअ में देती लेतीअ जी गाल्हि ते ई रंडक पवंदी आहे।
 जेठानंद माणहे खे समझाइणु मुहिंजे वस जी गाल्हि कोन रही आहे।
 मोती पर मां इहा माइटी कोन कंदुसि। हिमथाणी अचे त साफ इनकार करे छदियोसि। माँ हलां थो। सिंधी सोशल फोरम जो सेक्रेट्री मेघराजाणी मुहिंजो इन्तजार कंदो हून्दो। मां हुन खे दुहें वजे जो टाइम दिनो आहे।
 जेठानंद दिसु पुट माणहे धणीअ खे घर घुरायो आहे, ऐं आंए जो आदर करणु असांजो फर्ज आहे। रहियो सवाल मेघराजाणीअ जो त असां उन्हें खे फदे हथि न्यापो मोकलियूं था त हू हिते अची तोखे गदु वठी वजे। तेसी धणी तोखे दिसी वेंदो। बाकी सभु मां पाणही संभालींदुस ठीक आ। (फदे खे सदु कंदे) फदा ओ फदा।
 फदो (अंदरा ईदे) आयुस वदा दीवान।
 जेठानंद मेघराजाणीअ जो घरु दिवो अथई न। वजीस ऐ चएस त जेठानंद सदु करायो अथई।
 फदो हा सांई। हाणेई दिसो फदे जी फुर्ती। घोड़े वांगुर वेंदुसि ऐं जहाज वांगुर ईंदुसि।
 (बाहिर वजण लाइ वधे थो, दर ते ठक ठक। दर खोले थो। हिमथाणीअ जो गोविंदराम सां गदु प्रवेश। गोविंदराम खे खमीस ऐं सुथण पातल, मथां सदरी, दिसण में तमाम सादो)
 जेठानंद अचो अचो जीउ आया, सदां आया
 (गोविंदराम सां भाकुर पाए गदिजे थो।)
 हिमथाणी (जेठानंद खे) सेठ जेठानंद, हीउ आहिन सेठ गोविंदराम नारायणी, पेरिस में फ्रूट जो धंधो अथनि हीअर हिन्दुस्तान में बि धंधो वधाइण जो विचारू अथनि।
 (दर ते वरी ठक ठक) फदो दर खोले तो। मेघराजाणीअ जो प्रवेश।
 फदो दिठव फदे जी फुर्ती, फदे जे वजण खां अगिमें ई मेघराजाणी साहिब हिते अची विया।
 मोती अचु भाई अचु, तुहिंजो ई इन्तजार थी रहियो आहे।
 मेघराजाणी छो कुछ खास गाल्हि आहे छा? (जेठानंद खे वधी पेरे थो पवे) काका राम राम।
 जेठानंद छुट पुट, दादी वदी उमिरि अथई, हीअर फदे, खे तोदे ई मोकले रहियो होसि।
 मेघराजाणी काका मां पाण अवासां मिलण थे चाहियो।
 जेठानंद सुख में।

मेघराजाणी मोतीअ अहां खे बुधायो ई हून्दो त 12 मई ते असां गदियल शादियूं कराए रहया आहियूं। ऐं उन मौके ते ई मेरिज ब्यूरो बि खोलिण जो विचार आहे। मूं पिए सोचियो त उन में मोती जो नालो... जेकदहि अहां इजाजत दियो त.

जेठानंद इन्हे मे पुछण जी कहडी गाल्हि आहे। जेकदहिं मेबर ई नालो न लिखाईदा त बिया माण्हू अगिते कीअं ईदा। सुठे कम जी शुरुआत करणी आहे त सभ खा पहिरीं पाण खे ई अगिते अचणो पवदो। कीअ सेठि गोविंदराम ..

गोविंदराम मां तव्हांजे विचारनि सां सौ फीसदी शामिलराइ आहियां। चैरिटी बिगिन्स ऐट होम - संस्कार घर खां ई शुरु थींदा आहिनि।

जेठानंद (गोविंदराम खे) माफ कजो मां तव्हांजो हिननि सां परिचय कराइण विसरी वियुम। हीउ आहिन कल्लूमल मेघराजाणी, हितां जी सरकारी करमचारियुन जी संस्था सिंधी सोशल फोरम जा सेक्रेट्री। दादा सुठा कम करे रहियो आहिनि असांजे समाज लाइ।

गोविंदराम (मेघराजाणीअ सां हथु मिलाईदे) दादी खुशी थी अव्हां सां गदिजी। असां जे समाज खे अव्हा जहिडन जवाननि जी जरूरत आहे।

जेठानंद असांजो मोती बि उन्हे संस्था जो मेबर आहे। पुट मोती सेठि गोविंदराम खे पेरे त पउ। (मोती अगिते वधी सेठि गोविंदराम खे पेरे थो पए। गोविंदराम खेसि आशीर्वाद दिए थो) हिमथाणीअ जो मुँह लही थो वजे।

हिमथाणी हा त वहो गाल्हि जे गादे खे। सेठि गोविंदराम अव्हां मोतीअ खे दिठो। हाणे चओ त हिन माइटीअ जे वारे मे अव्हांजो कहिडो विचारु आहे भगवान भली करेव।

गोविंदराम (हिमथाणीअ खे) साई छोकरो त मुंखे पसंद आहे। मा माइटी करण लाइ तैयार आहियां।

हिमथाणी वाधायूं हुजनिव सेठ जेठानंद, मोतीअ माउ किथे आहे।

जेठानंद (मोतीअ माउ खे सतु कदे) मोतीअ माउ ओ मोतीअ माउ। फदा मोतीअ माउ खे त मोकिल। (फदो अदर वजे थो। मोतीअ माउ जो प्रवेश)

मोतीअ माउ अबी वियमु माउ।

हिमथाणी मोतीअ माउ वाधायूं हुजनी घणीअ खे मोती पसंद आयो अथई।

जेठानंद पर साई मुहिजु व शर्तू अथव (रामु अचरज विद्या जेठानंद खे दिसनि था)

गोविंदराम जी चओ।

जेठानंद हिकु त जेसी मोती छोकरी पसंद न कंदो हीउ माइटी कोन थींदी। बियो असा देती लेती बिल्कुल न वरंदासी।

गोविंदराम (मुश्कंदे) मुखे बई शर्तू मजूर आहिनि। (मोतीअ माउ गुस्से में जेठानंद खे दिसे थी। मोती ऐ मेघराजाणी हथु मिलाएन था।)

हिमथाणी पर साई मोतीअ माउ त देती लेतीअ लाइ हा कई आहे।

मोतीअ माउ भाऊ हाणे अव्हां ई समझायोन न मुहिजो त सजे खानदान में नकु कटिजी वेदो

मुहिंजा मिट माइट बुधदा त छः सांचादा?
 मोती मम्मी, असांखे पहिजे समाज में सुधारो आणियो आहे, ऐं उन लाइ मुंखे एतरी कुर्बानी त दियणी ई पवंदी न।

मेघराजाणी मुहिंजे ख्याल सां मोती सही गाल्हाए रहियो आहे।
 हिमथाणी (मेघराजाणीअ खे) पर हूदेती लेती दियण लाइ तैयार आहिन त अक्हां खीर में मूरी छे था विझो।
 मेघराजाणी (हिमथाणीअ खे) धीउ जो पीउ त मजबूर हून्दो आहे। हूं कहिं बि गाल्हि में न कीन करे सघंदो। इहो मर्जु पुट वारा ई बंद कराए सघंदा आहिन।

हिमथाणी सेठ कल्लूमल। मिटियूं माइटियूं इऐं कोन थींदियूं आहिन। हिक हिक गाल्हि जी गुण गोत करणी पवंदी आहे। तू अजा अणदाइयो काठ आहीं। तूं छा जाणी समाज सेवा जे कमनि मां।

मोती मेघराजाणी तमाम सुठो समाज सेवक आहे। सिंधी सोशल फोरम जो सेक्रेट्री पिण आहे।
 हिमथाणी (मोतीअ खे) इऐं जे गड़ा गंजा, टेऊ टोपण समाज सेवक ठही वेंदा त असां बुजुर्गनि जो छः थींदो (गोविंदराम खे) सेठि गोविंदराम अक्हां देती लेती दियो था न दियो मुंखे बोल जे हिसाब सां लख ते हिकु टको कमीशन खपे।

मोती अजा माइटी थी किथे आहे। ऐं थी बि त तोखे कोन घुराईदासी।
 गोविंदराम शाबाश पुट शाबाश, मुंखे पहिंजी धीउ लाइ इहड़े ई छोकरे जी तलाश हुई।
 जेठानंद अजु कल्ह मिटियुन माइटियुनि वारा समाज सेवा घटि ऐं दलाली वधीक था कनि।
 हिमथाणी मां तक्हां खे दिसी वठंदुसि। मां सेन्ट्रल सिंधी पंचायत में अक्हांजी शिकायत कंदुसि। उते मुंहिजा घणई सुजातल आहिन।

मोती हलु हाणे हलु - वदो आयो आहे हिकु टको कमीशन खाइण वारो।
 हिमथाणी (मोतीअ खे) पुट तो हिमथाणी अ खे दिठो आहे हिमथाणीअ जी हिम्मत खे कोन दिठो अथई। तुहिंजो मैरिज ब्यूरो बंद न करायो त मुहिंजो नालो हरभगवान हेमनदास हिमथाणी कोन आहे। हलां थो वरी इंदुसि मोतीअ माउ तुहिजे घरां बेइज्जत थी थो वजा सोच वठु हीअंर बि।

मोतीअ माउ हाणे मा इऐंई कंदसि जीअं सभु चवंदा। लग्ने थो त माँ ई गलत हुअस। देती लेतीअ जो मर्जु छोकिरे वारनि ई वधायो आहे।

मोती हाँ मम्मी वक्त बदलजी रहियो आहे ऐं इन्हें में ई असांजे समाज जो शानु आहे।
 मेघराजाणी काका जेकदहिं माइटी थी तो पोइ गदियल शादियुन में मोतीअ खे बि..... असांजो हिकु जोड़ो वधीवेंदो।
 जेठानंद हाँ सेठि गोविंदराम असां सुभाणे अक्हां वटि छोकरी दिसण अचूं था।
 (फदे जो प्रवेश)

फदो दिसो फदे जी फुर्ती। मंझद जी मानी तैयार आहे। चओ त पायां।
 जेठानंद (मेघराजाणीअ खे) मेघराजाणी, तोखे असांजे घरां हिकु न ब जोड़ा मिलंदई।
 मेघराजाणी उहो वरी कीअं?

मोती असांजो फदो बि शादीअ लाइ तैयार आहे।
 जेठानंद फदा जल्दी रोटी खाराइ त मां होतूअ माउ वटि वजा ऐं तुहिंजी शादी फिक्स कयां।
 मोती पोइ दिसजो फदे जी फुर्ती
 (सभु खिलन था। पर्दो किरे थो)

ادي هو پنڻ مل پساري آهي نه؟
 هاڻو، سو ڇا گجاري ويو ڇا؟
 نه ادي ائين ڪيئن گجاريندو. ڏنڊو متو آهي. آيو هو پنهنجو رپيو وشول
 ڪرڻ. چانور جو هن کان اوڌر تي آندا هئس.
 سو تو کيس رپيو ڏنو يا نه؟
 هاڻو ڏيئي ڇڏيو مانس.
 ڪٿان آندو، اهو رپيو؟ ڇا وٺايو ڪمائي آيو آهي؟
 وٺايو ائون ڪمائيندو؟ سو ڏيهم ڏسندو.
 پوءِ تو رپيو آندو ڪٿان؟ گهر ۾ نه ڪاريءَ وارا ڪم اٿس.
 ادي وٽائي ٻاڏايو الله کي ته هڪدم ڄميندار جو ڪمدار گلڻ خان اچي نڪتو.
 سو ڇا؟ اهو رپيو ڏئي ويو ڇا؟
 ادي ڇا ٻڌايانءِ مان ته ڏينهن ڏئي جو ڦرجي ويس.
 تون وري ڪيئن ڦرجي وئين؟
 ٻڙي، اهو اجهو هيئن. ڪمدار ڳوٺري رپين جي ڀري وٽائي لاءِ کڻي آيو
 هو. ڄميندار کيس موڪلي هئي ته ڪم آڻ.
 ڳوٺري رپين جي! وا! تون ته ساڻو ٿي پئين؟
 ادي ٻڌو ڪونه اٿئي ته گاهي سڄي جو سڄو. وٽائي هڪ رپيو ڪڍي باقي
 سڄي ٿيلهي واپس ڪري ڇڏيائين.
 چريو هو ڇا وٺايو؟
 ٻڙي چرين کي ٻيا ڪهڙا سڻ ٿيندا آهن؟ وٽائي جو چوڻ هو ته هن الله کان
 صرف هڪ رپئي جو سوال ڪيو هو. ان ڪري ٻيا رپيا مونکي رکڻ جو حق ڪونهي.
 وري جڏهن گهرج ٿيندي، تڏهن الله ضرور مدد ڪندو.
 وڏياڳي آهين وٽائي ماءُ جو توکي اهڙو پٽ مليو آهي جنهنجو پڳوان ۾ ڀروسو
 آهي. هونءَ به چيو اٿن:-
 ماندي ٿي نه مارئي، الله جو آهي،
 سو ورهين جا دڪڙا ٿو لھڙي ۾ لاهي.
 سو جنهن ماڻهوءَ جو من الله ۾ هوندو، سو ڪيئن ڪڏهن دڪي گجاريندو.
 ٻڙي، تنهنجي وات ۾ ڪنڊا!
 توڙي وڃي رڳو، ناهي نصيبان اڳرو،
 ڍوڍي مٿان ٿور، لکئي لوح قلم ۾.

(سماپت)

- گلڻ ۱ ڳوٺ جي زميندار مونکي رپين جي ٿيلهي ڏني آهي ۽ چيو اٿائين ته هي ٿيلهي وٺائي فقير کي ڏج ۽ کيس چئج ته اها جيئن وٺيس تيئن ڪم آڻي. ادا، ڏي مونکي اها ٿيلهي.
- وٽايو ۱ نه يار نه. اها ٿيلهي مون لاءِ آهي. مونکي ئي ڏي. ڀلا ماڻهو، تنهنجو نالو ڇا آهي؟
- گلڻ ۱ گلڻ خان - مان زميندار جو ڪمدار آهيان. هان هي ٿيلهي وٺ.
- وٽايو ۱ (هو ٿيلهي ڏيئي هلڻ لڳي ٿو ته وٽايو چوي ٿو)
- وٽايو ۱ بيهه يار، گلڻ خان، زميندار صاحب کي منهنجو سلام ڏج. جڏهن وقت مليو تڏهن هن سان اچي گڏجنديس. (ٿيلهي ۽ مان هڪ رپيو ڪڍي ٿو ۽ باقي ٿيلهي واپس گلڻ خان کي ڏئي ٿو.)
- وٽايو ۱ مونکي رڳو هڪ رپيو ڪپي جو هن موذيءَ کي ڏيڻو آهي ۽ مون خدا کان گهريو به هڪ ئي رپيو هو. هان وٺ، سڪ پنڻ مل پت منگتومل پت بيهڪومل پنهنجو رپيو وٺ.
- وٽايو ۱ (پنڻ مل رپيو وٺي ٿو)
- وٽايو ۱ پيو ٻڌ پنڻ مل
- ڪري ڪوچ ويا سڀيئي سنار مون،
پير پينمبر اوليا، جن پنهنجا پنٽ ڪيا،
گيان ڏياني، گرهستي، سامي پنڌ پيا،
سڀيئي غيبي ٿيا، توڙي سمجھو پاڻ کي؟
پنڻ مل ٻڌاءِ منهنجو الله سڄو آهي يا تون پينو آهين؟ اڙي هو اهڙو آهي جو
لحظي ۾ ٿو ڊگهجي.
- وٽايو ۱ (پنڻ مل منهن ڀريو ڪري ويٺي ٿو. گلڻ خان به وڃي ٿو)
- ماءُ ۱ اڙي چريا وٽايا، هيءُ ڇا ڪيئن؟ گهر ۾ هيترا پٽا آيا ۽ تو سڀ واپس ڏيئي ڇڏيا؟
- وٽايو ۱ امان! اسان کي گهرو ته هڪڙو رپيو هو نه؟ پوءِ ٻيا رپيا ڇا ڪندا سين؟
- ماءُ ۱ گهر ڪيئن ٿيندو؟
- وٽايو ۱ جيئن ٿيو پئي آهي، تيئن ٿيندو.
- وٽايو ۱ چنتا سڀ چڪاءِ ته ٽين خاص خلوتِي.
- وٽايو ۱ (وٽايو گڏهه تي چڙهي وڃي ٿو ۽ هيتل اچي ٿي)
- وٽايو ۱ ٻڙي وٽائي ماءُ، هيءُ ڇاجو ڳوڙ هو؟

تنهن کون پڇاڻان، ڪريان ڳالهيون حق هلال جون.
 اڙي وٽايا، جي اهڙو حق هالي تون آهين ته رپيو ڪڍ نه؟
 ادل، جڏهن الله ڏيندو ته توکي اهو رپيو ضرور ڏبو.
 جهڙو تون سڄو، تهڙو تنهنجو الله!
 سڄو تون سڄو سارو، الله آسڻي،
 ڇڏ بڪ بڪ ميان، هڻ نه اجائي ٻيڙي.
 (وٽايو گڏهه تي چڙهي وڃي ٿو)

پنڻ : مان سڄو آهيان؟ هيءُ ڇا ٿو چوين وٽايا؟ جي سڄو هجان ها ته تنهنجي ماءُ
 کي رپيو ڪيئن اُڏارو ڏيان ها؟ سڄو ته تنهنجو الله آهي جو تنهنجي ڳالهه
 ئي نٿو ٻڌي، هڪ رپيو به تنهنجي الله کي ڪونهي جو ڪري تنهنجو ڦرج
 لاهي. واه ڙي وٽائي جا الله واه!

وٽايو : (آسمان ۾ هٿ کڻي) ٻڌين وينو نه منهنجا الله! هيءُ پنڻ مل پٽ منگتومل
 پٽ بيڪومل ٿو چوي ته تنهنجو الله سڄو آهي. هاڻي تون ئي ٻڌاء ته تون سڄو
 آهين؟ جي تون برابر هڪ رپيو به نٿو ڏيئي سگهين ته سچ پچ سڄو چئبين.
 ماڻهو مونکي ورائي ويندا ته تنهنجي الله ڏينهن جو ڏيو ٻاريو آهي يعني
 مانتو ترڙ سڄو آهي. پوءِ ته سڄا الله تومان ڪهڙو آسرو؟ اڙي الله ڪڇين
 چونه ٿو؟ اي الله، توکي ته دنيا جو والي چوندا آهن، پوءِ به تنهنجا کيسا
 خالي؟ جي تنهنجا اهڙا حال رهيا ته پوءِ ڪيئن بادشاهي ڪندين؟ ڪيئن
 ماڻهو توڻي اعتبار رکندا ته تون مشڪل ڪٿا آهين، تون دڪين جا دم ڪٽيندو
 آهين، تون گهرج وارن جي گهرج پوري ڪندو آهين؟ ڀلا آسمان ۾ تون ڪرين
 ڇا وينو؟ ڌرتيء تي به نظر ڪر ته تنهنجا بنڊا ڪيئن آهن؟ ڪيئن پنڻ مل
 جهڙا تنهنجي مذاق اُڏائي رهيا آهن. واه الله واه! مان ڪيو پيو تماشو
 ڏسين. اڙي جي رپين جي برسات نه وسائين ته گهٽ ۾ گهٽ هڪ رپيو ته
 اُچلي ڏي ته جيئن پنڻ مل پٽ منگتومل پٽ بيڪومل سمجهي سگهي ته منهنجو
 الله سڄو ڪونهي.

(اتي ڳوٺ جي زميندار جو ڪمدار گلڻ خان اچي ٿو)

گلڻ : اڙي ڀائي، هتي وٽايو فقير ڪير آهي؟
 وٽايو : ادا، اهو بدنصيب الله جو پٽيو مان آهيان. چئ، توکي به مون کان ڪو قرض
 وصول ڪرڻو آهي ڇا؟

گلڻ : نه الله لوڪ نه. مونکي وٺڻو نه پر ڪجهه ڏيڻو آهي.
 وٽايو : ڇا ڏيڻو اٿئي؟ ڇو ڏيڻو اٿئي؟

- وتايو : امان پر ڏسين ته ويلي ته جڳه هلي پيو. پٿر ۾ به ڪوليءَ کي کاڌو پيو ملي،
 رڳو الله ئي آهي جو آدم جي سنڀال ڪري ٿو.
 نشان ڪو به ناهي زماني ۾ آدم جو
 هزار ورهيه لنگهي ويا هو مري ويو آدم.
 ماءُ : پر جي پنڻ سيڪ اچي ته ڪهڙو جباب ڏيانس؟
 ووتايو : اُن کي خُئج، الله جڏهن ڏيندو ته کيس سندس رپيو گهر ويلي پڇاڻي ڏيو.
 (اڃا گڏهه تي ويهي حلڻ هي ڪري ٿو ته پنڻمل اچي نڪري ٿو)
 پنڻ : اڙي وٽايا، ڪيڏانهن ٿو گڏهه کي گهلي وڃين؟
 ووتايو : اڌل پئي وڃون ٿا الله جي ڳولها ۾.
 پنڻ : ڇا الله ستين آسمان تان لهي هن ڌرتيءَ تي آيو آهي؟
 ووتايو : اهو ڌرتيءَ کان مٿي ويو ئي ڪٿي آهي؟ لوج ته لحن !!
 پنڻ : مونکي ڳال ٻال نه ڪپي. مونکي ڪپي رڳو هڪ رپيو، هو تنهنجي ماءُ مونکان
 چانور وٺي ويئي آهي.
 ووتايو : سو اهو رپيو پنڻ آيو آهي؟
 پنڻ : پنڻ؟ اڙي وٽايا نون آهين ڪٿي؟ مان پنڻ نه پر پنهنجي اوڌر اُٿارڻ آيو
 آهيان.
 ووتايو : تنهنجو نالو ڇا آهي؟
 پنڻ : پنڻ مل.
 ووتايو : تنهنجي پيءُ جو نالو؟
 پنڻ : منگتومل.
 ووتايو : تنهنجي ڏاڏي جو نالو.
 پنڻ : بيڪومل.
 ووتايو : پوءِ ته تون خانداني فقير ڇڻئين. تون پنڻ، پڻهين منگتو ائون ڏاڏهن بيڪو.
 ائون ڏندو پگسا گهرِي وٺ.
 اسپن سپ آهيون پسنو، الله آڏا
 ڪر توبه زاري يار اڳيان، ٿي نه وڃين ڪاٺا.
 ورِي بدو ڪون اٿئي ته ..
 جيئن راجا ننڊ ۾، بيڪ ڪري کائي
 جيئن ڏانور تار ۾، مري پاڻ پڇي.
 پنڻ : ڏس وٽايا، تون پاڻيءَ کان ٻاهر ٿو وڃين؟
 ووتايو : واه واه، سيڪ واه واه.
 چوري نه ڄاڻان، مال پراڻو نه ڇڏيان،

- او جنهنجا ڏڌڙ پريا پير ٿئي، هوجمالو.
- پنٺ : بس بس وڌيڪ هوجمالو نه چئڻ ڪٿي کيمن ائون ٻيا ماڻهو منهنجي دڪان وٽ نه ڇيڇ هڻن ائون منهنجو دڪان ٿي رام رام ست هڻ نه ٿي وڃي.
- ماءُ : مٿا، ٻولي نه سٺي ٻول. تنهنجا وسن ويڙها.
- کيمن : ائون ڪن جهڳڙا جهيڙا.
- پنٺ : وري تو وڇڀر ڳالهايو.
- کيمن : سائين مون ڪنن کي هٿ ڏنا.
- پنٺ : چورا ڪنن کي نه پر وات کي هٿ ڏي.
- (ڏيک ٿيون)
- (وتائي فقير جو گهر. وتايو ۽ ماڻس ويٺا آهن. وتايو وڃڻ لاءِ تيار ٿي رهيو آهي)
- ماءُ : پٽ وتايا، اڄ پنٺ مل ايندو.
- وتايو : ڇا پنٺو اٿس؟
- ماءُ : کيس پنٺو ڪونهي. پر اسان کي هن کي رپيو ڏيڻو آهي. ائون مون توسان ڳالهه ته ڪئي آهي ته هن کان رپئي جا چانور اوڌر تي وٺي آئي آهيان. اوڌر ته ڏيئي آهي نه؟
- وتايو : ضرور ڏيئي آهي.
- ماءُ : ته ڪڍ رپيو.
- وتايو : مان رپيو ڪٿان آڻيان؟ امان، توکي ته خبر آهي ته مان ڪوبه ڪم ڪونه ڪيان.
- ماءُ : ڇو نه ٿو ڪم ڪرين؟ گهر جو گاڏو ڪيئن هلندو؟
- وتايو : الله هيلتائين ته گاڏو هلايو پئي آهي. هاڻي به هو ئي هلائيندو. جنهن ساه ڏنو آهي، سو گاه به ڏيندو.
- ماءُ : الله ڪيئن کاڌو ڏنو آهي پٽ؟ اها مان آهيان جو جڏي سڏي هوندي محنت مجوري ڪري ڪجهه نه ڪجهه گهر آڻيان پيئي؟ پر پٽ، هاڻي مان به ڏيئي وٺي بيٺي آهيان. هڏ ٿي پورا ٿي ويا آهن. بيمار به گجاريان پيئي. سو پئسا ڪٿان ايندا؟
- وتايو : ننگه آهي ننگي ۽ تي.
- ماءُ : تنهنجو ننگي به آهي ڪٿي؟
- وتايو : شهه رڳه کان نيڙو، سمجهه ڪو صحيح ڪري.
- ماءُ : رڳو پيو گيان جا گشتا چوين؟ ڀلا انهن گشتن سان به ڪڏهن ڪنهن جو پيٽ ڀريو آهي.

ٽي؟
 هاڻي ڇڏ ٻڪ ٻڪ، تور مائيءَ جا چانور (وتائي ماءُ کي) ٻڌ وٽائي ماءُ، هفتي
 کان پوءِ مان تو وٽ رهندي ۽ ايندس. وٽائي کان رهي وئي رکج.
 الله تنهنجو ڀلو ڪندو. تون ڀلو ڪج. باقي تنهنجو الله الاهي ڪٿي؟ ادا الله
 مان اُميد ڪڏهن به نه لاهجي. تون هندو آهين تنهنجو ڪرشن ۾ ته ڀروسو
 آهي نه؟
 ڪرشن هن ڪلچر ۾ ڪٿان آيو وٽائي ماءُ.
 چئي ته ويو آهي نه ته جڏهن ڌرتيءَ تي جالم ٿيندو تڏهن جنم وٺندس.
 ائون مون ڪهڙو جالم ڪيو آهي جو مون ۽ جنم وٺندو؟
 تنهنجو اڏارو رهيو ڏيڻ ايندو خور ايندو سڌامي جي ڳالهه وسري ويئي
 اٿئي ڇا؟
 اهو وري ڪهڙو سڌامو هو وٽائي ماءُ؟
 مٿا تون به مور ڪه ٿو ڏسجين سڌامو جو ڪنهن جو دوست هو.
 واه واه، وٽائي ماءُ. ادي سڌامي ڇا ڪيو هو؟
 وري وڃ ۾ ٿو پوين؟
 سائين مان وڃ ۾ ڪٿي آهين؟ اوهان جي ڀرسان ئي ته آهين. هاڻي ڪنهن
 جي ڳالهه ٻڌڻ ڏيو.
 وٽائي ماءُ، هاڻي جلدي ڪنهن جي ڳالهه ٻڌائي ڇڏينس نه ته ڇورو مونکي
 پورو ڪري ڇڏيندو.
 ادا، سڌامي ٻڌو هو ته ڪنهن راجا بڻبو آهي، سو هو هن کان مدد وٺڻ ۽ دوا رکڻ
 ڏانهن ويو ۽ ڳائيندو پئي ويو:
 ڪانگا ڏجانءِ ڪنهن کي پئڻام ويندي ويندي
 بکر ۾ مرن ٿيون ڳايون گهٽشام ويندي ويندي
 ائون جڏهن ڪنهن سڌامي جي حالت ڪراب ڏٺي تڏهن ڏئي ڇڏيائينس.
 مانتو اهو وري ڪيئن؟
 ڇڏهن سڌامو واپس پنهنجي ڳوٺ آيو ته جال کي ئي نه پيو سڃاڻي.
 ڇو جال ٻڌيءَ مان جوان ٿي ويئي هئس ڇا؟
 نه مٿا هوءَ جوان ته اب ۾ ئي هئي ۾ جهوپڙيءَ بدران هڪ مٿل ۾
 پينگهي ٻئي لڏي ائون ڳائي.
 منهنجو کٽي آيو ستر سان، هوشمالو
 او چنهن کي لڪڙي هٿي هڪ ۾، هوشمالو،
 او چنهنجو يار آهي دوا رکڻ وارو، هوشمالو

- اوھان جي ڪھڙي ٻلي ماري؟
 پٺڻ : ٻلي ته نه ماريندي پر ڪوٺو جرور ماريندي، ڀلا ٻڌاء ته هن جو پٽ ڪمائي
 ڪٿي ٿو؟ سو هوءَ رڀيو ڪٿان آڻيندي؟ رڀيا ڇا ٻنيءَ ۾ ٿا پوکجن جو هوءَ
 ڪنهن ٻنيءَ مان کڻي ايندي؟
 ڪيمن : سائين وري به چوان ٿو هڪ رڀي جو سوال آهي. ڀلو ڪندو ته اوھان جو ڀلو ٿيندو.
 پٺڻ : نه ته برو ٿيندو. ائين نه؟ ٿنگه پچندي يا ٻانھن پچندي؟
 ڪيمن : سائين ڪٿر گھرو. ٻانھن پڇي اوھان جي دشمن جي. اڃا هڪ به ٻار نه ڄڻيو
 اٿو، سو ٻانھن کي ٿا ھاڻي ئي پڇايو.
 پٺڻ : اڙي مردود! مان اھا ٻانھن نٿو چوان. ٻي ڪا ٻانھن ئي نه ٿيندي آهي ڇا؟ (ٿورو
 ترسي) چڱو وٽائي ماءُ، پوءِ رڀيو ڪڏهن واپس ڪندين؟
 ماءُ : ۱۱، مان ويندي ئي وٽائي کي چونڊس ته رڀي جو ڦرج ڪنيو اٿر. اٿون ڦرج
 آهي مرج ڪال ڇڏي پر ڦرجي پڇر ئي نه ڇڏي.
 ڪيمن : سچ ٿي چوین، وٽائي ماءُ. ڪال ڇڏي پر ڦرجي نه ڇڏي. اٿون ٻڌ وٽائي ماءُ.
 پوءِ ڍائي کان ڦرج نه ڪڍجي، توڙي لڪ لٽائي،
 ماڻس سندس پينھون ڪٽي، پٽس دمبورو وڃائي.
 پٺڻ : چورا مونکي ٿو پوءِ ڍاڻو چئين ڇا؟
 ڪيمن : سائين اوھان اٿون پوءِ ڍاوا؟ ڪانداني سيٺ آھيو، سيٺ.
 پٺڻ : پوءِ اھو ٻاڪرو سر ڇو آلاپيئڻ؟
 ڪيمن : سائين ائين ئي نڪري ويو. سيٺ جي موڪل ڏيو ته هڪ ٻالھ وٽائي ماءُ کي
 ٻڌائي ڇڏيان هن جي فائدي جي آهي؟
 ماءُ : ڪھڙي ٻالھ؟
 ڪيمن : هڪ ماڻهو ٻئي ماڻهوءَ کي ڪجهه پئسا لھڻدو هو. ٿورن ڏينھن کان پوءِ اھو
 ماڻهو مري ويو. ڦرجي وڃي مسال جي در تي ويٺو. ماڻھن پڇيس ته ”۱۱، ڪير
 ڏي، ھتي ڇو ويٺو آھين؟“ جباب ڏنائين ته ڦلاڻي کي ڪجهه پئسا لھڻا ۽
 اھو گجر ڪري ويو آھي ۽ ھاڻي جڏھن هن جي ارڻي ھتي ايندي ته هن کان
 پئسا وصول ڪندس؟
 پٺڻ : تنھنجي مر جي ڇا آھي چورا؟ مان به وڃي قبرستان جي در وٽ ڪٽ وجھي
 ويھي رھان ته جڏھن وٽائي ماءُ کي ڪفن ۾ ويڙھي اچن ته ان کان رڀيو
 وصول ڪريان؟
 ڪيمن : سيٺ ٻالھ ٺھندي ته ائين.
 پٺڻ : لڪ جي لانت ھجني چورا. ڄمڻ وقت ماڻھين نڙيءَ تي ننھن ٺٽي ڏنڻ؟
 ڪيمن : سيٺ، ان وقت هوءَ خود سورن ۾ هئي، مونکي ڪيئن ننھن ڏئي، سو به نڙيءَ

- بخیل، هيرا ۽ موتي، ڇٽن ۾ پيا ڇڙين.
- پنڻ : چورا مونکي ٿو ٽوڪين ڇا؟
- کيمن : نه سائين. اوهان کي ڪيئن ٽوڪيندس. نوڪري ٿوروئي وڃائي اٿم.
- پنڻ : پوءِ هيءَ ڪهڙا ريدا سر پيو آلاپين؟
- کيمن : سائين ڇا ڪريان؟ هٿ ڇاڇ ۾، دل يار ڏانهن.
- پنڻ : پوءِ وڃ نه يار وٽ. (وتائي ماءُ کي) وتائي ماءُ، اُتي هڏانهن اچ.
- ماءُ : ڇٽ پٽ پنڻ.
- پنڻ : اديءَ هڪ ڳالهه چواءِ، تنهنڪي وتائي هن کيمن کي به ته گڏه نه بڻائي ڇڏيو آهي؟
- ماءُ : هن کي پنهنجو گڏه اڳ ۾ ئي آهي، جنهن تي وٽي پيو سوار ڪندو. سو هن کيمن کي ڇا ڪندو؟
- پنڻ : ڏسين ويٺي نه، ته هيءُ کيمن اڄ ڳالهون ڪهڙيون پيو ڪري؟
- ماءُ : مونکي ڪهڙي خبر..... مونکي ته ڪن ڇانور.
- پنڻ : گھڻن جا؟
- ماءُ : رڳو هڪ رهڻي جا.
- پنڻ : ائون رهيو آندو اٿئي؟
- ماءُ : ادا الله جو ويٺو آهي.
- پنڻ : اهو ته ستين آسمان تي ويٺو آهي، اُتان اچي مونکي رهيو ڏيئي ويندو ڇا؟
- ماءُ : ادا الله مان ٿو آسرو لاهين. کير (خبر) ڪانه اٿئي ته يارو ڏئي پاڙو، سڀ ڪنهن کي پنهنجو، يارو سڀي رک، الله تنهنجو ڪٽر ڪندو.
- پنڻ : مائي، اهي آهن آسرو ٿاڻيون ڳالهيون. هن هٿ ۾ ڏي هن هٿ ۾ وٺ.
- کيمن : (سر مان) اها هڪ چانديءَ جو رهيو
- پنڻ : رهيو رهيو نا گهرجي ٿو، هيءَ گهرجي ٿو ناڻو
- کيمن : ائون جي هڃئي ناڻو ته گهر لاڙڪاڻو
- پنڻ : مانٽو ناڻي بنا نر ويڳاڻو، ويڳاڻو، ويڳاڻو.
- پنڻ : کيمن پٽ پيمن ها! وات کي ڏي تالو. وڃ ۾ تون ڇو ٿو ڊيڪ ڏين. سيٺ مان آهيان يا نون؟
- کيمن : سائين. پئي. مانو مان توريان ٿو ۽ اوهين ڏوڪڙ ٿا وٺو. جي مان توريان نه ته اوهان جو گڏه ته گپ ۾ گپي پوي نه؟
- پنڻ : هاڻي ڇپ به ڪندين، ڪين رينگت چالو رکندين؟
- کيمن : سائين هڪ رهڻي جو ته سوال آهي. رڳو هڪ رهيو. الله جي بندي جي ماءُ سي به اوهان جو ڀروسو ڪونهي. اوڏر ئي ببن کي به نه مال ڏيندا آهيو. پوءِ هن اديءَ

- پنڻ : پوءِ هن پنهنجي الله جي پٽ وٽائي ڪي موڪلي ڏين ها نه؟
- ماءُ : ادا، توکي ته خبر آهي ته وٽايو پنهنجي پاڻيءَ ۾ ئي نه هوندو آهي. صبح ٿيندو آهي ته جهنگ منهن ڏيئي الائي ڪيڏانهن هلي ويندو آهي.
- پنڻ : چڱو، ٿورو ترس، اتي ئي ڪٿي ويهي ره.
- ماءُ : ادا پنڻ وهڻ لاءِ ڪا ڪرسي ٻرسي به ته ڏي نه؟
- پنڻ : واہ ادي واہ! منهنجو دڪان اوطاق ته ڪانهي جو ڪرسيون ٻرسيون رکان يا تڏا وڃائي ڇڏيان. پوءِ ته حقو به رکڻو پويس جيئن آيو ويو ڦوڪ ڏيئي وڃي.
- ماءُ : چڱو ادا، جيئن تنهنجي مرڃي، ٻر جلدي ڪڇ. ڪٿي تنهنجي دڪان اڳيان نه سڌي الله وٽ پهچي وڃان.
- پنڻ : ادي، ائين نه ڪڇ. پوءِ ته پوليس جا ڏاند اچي ڳٽڙ کان وٺندا ۽ پنڻ کي پينهي ڇڏيندا. (ڪيمن کي) اي ڪيمن گھيرت پيو ڪائين ڇا، جلد ڪر.
- ڪيمن : سائين نجومجي ٿا ڏسجو. برابر گھيرت پيا اچن.
- پنڻ : چورا، ڪر تي آيو آهين يا نندون ڪرڻ آيو آهين؟
- ڪيمن : سائين ڇا ٻڌايانو رات هئي پڳت ڪنور جي پڳت. شروع ۾ ئي چيائين:
- ”نالي الڪ جي ٻيڙو تار منهنجو
- نذر آهيان مان نماڻي، آڌار تنهنجو.“
- سچ پچ منهنجو ٻيڙو ئي تري ويو. اکين مان نند ئي رام رام ڪري هلي وئي.
- سچي رات وينو رهيس. هوش تڏهن آيو جڏهن ڪنور سائين چيو:
- ”ڪيئن ريجهايان، توکي ڪيئن ريجهايان؟
- سرڙو نمايان يا ڦيرڙيون پايان.“
- تڏهن اوهان جي ياد پير ائون گهر ۾ هت منهن ڏوٽي سڌو هيڏي هليو آيس.
- پوءِ ته منهنجو ٻيڙو تار ٿي ويو. پاڻ بدران ڏيڍ پاڻ ٿوري ڏيندين.
- ڪيمن : سائين جي ائين به ٿي ويو ته پڳوان اوهان کي سر ٻڙ ۾ مڃرا ڏيندو.
- پنڻ : مڃرا ڏيندو يا مڃرو ڪرائيندو؟ تون پڳوان کي سڃاڻين سھين؟
- ڪيمن : سڃاڻانس ته ڪونه. پر هن لاءِ ٻڌو گھڻو اٿم.
- پنڻ : ڇا ٻڌو اٿئي؟
- ڪيمن : ته پڳوان ماڻهن جو حساب ڪتاب برابر رکندو آهي.
- پگھلو ريس ڪري هنن سان حساب ري،
- هو موٽي ڪائي مانس، هو مڇيءَ ڪاڻ مري.
- چورا، الائي ڇا پيو بکين؟
- پنڻ : (پنهنجي ئي مستيءَ ۾)
- ڪيمن : سڃا جهان ۾ بک کان پيا کڙيون گهرڙين

(ڏيک ٻيون)

- پنڻ : (پنڻ مل جو دڪان - پنڻ مل کيمن کي چئي ٿو)
 اڙي کيمن، ايڏي دير؟ مال ٿو توري يا مڪيون ٿو ماري؟
 کيمن : ٻئي ڪم پيو ڪريان.
 پنڻ : اهو وري ڪيئن، چورا؟
 کيمن : ٻڌ واري ٻوٽ وٽ مڪين جا ڏير اچي ڪٽيا آهن. سو لي الحال ته ڏاڪو کي
 مڪين کي ترڪ موڪلي ڇڏيو آهي.
 پنڻ : ۽ اهي مٿل مڪيون؟
 کيمن : اهي ٻُڙ هي ٻوٽريءَ ۾ ئي دفن ٿي ويون.
 پنڻ : پورا، آهستي ٻالڪا، پتئين کي به ڪن آهن.
 کيمن : پر سائين، هتي پتتون ڪٿي آهن؟ هتي ته سڀ مائجو آهن.
 پنڻ : پوءِ به تون ڏاڍيان وينو بگين. چڱو جلدي ڪر. پاڻي ماڻو مل بيهي بيهي بند
 بڻجي ويو آهي ۽ اڃا سندس تيل توريو ئي ڪونهي.
 کيمن : سائين تيل ۾ به ڪجهه مڪيون پيون ترن.
 پنڻ : (آهستي) پيون ترن، تيل جو وڃن گھٽ ٿيندو.
 کيمن : سائين ڏاڍا سياڻا آهيو. وس ڇڏيو ته سڀ مڪيون ماري، اُتھنجو به تيل ڪڍي
 وڪڻو.
 پنڻ : هاڻي ڇڏاڻي بڪ بڪ، ٽراڪ ٿي ويا آهن ڪو
 ماءُ : ادا پنڻ، آهين ته ٺيڪ نه؟
 پنڻ : ڇو وٺائي ماءُ، توکي مان بيمار ٿو نجر اچن ڇا؟
 ماءُ : نه ادا، بيمار پون تنهنجا وري، شل ٿي وڃن ڏيري، تون بيمار پوين ته ٻوٽ
 ئي بڪ مري وڃي.
 پنڻ : چڱو ڇڏاڻي ۽ ٻالڪي، ٻڌاءِ اڄ ڪيئن رستو پلجي آئي آهين؟
 ماءُ : واه ادا، ڀاءُ. ڀاءُ ڪو رستو به پلجي پوندو آهي، هنن ڪم ڦاسندو آهي تڏهن
 مائجو مائجو وٽ ويندو آهي. چيو ڪونه اٿن ته :-
 ڀاءُ ڪٿي سڳو خاني زباني
 ناهي آساني، ڪم پوي ٿي ڪل پوي.
 پنڻ : اهو ته برابر ٿي چوڻ. مائجو آهي مطلب، نه ليکي ڀاءُ نه پايي. سو تنهنجو
 هن پنڻ ۾ ڪهڙو مطلب ڦاٽو آهي؟
 ماءُ : ادا ڪجهه ڇانور نهن.
 پنڻ : ته پوءِ ٿورو ترس، توبان اڻ به ڀار ٽراڪ ڪن. اهي پٽائي وٺان.
 ماءُ : ادا، مون به ترس ڪي ڪاڪت ڪانهي. بيمار آهيان، اڻي ڪيئن آئي آهيان.

- ماءُ : ٻڙي، ڪجهه ڇانور ڪٿا ڪپنر گهر ۾ ٺٺن ٺٺن گوپال آهي.
- هيتل : ته هتي وري اُنبار آهن ڇا؟ آڻيون ۽ ڇاڙهيون ڏت ڏهاڙي.
- ماءُ : چو بصر پيءُ ڪمائيندو ڪونهي ڇا؟
- هيتل : ڪمائي ڇونه؟ پر ڪنجوس جو آهي. جڏهن ڪجهه کڻي ته وٺي اچي. سو
- ماءُ : جڏهن ڇم ڇم ڪريس.
- ماءُ : اڳين ڀلا ڇو؟
- هيتل : شايد سمجهندو هوندو ته مان سندس پرڳڻا مالڳڙا ٺاهي کائيندي آهيان ۽ اُن
- ماءُ : طرح سندس اُن ڪپي ويندو آهي.
- ماءُ : ٻڙي-توبه-مڙس ٿيو ڪين مڇر. ڀلا ڪو رپيو اڏ اُڏارو ڏيندين؟
- هيتل : توکي ڇا ٻڌايان مٺي، هو گهر ۾ اڏيلو به نه ڇڏيندو آهي جو کڻي ڪڏهن پڳڙا
- وٺي کان.
- ماءُ : ٻڙي، اوڌر جي ماءُ مٺي ڪانهي. رپيو واپس ڏينديسان.
- هيتل : مٺي، اهو سوال ٿي ڪونهي. هجي ته ڏيان ۽ نه.
- ماءُ : منهنجو ته نصيب ٿي کوٽو آهي. وٽايو الاڻي ڪٿي پيو وسي! گهر گهاٽ جو
- خيال ٿي ڪونهيس. مان ڪريان ته ڪريان ڇا؟
- هيتل : ادي! چيو ڪونه اٿن ته جيڪي هوندو پاڳهه ۾، سو پوندو پاڳهه ۾.
- ماءُ : هائو، لکيو منجهه لاٽ، قلم ڪياڙي ۽ نا وهي. اسان جي نصيب ۾ آهن پتر ۽
- نڪر، سو ڪٿان ملندا ڪٿڪ ۽ ڇانور! ختر وڃان ٿي پنڻ مل ڪريائڻي واري
- وت. مٿو آهي ته مرچون، پر شل ڪا ٻاجه پويس.
- هيتل : تون به اڪن کان ٿي آما گهرين. پنڻ ۽ ٻاجه! توبه، توبه، دمڙي وات ۾
- وجهي مڪه هڻيس، مجال آهي جو دمڙي ٻاهر ڪڍي.
- ماءُ : سچ ٿي چوين ٻڙي، مٺي جي چمڙي ويندي پر دمڙي ٻاهر نه ڪڍندو. وري به
- آجمائانس ته وڃي.
- هيتل : آجمائي ڪي آجمائي، ڌوڙ منهن ۾ پائي.
- ماءُ : ڌوڙ نصيب ۾ هوندي ته ڌوڙ ٿي پائي ايندس.
- هيتل : پر ٻڙي تون ته نيڪ به نٿي لڳين، سو بچار ۾ ڪٿي ڪري نه پئين.
- ماءُ : ڇا ڪريان، رات کان وٺي بخار اٿم، سچ پچين ته بٺ پيا ٿا ٻرن پر لاچار لاءِ
- ڪهڙو آچار؟
- هيتل : تنهنجي مرڃي، پر جي پيٽ منهنجو وس پڄي ته توکي هن حال ۾ جيڪر
- ويڃ ٿي نه ڏيان.
- ماءُ : ٻڙي جو خدا ڪي منجور هوندو، سوئي ٿيندو. بندي جي وس ۾ ڇا آهي؟

هڪ ريٽي جو سوال

جڳديش شهدادپوري

ٽائيم جا پاترو -	
(۱) پنڻ مل	ڪريائي وارو
(۲) ڪيمن	پنڻ مل جو نوڪر
(۳) وڻايو فلٽير	وڻايو
(۴) وڻائي فلٽير جي ماءُ	ماءُ
(۵) هيٽل ٻائي	وڻائي فلٽير جي پاڙيسرڻ
(۶) گلڻ خان	زميندار جو ڪمدار

ماءُ	(هيٽل جي در وٽ) اٿي هيٽل، او هيٽل - ٻڙي ٻڙين تي ڪيئن نه؟ (ڪو به خواب نه، ٿورو ٿرسڻ) ٻڙي چنڊي آهين ڪيئن مري وڃين؟
هيٽل	مڙن منحنجا دشمن، مان ڇو مڙان؟
ماءُ	نه نون ڇو مڙين؟ ڪاٺو جي هڏي جو کاڌي اٿئي.
هيٽل	ٻڙي وڻائي ماءُ، هن وقت ڪيئن آئي آهين؟
ماءُ	ٻڙي ماڻهو جو ماڻهو ۾ ڪير هوندو ته ايندو نه؟ منحنجو به تو ۾ آهي ڪير لالو.
هيٽل	ڇهه، ملي اهڙو ڪهڙو ڪير آهي؟

جڳديش شهدادپوري.

اعتماد ۱۰-۱۲-۱۹۹۱.

سنڌي ۾ پنڻ.

گهروان صاحب اسڪاڊمي طرفان ”معڪڙو مڙين تي“.

نوٽڪري.

سڪاڊمي ٻيون، بڙي نمبر ۲/۷۰۰، اسڪاڊمي، سردار نگر.

اعتماد ۲۸۲۴۷۵.

نالو

جنم

ڄمڻاڻو

القام

پيشو

پتو

- وجيہ : توهان به مون کي بيوقوف بڻائي رهيا آهيو، پر مان بيوقوف ڪونه بڻجندس
- شيلا : (روئندي) اهو سچ آهي سوامي ! اهو سچ آهي. منهنجو پيءُ جيڪو چئڻ رهيو آهي اهو بلڪل سچ آهي.
- وجيہ : بڪواس ٿي ڪرين تون ! جيڪڏهن تنهنجو پيءُ هجي ها ته هو مسواڙ جي جڳهه ۾ چورهي ها. تنهنجو پيءُ ته لڪاپتي آهي. موٽر ڪارن وارو نوڪرن ڇاڪرن وارو بنگلن وارو.
- پريتمداس : وجيہ تون پورو ٻڌ
- وجيہ : (ڪٽيندي) هل جي تنهنجو پيءُ هجي به ته تو مون سان ڳالهه ڇو نه ڪئي.
- پريتمداس : هن کي مون ئي جهليو هو پٽ - مون ئي جهليو هو ته وجيہ سان ڳالهه نه ڪجانءِ.
- وجيہ : (عجب ۾) توهان ئي هن کي جهليو هو ! پر آخر ڇو ؟
- پريتمداس : ڇو جو مان تنهنجي سامهون اچڻ نه پيو چاهيان.
- وجيہ : مون توهان جي چوڻ جو مطلب نه سمجهيو؟
- پريتمداس : مون کي ڏنڌي ۾ تمام گهڻو نقصان پهتو هو، منهنجا پٽ مون کان حصو وٺي مون کان ڌار رهڻ لڳا. اڪيلو هئڻ سبب نوڪرن به ڌوڪو ڪيو سڀ ڪجهه ختم ٿي ويو. مان برباد ٿي ويس. مان توهان کي گهر مان ڪڍيو هو توکي بي عزتو ڪيو هوم ! ان ڪري شرم جي ڪري مان تنهنجي سامهون اچڻ نه پيو چاهيان. مان شيلا کي چنڊيون لکيون هيم ان ۾ لکيو هئو مانس ته توسان ڳالهه نه ڪري. منهنجي طبيعت نيڪ نه رهڻ لڳي. شيلا کي هن جي ساهيڙيءَ جي گھوت جي آفيس ۾ پارٽ ٽائيم نوڪري ملي ويئي. هن مون کي هتي گھرايو ۽ مسواڙ تي روم وٺي ڏنو. هوءَ منهنجي شيوا ڪندي هئي. هوءَ مون سان ئي ملڻ هڻي ايندي هئي، هن کي پگهار سٺي ملندي هئي، جنهن سان هوءَ منهنجي دوا به ڪندي هئي مون کي پاليندي هئي ۽ پنهنجي گهر ۾ به مددگار ٿيندي هئي.
- شيلا : (روئي رهي هئي)
- وجيہ : شيلا آءٌ ايم سوري مون کي معاف ڪر شيلا.
- شيلا : معافي ته مون کي وٺڻ گهرجي سوامي، جو مان توهان سان ڳالهه نه ڪئي.
- پريتمداس : هڪ ريت مان ئي توهان پنهي جو گھنگار آهيان. مان ئي شيلا کي توسان ڳالهه ڪرڻ لاءِ منع ڪئي هئي، جنهن ڪري تنهنجي دل ۾ شڪ جي ديوار پڻڌا ٿي هئي. پر پڳوان جا لک شڪرانا جو تنهنجي من مان شڪ جي ديوار هڻي ويئي.

پريتمداس : بس اڌ ڪلاڪ کن ٿيو آهي ته مان آيو آهيان.

وجيه : سٺو ٿيو جو توهان اچي ويا. توهان توهان

پريتمداس : (ڪليندي) چئو وجيه چئو چاڻو چوڻ چاهين. ڇا توکي منهنجو هتي اچڻ پسند نه آهي ڇا؟

وجيه : نه ڏندي نه اهڙي ڳالهه ته نه آهي..... پر

پريتمداس : آخر تون چوڻ چاڻو چاهين؟

وجيه : توهان وڃڻ وقت شيلا کي به پاڻ سان گڏ وٺندا ويڃو.

پريتمداس : هي تون..... هي تون ڇا چئي رهيو آهين وجيه، آخر ڳالهه ڇا آهي؟ ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي منهنجيءَ ڏيءَ.

وجيه : پڇيوس ڪونه ڇا ته ڪهڙا ڪرتوت ڪيا آهن هن.

پريتمداس : وجيه، هي سڀ ڇا آهي؟ مون کي ته ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي. هينئن گول گول ڇا پيو ڳالهائين. صاف ٻڌاءِ نه، ته آخر ڳالهه ڇا آهي.

وجيه : (غصي ۾) ٻڌڻ ئي چاهو ٿا نه، ته ٻڌو، توهان جي ڏيءَ..... توهان هي ڏيءَ بيوفا، مڪار، نبيح، نالائق آهي.

پريتمداس : بيوفا، مڪار، بيه نالائق آهي. مون تنهنجي چوڻ جو مطلب نه سمجهيو.
(شين جو آهستي روئڻ چالو آهي)

وجيه : (غصي ۾) هيءُ ٻئي پرائي مرد سان لھيل آهي. منهنجي اکين ۾ ڌوڙ وجهي رهي هئي، آخر هن جي پٿري تان پڙو لهي ويو آهي. هيءُ هڪ مرد سان ملڻ روز ويندي آهي.

پريتمداس : نه نه، ائين نٿو ٿي سگهي. منهنجي ڏيءَ اهڙي نه آهي وجيه.

وجيه : مان پنهنجي اکين سان هن کي اتي ويندو ڏٺو آهي.

پريتمداس : اکيون ڌوڪو به کائي سھن ٿيون وجيه، ٿي سگهي ٿو ته اهو هن جو يار نه، پر ٻيو ڪو هجي، عزيز هجي شهن سان هيءُ ملڻ ويندي هجي.

پريتمداس : امپوسيبيل! (غصي ۾) هتي اسان جو ڪونه مت مائٽ ڪونه رهندو آهي.

پريتمداس : ها - ها - ها. وجيه مان ڊاوي سان چئي سھان ٿو ته شيلا نردوش آهي. هوءُ نالائق، بيوفا، مڪار، ڌوڪيباز ڪڍي. وجيه تون مون تي وشواس ڪر هوءُ

وجيه : تنهنجي يار سان ملڻ نه ويندي آهي.

پريتمداس : مون پنهنجي اکين سان ڏٺو آهي، ڇا اهو به غلط آهي.

پريتمداس : تون به هڪ ڀيرو ڏٺو، اهو ٻيو ڪونه پر مان ئي هوس مان، ٻيو ڪير نه ٿي ايندي هئي.

- وجيہ : (غمي ۾) تون اڄ ليت ڪانه آئين ۽ ڇا؟ ايترو سويل آئي آهين تون، تنهنجي
 ساهيڙيءَ توکي جلد موڪل ڏيئي ڇڏي ڇا؟ ڀلا ٻڌاءِ ته سهين تنهنجي ساهيڙيءَ
 مرد آهي ڪين عورت.
- شيلا : (غمي ۾) بند ڪيو! ها بڪواس مان ڪجهه به ٻڌڻ نٿي چاهيان. آخر توهان
 سمجهيو ڇا آهي. مون تي وشواس به ايترو رکيو نه.
- وجيہ : وشواس! وشواس ڪهڙو رکڻو، روز روز دير سان گهر اچڻو، ڇا آهي! هو سڀ؟
 به ويئي هئين ۽ نه پنهنجي يار سان ملڻ. نالائق! مان اڄ سڀ ڏٺو آهي پنهنجي
 اکين سان.
- شيلا : (وينتي ڪندي) پليز ڀڳوان جي نالي ائين نه چئو. مان - مان نردوش آهيان -
 مون تي ڪلنڪ نه لڳايو - مان نردوش آهيان.
- وجيہ : (چماٽ هڻندي غمي ۾) نالائق، بيوفا، مڪار، دغا باز ڪوڙي ڪوڙ ٿي
 ڳالهائين. مان پنهنجين اکين سان ڏٺو آهي. مون کي به ڪوڙو ٿي بڻائين.
 صبح جو ڪونه ويئي هئين ۽ بس ۾ پنهنجي يار سان ملڻ ٻڌاءِ (ٻي چماٽ).
- شيلا : (شانت) (رڻدي).
- وجيہ : (غمي ۾ رڙ ڪندي) بس ڇپ ٿي وئين ۽ نه؟ مان هڪ ڀل به نه رهندس هاڻي
 هتي هڪ ڀل به نه.
- شيلا : هيڏانهن..... ٻڌو..... ٻڌو ته سهين..... ڪيڏانهن ٿا وڃو بيهو ته سهين.
 مان - مان سڀ توهان کي ٻڌايان ٿي. (روڪهارڪي آواز ۾) (در زور سان بند
 ٿيڻ جو آواز..... شيلا سڌا ڀرپي روئي ٿي).
- (در تي ٺڪ ٺڪ..... در کلڻ جو آواز).
- شيلا : ڊڏي توهان! (عجب ۾).
- پريتمداس : ها پٽ، مان آهيان. ڇو توکي منهنجو اچڻ سنو نه لڳو ڇا؟
- شيلا : نه ڊڏي نه، اهڙي ڪاٺي ڳالهه نه آهي. توهان آيا، اهو ته پاڻ تمام سنو ٿيو.
- پريتمداس : شيلو پٽ، ڇو تنهنجي اکين ۾ آنسون؟ تون روئين ٿي ڇا؟ ڇو ٿي روئين تون؟
- شيلا : (گهٻرائجي) نه نه - مان ڪٿي ٿي روئان - مان ڪانه ٿي روئان، ڊڏي مان
 ڪانه ٿي روئان.
- پريتمداس : مون سان ڪوڙ ٿي ڳالهائين، پٽ ٻڌاءِ ڪهڙو دڪر اٿئي.
- شيلا : روئي ٿي.
- پريتمداس : ڇا وجيہ سان جهڳڙو ٿيو اٿئي ڇا؟
- شيلا : ڊڏي..... روئڻ جو آواز.
- (در تي ٺڪ ٺڪ..... در کلي ٿو).
- وجيہ : (غمي مان) ڊڏي توهان! ڪنهن مهل آيا؟

گھسجڻ جو آواز)

(پاڻ مرادو) هون اچوي ٿي ته جلدي اچجو، من ۾ ته خوش هوندي ته ڀلي
ڊير سان اچي. هوءَ ڀلي پاڻ کي سير چواڻي ۾ مان به سوا سير آهيان، اڄ مان
هن جو ڀول کولي ٿي رهندس. هوءَ مون کي بيوقوف بڻائي رهي آهي، آخر
سمجهي ڇاڻي هوءَ پاڻ کي. اڄ ڀلي آفيس ۾ ڊير ٿئي، مان اهڙي هنڌ حلبي
وڃان، جيئن هن کي خبر نه پوي. ها هوءَ سامهون هونل آهي، اندر وڃي وڃان
ٿو.

(هوئل ۾ ريڊيو چالو آهي، ڪوپ پليٽن جي ٽڪريڻ جو آواز)

چئو سيٽ ڇا آڳاٽن، بادشاهي اميري ڪين چالو؟

هڪ بادشاهي ۽ ٻه ڪارا بسڪيٽ (ترسي)

هان ولو سيٽ هي بادشاهي چانهه ۽ هي ٻه ڪارا بسڪيٽ.

(وڃي چانهه پيئي ٿو هلڪو ريڊيو جو آواز به چالو آهي. چانهه پيئڻ جو

آواز)

(پاڻ مرادو) آيا هوءَ ڪونه آئي آهي. ٻه ڪوپ چانهه جا پيٽا اٿس، پندرهان

منٽ گذري چڪا آهن. ها، هوءَ نڪتي ته سجين ها، هوءَ شيءِ ٿي آهي. هون،

اڄ برابر موقعو مليو آهي. (بس بيٺل جو آواز)

(پاڻ مرادو) اڙي هوءَ ته بس ۾ پڙهي ويئي ۽ بس حلبي ويئي. ٻي بس اڻهي

ڪنهن محل اچي. (رڙ ڪندي) رکشا (رکشا جي بيٺل جو آواز) خلدي هن

بس جو پيڇو ڪر (رکشا جي هلڻ جو آواز) بس بس هتي بيهار. (رکشا جي

بيٺل جو آواز)

(پاڻ مرادو) شيءِ لٿي آهي. هالي مان به جھٽ هن جي نظر ۾ ڪونه ايندس.

(موٽرن، رکشائن، سائيڪلن هلڻ جو آواز، ٽائرن گھڻ جو آواز) هوءَ هڪ

هئي ۽ ٻه داخل ٿي آهي. ها مان هتي بيهي ڏسان ته ڪٿي ٿي وڃي هوءَ.

هڪ جڳهه وٽ بيلي آهي. در کڙڪائي رهي آهي، هالي (ٽڪڙو هلڻ جو

آواز) در ته بند آهي هادري کليل آهي پر دريءَ کي پڙدو لڳل آهي. هوا جي

زور تي پڙدو اُڏيو، مان ڏسان ٿو ته ڏسان ٿو ته ڏسان ٿو ته شيءِ هڪ

پرائي پرش طرف جڙڪيل آهي، پرائو مرد پلنگه تي لپيڻو پيو آهي - هيءَ -

هيءَ مان ڇا ڏسي رهيو آهيان. هي ڀڳوان هيءَ هيءَ سڀ ڇا ٿي رهيو آهي.

شيءِ هيءَ هڪڙي نڪرندي، بيولا، مڪار، دغا باز، نااٿي مان هتان هليو

وڃان ڪٿي هوءَ ڏسي نه وئي مون کي. (ٽڪڙو ٽڪڙو هلڻ جو آواز)

(ميوزڪ چالو ميوزڪ بند) (در تي لڪ لڪ در کولڻ جو آواز)

توڏان اچي ويا؟ سٺو ٿيو، جو توڏان هينئر آيا.

وڃي

ويتر

وڃي

ويتر

وڃي

وڃي

وڃي

شيء

- وجيہ : (عجب ۾) صبح جو ويئي آهي، اڃا ڪونه آئي آهي ؟
 منو : ڊنڊي، هي ته روز صبح جو ويندي آهي ۽ هن مهل شام جو گهر ايندي آهي
 بس اچڻ ٿي گهرجي .
- وجيہ : (ويچاريندي) صبح جو ويندي آهي ! شام جو ايندي آهي !! ڪيڏانهن
 ويندي هوندي شيلا هر روز ! هيءُ پئسو - ڪٿان ٿو اچي هيءُ پئسو ! بجيڻ
 ڪيئن ٿو پورو ٿئي گهر جو ! ڪٿي شيلا نوڪري ته ڪانه ڪندي آهي . مون
 کان بنا پچئي ؟ پر نوڪري ڪري ٿي ته مون کي خبر نه پيئي ! پر - پر هو
 نوڪري نه ڪندي هوندي، مون هن کي منع ڪئي هئي . ڇا شيلا (ترسي) نه
 مان به ڪهڙا گندا ويچار من ۾ آڻي رهيو آهيان . شيلا لاءِ نه نه شيلا اهڙي
 نه آهي، شيلا اهڙي نه آهي .
- شيلا : توهان ! - توهان اچي ويا ؟ اڄ سويل آيا آهيو .
- وجيہ : (غمي ۾) تون - تون - ڪيڏانهن ويئي هئينءَ ؟
 شيلا : (مسڪرائيندي) ساهيڙيءَ جي گهر ويئي هئس .
- وجيہ : (رڙ ڪندي) ڪوڙ ٿي ڳالهائين ؟
 شيلا : (آهستي) ڪوڙ ! ڇا جو ڪوڙ ؟ مان ڪوڙ ڪونه ٿي ڳالهائين سمجهو
- وجيہ : (غمي ۾) ڪوڙ ڳالهائيندي شرم نٿو اچيئي . صبح جو ويئي هئينءَ ۽ هينئر
 موٽي آهين، ايتري دير ڇا ٿي ڪيئن ساهڙيءَ وٽ ؟ ٻڌاءِ ؟
- شيلا : (چپ ٿي رهي جواب نٿي ڏئي)
- وجيہ : منهنجي سوال جو جواب نه مليو شيلا .
- شيلا : پليز هينئر مون کي ڪجهه نه چئو . ڪجهه به نه . مون کي مٿي ۾ سخت سور
 آهي .
- وجيہ : مون کي منهنجي سوال جو جواب گهرجي ؟ (غمي ۾)
- شيلا : پليز شانتِي رکو .
- وجيہ : نيڪ آشيلا پر تون جيڪو ڪجهه ڪري رهي آهين، اهو نيڪ نه آهي . پر ياد
 رک تون مون کي گهڻو وقت گمراهه نه رکي سگهندينءَ . (ميوزڪ چالو
 ميوزڪ بند)
- وجيہ : (پاڻ مرادو) اوه ڏهه ٿي ويا ! (رڙ ڪندي) شيلا - آڙي او شيلا .
- شيلا : (اندران ٿي) چئو ڪهڙو ڪم آڻو ؟
- وجيہ : ڏس مون کي اڄ آفيس ۾ ضروري ڪم آهي . سو مان اڄ شايد دير سان اچان ته
 خيال نه ڪج . سمجهيئنه .
- شيلا : (اندران ٿي) ٿي سگهيو ته جلد اچجو .
- (رستي تي وري سائيڪلن جي گھنڊڻين جو، موٽرن جي هارن جو ۽ ٽائرن جي

- وجيه : هون (چرڪ پريندي) !! ؟
- شيله : توهان ڪهڙن ويچارن ۾ گهر ٿي ويا آهيو، جو توهان کي ننڊ ٿي نٿي اچي.
- وجيه : توهان ٿڪجي پيا هوندا، توهان کي آرام ڪرڻ گهرجي.
- وجيه : (غلي ٿيندي) آرام! هون !! شيله آرام ڪئي لکيل آهي منهنجي قسمت ۾.
- شيله : صبح جو تڙ ٽڪڙ ۾ ڪم لاهي آفيس ۾ ويان، اُتي آفيس جي منڙ ماري، گهر اچان ته گهر جي ڪل ڪل مٿان وري مھانگائي. شيله - شيله جيڪڏهن ڪهڙي ٿي حالت رهي نه ته مان پاڳل ٿي ويندس، شيله مان پاڳل ٿي ويندس. ٻه هزار ته قرض چڙهي ويو آهي. هر محنتي گهر جي خرچ جي بجيٽ ويڃي ٿي وڌندي، وڃجي ته وڃي ڪيڏانهن. ڪيئن گهر جي پُورَت پوندي، ڪيئن قرض لهندو؟ (ترسي) تون ڪجهه - تون ڪجهه آيا خرچ گھڻائي سگھنديين؟!
- شيله : (غمي ۾) توهين هي چئي ڇا رهيا آهيو؟ ڪهڙو خرچ گھڻائي ڪهڙو خرچ گھڻايان؟
- وجيه : شيلو پاڻيءَ جو گلاس ته ڏي.
- وجيه : (گلاس ۾ پاڻيءَ جو آواز)
- وجيه : چلو شيله، سمهون هاڻي رات ڪافي گھڻي وڌي ويئي آهي. (ميوزڪ)
- وجيه : (رستي هلي رحيل سائيڪلن جي گھنڊڙين، مولرن جي هارن ۽ ٽائر گھرجڻ جو آواز) (پاڻ مرادو) اڄ - اڄ برابر ٻه مھنڙا ٿي ويا آهن هيٺئر گهر ۾ ڪنهن به قسم جي ڪمي نه رھندي آهي، بجيٽ پوري ٿي ويندي آهي. بچت به ٿيندي آهي. آخر ٻن مھنڙن ۾ اهڙو ٿيو ڇا؟ مھانگائي ته ڪٿڻون پاڻ ڏينھون پوءِ ڏينھن وڃي ٿي وڌندي. (ترسي) هونءَ مان به ڪهڙو نه بيوقوف آهيان. منهنجي زال سمجهو آهي. ڪيئن نه ويچاري ڪر ڪر سان گهر ويلو هلائي. شاباس اٿس. اڄ ته اوچتو شيله کي ياڪر پائي ڪڪ چمي ڏيندس ۽ کيس شاباسي ڏيندس.
- وجيه : (در تي ٽڪ ٽڪ) (در کلي ٿو)
- منو : ڊنڊي! توهان !! اچي ويا. اڄ سويل آيا آهيو.
- وجيه : منو تنهنجي ممي ڪٿي آهي؟ رنڊڻي ۾ آهي ڇا؟
- منو : ڊنڊي ممي ته اڃا ڪونه آئي آهي.
- وجيه : (عجب ۾) ڇا چيئڻ اڃا ڪونه آئي آهي! ڪيڏانهن ويئي آهي تنهنجي ممي؟!
- منو : ممي (ويچاريندي) ممي - ته الائي ڪيڏانهن ويئي آهي. صبح جو ويئي آهي اڃان ڪونه آئي آهي.

- آهيان. مان شادي ڪندس ته وڃي سان ٿي ڪندس.
- پريتمداس : تون ڇپ ڪر شيلا. تون سڪن ۾ پليل آهي، تون دڪ سهن نه ڪري سگهندين ۽ مان توکي ڪيترو نه لاڏ ڪوڏ سان پاليو آهي، مان توکي دڪي نه ڏسي سگهندس شيلا مان توکي دڪي ٿيڻ هرگز هرگز نه ڏيندس.
- شيلا : اهو منهنجي قسمت ۾ جيڪو لکيل هوندو اهو ئي ٿيندو ڊنڊي. سڪ لکيل هوندو ته سڪ جي دڪ لکيل هوندو ته دڪ ئي ملندو. مان وڃي سان ٿي شادي ڪندس. اهو جنهن حال ۾ رکندو ان حال ۾ ئي رهندس. غريب ۽ شاهوڪار ڪو انسان ڪونه بڻايا آهن ڊنڊي.
- پريتمداس : (غصي ۾) تنهنجو دماغ ته ڪونه ڦري ويو آهي شيلا. (نرم ٿيندي) شيلو پٽ، ڇڻو هڪ ڳالهه ٻڌ، جي توهين شادي ڪرڻ چاهيو ٿا ته ڀلي ڪيو پر منهنجو هڪ شرط آهي.
- شيلا ۽ وڃي : شرط ! ڪهڙو شرط آهي ڊنڊي ؟
- پريتمداس : شرط اهو آهي ته وڃي کي هٿ رهڻو پوندو آسان سان گڏ.
- وڃي : توهان جي چوڻ جو مطلب ته مان گهر جمائي ٿي رهان.
- پريتمداس : ها، ان ۾ خرابي ئي ڇا آهي. هٿ تون سڪ سان رهندين دڪ نه ڏسندين، موٽرن ۾ گهمندين، مون کي ڏنڊي ۾ ساڻ ڏج.
- وڃي : سين پريتمداس بس ڪيو هاڻي پليز، ڪونه گهرجن مون کي توهان جون موٽر ڪارون، توهان جا ڏنڌا. مان گهر جمائي ٿي رهڻ نٿو چاهيان سمجهيو
- شيلا : ڊنڊي ! توهان وڃي جي بي عزتي ڪئي آهي. توهان هن جي سومان کي ڌڪو لڳايو آهي. ڊنڊي مان وڃان ٿي وڃي سان گڏ. اسين سول مٽريج ڪندا اسين. مان هينئر نڍي نه آهيان بالغ آهيان، پنهنجو ڀلو برو مان خود سوچي سمجهي سگهان ٿي.
- پريتمداس : توهان جو اهو آخري فيصلو آهي !؟
- شيلا وڃي : ها
- پريتمداس : ٻڌي ڇڏ شيلا توکي منهنجي ملڪيت مان هڪ پاڻي به نه ملندي هڪ پاڻي به نه سمجهيئ ؟
- شيلا : اسان کي توهان جو ڪجهه به نه گهرجي ڊنڊي.
- پريتمداس : (غصي ۾) نڪري وڃو هتان، مان توهان جو منهن به ڏسڻ نٿو چاهيان. تنهنجو ڊنڊي تو لاءِ مري چڪو آهي سمجهيئ. (رڙ ڪندي)
- (فلش بئڪ پورو)
- شيلا : توهان اڃان جاڳي رهيا آهيو، اڌ رات ٿي ويئي آهي.
- شيلا : هيڏانهن - هيڏانهن

منهنجي نپڻ ۾ ننڊ ڪونهي. ويچارن منهنجي دماغ کي گهيرائي ڇڏيو آهي. (ترسي) اڙي هن ڀت تي ڇا ٿو هلي؟ هيءَ ته.... هيءَ ته ڪرڙي آهي، هيءَ هاڻي آهستي آهستي هلنديءَ ميٽر کي ڏسندي، ان طرف آهستي آهستي هلنديءَ جھٽ هڻي ڳرڪاڻي ويندي ميٽر کي. اها حوءِ ميٽر کي جھٽ هڻي ڳرڪاڻي ويئيءَ ميٽر ويچارو ڦٽڪندي ڦٽڪندي مري ويو ۽ ان ڪرڙيءَ جي پٺت ۾ داخل ٿي ويو. اڄ ڪالھ جي مھانگائي به هن ڪرڙيءَ وانگر آهي ۽ اسين ميٽر وانگر ڪرڙيءَ وانگر هيءَ مھانگائي به آهستي آهستي هلندي اسان وچولي درجي وارن ۽ غريبن طرف اچي ٿي. پر..... پر ڪٿي جھٽ هڻي ڳرڪاڻي نه وئي هيءَ مھانگائي! جيئن ڪرڙي جھٽ هڻي ميٽر کي ڳرڪاڻي ويئي. (ترسي) به ٻار ۽ به اسين چار ٻڻا. ڪمائي گھٽ، آدمي وڌيڪ ۽ مٿان هيءَ مھانگائي آف! (ماڇيس کولڻ جو ۽ تيلي ٻارڻ جو آواز) ڪمائي گھٽ ڪم جي ڪري قرض به چڙهي ويو آهي، ڪٿان پورٽ ڪندس مان گھر جي! ڪٿان لاهيندس مان قرض!! ڪوئي مٿي مائٽ ساٿ نه ڏيندو. ڇو جو مون ۽ شبل ٻيول مٽريچ ڪئي آهي نه انڪري منهنجو سحر به ساٿ نه ڏيندو. شاھوڪار آهي ضرور پر هو ساٿ نه ڏيندو. (ياد ۾ ميوزڪ فلش بئڪ)

پر يتمداس : تون..... تون منهنجي ڌيءُ سان شادي ڪندين.....!! تون - تون منهنجي ڌيءُ سان شادي ڪندين!!؟ (کلي ٿو) ها - ها - ها - تون منهنجي ڌيءُ سان شادي ڪندين؟ (ٿونڪ واري آنداز ۾) حبشيت ڏٺي آئي منهنجي ۽ هليو آهين وڏن جي جتيءَ ۾ پسر پائڻ. مسٽر وڃي تو سحرڙا ته مون وٽ نوڪري ڪندا آهن، نوڪري سمجهي. ڪٿي تون هڪ مڊل ڪلاس ۽ ڪٿي اسين شاھوڪار بڻيلن، موٽرن ڪارن، نوڪرن ڇاڪرن وارا. تنهنجي شادي شبل سان ممڪن ڪونهي ۽ ها ڪڍي ڇڏ شبل جو خيال دماغ مان. نو جڙي ڪنگال کي مان پنهنجي ڌيءُ ڏيئي مان پنهنجي ڌيءُ کي ڏکي ڪرڻ نٿو چاهيان سمجهي.

وڃيہ : پر - پر مان شبل کي سڄو پيار ڪيان ٿو، سڄي دل سان چاهيان ٿو. شبل به مون کي چاهيندي آهي. مان شبل کي هر طرح خوش رکڻ جي ڪوشش ڪندس. پر يتمداس : شبل نادان آهي، ٻار آهي، هن کي ڪهڙي خبر ته اميري غريبي ڇا ٿيندي آهي. هن محلن ۾ رهي ڏٺو آهي، موٽرن ۾ گهمي ڏٺو آهي، سو حوءِ تنهنجي جهوپڙيءَ ۾ رهندي؟! نه هرگز نه ٿيندو! ائين. منهنجي ڌيءُ سکن ۾ پليل آهي ۽ مان هن کي ڏک جي لاءِ هر ڌڪو نه ڏيندس سمجهي! (رڙ ڪندي غمي ۾) ڏنڊي توهان جيءُ ڇڻو ڇا پيا!! مان وڃيہ کي چاهيندي

شبل

- وجيه : منو هيڏانهن اچ ڇا آهي، ٻڌاءِ ڇو پيا وڙهو پاڻ ۾
- منو :
- وجيه : هيءُ گهر آهي ڪين جهنگل (غصي ۾ هڪ هڪ چمات ٻنهي کي هڻي ٿو ٻيءَ ٻار روئن ٿا.)
- وجيه : (پاڻ مرادو) هيءُ هيءُ گهر آهي ! هيءَ زندگي آهي ! آفيس وڃ تـ آفيس جو ڪم. جي تر پل دير ٿئي ته صاحب جا ڌڙ ڪا ۽ گهر اچ ته هيءَ ڪل ڪل لڳي پيئي آهي. مان - مان ته تنگ اچي ويو آهيان. هن زندگيءَ مان وڃان ته ڪيڏانهن وڃان.
- شيبلا : (اندران ئي رڙ ڪندي) ڇا آهي ؟ آهي ڇا، آخر ٻار روئن ڇو ٿا ؟
- وجيه : ڇا آهي، شيبلا ڇا جون ٿي رڙيون ڪرين ؟
- شيبلا : (داخل ٿيندي غصي ۾) رڙيون مان ٿي ڪريان ڪين توهان ٿا ڪريو ۽ - ۽ هينئن ٻارن کي ماربو آهي ؟ گهر ۾ اچڻ سان ئي ٻارن کي مارڻ چالو ڪيو اٿو.
- وجيه : (تنگ ٿيندي) شيبلا، مان به ڇا ڪيان. تون پاڻ سمجهو آهين. آفيس مان ٽڪجي ٽڪجي گهر اچان مٿان وري هيءَ ٻارن جي ويڙهه. ٻڌاءِ - ٻڌاءِ ته انسان تنگ ٿيندو ڪين نه.
- شيبلا : پر به ٻار آهن، اُتي ئي وڙهن اُتي ئي نهن. (ترسي) چڱو چڱو هلو هاڻي هٿ منهن ڏوئي اچو تيسنائين مان رسوئي پائي ٿي اچان.
- (پاڻي هارڻ جو آواز، گُرڙي ڪرڻ جو آواز)
- وجيه : (پاڻ مرادو) هي پڳوان هيءَ به ڪا زندگي آهي. ههڙيءَ زندگيءَ کان ته گهر ڇڏي جهنگل ۾ وڃي سنباسي ٿجي. نه گهر جي ڪت پٽ، ڪل ڪل ۽ نه آفيس جي مغز ماري. (رڙ ڪندي) شيبلا (ترسي) اڙي او شيبلا
- شيبلا : (اندران) اچان ٿي اچان، رڙيون ڇوڻا ڪريو (ويجهو ايندي) ها چڪو، ڇا آهي ؟ ڪهڙو ڪم ڦاٿو اٿو مون ۾ ؟
- وجيه : ٿوال ٿوال ڪٿي آهي ؟
- شيبلا : هي ڇا آهي سامهون ته ٽنگيو پيو آهي، اجايو ويٺا رڙيون ڪيو. گهٽ ۾ گهٽ ڏسو ته سهين، الاڻي ڪهڙي ويچارن ۾ ٿا رهو اچ ڪالھ.
- وجيه : چڱو، چڱو هاڻي هل هتان. جلدي هلي رسوئي پاء ته مان اچان ٿو.
- (ميوزڪ چالو ميوزڪ بند)
- گهڙيال جي ٿڪ ٿڪ جو آواز گهڙيال ۱۲ گھنڊ جا نڪاءَ هڻي ٿو، گهڙيال جي ٿڪ ٿڪ چالو آهي.
- وجيه : (پاڻ مرادو) اوه ! ٻارهان ٿي ويا رات ڪافي گذري چڪي آهي. سڀ سمحيا پيا آهن. هڪ هڪ مان ئي جاڳي رهيو آهيان. مان ئي جاڳي رهيو آهيان.

ديوار هتي ويئي

گرداس آهوجا ” آ جيه“

پاٿر:-			
۱.	وڃيه	:	شيلو جو مڙس
۲.	شيلو	:	وڃيه جي زال
۳.	پريتم داس	:	شيلو جو پيءُ وڃيه جو سهرو
۴.	بم ٻار	:	منو ۽ رميش - شيلو ۽ وڃيه جا پٽ
۵.	ويٽر	:	هوٽل ۾ نوڪري ڪندڙ

(در ڪلڻ جو آواز..... منو ۽ رميش پاڻ ۾ وڙهي رهيا آهن)

منو : هيءُ بال منهنجو آهي.
 رميش : هيءُ بال منهنجو آهي. ڀاپا منهنجي لاءِ آندو آهي.
 منو : مميءَ منهنجي لاءِ آندو هو.
 رميش : نه منهنجو آهي.
 منو : نه منهنجو آهي. پاڻ ۾ وڙهن ٿا.
 وڃيه : (غصي ۾) ڇا آهي هي سڀ؟ ڪان، ڇا آهي هي سڀ؟ ڇا جو گوڙ آهي؟ ڇو
 ٿا پاڻ ۾ وڙهو؟
 (ٻار ڇپ ٿي ويا بلڪل شانت)

گرداس آهوجا.
 راجڪوٽ (محراب)، ۱۹۵۴.۲.۰۲
 سنڌيءَ ۾ ڄار.
 واپاري.
 پرنڪاش پون، ۹. ٿاڪواڙي پلاٽ،
 راجڪوٽ. ۲۶۰۰۰۱ (محراب).

نالو
 هنر
 ڇپايل ڪتاب
 پيشو
 پتو

- ڪشورداس : ڇا چيئڻ ؟
- مايا : (ششدر ٿيندي) منهنجو مطلب آهي انجام ٿي ڪريان ڏنڊي.
- ڪانتا : هي سڀ ڇا آهي ؟
- ڪشورداس : اڄ کانپوءِ هي سڀ توکي نه، مونکي ڏسڻو آهي ها ته مايا، تون هينئر ئي اسڪوٽر کڻي مهاراج مولچند کي پاڻ سان وٺي اچ (ٿورو ترسي) اڙي ! هيئن وات ڦاڙي ڇا ٿي ڏسين ؟ جلدي ڪر.
- مايا : (ٻاهر ويندي - خوشيءَ وچان - پريان آواز) ها ها ڏنڊي، بس پنجن منٽن ۾ مهاراج کي وٺي ٿي اچان ! (اسڪوٽر جي چالو ٿيڻ جو آواز - پريان)
- ڪشورداس : ڪيئن ٿي پانٿين ڪانتا ! تنهنجي اُن بدليل زماني جيڪي ڪٿا اُنڪور، توکي ڪارائت ڇاهيا ٿي، اُنهن جو چشڪو وٺڻ کان بچي وئينءَ اهڙي ڀل مان سمجهان ٿو، وري نه ڪندين !!
- ڪانتا : منهنجي سر تان پاڻ ٻار لٿو، هاڻ توهين ڄاڻو توهان جا ٻار ڄاڻن.
- مرلي : پر ڏنڊي، اها بدليل زماني جي ڀل واري ڳالهه منهنجي سمجهه ۾ نه آئي.
- ڪشورداس : (مشڪندي) گهٻراءِ نه ڀٽ، شاديءَ کانپوءِ اُها ڀل تون پاڻيهي سمجهي ويندين پر پهرين پنهنجي مميءَ کان، ان خوشيءَ ۾ هڪ تهڪ ڏياري ڏيکار.
- مرلي : (مشڪندي) چڱو ممي، اڄ منهنجي نالي تي هڪ تهڪ نه ڏيو.
- (ڪشورداس جو پريان کلڻ)
- ڪانتا : توهين ٻئي سَهرُو نائي وينا تهڪ ڏيو.
- مرلي : نه نه ممي تهڪ ڏيڻو ئي پوندو.
- ڪانتا : (پاڻ ڇڏائيندي) اڙي ڇڏ ڪڍي ! (ڪشورداس جو کلڻ)
- مرلي : نه نه ممي، توهان کي منهنجو قسم ! تهڪ ڏيڻو ئي پوندو آيو رام !!
- ها ها او ائين !!!
- (ڪانتا، مرلي ۽ ڪشورداس جا زور زور سان تهڪ ڏيڻ جو آواز)

نوٽ :- هيٺ ناٽڪ جي پاترن جا نالا فرضي آهن، ڪنهنجو به ڪنهن سان سڌو يا اڳسڌو لاڳاپو ناهي.

اچي سيٽ صويراج سان منهنجي مائٽيءَ جي باري ۾، ويهن هزارن جي ڏيتي
ليتيءَ جو سودو ڪري، اڏائي هزار پاڻ هڙپ ڪرڻ تي چاهيا، هن کين اهو به
نه ٻڌايو ته منهنجو مڻو مايا سان آبه ۾ ئي ٿيل آهي.

ڪانٽا : اهڙي ڪميٽي کي ته بندوق جي منهن ۾ ڏيڻ گهرجي.

مرلي : (مشڪندي) نالو ڄاڻڻ کانپوءِ، توهان شايد اڳئين نه ڪريو ممي.

ڪشور داس : مان سمجهي ويس اهو شخص ڪير تو ٿي سگهي.

مرلي : (مشڪندي) ته پوءِ ڏنڊي، توهين ئي اُن شخص جو نالو مميءَ کي ٻڌايو.

ڪانٽا : ها ها اهڙي نيچ شخص جو نالو ٻڌائڻ ۾ هڪڙي جي ڪهڙي ضرورت

آهي؟

ڪشور داس : (گنيپرتا سان) ته پوءِ ڪن کولي ٻُڌ. اهو نيچ شخص ٻيو ڪير نه پر مغربي

سيپتا جي رنگ ۾ رهيل 'مور'، يعني تنهنجو مامو مورند مل آهي، جو اڏائي

هزارن جي لالچ تي پنهنجي پيڻ جو گهر برباد ڪرڻ تي ڪمر ڪشي بيٺو

آهي.

ڪانٽا : (حيرت وچان) هي توهين ڇا چئي رهيا آهيو؟

مرلي : ڏنڊي سچ چئي رهيا آهن ممي اهو توهان جو مامو ئي آهي جو ماڻهن کي

پنپلائي، ڏيتي لپتيءَ جي لالچ ڏيئي، اسان پنهنجي خاندانن جي عزت جو نٺار

ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي.

ڪانٽا : (ڪاوڙ ۾) مونکي ڏيئي ناليءَ کان مٿي، اهو مڻو منحوس مامو ڪونهي. اهڙي

لاالچ کي لت هڻي ٻاهر ڪڍنديس.

ڪشور داس : مامي کي لت هڻي ٻاهر پوءِ ڪڍبو، پهرين منهنجي ٻالهر ٻُڌ (مرليءَ

کي) مرلي، توهان جي شادي جيڪڏهن ٽن ڏينهن اندر ٽڪڙي ٿي وڃي ته

توڪي اعتراض آهي؟

مرلي : مونکي ڪوبه اعتراض ڪونهي ڏنڊي.

ڪشور داس : ليڪه آهي، مان هينئر ئي فون ڪري تنهنجي ماءُ پيءُ کي گهرائي ٿو وٺان

..... (مايا کي پريان سڏ ڪندي) مايا!

مايا : (اندرئين ڪمر ۾ مان ڊوڙي ايندي) يس ڏنڊي!

ڪشور داس : وري اهائي انگريزي! انجام ڪر ته اڄ کانپوءِ ماڻهن سان انگريزيءَ بجاءِ

سنڌيءَ ۾ ڳالهائيندين!

مايا : پرامر ڏنڊي.

- وڃ ۾ اهو ولائتي مور؛ هن گهر ۾ نه ايندو نيسنائين اها هوا گهر کان ٻاهر
نه ڦهلجڻ
- مايا : (وڃڻ - پريان، اندرئين ڪمري مان ايندي) ممي ممي !! هو سامهون
ڏس ڪير پيو اچي !!!
- ڪانٽا : (حيرت وڃان) اڙي ! هي ته مرلي اچي رهيو آهي !!
- ڪشور داس : (عجب ۾) مرلي ! (لفظ بدلي - آهستي) خبر توهان بئي خاموش رهجو
..... مان پاڻيهي ڳالهائيندس هيءُ منجهيل ست هيٺئر مونکي ئي
سلجھائڻو آهي (کيس کيڪاريندي - مشڪندي) اڄ مرلي اچ ڪيئن
نيڪ آهين نه ؟ اچڻ جو اطلاع به نه ڏنڻ !
- ڪانٽا : (آسپس ڪندي) ڇٽ ڇٽ ! شل سدائين خوش هجيئن !
- مرلي : پر ڏنڊي، لڳي ٿو توهان کي ڪنهن به ڳالهه جي خبر ڪانهي.
- ڪشور داس : ڪهڙي ڳالهه ؟
- مرلي : ماڻهن بصر ڇڏي بانس ٿانڌيڌار تائين پهچائي ڇڏي آهي ۽ توهان اڃا
تائين اڻڄاڻ آهيو !
- ڪانٽا : ويهه ته سهين ڇٽ !
- ڪشور داس : (مشڪندي) ها ها مرلي، ويهه چانهه پاڻي پيءُ، پوءِ ويهي ٿا ڳالهيون
ڪريون.
- مرلي : (ٿڌو شوڪارو پريندي) هيٺئر پيٽ ۾ ساهه پيو آهي. خير چانهه ته پوءِ پيئندس
ڏنڊي، (مايا کي) پهرين مايا، ٿڌي پاڻيءَ جو گلاس پري اچ.
- مايا : (خوش ٿيندي) پاڻيءَ کان اڳ ۾، پهرين هي پاڻو کائڻا پوندو !
- ڪانٽا : (خوش ٿي - مشڪندي) لڳي ٿو مرليءَ جي اچڻ کان اڳ ۾ ئي مايا، هي پاڻو
پچائي رکيا هئا (سڀني جا گڏيل ٿهڪ)
- ڪشور داس : (ٿورو گنيپير ٿيندي) هن خوشيءَ سان ڀريل وايو منڊل ۾ ٿوري دير اڳ، غم جا
ڪارا ڪڪر ڇانيل هئا مرلي !
- مرلي : (حيرت وڃان) ته ڇڻبو اها هوا هتي به هلي چڪي آهي !
- ڪشور داس : ها مرلي، اها بدليل زماني جي هوا، توهان کان وڌيڪ اسان وٽ هلي رهي
آهي.
- مرلي : پر ڏنڊي، پنهنجي طرفان خاطري ڏيڻ کان اڳ، مان انهن افواهن جي باري
۾ توهان کي ڪجهه ٻڌائڻ چاهيندس.
- ڪانٽا : ها ها، ڇٽ ڇٽ.
- مرلي : حقيقت ۾ ممي، توهان جي ئي هڪ ويجهي عزيز اسان وٽ، گانڌيڌار ۾

.... ڪانٽا !! (ٿورو ترسي) آخر اُهو ئي ٿيو جنهنجو مونکي ڊپ هو !!
 شاديءَ کان اڳ چوڪري چوڪريءَ کي پرائي گھر رات رات رحڻ جي اجازت
 ڏئي ، مڙڪي ٿي مون سان ٻالھ ڪرين ته چوڪري ڏينھن سان آهي !!!
 هٿ وٺي ڏيئي جي ستياناس ڪري، هاڻ بدناميءَ جا بناوٽي ڳوڙها ٻارڻ
 ويٺي آھين !!! ڪاٿي ڏنڻه وائڻي سڀيتا جا ڪٿا انگور ؟ اڃا ڇڏ ڇڙو اڳ
 ٻارن کي ! ننڍي ناليءَ کي اڃا به سڄو سال پاڻ وٽ رھائج اُن ۾ خاندان
 جي ناموس ٿيندي ! گھر گھر ۾ تنهنجي چرچا ٿيندي پاڻ سان گڏ
 منهنجو به منهن ڪارو ڪري ڇڏين ٿا !! هينئر ڪهڙو منهن ڪٿي مان
 دڪان تي ويندس ؟ اوڙو پاڙو، گھٽي بازار، جتان به لنگهندس، ماڻھن
 جا اُچارا مون ڏانهن ئي هوندا

ڪانٽا : (وڇڙ) توهين پنهنجي ئي ڳالهائيندا رهندا يا ڪجهه منهنجي به ٻڌندا ؟
 ڪشور داس : (ڪروڙ ۾) بڪواس بند ڪر ! تنهنجي ٻڌڻ سان ئي ته هيءَ نوبت آئي
 آهي اُن لاءِ جوابدار تون نه پر مان آهيان تنهنجي وائڻي مامي
 مور جو پير ، هن گھر ۾ پوڻ سان، تون ستين آسمان تائين پهچي وئين ٿي
 ٻاهرين ڏيک ويڪر ۽ اڃا ئي آدمير هي اوت ۾، تو ٻارن ۾ غلط سنسڪار وڌا
 آهن.

ڪانٽا : ته پوءِ ڇا ٿيو دڪان سان گڏ گھر جو به ڪاروبار ! مونکي ڪهڙي لاچارِي
 پئي آهي

ڪشور داس : (وڇڙ) ها، ڇا، ڇا ٿيندس (زور سان واکو ڪندي) خبردار ! جيڪڏهن
 منهنجي اجازت ڪانسواءِ ٻين گھر ۾ ڪير به آيو ويو آهي ته مان اُن کي ڏسي
 وٺندس ڪنن مان ڪجهه ڪڍي ٻڌي ڇڏ آڇ کان پوءِ ٻين گھر ۾ تنهنجي
 مامي مورند جي هڪ به نه هلندي.

ڪانٽا : هُن کي وري ڪنهنجي غرض پيئي آهي ڇا ؟
 ڪشور داس : (زور سان) آسان کي به سندس غرض ڪانهي ! انهيءَ تنهنجي بدليل
 زماني جي پڙت کي، مان لتون هڻي گھر کان ٻاهر ڪڍندس !! هيل تائين اهو
 سڀ مان ڇپ ڇاپ ڏسندو رهيس، پر هينئر

ڪانٽا : (وڇڙ) انهن اڃاين رڙين ڪرڻ کان، ڏيئي جي باري ۾ ڪجهه سوچيو.
 ڪشور داس : (سهڪندي) مون سڀ سوچي ڇڏيو آهي.
 ڪا : ڇا سوچيو آٿو ؟

ڪشور داس : اڳ ٻڌائڻ جي ضرورت ناهي مان اڄ ئي گانڌيڌام ويندس ۽ هن
 ۾ ئي شاديءَ جو مهورت ڪڍائي، پوءِ واپس ايندس. پر ياد رک، ان

- رستو ٿوڙي، مرليءَ جو مڱڻو، توهان جي دوست ديوان دولترام جي ڌيءَ
دمينتيءَ سان ٿي به ويو آهي.
- ڪشور داس : اها نه صرف اڻ ٿيڻي پر ناممڪن ٻالھ آهي، ڇاڪاڻ ته مرليءَ جو پيءُ انهن
مان نه آهي، جيڪي ماڻهي ٿوڙن ۽ جوڙن جي وڌندڙ مرض کي فشن سمجهندا
هجن. هو اسان وانگر پئسي کان وڌيڪ، خاندان جي عزت کي وڌيڪ وزن
ڏيندو آهي.
- ڪانٽا : توهان کي ڪهڙي خبر؟ زمانو بدليو آهي، اُن سان گڏ ماڻهو به بدلجي ويا
آهن..... مرليءَ پيءُ وٽ هينئر اڳيون پئسو نه رهيو آهي. کيس ٻه نياڻيون
اڃا اُڪلائڻيون آهن ۽ ڪمائيندڙ صرف هڪ پٽ آهي..... اهڙي حالت ۾،
پئسي جي لالچ کانئس اهو ڪير نٿي ڪرائي سگهي؟
- ڪشور داس : نه، هرگز نه!.... مان مرليءَ جي پيءُ کي چڱيءَ طرح سڃاڻان. شاديءَ جهڙي
پوتر ٻنڌن کي هو گڏي گڏيءَ جي راند نه سمجهندو آهي... (ٿورو ترسي) پر
مان سمجهان ٿو اهي اجايا سجايا من گهڙت پوٽ ٻچڻ وارو ٻيو ڪير نه پر
تنهنجو اهو، ”ولائي مور آهي“!
- ڪانٽا : پر مان ٿي چوان هن کي ڪوڙ ٻالهاڻن جو ضرور ئي ڪهڙو پيو آهي.... سموري
حقيقت، گانڌيڌام مان ڪنن سان ٻڌي آيو آهي.
- ڪشور داس : تنهنجي ان ولائي مور جا پير هن گهر ۾، مونکي شروع کان ئي نه وڻندا آهن.
هن گهر جي مان مريادا ۽ هلت چلت کي هو اندران ئي اندران کات هڻي رهيو
آهي..... (ٿورو ترسي) خير، ڪجهه به هجي، پر انهن واهيات افواهن کي
دور ڪرڻ لاءِ، مان اڄ ئي گانڌيڌام وڃي، شاديءَ جي تاريخ پڪي ڪري
ايندس.
- ڪانٽا : (ٿڌو شوڪارو پريندي) ڀڳوان ڪري اهي سڀ ٻالهيون شل ڪوڙيون هجن، نه
ته انرت ٿي ويندو!..... اهو به ٻڌو انرت!!
- ڪشور داس : (پورو نه سمجهندي) ٻڌو انرت!.... ڇا مطلب؟
- ڪانٽا : ماڻهي ٿڌن جي مونکي ايتري پرواهه ناهي، جيتري مايا جي بدناميءَ جي.
- ڪشور داس : (سوالي نظر سان) مايا جي بدنامي!... آخر تون چوڻ چاڻي ڇاهين؟
- ڪانٽا : توهان شايد مايا جي روڻن جو ڪارڻ نه سمجهيو..... پنهنجي ڪٿي جو ڪيتو،
پاڻ سان گڏ ماڻهن کي به لوڙائي، منهن ڪارو ڪري، هينئر اُلتيون ڪري
رهڻي آهي..... نياڳي هينئر ڏينهن سان آهي!!
- ڪشور داس : (فضا ۾ هڪ زوردار گرچا ڪندي، ميز تي رکيل شيشي جو گلاس کڻي، زور سان
سامهون پٽ تي اُچلي ٿو - گلاس جي ٽڪر ٽڪر ٿيڻ جو زوردار آواز) ڪانٽا!

ڪانتا : (چينيندي) تنهنجو نه ته ڄا، منهنجو ڏوهه آهي ؟ گھمڻ ڦرڻ جي
 آزادي، توکي خاندان جي عزت تي لکڻو لڳائڻ لاءِ ڏني هئڻ ؟ (يسڪيون
 چالو) شرم حياءُ جا ليڪا لتاڙڻ کان اڳ ۾ ٻڌي نٿي مٽين ؟؟؟
 ميا : (روئندي) ان ۾ مان ڇا ٿي ڪري سگهان ممي ! توڻي ته چئي ڇڏيو ته
 فنڪشن پوري ٿيڻ کانپوءِ رات ريتا جي گھر رهي پئجو !!
 ڪانتا : (ڪاوڙ ۾) ڏوڙ پئي آهي تنهنجي منهن ۾ ! پاڻ سنڀالڻ تنهنجو فرض
 هو ڪيئن منهنجو ؟ (يسڪيون) جڏهن ڪاليج فنڪشن به سويلئي پورو
 ٿيو ته پوءِ رات رات جو ڪهڙو ضرور هو ؟
 ميا : مرليءَ ريتا جي زور ڀرڻ تي ئي مان رهيس (يسڪيون)
 ڪانتا : (تڪي آواز ۾) ڏوڙ پاتڻ پنهنجي منهن ۾ ! ٻڌي مرڻ گھريو هو
 ميا : بي شرم، منهن ڪارو ڪرڻ کان اڳ، ماڻهن جي عزت جو به نه سوچيئ ؟
 ڪشورداس : (زور سان يسڪيون ڀري روئندي) ممي !!!
 ڪانتا : (وچين ڪمري مان - پريان آواز) ڪانتا ! او ڪانتا !! اڙي پائي
 ڪشورداس : ڳالهه ڇا آهي ؟ هي ميا ڇو روئي رهي آهي ؟
 ڪانتا : (پريان) ها ها اڃان پيئي ! (ميا کي) بس ڪر هاڻ (هلندي) ميڪ
 ميڪ ڪري روئي، هاڻ گھر کي ڏيکارڻ ٿي چاهين ؟
 ڪشورداس : (پريان ڪانتا کي ايندو ڏسي) ڪهڙي ڳالهه آهي ڪانتا ؟
 ڪانتا : ان ڳالهه تي پوءِ ٿا اچون. پهرين اهو ٻڌايو ته توهان جي ڪنن تي ڪو پرلاڙ
 پيو آهي يا نه ؟
 ڪشورداس : ڪهڙو پرلاڙ ؟
 ڪانتا : ته توهان جو سڪيلڊو لالچي سين، وڌيڪ ڏيتي لپتيءَ جي لالچ ۾ اچي،
 مرليءَ جي ماڻي ٽوڙڻ ٿو چاهي.
 ڪشورداس : (چڙڪ ڀريندي) ڪير ٿو چوي ؟
 ڪانتا : ماڻهو ٿا چون ٻيو وري
 ڪشورداس : (وچ ۾) ماڻهن جو ٻيو ڪم ئي ڪهڙو آهي ! به گھر ٺاهڻ بدران ڊاهڻ ۾
 ئي ڪيئن مزدو ايندو آهي تنهن کانسواءِ مرليءَ جي پيءُ جهڙي خانداني
 مان مريادا ۽ عزت دار شخص ۾ منهنجو پورو وشواس آهي.
 ڪانتا : اُنهيءَ ئي شخص توهان سان وشواس گھات ڪري، ويهه هزار روڪه ڏيتي
 لپتي وٺي، مرليءَ جو مڱڻو پئي هنڌ ڪري به ڇڏيو آهي.
 ڪشورداس : اها سڀ زباني بڪواس آهي.
 ڪانتا : اها بڪواس نه پر حقيقت آهي. مون ته ايتري قدر به ٻڌو آهي ته اسان سان

اڙي هي ته سامهون مُرلي پيو اچي ! (آهستي) هوشيار رهڃ مايا ۱
(پريان آواز) اڃ اڃ مُرلي اڃ ڪيئن گهر ڳولهن ۾ تڪليف ته ڪان
ٿيئم ؟

مُرلي : (پيرين پوندي) نه نه ممي، پريان ڪشن گهر ڏيکاري هليو ويو.
ڪانٽا : (ٻانهن کان جُهلي اُٿاري، آسپس ڪندي) چُٽ پُٽ، شل سدائين خوش هجي
(مايا ڏانهن اُشارو ڪندي) چڱو، هن سان مل مُرلي، هيءَ
مايا : (وچڀر - هٿ وڌائيندي) ” ويري گلڻڊ ٿو ميت يُو “ !

مُرلي : (هٿ ملائيندي) مونکي به گڏجي خوشي ٿي.
ڪانٽا : (مشڪندي) اڙي ! توهان ٻئي هٿ هٿ ۾ ملائي ته ائين گڏجي رهيا آهيو،
ڄڻ هڪ ٻئي کي اڳڀر به ڏٺو هجيؤ !

مُرلي : (مشڪندي) پيو نه ته فوٽا ته ضرور ڏنا آهن ممي ! (ٽنهي جا تھڪ)
ڪانٽا : (مشڪندي) اها برابر ڳالهه آهي چڱو مُرلي، مون توهان جي همڻ جو
اچو ڪو پروگرام تيار ڪري ڇڏيو آهي اڃ تون مايا سان گڏ پڪڇر تي
ويندين.

مُرلي : هرو پرو اڃ ٿي وڃڻو پوندو ؟
ڪانٽا : ها، پڪڇر تان ٿي سڌو ڪاليج فنڪشن تي به گڏ ويندءَ ۽ ها پيو ٻڌ مايا.....
مايا : (وچڀر) پر ممي

ڪانٽا : (وچڀر ڪٿي) پر ٻر ڪجهه به نه ۽ ها مرلي، تون اهو چمپل لاهي
بوٽ پائي وڃڻ.

مُرلي : بوٽ نه مون وٽ ڪونهي.

ڪانٽا : ته پوءِ مايا، تون شيام جو بوٽ ڏينس ته پائي وڃي.

مايا : پر ممي، شيام جو پير ڊگهو آهي، موهن جو بوٽ ٺهي ايندس.

ڪانٽا : ته پوءِ نيڪه آهي، اهو ڏجانس ۽ پيو ٻڌ مايا، مان هينئر ڪر سان بزار

وڃي رهي آهيان، توهين جلدي پڪڇر تي وڃجو (پريان ويندي)

اسڪوٽر جون چاٻيون مشين جي خاني ۾ پيئون اُٿئي ! او ڪي..... !

”بيست آف لڪ ٿو بوٽ آف يُو!!“ سي ... يُو !!!

مايا ۽ مرلي : (پريان ٻئي گڏ) ” ٿڻڪه يُو ! ٿڻڪه يُو ممي !! باءِ !!! “

---: درشيم ٻيون : ---

(اندرئين ڪمري مان مايا جي روئڻ ۽ سسڪين جو آواز)

مايا : (سسڪين جي وچڀر) پر ممي ! ان ۾ منهنجو ڪهڙو ڏوهه ممي !

- مايا : (پريان آواز - آهين دروازي کان - ڊوڙنڊي) ممي ! ممي !!
- ڪانٽا : (پريان) اجا ! مان جتي آهيان مايا !!
- مايا : (پريان - روسامي واري آواز ۾) آوه ممي ! وات ۾ ڏس ممي ؟
- ڪانٽا : (ويجهو آواز) ڇو ڇو توکي وري ڇا ٿيو ؟
- مايا : (ويجهو آواز) ڏس نه ممي ريتا جي ڇوڻ تي پڪڙڻ جون ٻه ٽڪيٽون وٺي آيس (روسامي واري آواز ۾) ” ٻٽ ڏ ٻٽي ٿرل ڪٽڻ نات ٿرڻڊ آپ ! “
- ڪانٽا : وري گھر ۾ انگريزي !
- مايا : آوه ممي ! تون ئي ته چوڻدي آهين، هن بدليل زماني ۾ سڀني سان انگريزيءَ ۾ ڳالهائڻ گھرجي !
- ڪانٽا : اهو سڀ گھر کان ٻاهر، ماڻهن سان ته سنڌيءَ ۾ ڳالها.
- مايا : (ماءُ جي گھڻيءَ ۾ ٻانهون وجهي لٽڪندي) ” آءُ اٽم سو ساري ممي ! “
- مان به ڇا ڪريان ممي، عادت پئجي ويئي آهي.
- ڪانٽا : چٽو ليڪه آهي، ڀٽ پڪڙڻ ۾ ڪهڙي شو ڇو پروگرام ٺاهيو اٿو ؟
- مايا : سيڪنڊ شو ممي. ” آفٽر ورڊس ووٽي ول آئينڊ آؤر ڪاليج فنڪشن “
- (غلطي محسوس ڪندي) ” آوه ! آءُ اٽم ساري !! منهنجو مطلب آهي، پوءِ اسان کي ڪاليج فنڪشن آئينڊ ڪرڻو آهي.
- ڪانٽا : خير، اڄ پروگرام ۾ ريتا جو توسان ڪئسنل.
- مايا : ڇو ممي ؟
- ڪانٽا : سوال جواب بند، پهرين منهنجي ڳالهه ٻڌ ٿرلي محني جي ٿرينگه لاءِ هتي آيل آهي، ان ڪري
- مايا : (وچ ۾) ڪهڙو ٿرلي ممي ؟
- ڪانٽا : اهوئي خنڊن سان تنهنجو مڻڻو ۽ ڇهن محني کانپوءِ شادي فڪس ٿيل آهي.
- مايا : (لاڏ وڃان) نو نو ممي پليز !
- ڪانٽا : پليز پليز ڪجهه نه، مان هڪجي ڇوان اهو ڌيان سان ٻڌ. محنو اسان وٽ رهندو، بس هينئر اچڻ وارو آهي. تون هٿ ملائي آزاد نموني ساڻس گڏ ڪنديءَ ريتا بدران ٿرليءَ سان گڏ، پڪڙڻ تان ٽي سيڙو ڪاليج فنڪشن آئينڊ ڪنديءَ
- مايا : (وچ ۾ - لاڏ سان) آوه ممي !
- ڪانٽا : ۽ ٻيو ٻڌ، ڪاليج جو پنڌ پري آهي، فنڪشن تي دير ٿي وڃبو ته رات ريتا جي گھر رهڻي پئجيو. فون ڪري اهايو وقت وڃائڻ جي به ضرورت ناهي منهنجون ڳالههون (اوچتو پريان ٿرليءَ کي ايندو ڏسي - آهستي)

ڪشور داس : برابر ڳالهه آهي، پر اصولي طور مان اُن قسم جي چڙواڳيءَ ۽ هلڪرائپ جي خلاف آهيان. خود تون به ڏهه سال اڳ، پنهنجي مڱيل ماسٽر جي سرهه ڳالهائڻ ٻولھائڻ تان ئي چٽرون ڪندي هئينءَ.

ڪانٽا : اُهو وقت ٻيو هو، هينئر ”زمانو بدليو آهي“!..... اڄ جيڪڏهن چوڪري کلي دل سان، هٿ ۾ هٿ ملائي، آزاد نموني نٿي هلي ته چوند! ته چوڪري موڳيءَ وائڙي آهي، ان ڪري پنهنجي شياڻ ڪي به، شاديءَ کان اڳ مون بمبئي موڪليو هو ته جيئن چوڪريءَ جي هلت چلت ۽ ويچارن کان واقف ٿي سگهي. هن بدليل زماني ۾.....

ڪشور داس : (وچ ۾ ڪٽيندي) ولايت مان ٿي تنهنجو مامو مورند آيو آهي، پر رنگه توتي چڙهي ويو آهي. پاڻ ته پنهنجي ڪايا بدلي، مورند مل مان بدلجي، ”مستر مور“ ٿي ويو آهي، پر بدليل زماني جي اوت ۾ توکي به اُبتا ٽپا ڏياري رهيو آهي. تون اهو به وساري ٿي ڇڏين ته تنهنجو اهو بدليل زمانو ڪڏهن ڪڏهن ڪٿا انگور به ڪرائي سگهي ٿو.

ڪانٽا : پنهنجي شيلا جي شاديءَ ۾ ڪهڙا ڪٿا انگور کاڌا هئو؟..... تنهن کانسواءِ شياڻ جي شادي به ائين ئي ٿي هئي.

ڪشور داس : ڪانٽا، تون اهو چو ٿي پلجين ته شياڻ پنهنجو پٽ آهي ۽ مايا ڌيءُ آهي!..... ڌيءُ جي ٿوري لاپرواهي، خاندان تي عمر ۾ جو داغ لڳائي سگهي ٿي.

ڪانٽا : شيلا جي شاديءَ وقت ڪهڙو توهان جي خاندان کي داغ لڳو؟..... اڙلاد خاطر بدليل زماني سان گڏ، اسين به ٿورو بدلياسين ته ڪهڙي اربع خطا ٿي؟

ڪشور داس : ڳالهائڻ ٻولھائڻ جي خلاف مان نه آهيان، پر شاديءَ کان اڳ، ناني گهر ۾ رهائڻ کان اڳ، ماءُ پيءُ کي به دفعا سوچڻ گهرجي.

ڪانٽا : صرف ٻه دفعا نه، مون ڏهه دفعا سوچيو آهي ۽ اُن جو انتظام به اڳ ۾ ئي ڪري ڇڏيو اٿم.

ڪشور داس : (حيرت وچان) ڇا مطلب؟

ڪانٽا : مطلب اهو ته ڪشن ذريعي، سامان سميت مرليءَ کي هينئر کان ئي، اسان وٽ رهڻ لاءِ چواڻي موڪليو اٿم. هو بس اچڻ ۾ ئي هوندو.

ڪشور داس : جڏهن هر ڪو ڪم تون بدليل زماني موجب ڪٽڻ تي چاهين، ته پوءِ ٻُٺ ورائي ٺهارڻ جي ضرورت ئي ڪهڙي آهي؟..... (ويندي) مان ته هلاڻ ٿو..... (پريان)

تون ڄاڻ تنهنجو ڪم ڄاڻي.

ڪانٽا : (پريان) پر رات جو جلدي موٽجو.

ڪشور داس : (پريان) ها ها... ڪوشش ڪندس!... (پنئين در کان ٻاهر وڃي ٿو)

ڪشور داس : (مشڪندي) اُها به گرم يا ٿڌي؟

ڪانٽا : ٿڌيءَ جي ڳالهه ناهي، پر پنهنجو مڙلي آيو آهي.

ڪشور داس : (حيرت وڃان) پنهنجو مڙلي ! پر ڀڳوان ڀلو ڪريئي مڙلي به اُنِيڪ

آهن، تنهنجو ماسٽر مڙلي، منهنجو پيٽيو مڙلي، منهنجو ماسٽر مڙلي،
تنهنجي وڏي پيٽ جو ننڍو ڏير مڙلي، آخر تون ڪهڙي مڙليءَ جي ڳالهه
ڪري رهي آهين؟

ڪانٽا : اُنهن مان ڪنهن به مڙليءَ جي نه، پر توهان جي سينٽرل سٽلڊاس جي ڳالهه
ڪري رهي آهيان نه، جنهن جو پٽ پنهنجي ماما سان مڱيل آهي.

ڪشور داس : ته پوءِ سولي سڌي ڳالهه ڪر نه، (مشڪندي) خسيس ڳالهه ڪي وٺي ايڏا
وڪڙ ڏنا اٿيئي.

ڪانٽا : ڪمال آهي ! وڪڙ مان ڏئي رهي آهيان يا توهين؟

ڪشور داس : چڱو بابا، مان ئي وڪڙ ڏيئي رهيو آهيان، پر تون مطلب جي ڳالهه ڪر ها
ته ڪڏهن آيو آهي مڙلي؟

ڪانٽا : ٿيو ڏينهن آيو آهي.

ڪشور داس : ڪمال آهي ! ٿي ڏينهن آئي ٿيا اٿس ۽ اسان کي منهن به نه ڏيکاريو
اٿس.

ڪانٽا : توهين به ڪنهن ڪنهن مهل ٻاراڻيون ڳالهيون ڪندا آهيو.

ڪشور داس : (مشڪندي) وري ڇا ٿيو؟

ڪانٽا : ٻيو وري ڇا ٿيندو ! اهو به ڪونه ٿا سوچيو ته پنهنجي چوڪريءَ کي
مڱي اڃا ڇهه مهنا ٿيا آهن ۽ ڪناري ڪمي، بنا گهراڻن جي چوڪرو گهر

۾ پير ڪيئن رکندو؟

ڪشور داس : نيڪ آهي، سڀاڻي گهر رسوئيءَ تي گهرايونس به کڻي، پر لتل ڪٿي آهي؟

ڪانٽا : ڇنڀن گهٽيءَ ۾ رهندڙ سندس دوست ڪشن وٽ لتل آهي. اُهوئي اڄ ڳالهه
ڪري ويو.

ڪشور داس : بس نيڪ آهي (اُٿندي) مان هيٺئر ئي رات جي رسوئيءَ جي دعوت
ڏيئي ٿو اچانس.

ڪانٽا : ٻيو ته سهين توهان به بنا پوري ڳالهه سمجهڻ جي يڪدم هلڻ لڳا.

ڪشور داس : (بهندي) اڃا به ڪجهه رهجي ويو آهي ڇا؟

ڪانٽا : ها، گهڻو ئي رهجي ويو پهرين وهو.

ڪشور داس : (وهندي) وينس هاڻ ڇٽ.

ڪانٽا : (سامهون ڪرسيءَ تي وهندي) منهنجي هڪ راءِ آهي، جيڪڏهن توهان مڃو

زمانو بدليو آ

چمن شرما

پاټر :-

۱. : كشورداس : آبرودار واپاري
۲. : كائتا : كشورداس جي پٽني
۳. : مايا : كشورداس جي ڌيءَ
۴. : مڙلي : مايا جو مڱيٽر

- ڪائتا : توهين اها اخبار پيا پڙهون؟
 ڪشورداس : ڪو غلط ڪم ڪيم ڇا؟
 ڪائتا : ٻيو نه ته وري ڇا؟ ميز تي رکيل چانهه لڙي ويئي
 ڪشورداس : (اخبار رکندي) چڱو بس، اخبار رکيم هاڻ ڏي چانهه.
 ڪائتا : (ڏيندي) هان ولو.
 ڪشورداس : (ڏک ڀريندي - پيئڻ جو آواز) اوه! ڇپ ٿي سڙي ويئي! هن کي
 لڙيل چانهه ڇيئ ته گرم ڇا هوندي؟
 ڪائتا : چڱو هاڻ ان ڳالهه کي ڇڏي، مطلب هي ڳالهه کي ولو.

- نالو : چمن شرما.
 جنم : ۱۹۲۲-۵-۹.
 سنڌي ۾ ڇھ نالڪ.
 گھراڻو سنڌي اڪاڊمي طرفان ۵، راجسٿان سنڌي
 اڪاڊمي طرفان ۱.
 رٽائرڊ سرڪاري نوڪري.
 ۲۰۲۵-۲۸۲۲۷۵-۵۰۵ احمد آباد، سرڊار نگر،

- ڄاڻ :
 ڇپايل ڪتاب :
 عالم :
 پشو :
 پتو :

- وتايو : اسان جون سدائين دعائون توهان سان گڏ آهن. پر جيڪي ڪجهه گهرڻو ائيني
 اهو هن رب کان گهر اسين ته رب جا بندا آهيون. ڪرڻ ڪرائڻ، هلائڻ
 وارو اهو هڪ مالڪ آهي. (ويندي) رام ريجهاءِ بندا رام ريجهاءِ بندا.
- موهنداس : پر درويش تعويذ ۾ لکيو ڇا؟
- رامنداس : درويش چيو ته مون ڪجهه به نه لکيو آهي.
- موهنداس : اسان جي سامهون ئي ته هن لکيو.
- رامنداس : برابر
- موهنداس : پوءِ درويش ائين چيو ته مون ڪجهه به نه لکيو آهي.
- رامنداس : چير ته سهين الله لوڪ آهي. مٺن جا ڪم ڀريو پاڻ ڪندو آهي.
- موهنداس : هل ته ڏسون هن تعويذ ۾ ڇا لکيو آهي؟
- رامنداس : هلو پوئي ڄاڻي جون واڌايون به قبول ڪريو.
- موهنداس : سڀاڳي اتان منائي ڪٿي اچ ته رامنداس جو منهن منو ڪرايون ۽ نهن جي
 گلي ۾ جيڪو تعويذ پاتو آهي به ڪٿي اچ.
- رامي : منائي ته مان درويش لاءِ ڪٿي پئي آيس هان وٺو تعويذ وري ڇا ٻالھ
 آهي.
- موهنداس : (پڙهندي) لکيل آهي يا خدا اچ تنهنجو وتايو خوش ۽ گڏهه به خوش باقي
 رهي مائي، سو هاڻ تون ڄاڻ ۽ مائي ڄاڻي.
- رامي : هن جو مطلب ڇا آهي!
- رامنداس : (سمجھائيندي) فقير جو وڏو مائت خدا آهي. سو فقير پنهنجو احوال خدا
 کي هن خط ذريعي موڪليو، ته سائين اچ تنهنجو وتايو خوش، وٽائي جو گڏهه
 به خوش. باقي مائي ڄاڻي تون ڄاڻ. اسان توهان جي نهن جي تڪليف
 جي ٻالھ وٽائي سان ڪئي. اسان جيڪو وٽائي کي ٻڌايو فقير اها ٻالھ چئي ۽
 ذريعي خدا کي موڪليائين. درويش جئن ئي چئي لکي بس ڪئي ته يڪدم
 چئي ۽ وارو احوال خدا کي پهچي چڪو هو. ايشور به ڄاڻي ڄاڻهار آهي.
 جڏهن ايشور کي معلوم ٿيو ته توهان هن جي پياري کي خوش ڪيو آهي
 تڏهن توهان جي دل خوش ڪرڻ ۽ نهن جا ڪشت دور ڪرڻ لاءِ ايشور يڪدم
 دڪ دور ڪري ڇڏيو.
- رامي : تڏهن ته چوندا آهن فقير راضي ته الله راضي!
- وتايو : (پريان) رام ريجهاءِ بندا، پريتم کي پرچاءِ بندا.
- (سنگيت)

- وتايو : منحنجو ته ڪنهن سان به خط لکڻ جو ڪو رستو ئي ڪونهي.
- موهنداس : سائين ڪنهن کي به لکو. ڪجهه به لکو پر لکي ضرور ڏيو.
- وتايو : (ٻار سان) منحنجو مالڪ ته خدا آهي. کيس ئي ڪٿي ٿو خط لکان. پر اُن کي به ڇا لکان؟ سڄي سنسار جو هو ڄاڻي ڄاڻڻ هار آهي سڄي سرشتيءَ کي خود سنڀالي ويٺو آهي. سو اُن کي ڇا لکائس؟ لکائس ٿو اڄوڪو احوال. يا خدا اڄوڪو احوال! هو آهي ته يا خدا! اڄ تنهنجو وتايو خوش ۽ گڏهه به خوش، باقي رهي مائي، سو هاڻ تون ڄاڻ ۽ مائي ڄاڻي.
- رامنداس : سائين! هو ڀنو سيٺ موهنداس کي ڏجو.
- موهنداس : سائين ڳچيءَ ۾ پايونس ڪين ٻانهن ۾ ٻڌونس.
- وتايو : جيئن سمجهه ۾ اچيو.
- موهنداس : سائين توهان جي شڪر گذاري هاڻي پيرين پوان ٿو آشير واد به ڏيو.
- وتايو : سدائين سکيا ستا يا رهندا.
- موهنداس : (خوشيءَ وڃان) اڙي او سدوري! هيڏانهن ته اچجانءِ.
- رامي : چئو ڇا ڳالهه آهي.
- موهنداس : هيءُ تعويذ اهڙيءَ ۾ وجهي نندن کي ڳچيءَ ۾ وڃي پاءِ.
- رامي : مان هاڻي ئي ٿي وڃي پايانس.
- موهنداس : سائين، توهين ٿورو آرام فرمايو
- وتايو : نه مان هاڻي هلندس. منحنجو پٽ وٺي اچو.
- موهنداس : بصر سائينءَ جي پٽ کي هيڏانهن وٺي اچ.
- رامي : (پريان) ٻڌو ٿا واڌايون هجنو پٽ ڄائو آهي تعويذ پائڻ جي دير هئي ٻار ترت جنم ورتو
- موهنداس : (خوش ٿي) سائين! ڪرامت توهان جي تعويذ جي آهي. سائين اوهان جي دعا سان اسان کي پوڻو ڄائو آهي.
- وتايو : ابا، سڀ جو سائين ويٺو آهي. اسان کي ڪهڙي طاقت مون ته پني ۾ ڪجهه به نه لکيو بيشڪ توهين پڙهي ڏسو.
- رامنداس : هاڻي ته آيو نه وشواس منهنجي ڳالهه تي درويش الله لوڪ آهي.
- موهنداس : توهين بلڪل ليڪه ٿا چئو. پر اڙي هي ڇا درويش ته بنا منهن ملو ڪري وڃي رهيو آهي. سائين ڪيڏانهن ٿا وڃو؟
- وتايو : هتان ٿو پنهنجي ماءُ.
- اس : پر منائي ته کائي وڃو ڀڄڙي جو منهن ڏسو اُن کي به آسبس ڏيو.

ورتايو.

- و : (غصبي ۾) مونکي ٿا ڏيو ٻوڙ ماني ۽ گڏهه کي خالي ساريون!
- هنداس : سائين توهين وهو مان توهان جو اشارو سمجھي ويو آهيان. (رڙ ڪندي)
- بو : بصر لوهه جي ٿئي ۽ ۾ ساريون نه پر ڪڻڪ جو ٿالهه پري گڏهه جي اڳيان رڪه.
- بو : ڪا پٽ ڪا خدا! اڄ اسان ٻنهي جو ڏاڍو خيال ڪيو آهي.
- هنداس : سائين اهو ڇا ايتري ۾ بس ٿورو اسان جي طرفان.
- يو : (اوڳرائي ڏيندي) نه نه هاڻي ڏيئي وڃي.
- هنداس : سائين هان وٺو پاڻي.
- يو : هاڻي هٿ ڏوٽاريو
هنداس : سائين هن سان هٿ اُگهو ۽ ٿورو وقت کٽ تي لپتي آرام فرمايو.
- يو : سيٺ صاحب، اهو ڇا ٿا ڪريو؟
- هنداس : سائين زور ٿو ڏيان توهين ڪافي ٿڪجي پيا هوندا.
- يو : مونکي اها عادت وجهڻي ڪونهي اڄ توهين زور ڏيندا سڀاڻي مونکي ڪير ڏيندو.
- هنداس : سائين جيڪا توهان جي مرضي پر سائين منهنجو هڪ عرض آهي. اگر اوهان جو حڪم هجي ته چوان؟
- يو : چٽه بابا.
- هنداس : عرض آهي ته منهنجي نهنن کي ويهر جا سور آهن. کيس ڏاڍي تڪليف آهي. پنجن ڏينهن کان سندس ويهر ڪين ٿو ٿئي. سائين ڪا دعا ڪريو ته سولائيءَ سان کيس ٻار ڄمي.
- يو : بابا ڏيئي تعاليٰ کان دعا وٺ.
- هنداس : سائين ڪو تعويذ لکي ڏيون ته نهنن کي پائين.
- هنداس : مان اجهو ٿو ڦلر مس ۽ پني ٽڪر گهرائي وٺان.
- يو : اڃا تو تڪليف نه ڪريو.
- هنداس : (ٻڌو اٺ ٻڌو ڪندي) بصر! اٿان ڪاري مس جي ڪپڙي، ڪلڪ ۽ پٺو ته کڻي اچڃا.
- هنداس : سائين! توهين تعويذ لکي ڏيو.
- تايو : توهان ڦلر، مس ۽ پٺو ته ڏنو آهي پر مونکي سمجهه ۾ ئي نٿو اچي ته ڇا لکان؟
- هنداس : سائين توهان کي جيڪي وڻي لکو پر تعويذ ٺاهي ڏيو.
- هنداس : سائين جيڪي به لکو پر لکو ضرور.

وتايو : نيڪ آهي. توهين ضد ڪريو ٿا ۽ خدا جو حڪم هن بندي لاءِ آهي ته مان هٿان ٿو. پر ڪهڙو ڪم آهي؟ مونکي ڇا ڪرڻو آهي؟ اهو ته توهان ٻڌايو ڪونه؟
 موهنداس : اهو گھر پڇڻ بعد توهان کي خود به خود ڄاڻ پئجي ويندي.
 وتايو : (پاڻ سان) هيءُ اهوئي شاھوڪار اڻيئي جنهن اڳ ۾ توکي ڏکا ڏيئي ٻاهر ڪڍيو هو. اڄ توکي زبردستي ۽ پنهنجي گھر وٺي وڃي رهيو آهي. هن جي ڪا گتي اڻيئي..... تڏهن ته گڏهه کي به ٻاٻو چئي رهيو آهي. حل ڀائي حل وٺايا.... (ظاهري)

چلوري سنڀالڻ چڙا ويڪين، آپ چمن ۾ آيا جي،
 چولي اندر ساڃن ملبا، خوشيان ڪر ڪر سوئي.
 (سنگيت)

درشيه چوٿون:-

موهنداس : پھري دار دروازو کول.
 (دروازو کليل جو آواز)
 موهنداس : اڙي سائين، توهان گڏهه تان چوٽا هيٺ لھو. دروازو ڪافي وڏو آهي. توهان سواري سميت اندر هلي سگهو ٿا ها هن پاسي ها سائين هاڻي هيٺ لھو هن ڪٿ تي وھو.
 وتايو : ڪٿ تي وھارڻ لاءِ به خدا ڇيو اٿو ڇا؟
 موهنداس : هاڻو سائين.....

رامنداس : سيٺ صاحب درويشن لاءِ ماني لکي ۽ جو بندوبست ڪري وٺو.
 موهنداس : اڃو ٿو اندر ٺٻاپو موڪليان توهين تيسين درويشن کي هٿ ڏوٽاريو.....
 رامنداس : درويش سائين هٿ ڏوٽو هان وٺو انگويو هن سان هٿ صاف ڪريو.
 موهنداس : رسوئي اچي ويئي آهي. سائين! خدا جو حڪم آهي ته اوھان روٽي کائو.
 وتايو : منهنجي لاءِ هيڏي ماني! پر منهنجي پٽ لاءِ ڪجهه به نه.

موهنداس : (عجب وچان) توهان جو پٽ ڪٿي آهي؟
 وتايو : سامهون ئي ته بيلو آهي.
 رامنداس : اوھ گڏهه.....
 وتايو : گڏهه نه منهنجو پٽ
 موهنداس : سائين توهان جي پٽ لاءِ به داڻي پائي ۽ جو بندوبست ڪريون ٿا.

(زور سان) بصر! ٿان لوھ هي ٿئي ۽ ۾ ساريون وجهي گڏهه کي داڻو ته ڏي.
 پاڻي ڀري پاڻي به رکيس
 ٻڙي! سائين توهان ڪٿ تان ٺٻ اٿيا آهيو؟ توهين وھو ان جل

- وتايو : ڏسان ٿو هاڻي مونکي اندر وڃڻ کان ڪير ٿوروکي؟
 موهنداس : اچو اچو سيٺ صاحب اچو اندر هلو اڙي عطر وارو چوڪرو ڪاڏو ويو؟ سائين هيڏانهن ها هتي وهو
 وتايو : (پنهنجو پاڻ سان) کائو کائو خوب کائو اوهان جي ڪري مونکي به کائڻ لاءِ مليو آهي. کائو خوب کائو
 موهنداس : سيٺ صاحب توهين هي ڇا پيا ڪريو کاڌو کائڻ لاءِ آهي. ڪپڙن تي ڇو پيا هڻو.....
 وتايو : سيٺ صاحب، توهان مونکي نه سڃاتو مان وٽايو آهيان سيٺ ٻيٽ ڪونه آهيان. جڏهن مان ڦاٿل، ميرن ڪپڙن ۾ کائڻ آيس تڏهن توهان در تان ئي هڪالي ڪڍيو. جڏهن هيءُ اُڏارا، اُچا، قيمتي ڪپڙا پهري آيس تڏهن توهان هٿ جوڙي، هٿن سان مونکي هتي کائڻ لاءِ وهاريو. ان ڪري مان هنن ڪپڙن کي ڇڻي رهيو آهيان کائو کائو خوب کائو توهان جي ڪري مونکي به کائڻ لاءِ مليو سيٺ صاحب مان وٽايو آهيان جنهن کي توهان ڏڪاريو
 (سنگيت)
 رامنداس : درويش توهين ڪهڙن خيالن ۾ گر ٿي ويا؟
 وتايو : (ظاهري) اچي پڳ ۾ پس اندر مڙيوئي اڳڙيون.
 رامنداس : توهين سچ ٿا چئو. اڄ عزت ظاهري ڏيک ویکه جي آهي. پوءِ ڀل اچن-اُچن قيمتي ڪپڙن ۾ خون چوسيندڙ چور ۽ دوکيباز چونه لڪل هجن.
 وتايو : سچو سڪ سنٽوش ۽ سادگي ۾ آهي. ها چئو توهان ڪجهه چيو پئي
 منداس : سائين ڳوٺ جي شاهوڪار سيٺ موهنداس جي ننهن پٽ سان آهي.
 نايو : (پنهنجي ڌن ۾) آپ سوارٿ خود غرضي ويڇو وڌائين ٿا. شاهوڪاري به وڏي جوابداري آهي. شاهوڪار اهو ڀلو جيڪو پاڻ به کائي ۽ ٻين ضرورت مندن کي به ڪارائي.
 هنداس : سائين اسان توهان کي ڪارائڻ لاءِ ئي وٺڻ آيا آهيون.
 منداس : اسان کي خدا جو فرمان ٿيو آهي ته وٽائي کي گهر وٺي وڃو.
 ويو : پهرين منهنجي گڏهه جي نوڙي ڇڏيو مونکي اڃا ڪافي دور ويڃڻو آهي.
 منداس : توهان کي اسان سان گڏ هلڻو ئي پوندو.
 ويو : آڙي آڙي مونکي ڇڏيو مان ڪاڏي ڪونه هلندس.
 منداس : خدا جي حڪم پٽاندڙ توهان کي گهر هلڻو ئي پوندو.

۱. ۱۰۰ سالن جا، توهان باقمل صحيح فرمايو.
۱. خدا وادي ڏگر شاهه پر رحيا هئا... سچو ٻوٽ سينگارو ويو هو..... گلن ۽ ڏين جي
روشي ۽ سائي، سچي ٻوٽ کي دعوت ڏني ويئي هئي..... وڏا وڏا ماڻهو عملدار
وڏيرا سڀ آيا هئا..... جن ملان عمر چٽڪيو ويو هو.
۱. (ٻار وڃان) ۱۰ سالين، آهالي شادي..... آها..... آها منهنجي پٽ جي شادي
۲۰ سالن

(۱) اهو ڏينهن مون کي چڱي طرح ياد آهي.
 (۲) شڪار ٿيڻ جو آواز - لڏن جي ٿڌ

۱۔ ۱۹۰۸ء - ۱۹۱۷ء : اڄ پڻ ولات لپي ويو آهي. سڀني جو سوانح چڱيءَ طرح ڪتبو آيو، پر انهن مان اس جي ريت جي عادي آهي. اُن جي شان-شوقت، عزت مان، نانہالين جا شاعري لکيل نه مھرچي ۽ ها اهو به ٻڌي ڇڏيو پهرين ۱۹۱۷ء کان ۱۹۲۵ء تائين، وڏيري ۽ عمرناري کي کارائڻجو ۽ باقي خيکو بچي اهو ڪارندو، ڪم، ڪم.

[illegible]

۱۴۰۶ هـ
 در آن شب سردی مودنه من آغیز، تون و تایو حجین یا بتایو حل حتان پهرین
 مدرک، مدعو سکر و مدعو کاشفند باقی جیکدهن کجده بچیو ته آخو
 دلمرد شو متو و بدستبرد عر عثمان شل پاهر ونجی بیته اندر ویئن شی
 شکله هم بر سر سبکه بند

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- موهنداس : مست جو انتظار ڪندي ڪندي ڪلاڪ گذري ويو اڃا وڌايو نه آيو آهي؟
- رامنداس : هونئن ته هن مهل تائين اچي ويندو آهي، هن بڙ هيٺان ويهي، منهن مٿي ڪري پنهنجي منهن ڀريو ڪجهه ڳائيندو آهي. ڇٽڪ خدا سان ڳالهيون ڪندو هجي. ائين لڳندو آهي اڄ شايد..... توهان گهر ۾ فقير جي مانيءَ ٽڪيءَ لاءِ ڇٽي آيا آهيو نه.....
- موهنداس : ها، ٻوڙ پاءُ تيار ڪرايو اٿم.
- وڌايو : (پريان آواز) سٺا اُٿي جاڳ، ننڊ نه ڪجي ايتري،
سلطاني سهاڳ، ننڊ ڪندي نه ملي
- رامنداس : (خوش ٿي) سيٺ موهنداس..... هو سامهون ڏسو..... پريان کان فقير وڌايو اچي رهيو آهي.
- موهنداس : (خوشيءَ ۽ غم سان) اچي ته پيو..... پر هو اسانجي ڳالهه قبول ڪندو؟
- رامنداس : ضرور مڃيندو..... نه مڃيائين ته کيس زبردستيءَ مڃائينداسين.
- وڌايو : (ويجھو ايندي) ساڌ سڏائڻ آهي سوکو
رام ريجهائڻ آهي اوکو
ساڌن جو سنگهه ظاهر سوکو
رام ريجهائڻ اوکو آ.....
- رامنداس : فقير صاحب..... رام رام.....
- وڌايو : (پنهنجو پاڻ سان) ساڌ سڏائڻ آهي سوکو
رام ريجهائڻ اوکو آ.....
- رامنداس : سائين رام رام.....
- وڌايو : رام رام ڀائي رام..... توهان.....
- رامنداس : سائين هي آجن سيٺ موهنداس..... مان توهان جو داس رامنداس.... اسين
رام کي ريجهائڻ لاءِ توهان وٽ آيا آهيون.
- وڌايو : رام وري توهان تي ڇو ڪاوڙيو آهي جو هن کي ريجهائڻ لاءِ اوهان کي منهنجي
ضرورت پئي آهي.
- رامنداس : سائين..... سيٺ موهنداس..... هن ڳوٺ جو شاهوڪار..... هن جي ننهن ڀريل
ڏينهن سان آهي.
- وڌايو : هيءُ اهو ئي شاهوڪار آهي نه جنهنجي پٽ جي شادي ڏاڍي ڌام ڌوم سان
ٿي هئي؟
- رامنداس : ها سائين.....
- وڌايو : پر واري ڳوٺ مان ڪنواريتا مڇ ڪڍي آيا هئا.....

آهي. هو سچ ۽ ڪوڙ، اچي ۽ ڪاري، چٽائيءَ ۽ برائيءَ کي سڃاڻي، پر ڪي ڌار ڪري بيهاريندو آهي..... هو خدا جي گھڻو ويجهو آهي. توهين هن سان هڪ دفعو ملي ته ڏسو.

ڀاڳي : (پريان آواز) آا ڙي، مري ويس ڙي..... امين..... امين مونکي بچايو..... اُ..... او.

موهنداس : ڏي ۽ هو اُهي ڪيڪون منهنجي دل ڦاڙي ٿيون ڇڏين.... ڪريان ته ڇا ڪريان....

رامنداس : توهين همٿ کان ڪم وٺو.... وشواس ڪريو.... درويش وٽايو ضرور ڪجهه نه ڪجهه ڪندو.

موهنداس : ليڪ آهي مونکي به ڏسڻو آهي ته اُهو مولاڻي ڇاڻو ڪري!..... اُهو به آزمائي ٿا ڏسون. هن جو نه آهي ڪو ٺاڻو لڪاڻو..... هو ڪٿي گڏجندي!

رامنداس : وٽايو فقير هر روز صبح جو گڏهه تي چڙهي پٺين طرف ويندو آهي ۽ اُتي هڪ بڙ جي هيٺان وهندو آهي. اسين اُتي صبح جو سويل هلندا سين..... هن کي گهر وٺي اينداسين. هن کي پيٽ ڀري ڪارائي پيئاري پوءِ مطلب جي ڳالهه ڪنداسين.

موهنداس : پر هو گهر اچڻ لاءِ تيار ٿيندو؟

رامنداس : هن کي ٻوڙ پلاءِ کائڻ جي دعوت ڏينداسين ته هو ڊوڙندو ايندو. ائين ته هو دوستي تڪڙي ۽ روڪڙي به ڪين ڪندو آهي. پر جيڪڏهن اسان هن کي خوب ڪارائينداسين ته هو اسان کي دوست سمجهندو. ڇاڪاڻ ته جيڪو هنکي پيٽ ڀري ڪارائيندو آهي اُهو اُن جو دوست آهي.

موهنداس : اگر ائين ڳالهه آهي ته هن کي ٻوڙ ماني ته ڇا..... هو جيڪي ڪجهه گهرندو.... چاهيندو اُهو هن کي کائڻ لاءِ ڏنو ويندو.

رامنداس : ته توهين سوير صبح جو تيار ٿي ويهجو. مان توهان کي وٺڻ ايندس. ايشور ڪندو سڀ نيڪ ٺاڪ ٿي ويندو. چڱو مان هٿان ٿو.

موهنداس : پر توهان ته اُهو ٻڌايو ٿي ڪونه ته توهين ڪهڙي ڪم سان ڳي آيا هئا؟

رامنداس : تڪڙ ڪونهي.... ڪم ڪو پڇي ڪونه ٿو وڃي. پهرين توهان جو ڪم ٿئي پوءِ پنهنجو ڪم ٻڌائيندس..... چڱو رام رام.

موهنداس : رام رام.

(سنگيت)

درشبه ٿيون :-

(ڪُڪڙ جي بانگه جو آواز - پکين جي چڄڪ)

- منداس : چوندا آهن پير کان ويساهه پلو..... توهين پنهنجو وشواس نه وڃايو.
- منداس : پير، فقير، سنت به ته ڀيتيا اٿم. وڃن به ڪڍايا اٿم. باسيون به باسيون اٿم. پر پرسپ.....
- منداس : هرؤ ڀرؤ اهڙو نااميد ٿيڻ جي ضرورت نه آهي. دڪ جا پل ضرور ٿيندا ۽ گهر ۾ خوشيون ضرور اينديون.
- منداس : پر به آخر ڪڏهن؟
- منداس : توهين ڪنهن ڳالهه جي چنتا نه ڪريو. مان وٽائي ڪي وٺي ٿو اڃان. هو مڪمل سائين لوڪه آهي. هن جو چيو خدا به نه موٽائيندو آهي. هو ضرور ڪو نه ڪو رستو ڪڍندو.
- منداس : اهو چريو گهٽ پڙهيل وٿايو..... جيڪو سڄو ڏينهن پيو رڻندو آهي، ڪندو ڪجهه به ڪونهي نه اچيس اٿڻ نه وهڻ..... نه رهڻ جو نڪاڻو نه رهڻ لاءِ ڪا جڳهه..... جتي مرضي پويس اُتي پيو سمهي..... سڄو ڏينهن پيو رلي؟ جنهن کي ٻار پٿر هڻي چريو.....چريو.....ڪري چيڙا ٿيندا آهن اهو نه؟
- منداس : وٿايو ته اهوئي آهي پر هو چريو نه پر مست آهي. المست آهي. هو گهٽ پڙهيل هوندي به وڏن وڏن عالمن کي شهه.....شڪست ڏيئي ويندو آهي.
- منداس : تون هڪ پاڳل جي طرفداري ڪري رهيو آهين؟
- منداس : طرفداري نه پر حقيقت بيان ڪري رهيو آهيان. هو الله لوڪ آهي. هن جي هر هڪ گفتي، ٿوڻڪي، سخن ۾ چريائپ نه پر ڏاهپ سمائل هوندي آهي. هو پاڻ پاڳل نه آهي پر انهن کي پاڳل سمجهندو آهي جيڪي پنهنجو ايمان ۽ مان ناڻي خاطر ختم ڪندا آهن. ناڻي تي ايمان وڪڻندا آهن. هن پنهنجي زندگي ۽ ايمان ناڻي خاطر ڪڏهن به ڪين وڪي آهي.
- منداس : وٿايو اڪثر رستي ۾ رڻندو نظر ايندو آهي. مونکي ته هن ۾ اهڙي ڪابه ڳالهه نظر نه آئي آهي جنهن مان هن جي سمجهه، ٻڌيءَ، ساڃهه.....حياءُ..... شرم جي ڳالهه محسوس ٿئي. هو ته ڦاٽوڙو ڏهل آهي.
- منداس : ها هو رمتو جوڳي آهي. هنجا گفتا ٽولا ۽ گوليون آهن. مونکي اُن درويش ۾ پورو وشواس آهي ۽ اعتقاد آهي. هن جي مک مان نڪتل گفتا سچا سچا ۽ نزاکت سان پرپور هوندا آهن. هن جي سوچ ۽ تيز نگاهه ۾ ڪافي جلوه سمائل آهي. هو پرينءَ جو پيارو آهي..... هن جي ٻولي خدا جي ٻولي آهي.
- منداس : ٻيا درويش-فقير، پير، اڙليا ته پهتل شخص آهن؟
- منداس : برابر، وٿايو پڻ سچن درويشن جيان سچ جي راهه تي هلندڙ آهي. هو سمورو وقت خدا جي عبادت ۾ گذاريندو آهي. هو پراڻي ۽ اجائي پچار کان پري

- رامنداس : سيڪ موهنداس، سيڪ موهنداس گھر ۾ آھن؟
- موهنداس : رامنداس ٿو لڳي (زور سان) رامنداس توهين اچو اچو..... اندر اچو
سائين اچو حتي وحو.
- رامنداس : ڏاڍا ٿڪل ۽ مايوس پيا لڳو؟ آھي ته سڪ ڇا ڳالھ آھي؟
- موهنداس : (ٿڌو شوڪارو ڀريندي) من ڪجهه مايوس آھي.
- رامنداس : طبيعت ته نيڪ اٿو نه؟
- موهنداس : منهنجي ته طبيعت ليڪ آھي پر..... ننهن
- رامنداس : اُنکي وري ڇا ٿيو آھي؟
- موهنداس : ڀريل ڏينهن سان آھي پنجن ڏينهن کان سور ٿي پيا اٿس.
- رامنداس : (ڪوش ٿيندي) اها ته ڄاڻا ڪوش ۽ جي ڳالھ آھي واڌايون ڪجنو..... چئبو
نه ته هڪ نئون محمان گھر ۾ اچڻو آھي.....
- موهنداس : ها، نئون محمان ته اچڻو آھي پر.....
- رامنداس : ڇا توهان کي اها چنڊا ورائي ويئي آھي ته ڪٿي ڏي ۽ نه ڄمي پوي.....
- موهنداس : نه، اهڙي ڳالھ نه آھي ڏي ۽ نه لچمي ۽ جو روپ ٿيندي آھي. نياڻي نماڻي
ايندي ته پنهنجو پاڻ سان ڪٿي ايندي. وري هن گھر ۾ ايشور جو ڏنو
سڀ ڪجهه آھي.
- رامنداس : پوءِ هي ۽ مايوسي..... ڳڻتي ڇا جي؟
- موهنداس : ويچار ۽ کي پنجن ڏينهن کان لڳاتار سور اُڀريا آھن. دنيا ۾ ڄا حڪيم،
دايون ڪنبون ڪبون اٿم..... محانگي ۾ محانگو علاج به ٿي رهيو آھي..... شهر
مان به وڏو حڪيم گھرائڻ لاءِ نياپو هلايو اٿم پر.....
- رامنداس : پوءِ وري چنڊا ڇا جي آھي؟
- موهنداس : هيٿريون ڪوششون، خرچ ڪرڻ ۽ خيلا هلائڻ کانپوءِ به ويچار ۽ جو سور گھٽجي
نه رهيو آھي. نه ئي وري ويس ٿي رهيو آھي. پيڙا وڇان رڙيون دانهون
..... سسڪيون پيئي پري..... هن جي دالهن ٻڏي اسانجو هنيا ۽ چجي رهيو
آھي. سڄي گھر جو کاڌو پٽو، ننڊ حرام ٿي ويئي آھي..... هاڻي ته هن جا
سور اسان کان به سٺا نٿا ٿين..... ايشور الائي ڪهڙي ڪرم جي سزا ڏيئي
رهيو آھي. هڙي شاھوڪاري ڪهڙي ڪم جي جيڪا ڏي ۽ جو خصيص سور
نتي لاهي سگھي؟
- رامنداس : مان توهانجو دڪم سمجھي سگھان ٿو. پر انسان جو ڪم آھي اُدم ڪرڻ. توهان
علاج ۾ به ڪا ڪسر باقي نه ڇڏي آھي. ايشور ڪندو سڀ نيڪ ٿي ويندو.
- موهنداس : ليڪ ته ٿيندو پر ڪڏهن؟ منهنجو ته ايشور مان وشواس ٿي نڪري ويو آھي.

- رامي : ڪالهه امين دائي ڊولي جيڪي ڦڪيون ناهي ڏيئي ويئي هئي اها ڏن
مانس ٿي اُن مان ڪجهه وقت آرام.....ننڊ..... سور ۾ راحت مليس ٿي ...
پر.
- موهنداس : مان ڄاڻان ٿو. ويسر جي پيڙا اڻ سهائيندڙ هوندي آهي. جڏهن اسان کي پر
ڄاڻو هو تڏهن تنهنجي به اهڙي ئي
- رامي : پيڙا ته ٿيندي آهي..... پر هينرا ڏينهن..... ويچاري اڌ مئي ٿي ويئي آهي
موهنداس : چئڻ يا مان ڇا ڪريان؟
- رامي : اها ڳالهه ته مونکي به سمجهه ۾ نٿي اچي..... مان به ڇا ڪريان گروءَ جو
پاڻي به پياريو مانس ٿي ... پڇاڻا به ڪيا اٿم جهاڙ به وجهائي مانس
ٿي....
- موهنداس : چوندا آهن جتي دوا اثر نه ڪندي آهي اُتي دُعا اثر ڪندي آهي.
رامي : توهان جي ڳالهه برابر آهي..... توهين ڪنهن درويش کان ڪجهه وٺي
اچو..... من اُن مان ڪجهه فائدو پوي.....
- موهنداس : ڳوٺ ۽ ڳوٺ جي آس پاس جا سنت، درويش، ٽڪاڻا، مندر، درگاهون توکان
ڳجهون ڪونهن. سڀني هنڌان ته ٿي آيو آهيان..... تو رام به ريجهايو آهي
۽ گرو به ٻاڏايو آهي.....
- رامي : (اونحان ساهه کڻندي) ڪجهه به ته باقي نه ڇڏيو آهي. هي ايشور باجهه
ڪر اسانجي ڏيئريءَ کي هن دڪ، سور کان چوٽڪارو ڏي..... جلدي هن
جي گود ۾ پٽڙو وجهه..... هن جي جهولي ۾.....
- ڀاڳي : (اندران-پريان) الاڙي..... امين..... امين..... مونکي الائي ڇا ٿو ٿئي
..... مان مري ويس امين امين..... مونکي ٻچايو امين
.....
- موهنداس : لڳي ٿو هوءَ وري ننڊ مان جاڳي آهي.
رامي : ڦڪيءَ جو اثر لهڻ سان ئي وري اچي ٿا سور پونس اڻ سهندڙ سرير
کي ٺهڙيندڙ
- ڀاڳي : امين امين توهان ڪيڏانهن ويا امين
رامي : اچو آيس (موهنداس کي) مان ڏسان ٿي (ويندي ويندي) توهين
ڪجهه ڪريو مان به هاڻي
- موهنداس : هي ڀڳوان! اڃا ڪيتري آزمائش وٺندين ويچاريءَ ٿي ديا ڪر..... پيڙا
کان مڪتي ڏي.....
(ٻاهران آواز)

اُ..... او..... مري ويس..... اڃا گھڻو وقت لڳندو.

رامڻ : واھڙو چئم..... چئم ايڪونڪار..... سٿڙو پرساد.....

پاڳي : ايڪو..... نڪار..... اُ..... لا..... او.....

رامڻ : چنتا نه ڪر..... سڀ نيڪ ٿي ويندو.

پاڳي : او..... پھرئين ويس ۾ ائين ٿيندو آھي ڇا.....؟ امين ھاڻي مونکان سو نٿو

سھن ٿئي..... مري ويس رڙي..... مون توبھ ڪئي..... مونکي ڪجهه ڏيو

..... او..... اما رڙي.....

رامڻ : شانت..... پٽ شانت..... اڃا ھاڻي ته ٿڪي ورتي ائيني..... ٿورو ڏيرج رک

ٿڪي ۽ جو اثر ٿيڻ ڏي..... آرام به ملند ۽ ۽..... سور به گھٽجي ويند ۽.....

پاڳي : امين..... امين..... آ..... او.....

رامڻ : ڏي ۽ چيو مان ۽ ڪونه ٿڪي ۽ سان آرام ملند ۽..... ننڊ به اچي ويند ۽.....

پاڳي : (ننڊ اڪڙي) امين..... او..... امين.....

رامڻ : ڏي ۽ آرام ڪر..... چنتا اصل نه ڪر..... (پنھنجو پاڻ سان) ھي ايشور ٻاجھ

ڪجان ۽..... منھنجي نھن جي ڳوڏ ۾ پٽڙو ڏجان ۽..... مان ڪٿاھ پرساد

ورھائيندس..... ٻھراڻو ڪڍائيندس..... جھولي لعل..... پلي وارا ساڻين مھر

ڪجان ۽..... چيو مان ۽ ڪونه ٿڪي ۽ سان ننڊ اچي ويند ۽..... ڏس اچي ويھ

ٺي..... ڀريو ٻاجھ ڪر.....

(سنگيت)

درشيم ٻيون

رامڻ : ٻڌو ٿا هيڏانهن ته اچو.....

موهنداس : چئم ڇا آهي؟

رامڻ : پاڳي ۽ جي حالت خراب ٿيندي پيئي وڃي.

موهنداس : هر قسم جو علاج ته ٿي رهيو آهي....

رامڻ : ها، علاج ته ٿي رهيو آهي پر..... پر سو ۾ ڪوبه تفاوت نه پيو آهي.

موهنداس : ڳوٺ جا سڀ حڪم..... دايون..... گھرايون اٿم..... پٺيور کان به دائي

اچي ٿي ويئي..... ڪالھ سکر مان به ته دائي ڏولي ٻائي گھرائي..... شهر

مان وڏو حڪيم گھرائڻ لاءِ به نمايو هلايو اٿم..... اسان وسان ته ڪين گھٽايو

آهي!

رامڻ : اح سڄا سارا پنج ڏينھن گذري ويا آهن..... ڪوبه فرق ڪونهي..... نه رات

جو آرام ۽ نه ئي وري ڏينھن جو چئن.....

موهنداس : هاڻي طبيعت ڪيئن اٿس؟

خدا ڏانهن خط

چينو لالواڻي

ڪلاڪار :-

۱. پاڳي : : موهنداس جي ننهن.
۲. رامي : : موهن داس جي زال.
۳. وتايو : : فقير.
۴. موهنداس : : گهر جو مڪيا.
۵. رامنداس : : موهن داس جو دوست.

- پاڳي : او.....آ.....آ.....امين مونکي الائي ڇا ٿو ٿئي؟ او.....آ.....الاڙي.....
- رامي : ڏيرچ رک ڏي. گرو بابا سڀ سڻائي ڪندو.
- پاڳي : الاڙي!.....امين.....امين.....مونکي الائي ڇا ٿو ٿئي؟ او.....آ.....مان مري ويندس.
- رامي : مرن تنهنجا دشمن.....منهنجي منڙي پهرئين ويهر ۾ ائين ٿيندو آهي.....منا
- منا درد سهندينءَ ته گلڙي کي جنم ڏيندينءَ.....گلڙو اوڻان اوڻان ڪندو
-ماءُ جي گود ۾ کيڏيندو.....ماءُ جي لولي ٻڌندو.....
- پاڳي : امين.....مونڪان درد.....پيڙا هاڻي سٺي نٿي وڃي. مان.....مان.....الا...

جيلو لالواڻي.

ڪنڊيارو، صلح نوابشاہ، ۸-۲-۱۹۳۵.

سنڌي ۾ پندرهن، هنديءَ ۾ ۱۴، گجراتيءَ ۾ ۱۳، انواد ڏس.

گجرات سرڪار طرفان ۱۵ سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ طرفان هڪ.

سيڪريٽري دهلي سنڌي اڪادمي.

ڊي.ڊي.اي. ڪميونٽي سينٽر، مدر ٿاڻا روڊ، پهاڙ گنج،

نئي دهلي-۱۱۰۰۵۵.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ٺٺو

مائي غريب ضرور آهيان - پر ڪو سڃو سڃو ته نه آهيان. گهر جي پاڇين
 پتين مان پڪائي ڪري به ڏوڪر بچائي پنهنجي انٽر سنسڪار لاءِ ڪڏ ڪوئي
 لڪائي رکيا اٿم. سي خرچي به پنهنجي سنڌ ضرور ويندس. سال ٿي ويا آهن
 جيجل کان وڃڻي معنيٰ ويندس ۽ جي ڪٿي سنڌ ۾ مري به ويس ته سنڌو جو
 پوتر جل ته آهي. مون مسڪين کي پنهنجي وصال گود ۾ سمائڻ لاءِ. ها يا نه ۾
 جواب ڏيو، ڏيو ٿا نوت يا معاف ڪيا سان ۽ چئي وڃان توهان جي پاءُ اياز
 سان، ڪيئن سائين؟

ايازو

ضرور - توکي مان پنهنجي اکين تي سنڌ جو ديدار ڪرائيندس، توکي تنهنجو
 ٻوٽ، تنهنجو گهر، تنهنجو جنم اُستان سان گڏ شاهه پٺاڻي گھوٽ جي پٽ
 موهن جي دڙو - مومل جي ماڙي - مارويءَ جو ملير ۽ سڄي سنڌ ڏيکاريندس،
 ها.

بابا

پٽ ڪنور منهنجي به آخرين خواهش آهي ته مرڻ کان اڳ هڪ دفعو اکين
 سان سنڌ ڏسان ۽ جي مران ته سنڌ ۾ ئي مران ۽ جي وري جنم وٺان ته پنهنجي
 جيجل سنڌڙيءَ جي گود ۾ ئي جنم وٺان.

سنڌو

مما..... مان به سنڌ ڏسندس!

ديوي

امان صدقې مان قربان. هيڏانهن ٻڌو ٿا اسان جي سنڌو سنڌيءَ ۾ ٿي چوي ته

امان مان به سنڌ ڏسندس. هاڻ ته سنڌ ضرور هلنداسين. سنڌوءَ جا ساهرا ٻڌيا ۾

پيا شادي گهرن. اسان لنڊن مان پهرين سنڌ هلنداسين ۽ اُتان ٻڌيا هلنداسين.

ايازو

هيءَ خبر پڙهي اٿو! ڀارت جي پرڏان منٽريءَ جي NRI کي ڪوٺ هن خبر

مطابق NRI جو حال ڀارت ۾ آئيندو روشن آهي.

ڪنور

بابا ڇو نه اسان ڀارت هلي سگهڻ ٿيون.

بابا

پٽ تو ته منهنجي دل جي ٻالھ ڪئي آهي. پرديس ۾ رهي اسان خوب ناڻو

ڪمايو آهي. هاڻ اُن ئي ناڻي سان پنهنجي ملڪ پنهنجي سرڪار ۽ پنهنجن

سنڌين جي خدمت ڪنداسين، پر

ڪنور

پر ڇا بابا.

بابا

اَوّل، پهرين اياز سان گڏ سنڌ هلنداسين - سنڌ سڏايو آهي. ڪيئن پٽ ايازو.

ايازو

ها، بابا. ٻڌو سنڌ توهان کي ٿي سڏي.

گيت:- ادا هل ته هليون-----

(پردو)

- يازو : ڇو پينڙيءَ جي گهر ڇا هتي خالي ايندس - سالو آهيان تنهنجو ڏس مو توهان لاءِ سنڌ مان هي سونا سڪا سڪ جا ۽ هيءَ هيرن جي منڊي محبت جي آندي آهي.
- بابا : او سهڻا سنڌي سوداگر، سون روپي هيرن ۾ ڇا آهي، هجي سرهاڻ جنهن ۾ سنڌ جي تو سنڌو مان اهڙو آندو ڇا آهي؟
- يازو : ڄاڻ اٿس بابا ته اوهان جي جس ۾ خون ۾ اڄ به سنڌوءَ جو جل قائم دائر آهي. هٿ سنڌ ۾ سنڌي ٿا وڃن ته هٿ سنڌين ۾ سنڌ ٿي وڃي. اُن ڪري مون توهان لاءِ سنڌ جي موهن جي دڙي جي، پراچين پاڪ مٽي ۽ سنڌو جل آندو آهي - ونو بابا.
- بابا : واڌ - سنڌو واڌ! (Action) جنهنجي گهات گهات تي گونجي ويندي جي واڻي مٽي جنهنجي ماڻڪ موتي - امرت جنهنجو پاڻي.
- بابا : وٺ پٺ ڪنور - هيءَ انمول مٽي مستڪ لاءِ ۽ سنڌو جل پيءُ جنم سڻو ڪر. (ڪنور ۽ پيا Action)
- ڪنور : يازو يار ڏي خبر پڙاڻا دوست ملندا اٿئي. اسان کي ياد ڪندا آهن يا وساري وينا آهن!
- يازو : وڇڙيل به ڪڏهن وسرندا آهن؟ سنڌ ڇا سنڌي ٿي نه پر خود سنڌ به هر ڀل اوهان کي سڏرا ڪري پڪاريندي آهي. (Song)
- ٿلو : ”ڌرتيءَ کان ٿي ڌار او ميان وهندي ڪيئن تون وطن وساري!“
- ٿلو : (گيت بعد) (ديويءَ کي پيرين پوندي) مالڪ گهڻا ٿي سال پنهنجو ديش ڇڏي پرديس ۾ نوڪري ڪيم، به ڏوڪر جمع ڪرڻ لاءِ، انگريزن جي نفرت به برداشت ڪيم - هاڻ مان هتي نه رهندس جلدي مانجهو حساب ڪتاب چڪو ڪيو ته مان ملڪ موٽي وڃان.
- ديوي : مڻا هاڻ اڃا ته چڻو پلو هئين، ايتري ۾ ڪهڙي ڪل ٿر ڪيئن؟
- ٿلو : ننڍا سين، توهان ئي مائي کي سنڌيءَ ۾ سمجهايو نه ته مان انگريزيءَ ۾ بنا حساب ڪتاب ٿي هليو ويندو سانءُ. مان ڏاڍو خار باز ماڻهو آهيان. چير ويندس معنيٰ ويندس، خلاص.
- ڪنور : پر به ٿو رام، تون ويندين ڪٿي؟
- ٿلو : پنهنجي اباڻن ويندس. سنڌ ٿي سڏرا ڪري، هاڻ منهنجو پرديس ۾ من ٿي نه لڳندو. پنهنجو ڳوٺ، پنهنجا ماڻهو ڏاڍا ٿا ياد اچن.
- ديوي : پر به بنا نوٽن ويندي ڪيئن؟

توسان ملاقات ٿيندي.

ديوي

ايازو ڀاڻو! ڀلي آيا، جي آيا، اسانجون اکيون ٺريون. اڳڻو توکي نه سڃاڻن ٿا ۽ شرمسار آهيان.

ٺلو وري آڀ سنڌ سي آڻي هڻين، واھ سائين واھ! بڻائو تو ڪٿي هٿ هماري سنڌ؟

ايازو افسوس سنڌي تو سنڌ لاءِ پڇي، سو به هنديءَ ۾؟
ٺلو (ڪن پڪڙي) غلطي ٿي ڪن تو پڪڙيان. چئو ته نڪ گھيسي به ڪيان! قسم

جيگل سڃاڻي سنڌڙيءَ جو آج کان پوءِ سنڌين سان، ملڙيءَ سنڌيءَ ۾ ئي ڳالهائيندس. شروعات اوهان سان ئي ٿي ڪيان. سڄا سائين ڏيو خبرون ستر جون، اسانجي امڙ سنڌ ڪيئن آهي؟ ڇاڪ چڱي ڀلي؟ خوش راضي ڀرسن، ٻار ڀڄا، ننڍا وڏا، مٿ مائٽ، اوڙو پاڙو، ڍور ڍڳا ۽ گانيون مڃيون.....

ايازو بس، بس زور اور بس!
ٺلو ايتري ۾ سائين جن اڃا ته توهان فلم جا ٽائيمل ڏنا، اڃا ته پوري فلم باقي آ ڪين؟

ايازو ديوي پيٽ، هيءُ مڪڻ ڪير؟
ٺلو مان، ٺلو شيواڌاري اصل ويٺل موهن جي دڙي واري لارڪاڻي جو. منهنجي بابي کي ته لارڪاڻي جا ڍور ڍڳا به سڃاڻندا هئا. توهان به ضرور سڃاڻندا هوندا؟
ڀمن ڀياري ڪي! (سنڌو داخل ٿئي ٿي).

سنڌو ممي!

ايازو سنڌو مان تنهنجو مامو!

سنڌو ماما (تڪ) ممي - ممي ۾ ماما بيوقوف ڪو بولتي هئن نه؟

ايازو ها، مان سينٽيمينٽل فول ٿي ته آهيان، تڏهن ته خاص توهان سان ملڻ لاءِ مان سنڌ مان لنڊن آيو آهيان؟

سنڌو ممي Who is this Mam?

ايازو سنڌوءَ مون کي نه سڃاتو ان جو آءٌ ڪي ڪو افسوس نه آهي. مگر ان ڳالهه جو افسوس اٿس ته، آج هي سنڌو به سنڌي نٿي ڳالهائي. ”اها! ڳڻن نه ٿئي جو ڪتابن ۾ پڙهجي، ته هڪي سنڌ ۽ سنڌ واري جي ٻولي.“

ڪنور ايازو يار ٽڪل هوندين، تازو توانو ٿي ته ٻه گرھه گڏجي کائون.

ايازو ضرور - پر دلبر پهرين، مون کان پنهنجي امانت ته وٺ!

ڪنور امانت؟

- ديوي : توبه منهنجا جهوليلل هيڏانهن!
- کنور : (ڏکي) Yes Darling (Her Henpeck Husband) مان ٿو ٻڌايان بابا ڀنڊيا ما سنڌوءَ جي ساهرن مان فون آيو آهي .
- بابا : (ٿهڪ) فون آيو آهي . سمجھه ! سمجھه !
- کنور : هنن سنڌوءَ جي شادي ڀنڊيا ۾ گھري آهي .
- بابا : اڙي واھ ! ته سالن کان پوءِ ڀنڊيا هلبو - منهنجي گڏيءَ جي شادي ٿيندي ، شھنائيون وڃنديون - مٺايون وراهيون ، لاڏا ٻائبا . (پريان لاڏي جو آواز) لاڏو ڙي لاڏو برات وٺي آيو (صرف انٽري تي گھر جي پاتين جو لاڏي تي نچڻ . ٿلوءَ جي شروعات فوت وغيره ڏيڻ) .
- ٿلو : ڀنڊيا سيٺ پنهنجي ٻولي پنهنجو سنگيت ، پنهنجا ماروئڙا - اسان کي ڪيترا نه پيارا آهن .
- کنور : سچ ٿو چئين ٿلو جيئن ٻار کي ماءُ جي گود ۾ آندو ۽ سر ۾ جو سواد ملندو آهي . تيئن ئي هر انسان کي پنهنجي ملڪ جي مٽيءَ ۾ ئي موڪل پراپت ٿيندو آهي (کانءُ جي کان کان جو آواز) .
- ديوي : ٿلو ، کانءُ پيو کان کان ڪري .
- ٿلو : مالڪڻ ، ويچارو کانءُ کان کان نه ڪندو ته ڇا توهان وانگر ”مان مان“ ڪندو ڇا؟
- ديوي : بيوقوف کانءُ کان کان اچي ڪري معنيٰ گھر محمان ضرور اچي .
- ٿلو : مان نٿو مڃان سر ڳي اما چوندي هئي کانءُ کان کان ڪري معنيٰ ويچارو بکيو آهي . پيت ڀريل کانءُ ڪڏهن به کان کان نه ڪندو آهي .
- ديوي : ڪندو آهي کان کان لڳائين ٿو شرط !
- ٿلو : شرط ! مالڪڻ لڳي . هزار هزار جي شرط - آيو مهمان ته مالڪڻ هاريو ۽ نه آيو ته مون کٽيو (دروازي جي گھنٽي)
- (دروازو ٿلو کولڻ - ياز محمود جو اچڻ) .
- يازو : (داخل ٿي) ڪيئن آهين ميان ڪنور - ڇو ديوي ڀينڙي تو به آءُ کي نه سڃاتو؟ بابا .
- بابا : (غور سان ڏسندي) ڪير ؟ يازو آهين نه - ولي محمود جو پٽ ، اسانجي پاڙي ۾ رهندو هئين - ڏاڍو شيطان هئين ڏاڍو شيطان هئين - پٽ ڪنور ڏس ته ڪير آيو آهي ؟ تنهنجي ننڍ پڻ جو يار يازو .
- کنور : يازو (گلي ملي) دلبر سڀني ۾ به نه سوچيو هوم ته سالن کان پوءِ اوچتو

لوڙهي جي زلفن جو مان مان مان پيڪي هلي ويندو سانءُ، ها
: پيڪي ته زالون وينديون آهن، ٿلو.

ڪنور
ٿلو

: ڇو سائين سنڌ اسان سنڌين جو پيڪو گهر نه آهي. سال ٿيا آهن لنڊن آئي. سچ
سائين پنهنجا ماڻهون پنهنجي مٽي ڏاڍي ياد ٿي اچي (خواب جيان
ڏسندي.) اسان به اکين سامهون منهنجو ڳوٺ، منهنجو گهر، گهڻيون، مصريءَ
کان ملا ماروڙا ڳوٺاڻان، سادا سهاڃا سانگهيٺرا - مٽيءَ جي مضمور ڪندڙا،
مساني خوشبو، ملي اُس، صبح جي ٿڌي هير، گلاب جي گلن جي ملي خوشبو -
موتين جيان آسمان مان ڪرندڙ برساتي ٿرا. اٽي ڏڪر راند، سڌ ٻيلي جو
چٽي ڍوڍو - سنڌو درياھ جو سنگيت ميه وهڪرو سنڌوءَ ۾ ٿيڻون، سچ سائين
منهنجو ته جي وس پچي ته مان پڪي بڻجي اڏامي پنهنجي ملڪ موٽي
وڃان.

: پر ٿو اڄ اوچتو ئي اوچتو توکي جنم ڀومي ياد ڪيئن آئي؟
: سائين منهنجي جيجل سنڌڙي مون کان وسري ئي ڪٿي هئي؟
وطن ويو جن هٿان، ناهي تن آرام،
ڪڏهن وسري ڪين ڪي، ڪنهن کان پنهنجو نام
نديون هت به جام - پر سنڌوءَ ۾ ڪو ساهه ٿن.

ڪنور
ٿلو

: سنڌوءَ ۾ ٿن ساهه، سنڌو پائين ماءُ .
پنهنجا نيٺ پنهنجا ڌارين ڪهڙو ساءُ
آيو اهڙو واءُ هڪڙا هتي ته ٻيا هتي!
پٽ ڪنور سچ ٻڌائجانءِ - ڇا توکان وسريا آهن
شاهه، سچل، سامي - سنت ڪنور رام، شهيد هيمون ڪالاڻي. ڇا وساري
سگهندين تون پنهنجيءَ سنڌ ۽ سنڌوءَ کي؟

بابا

: وطن لاءِ جان به گهوڙي سا به ٿوڙي
اها سنڌين جان نه گهوڙي، وطن گهوڙي آيا.
(داخل ٿي) گڊ مارنگ گرانڊ پا.

ڪنور

: سنڌو، سنڌيءَ ۾ ڳالههءَ.

: چٽو، گڊ مارنگ، با..... با!

: بابا ! (ٺهڪ) Baba Baba black sheep, have you any wool

: Shut up

: سنڌو! سنڌو! سي - ساري.

سنڌو

بابا

سنڌو

ٿلو

سنڌو

ڪنور

ٺلو : پڙهان تو، (تمام تڪڙو تڪڙو پڙهي ٿو) ”پارت لنڪا کان هاريو،“ امريڪا
 ۽ پارت وچ ۾ قرار، ٿولن ديوي پارليامينٽ ۾ !

بابا : جھل ڇوڙا جھل - ڪو چريو ڇتو ڪتو پٺيان پيو اٿيئي، يا ڪو رامسي جي هارر
 فلم وارو پوٽ ڏٺو اٿيئي جو فاسٽ ٽرين جيان پيو پڇين (اهل ڪندي) آهستي
 آهستي، ڇهي چٽي، زور سان پڙهه سمجھ ۾ نه اچي !

ٺلو : ڇهن ۾ ٿو پڙهي !

بابا : ٺلو ڇڏا اخبار ٿو پڙهين يا يڳوان کان ڀلون پيو بخشيائين - ڏاڍيان پڙهه !

ٺلو : (ڏاڍيان) بابا ٻڌو ! بابا، بابا

بابا : ٺلو ڏس، ٻاهر دروازي تي ڪو سڏ ٿو ڪري ڇا، بابا..... بابا .

ٺلو : ننڍا سينٽ، ڇڻو ڇايو معاف ڪجو لڳي ٿو ته مان سپان جو سورج نه ڏسندس !

بابا : يمرڇ ڪاري ڊگي تي سوار ٿي مون کي وٺڻ آيو آهي ۽ سڏ ٿو ڪري.

ٺلو : ٺلو !

ٺلو : يمرڇ اچي ويو !

بابا : ٺلو، اخبار !

ٺلو : پارت لنڪا کان هاريو !

بابا : ماريو - وري ڪنهن ڪنهن کي ماريو؟ وري ڪو منسٽر پڪڙيو ڇا؟

ٺلو : ماريو نه - بابا هاريو - هاريو.

بابا : مان به چوان ٿو - ماريو - ماريو - ماريو.

ٺلو : ننڍا سينٽ، مان هٿ ٿو جوڙيان ۽. مون کي بابا کان بچايو.

ڪنور : مون کي ڏي اخبار - (بلڪل آهستي) بابا ٻڌو.

بابا : ٻڌاءِ پٽ .

ڪنور : پارت ۽ امريڪا وچ ۾ سمجھوتو.

بابا : پارت ۽ امريڪا وچ ۾ سمجھوتو.

ٺلو : هاڻ ڪيئن ٿا ٻڌو؟ چلائي چلائي مان چريو ٿي پيس تڏهن ته نه پي ٻڌڻ آيو؟

بابا : ڪنور پٽ وانگر اول تون ڇپ چورڻ ته سگه، ننڍي هوندي کان ڪنور جي ڇهن
 جي چُرڀُر ڏسي سمجھڻ جي عادت اٿم ٺلو !

ٺلو : اڄ کان پوءِ نه هاڻ کان ننڍا سينٽ بابا سان صرف توهان ئي ڳالهائيندا ڪبو.

بابا : هاڻ کان بابا لاءِ ٺلو گوڻگو، بوڙو ۽ انڌو آهي. مهاڻا گانڌي جي ٽن باندن
 وانگر، نه مان بابا کي ڏسندس نه بابا جو سڏ ٻڌندس ۽ نه ئي بابا سان ڳالهائيندس
 ۽ هي اُن کان پوءِ به بابا مون کي مجبور ڪبو ته قسم انڌي جو منڇا نور،

- پرديس ۾ پنهنجو ملڪ پنهنجا ماڻهون ڏاڍا ياد ايندا آهن نه.
- بابا : مٺي آهي تنهنجي ماما، جنم مرڻ جا جنهن سان ناتا
رشتا رت جا ڪيئن ٽوڙيندين، جيڪل کان ڇا مونهن موڙيندين
ڏيندءِ ماءُ مٿيار او ميان-وهندين ڪيئن تون وطن وساري
ڌرتيءَ کان ٿي ڌار او ميان، وهندين ڪيئن تون وطن وساري
پيپر (بالڪنيءَ مان اخبارن جو بئڊل بهر جيان اڏامندو ٿو اچي) ۽ سڌو ٿلوءَ
از : جي منهن کي لڳي!
- بابا : اا! اصل ڪهي وڌ ۽ ٻيو ڇا ڪيئن؟ ڏٺو نه سائين سنڌي اخبار جو
ڌماڪو! هڪ ته اخبارن ۾ خبرون بمن جون مٿان لڳن به اچي به وانگر.
بابا : (اڇانڪ ڏکي) بهر! بهر! ڪٿي آهي بهر! بهر!
بابا : بهر نه بابا بهر نه بهر جون خبرون- خبرن ۾ بهر!
بابا : قبرن ۾ بهر! هاڻ ڇا قبرن ۾ بهر رکي مُردن کي وري ماريوندا؟
بابا : مرنديس ته مان، توهان سان ڳالهائيندي ڳالهائيندي. اصل ڪٿي جي موت
ٿلوءَ : مرنديس- بابا - اخبار..... اخبار.
- بابا : سنڌي اخبار آئي آهي؟ اڄ جي اخبار آئي آهي؟
بابا : نه سڀيان جي اخبار آئي آهي.
بابا : سڀيان جي اخبار اڄ ڪڍي اٿائون؟ ته اڄ جي اخبار ڪڏهن ڪڍندا.
بابا : چيتي ڇنڊ تي ڪڍندا؟ توهان کي ڇا آهي ڪرڻو؟ (وڃڻ جو Action).
بابا : ٿلوءَ سنڌي اخبار مان ڪا نيچ سنڌي گرما گرم چٽپٽي خبر ته پڙهي ٻڌاءِ!
بابا : ننڍا سيٺ، جلدي مانجهو ڊبل ويٽو ڪرايو اڄ بابا کي خبرون پڙهي ٻڌائيندي
بابا : سڀيان مان خود خبر ٻڌي اخبار ۾ ڇپجندس- سڀيان جي اخبار ۾ اشتهار هوندو
بابا : ته ٿلوءَ پٽ مصري مل ”سنڌي“ سنڌي اخبار جون خبرون پڙهي ٻڌائيندي
بابا : ٻڌائيندي گوڻگو تي گذاري ويو ٿلوءَ جون پڳڙيون.
بابا : پڳڙيون؟ ٿلوءَ ڪير مٿو؟
بابا : اڃا ته مٿو نه آهي پر تمام جلد مرڻ وارو آهي توهان کي خبرون پڙهي
بابا : ٻڌائيندي.
- بابا : ته جلدي خبرون پڙه نه!
بابا : جيئن جلدي مران- ننڍا سيٺ منهنجي مرڻ کان پوءِ منهنجو لاش انڊيا ضرور
بابا : موڪلجڻو.
بابا : ٿلوءَ اخبار.

ٺٽو : چڪو معنيٰ گذرو.

بابا : گدرو! پرہک مچر ماٹھو کی گدرو کیٹن بٹائیندو؟ مار گولی - حقو!

نلم : حثو - ڈیو - جل پٹ نلو (گُائیندی) ای میری دل کھین اور چل - غم کی

دنیا سے دل ہر گیا، ہونڈ لی اب کوئی گھر نیا (اچانک) بابا - آئیڈیا اچو

ٺٺ، ڪڇن مان گئس جو پائپ ڪڍي سڌو حقي ۾ لڳائي ٿيلي ڏجي؟

بابا : گئس جو حقو!! - واہ، اڙي ٿو اجايو مان توکي بيوقوف سمجهندو حس توڻ

تم غفل آہے۔ - گھس جے، حقے، ناحے جی گولڈن آئیڈیا جی پُت کنور کی

گھر سے ہو نندڑا مادرں گٹس جا حقا فامے، سگریٹ کمپنی کی قالو

لڳرائي، ٽي نوٽ ٽي، نوٽ ا واه ڙي سنڌي واه !

١١٤ : بابا، "بسم" یاو آھم نہ "اماء مان، نندی ہوندی حر روز گائندا جٹاسیہ۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کیم ڈنٹے بابا کے ۔ - تم بابا ڈنو (بابا بوندو) بوندو! بابا ڈنو بوندو تم یاد آؤ ڈنڈو

ڪونڊو - ٿوڊنڊ، ج، جٿڻ، ٺاڻڻ، آه، جٿڻ، نه ٺاهڻ ته مالڪو منجھڻ.

جائے۔ لاجندی (ویندی) مار دیا جائے۔ باجوہ دیا جائے۔ ! (Exit)

کنو : (داخل تم) بابا (مری موندی) - (سڈ کندی) قلم - ا

نُلو : (گٹائیندی Entry) تنھنے ملکہ آسے قسمت سار، پو سچٹا کن ستاتہ

تو!

کنو : اَللّٰهُمَّ - گھٹا دفعات کہ جسے اے تے۔ "اَللّٰهُمَّ تَنْحَنِيْهِ اَحْمَدًا بِرَآءِ اَمْرِ .

لندن آھم لندن، الیگزینڈر، جیمز، ہیکارڈ، وانڈر، اینڈر، وینڈر، گانا، گائڈ، ہند

— ५ —

نیلو : سائیں منجھکو می بہ مالھن خے دلہن۔ خٹہ، ہند، بابہ مصر، مال، جو ہندو

هو، قلوبت ژئندېن، تم اكيلو ژئندېن، ۽ كلندېن، تم سمن، تم ساډ گډ كلائېندېن.

کنور : یٹحیبن تم ڈاڊو سیائو جو۔

لو : سائو انه سائو منحنو نام سائو جو شهنشاہ جو کبر آتو سائو مالو . ت

ماٹھوں، گھون جا دور دیگا، یہ بابے سائیں، کان صلاہ و نفاہ اندا ہٹا۔

کنور : اچا ایٹھیں ایڈو سیالو کو تریوہ پلا تون، ایترو سو قوف کئی، جائید؟

تو : (تکتہ نہ سمجھے) بس اُٹیں (سمجھے) جا ؟

کنبر : تلو احو اندیا مان سنڌي اخبار نه آئي. آهه؟

تو : سنڌي اخبار روزا آه. ته اها سنڌي اخبار ڪيئن ڄمڻ ۷۰۵

امبارون گڈ ایندیون آھن۔ اے نہ آہون تہ جیتے چند تائیں بھجے ویندیون !

ٿلو : گابا نه بابا - بابا نه، فادر گرانڊ فادر.

بابا : پادر ؟! چوڙا صبح صبح جو ڇو ٿو گھري پادر ڪائين ؟

ٿلو : هن پوڙهي مان ته ڦاٽس ؟

بابا : پوڙهو ؟ - ڪو پوڙهو ملڻ آيو آهي ڇا ؟

ٿلو : ٻچي هڪ پوڙهي سان نٿو سگهان - ٻڍو

بابا : ٻڍو ! سمجهر سمجهر ٻڍو بڪاري آيو آهي. ويچارو بکيو هوندو، وڃي کير پيئاري.

ٿلو : کير پيئارڻ ئي ته آيو آهيان، بڪاريءَ کي نه توهان کي - توهان کي (چلائيندي) کير - کير !!

بابا : نه چلائين ڇو ٿو (پاڻ چلائيندي) مون وانگر آهستي نٿو ڳالهائي سگهين، مان ڪو پوڙو آهيان ڇا ؟

ٿلو : توهان نا بابا - مان پوڙو آهيان، مان پوڙو منهنجو خاندان پوڙو، اوڙو پاڙو پوڙو سڄو احمد اباد پوڙو - هاڻ ته خوش -

بابا : (آهستي) ٿلو پٽ - تو مون کي ڪجهه چيو ڇا ؟

ٿلو : (زور سان) نه ! پاڻ سان ويني ڳالهائين - وڦلڻ جي بيماري اٿم ڇريو آهيان نه !

بابا : بيماري ٿيندي اٿيئي باهه - پمپٽ ٻري. ساري پسر ڪري. اُن کان اڳ، باهه ۽ بيماريءَ جو خاتمو ڪرڻ گھرجي - ڪر خبر ڪلاس ۾ ڇا آندو اٿيئي. ڏي ڏسان - کير - ڇڙٻٽ، هيتري دير کان گرما گرم کير آندو اٿيئي، چوپن به نٿو ته کير کڻي آيو آهيان - ويسر سني نه آهي ٿلو پٽ !

ٿلو : (ڪن پڪڙي) غلطي ٿي - کير پيئو کير !

بابا : بيئر ته رات جو پيئو نه - صبحءَ جو کير ڏي (ڪلاس) نه، نه پهرين حقو پوءِ کير - وڃي جلدي حقو گرم ڪري اڄ.

ٿلو : مري ويس - حقي لاءِ پهرين ڦل ناهيان - ڪوئلا تپايان - ڪوئلن سان گڏو گڏ پاڻ کي به تپائين - بابا لندن ۾ به توهان هن سنڌي حقي جي پچر نٿا ڇڏيو.

بابا : مچر ! مچر ياد آيو ٿو اُن ڏينهن تي وي ۾ ڪنهن نانا رڙيون ڪندي پي چيو ته، "ايڪه مچر - ايڪه مچر آدمي ڪو هيچرا بنا ديتا هئ" ٿلو پٽ هيءُ هيچرو ڇا ٿيندو آهي ؟

ٿلو : هيچرو معنيٰ ڇڪو !

بابا : معنيٰ !

۽ ٻڌجي ٿو - پريان ايندر آواز :-

” ادا هل ته هلون “ - پهريون انٽرو گيت

حو پوءِ فيڊ آئوٽ - (دروازي جي گھنٽي)

ٿلو (گھر جو نٽ ڪٽ نوڪر داخل ٿي رام سمر پريٽ ميري من (Entry) بابا کي پيرين پوندي) گڏ مارنگه بابا، گرانڊ پا، ٽچنگه يوئر فيٽ (پيرين پئي) بابا آسباد نه ته، پونڊو ئي ڏيو (ويندي پٽيٿاگبندي) پوڙهي ٻڌو ئي نه هوندو ! (گھنٽي)

آواز (دروازو ٿلو کولي ٿو کير جي بوتل ۽ هٿ اندر اچي تو آواز) پوٽ !

ٿلو - بابا - دؤڌ ڇڻ دؤ - پوٽ ! (ٻائيندي) جو کير پيئي سو وير ٿئي . (Exit)

بابا شڪر ٿئي منحنجا مالڪ شڪر ٿئي .

صبح جا سائين، پنهنجي هلندي ۽ هلائڻ، ڪنهنجو محتاج نه بڻائج.

دم دم جو خٽر - پل پل جو خٽر - جتي پير اتي خٽر - دوست دشمن جو خٽر،

دش وديش جو خٽر - جتي پير اتي خٽر - جتي پير اتي خٽر .

بابا (بابا حقو پيئي ٿو ٿوڪ ڀريندي) حقو ٿي لري ويو آهي - (سڏ) ٿلو .

ٿلو (مصيبت ۾ مالڪ مددگار ٿيندي، ٻائيندي، هٿ ۾ گلاس کير جو داخل ٿي)

کير !

بابا (ڪن کي هٿ ڏيئي) ڇا ؟

ٿلو (گلاس ڏيکاري) جو کير پئي سو وير ٿئي، ڏند زور وٺڻ ڏاڍا سهڻا لڳن . هاڻ

هن عمر ۾ بابا جا نٽلي ڏند ڇا زور وٺندا ؟

بابا ٿلو تنهنجا ڇپ پي هليا، تو ڪجهه مون کي چيو ڇا ؟

(زور سان) بابا !

بابا گابا ۱۹

ٿلو گابا نه - بابا، بابا .

بابا ٻڌم - ٻڌم - گڏهه جيان هيٺي ڇو ٿو ؟ - ايترو زور سان رڙيون نه ڪر ڪٿي

منز جي لس بس نه ڳائي پويئي - ڇڻه .

ٿلو کير پيئو ..

بابا پيئان ۱۹ - ٿلو ۾ حقو ڪيئن پيئان ۱۹ ماتون مانجهو حقو ٿي ٿڌو ٿي ويو

آني !

ٿلو حقو نه بابا - کير کير بابا .

بابا گابا - وري گابا، گھر ۾ ڪو گابو گھسي آيو آهي ڇا ؟

سنڌ ٿي سڏي هلو ته هلون

مدن ڄماڻي

پاٿر	:	بابا	:	کنور جو پيءُ.	۱.
	:	ٿلو	:	کنور جو نوڪر.	۲.
	:	کنور	:	گهر جو مکيا.	۳.
	:	سنڌو	:	کنور جي ڌيءُ.	۴.
	:	ديوي	:	کنور جي زال.	۵.
	:	اياز	:	کنور جو دوست.	۶.

(ڀرڊو کلڻ سان، شاهوڪار جو گهر سٺي نموني سجايل نظر اچي ٿو. بلڪل سامهون اچي ڀرڊي ٺهڻ ديوار آهي ته، ساڄي وچ مان گهر اندر داخل ٿيڻ لاءِ دروازو ته سامهون، گهر اندران ٻين ڪمرن ڏانهن وڃڻ لاءِ دروازو. اول منڇ تي مڪمل اونڌه انڌڪار آهي. سامهون ديوار تي، پروجيڪٽر معرفت، سنڌ جو شاهي نقشو نظر اچي ٿو. سنڌو جي ڌارا جو ڪل ڪل ڪندڙ سنگيتميه آواز. پکين جا آواز، مندر جو گھنڊ سان پڙهه ڦٽي ۽ آهستي آهستي صبح جي پهرين ڪرڻ ۽ روشنيءَ جو منڇ تي پريوش. منڇ تي آرام ڪري ۽ تي پنهنجن خيالن ۾ گهر گهر ڪاڪو عمر ۶۰ - ۶۵ سال ڏسجي ٿو.

مدن ڄماڻي.

نالو

فهرست

نانڪ

- مدن جماڻي/سنڌ ٿي سڏي-هلو تم هلون/281 • چينو
- لالواڻي/خدا ڏانهن خطا/293 • چمن شرما/زمانو بديو 306/آ
- گرداس آهوجا ”اجيب“/ديوار هتي ويئي/318 • جڳديش
- شهدادپوري/هڪ روپئي جو سوال/328 •

فازده

۽ ڌيان ۾ ڪهڙو تفاوت آهي؟

سوا ڌيائءَ معنيٰ پنهنجو اڀياس ۽ پنهنجو اڀياس ويچار کانسواءِ ٿي نٿو سگهي. ان ڪري سواڌيائءَ ويچار جو ئي طريقو آهي. پر ڌيان آهي ويچار رحت، ويچار کانسواءِ اهو آهي ويچارن ڏانهن ڄاڻڻ. سوچڻ ۾ ڄاڻڻ نه آهي. سوچڻ به هڪ قسم جو سڀڻو آهي. سڃاڻڻ ۾ سڀڻو گهر ٿي ٿو وڃي. سوچ ويچار لاءِ ننڍ ضروري آهي. سوچ ويچار سڀڻا آهن. سوچ ويچار اکيون کولي سڀڻو ڏسڻ آهي. سڀڻا چترن جي پاشا ۾ سوچيندا آهن. سوچڻ سڀڻي جو فضيلته پريورپ آهي. سوچڻ ۾ چترن جي جاءِ تي اکر اچي وڃن ٿا. ليڪن ڌيان هڪ الڳ ئي آيڻ آهي. اهو سڀڻن کان چٽل آهي. اُن ۾ ويچار کان فقط پار وڃڻو آهي. سڀڻو اچي تن من جو چئڻ آهي. ويچار چئڻ من جو چئڻ آهي. ڌيان آهي من جي غير حاضري. من جو نه هجڻ. چيئن من جڏهن ڪنهن ٻاهرين چيز تي خيال ٿو ڪري ته به ويچار آهي. ۽ جڏهن پاڻ تي ٿو خيال ڪري ته به ويچار آهي.

ڌيان ۾ ڪنهن به شيءِ (ٻاهرين چاهي خودپنهنجي) کان مٿي اُٿڻو آهي. ڪا به شيءِ نه مگرهي. اُن ۾ ڪو خاص فرق ڪونه ٿو پوي ته شيءِ ڪهڙي آهي. ڌن هڪي يا ڌرم، پراڻو يا پنهنجو. خاص نڪار يا ڪرائنتي تڏهن ئي ٿي اچي جڏهن

چيئن شيه کان ٻاهر آهي. ڇو جو تڏهن پاڻ کي سڃاڻي سگهجي ٿو، جڏهن چيئن وٽ ڄاڻڻ لاءِ ڪجهه به نٿو رهي، تڏهن پاڻ کي سڃاڻي ٿي معنيٰ جڏهن ڪجهه به ڳيان نه آهي، تڏهن آتم ڳيان ٿيندو آهي. مطلب ته سواڌيائءَ - پنهنجو اڀياس آهي، پنهنجي باري ۾ سوچ ۽ ويچار. پر ڌيان آهي پاڻ کي ڄاڻڻ. اها پڪ آهي ته پنهنجي باري ۾ ڪجهه ڄاڻڻ ئي ڪين ٿا، ان جي باري ۾ سوچ ويچار به ڇا ڪبو؟ پر جنهن کي ڄاتو ويو آهي، اُن جي باري ۾ سوچ ويچار جو سوال ئي نٿو اُٿي. ان ڪري سواڌيائءَ کان بچڻ نه بهتر. ڇو جو اهو به ڌيان ۾ وڃي، ۽ وڏو وڃي، ڇو جو اهو ڌيان جو نالڪه بڻجي پوندو آهي. من ته اُن ۾ ڏاڍو خوش ۽ پرسن هوندو آهي. ليڪن ساڌڪه ڀٽڪجي ٿو وڃي. هو وري شيه ۾ اُلجھي ٿو وڃي. من آهي شيه جو مُک، اُن کي ڪهي شيه، پوءِ شيه ڪائي به هجي. ڪام هجي چاهي رام. هو صرف شيه سان راضي آهي. ان ڪري ڌيان جي لاءِ ڪام ۽ رام، پنهنجي کان مٿي اُٿڻو آهي. ڌارئي يا پنهنجي، پنهنجي کي سر پاڻ سان وڌا ڪرڻو آهي، تڏهن اهو پرگهٽ ٿو ٿئي جو پنهنجو آهي ۽ جو پراڻو به آهي. يا جو نه پنهنجو آهي، نه پراڻو آهي، بس آهي.

۽ ڌيان ۾ ڪهڙو تفاوت آهي؟

سوا ڌياءَ معنيٰ پنهنجو اڀياس ۽ پنهنجو اڀياس ويچار کانسواءِ ٿي نٿو سگهي. ان ڪري سواڌياءَ ويچار جو ئي طريقو آهي. پر ڌيان آهي ويچار رحت، ويچار کانسواءِ اهو آهي ويچارن ڏانهن جاڳڻ، سوچڻ ۾ جاڳڻ نه آهي. سوچڻ به هڪ قسم جو سڀڻو آهي. سڃاڻتا ۾ سڀڻو ٿي ٿو وڃي. سوچ ويچار لاءِ نڌ ضروري آهي. سوچ ويچار سڀڻا آهن. سوچ ويچار اکيون کولي سڀڻو ڏسڻ آهي. سڀڻا چترن جي پاشا ۾ سوچيندا آهن. سوچڻ سڀني جو فصيلتہ پريو روپ آهي. سوچڻ ۾ چترن جي جاءِ تي اکر اچي وڃن ٿا. ليڪن ڌيان هڪ الڳ ئي آيام آهي. اهو سڀڻن کان چٽل آهي. اُن ۾ ويچار کان فقط پار وڃڻو آهي. سڀڻو اڇيتن من جو چنتن آهي. ويچار چنتن من جو چنتن آهي. ڌيان آهي من جي غير حاضري. من جو نه هجڻ. چيتن من جڏهن ڪنهن ٻاهرين چيز تي خيال ٿو ڪري ته به ويچار آهي. ۽ جڏهن پاڻ تي ٿو خيال ڪري ته به ويچار آهي.

ڌيان ۾ ڪنهن به وشيہ (ٻاهرين چاڇي خودپنهنجي) کان مٿي اُٿڻو آهي. ڪابه وشيہ نه مخرجي. اُن ۾ ڪو خاص فرق ڪونه ٿو پوي ته وشيہ ڪهڙي آهي. ڌن حتمي يا ڌرم، پرائو يا پنهنجو. خاص نڪار يا ڪرائتي تڏهين ئي ٿي اچي جڏهن

چيتنا وشيہ کان ٻاهر آهي. ڇو جو تڏهن پاڻ کي سڃاڻي سگهجي ٿو، جڏهن چيتنا وٽ جاڳڻ لاءِ ڪج به نٿو رهي، تڏهن پاڻ کي سڃاڻي ٿي ڇيڻي جڏهن ڪج به گيان نه آهي، تڏهن آتم گيان ٿيندو آهي. مطلب ته سواڌياءَ - پنهنجو اڀياس آهي، پنهنجي باري ۾ سوچ ۽ ويچار. پر ڌيان آهي پاڻ کي جاڳڻ. اها پڪهه آهي ته پنهنجي باري ۾ ڪجهه جاڳڻ ٿي ڪين ٿا، ان جي باري ۾ سوچ ويچار به ڇا ڪبو؟ پر چنتن کي ڄاتو ويو آهي، اُن جي باري ۾ سوچ ويچار جو سوال ٿي نٿو اُٿي. ان ڪري سواڌياءَ کان بچڻ ته بهتر. ڇو جو اهو به ڌيان ۾ وڃي ٿو، ۽ وڏو وڃي ٿو جو اهو ڌيان جو ناٽڪ بڻجي پوندو آهي. من نه اُن ۾ ڏاڍو خوش ۽ پرسن هوندو آهي. ليڪن ساڌڪه يتڪجي ٿو وڃي. هو وري وشيہ ۾ اُلجھي ٿو وڃي. من آهي وشيہ جو مُڪر، اُن کي ڪپي وشيہ، پوءِ وشيہ ڪاڻي به هجي. ڪام حجي چاهي رام. هو صرف وشيہ سان راضي آهي. ان ڪري ڌيان جي لاءِ ڪام ۽ رام، ٻنهي کان مٿي اُٿڻو آهي. ڌارئي يا پنهنجي، ٻنهي کي سڀ پاڻ سان وڌا ڪرڻو آهي. تڏهن اهو پرگھٽ ٿو ٿئي جو پنهنجو آهي ۽ جو پرائو به آهي. يا جو نه پنهنجو آهي، نه پرائو آهي، بس آهي.

رهاط

۽ ڌيان ۾ ڪهڙو تفاوت آهي؟

سوا ڌياءَ معنيٰ پنهنجو ايباس ۽ پنهنجو ايباس ويچار کانسواءِ ٿي نٿو سگهي. ان ڪري سواڌياءَ ويچار جو ئي طريقو آهي. پر ڌيان آهي ويچار رحت، ويچار کانسواءِ اهو آهي ويچارن ڏانهن جاڳڻ. سوچڻ ۾ جاڳڻ نه آهي. سوچڻ به هڪ قسم جو سڀڻو آهي. سڃاڻڻا ۾ سڀڻو ٿي ٿو وڃي. سوچ ويچار لاءِ ننڊ ضروري آهي. سوچ ويچار سڀڻا آهن. سوچ ويچار اڪيون کولي سڀڻو ڏسڻ آهي. سڀڻا چترن جي پاشا ۾ سوچيندا آهن. سوچڻ سڀڻي جو فضيلته ڀريو روپ آهي. سوچڻ ۾ چترن جي جاءِ تي اکر اچي وڃن ٿا. ليڪن ڌيان هڪ الڳ ئي آياد آهي. اهو سڀڻن کان چٽل آهي. اُن ۾ ويچار کان فقط پار وڃڻو آهي. سڀڻو اچي تن من جو چنن آهي. ويچار چنن من جو چنن آهي. ڌيان آهي من جي غير حاضري. من جو نه هجڻ. چنن من جڏهن ڪنهن ٻاهرين چيز تي خيال ٿو ڪري ته به ويچار آهي. ۽ جڏهن پاڻ تي ٿو خيال ڪري ته به ويچار آهي.

ڌيان ۾ ڪنهن به وشيه (ٻاهرين چاهي خودپنهنجي) کان متي اُٿڻو آهي. ڪابه وشيه نه نڪرجي. اُن ۾ ڪو خاص فرق ڪونه ٿو پوي ته وشيه ڪهڙي آهي. ڌن هجي يا ڌرم، پراڻو يا پنهنجو. خاص نڪار يا ڪرائتي تڏهين ئي ٿي اچي جڏهن

چيتنا وشيه کان ٻاهر آهي. ڇو جو تڏهن پاڻ کي سڃاڻي سگهجي ٿو، جڏهن چيتنا وٽ جاڳڻ لاءِ ڪجهه به نٿو رهي، تڏهن پاڻ کي سڃاڻي ٿي يعني جڏهن ڪجهه به گمان نه آهي، تڏهن آتم گمان ٿيندو آهي. مطلب ته سواڌياءَ - پنهنجو ايباس آهي، پنهنجي باري ۾ سوچ ۽ ويچار. پر ڌيان آهي پاڻ کي جاڳڻ. اها پڪ آهي ته پنهنجي باري ۾ ڪجهه جاڳڻ ئي ڪين ٿا، ان جي باري ۾ سوچ ويچار به ڇا ڪبو؟ پر جنهن کي ڄاتو ويو آهي، اُن جي باري ۾ سوچ ويچار جو سوال ئي نٿو اُٿي. ان ڪري سواڌياءَ کان بچون ته بهتر. ڇو جو اهو به ڌيان ۾ وڃي ٿو، ۽ وڏو وڃي ٿو. جو اهو ڌيان جو ناڪه بڻجي پوندو آهي. من ته اُن ۾ ڏاڍو خوش ۽ پرسن هوندو آهي. ليڪن ساڌڪه ڀٽڪجي ٿو وڃي. هو وري وشيه ۾ اُلجھي ٿو وڃي. من آهي وشيه جو مُک، اُن کي ڪپي وشيه، پوءِ وشيه ڪاٽي به هجي. ڪام هجي چاهي رام. هو صرف وشيه سان راضي آهي. ان ڪري ڌيان جي لاءِ ڪام ۽ رام، پنهنجي کان متي اُٿڻو آهي. ڌارئي يا پنهنجي، پنهنجي کي سر پاڻ سان وڌا ڪرڻو آهي. تڏهن اهو پرڳهت ٿو ٿئي جو پنهنجو آهي ۽ جو پراڻو به آهي. يا جو نه پنهنجو آهي، نه پراڻو آهي؛ بس آهي.

هٽئون. اُن باري ۾ سوچيون نه صرف آند
وئون.

ڌيان ۾ هجڻ سان من ڳم ٿي وڃي
ٿو. من آهي دروازو سنسار جو، ڌيان آهي
دروازو موڪل جو. من سان جيڪي پائجي
ٿو، اهو ڌيان ۾ وڃائجي ٿو. من سان جنهن
کي وڃايو آهي، ڌيان سان اهو ملي وڃي
ٿو.

هيئن سوال ٿو اٿي ته ڇا نر آڪار ج
ڌيان ٿي سگهي ٿو؟ جي ٿي سگهي ٿو ته ڇا
نر آڪار، نر آڪار ٿي بڻبو رهندو؟

ڌيان جو ساڪار يا نر آڪار سان ڪوئي
سنڀل ڪونه آهي. ڌيان آهي وشي و ستو
کان رهت، گهريءَ ننڊ سمان. ليڪن ننڊ ۾
چيتنا ڪانه آهي، پر ڌيان ۾ چيتنا پورڻ
روپ ۾ آهي. گهريءَ ننڊ ۾ اسين اُتي
هوندا آهيون جتي ڌيان ۾ هوندا آهيون،
پر جاڳرت، سجاڳهه سمهڻ ڌيان آهي، يا
سمهندي جاڳڻ ڌيان آهي. پوءِ جو ڄاڻجي
ٿو اهو، نه ساڪار آهي، نه نر آڪار آهي.
اهو آهي آڪار ۾ نر آڪار يا نر آڪار ۾
آڪار. اصل ۾ اُن ۾ ڪوبه تفاوت ڪونه
آهي. ٻيائي نه آهي. ان ڪري اسان جا سڀ
لفظ وئرت ٿي وڃن ٿا. اتي نه ڄاڻندڙ آهي
نه ڄاڻ. نه درشن آهي، نه درشڪ. ان ڪري
اُتي جو آهي اُن جو ورنن ڪرڻ اُسميو
آهي. ڪنن آهي.

اُتي وري ٻيو سوال ٿو اُٿي ته سوا ڌييءَ

آهيو ته من آهي. اوهين حال ۾ حاضر ٿيو
ته من ڳم آهي. پر جي اوهين ماضيءَ ۾
گهمندا يا مستقبل ۾ ته من ڀريل آهي ڪم
ڪندو؟ جي اوهين ڪيڏانهن نه وڃي،
شانست ٿي حال ۾ اسٽر ٿي ويندا ته اوهين
عجب ۾ پئجي ويندا ته من آهي ئي
ڪونه. جئن اوندھ نڳيتو ٿي آهي ۽ روشني
پازيتو ٿي، تنن من ۾ هڪ نڳيتو ٿي آهي ۽
شانست ٿي حال ۾ هجڻ (من نه) پازيتو ٿي
آهي. (نه من) نڳيتو ٿي ٿي لڳي، پر ائين
نه آهي.

پاڻ کي ماضيءَ جي تجربن مان سڪڻ
لاءِ، ماضيءَ ۾ وڃڻ ضروري آهي. تنن
آئينده لاءِ پروگرام ٺاهڻ وغيره به ضروري
آهي، پر اهو سڀ ماضيءَ ۽ مستقبل ۾ ڊوڙڻ
سان ٿو ٿئي، ۽ اهو من جو ڪم آهي. پر
شانست ٿي حال ۾ پاڻ کي آڻيون ٿا ته من نه
آهي ۽ ان استنبيءَ کانسواءِ ڌيان ۾ هجڻ
محال آهي. جئن انڌارو روشنيءَ جي غير
حاضري آهي، تنن من حال جي غير حاضري
آهي. ڌيان ۾ نه سمپورڻ پاڻ کي حال ۾
رکڻو آهي، نه ته ڌيان هوندو ئي نه.

مطلب ته ويچارن کان مڪت ڇڏي
پنهنجي اصلوڪي حالت آهي. اها ئي
سماڌي آهي. ڌيان آهي ترتيب يا وڌي.
سماڌي ان جي حاصليت آهي. ليڪن ڌيان
جي سنڀل ۾ سوچيون نه. اُن باري ۾ ويچار
ڪرڻ به ويچار ٿي آهي. اُن ۾ وڃون غوتو

سڃڻو يا ته ماضيءَ مان يا مستقبل مان.
 من کي پنهنجي ڪابه اصليت ڪانه آهي.
 ماضي گذري ويل آهي، هينئر ڪونه آهي ۽
 مستقبل اڃا آيو ڪونه آهي، اهو به هينئر
 نه آهي. ڌيان لاءِ صرف حال ۾ پاڻکي رکڻو
 آهي، نه ماضيءَ ۾ نه مستقبل ۾ ۽ ڏسبو ته
 من آهي ئي ڪونه. اهو ائين آهي جنهن
 انڌارو. انڌاري کي به پنهنجي ڪابه
 اصليت ڪانه آهي. توهين گھر ۾ انڌارو
 آڻي نه سڃڻدا، نه ئي ٻاهر ڦٽي ڪري
 سڃڻدا. اوندھ سان سڌو ڪجهه به ڪري
 نه سگهيو. اوهين روشنيءَ سان ڪجهه ڪري
 سڃڻدا. اُن کي اصليت آهي. اگر اوندھ
 سان ڪجهه ڪرڻو آهي ته اهو روشنيءَ سان
 ئي ڪري سگهيو. تنهن من به حال جي غير
 حاضري آهي جنهن اوندھ روشنيءَ جي غير
 حاضري آهي. حال ۾ اچي ويڃڻ سان من ٿم
 ٿي ٿو ويهي. جي توهين حال ۾ حاضر نه

ڪنهن متر پڇيو ته ڌيان ڇاڪي ٿو
 چئجي ۽ اُنجي ترتيب ڪهڙي آهي؟
 سچ ته نروپچار چيتنا ئي ڌيان آهي،
 ۽ نروپچار ٿيڻ لاءِ ويچارڻ ڏانهن جاڳڻ ئي
 ترتيب آهي. ويچارڻ جو پرواهه (نڪرڻ)
 من مان آهي. اُن نڪرڻ ڏانهن مورچت
 رهڻ، سمجهي رهڻ، اڃاگر ٿيڻ، اسان جي
 ساڌارڻ حالت آهي. اُن مورچا ڪري اسين
 من ئي معلوم ٿيڻ لڳون ٿا. جاڳون ۽ ويچارڻ
 کي ڏسون. ائين ڏسون جنهن راهه ويندي
 ڪوئي ماڻهن جي پرواهه کي، رستي جي
 ڪناري تان بيحي ڏسي. بس اُن جاڳي
 ڪري ڏسڻ سان ڪرائتي ٿي اچي. ويچارڻ
 کان پنهنجو پاڻ واسطو ٽٽي ٿو پوي، اُن
 ٽٽڻ جي انتها ڇوڙ تي نروپچار چيتنا جو
 جنم ٿو ٿئي.

اچو ته من جي اصليت ۽ اُنجي رچنا
 (مڪينيزم) کي سمجهون. من جيوت رهي

ڊاڪٽر ارجن بچلاڻي.

هڪ.

رٿا ٿرڊ ميڊيڪل آفيسر

۲۲۱، ساڌو واسواڻي نگر، پونا-۴۱۱۰۰۷.

نالو

ڇپايل ڪتاب

پيشو

پتو

۽ ڪهندي ٿي رهي.

زالن جي ڪمائڻ واري نيتي يورپ مان ڀارت ۾ آئي آهي. پنهنجن جي سڀيتا، سنسڪرتي، ريتيون رسمن جا طور طريقا نرالا آهن. يورپ جون اُهي زالون جن جا ٻار ننڍا آهن سي ڀارت ۾ ٿاڀير نوڪري ڪنديون آهن. اُتي اُنهن لاءِ اهڙو خاص بندوبست آهي ۽ هتي اسان وٽ ڀارت ۾ ٿاڀير نوڪري مرد واڌو ڪمائي لاءِ ڪندا آهن. ڀارت ۾ جيڪي زالون سموري ڏينهن جي نوڪري ڪن ٿيون تن جي ٻارن جا حال برا آهن. کين نوڪري ڪرڻ کانپوءِ ڀاڄي وڍڻ کان وٺي برتن صاف ڪرڻ تائين ڪم ڪرڻو ٿو پوي. يورپ ۾ اڌ رڌل کاڌي جو دٻو کولي ڪير به گرم ڪري کائيندو. هرڪو پنهنجو ڪم پاڻ ڪري. ٻارن جي نپاڄ لاءِ ڪريچ آهي. ڀارت ۾ نوڪري ڪندڙن لاءِ سُون جون سوين صورتون آهن!

ڪيتريون سنڌائون ۽ مهلا منڊل زالن جي سڌاري ۽ واڌاري لاءِ نيريماڙي ڪندا آهن پر زالن کي حقن عيوض جهوليءَ ۾ مرضن جي ڳنڙهي ملي آهي. برابريءَ ۽ زاديءَ جا ڪاغذن تي عهدناما ۽ اقرار.

مسئلن جي ڪوٺاوار مان ڇڻڻ لاءِ نسان لڳاتار ڪوشش ڪندو ٿو رهي. پر ٻن ڪوٺاوار کي سسي سوڙهي ڳهٽڻ تي خاصيت به آهي. هڪ ڏهين ۽ غيرتمند ماڻهو منهن تي هٿرادو مشڪ ٽٽي ٿو پلي. سندس اندر ۾ آندڙ ماڻه جو طوفان

آهي. ويچارو انسان ڏاڍو لاچار آهي راجنيتي، سماجڪ، ڌارمڪ ۽ مالي پيچرن ۾ گم ٿيندو ٿو رهي. انسان ۽ سندس مسئلن جو رستو اهڙو آهي جهڙو ننڍڙو قتل شينهن جي چنبي ۾ مُشڪندڙ ڪوٺو جيڪو جيئدان لاءِ ٻاڏائي ٿو. ڪوٺاوار ۾ ڦاٿل ڪوٺو به نڪري سگهي ٿو. پر مسئلن ۾ ڦاٿل انسان نه. سندس مسئلا انداز ۾ جوڙ ڪونه ٿا ٿيندا رهن، پر ضرب ٿيندا ٿا رهن. جن کي هرڪو وٽ آهر منهن ڏيئي وينو آهي. اسين سوچ جا طريقا بدلايون ته شايد ڪم آسان ٿي پوي. پُراڻن طريقن جي دائري مان ٻاهر نڪري نيون راهون ٺاهيون جيڪي عزت ۽ غيرت واريون هجن.

پراڻنا هڪ طريقو آهي جنهن سان آتما کي خوراڪ ڏيئي شڪتياڻي بڻائجي ٿو. پراڻنا ڪرڻ، انترمي ٿي پنهنجي مالڪ سان حال اورڻ تمام ضروري آهي، هو مدد ڪندو. پر جوابدارين کان ڇڻڻ لاءِ ستسنگ ۾ وڃڻ، گرو ڪرڻ ۽ پنٿ بدلائڻ سان مالڪ به مدد نه ڪندو. انسان کي پنهنجو سڄو وقت اڏاوتي ڪم ۾ لڳائڻ گهرجي پوءِ پل ”هٿ هاج ۾ دل يار ڏي هجي.“ ڏيڪاءُ ڪرڻ لاءِ وقت نه وڃائجي، ۽ نه پنهنجا مسئلا وڌائجن. پل ماڻهو ڪڇ به چون. وات جو اٿن ته ضرور ڪڇهه نه ڪڇهه ته چوندا ٿي.

غمي، چلي، منڻ، جڻئي تي به چيلهه چهي
 ٿي ٿئي. ڀلا سڀ ڦا عرج ڪن ته اسين ڇو
 نڪه ڪي مڙ لايون. جايون، دڪان، زيور
 گروي رکي به خرچ ڪيون. کاڌي ته کوهه به
 کڻي ويندا. سوڙ آهر پير ڊگهيريون، واريون
 هدايتون صرف ٻالهائڻ جي سونهن وڌائڻ
 لاءِ آهن! ڪير ٿو ٻڌي جنهن کي چئون ته
 ”سچ به پاڇا آهي، اهو ڪي ڪڙ جو مينهن
 وسندي ڪم اچي.“ ٻين سان ريس ڪرڻي
 آهي، نه ته ماڻهو ڇا چوندا! ٻيروز گاريءَ
 جو پوت آجايو بدنار آهي. نئين کوجنائن
 سان گڏ روزگار جا نوان وسيلو ڳولهي ڦا
 ڪين. ڪنهن به نئين روزگار لاءِ پھريون
 ڏاڪو آزمائش جو ٿيندو آهي ۽ هر
 آزمائش ڪن ٿيندي آهي. نئين پيشي
 کي ڌرتي به ڇهه مهينا ڄاءِ نه ڏيندي
 آهي.

جنهن روز، نوڪريءَ ڌنڌي، پيشي
 کي هٿ ۾ کڻجي، اُن لاءِ دل ۾ پيار ۽ عزت
 رکجي، نيڪ آپاسو وڌندو. شروع ۾ ئي ڪو
 ملڪيت ۽ پيسي جو مينهن ڪونه وسندو پر
 محنت ۽ جفاڪشيءَ کان پوءِ ئي آمدنيءَ
 جو سيلاب چنڊندو. ٿوري کان شروع ٿي گهڻي
 تي پهچندو. اڄ جڏهن روزگار جون حالتون
 ۽ نيتيون پيچيديون آهن، عرج به وڌيل
 آهن ته زالون به پلتي ڪونه پيون آهن.
 اٽڪل اڌ صديءَ کان هو به گهرن جي مالي
 حالت سڌارڻ لاءِ ميدان ماري رهيون آهن.
 ڪلارڪي هجي يا آفيسري، ماستري هجي
 يا پروفيسري، زالون پنهنجي پيرن تي

بيچل لاءِ ڪم ڪشي بينيون آهن. وديار تي
 جيون کان وٺي ئي ڊگريون ولڻ سان گڏ ٻيا
 ڪورس ۽ ڊپلوما ٿيون ڪن. اوج تعليمي
 سنسٽائن ۾ ڇوڪريون ڇوڪرن کان وڌيڪه
 جفا ڪشي ڪنديون ڏسڻ ۾ اينديون آهن.
 ڇوڪرا ان ۾ ئي خوش آهن ته اسين مرد
 آهيون. دڪان تي وهڻ لاءِ پڙهائي ضروري
 نه آهي. ڇوڪريون تيسيتائين ڪجهه نه
 ڪجهه ڪنديون ٿيون رهن جيستائين
 ڪنهن شين ڪلهي چڙهن يا ڪا سٺي
 نوڪري ملين. ساڻي، ڀرت ۽ رڌڻ پچائڻ
 سڻ ته تمام پراڻي ڳالهه آهي. پوءِ به
 ڪنواري هوندي ماءُ کي گهر ۾ مدد
 ڪنديون ۽ شاديءَ کانپوءِ پنڌن
 ۾. اڳ رڳو گهر گهرستيءَ جا پنڌن، نوڪري
 ڪرڻ کانپوءِ آهي وڌيڪ پنڌن! پوءِ به چون
 ڦا ”زالن کي برابرِيءَ جو حق ملبو آهي هو
 آزاد ٿيون آهن.“ ڇوڪرين ۽ زالن جي
 شخصيت ٻن حصن ۾ ورهائجي ٿي وڃي.
 سندس هڪ حصو گهر ٿو سنڀالي ته ٻيو حصو
 نوڪريءَ جون جوابداريون. صرف نوڪري
 ئي جو هي زالون ڌنڌو ڪري ڪارخانا هلائي
 به ڄاڻن. انتظام ۽ بندوبست ته ڪو هنن
 کان سگي.

ٻن خيالي حصن ۾ ورهايل ناريون
 سچ پچ ته ٿئي ٿيون پون. مردن وانگر
 ڪمائين ته ٿيون پر گهر جي جوابدارين
 ۾ هنن سان ڪابه رعايت نٿي ٿئي. پاڻ
 تي پارڻ جي شوق ۾ هوءَ ڪم ڪندي

چاهيندو آهي ته سندس ڪم ٻيا ڪن. هنن جي ڪري ئي ڪٽنب ۾ پريشاني ۽ اشانتي، جيڪا گهڻي ۽ ڪلڪل به آهي، اچي ٿي واسو ڪري. جنهن ڪري سياڻن چيو آهي گهڻي ۽ ڪلڪل سان ته مت جو پاڻي به سڪي ٿو وڃي، ساوا سلا سڙي ٿا وڃن، لچمي ۽ لچل به موت کائي ويندا آهن. سياڻن بزرگن هي ڳالهيون ڪو رڳو اسان کي ڊيچارڻ لاءِ ڪونه چيون آهن پر سندن چوڻين ۾ دم آهي. سست چاهيندا آهن ته منهنجي نڪ تي وينل مک به جيڪر ٻيو ڪو هڪلي.

بيروز گاري، گهٽ آمدني يا ڪوٽ جي ڪري نوجوانن کي نا اُميدي گهيري ٿي وڃي. هن مشڪلات وقت جن جو حوصلو ۽ همٿ ساهه آهي تن لاءِ ”هيءُ به گذري ويندو“ آهي. پر مسئلا اڃان اتي پورا ڪين ٿا ٿين. ملڪ ۾ مهانگائيءَ جي ڀوت جو واسو جو آهي! گهٽ آمدني، مهانگائي، گهڻيون گهر جون! هيئنر چون ٿا جيڪي ڪمائن سي کائڻ، چيترا کائڻ لاءِ وات، انهن کان ٻيٽا ڪمائن لاءِ هٿ! آڳهه چوندا هئا هڪ ڪمائي آڪهه کائي. مٿان وري شادي.

ئي ڪافي ڪونهي، پر سنگه جو رنگ به گهڻي قدر جوابدار آهي. شل نه ڪنهن ڪٽنب جو نر يا ناري ڪنهن ڪسنگه يا ٻريءَ علت ۾ ڦاسي! سڄو ڪٽنب هڪ پنور ۾ مانڌاڻي سان پيو ولوڙجندو ۽ ترين ۾ ڪرندو ويندو.

عادت ننڍي هجي يا وڏي، ٿوري هجي يا گهڻي ”عادت“ ئي آهي. اها ٿوريءَ مان ئي وڏي وڻ ٿي ٿئي. عادت، علت يا هير ساڳيون ئي آهن. چوندا آهن، ”هيريءَ سنڌي هير، توڙي ڀڄنس پير ته به گوڏن ۾ رڙهندو رهي“ انگريزي ٻولي وارن وري ڪمال ڪيو آهي. چون عادتي

ٿوري عادت گهڻائي ته به عادت ضرور هوندس. وري اڃا به ٿوري عادت گهڻائي ته به ڪچ ضرور قائم رهندس. ڪابه عادت اهڙي ٻري بلا آهي جو صفا جند آزاد نه ٿيندي. هيءُ ته ٿيا برين عادت ٿين جا احوال پر انت اتي به ڪونهي. عادتي سست به ٿيندا آهن. سستن مان به سڀ پريشان هوندا آهن. هو ٻئي هٿ ٻڌي يا هٿ تي هٿ رکي

گوڏو گوڏي تي چاڙهي ويٺو هوندو آهي ۽

جو ڪم آهي. ڪي ماڻهو ته وري اهڙا به آهن جو نه صرف دماغ پر هٿ پير هلائي ڪمائيءَ جا نوان نوان سادن ڳولهي ٿا ڪين. ٻئي طرف وري ڪي اهڙا به آهن جو پنهنجي نوڪريءَ پيشي مان هميشه ناعوش ۽ وتندا آهن هڪ ڇڏي ٻي نوڪري ڪندا. اهوئي ڪارڻ آهي جو سرڪاري دستاويزن ۾ بيروزگاري جو انگ گهٽجي ئي نٿو.

سماج جون هيٺيون يا غريب طبقي پنهنجا ڌار مسئلا کڻي پريشان آهي. هن طبقي لاءِ آڻو لٽو ۽ آجھو حاصل ڪرڻ اڻڪاليو ۽ پيچيدو مسئلو آهي. هو ڪنهي به گھر لاهي رهندا. جيڪو ملندن رکي سگھي، تڏهن به اڻيو ڪائيندا ۽ اڏورائا ڪپڙا پائي به خوش رهندا. سندن ٻار جي پڙهندا ته ميونسپل جي اسڪولن ۾، يا بالڪ اوسٽا ۾ ئي ڪين ڪمائي ٿيندا. هنن مان گھڻن لاءِ گھڻا ٻار ڪاٺاڻو ڇڏي جو آمدنيءَ جو وسيلو آهن. سندن علاج لاءِ سرڪاري اسپتالون ڪليون پيون آهن.

وچولي طبقي ۽ هيٺئين طبقي ۾ ڪو خاص فرق نه آهي. وچولي طبقي وارا جڏهن وقت جي گردش ۾ ٿا اچي وڃن ته پائمرادو غريب يا هيٺئين طبقي تي پهچي ٿا وڃن ۽ پوءِ جوان طبقي ذهني پريشانيءَ جو شڪار ٿو ٿئي. سندن سوچ جو نظريو لغني، ناآميديءَ وارو ۽ ناڪاميابيءَ وارو ٿيندو ٿو وڃي. ڪين ڪو صحي رستو نٿو ملي. هو چٽا ٿي ٿا پون ۽ برين عادت ڏانهن مائل ٿا ٿين. برين عادت جو شڪار ٿيڻ لاءِ صرف ايترو

دڪان جو کولي وينا آهن. پنهنجي في وٺي دوائن جي وڏي فهرست لکي ڏيندا ۽ جتي سندن حصو پتي ٻڌل هوندو آهي به بي سبب ٿڪ، کانگهارو، پيشاب، ڪاڪوس، ۽ رت تپاسڻ لاءِ روانو ڪندا. ويچارا ماڻهو ٻڃي ڳنڍ وڌيڪ کوليندا. وچولي طبقي وارن جو خرچ عيش عشرت ۽ شوق شڪار تي به وڌيڪ آهي. فئشنبل ڪپڙا ۽ گھر جي لاهه نوڻ ۾ شاهوڪارن سان ريس جو ٿا ڪن. هوئڻ پيا روئندا ته پورٽ ڪونهي، منهن مڪي ٿا هلون پر فئشن ۽ شوق شڪار وقت بزاريون ۽ دڪان انهن سان ستيا پيا هوندا آهن. ڪهڙو روزگار ايترو اُپراسو ڪرائيندو جو هن محانگائيءَ وقت هڪ عام ناگرڪ سڀ گهرجون پوريون ڪري اهو وقت ئي موڪلائي ويو آهي جڏهن ٻڌبو ’دال ٻچا پال! ۽ دال روئي کائو پريو ڪي گن گائو.‘ اڄ هيءُ چوڻيون، هيءُ حوالا صرف ڪنن ڪي رس ڏيندڙ تڪنديون آهن ۽ ماضيءَ جي فيلسوفيءَ تي روشني وجهندڙ آهن. ايتري مالي ڪپت جو اثر گھر جي هر هڪ پاتيءَ تي ٿو پوي. جن نوڪرين ۽ ڌنڌن ۾ پگهارون ۽ ڪميون سٺيون آهن، اهي ڪن ٿورن ماڻهن جي هٿ ۾ آهن. وڏا واپاري، آفيسر، منسٽر، ۽ ڪارخانيدار هن بحث جي دائري کان ٻاهر آهن. عام ماڻهن سان منهنجو مطلب آهي اهي جيڪي ڪارڪي، ماسٽري، ننڍا واپاري ۽ ننڍا دڪاندار آهن، انهن لاءِ صبح کان رات تائين، سڀ گهرجون پوريون ڪرڻ متاڪت

ڪوٽا مار ۾ قاتل انسان

پروفيسر مينا گوپ روپچنداڻي

ڪري سگهن. بنيادي گهرجون برابر اٿو،
 لتو ۽ اجهو آهن. پر انهن کان وڌيڪ مالي
 ڪپت ڪن ٻين ڳالهين تي آهي. جن جا
 باهران اڃا ڪپڙا ڪيسا خالي ۽ سمجھن پاڻ
 کي ملڪ جو والي، سي سڀ پهرين ته ٻارن
 جي پڙهائيءَ ڏانهن وڌيڪ توجہ ڏين.
 ڪتابن کان وڌيڪ گائيڊون ۽ نوٽ بوڪ
 اسڪولي فيءَ کان وڌيڪ ٿيوشن في،
 ڊرائنگ ۽ ڪرافٽ جو سامان، راندين ۽
 پڪنگ جا خرچ، سڀ ته بنيادي خرچن کان
 وڌيڪ آهن!

عام ماڻهن جو پئسو ٻيو وهڪرو رکي
 ٿو. دوائن ۽ بيمارين جي علاج تي. شل نه
 ڪو ڊاڪٽر جي ذات پوي! هو به ٻڌو اٿئون
 ته ڊاڪٽرن جا يار سڌائين بيمار! اڄ ڪالھ
 سنهيءَ ٿلهيءَ بيماريءَ تي ڪو به ڪونه ٿو
 نير طبيبن وٽ وڃي. ڊپ آهي ته نير
 حڪيم خطري جان! دوا اندر دم ٻاهر! علاج
 لاءِ اسپيشلسٽ ۽ ڪنسلٽنٽ پسارين وانگر

هندستان ايشيا جي وڏين طاقتن
 منجھان هڪ آهي. سندس آدمشماري هڪ
 سؤ ڪروڙن تي وڃي پختي آهي. وڪاس
 جي يوجنائن جي سموري پيداش هيءَ
 آدمشماري ڳيھندي ٿي وڃي. عام ماڻهو
 پاڻکي اهڙي جا اهڙا ٿا محسوس ڪن.
 آدمشماريءَ جي واڌ جي ڪري ئي اڄ
 وڏي ۾ وڏو، ڳوڙهو، ڳورو ۽ بيحد وسيح
 مسئلو آهي بيروزگاري! هيءُ مسئلو ڪيترن
 نمونن ۾ ماڻهن کي گھيري ويٺو آهي.
 روزگار صفا نه آهي ائين به ڪونهي.
 روزگار جا نوان نوان وسيلا ظاهر ٿا ٿين، پر
 انهن مان ڪن ٿورن ۾ ايترو اُپراسو يا
 پيداش ٿي ٿئي جو انسان زندگيءَ جا ٻئي
 چيرا، ڪنڊون، پاڻ ۾ سولائيءَ سان ملائي
 سگهي! ائين به چئي سگھجي ٿو ته روزگار
 آهي پر اُپت گھٽ آهي جنهن مان وچولي
 طبقي وارا وقت انوسار، ماحول مطابق
 پنهنجون ضروري گهرجون پوريون نٿا

پروفيسر مينا گوپ روپچنداڻي.

۱۹۴۰.۱۰.۶

هڪ.

پروفيسر.

بيمرڪ نمبر-۱۲۹۲، روم نمبر-۲۱، او. ٽي. سيڪشن،

آلهاس نگر-۲۲۱۰۰۴.

نالو

جنر

ڇپايل ڪتاب

پيشو

پتو

جذبڻ ارمانن کي سمجھڻ. اُنهن جي مان
مريادا کي عزت ڏيئون. جيئن پتن جي
پڙهائيءَ تي خرچ ٿئي ٿو اوتروئي نياڻين
جي پڙهائيءَ تي به ٿئي ٿو. نوڪري ڪندڙ
نياڻين کي آفيس ۽ گهر سنڀالڻو پوي ٿو.
تنهن کانسواءِ ننڍي ٺهيءَ کي صحيح دهر
لڳائڻ، صحتمند سماج پيدا ڪرڻ جو
دارومدار پڻ نياڻين تي آهي. جي پڙهيل
گڙهيل نه آهن سي به ڪيترا گهر ڳهر جاڻن
۽ ڪڇ نه ڪڇ پيدا ڪن ٿيون. ڪي بزرگ،
سوشل ورڪر اهڙن هنرن کي همٿائن ۽ گهر
ويني اُنهن غريب گهرن جي سامان جي
خريد فروخت ڪري مدد ڪن. نشڪام
شيواداري، اهڙا شاديءَ جا بيورا هلائڻ.
دلائل کان پرهيز ڪرڻ سکون. ساموھڪ
شادين کي همٿايون دربارين ۽ آشرمن جي
شادين کي همٿايون جيئن اڃا پوءِ اڏمير ۽
فالتو خرچ ڏيکارڻ وغيره نه ٿئي. پيار جي
شادين کي ارينجد شاديون ڪري اپنايو
وڃي.

تي سڄي ته پراڻي رسم پرهائين
چالو ڪئي وڃي، شاهوڪار شاهي جن کي
يگوان ڏن ڏنو آهي سي ساموھڪ شادين تي
واجبي خرچ ڪن ۽ ڏن سڃايو ڪن. ننڍي
لُهي وارن جي دل دماغ، ٻڏي ۽ وويڪر
سڃاڻي اچي.
ڪاش هيءَ بدنام رسم ٿوري هڪ
عوشنما حقيقت بڻجي پوي.

پنهنجو ڪم ٿي، سماج جي سمبالي کي
پنهنجي سمبالي سمجھي ڪري عمل ڪرڻ
مان اسين قانون جي عزت ڪري
سگهنداسين. اڃا به اهڙي سمجھدار هڏ
ڏوڪي سماج کي شايد اهڙي قاعدن جي
ضرورت ٿي محسوس نه ٿئي. اڄ به ڪيترا
ڪيس ڪورٽن ۾ آهن، ڪيتريون گرفتاريون
ٿين ٿيون، ڪيترن کي سزائون ملن ٿيون.
غريب طبقي يا وچولي پوش جي ٿورن
انسانن کي قانون جو ڀڙو آهي، مگر عام جنتا
تي خبر ڪو اثر ٿو ڏسجي.
ماڻهي ڪندڙ دلائل جو وقت به وقت
تعداد وڃي ٿو وڌندو. طلاق ۽ ڀڙڻ پوسڻ جا
ڪيس ڪورٽن ۾ پهريائين کان وڌيڪ وڌيل
آهن. وڪيلن جي چترائي ڪري ڪيترا
ڪيس اينجھجي سالن جا سال ڪورٽن ۾
هلن ٿا. آخر انصاف کان نراس ماڻهو ڇپ
ڪري ويهي رهن ٿا يا مان مريادا خلاف
غيرت کي چيهو پڇاڻيندڙ سمجھوتو
ڪري زهر جي گولي کائي ويهي ٿا رهن.
آخر هن ڪني رسم جو علاج ڪهڙو
آهي؟ جيئن هن رسم کي اسان ٿي بدنام
ڪبو آهي، تيئن اسانجي دل و دماغ،
اسانجي سوح سمجھ ۾ ٿيرو اچي اسان
جي ڊگھل رڳ کي ڪنهن چڱو ته خبر
پوي. اهڙي صحت مند سندر سوح
ويچارواري سماج جو نرمان ٿئي. هر
هڪ جي دڪ کي پنهنجو دڪ سمجھڻ.
هڪ ٻئي سان اهڙو وهنوار ڪيون جو اسين
چاهيون ٿا اسان سان ٿئي. نياڻين جي

حصن ۾ ورهائجي پئي وڃي. منوسمрти واري سماج نالي مائٽر رهي آهي يا سماج جو ڊپ صرف ڪنهن پوٽ پريت آتما وانگر ڪنهن ڪنهن جي دل ۾ رهيو آهي.

هڪ سماج جو روپ اهو آهي جي پورين سڀيتا جي اثر هيٺ گهر کان وڌيڪ ڪلبن ۾ پارٽين ۾ سوشل ڪلچرل پروگرامن ۾ بلڪل آزاديءَ سان هڪ ٻئي سان ملن ٿا. ننڍي ته پڻ پڻ ڪاٺ جي معاملن ۾ ڪافي آزاد آهي. اُهي ساماڄڪ پراڻي سمرت آهن. اُهي اڻ وڻندڙ - اُگر نتيجن تي منهن ڏيئي پنهنجي بگڙيل حالتن کي ڪاٺي دٻائي سڌاري سگهن ٿا. وچولي بلڻي وارا زياده ڏکي ٿين ٿا. ڇو جو غريبي مان هٽ ملائي نه ٿا سگهن. شاهوڪارن جون هرجون پوريون ڪري نٿا سگهن. نتيجو ٿا ته وڏي عمر جون نياڻيون گهر وينيون هن يا شاديءَ بعد جلدي اچي ٿيون در ٻي پون. ڪڇ سماجون سهڻا مثال آهن، ٻي ڪن ٿورن ننڍن شهرن ۽ ڳوٺن ۾ آهن، مٿي ڏٺو ورتو حدن اندر - ڏيکاءُ بلڪل نه - ڪوبه شادي جو ڪاريه سماجڪ ڪاريه - هون ٿا پنهنجي نياڻيءَ جو ڪاريه آهي. ڪيترا شيواڌاري ملندا. خبر نه پوندي ته ڪهڙو نياڻي جو مائٽ ڪهڙو ڳوٺائي. ڇڻ ٻي خاطريءَ ۾ ڪابه ڪمي پيشي ڪانه - نوتن کي پالش، سان پاڻي لاءِ پاڻي صابن ميل حاضر. بزرگ ماڻهو سنان پنهنجي هٿن مان ڪرائيندا - جوني پليٽ کي ڪير به نٿا لاهن نه ڏيندو - ايتري عزت - ايترو رتب - ايترو پيار.

ننڍي شهر يا ننڍڙي ڳوٺ جي هر شيواڌاريءَ لاءِ ائين پيو لڳندو ته ڳوٺ جي عزت هر هڪ باشندي لاءِ شخصي سوال ۽ جوابداري آهي. اُن شهر يا ڳوٺ جي پليل نياڻيءَ ۾ ڪهڙا سنسڪار هوندا سو هر هڪ اُتي پاءُ کائيندڙ اندازو لڳائي سگهي ٿو. بزرگن جي رهنمائي هيٺ ننڍي ته ۾ اُتساه آهي، لکن آهي، پيار آهي. پنهنجي ڪشت کان وڌيڪ شهر ۽ ڳوٺ جي عزت پياري آهي. ڪاش اسين اهڙي سماج هر ڳوٺ هر شهر هر ديش ۾ پڻدا ڪري سگهون. دهيج کي روڪڻ لاءِ - ڪني رسر کي ڪنٽرول ۾ آڻڻ لاءِ ڪي قائد ضرور پاس ڪيا ويا آهن، اُنهن کي عمل ۾ آڻڻ ته سماج جي هٿ ۾ آهي. اڄ به غريب وچولي يا شاهوڪار گهرن ۾ دهيج جو ذڪر - گهر يا غلط طريقن سان وڌيڪ پئسي ڪڍڻ لاءِ انيڪ اُپايه استعمال ڪيا وڃن ٿا. ڪن کي قانون جي ڪابه خبر ڪانه ٿي پوي - البت ڪنهن ناگوار نتيجي نڪرڻ تي - جڏهن ڪنهن ڪنيا آپگهات ڪيو، ڪنهن کي جيئري جلايو ويو، ڪنهن جي ڪنيا شادي بعد اچي پيڪن ۾ در تي ويئي، يا مار ڪُٽ بعد ڪيس پوليس چوئڪيءَ پهتو يا ڪورٽ جو ڪنهن در کڙڪايو ته پتو پوي ٿو. ڏينهنون ڏينهن جيئن ٿڌ تيئن وڌ. جيسيتائين اسان جي ويچارڌارا ۾ فرق نه آيو آهي، اسان جي سوچڻ جو طريقو نه بدليو آهي. هر گهر ۾ نياڻيون آهن. دل دماغ کي صحيح طريقي سان سمجھائڻ جي ضرورت آهي. سماج جي ڪشت کي

اڌڪار سمجھ ۾ اچڻ لڳو. هن سندر
رسم اُگرو روپ ورتو. ڀيانڪ حالتون
پنڊا ڪيون ۽ دڪا ايڪم نتيجا نڪتا.
آخر شاديءَ يا وواهه پڻ دٻڻ جي مياڻ جي
جڳهه، ٻن ڪلمبن جي سهند جوڙي ويجهو
آڻڻ جي بدلي هڪ سودي بازي هڪ واپار
تي پيو يا ڪن جي رايي پٽاندر گھوٽ
راجا جي نيلائي سڏجڻ ۾ آيو.

ڪٿي چوڪري جي ماءُ ته ڪٿي
چوڪري جو پيءُ ته ڪٿي گھوٽ پاڻ
جوابدار، ڪٿي زياده پڙهيل نياڻيون -
شاهوڪار گھرن جون چوڪريون پڻ جوابدار
آهن. ڪٿي وري ماڻهيون ڪرڻ وارا
جي ۱۰ سيڪرو دلالي ولي ماڻهيون ڪري
ڏاجي جي ٻول ڪرائين ٿا. اهڙي طرح
بدنام رسم ٿلهي ليکي سڄي سماج کي
بيمار ڪري کولڪو ڪري رهي آهي.

اچو ته سوچيون، سماج جنهن کي
ڪنهن وقت آريه ورت ۾ آرين شروعاتي
روپ ريڪا ڏني جنهن ڪري هنن سماج
کي چئن ورڻن ۾ ورهايو. جيئن سماج جو
ڪاريه چئن طبطن ۾ ورهايل هجي. هر
هڪ کي پنهنجون جوابداريون سنڀالڻ
لاءِ ڪم ورهايل هجي. جيئن هر هڪ
پنهنجي ڪم کي زياده ڌيان ڏيئي شجارو
ڏيڻ سان پنهنجي ڪاريه کي سرانجامي
ڏيئي سگهي. اُن جي ضرورت لاءِ هر
هڪ طبقي جو باشدو پنهنجي جوابدارين
کان واقف هجي ۽ اُن کي صحيح طريقي
ڪرڻ لاءِ اُن کي برابر ڳيان ڏنو وڃي.

اُن لاءِ سماج کي چئن آشرمن جي ضرورت
محسوس ٿي. گرو ڪل ڪوليا ويا جتي هر
هڪ سماجڪ پراڻيءَ کي هر قسم جو ڳيان
ڏيئي پنهنجي سرير ۽ ٻڏيءَ جو صحيح
سندر ۽ يوگيه وڪاس ڪرڻ لاءِ اهڙو ماحول
ڏنو ويو. انهيءَ ڪري اُن سماج ۾ صحت
مند، سياڻا ۽ جوابدار شهرواسي پڻ ٿيا.
عام جي يلي لاءِ نئين پيڙهيءَ کي سجاڳ
ڪري انهنجي رهنمائي لاءِ ڪم ڪڙا نيسر
- ڪي جوڙجڪي ڪاريه ٺاهيا ويا. انهن
نيسرن ۽ ڪارين مان ڏنو ويندو هئو ته بزر
گن جي ڪافي عزت هوندي هئي. عورت
ڌات کي پڻ ايتروئي عزت ۽ مان ملندو هو
تڪر جي عزت لڳمي سروسٽي سماجي
ويندي هئي. انهن کي گڻن ۽ گهر يوگيتا
تي پرکيو ويندو هو. انهن جي شاربڪ
سڌولتا ۽ صحت مند هئڻ تي ڌيان ڏنو
ويندو هئو.

اُها سماج هينئر ڳولجڻ سان به نه
ملندي. فلمي دنيا جي اثر هيٺ هينئر
اچي چمڙي- سونهن - سنهڙي پسل -
شاهوڪاري ۽ ڏيڪا طرف زياده ڌيان وڃي
ٿو. اُن ڪري بي جوڙ شاديون - ڏاجي لاءِ
گهر يا دهيج جي آج شادي بعد اڻ بٽ
پنوسنڪتا ۽ طلاق زور وٺندا وڃن ٿا. ايوگيه
نه ڪمابندڙ شاهوڪاري ٻار پڻ ڪيترن اڻ
وڻندڙ نتيجن لاءِ جوابدار آهن. اهڙيون
غلطون هئي ڌريون ڪن ٿيون. چوڪرن وارا
به ته چوڪرين وارا به ڪن ٿا. اهڙي طرح
سماج هر ڪنهن جي سهوليت سان ڪيترن

ڏاجو (دهيج) سماج ۽ قانون

ٺهراڻو چنچلاڻي ”چنچل“

گھڻو ڪڇ ڏيندا هئا. وچولي طبقي پنهنجي شڪتي آهر. غريب طبقو ڪسا وغيره گايون ٻڪريون ۽ ريڙيون ڏيندا هئا ورهاڱي کان ٿورو وقت اڳهه پڻ مونکي سنڌ يادگيري آهي ته پرهاڻين جو رواج هئو ۵-۳ يا ۷ پرهاڻيون - هر پرهاڻي ۲۵ يا ۳۰ روپين جي هوندي هئي.

ايتري قدر جو غريب برهمڻ به ڪنهن ڏان ۾ ڪنيا کي پنهنجي غريبت آهر ڪڇ نه ڪڇ ضرور ڏيندو هو. هن ڪهني رسم ايترو اُگر روپ ڪيئن ۽ ڪڏهن ورتو اُن لاءِ جيترو منهنجو رايو آهي جيئن ڪن خاص طبقن ۾ ڪارو ڌن جمع ٿيڻ لڳو - جيئن سماج جي ورڻن ۾ اسماننا اچڻ لڳي، پئسي ڪمائڻ جو هوڏ - ڪن خاص طبقن ۾ تعليم پرائڻ ڪري - سٺيون نوڪريون ملڻ لڳيون ۽ انهن جون ضرورتون وڌنديون ويون - رهڻي ڪهڻي ۾ پڻ زمين آسمان جو فرق اچڻ لڳو. هيءُ ڏان ڦري حق -

دهيج هڪ جهوني رسم آهي. هڪ ڀرپرا آهي. جيسينائين منهنجو ذهن ڪم ڪري ٿو، جيتري ايتاس جي ڄاڻ آهي، هيءُ رسم اوتري ئي پراڻي آهي. ويدن جي زماني آريه ورت - سناتن يگه ۾ منوسمрти ۾ نياڻيءَ جو ماءُ پيءُ جي ملڪيت ۾ ڪڇ اڌڪار جو پڻ ذڪر اچي ٿو. انهي ڪري ڏي يا پيڻ کي شادي وقت ڪنيا ڏان ڪندين هرڪو پنهنجي شڪتي آهر ڏان ڪندو آهي اُن کي دهيج ڪڏهين کان چوڻ ۾ آيو آهي اهڙي ڄاڻ شايد ڪنهن کي هجي پر ڪنيا ڏان مان صاف ظاهر آهي ڪڇ نياڻيءَ کي شاديءَ وقت ڏنو ويندو هو سو ڏان جي صورت ۾ هوندو هو.

راجاڻن هاڻي گهوڙا رت سوني چانديءَ جا برتن ڏاس ڏاسيون پڻ ڏيندا هئا. زميندار - امير - شاهوڪار طبقو پڻ پنهنجي شان شوقنقت کي خيال ۾ رکي

ٺهراڻو ليکڪ چنچلاڻي.

۱۹۳۰.۴.۲۰

رٽائرڊ ميل ڊرائيور.

بي-۲۰۶، جڻه بابا اپارٽمينٽ، نيو ٽيليفون

ايڪسچينج روڊ، سنڌو نگر-۲۲۱۰۰۱.

نالو

جنم

پيشو

پتو

وڌڻ ڏيندا. هاڻي ياترين جون ٽوليون غفا
جي ڏاڪڻ تائين پهچي ڪليل ڪمپائونڊ
۾ پرويش ڪندا. غفا جو منحن ننڍو پر تمام
سجھي نموني پٿر جي ٽائيلس سان سينگاريو
ويو آهي. ڪو زمانو هو جو غفا ۾ اونڌه
انڌوڪار لڳو پيو هو، پر هاڻي وقت جي
نڌاڪت ڏسي بجلي بٽين جو پورو پورو
پرهند ڪيل آهي. هڪ ئي وقت ڏهه
پنڌرهن ياترين کي اندر وڃڻ ڏيندا
آهن. هنن کي غفا ۾ پاڻيءَ مان لنگهڻو
پوندو آهي. اٽڪل ۵۰ فوٽ ڪروندڙو
تي هلڻ کانپوءِ غفا جي ٻئي پاسي، کليءَ
جڳهه ۾ پهچي وڃبو. هن جڳهه کي پويتر
ليڪيو ويندو آهي. هتي ماما جا ٽي روپ
ڏيکاري ويا آهن؛ سروسٽي، لڪشمي
۽ ڪالي جيڪي شرڌالن ني محر ڪنديون
آهن. هن جڳهه تي ڪيترائي پوڄاري
ويٺل نظر ايندا؛ شرڌالو هن کي پئسن،
ناريلن ۽ سُڪي ميوي جي ڀيٽا چاڙهيندا
آهن؛ پوڄاري هر هڪ ياتريءَ کي مستڪ
تي ٻُڙهو نلڪه لڳائيندا آهن ۽ ڪجهه ننڍا
سڪا ڏيندا آهن، جن کي چون ”ڪزانو“
ماما جي درٻار مان خوشحاليءَ جي سبب!
”پرير سي بولو جڏهن ماما دي- جڏهن
ماما دي“ اهڙا ماما ماما شبد تيرت ياترا ۾
ڪنن ۾ گونجندا رهندا آهن ۽ گونجندا
رهندا سڏائين ٿا، پوءِ ڀلي واپس گهر موٽو
۽ پنهنجي ڪم ڪار ۾ رڌل رهو.

هڪ رواجي مول ٽينڊ وارو مندر آهي.
ويندي وقت ياتري مندر طرف اڪه ڪٿي به
نه لهاريندا آهن، جو اُن کي اڀسڻ ڪري
لبڪيو ويندو آهي. هت چڙهائي جي
اونچائي سمنڊ جي مٿاڇري کان ۶۵۸۲ فوٽ
اولچي آهي. هاڻي مندر کان رستو گهڻي
گهاٽي جهنگل ۾ هلي پهچيو. هن جڳهه کي
چون، ”ماما ڪا باغ“ ذرا ڏيان سان هلجو
ڇو ته پڇيرو هيلائين تي آهي. دور دور
غفا نظر ايندي. اُن رستيڪ آستان تي
پهچي رهيا آهيون جنهنجي لاءِ شرڌالو
سڪندا آهن، دل ۾ باسون باسيندا آهن.
ذرا ياترين جي مُڪڙن تي خوشي ته ڏسوا
هو نچندا ٿيندا نظر ايندا. ماما جي ساراهه
جا گيت ٻڌائيندا نظر ايندا. چڻ ته نرواڻ
پراپت ٿيو آهي. غفا لڳ ۵۷۵۰ فوٽ سمنڊ
جي مٿاڇري کان مٿي آهي. جيئن ته
شرڌالن جي پيڙ وڏي ويئي آهي، هاڻي
ٺڪيٽ شروع ڪئي ويئي آهي. ويتر
اُگروادين جي ڊپ ڪري آرمي ۽ پوليس
جو زبردست بندوبست ڪيل آهي. غفا
جو درشن ڪرڻ لاءِ ٽوڪرسٽ سينٽر مان
بيلپ ولڻي پوندي آهي، جنهن تي نمبر
ٻُڌل هوندو آهي. ڀرسان ڀَوَن ۾ ياترين
لاءِ وسرام گهر آهي. ٿوري ڊيڙت رکڻ
سان ڪمبل ۽ غاليجا وٺي سگهجن ٿا. ياتري
پهرين سنان ڪندا پوءِ ٽئين ۾ اچي بچندا.
اڄو سڄو ڪنٽرول پوليس ۽ فوجين جي
آخه. بدن جي تشي وٺي پوءِ اڳتي

آهي. هيءَ هڪ سندر دل لپائيندڙ ڳوٺ
آهي. ڳوٺ جي آباديءَ جو دارو مدار
ياترين تي آهي جن جي لاءِ هن ڳوٺ ۾
سسٽو پوڄن ۽ رهڻ جو جوڳو پرڀنڌ ڪيو ويو
آهي پر اڄ ڪالھ جي ماڊرن سڀيتا جو برو
اثر پوڻ شروع ٿي چڪو آهي. هت نظر
ايندو ته ڪيترا جوان ۽ جوانڙيون وڏن
شهرن مان رڳو سکر سڀاڻي لاءِ اچن ٿا ۽ نه
ماتا جو درشن ڪرڻ لاءِ. هتي ٿوئرسٽ
انفارميشن سينٽر به آهي ۽ ڪيتريون
سرڪاري ۽ خانگي هوٽلون ۽ ڌرمشالائون
آهن.

ياترا جي باري ۾ ڪيتريون ڏند
ڪٿائون مشهور آهن، پر سڀ کان مشهور
ڏند - ڪٿا ته پيرءُ نالي هڪ راکشس ماتا
ويشٽو ديويءَ جي پٺيان اچي پيو ۽ هن سان
شادي ڪرڻ ٿي چاهيائين. راکشس کان
بچڻ لاءِ ماتا پهاڙن جو رستو پڪڙيو. وات
تي ڪيترين جڳهين تي پنهنجون نشانيون
چڏيندي ويئي. پهرين هوءَ ڪيترو وقت
”آد ڪناري“ ۾ اچي لڪي. پر راکشس
اُتي به پهچي ويو، تڏهن ماتا لڪي ڇپي
پهاڙن تي چڙهڻ لڳي. آخر غفا وٽ
راکشس سان لڙي هن کي ماري ڇڏيائين.
غفا جي ٻاهران وڏو شاهي پٿر نظر ايندو.
چون ٿا ته اُن ۾ پيرءُ راکشس جو مڙهه
آهي. اُن وقت کان وٺي هن غفا کي ماتا
جو آستان مڃيو ويندو آهي ۽ سُرڌالو ماتا
جي آشيرواد وٺڻ لاءِ پهچن ٿا. ڪٿڙي کان

ٿورو پري ٻال گنگا نالي گهاٽ نظر ايندو.
چون ٿا ته ماتا زمين ۾ تير ماريو ته پاڻي
نڪري آيو. ياتري پويتر جل ۾ سنان ڪري
ياترا شروع ڪندا آهن. رستي تي ڏاڪا
ٺهيل آهن ته پڻ ڊنڊي به آهي. جيئن ته
هاڻي رستي تي بجلي لڳائي ويئي آهي،
تنهنڪري ياتري رات جو ياترا ڪرڻ پسند
ڪندا آهن.

رستي تي ياترين جي گهڻي پير نظر
ايندي. ڪي مٿي چڙهي رهيا آهن ته ڪي
هيٺ لهي رهيا آهن. جڳهه جڳهه تي ”جڻم
ماتا دي“ جي بلند نعرن سان آسمان گوجندو
آهي. ياتري ماتا جا گيت ڳائيندا، ياترا
سماپت ڪندا آهن.

اٽڪل ڇهه ڪلو ميٽر ياترا سماپت
ڪرڻ کانپوءِ مشهور گهاٽي ”آد -
ڪناري“، يعني ڄاڻي ڄم کان ڪناري -
وٽ پهچندا. غفا اڃان ۱۲ ڪلو ميٽر دور
آهي. جيڪي ياتري ٿڪجي پون، اُهي
رات هت گذارين. هت رات رهڻ ۽ کاڌي
پيتي جي هر ڪا سهوليت ميسر آهي. ائين
نظر ايندو آهي جڻ ياتري پڪنڪه تي آيا
آهن. ”آد - ڪناري“ کانپوءِ ڇاڙهي
وڌيڪ اُڀي ۽ ڏکي آهي. تنهنڪري هن
جڳهه کي چون ”هاڻي - ماتا“، يعني هاڻيءَ
جو مٿو. هت سڄي پڇي دلفريب نظارو
آهي. هاڻي چڙهائي آسان ٿيندي ويندي.
ويجهو ٿي پيروءَ گهاٽيءَ تي پهچبو. هن
جڳهه تي پيروءَ جو مندر ٺهيل آهي. هيءُ

ويشنو ديويءَ جي ياترا

هوندراج هنگوراڻي ”سڪايل“

پيرن ۾ لڳون به پونديون هيون. ٽنگن مان طاقت موڪلائي ويندي هئي. اڄ ائين نه آهي گھوڙا، ٽئون، ڪولي تمام جام آهن، جنهن تي ويهي سفر طئه ڪري سگهجي ٿو. ٽپي ٽپي تي پڪي رستي جي پنهنجي پاسي آرام گهر آهن. پيادل ياترا ڪرڻ وارا ساحه پتي اڳتي وڌن.

اڇو ته هاڻي ويشنو ديويءَ جو احساس ٻڌون. ويشتوءَ جو بيو نالو آهي مانا درگا. پر ويشنو ديويءَ جي نالي تي مندر کي سڀ ديش واسي مڃين ٿا ۽ ديويءَ جي درشن ڪرڻ لاءِ شرڌالو دل ۾ آس رکي، هر سال اچن، بار بار اچن! ڄمون کان سڌ پنڌ تي پهچڻ تي مانا جي درشن ڪرڻ لاءِ سڄي ديش/پرديش مان ٻار ٻڙا، مڙد ۽ زالون، آمير ۽ غريب هر قسم جا شرڌالو نظر ايندا. ڪٿڙي کان ياترا شروع ٿيندي. ڪٿڙي جو ڳوٺ ٽرڪٽا پهچڙيءَ جي دامن ۾ وسيل

ويشنو ديوي ڄمون ڪشمير جو مشهور تهرٿ آستان آهي. لڳ ڀڳ سڄي هندستان مان شرڌالو سڄو سال ياترا ڪرڻ ايندا آهن پر نوراترن ۽ دسهرې جي موڪلن ۾ لکين ياتري دل ۾ شرڌا رکي مانا جو درشن ڪندا آهن ۽ پنهنجي منوڪامنا پائي واپس ورندا آهن.

هن پويتر آستان تي وڃڻ لاءِ ڄمون توي پڇاڙيءَ جو ريل هيڊ آهي. ڪبيرا ياتري بسين رستي پڻ ايندا آهن. اٽڪل ۲۵ سال اڳي ياترا ڪرڻ ۾ ۽ هاڻي ۾ گھڻو فرق آهي. هاڻي نه سرڪار ياترين لاءِ رستي تي ترسڻ، بجلي بٽن، کاڌي، ساهتي وغيره جهڙيون ڪيتريون سھوليتون ميسر ڪيون آهن. اڳي ڇا ڪندا هئا جو ڄمونءَ جي نزديڪ ڪٿڙا نالي ڳوٺ کان پهچڙي پيپٽرو وٺي مانا ويشنو ديويءَ جو درشن ڪري ايندا هئاسين. تمام ٽڪائيندڙ رستو هئو.

هوندراج هنگوراڻي.
۱۹۳۱.۸.۱۲.
ٿي.
رٿاگرد سرڪاري نوڪري.
۱۱-۱۰/۴۹، اُچمت نگر، نئي دهلي-۱۱۰۰۲۳.

نالو
حس
ڇپايل ڪتاب
پيشو
پتو

هڪ مُدبر جو ڪم ڪري ڏيکاريو. هن ثابت ڪيو ته اسانجو ساهت ۽ سنسڪرتي ۽ جو ورثو اسين ساڻ ڪٿي آيا آهيون. هن دور دراز جي ديشن ۾ مسافري ڪري، اُتان جي رهندڙ سنڌين کي شاه صاحب جي شعرن سان مڱت ڪري، هند ۾ آيل سنڌين لاءِ همدردِي جاڳائي. سنڌين جي دل جو دک جو اظهار، مارئي ۽ وانگر ورلاپ ڪري جڏهن چوندو هئو، ”سنهيءَ سئي سببو مون مارن سان ساه“ تڏهن هر ٻڌندڙ جي دل تڙپي اُٿندي هئي. سنڌ جي نالي تي ڏن جا دير مڙي ويندا هئا. اُنهيءَ پئسي مان نوان ڪاليج جڙيا، سڪيا جا وسيلا جاري ٿيا ۽ سنڌي وري سڪيا ۽ ستابا ٿيا.

انهيءَ ۾ ڌرو به شڪ نه آهي ته شاه لطيف صاحب سنڌ جو عظيم شاعر هئو، پر کيس دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ لوڪ پريه بنائڻ ۾ هڪ ماڻهوءَ جو وڏو هٿ هئو، ۽ سو هئو رام پنڃواڻي. اڄ شري رام ڪرشن پرمهنس جو نالو ديش پرديش ۾ ٿو ٻڌجي ڇاڪاڻ ته کيس سوامي وويڪانند جهڙو ششيم مليو، جنهن پنهنجي گروءَ جون سڪيائون جڳت ۾ پرچار ظريعي پهچايون.

(۱۰)

پروفيسر پنڃواڻيءَ جي نثر ۾ پهرين رچنا هئي، ”پدما“ جو هن هال ڪين جي مشهور ناول ”د اِئرئل سٽي“ تان سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪيو هئو. هي ڪتاب پهرين روزاني قسط ۾ ”هندو“ اخبار ۾ ڇپيو هئو ۽ تمام پسند ڪيو ويو. ڪتابي صورت ۾ اچڻ بعد ڪاليج ۾ درسي ڪتاب طور مقرر

ڪيو ويو. سنڌي ٻوليءَ لکڻ ۽ تقرير ۾ رام پنڃواڻي پنهنجو مٿ ڀاڙ ڇڏيو. اڳتي هلي رام پنڃواڻيءَ ڪيترين وشين تي عمدا ۽ سنجيده اصولڪا ناول لکيا جهڙوڪ ”ش ڏيئر نه چمن“، ”آهي نه آهي“، ”انوکا آزموندا“، ”وچتر واقعا“، ”۽“ ”گڏجاڻيون“. ڀارت جيون جي ڇپايل ”رام پنڃواڻي ناول مالها“ سنڌي ساهت ۾ هڪ تاريخي ورق آهي. پنڃواڻيءَ جو ”شاه جون سورميون“ هڪ يادگار ڪتاب آهي. شاه جي فطرت عجب ۾ وجهندڙ آهي ڇاڪاڻ جو اڪثر پنهنجي رچنائن ۾ نماڻي نار جي ڀن ڀن ڪردارن ۾ پيو پنهنجي پرينءَ جي سار ڪري. هندي ٻوليءَ ۾ شرنگار رس اکر ڪم آڻيندا آهن، استري ۽ پرش جي ڏنوي پريش جي نسبت ۾. شاه صاحب جو شعر به شرنگار رس سان ٽمٽار آهي، پر انت ۾ جذبات کي اهڙو مروڙ ٿو ڏئي جو موه جا زنجير ٽوڙي وڃي اصلي محبوب سان ٿو مشاهدو ماڻي! شاه صاحب کي صحيح طرح سمجهڻ لاءِ پنڃواڻي نئين واٽ ٿو ڏيکاري.

ٻاهرين ملڪه مو هر برڪه ۽ ڪامل اُستاد جي باري ۾ سڄا سارا ڪتاب يا جيون ڪٿائون لکيون وينديون آهن. قياس جي ٻالھ آهي جو سنڌيءَ ۾ اهي ناپيد آهن. هن ننڍي ليکڪ ۾ مون ڪوشش ڪئي آهي ته گهٽ ۾ گهٽ هڪ روپ ريڪا ڪڍي پنهنجي ڪامل اُستادن جي ياد کي زندهه رکان.

ڳائيندڙ وڃائيندڙ اُستاد جو.

پروفيسر پنڄواڻي ۽ جو سنڌي شاعرن سان زبردست نيهه جو ٺاڻو، صدق ۽ پيار هئو جنهنجو مثال ڳولهيو ڪين لهندو. سندس سنڌي شعر لاءِ اُتساه تمام وڇرندڙ بيماري ۽ وانگر هو جو سندس شاگردن ۾ ڦهلجندو ويو. مان احسانمند آهيان

پروفيسر پنڄواڻي ۽ جو جنهنجي قدمن ۾ هلي پرون پيا ته منهنجي سنڌي ٻوليءَ ۾ شاه صاحب جهڙو ممتاز شاعر پيدا ڪيو آهي. وديشي دوستن سان ڳالهه ٻوله ڪندي مان فخر سان چوندو هوس ته توهين شيڪسپيئر ۽ گوٽي جي ساراه مان ڀاپو ٿي ڪونه ٿا، پر اسانجي سنڌ ديش به انهنجي مقابلي جو هڪ شاعر پيدا ڪيو آهي.

مونکي شيڪسپيئر جا سمورا ٺاڻڪ ۽ ڪويتائون پڙهي ايشور جي اسرار جي هڪ ڪِرڻ ڏسڻ ۾ آئي هئي. ساڳيءَ طرح شاه صاحب جو سڄو رسالو پڙهڻ بعد قادر جي ڪرامت جي هڪ ٻي جھلڪ نظر آئي. ڪئسيئر نالي هن صديءَ جي مهان فلاسافر آهي ته جڏهن ڪنهن مهان ليکڪ جي سموري رچنائين کي پڙهندا تڏهن اُن بي انت جو محظ هڪ جزو پسڻ ۾ ايندو!

(۹)

هندستان جي سوتنتر ۽ ملڪ جو ورهاڱو ساڻهي ڏينهن تي آيا. هڪ طرف خوشيءَ جو موقعو ۽ ٻئي پاسي لڏپلاڻ جو ڏڌڪو. پنهنجي جنم ڀوميءَ کان وڇڙجي سنڌي هن صدمي ۾ موٽا ٿي پيا. اُنهيءَ وقت پروفيسر پنڄواڻي ۽ سنڌي جاتيءَ لاءِ

ڇپائي ڪاليج جي تاريخ کي زنده رکيو آهي. ڪيترن ئي پروفيسرن ۽ پرنسيپال صاحبن پنهنجي شاگردي جيون جون دلچسپ يادگيريون لکي وقت جي ڪاروان کي پٺيان ڦيرائي ماضيءَ جو مزيدار سفر ڪرايو آهي.

(۸)

اهو ضروري آهي ته مان هڪ غلط فهمي دور ڪريان ته جن ٽن ڪامل اُستادن جو مون ذڪر ڪيو آهي تن جو درجو هڪ ٻئي پٺيان آهي. ائين پئي ڪونهي. هيءَ ٿيئي اُستاد پنهنجي درجي تي ممتاز آهن ۽ سندن هڪ ٻئي سان ييت ڪرڻ ناداني آهي.

ٽيون ڪالم اُستاد، سنڌ جي عظيم شاعرن، شاه، سچل ۽ ساميءَ جي رنگ سان شاگردن کي رنگي ڇڏيو، سو هئو پروفيسر رام پنڄواڻي. هنکي پٽائي گهوت شاه، درازن جي سچل سرمست ۽ شڪارپور جي نمائي ساميءَ سان ازحد عشق هئو. شاعريءَ جو شرابي نشو ايترو ته مٽيس چڙهيل هئو جو کيس سڌ ٻڌ ٿي نه رهندي هئي ته هو سنڌ جي مشهور ڪاليج ۽ پروفيسر جي عهدي جي بجاوري لاءِ لاڳم آهي.

پنڄواڻيءَ کي شاعرن جي سرتاج شاه صاحب جو ڪيترو ڪلام بر زبان ياد هئو، اُن سان گڏ کيس ڳالڻ جي ذات به الله سائينءَ عطا ڪئي هئي. اُنهن مڙيئي ڳالهين گڏجي ڪاليج ۾ عام هلندڙ پاڙهڻن جي رواتين کي ختم ڪري ڇڏيو. اُنهيءَ جي

۾ ته پروفيسر اجواڻي ۽ ڪماليت جي وچي پهتو آهي. مان ڀانيان ٿو ته اهڙو درجي جي سهڻي سنڌي نه ڪڏهن لکي ويندي! سنڌي ليکڪن ۾ جنهن کي ڪو نور چٽجي سگهي آهي پروفيسر اجواڻي!

(۷)

پروفيسر اجواڻي ساهتيه اڪاڊمي لاءِ ڀارتي ٻولين جي ساهت جي شڪلا انگريزيءَ ۾ ”سنڌي ساهت جي تاريخ“ لکي آهي. هن ننڍي ڪتاب ۾ پروفيسر اجواڻيءَ جو انگريزي ٻوليءَ تي قابو ۽ سنڌي ساهت جي اتحاس جي ڄاڻ عبرت پيدا ٿيون ڪن. مثال ڏيڻ لاءِ شاه صاحب جي ٽوڙن بيتن جو اجواڻيءَ انگريزيءَ ۾ جو ترجمو ڪيو آهي، سو به داد ڏيڻ لائق آهي.

پروفيسر اجواڻيءَ جو ليکڪ ”هندستان چو امر آهي“؟ سندس انگريزيءَ ۾ لکيل ڪتاب ”مارٽل انڊيا“ تان ننڍو ڪيل آهي. اهو ڪتاب پرڏان منتر جي جواهر لعل نهروءَ آڪر مان ڪڍي پروفيسر اجواڻيءَ جي ساراهه ڪئي هئي. هن ڪتاب ۾ اجواڻيءَ ڀارت ديش جا گڻ ٻڌايا آهن. اڳتي هلي نهروءَ ”ڀارت جي کوچ“ ڪتاب ۾ هندستان کي ديشن جي راڻي مڃيو آهي. ديش پريز جي ڪتاب لکڻ ۾ اجواڻيءَ نهروءَ جي اڳواڻي ڪئي هئي.

ڊي-جي- سنڌ ڪاليج جي گولڊن جيلبي ورسلي ملهائڻ جي معوفي تي پروفيسر اجواڻيءَ هڪ يادگار پستڪ

جاري ڪيو. ممڪن آهي ته اجواڻي صاحب پهريون مهاڳ لاءِ شاعر هري دلگير جي شعرن جي ڪتاب ”ڪوڏ“ لاءِ لکيو هئو. پوءِ وارو آيو پروفيسر نارائڻ داس ملڪاڻيءَ جي ”اناردانه“ ڪتاب جو جنهن ۾ جدا جدا وشين تي لکيل گوناگون مضمون گڏ ڪيل هئا. انهن شروعاتي مهاڳن پروفيسر اجواڻيءَ سنڌي ساهت ۾ مضمون نگاريءَ جي هڪ نئين ۽ اصلي شاخ جو پايو وڌو. اهڙو ڪو وڏو ميار وارو ڪتاب نه هئو جنهنجو مهاڳ پروفيسر اجواڻيءَ کان نه لکايو ويو هجي.

پروفيسر اجواڻيءَ جي مهاڳ لکڻ جو انداز بنهه نرالو هئو. هو هڪ علم جو پندار هئو جنهن نه رڳو سنڌي ۽ انگريزي ساهت جو ڳوڙهو اڀياس ڪيو هئو پر انهنجو صحيح جڳهه تي حوالو ڏيئي اظهار ڪرڻ جي منجهس غير رواجي قابليت پڻ هئي. اجواڻيءَ جي لکيل مهاڳ ۾ وڻي ساهت جي مهان ليکڪن جهڙوڪ يونان جي هومر کان وٺي هر عمر آلدوس هڪسلي مان مثال ملن ٿا.

پروفيسر اجواڻيءَ جو لکيل مهاڳ پڙهڻ پنهنجو پاڻ ۾ هڪ ساهتيڪ آزمودو آهي. هر مهاڳ اصلوڪو آهي ۽ نه ڪنهن ڏهرايل تي ٻڌل. ڪتاب جي وشير ۾ ليکڪ جي شخصيت کان وڌيڪ پروفيسر اجواڻيءَ پنهنجا ويچار ۽ ردعمل هر مهاڳ کي پنهنجي اهميت ڏئي آهي. پروفيسر پوڄراج ناگراڻيءَ جي ڪتاب ”ساميءَ جا سلوڪ“ لاءِ لکيل مهاڳ

مشهور اديبن ۽ عالمن جون رچنائون موجود هيون، پر سڀني کان وڌيڪ عملاً مضمونن جن منهنجو خاص ڌيان ڇڪايو، تن جو ليکڪ هئو پروفيسر لالنگهه اجواڻي. هنن ليکن ۾ هڪ عجيب جادو، نوان ويچار، پختي عبارت پهرين دفعو پيش ڪيا ويا هئا ۽ مان اهي ور ور ڪري پڙهندو رهيو آهيان. نه رڳو ايترو پر ٻين دوستن کي پڙهي ٻڌائيندو هوس ته ڇا سنڌي لکي آهي پروفيسر اجواڻي ۽! انهن مضمونن جا نالا هئا: ”جيوت جو مزو“، ”هڪ عجيب لطف“ ۽ ”جيوت جو ٽنڀو“. توهين پاڻ پڙهي امين ٿيو!

ڪم ۱۵ سالن بعد جڏهن يارت آزاد ٿي چڪو هئو تڏهن پروفيسر اجواڻي ٻيو ڪتاب ”اُمنگ“ نالي سان سڀيان ڪيو. هن ڪتاب ۾ مايه ناز سنڌي پروفيسرن جا ليکڪ ڪٺا ڪري ڇپايا ويا هئا. ”ويچار“ حيان پروفيسر اجواڻي ۽ جا لکيل مضمون ”هندستان جو آمر آهي؟“ ۽ ”سنڌ هي يومي“ هن ڪتاب ۾ شامل آهن. هيءُ به پروفيسر اجواڻي جي قلم مان نڪتل لائني رچنائون آهن. ياد ڪونه آهي ته اهي مضمون گهڻا دفعا پڙهيا آهن، پر هر ڀيري ليکڪ جي اثرائتي ٻولي ۽ ويچارن جي رنگن منهنجي احصاين کي ڇڏي منهنجي ذهن کي ترو نازو ڪيو آهي.

(۶)

هن وقت اهو چوڻ مشڪل آهي ته ڪڏهن ۽ ڪيئن پروفيسر اجواڻي ٻين ليکڪن جي ڪتابن لاءِ مهاڳ لکڻ جو سلسلو

پروفيسر ملڪاڻي عمر ۾ سنڌي ساهت کي وڌائڻ ۽ سڌارڻ جي اڻٽڪه ڪوشش ڪندو رهيو. ممبئي ۾ رهندڙ پراڻا ۽ نوان سيڪرات ليکڪ هر هفتي پروفيسر ملڪاڻي ۽ جي مڪان تي گڏجندا هئا. هنجي ٻريا ڪيل ڪلاس ۾ اچي هو پنهنجن ٻيون رچنائون سڀني جي سامهون پڙهندا هئا. ٻڌندڙن جي ٽيڪاڪاريءَ سان ليکڪن جي اوڻاين جي ڇنڊ ڇاڻ ٿيندي هئي ۽ سٺن ليکڪن کي ساراڻيو ويندو هئو. انگلنڊ جي جڳهه مشهور آڪسفورڊ ۽ ڪئمبرج يونيورسٽيءَ ۾ هر هڪ شاگرد هفتيوار هڪ مضمون لکي پنهنجي اُستاد ۽ هر ڪلاس شاگردن آڳيان پڙهي ٻڌائيندو آهي. پروفيسر ملڪاڻي اهو عمدو طريقو سنڌي ساهتڪارن جي فن کي اڳتي آڻڻ لاءِ ڪم آندو هئو.

(۵)

منهنجو ٻيو ڪامل اُستاد هئو پروفيسر لالنگهه اجواڻي. هنکي پروفيسر ملڪاڻي ۽ پنهنجي جڳهه تي رکي ڪم عرصي لاءِ موڪل ورتي هئي. مون لاءِ اهو ڪارڻ بڻيو هو مونکي هن ڪوٽ نور حسينيءَ جي شاگرد ٿيڻ جو موقعو مليو. اسانجي ڪلاس لاءِ انهيءَ سال لاءِ منظور ڪيل ڪتاب جو نالو هئو ”ويچار“. هن ڪتاب جو سڀيان ڪيو ڪونه، پر پروفيسر اجواڻي پاڻ هئو. هيءُ لاهواب ڪتاب هڪ گلدستي وانگر، ڏي-جي- سنڌ ڪاليج جي گذريل ۵۰ سالن جي ۾ مان بهترين ليکڪ چونڊ ڪري تجويز ڪتاب ۾ تمام

ڪوي ربندرنات ٽنگور نه رڳو هندستان ۾ سڄي دنيا جو مشهور ساهتڪار هئو، ۽ هنڪي پروفيسر ملڪاڻي ۽ پنهنجو آدرش ڪري مڃيو آهي. ٽنگور جي باغبان ڪويتائن جو ڪتاب ملڪاڻي ۽ نظمائي نثر ۾ ”پريت جا گيت“ نالي هيٺ ترجمو ڪيو هئو. انهن ڪويتائن ۾ نوجوان دلبين جا اُمنگ ۽ احماص شرنگار رس يا پريس جي پياس سان ڀريل هئا. اڳتي هلي ٽنگور جون ڪويتائون ڪلا جي اُن اونچائي تي پهتيون جن لاءِ ڪيس نوبل انعام ڏنو ويو. پروفيسر ملڪاڻي ۽ ٽنگور جي انهي ۽ ”گيتانجلي“ نالي ڪتاب جو ترجمو سنڌي نظم ۾ ڪري هڪ ٻي مثال نشان قائم ڪيو آهي.

گيتانجليءَ جو سنڌيءَ ۾ ترجمو منهنجي سفر جو ساٿي آهي. ڪنهن دور دراز شهر ۾ رات جو سمهڻ کان اڳهه اهي ڪويتائون پڙهندو آهيان ته ائين لڳندو اٿم ته ڪويءَ جو انحد جو آواز سنڌيءَ ۾ رويندر سنگيت گنگنائي رهيو آهيان.

پروفيسر ملڪاڻي ۽ ڪي ساهت ۾ ڪچايون ٿڪايون مور پسند ڪونه هيون. هلي چليءَ ۾ عام ماڻهو ڪهڙي به موج مزي جي آزمودي ڪي ”لست“ ڪري ڪوٺيندا آهن. پروفيسر ملڪاڻيءَ ڪي هن اکر جي واهپي تي اعتراض هئو. هو اڪثر چوندو هئو ”لست اکر ڪم نه آڻيو. اهو هڪ فاحش لفظ آهي.“

ڪار ايسين جا لکيل ناٽڪ سڄي دنيا ۾ بحلق مچائي رهيا هئا. هن کان پوءِ برٽن جي برنارڊ شا پنهنجي بي مثال ڪلا سان ناٽڪن ۽ مهاڳن جي ڌوم مچائي ڏني. انهيءَ هلچل کان متاثر ٿي ملڪاڻيءَ ناٽڪ نگاريءَ ۾ قدم رکيو ۽ نئين ناٽڪ جي شاخ ڪي سنڌي ٻوليءَ ۾ جنم ڏنائين. بي-جي-سنڌ ڪاليج ڊراماٽڪ سوسائٽيءَ جي ساعبي هيٺ پنهنجي لکيل ناٽڪن ۾ ٽڪٽر ۽ هدايتڪار جو ڀارت به پاڻ ادا ڪندو هئو.

ڪراچيءَ ۾ ٿياسافيڪل سوسائٽيءَ جي هال ۾ ساهت ۽ سنسڪرتيءَ جا پروگرام بيا هلندا هئا. هتي پروفيسر ملڪاڻيءَ جو هڪ ليڪچر رکيو ويو هئو. انهيءَ جي وڃي ”سنڌي ڪهاڻيءَ جي اوسر“ سنڌي ساهت جي تاريخ ۾ اها پهرين ڪوشش مئي جڏهن ڪنهن عالم اديب سنڌيءَ ۾ لکيل سمورين ڪهاڻين جو ساهتڪ جائزو رتو هئو. اڳتي هلي پروفيسر ملڪاڻيءَ ڪيلي سير ”سنڌي نثر جي تاريخ“ لکڻ جو ڏکيو ۽ مهان ڪاريم پورو ڪري ورتو. نثر جون ڪيتريون شاخون آهن، جن سڀني جي بيشمار رچنائون جي ڄاڻ هڪ ماڻهو لاءِ حاصل ڪرڻ مشڪل ڪم آهي. پروفيسر ملڪاڻيءَ اهو ڪم پورو ڪري ڏيکاريو جنهن لاءِ هڪ سڄي ساري ليکڪن جي گروهه جي ضرورت پوندي آهي. هن ڪتاب جي ساهتيه اڪاڊمي جو انعام مليو ۽ پروفيسر ملڪاڻيءَ جي پورهئي جي ڪافي اندرشناسي ڪئي ويئي.

سنڌيءَ جا ٽي ڪامل اُستاد

ڊاڪٽر حنس پوچراج ڪٿوريا

اُنڇو مثال ورتي لڀندو. ٽنهي اُستادن جو سنڌيءَ لاءِ اُتساه ايترو ٿيڻو هئو جو اُنمان هڪ چئنٽم منهنجي آئينده کي روشنيءَ جي شمع سان ڀري ڇڏيو. مون پنهنجي مادري ٻوليءَ سان نيهه جو ناتو نباهي اپار آندو ۽ بيحد خوشي ماڻي آهي. انهيءَ احسان خاطر مان شڪر گذار آهيان پنهنجن ٽن ڪامل اُستادن جو!

(۲)

شري منگهارام ملڪاڻي، ڊي.جي. سنڌ ڪاليج جي سائنس وياڳهه ۾ سنڌيءَ انگريزي ٻولين جو پروفيسر هو. هن جو ڇت ساهتيڪ ڪلا ۽ سونهن تي مستانو هئو، ۽ سڄي عمر سنڌيءَ ۽ انگريزي ڀڄائون پڙهي نمر ڳو پاڻکي پر پنهنجي شاگردن کي اُنهن جي سڳند ۽ سرحاڻ سان ورسائيندو رهيو. پروفيسر ملڪاڻي جڏهن پاڻ شاگرد هئو تڏهن يورپي ديشن ۾ نالڪه نگاريءَ جو دؤر زور ۾ هئو. ناروي ديش جي نالڪه

پنجاهه ورهيه پورا ڪري ڊي.جي. سنڌ ڪاليج ڪراچي، گولڊن جيلي واري سونهري ورسي پٺيان ڇڏي، ويهين صديءَ جي وچين اڌ ڏانهن وڌائي رهيو هئو. اهو عرصو جو جڏهن ۱۹۴۳ سن ۾ مئٽرڪ پاس ڪري مان ڪاليج جي سائنس وياڳهه جي پهرئين سال ۾ قدم رکيو. مئٽرڪ جو امتحان ننڍي ئي واري لاءِ اڙانگو ڏاڪو هئو ۽ ڇوڱي هئي ته مئٽرڪ آهي ميٽ ڪٿورو، سوچيڪو هوندو هوشيار، سو مٿو ڌوڻي پاس ٿي نڪرندو!

اها منهنجي وڏي خوش نصيبي هئي جو ٻن سالن جي ننڍي عرصي اندر مونکي سنڌيءَ جي اُنهن اُستادن سان پيٽ ٿي، جنجا نالا سنڌي ساحت جي تاريخ ۾ اُمر رهندا. اُهي صاحب هئا منگهارام اڏارام ملڪاڻي، ٽلنگهه اجواڻي ۽ رام پنجواڻي. جنهن مٺو ۽ شاهه سان هن تر مورتِي سنڌي ٻوليءَ ۽ ساحت کي شاگردن اڳيان رکيو،

حنس پوچراج ڪٿوريا.

۱۹۲۷.۷.۲۲.

ميڊيڪل.

۹، گلستان، ۲۱۶، ساين اوڀر، ممبئي-۴۰۰۰۲۲.

نالو

جنم

پيشو

پتو

‘هڪ عجيب ياترا آهي هيءَ زندگي’
هن زندگيءَ هلندي ياتري کان وسريو
وڃي ته ڪو هو ياترا پيو ڪري!

۽ هڪ ڏينهن اچانڪ جڏهن منزل
اچيو سامهون ڪڙي ٿئي ٿي، تڏهن آواڪ
ياتري منزل جي هن پار وڃيو نڪري!

چوٿون دؤر :- آخر ۾ چوٿون دؤر شاعر
آنچل جو ڪويتا سرجڻ جو دؤر هو، جيڪو
سندس پسنديده ”آٽر پرڪاش“، ”پاڇولا
سانجهي“ جا ”کان شروع ٿيو“ ۽ آخر ۾
”ٿانڊاٿا“ (رات جي انڌيري ۾) تائين
هليو..

جيئن طوفان پوري ٿيڻ بعد، وائوڙ
۾ هڪ قسم جي لهر اچي ويندي آهي،
گنيپيرتا ڇانئجي ويندي آهي، اهڙي
حالت آنچل جي من جي بڻي. سندس سوچ
جي گهراڻي جو اُنش وڌي ويو ۽ جيون
ڏانهن فيلسوفائي درشتي جي جهلڪ نظر
اچي ٿي. اهو منظر سندس مجموعي
”پاڇولا“ ۾ ملي ٿو.

سڪ دڪ هڪ احساس فقط آ،

ٻيو ڪجهه ناهي

سفر جي پوئين منزل تي رسي،

محسوس ٿو ائين ٿئي

ته ڌرتيءَ تي سڪ جي ڪوچ،

پاڇن جي پٺيان پٽڪڻ برابر آ!

شاعر ايشور آنچل ورهاڱي جي درد

کي نه وساري سگهيو ۽ ڪهڙي نه غم غين ۽

دل ۾ ٿيس ڏياريندڙ لفظن ۾ ان دڪد گهٽنا

جو اظهار ڪيو آهي.

”اُنجو ڪهڙو

فڪر آ.

اهل-وطن کي،

ڪيئن رهان ٿو

بيوطن،

پنهنجي وطن ۾!

”سنجها جو ماڳ موٽي،

اچن ٿا پڪي پڪڻ

سنڌين لاءِ اهڙي ڪا

نٿي سنجها مگر اچي.

جهت ۾ ڪري اڏامي

ويڃن ٿي ٿي دل ٿئين

جنهن دم وٺن ٿي

سنڌ مان ڪائي خبر اچي!

ان ريت هن دؤر ۾ پڇجي شاعر آنچل

آدي اُنادي سچ لهي، ان سچ کي پنهنجي

شبدن جي آڱيءَ سان لوڏي-اُجاري،

ڪويتائن جي روپ ۾ اسان اڳيان رکندو

رهي ٿو. سندس شعرن جو مجموعو

”ٿانڊاٿا“ (انڌيري رات ۾) ۽ سندس شعر

برندڙ ٿانڊا لڳن ٿا.

اچا، ڪرڙيءَ جي،

ڪٽيل پڇ وانگر،

چڇڻ کان پوءِ به

ڦٽڪندي رهي ٿي.

شاعر ايشور آنچل نئين راهه جو راڄي

ٿيو پر سندس شعر ڊيپ بڻجي سندس شعور

جي روشني کي هن جڳهه ۾ ڦهلائي ساري جڳهه

کي روشن ڪري رهيو آهي.

”رڪ کي ڦوڪ ڏيئي ڏسڻ سان،

شايد چٽنگه ڏسڻ اچي.

چٽنگه رڪ جي جنمي آ

چٽنگه ۽ رڪ جو ناتو

فنا ۽ بقا آهي!“

مجبور ڪيو ته هو پاڻ کي هن ڪائنات ۾ ڪاوشِي. هي سڄي زندگي خواهشن جي چيٽن ٻيڙي سان سينگاريل آهن. هن سنسار جي آگاهه جيون ساگر ۾ خوشي سان دڪ به سرِي اچي ٿو، ڇو جو سڪ (خوشي) پل ۾ جو هڪ حسين سڀڻو آهي ۽ دڪ هڪ ڪوڙي حقيقت آهي.

هن رنج روح جي دنيا ۾ مڪمل نه خوشي ٿي حاصل ٿئي پر پور خوشين جي وچ ۾ سُري ڪو غم پي اچي ٿو شامل ٿئي! ٽيون دؤر :- شاعر ايشور آنچل جو ٽيون دؤر جيو ڪو حد درجي جي انتها پسندي سان ڀريل هو. شاعر آنچل جي شعرن جو مجموعو ”خاڪه لپ“ جنهن ۾ هو هڪ نر اشاواڊي شاعر ڀاسي ٿو، ته آخر ۾ انسان جي ديهه ٻڇي ٿي صرف هڪ خاڪه جي لپ.

اهڙي طرح ايشور آنچل زندگيءَ کي تمام ويجهائيءَ تان ڏسڻ لڳو ۽ کيس زندگي تتل واريءَ تي پنڌ مثال لڳي ۽ هڪ ناياب شعرن جو مجموعو ”پنڌ تتل واريءَ تي“ پيش ڪيو ۽ سنڌي ساهتيه جي خوشبودار باغيچي ۾ هڪ نئون گل پنهنجي سڳند پکيڙڻ لڳو. سندس شعرن عالم سنڌي جي ذهن ۾ ولول پيدا ڪيو ۽ کين سوچڻ لاءِ مجبور ڪيو ته زندگيءَ ۾ سڀ ڪجهه فنا آهي. سڪ دڪ هڪ احساس آهي پوءِ ڇو اسين ان دُنيوي سڪه پليان ڊوڙون ٿا. زندگيءَ جو مسئلو، سڪ، دڪ، اڇاڻن جو جنجال موت ذريعي ئي حل ٿيڻ وارا آهن. زندگيءَ جي سفر جو انت ڪهڙي نه عمدي نموني بيان ڪيل آهي.

شاعر ايشور آنچل سماجي، سياسي، ذرمي ۽ مفلسيءَ تي ٿانڊا ٿي وسندو هو. هيءُ ان دؤر جو شعرلو هو. پنهنجي شعرن ۾ انهن مرموعن جي هو تڪن لفظن ۾ عڪاسي ڪندو هو. سندس شاعري ذهن تي دائما اثر ڇڏي ٿي.

سندس پڌريون پستڪ ”پيار ۽ پشمو“ (جنهن ۾ سندس ڪويتائن سان گڏ ڇهه اثرائتيون ڪهاڻيون پڻ آهن) جن ۾ آنچل ويڙو آمن جو حمايتي بڻيو آهي.

سندس شعرن جو مجموعو ”گمند پيو گڙي“ (۱۹۶۷) جي عنوان مان صاف ظاهر آهي ته نئون انقلاب اچڻ وارو آهي.

آنچل جي انهن ڪويتائن جو دؤر ڏهه سال هليو. پوءِ ڌيري ڌيري آزاد ڀارت جي سياسي، سماجڪ ۽ آرٽڪ ڊالچي ۾ بدلاؤ سبب شاعر آنچل جي شخصي جيون توڙي ويچارن ۾ به موڙ آيو ۽ ان وقت سندس درشتي ٻاهرئين سنسار سان گڏ منهنجي ۽ پنهنجي اندرئين جهنگ طرف به ويئي. اهو سندس ڪويتا سرچڻ جو ٻيون ۽ نرالو دؤر هو.

ٻيون دؤر :- شاعر آنچل هن دؤر ۾ هڪ ناغي شاعر مان هڪ رومانئڪ شاعر بڻجي پيو. آنچل جي لکيل شعرن مان احساس دل حڪلي ٿي. پيار جون وفائون - جفائون، وصال جي خوشي به، ته وڇوڙي جي پيڙا پڻ، سڪ جو آند به ته دڪ جو درد پڻ!

شاعر آنچل درد پرست نه هو، پر جيوت جي درد کان به آشنا هو. هو صاحب هميشه پنهنجي شعرن ۾ نئين سوچ ۽ نئون اظهار جو طريقو ڀرڻ جي ڪوشش ڪندو هو. جيئن عمر ڇڙهندي ويس زندگي جي شام کس

هڪ شاعر : ايشور آنچل

هريش ڪمار ” وطني “

شاہ عبدال لطيف چيو آهي:-

” دلبر هن دنيا ۾ وڃي رهندو واس “

ايشور نارائڻداس شرما عرف ايشور

آنچل (جنم ۲-۱۰-۱۹۲۸ ۽ سرگواس

۷-۱۹۹۸) جي شعر ۾ فصاحت ۽ بلاغت

هئي. آنچل نئين ڪويتا جو باني، ترقي

پسند وڃڻ وارو انقلابي شاعر هو. ايشور

آنچل سنڌي شاعرن ۾ هڪ خاص جڳهه

والاري ٿو. ايشور آنچل سنڌي ٻوليءَ جو

اهڙو شاعر آهي جنهن تي سنڌي جاتي کي

ناز آهي، ڇو ته سندس شعرن جو معيار ڀارت

جي ٻين مکيه ٻولين ۾ لکجندڙ شعرن سان

برميچي سگهجي ٿو. هن صاحب جا ستن

ئي شعرن جا مجموعا تمام گهڻي ناموس

پاڻي چڪا آهن جيئن ته پيار ۽ پئسو،

گمنم پيو گڙي، خاڪه لپ، پاڇولا-

سانجهيءَ جا، پنڌ تنل واريءَ تي، آتم جي

تلاش ۽ نانڊاڻا (انڌيري رات ۾).

ايشور آنچل بيحد حساس دل ۾ گرم

ذهن جو ڌڻي هو. شاعر به هڪ سرجن هار

آهي سندس جڳهه به ايترو ئي رهسيه م
آهي جيترو پريو جو سنسار. ڪويءَ کي
اندر مان سڏ ايندو آهي ۽ ان کي هو ڪاغ
تي شبدن جو روپ ڏيندو رهندو آهي. اُڻ
”سڏ“ کي ڪرپا يا ڏات سڏيو اٿن. اها ڏات
ڪن وڌيا ٻين کي ئي پراپت ٿيندي آهي
اها ڏات شاعر ايشور آنچل کي عطا ٿيل
هئي. سندس ڪويتا - سرجن واري ڪار
کي مکيه طور چئن ڌورن ۾ ورهائي سگهجي
ٿو.

پهريون ڌور:- جيڪو ديش جي
ورهائي سان شروع ٿيو. ان ڌور ۾ آنچل هڪ
انقلابي شاعر جي حيثيت ۾ اسان جي
سامهون آيو. آزادي سان گڏوگڏ سنڌين جي
نصيب ۾ ورهائي جو صدمو به هو، ڪيترن
ئي زر ۽ زمين وڃائي. پنهنجي ماتي پومي
وڃائڻ جو صدمو تمام گهرو هو، سنڌي سماج
کي همت ٻڌائڻ لاءِ سندس ڪويتائون غصب
جي صدا سان ڀريل هيون. سندس شاعري ۾
پڪار ۽ للڪار هئي.

نالو

هريش ڪمار وطني.

جنم

۱۹۲۹.۹.۵

پيشو

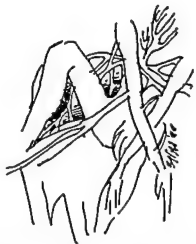
سرڪاري نوڪري.

پتو

اي-۷۵، آئي پاڪيت، دلشاد ٽارڊن، دهلي-۱۱۰۰۹۵.

حو به پورو پورو خيال رکڻ ڪپي ڇاڪاڻ ته
 قرض ۽ مرض جيترو جلد لهي وڃي اوترو
 وڌيڪ سٺو انگري هنڪي ريگيولر چيڪ آپ

ڪرائڻ ڪپي ۽ ڇوڻي ۽ بيماريءَ کي
 نظر انداز نه ڪري اُن جو شروع ۾ ئي علاج
 ڪرائي ته جيئن اڳيان وڌي وڻ نه ٿي پوي
 پوءِ ماڻهو گھڻي خرچ ۾ پئجي وڃي. ميڊي
 ڪليم انشورنس ٻڌايي ۾ ضرور هئڻ ڪپي
 ڇو جو ٻڌايو بيمارين جو گهر ٿيندو آهي،
 انگري مبديڪليم انشورنس هڪ وڏي
 مدد آهي.

۷. رٿائڻ ٿيڻ کانپوءِ ماڻهوءَ کي
 بالڪي مشغول رکڻ ڪپي، چوندا آهن بيڪار
 کان بيٺار بلي، حنن ۾ ٿوري دماغي ۽ ٿورو
 شاريڪ ڪم ڪرڻ ڪپي جيئن هڏ هلندا
 ۽ جيڪڏهن هڏن کي نه هلايو ته جنڪ

لڳي ويندي ۽ انسان سُٺ ٿي پوندو.
 رٿائڻ ماڻهوءَ کي هميشه پنهنجي پاڻ
 تي ظابطو رکڻ ڪپي. هنڪي پنهنجي حد
 اندر رهڻ ڪپي. جيڪڏهن هنڪي ڪابه صلاح
 پنهنجي پريوار جي ماڻهوءَ کي ڏيئي به
 آهي ته هو ڏيئي پر جي پريوار ۾ اُن صلاح
 ڏيڻ کانپوءِ نه مڃيو وڃي ته وري اُها ٻيو دفعو
 به صلاح ڏيئي ۽ نه مڃي وڃي ته اُن لاءِ غم نه
 ڪري ۽ پوءِ پاڻ شانت ڪري ويهي رهي.
 اڄ ڪالھ جي وقت ۾ گھڻو ڪري نوجوان
 طبقي کي گهر جي بزرگن جي صلاح پسند
 ڪانه ايندي آهي ۽ ائين چوندا آهن ته
 توهان اڳين ڳالهين تي پيا هلو. جيڪڏهن
 شانتِيءَ ۽ صبر سان هلبو ته وقت سڪه جو
 ڪٽجي ويندو ۽ گهر ۾ به سڪه شانتِي رهندي
 پريم ڀاءُ رهندو، همدردِي رهندي. انسان
 جي زبان ئي آهي جيڪا چاهي ته کڻ
 وهاري اهائي زبان پٽ وهاري. تنهنڪري
 من مٽ مٽبت کان ڪم وٺبو ته زندگيءَ جو
 سفر سولو ڪٽجي ويندو ۽ پاڻ به خوش رهيو
 ۽ پريوار وارا به خوش رهندا. پوءِ سيوانوري
 آپيشاپ نه پر هڪ وردان ثابت ٿيندي.

ڪابه تڪليف محسوس ڪانه ٿيندي.

۴. رٽائر ماڻهوءَ کي جيترو ٿي سگهي
اوترو هو گهر ۾ گهٽ وهي چاڪاڻ نه جي
رٽائر ماڻهو گهر ۾ ويٺو نه پيو کُٽَ کُٽَ
ڪندو. انهيءَ ڪري ٻڌي ماڻهوءَ کي پاڻ
کي سماج جي ڪم ۾ رڌل رکڻ کپي.

۵. رٽائر ماڻهو جي گهر ۾ ڪجهه
ٽائير وهي تڏهن به پاڻ کي مشغول رکي
جيئن ته اخبار پڙهڻ، ٽي ويءَ تي سماچار

ٻڌڻ، جي گهر وارن کي سندس شيوا جي
ضرورت هجي جيئن ته ڀاڄي وغيره سوئڻ
ڪرڻ ته اُن ۾ سندس کي سهڪار ڪرڻ کپي.
ننڍن ٻارن کي اسڪول ۾ ڇڏي اچڻ ۽ وٺي
اچڻ. گهر جي ڀاڄي ڀُٽي وٺي اچڻ، گهر
جو اناج پيهائي اچڻ، بجليءَ ۽ پاڻيءَ جا
بل جمع ڪرائي اچڻ. ٽيليفون ۽ هائوس
ٽئڪس وغيره جمع ڪرائي اچڻ.

۶. رٽائر ماڻهو کي پنهنجي صحت

۾ پوري ٿي وڃي ٿي باقي پينشن ٿي هڪ
ٻڌائي جو سهارو وڃي بچي ٿي. انڪري
رٽائر ٿيل ماڻهوءَ کي هِنن ضروري ڳالهين
جو ڌيان رکڻ گهرجي :-

۱. جيڪا رقم سرڪار مان گرڻچتي،
پي ايف، ڪميوٽيشن ليو اينڪيشمينٽ
جي رقم ملي ٿي انهيءَ مان ضروري خرچ
ڪرڻ کاپوءِ باقي جيڪا رقم بچي اُها
پنهنجي ۽ پنهنجي زال جي نالي تي
جائنت اڪائونٽ ۾ پوسٽ آفيس يا بئنڪ
۾ جمع ڪرائڻ کپي اُها رقم پنهنجي اولاد
کي نه ڏيڻ کپي. پئسو اُهو آهي جيڪو
پنهنجي اڪائونٽ ۾ آهي ۽ اُهو هاري
بيماريءَ وقت انسان کي ڪم آچي سگهي
ٿو.

۲. انسان کي رٽائر ٿيڻ کان اڳ ۾
ٿي پنهنجا نير ۽ ٽائير ٺاهڻ کپن. ڪير
چوي ته رٽائر ٿي ڪري پوءِ ٿي مان سويل
اُٿڻ جو نير ٺاهيندس! هو ٿي ڪونه
سگهندو. انڪري سويل اُٿڻ جو نير پهرين
عادت وجهڻي پوندي.

۳. صبح جو گهمڻ جي عادت، پنڌ
ڪرڻ جي عادت اِهي عادتون انسان کي
شروع ۾ ٿي وجهڻ کپن ته جيئن ماڻهو رٽائر
ٿئي تيئن پنهنجا نير ٽائير جي هُن اڳ
۾ ٿي صڪيح ڪري رکيا آهن ته هن کي

سيوا نورتِي آييشاپ نه پر هڪ وردان آهي

محاديو ڪلواڻي

اَلْوَنَجاه سال آهي ته ڪيتي سن سال آهي
سيوانورتِي نهايت ضروري آهي ڇاڪاڻ ته
انسان ڪجهه سال ڪم ڪرڻ کانپوءِ سندس
ڪم ڪرڻ جي شڪتي ۽ ياداشت گهٽ ٿي
وجن تيون. سرڪار اڄ ڪلهه هر ڪنهن
ڊپارٽمينٽ ۾ پينشن مقرر ڪئي آهي ۽
رٽائرمينٽ کانپوءِ پينشن انسان لاءِ هڪ
ريگيولر ڪمائيءَ جو وسيلو آهي. ڪٽنب
پريوار جي ماڻهن کي خبر آهي ته اسان
جي پيءُ کي هر مهيني پينشن ملندي ته
نوتروون ۽ پٽ پنهنجي پيءُ ماءُ جي پوري
سنيال لهندا ۽ اُنجي کاتڪوراڪه جو به خيال
رکندا. رٽائرمينٽ وقت جيڪا رقم سرڪار
وٺان ملي ٿي اُها ته سنساري زميداريون
جنهن ته پٽن ۽ ڌيئرن جي شادي، پٽن جي
روزگار ۾ لڳائڻ، مڪان خريد ڪرڻ وغيره

جن سنسار ۾ جڙيءَ طرح قدرت
پنهنجا نيسر لاهيا آهن تهڙيءَ طرح سرڪار
به پنهنجا نيسر لاهيا آهن. سرڪاري
نوڪريءَ ۾ ڇاهي پرائيويت نوڪريءَ ۾
حلفي ۾ هڪ ڏينهن موڪل ڪئي وڃي ٿي
انهيءَ جو ڪارڻ اهو آهي ته انسان هفتي
جا ساندو ڇهه ڏينهن ڪم ڪرڻ سان هن
کي آرام جي ضرورت ٿئي ٿي. انهيءَ
ڪري حلفي جو ستون ڏينهن موڪل ڪئي
وڃي ٿي ته جيئن انسان اُن ڏينهن آرام
ڪري ۽ دنياداريءَ جا ڪم ڪاريون به
ڪري، حلفي ۾ هڪ ڏينهن آرام ڪرڻ سان
انسان جي صحت به سالي رهندي ۽ سندس
ڪم ڪرڻ جي شڪتي به وڌندي. سرڪار
پنهنجي مڙمن واسطي سيوانورتِيءَ جي
عمر مقرر ڪري ڇڏي آهي جيڪا ڪيتي

محاديو ڪلواڻي،
حيدرآباد سنڌ، ۱۵.۱۰.۱۹۳۸.
رٽائرڊ ايل. آئي. سي.
۲۲/۲۰، ڪنور ڪا ناز، ڊگهي چوڪ، اجمير.

نالو
جنم
پيشو
پتو

جو اِشارو ڪري ٿو. آڱوٺو لوڏي اِنڪار
ڪجي ٿو. مطلب ته اِقرار ۽ اِنڪار آڱوٺي
جي حرڪت سان ڪري سگهجن ٿا.

سينگار - سندرين جو سينگار به هٿن
تي ڪيو ويندو آهي. هٿن تي من موھڪ
مهنديءَ جون ٻڙائينون ٺاهيون وينديون
آهن. آڱرين جا وڏا وڏا ننهن رکي تن تي
نخريلي نيل پالش ڪئي ويندي آهي.
آڱرين ۾ طرح طرح جون منڊيون ۽ هٿن تي
زيور پائي سينگار ڪيو ويندو آهي. ٻانهن
جون چوڙيون به ٻانهون ڇڏي اچي هٿن
جي ڀرسان بيھنديون آهن ۽ هٿن جي
سندرتا وڌائينديون آهن. ڪيترن ڪوين
هٿ جي سندرتا تي ڪوٺائون رڇي
پنهنجا اڏگار پيش ڪيا آهن.

ڪلا جي ڪيتر ۾ - اُهو ساز آواز ئي نه
ڪيندو جيسين هٿ اُن تي ناز نه ڪندو.
اُهو ڳانو ئي ڇا جنهن ۾ هٿن جون اداون
نه هجن، اُها ڪوالي ئي ڇا جنهن ۾ هٿن
جون تازيون نه هجن، اُهو ڊانس ئي ڇا
جنهن ۾ هٿن جون مڊرائون نه هجن. هٿن
جي حرڪت کان سواءِ سڀ نيرس لڳنديون.
ڪلا جي ڪيتر ۾ به هٿ ڪمال ڪيو ڇڏي.
سنهي چترڪاري، ميناڪاري، سنگتراشي
سڀ هٿ جي حڪمت ڪري ڏيکاري. ڪوبه
من جو ڀاءُ خوشيءَ جو هجي يا خوش
خيرافت جو، مزاک جو يا منورنجن جو،
غمر جو يا غمي جو، هٿن جي هيراڦيريءَ
کان سواءِ ٻُسو پيو لڳندو.

جي ٻئي هٿ جوڙي، جنهن جي
اڳيان بيھجي ته :-

پريوءَ لاءِ پڪار ٿئي،
اُڀاسنا جو اظهار ٿئي.
ستن جو ستڪار ٿئي،
نيتا جي آبرودار ٿئي.
شيطان شرمسار ٿئي،
معاف قصوروار ٿئي.
آفيسر جو اُپڪار ٿئي،
سڀ کي نمسڪار ٿئي.
هٿ جي لکاوت تي ڪروڙن جو واپا
ٿئي. بئڪن جا چيڪ، ڊرافٽ ۽ هنڊيور
متجي وڃن. هٿ جي صحي سان ڪروڙن
جي ملڪيت وڪامي وڃي، خريدي وڃي.
وارنٽ مقرر ٿي وڃي ته ملڪيت تان بيدخل
به ٿي وڃي.

آڱوٺي جو مهٽو :- آڱوٺو اڻپڙهه جو
قلم آهي. لکي پڙهي ڀلي نه به ڄاڻي
پر لکاوت تي آڱوٺو هڻي ته سڀ اُن جي
لکيت مڃي وڃي. آڱوٺي ۽ هٿ جي سنهين
لکين سان سهي ماڻهن جي سڃاڻپ ٿئي،
وڏا وڏا اپراڌي پڪڙيا وڃن ۽ بيگناهن
کي نياءَ ملي. آڱوٺو آڱرين جو راجا
آهي، اُن کانسواءِ نه مُڪ مضبوط ٿئي، نه
قلم پڪڙي لکي سگهجي ۽ نه تيرنڊازي
ڪري سگهجي. اِن ڪري مهاڀارت ۾ گرو
دروڻاچار، اِڪلوپه کان گرو دڪشڻ ۾ آڱوٺو
ورنو هو.

سچ پچ منش آھ پاڳبوان
جنهن کي هٿ مليو وردان
ذرا تصور ڪريو مهربان
ڪيترو نه لاچار لڳي انسان
جي هٿ نه ڏيئي هان پڳوان.

سگهجي ٿو. اوهي سوکي جي اُڀڄار لاءِ آئڻ
۾ مالڪ، موٽي ٺڳينو پاڻي اوليءَ کي
سوليءَ ۾ بدلي سگهجي ٿو. سلو جوئشي
هٿ ڏسي جيون جي گهٽتائين جي اڳڪٿي
ڪندو آهي ۽ ڪيتريون صحتي ثابت
ٿنديون آهن.

ڪي بورڊ-آڪيوپريشر وڌيا موجب،
هٿ شير جي سڀني انگن جو ڪي بورڊ
آهي، يعني سڀني عضون جو دٻاءُ بندو هٿن
۾ آهن. شير جي ڪنهن به عضوي ۾ ڪا
بيماري ٿئي ته هٿ جي ريغليڪس پائٽ
دٻاءُ بندو ٿي دٻاءُ ڏجي ته بيماري ليڪ
ٿي وڃي. سور مٿي ۾ هجي يا ٽنگ ۾،
پيٽ ۾ هجي يا پليءَ ۾، ڪنڌ ۾ هجي يا
ڪمر ۾، هٿ جي بندو ٿي دٻاءُ ڏجي ته
سور غائب، آهڙيءَ طرح، شجروڪ ۽ ريڪي
وڌيا دوارا علاج به هٿن جي ئي مدد سان ٿي
سگهي ٿو. وڌيڪ حڪيم هٿ جي نبض ۽
نهن جو رنگ ڏسي ئي بيماري پرکي وٺندا
آهن.

اهاجن جو آڌار-هٿ اهاجن جو
آڌار آهن. هٿ انڌي جي لٺ، گونگي جي
زبان، لنگڙي جي گهوڙي ۽ ٻوڙن لاءِ ٻڌل جو
ينٽر آهن. هٿ جي حڪمت سان انڌا، ٻوڙا
۽ گونگا به وڌيا حاصل ڪري سگهن ٿا.
سورڊاس ڏسي نه سگهندا آهن. پر هٿ جي
چٽاءُ سان بريل پرڻاليءَ ذريعي لکي پڙهي
سگهندا آهن. رانديون ڪري سگهندا آهن
۽ وڏيون ڊگريون به حاصل ڪري سگهندا
آهن. ٻوڙا مالحو به هٿن جي آڱرين جي
اشارن سان ٻڌي سگهندا آهن ۽ ٻالھ کي
سمجھي ويندا آهن. ٽي. وي. تي ٻوڙن لاءِ
۶۲

وينديون آهن. گونگا به هٿ جي اشارن سان
پنهنجي ٻالھ ٻالھائي سگهندا آهن ۽
اشارن سان سمجھي به ويندا آهن. لنگڙا به
هٿ جي مدد سان، مٿ يا ڪرچر جي
سھاري، ويل چيئر يا ٻئي ڪنهن آهڙي
واھن کي هٿ سان پڪڙي ھلائي منزل ملي
ڪري ويندا آهن.

گهٽ اشارا-جيڪي ٻالھيون زبان
سان نه چئي سگھيون آهن، اُهي هٿ يا
آڱرين جي اشارن سان سمجھايون وينديون
آهن. وڌيڪي اسڪول ۾ ماسٽر کان سوڻو
ڪرڻ جي اجازت، آڱر جي اشاري سان
وٺندو آهي. ٻار لکي ماءُ کان خرچي به آڱر
آنڱولي جو اشارو ڪري گھرندي آهي. ٻه
واپاري ڪنهن سودي جي اگھ به هٿن کي
پڪڙي سان ڏيکي، آڱرين کي پڪڙي،
ماڻھن جي سامھون ماڻھن کان لڪائي ملي
ڪندا آهن. ٻه پريمي هڪ ٻئي جو هٿ
پڪڙي پيار جو اظھار ڪندا آهن. ٻه متر
ڪجهه دوريءَ تي هوندا آهن ته هٿ جي
اشاري سان هڪ ٻئي جو حال احوال پڇندا
آهن ۽ ڏيندا آهن. موڪلاڻيءَ وقت به بس
ياترين تي هٿ لوڏي ٿا ڪندا آهن.
ڪنھن جي آجيان به هٿ هٿ ۾ ملائي
ڪئي ويندي آهي. هٿ جي يڪڙ ۽ هٿ
جي لوڏ مان پتو پوندو آهي ته آجيان
گرم خوشيءَ سان ڪئي يا مٿئين من سان.

نشان - هٿ دشانرديش ڪري، هٿ
چٽاءُ چٽھ ٿئي. هٿ، حمٽ، محنت ۽
سھڪار جو نشان آهي. ڪنھن چٽاءُ ۾ جيت
ٿيندي آهي ته وڃي ته آڱريون کولي وي
شڪل ٺاهي، سڦلٽا ۽ خوشيءَ جو اظھار ڪندو
آهي. اڄ ڪلھ آڱونو مٿي به ڪامبابيءَ

هٿ جي حڪمت

نانڪرام مولچنداڻي

ويندو آهي. وغيره وغيره. مطلب ته ننهن کان چوٽيءَ تائين، جوراب کان ٽوپيءَ تائين، سڀ ڪم هٿ جي حڪمت سان ٿي ڪيو ويندو آهي.

ٽول باڪس- هٿ هڪ ٽول باڪس آهي يعني اوزارن جي پيٽيءَ جو ڪم هٿ ڏئي ٿو. هٿ جو آڻڻو پيڪڙي چارٽي آڻڻيون مٿان ورائي پيڪڙي ڪئي هٿ ته هٿوڙي جو ڪم ڏئي. اهڙيءَ طرح هٿ کان پيچڪس، پائو، پلاس، ڪئنچي، ڪپ، چمٽي ۽ برش جو ڪم به وٺي سگهجي ٿو. مهل تي هٿ ٽالهي، ڪٽوري، گلاس، چمچي ۽ هئنگر جو ڪم به ڪندو آهي. سنهي سئيءَ کان وٺي وصال ڪا به مشينري، انٽرڪش سان راکيٽ مسائيل به هٿ جي حرڪت سان هلن ٿا.

تقدير جي آرسِي- هٿ تقدير جي آرسِي آهي. هٿ جي لکين ۾ تقدير لکيل هوندي آهي. هٿ جون ريڪائون پڙهي انسان جو ماضي مستقبل ۽ حال ٻڌائي

ايشور منش جو ائين ته هر هڪ انگ ۽ عضوو ڪارائتو بڻايو آهي پر هڪ عضوو اهڙو بخشيو آهي جو سڀني عضون کان وڌيڪ ڪارائتو آهي. ڪائنات جي سڀني ساهوارن، جانورن، پشون ۽ پکشيءَ کي ٻيا سڀ انگ ڏنا اٿس پر هي انگ صرف منش کي عطا ڪيو ويو آهي ۽ اهو چمڻ کان مرڻ تائين قدم قدم تي مددگار رهي ٿو. اهو آهي انسان جو هٿ.

جڏهن ٻار ڄمي ٿو ته پهريائين هٿ ئي چوسيندو آهي. ٿورو وڏو ٿيندو آهي ته اُن کي ماءُ هٿ کان وٺي پنڌ سيکاريندي آهي. اسڪول ۾ راند روند ڪرڻ، لکڻ پڙهڻ، وڙهڻ ۽ بچاءُ ڪرڻ، بنا هٿن ممڪن نه آهي. سڀ شپ ڪاريه هٿن سان ٿين. پهريائين پيار ۾ پريمي جوڙو پهريائين هٿن جو سهارو وٺي اڳتي وڌندا آهن. مڱڻي وقت منڊي هٿ ۾ ئي پاتي ويندي آهي. شاديءَ ۾ هون، پوڄا پاڻ ڪري، چوڪري چوڪريءَ جو هٿ هٿ ۾ ملائي هٿيالو ٻڌو

نانڪرام مولچنداڻي.
 دولتپور، فليح-نوابشاهه، ۱۹۲۲.۱۰.۲۰.
 راجستان سنڌي اڪادميءَ طرفان.
 رٽائرڊ سرڪاري نوڪري.
 مڪان نمبر ۲۰ ڊي ۱۹، هاڻوسنگه بورڊ، شاستري نگر
 جڳپور-۲۰۲۰۱۶.

نالو
 جنر
 انعام
 پيشو
 پتو

هڻ، نھين تو کسي نہ کسي ڪارخاني ۾ ڪام ڪرتي ٿي.“ غريبي سڀي اسڪول ۾ پڻ جا نھن سگھي. ڦر اسڪول جاني کي عادت پڻ نھين هڻ. گھر جائون تو مان بوليگي ”ڪمائو ڦر کائو.“ آبي هر سارا ڏن ڀان وھان پنکھ رھي هڻن.“

مون به سوچيو آخر هنن ٻارن جو
ڪهڙو ڏوهه؟ ۽ هنن ويچارن ٻارن جو ڇا
ٿيندو؟ وري ٿورو اڳتي وڌيس، ڪجهه
گندو پاڙو هو. سڀ زالون هار سينگار ڪري
ويليون هيون. پيڙهي سگريٽ وات ۾ پان،
وارن ۾ گجڙا لڳل هئڻ. اُتي بيھڻ ۾ مونکي
ٿورو شرم آيو. ٿورو اڳيان وڌيس ته ننڍين
ڇوڪرين جو جهنڊ ويل ڏلو، دل ۾ چيو،
هل ته هنن جو حال ڏسان. هي ڇوڪريون
ڇا پيون ڪن؟ انهن ڏهن سالن جون
ڇوڪريون هيون. ڪن کي سنا ڪپڙا پيل
هئا ته ڪن کي ڦاٽل به ڪپڙا پيل هئا، ڪي
وري ڪاجل، لپسٽڪ ۾ جيون ۽ ڪنکي اُلٽو
سلٽو ميڪ اپ ٿيل هو. هڪ ڇوڪريءَ نمڪو
لڳايو ماڌوري ديشت وانگر، نجي به
ڏيکاريو. ٻي وري رومال ٽپي ۾ وجھي ڳائي
پئي. ”آئي ڪيا کنڊالا“ امير خان جي
اڻڪنگڻ پي ڏيکاري. ماچيس ڪڍي تبلي
باري جپ تي رکي ساڻي. ٻيءَ ڇوڪريءَ
وري پنهنجو فرائڊ لنڊو ڪري پنهنجون
لنگون پي ڏيکاريون، اُرميا وانگر رنگيلا فلم
جو راڱهه ڳاتائين، ”ياڻي زِي ياڻي زِي“
ٻي وري ڇوڪري ڪاجول وانگر ڊائلاگ پئي
ماڙيو. سڀ ڇوڪريون پنهنجي پنهنجي
اداڪاري ڏيکاري رجبون جيون. ايتري ۾
به ڇوڪريون آيون. انهن جي هٿن ۾ به به

انھن جو اسان کي خيال ۽ ڌيان ڏيڻ
کپي. هي ٻار مھان ڀارت جا پويشہ آھن.
سياڻي جا آبا آھن.

ڊيپ ۾ ڪونه سوچيندا هوندا. يا انهن اميرن ماڻهن کي، غريبن جي پرواهه به ڪانه هوندي. ڪنهن کي ٿاڻي ۾ آهي، انهن ڏانهن ڌيان ڏيڻ يا ڪجهه سوچڻ جو؟ هر هڪ جو سوچ پنهنجو پنهنجو هوندو آهي. مان به ٻارن کي کائيندو ڏسي، اڳتي وڌيس ۽ پنهنجن ئي خيالن ۾ ڪوڙجي ويس.

اڳتي هلي ميدان ۾ ڪجهه ٻار ڇڏن جي راند ڪري رهيا هئا ۸-۱۰ ڇوڪرا هئا. ڪن کي ڇڏي پيل هئي ڦاٽل - ڪن کي گنجي. جهوپڙ پتي جا ٻار هئا. کيسي ۾ ڇڏا پيا هئن. هڪ ٻئي کي ڇڏا ٻڙي پيا ڏين. وڙهن به پيا. وري غصي ۾ زور سان ڇڏن کي نڪا نوڪي پيا هئن. ايتري ۾ هڪ وڏو ڇوڪرو ڊڪندو ڊڪندو آيو، اچي ڪري پٺت ۾ ويٺو، سڀ ڇوڪرا ڇڏا ڇڏي هن جي چارون طرف مڙي ويا. هو ڇوڪرو ٻين ڇوڪرن کان وڏو هو هن کيسي مان سگريٽ جو پئڪيٽ ڪڍيو، هنن ڇوڪرن کي اڌ اڌ سگريٽ ڏيئي تبلي ٻاري. پنهنجي لاءِ سڄو سگريٽ ڏکايو. انهيءَ هي تبليءَ مان هڪ نئي ڇوڪري جو سگريٽ به ڏکايو. ٻين ڇوڪرن به ان ڇوڪري جي اڌ سگريٽ مان پنهنجو پنهنجو سگريٽ ڏکايو. مان پريان بيهي سڄو تماشو ڏسان پئي. ٿورو ڪار کي ڳٽي ڪٽي آيس جيئن انهن جون ٻالهيون ڏي سگهان. وڏي ڇوڪري چيو ”اڙي يار هڪ شرابي سوئيڊ بوٽيڊ ايڪ هون ٿو سي ڪلا، سگريٽ جالا، لائينٽر ئي نهين جلا سي غصا آيا، غصي سي اُسي سگريٽ ڪا

پئڪيٽ ئي فينڪه ديا. جب وو اپني ڪا ۾ چلا گیا، مٿي آڳي جاڪر دیکا، سگريٽ ڪا پئڪيٽ کالي هئ ڪيا؟ ڪيون ڪ اُسي غصي ۾ فينڪا ٿا. مگر دیکا تو سگريٽ باڪس ۾ پانچ ڇهه سگريٽ پڙا هئ. بس سوچا چلو آڄ اپني دوستون ڪو ۵۵۵ سگريٽ پلائون. ڊيسي تو بهت ٻار پيا، آڄ ولاتني سگريٽ ڪا مزا لين. سيڏا پاڳا پاڳا آيا هون، ڪهين ٿر لوگ نڪل نه جائو. ”ايڪه دوست ني ڪها يار، ”اِس سگريٽ پيني سي ڪانسي تو نهين آتي؟“ دوسري لڙڪي ني ڪها ”مزا آئيگا، شڪر ڪرو شڪر ڪرو، دوست ني همين ياد ڪرڪي ۵۵۵ سگريٽ ڪا ٿيسٽ تو ڪرايا.“

ايتري ۾ هڪ ڇوڪري کيسي مان شيواجيءَ جو اڏ بندل ڪڍيو. سيني هن جي هٿ ۾ ٻيڙيءَ جو بندل ڏسي نڪ ۽ منهن موڙيو، ڇو جو هاڻي هاڻي ۵۵۵ سگريٽ جي ٿيسٽ ورتي هئائون. هاڻي انهن کي ٻيڙيءَ مان ڪهڙو مڙو ايندو؟ ٻيڙيءَ واري ڇوڪري کي ٿورو غصو لڳو، چيائين، ”ناپيٽو تو نا پيٽو. ۵۵۵ ڪا آڏا سگريٽ پيڪر سر گهوم ڳيا هئ.“ نهين تو آڏا آڏا جلا ٻيڙي به ايڪه دوسري کي هاڻون سي چينتي ٿي.“ ائين چئي ٻيڙيءَ جو بندل کيسي ۾ رکي ڇڏيو. پاڻ ۾ چوڻ لڳا، ”ڪيا يهي هئ هماري زندگي؟ ڇڏي ڪيلنا، ”ڪسي ڪارخاني ۾ به ڪام نهين مل رها هئ، جب سي سرڪار ني بچون ڪو ڪارخاني ۾ ڪام ڪرنا قانوني بندش ڊالي

ڪي پڙهيل ڏيسينٽ ماڻهو هئن ۾
بريفڪيس کڻي ڪم تي وڃي رهيا هئا.
هنن جھوپڙين ۾ سٺا ماڻهو به رهيل
هئا. بمبئي شهر ۾ جڳهين جي تنگي ڪري
ڪيترا وچولي درجي جا ماڻهو جھوپڙيتي
۾ به رهندا آهن. ڇا ڪن؟

ٿورو اڳتي وڌيس ته پاڻي جي نل
تي لنبي قنار لڳل هئي. زالون ٻار (مرد ٿورا)
پنهنجا پنهنجا مٽڪا گهاگريون - هالٽيون
- برتن کڻي بيٺا هئا. هڪ ٻئي کي ڌڪا
به ڏين پيا. گاريون گند به ڏين پيا، پاسي
۾ پٿر پيل هئا، ڪي زالون ڪپڙا به ڌوئي
رحمون هيون. اهو نظارو صبح ۽ شام جو
ڏسڻ ۾ ايندو آهي، ڇو جو ميونسپالٽي جو
پاڻي صبح شام به ڪڍ ڪڍ ايندو آهي.

اجا ٿورو اڳتي وڌيس ته ڪچري جي
ڊبھ تي ۸-۱۰ ٻار - ڇوڪرا ڇوڪريون ڪن
ميڙي رهيا هئا. لڪڙي کڻي ڪچڙو پاسي
ڪري گند مان ڪجهه ڳولجي رهيا هئا.
پنهنجن ڳولين ۽ ٿيلھين ۾ وجھي رهيا
هئا. بانس به ڏاڍي هئي. مان ته پريان
تماشو ڏسي رهي هئس. اُتي به ڪار وٽ
ناس اچي رهي هئي. هو ٻار ڪچڙي جي
ڊبھ مٿان - پير اُٿارڙا - اڌ ڦاٽل ڪپڙا پاتل
- وار چڙيل - نڪه مان اڌ ٿوبا لٽڪيل -
ڪجهه ڳولجي رهيا هئا. پاڻ ۾ ڳالهائي به
رهيا هئا.

ايتري ۾ هڪ ٺول واري جو ماڻهو،
ٺول جو ڪچڙو ڦٽي ڪرڻ آيو. سڀ ٻار،
پنهنجا پنهنجا ٿيلھ - ڳوليون ڦٽيون
جي چوڌاري مڙي ويا.

ٻار به ڪو بڪايل هئا. پنهنجا گندا هئا،
پنهنجن ميرن ڪپڙن سان هٿ اُگھي صاف
ڪري، ڪچڙي مان ڪجهه ڳولجي رهيا
هئا. ڪنهن کي مٿن جي هڏي، ڪنهن کي
مرغي ۽ جي ٿنگه ڪن کي تندوري روئي جا
سڙيل ۽ اڌ ٻچيل ٽڪر مليا، ڪي وري
ڪچڙو پاسي ڪري پٺ مان ڇانورن جا ٻُڪه
پري کائين پيا. ٻار پھريون ته ائين ڏکيا،
جيئن جھنگل جا مرون ڏکندا آهن. جڏهن
اڌ کائي من ۾ ٿورو آفت ملين، تڏهن هڪ
ٻئي کي پنهنجو پنهنجو کاڌو ڏيکاري رهيا
هئا. چون پيا، ”ديکو ڀي مرغي ڪي ٿانگه
هئ ڪتن ۾ اچي هئ. اي ڊونڊو زرا ڪاڪر
ديکو، ٻيو وري مٿن جي هڏي هٿ ۾ کڻي
چئي پيو.“ اي مينو ديڪه هڏي ۾ ڪتنا
مال هئ ٿورا ٽون بي ڪا“ بي چوڪري اڌ
ٽڪر تندوري روئي ڏکي کائي رهي هئي. اُن
مان اڌ ٽڪر ٽوڙي ڊونڊو کي چيو ”لي مرغي
سي روئي کاڌو.“ جيڪي ٻار، پھرين ڏکندا
ڏکندا کاڌي مٿان گجھين وانگر حچٽيا
هئا، سي هڪ ٻئي کي جوڻو کاڌو آڇي رهيا
هئا. (بنا پيد ڀاءُ جي)

مان اهو سڀ ڏسي حيران ٿي ويس.
اسين ماڻهو ڪيئن نه هوئلن ۾، پارٽين ۾
شادين تي، پري پري پليٽون کڻندا آهيون.
پوءِ اُهي سڀ کائون يا اڌ ٻچائي جوڻ ۾
ڦٽو ڪندا آهيون. اسان وٽ کاڌي جو قدر
ڪونهي. اگر اسين ماڻهو پاڻ کان هيٺ
ڏسون، ۽ ڪچڙي مان ٻچيل سڙيل کاڌو ٻارن
کي هڻن کائيندو ڏسون، پوءِ شايد کاڌي
جو قدر پوين. ڏسندا ته سڀ هوندا، پر ايترو

اڄ جي ڀارت جي ٻارن جو پويش ڪهڙو؟

هيملتا بڇاج

شهر - باغ يا ڪنهن وڏي سوسائٽي پاسي
گھمڻ جو موڊ ڪونه هو. بس جهوپڙ پٽي ۽
ننڍين بستين جي طرف رُخ ڪيو. هلندي
رهيس، ڊرائيور کي چيو، ڪائي ٽڪڙ
ڪانهي ۵۰-۶۰ ڪلو ميٽر جي سڀيڊ ۾ هلج.
بيڙي به نه پيئڻج. نڪي ٽيپ رڪاڊ هلائج.
توڪي چانهه پيئڻ جي تمنا ٿئي ته ڪار
بھاري چانهه پي اچج ۽ مونکي ڊسٽرب نه
ڪج. ڪار هلندي رهي چئني طرف
جهوپڙين جو نظارو ڏسندي رهيس. ڪافي
ڳا ڳيھ لڳي پئي هئي. هر گھر مان چلا
چلي جو آواز اچي رهيو هو. ٻار ٻاهر راند
ڪري رهيا هئا. اڏ ننگا پير اُگھاڙا، نڪر ۾
گوبا، هڪ ٻئي کي مار ڪٽ گاريون گند
ڪڍي رهيا هئا. جهوپڙين جي ٻاهران گند
جا ڊڳھ لڳا پيا هئا. گندي پاڻيءَ جا تلاءَ -
ناليون وهي رهيون هيون. جنهن ۾ مکيون،
مچر، جيت تري رهيا هئا. بانس اچي رهي
هئي.

مان اڄ ٻاهر نڪتس ڪڇ تفريءَ
ڪرڻ جي موڊ ۾. ڪلهه به نڪتس. اڄ
منهنجو موڊ ٿورو اُداس هو. روز روز ٿي.
وي، تي، اخبارن ۾ مار-ڌار - گولي موٽ -
ٻوڏ - طوفان - وڌان سڀا ۾ جهڳڙا، هڪ ٻئي
کي ٽار گند ويندي مارا ماري به ڪندا آهن.
زالن جي بل تي به ڪيترو لڙو ڪري ويٺا
آهن. زالن جو ٻاهر ويهي ڌرڻو ڏيڻ، راڳن
۾ نعارا هڻڻ ٿوڪ بازيءَ ۾ نعارا هڻڻ. هي
سڀ ٿي. وي. ۾ ڏسي ۽ پيپرن ۾ پڙهي من
خراب ٿي ويو آهي. الاڻي ڇا ٿيندو ڀارت
جو؟ هر ڪو چوي مان سواسير. هڪ ٻئي کي
ڪوئي سهي به نٿو. دل بدلڻ ٿي پيا آهن
اڄ جا ليڊر، هڪ پارٽي ڇڏين هڪ پارٽي
اڏين. جيڪو ليڊر هڪ پارٽي مان نڪتو،
اُن مٿان حملو - گولي - موت ٿي رهيو آهي
اڄ جي راجنيتي جو حال.

سو من ڪافي اُداس ۽ اُلجهن ۾ هو.
نڪري پيس ٿورو چڪر هڻڻ ڪلهه ۽ اڄ

هيملتا بڇاج. :
ڪراچي، ۱۸ اپريل. :
شري سائين نات نگر، لونا ولا-۲۱۰۲۰۱. :

نالو
جنم
پتو

۾ طرفي تلوار پنهنجي پاسن جي ڌار سان
 سنڌين جي شرافت مٿان آزادي کان
 پھريون ڪانگريس ۽ آزادي کانپوءِ ورهاڱي
 جي ظلمن کان بيزار سنڌي هندو جن سنگھ
 ۽ پوءِ ڀارتي جنتا پارٽي جي جھولي ۾
 پئجي ويا، ۽ سنڌين جي ووٽ ۽ نوٽ جو
 پرپور فائدو وٺندي بہ سنڌين جي
 راجنيتي فائدن کان محفوظ رکيو ويو آهي.
 پنهنجو پرائنٽ نہ ڪڍڻ گھٽ تعداد ۾
 سنڌي پاشي ڪڍڻ جو ٿا بہ هر سرڪار
 سنڌيان ۾ ڏنل حق کان بہ محروم رکيو
 آهي. ڪنڊ ڪڙج ۾ ورسايل ڪڍڻ ڪري
 سنڌين جي ايڪتا جي رکڻا ڪرڻ بہ سولي
 نظر نٿي اچي. انهيءَ سبب وڌان سڀاڻ ۾
 لوڪ سڀا ۾ سنڌين جي سڃاڻ قائم رکڻ ۽
 ڪو آواز اُٿارڻ وارو نہ آهي ۽ هي ڪو
 سنڌي اُتي پھچي ويو تہ ڪو پاڻ کي سنڌين
 جو نمائيندو چواڻي ۽ تيار نہ آهي جو هو
 سنڌين جي ووٽ سان چولڻجي نہ آيو آهي
 ۽ اهو ٿئي ويندو آهي تہ مان سنڌي سڀيتا
 جي مدفي ٿي جن منزل تي پھتو آهيان.
 جڏهن پوري ديش ۾ راجنيتي ۽ ذات
 فرقيوار وٺڻ تي ٿي قائم آهي. سنڌيءَ
 کي بہ هر حال ۾ پاڻ کي فخر سان سنڌي
 سڏائڻ گھرجي پر ائين نہ آهي.

ودوان ڪٿر پنٿن، ساختڪارن جي
 جھڙي ۾ سنڌي لڳي جيڪا پاڻ سان ڪٿي
 آياسين وڙهي وڃائي ويلاسن. ديوناگري
 ۽ ڪسب اُهو جيون دان نہ ڏئي

سگهي، نتيجو اهو آهي جو سڄل روح
 سامي جي ساختيه کي اُڏهي لڳي ويئي ۽
 پڙهڻ وارن جو تعداد نہ گھٽجي ويو.
 اهو سڀ الماڙين ۾ بند ٿي رھجي ويو. سنڌي
 سنگيت، گيت، لوڪ گيت، ڪافيون، ڪٿم
 محفوظ رکڻ وارن پڳون تي ناواڻي، ماسٽر
 چنڊر، رام پنجاڻي آزاد شخړا جو سماج
 وري پٽڻا ڪري نہ سگھيا. ميلن ورسين ۾
 لوليون، پرياتي، مارو، حسيني، ڏاڏا سنڌي
 طرز تي آرڪيسٽرا ۽ ڊسڪو قابض ٿي سنڌي
 سنگيت جو ساه ڦڙهي ڇڏيو، نتيجو اهو ٿيو
 جو دل ۽ من جي اُمنگن ۽ پاونائن کي زنده
 رکڻ ۽ جنهن سنگيت سان ڇيڏ. ڏاڏا لوليون
 نچڻ ٿيڻ سڀ خاموشي جي لند ۾ سھي
 رھيا، اسڪولن ۾ سنڌيءَ جو نالو نہ رھيو،
 چلڻي پڇاڻي لکڻ کان منهن موڙي ويلاسين.
 مبديا کان محروم ڪيڻ ڪري سنڌي سنگيت
 اوجھل ٿي ويو. ويس بدلتجي ويا پنهنجي
 بولي کان پنهنجي گھر جي چار ديوارن جي
 اندر ئي وڌڻ ڪوڙي ڏي ڀمار سان پنهنجي
 ڪوڪه مان ڇاول ٻارن سان سنڌي نہ ٻڌائي
 پنهنجن سان پرايو ڪري ڇڏيو. اهو ڪڇڙو
 سماج جو پنهنجو پاڻ جو دشمن آهي. اهو
 وقت پري نہ رھيو آهي اسان پاڻ سنڀالي
 سنڌي بولي کي قائم رکڻ ۽ اڻ ڄاڻوڻاري
 پنهنجي ڌرم کي بچائڻ ۽ پنهنجي وطن
 کي قربان ڪرڻ وارن وڌڻ جي تھذيب
 سنڌيت سنڀالي نہ سگھياسن تہ سنڌي سنڌي
 نہ رھندو ۽ سنڌي مڙھي ويندو.

به آسان نه رهي. وڏا ڪٽنب ٿئي ويا وڏا
 جو ننڍي تي اثر نه رهيو. پنڇاڻين ۾
 وزن نه رهيو. مڪي صرف شادي وهانو غم
 وغيره جي دائري ۾ ئي پنهنجي سڃاڻ
 سالم رکي سگهيو. پريوار نيوڄڻ هر
 همارا ايڪ خاص ڪري سنڌين ۾ عمل ڪرڻ
 ڪري ڪنڀارن جو تعداد گهٽجي ويو. مال
 تنگي ۽ وڏيل خرچن جي ڪري زالن کي
 گهر کان ٻاهر ڪم ڪرڻ لاءِ مجبور ڪيو
 ٻارن کي ماءُ جي ممتا ۽ ٿڃ به نصيب نه
 رهي. اوڙي پاڙي جي ماحول سنڌيت جي
 ريت رواجن کي به محفوظ نه رکيو. پنهنجي
 ڏڻ وار به منائڻ مشڪل ٿي ويا. جنهن
 پرديش ۾ جيڪو رهي پيو، ان پرديش جي
 ڏڻ تائين رهجي وياسين. جيئن گجرات
 ۾ گربا، مهاراشٽر ۾ گڻيش چوٽ، اُتر
 پرديش ۾ رڪيا پنڌن ڪرواڇوٽ وغيره. وري
 راڌا سوامي، گينا گيان، آندد مارگي
 سائين بابا وغيره پنهنجن ورهائجي وياسين
 ايترو ئي نه شاديءَ ۾ به پنهنجن وڏڙن جي
 مڪت کي گهٽ جي مٿي تي
 ٻڌڻ ۾ له ڪري پڳڙي وغيره
 کي مان ڏنو ويو. مٿي مائٽي
 ڪرڻ وقت عامل، ڀائي بند
 لاڙائي، رياستي، اُترادي،
 ساهتي سنڌ ۾ ڪٿان جي
 رهندڙ جي بنا ڪنهن ڄاڻ جي
 صرف سنڌي ئي ڪافي
 رهجي ويو. ڪٿي ڪٿي ته
 انٽرجائي ۽ لو مٽريچ جي
 مرض سنڌيت کي کائي ڇڏيو. راجپوتي جي

ورهائجي جي ڏکڻ پيريل پنهنجي
 حياتيءَ کي گردش مان پار ڪندي گهڻي
 ڀاڱي سنڌي ڪنهن نه ڪنهن ٺڪاڻي
 اچي لڳو آهي. پر هڪ پرديش، هڪ مڪام
 ۽ گهڻائي ۾ هڪ هنڌ نه هئڻ ڪري ڪجهه
 ٿي شهرن ۾ الڳ الڳ پاڙن ۾، ڪالونين ۾
 پنهنجا اچا پنهنجي ضرورت آهر ٺاهي
 جهوپڙيءَ کان عاليشان ڪوٺيون اڏي وسي
 ويناسين جنهنڪري مڪاني ماڻهن جي
 اکين ۾ ڪر ڪري بڻجي پياسين. انهيءَ
 ريت ڪاروبار ۾ قابل ڪاروباري مئڊان ۾
 جتي ڪٿي پنهنجي مونوپلي ٺاهڻ ۾
 ڪامياب ٿي وڏيون وڏيون بازاريون، وڏا وڏا
 شوروم ٺاهي ڏن دولت کي حاصل ڪرڻ ۾
 ايمانداري ۽ قابليت سان پوئتي نه رهياسين
 ان ڪري هند سنڌ ۾ ڪو فرق نه رهجي ويو.
 نتيجو اهو نڪتو جيئن گجرات ۾ گجراتي
 سنڌي، بنگال ۾ بنگالي سنڌي سڏائڻ لڳو
 ايترو ئي نه لعلچند بني وارو، رامداس ڪير
 وارو، ڪرمچند ڪپڙي واري نالن سان
 پنهنجي سڃاڻ ظاهر ڪرڻ لڳو.
 وايو منڊل جي اثر ڪري شڪل
 صورت ۾ به ڦيرو اچي ويو. سنڌ
 ۾ جابل شڪل صورت سان پرڻي
 کان سنڌي پڌرو هيو. هيٺئر اها
 سڃاڻ به سولي نه رهي. نالي سان
 سومرمل، منگلمل، ٻڌرمل،
 جهومل ٿلومل ڪلومل به نه رهيا،
 ان جي جاءِ تي سریش دنیش
 ڪملیش وغيره اچي ويا. شڪل
 پهرائت - نالي سان سنڌي جي سڃاڻ ڪرڻ

سنڌي ڪيترا ڏينهن

موهن لعل ڪٽر

هڪ اهڙي موڙ تي اچي پٽڪي وياسين،
جتي پنهنجي ويس پوشا - زيور پنهنجي
سنسڪرتي، ساهتي، ريت رواج، ٻولي، ڏڻ
وارن کان پري پئجي وياسين. اُن جو انت
ڇا ٿيندو. اڄ جڏهن دنيا ۾ سائنس
ٿيڪنالا جي تيزي سان وڌي رهي آهي
جنهنجي ڪري ماڻهو جي روزاني زندگي
تي سٺو ۽ خراب اثر پڪڏم ٻوڏ ڪري ڦراڻا
ريت رواج، اُڻڻ وڃڻ، رهڻ سڃڻ خيالات
مانيتائون رشتا ناتا به تيزيءَ سان بدليجي
رحيا آهن. اُنهن جي اثر کان سنڌي سماج
رحي وڃي اِهو ممڪن ناهي. ڀارت ۾
سنڌي سماج جنهنجو ڪو پرديش نه آهي
ڪوئي راشنريه نيتا نه آهي، ايڪو قائم
رڪڻ لاءِ ڪورستو، ميڊيا جو ساڌن به نه آهي
سنگهن لاءِ جاڳروڪتا جي جذبات نه آهي
نئين لحي ۾ سنڌيت جي ڄاڻ نه هئڻ ڪري
سنڌي سنسڪرتي جي بنيادي ڳڻن کي
ڳڻڻو لڳي ويو.

ڀارت جي آزادي جي يڱهه ۾ سنڌي
سڀ ڪجهه قربان ڪري پنهنجي مٺڙي
محبوب وطن کي ڇڏي پنهنجي پياري
ٻولي ڪڍي ڏيڻ لفظن ۾ ٻين ٻولين
جي سهارو ڏيڻ جي ڪند ڪڙج ۾
سائين رام رام سان سڀني غير سنڌين جو
من موهي سنڌي سڳل لاءِ ايترو ته ديوانو
ڪري ڇڏيو جو مڪاني ماڻهو سنڌي سڳل
لاءِ پاڻ پتوڙي ڪجهه لفظن کي ياد ڪري
پاڻ کي فخر سان سنڌين سان ڳالهائڻ ۾
شان سمجھڻ لڳا.

پنهنجي ڌرم عزت جان جي رکوالي
لاءِ پنهنجن وڏڙن جا اڏيل وڻا هٽ
بازاريون گهر گهاٽ ڇڏي ڀارت جي ڪنڊ
ڪڙج ۾ سنڌي سائين جي نالي پنهنجي
سڃاڻ رکندي مصيبتن جو ڪلندي ڪلندي
مقابلو ڪيوسين. جڏهن پنهنجي روزگار
عالمشان مڪان موٽر گاڏيون ۽ ٻين عيشت
آرام جي زندگي گذر ڪرڻ لائق ٿياسين ته

موهن لعل ڪٽر.

ڳوٺ - ڀٽڙ، ضلع سکر، ۱۹۲۶-۱۰۲۱.

حيست ڪئي، ڪرشنا پوري، بريلي، ۱۹۲۶-۱۰۲۱.

نالو

خير

پتو

چڏيو آهي. گهڻي تعداد ۾ بزرگه ائين محسوس ڪري رهيا آهن ته سڄي زندگي محنت ڪرڻ ۽ ڪتب جي واڌاري لاءِ پاڻ پتورڻ بعد به سماج ۽ ڪتب ۾ انهن لاءِ جاءِ نه آهي. اهي ڳالهيو اسان جي سنڌي سماج ۽ جاتيءَ لاءِ گھاتڪ ثابت ٿيون آهن. اهڙين ڳالهين سان نه فقط بزرگن جي دل جي شائتي وڃي ٿي، پر اسان جي نوجوان ٽهيءَ جي دل ۽ دماغ تي ڪافي اثر ٿئي ٿو. ٻنهي جي دلين ۾ شائتي آڻڻ لاءِ بزرگن لاءِ نوجوانن کي سوچڻ گھرجي. ٻنهي کي اڄ جي يگه ۾ سمي سارو بدلجڻوئي گھرجي. گھرو جيوٽ ۽ شانت جو وايومنڊل ۽ واتاورڻ پيدا ڪرڻ گھرجي. بزرگن کي سمجهڻ گھرجي ته زمانو ڪافي بدلجي چڪو آهي ۽ انسان گڏوگڏ هنن کي به بدلجڻو آهي ڇاڪاڻ ته گذريل وقت وري وجود ۾ اچڻو ڪونهي. اسان جي نوجوان ٽهيءَ کي پنهنجي فرض کان منهن موڙڻ نه گھرجي انهن کي به اهو سوچڻ گھرجي ته بزرگن کي به عزت واري زندگي گذارڻ جو حق آهي ۽ حق ملڻ گھرجي. اهو به وقت اچڻو آهي جڏهين اڄ جا نوجوان بزرگن جي جڳهه تي براجمان هوندا. اهو هڪ قدرتي نيمر آهي ته جيڪي پوکبو-اُهو ئي لڳبو. ڪو وقت هو جو اُهي بزرگه سندن وانگر جوان هئا.

”اڄ جي ننهن سڀاڻي سسُ آهي.“

اڄ جيڪڏهين هوءَ سسُ کي ماءُ جو روپ يا درجو نٿي ڏئي ۽ انسان نيڪ ورتاءُ نٿي ڪري، بزرگن کي عزت سان نٿي ڏسي ته اُها پڪ آهي ته اڳتي هلي کيس به اهڙي ناخوشگوار هلت کي منهن ڏيڻو پوندو. ان ڪري نوجوان ٽهيءَ کي به پنهنجي منورتيءَ ۾ ڦيرو آڻي بزرگن ڏانهن نيڪ نگاهه نيڪ ورتاءُ رکڻ گھرجي ۽ انهن بزرگن جي آسپس حاصل ڪرڻ گھرجي.

اگر صبح جو سمو سهاڻو آهي ته شام به گھٽ دلفريب نه ٿيندي آهي. ساڳيءَ طرح اسين بزرگه به پنهنجي زندگيءَ جي به شام جا پانڊيٽڙا پاڻ ۾ وشواس جا ڳايون ته اسان جي اڃا سماج ۽ سنڌي جاتيءَ کي گھرج آهي. اسان کي همٿ هارڻ نه گھرجي. اسان اڃا کي سماج شيوا ۾ پنهنجي جيون جي شام گذاري حياتيءَ جو باقي وقت وئرت نه وڃائڻ گھرجي. ننڍيءَ ٽهيءَ کي ڏوهه ڏيڻ بدران پنهنجي من ۾ جهاتي پائي ڏسون ته سڀ پنهنجي من ۾ آهي. پنهنجي من کي مارڻ گھرجي. ٻڏاپي ۾ من کي پڪو ڪري هر مصيبت جو مقابلو ڪرڻو آهي پوءِ ٻڏاپو سُنيءَ طرح گذرندو ٻيءَ حالت ۾ ٻڏا گھر جو منهن ڏسڻو پوندو. اندر ۾ جهاتي پائڻ سکو ان ۾ ايڪانت ۾ ويهي پريوءَ جو ڪجهه سمرڻ ڪريو جيئن پڇاريءَ جو جيون رهجي اچي.

ٻڌا پي جو موڙ

ڊاڪٽر پرسرام رام ڪيائي ”ڪمل“

۾ ڪلڪل پيدا ٿئي ٿي. اڄ ڪلھ هر ڪنهن گھر ۾ هڪ ٻئي سان جھڳڙا ٿين ٿا. اها هڪ عام رواجي ڳالهه ٿي پيئي آهي. اهڙيون حالتون انهن انسانن لاءِ جن کي اسين بزرگه چئون ٿا نواشائيءَ جو ڪارڻ بڻجن ٿيون ۽ دماغي پريشاني پيدا ڪن ٿيون.

اڄ سمو بدلجي چڪو آهي ۽ اڄ ڪلھ جي زندگي سڄي سوارٿ پئي سان پرڄي ويئي آهي. اُهي خوشيءَ جا ڏينهن گذري ويا جڏهين اسان جي سماج ۾ گڏيل ڪٽنب جو سرشتو هو. بزرگن کي عزت جي نگاه سان ڏسندا هئا ۽ انهن جي آڳيا ۾ رهندا هئا. ڪٽنب جو هر هڪ پاڻي بزرگن کي پيار ۽ سمنان ڏيندو هو. اهڙيءَ طرح سماج ۾ بزرگن جو اوچو آستان حاصل هو. عمر جي وڌيڪ بزرگن ۽ نوجوانن کي ۽ ڪافي نفاق جي لهر هاڻائي ڇڏي آهي. جنهن گڏيل ڪٽنب جي سرشتي کي ٽڪر ٽڪر ڪري

”صبح ٿيو آهي ته شام ضرور ايندي“ اها هڪ عالم آشڪار چوڻي آهي. اها حقيقت انسان جي زندگيءَ سان به لاڳو آهي. ٻالڀڻ ۾ پتلا ٿئي ۽ بي پرواهي - جوانيءَ ۾ موج ۽ مستي. اهو زندگيءَ جو سڀ کان سڪالو سمو آهي. خوشيءَ جو وقت خلدي گذري وڃي ٿو ۽ جواني گذرڻ بعد انسان زندگيءَ جي شام ۾ قدم رکي ٿو. زندگيءَ جي شام جنهن کي اسين ٻڌا پي جو موڙ سڏيون ٿا.

ٻڌا پو هر ڪنهن پراڻيءَ لاءِ قدرتي نيم آهي. ٻڌا پو پاڻ سان گڏ ڪافي مشڪلون آڻي ٿو. ڇا ڪاڻ ته ٻڌا پي ۾ منهن پراڻين هوندو آهي. دوائن جي شڪتيءَ تي مدار رکي ٿو. تنهنڪري ٻڌا پو غمجي آهي. ٻڌو ماڻهو سدائين بستر تي ليٽيو رهندو آهي. کيس ڪافي مشڪلون اچن ٿيون، پر سڀ کان وڌيڪ تڪليف ڏيندڙ حالت پيدا ٿئي ٿي جڏهين ڪٽنب

ڊاڪٽر پرسرام رام ڪيائي (ڪمل).

ڪٽنب وارو، ۱۹۳۱ء، ۱۷.

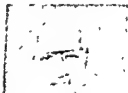
رنالڊ سرڪاري نوڪري.

۱۰۴، مينڊا پارڪ (پارٽمينٽ)، ڌرم پبلش جي سامهون،

حدوليال ٿرسٽ اسپتال، هري ڪيرتن دربار روڊ،

سنڌو ٽڪر-۲۲۱۰۰۲.

نالو
جنم
پيشو
پتو

ويندي هئي هيءَ رتُ اڄ به موجود آهي. سنه ۱۵۶۱ع ۾ چيت سُدي بي چنڇر جي ڏينهن پنهنجي ڏورا بند (بند ٻڌل ڏاڳو) ماڻهن کي ڪنو ڪري اعلان ڪيو ته هوءَ هڪ هفتي تائين گپت تپسيا ڪرڻ ٿي چاهي ۽ مان پنهنجو ديوان شش گوڀند جي جاڳوڻيءَ کي مقرر ٿي ڪريان ۽ پنهنجي شڪتي هن کي ڏيان ٿي. مون ۾ ۽ گوڀند جيءَ ۾ ڪوبه فرق نه سمجهندا. آئي ماءُ جنهن ڪمري ۾ وهندي هئي اُنجا ڪپاٽ بند ڪري ڇڏيا. پنجن ڏينهن کانپوءِ ماڻهن کي شڪ پيو ۽ آئي ماءُ جي حڪم خلاف ڪپاٽ کوليا ته ماڻهن ڏٺو ته جنهن آسڻ تي ماما وهندي هئي اُن آسڻ تي اُن جو چولو پيو آهي. آسڻ پير سان ڇاڪڙيون، گرنٽ، گدي ۽ مالا پئي هئي. ڪمري ۾ پنج جتا وارا ناريل به هئا جيڪي آئي ماءُ بلارا پاڻ سان گڏ کڻي آئي هئي. اٽڪل ۵۰۰ سال گذري وڃڻ کانپوءِ اڄ به مٿيون نشانيون جيئن جو نئين آئي ماءُ جي ڪمري ۾ موجوده آهن.

آئي ماءُ جي رتُ جي پوڄا ۽ سمنان به اهڙو ئي ڪيو ويندو آهي، جيڪو آئي ماءُ جي وقت ڪيو ويندو هو. هن پنت ۾ دوج تاريخ جو وڏو مهيتو آهي. هن تاريخ ڏينهن اکند جوت کي وڏي وڏان بدليو ويندو آهي. هنن چار دوج ۾ يادو سوچ دوج جو خاص مهيتو آهي. چار دوج آهن - چيت سود دوج، ويساڪ سود دوج، يادو سود دوج ۽ مانگه سود دوج. آئي ماءُ جي مندر ۾ هزارين ماڻهو منوتيون (من جون ڀڄائون) کڻي ايندا آهن ۽ من وانچيت ڦل پائيندا آهن. ڪيترا شخص من جي مراد پوري ٿيڻ کانپوءِ سون ۽ چانديءَ جو چٽُ ماما تي چاڙهيندا آهن.

آئي ماءُ جي اُن ڪمري ۾ هڪ ٻرندڙ ڀڪس مليو هو. اُن ڀڪس کي اُن استان ي اکند جوت جي روپ ۾ رکيو ويو آهي. سڄب جي ڳالهه آهي ته اکند جوت جو ڀڪس جيڪو نارلائي جي پهاڙ تي کليل هو سَوَن سالن کان ٻري رهيو آهي اهڙوئي ڀڪس آئي ماءُ جي انترڌيان واري استان ۾ ٻري رهيو آهي. هن اکند جوت جي

بسهارن جي مدد ڪندي.

جيڇي جي شيوا، ستڪار ۽ چمتڪار جي ڪري هن کي آئي ماءُ (آئي ماما) جي نالي سان پڪارڻ لڳا. انتر ڌيان کان اڳ آئي ماءُ نار لائي جيڪلي ڳوٺ پحتي آئي پهاڙي تي لھيل ٿيو مندر تائين پھچڻ لاءِ وڃ رستي ۾ آرام واسطي پھتن کي ڪافي تڪليف ٿيندي هئي. چمتڪار سان پهاڙ جي وچ رستي ۾ هڪ ڀٽان کي غفا ۾ بدلي ڇڏيو جڏهن پھت رستي ۾ رُڪجي آرام ڪري سگهن. ڊائلا نا ڳوٺ ۾ سالن کان سڪل ڪوهه هو، ڳوالن ۽ ڪڙمين جي عرض تي پاڻي سان لٻا لٻ ڪري ڇڏيو. انهيءَ ڳوٺ ۾ ڇايا لاءِ وڻ ڪونه هئا ۽ ڪڙمي سڪل گاهه جو پال ٻڌي ڇانو ڪندا هئا. جيڇيءَ وڻ لڳا راي جنکي جيڇي وٽ جي نالي سان پڪاريندا آهن. اهڙي طرح جيڇيءَ ڪيترا ئي ڄڻا ۽ چمتڪاري ڪاريه ڪبا آهن.

ٻارا اجمير کان جوڌپور مارڻ ۾ آهي ۽ جوڌپور کان بس رستي هڪ ڪلاڪ جي پنڌ تي آهي. سنه ۱۵۲۱ع ۾ آئي ماءُ ٻارا اچي رهي ۽ جاڻوڇي رالوڙ جي گهر آرام ڪيو. جاڻوڇي ۽ هن جي ڌرمپنيءَ جي پريم، شيوا ۽ شردا پڙهي ڏسي پرس ٿي ۽ هنن جو عرض اونائي آڻيئي رهڻ منظور ڪيو. ٻارا ۾ آئي ماءُ آئي پنٺ جي شروعات ڪئي. آئي ماءُ جاڻوڇيءَ جي گهر ٿيل پٺ

کي سالن کانپوءِ ملارائي چمتڪار ڪري ڏيکاريو ڇو جو ان زماني ۾ ان ڳالهه جي ڪلپنا به نه ٿي ڪري سگهجي. آئي ماءُ جي چمتڪارن ۽ شيوائن جو خاص ڪري ڪڙمين تي اثر پيو جن تي آئي ماءُ جو خاص سنيح هو. هن جي ڪاريه کي ماءُ جي آسپرواد سان جاڻوڇيءَ اڳتي وڌايو. پنهنجي پوئلڳن جي سڃاڻپ لاءِ مردن جي سڃي هٿ ۾ ۽ زالن جي ڳچيءَ ۾ يارهن ڳنڍين واري شت جو ڊاڳو ٻڌڻ جي شروعات ڪئي. اڄ به آئي پنٺ سيروپ جاتيءَ جا اٽڪل پنج لک ڀروارن جا پاتي هن کي ڌارڻ ڪندا آهن. يارهن ڳنڍين جي پٺيان اُڀيو مِي اُڀديش ۽ سڌانت سمايل آهن. جيڪي هن ريت آهن:- پھريون - ڪوڙ ڇڏيو سڪه پايو. ٻيون - مد مان (محمند) ڇڏيو. ٽيون - ڌن تي وياح نه وٺو. چوٿون - جوئا ڪڍڻ به نه ڪيڏيو. پنجون - ماما پتا جي شيوا ڪريو. ڇھون - گروءَ جي آگيا ميو. ستون - محمان جي ايشور ڪري شيوا ڪريو. آئون - ٻين جو جيت (پلو) ڪريو. نائون - پر ناري ماما سمان جاڻو. ڏھون - ڪنيا کي ڌرم سمجھي مڙايو. يارھون - ڳنڍ سڀيالي هلو.

آئي ماءُ پنهنجي پنٺ جي مالهن سان ملڻ ۽ درشن جو لاپ ڏيڻ لاءِ هڪ رڻ لھرايو هو جنهن ۾ سوار ٿي ڳوٺ ڳوٺ

کاڌو میسر ڪري رهيو آھن. ھن نڌري
 جھوپڙيءَ ۾ کاڌي جو ايترو سامان رکي نٿو
 سگھجي تنھن کانسواءِ بنا ڪنھن بني
 ۽ حلوائِيءَ جي کاڌو تازو ڪيئن آھي؟
 اچرج جي ڳالھ بادشاھ تائين پھتي. بادشاھ
 اڇا ظاھر ڪئي تہ ھيءُ سڀ کان پھرين
 ھن جوانريءَ کي ڏسڻ ٿو چاھي جنھن
 سڀني کي تپرس ۾ وجھي ڇڏيو آھي. بادشاھ
 اڪيلو اڳيان وڌي جھوپڙيءَ ڀرسان پھتو.
 ھن روپ سندر جي جيجيءَ کي ٺھاريو تہ
 اچرج ۾ بھي رھيو. بادشاھ ھن تي نظر
 ڄمائِي نہ سگھيو ۽ ھن اکيون جھڪائي
 ڇڏيون. پر جيئن ئي نظر واپس ڪئي تہ
 جيجي شينھن تي سوار ديويءَ جي روپ ۾
 ھن جي سامھون موجود ھئي. بادشاھ جي
 پيرن ھيٺان زمين ڪسڪڻ لڳي. ھٿ ٻڌي
 ديويءَ کان معافي وٺڻ لڳو. پر ديويءَ ھن
 کي پنھنجي شڪتيءَ سان کڻي زمين تي
 ڦٽو ڪيو ۽ بادشاھ جي سڀني تي سوار ٿي
 چيو تہ شادي ڪندين؟ بادشاھ ھن کان ديا
 جي بيڪ گھرڻ لڳو پر ديويءَ پنھنجي ڀالي
 سان ظالم بادشاھ جو ڪم تمام ڪري ڇڏيو.
 تنھن کانپوءِ جيجيءَ بيڪاجيءَ کان سفيد
 وستر وٺي سنڀاس ڌارڻ ڪيو. ويندي وقت
 ھن بيڪاجيءَ کي وري ياد ڏياريو تہ ھن
 جنھن ڪم لاءِ اوٿار ورتو آھي اُھو پورو
 ڪري ھاڻ ھوءَ غريبن، دين دڪين ۽

کي چئو تہ مان ھن سان شادي ڪندس.“
 جيجيءَ جي ڳالھ ٻڌي بيڪاجي تعجب
 ۾ پئجي ويو ۽ چيو تہ ائين ڪيئن ٿو ٿي
 سگھي؟ تڏھن جيجيءَ ھن کي ياد ڏياريو
 تہ ھن ھن جي گھر ھن موقعي لاءِ اوٿار ورتو
 آھي ۽ جيئن ھوءَ چوي ٿي تيئن ڪريو.
 تڏھن بيڪاجيءَ بادشاھ کي چوائي موڪليو
 تہ شادي ھندو ريتي رواج مطابق ٿيندي.
 بادشاھ محمود شاھ ان تي رضامندي ڏني.
 بيڪاجي جيجيءَ جي صلاح موجب ڳوٺ
 جي ٻاھر ھڪ جھوپڙي تيار ڪرائي جنھن
 ۾ جيجي ۽ ھڪ نوڪرائيءَ جي رھڻ جو
 بندوبست ڪيو ويو. ڇھ سان اچڻ وارن جي
 کاڌي پيتي جي بندوبست لاءِ بيڪاجي چنتا
 ۾ پئجي ويو تہ جيجيءَ چيس تہ ڪنھن بہ
 فسر جي بندوبست ڪرڻ جي ضرورت نہ
 آھي. ڇھ اچڻ ڏيو ھوءَ خود پنھنجي
 ھٿن سان کاڌو بہ ڏيندي.

ڇھ مقرر وقت تي ڏاڍي شان شوقت
 سان بيڪاجيءَ جي ڳوٺ پھتي. ڀرپورا
 مطابق ويڙيءَ کان اڳ ھاڃي جيجيءَ جي
 جھوپڙيءَ جي ٻاھر کاڌي کائڻ لاءِ پنکڻ
 لڳائي ويٺا. جيجي جھوپڙيءَ جي منڍ ۾
 ويھي ٿالھيءَ ۾ کاڌو ڀري ڀري نوڪرائيءَ
 کي ڏيندي ويئي ۽ نوڪرائي ھاڃين جي
 سامھون رکندي ويئي. ھنن کي اچرج ٿيڻ
 لڳو تہ ھيٺن ماڻھن کي صرف بہ جوانريون

ڪلجڻ ۾ قائم ۽ دائر رحل جو پرمال آهي.
 اڪند جوت مان ڪيسر وسندي آهي
 - مانا درگا جا انيڪ روپ آهن ۽ الڳ
 الڳ ذاتيون ۽ سمودايه پنهنجي پنهنجي
 طريقي سان آزادنا ۽ پوجا ڪندا آهن.
 ذاتين ۾ هڪ سيروي ذات آهي جيڪا
 راجپوتن مان نڪتل آهي، هن ۾ ٻه آپ
 ذاتيون (۱) سارويا سيروي ۽ (۲) جموا
 سيروي آهن. هي ۽ راجستان ۽ گجرات ۾
 وسيل آهن.

مغل ڪال ۾ سنه ۱۲۶۸ع ۾ علاودين
 خلجي ۽ جي حملن، ظلمن ۽ هندو راجپوتن
 کي زوريءَ مسلم ڌرم قبول ڪرڻ لاءِ مجبور
 ڪرڻ، نه ته جان تان هٽ ڪڍڻ جي خطرن
 کان بچڻ لاءِ جالور جي راجا ڪانڌڊيو جي
 شرڻ ۾ آيا، ڪجهه وقت کانپوءِ لڙائيءَ ۾
 راجا جو موٽ ٿيو. راجا جي موٽ کانپوءِ
 بدحال راجپوت ورڇي ننڍن ننڍن سمن ۾
 ڦهلجي ويا. ڪجهه راجپوت ڪاري ڪاڇر
 نديءَ وٽ اچي وسيا. اُڄُ اُها ندي لوڻي
 نديءَ جي نالي سان مشهور آهي. راجپوت
 اُتان جي رهواسين سان ملي ڪري ڪيتي
 ڪرڻ لڳا جنهن کي سير جي (پائيواريءَ
 جي) ڪيتي چيو ويندو آهي. اُتائين سيروي
 سڏجڻ لڳا.

آڻي ماءُ (مانا درگا) آمباپور نواسي
 بيڪا جي ڏاڍي جي گهر ۱۲۸۲ع ۾ اوتار

ورتو هو. بيڪا جي ڏاڍي بي اولاد هو ۽ مانا
 درگا جو پڳت هو. هن جي پڳتيءَ تي پرن
 ٿي ۽ اُن وقت جي بادشاهه محمود شاه جي
 اتياچار کي مٿائڻ لاءِ ديويءَ بيڪاجيءَ کي
 درشن ڏنو ۽ چيو ته هوءُ هن وٽ ڏيءَ جي
 روپ ۾ ايندي. هڪ ڏينهن بيڪا جي ديوي
 مانا جي مندر ۾ چاڙهڻ لاءِ گل ٿورڻ واسطي
 باغ ۾ ويو ته جهاڙين ۾ هڪ سندر منصور
 بالڪا سندر ڪپڙن ۾ ويڙهيل ڏسڻ ۾ آيس.
 ديويءَ جي ڳالهه ياد ڪندي بيڪا جي
 بالڪا کي گهر ڪڍي آيو ۽ هن جو پالڻ پوسڻ
 ڪرڻ لڳو. بيڪاجيءَ جي گهر ۾ هن کي
 جيڪي ۽ جي نالي سان سڏڻ لڳا. جيڪي
 وڏي ٿيل لڳي ۽ جوانيءَ کي ڇهڻ لڳي. هن
 جي سندرتا جي واکاڻ چوڌاري ٿيل لڳي
 ۽ هن جي ساراهه بادشاهه محمود شاه جي
 ڪنن تائين پهتي. بادشاهه بيڪاجيءَ کي
 سڏائي چيو ته هو هن جي ڏيءَ سان شادي
 ڪرڻ توڙي چاهي. هن کي پنهنجي ارڏانگني
 (زال) سان صلاح مصلحت ڪري جواب ڏين
 جي اجازت ڏني. بيڪا جي منجھل من
 چننا سان گهر موٽي پنهنجي ڌرمپتي
 کي بادشاهه جي ڳالهه جو ذڪر ڪيو ۽ آتو
 حيا (آپگهات) ڪرڻ جو ويچار ٻڌايو
 بيڪا جي اڃا پنهنجي گهرواريءَ سان
 ڳالهه ٻولڻ ڪري رهيو هو ته اوچتو جيڪي
 اچي چوڻ لڳي ”پتا جي توهان وڃي بادشا

آهن.

جوتپور ضلع :-

۲۳. منڊور ۲۲. اوسيان ۲۵. بلارا ۱.

ڪوٽاهه ضلع :-

۲۶. سيتلا باري.

ناگور ضلع :-

۲۷. پرېت سر.

پالي ضلع :-

۲۸. رڱڪپور ۲۹. گوتميشور.

سيڪر ضلع :-

۳۰. سڪراءِ ماتا ۳۱. جيڻ ماتا ۳۲. لوها گل.

سروهي ضلع :-

۳۳. آيو پرېت.

ڊونگرپور ضلع :-

۳۴. گليا ڪوٽ ۳۵. بيهڻيشور.

سوائي ماڌوپور ضلع :-

۳۶. مهاوير جي ۳۷. ڪٽلا ديوي ۳۸.

مهيندپور بالا جي ۳۹. رڱڻپور.

اڏپور ضلع :-

۴۰. ايڪه لنڱ جي ۴۱. ناڻڊوارا ۴۲. گدبور

۴۳. رشپ ديو.

هر هڪ آستان جو پورو ورڻ ڪرڻ هن

ليڪه ۾ ممڪن ڪونهي. پر هڪ ٽيرٿ جو

ذڪر ڪجي ٿو. هي ماتا جو آستان آهي

جتي هر سال ميلو لڳندو آهي ۽ اُن وقت

اڪنڊ جوت جو وڏي وڏان سان پوڄا ڪري

استاپنا ڪئي ويندي آهي. هيءَ جوت

ماتاجي شڪتي آهي ۽ وشواس لاءِ هن

راجستان ۾ ڪيترائي ننڍا وڏا ٽيرٿ

آستان آهن پر هت خاص خاص عقيدت،

وشواس ۽ چمنڪار سان ڀريل ٽيرٿن جا نالا

ڏجن ٿا :-

اجمير ضلع :-

۱. پشڪر راجه ۲. ڀڍو پشڪر راجه ۳. گيا

ڪنڊ ۴. درگاهه شريف.

آلور ضلع :-

۵. ڀرٿري ۶. نارائڻي ماتا.

بوندي ضلع :-

۷. ڪيشوراءِ پاٿن.

بيڪانير ضلع :-

۸. ديشنوڪ ۹. شري ڪولايت

۱۰. مڪام.

ٻاڙمير ضلع :-

۱۱. تل وارا ۱۲. ناڪوراجي.

گنگانگر ضلع :-

۱۳. گوگا مرهي.

جئپور ضلع :-

۱۴. شيتلا ماتا (آمير) ۱۵. گلٽا جي ۱۶.

ٻاڻ گنگا ۱۷. شيل ماتا جي ڊونگر ۱۸. ڊگي

ڀُري.

جيسلمير ضلع :-

۱۹. رامديورا ۲۰. ويساڪي ۲۱. لودروا.

جهنڄهنو ضلع :-

۲۲. راڻي ستي.

راجستان آهي تيرتستان

موهن لعل دسيجا "ساختيه رتن"

به ڏيکاريو آهي. جنهنجي امرنا ۽ يادگار
هميشه قائم رهندا. ملڪه جي هن رياست
۾ گھمڻ ۽ ڏسڻ جا اتحاسڪ يادگار ۽ اُستان
ايترا آهن جن کي پوري طرح ڏسڻ لاءِ هڪ
جيون تمام ٿورو آهي.

راجستان ويرتا جي وارتائن سان
هميشه ياد رهندو ته هڪ کان هڪ وڌيڪ
عقيدت ۽ چمٽڪار سان پرپور تيرت آستانن
جي ڪري به سڄي دنيا ۾ مشهور آهي. اُج
جنن تيرتن ۾ هر قوم هر ذات جا شاهي ميا
اڄ کان نه پر آڏو ڀڳت کان لڳندا رهن
ٿا. ڪيترن تيرت آستانن جو ويندڙ پراڻن ۾
ذڪر ٿيل آهي. جيترا اتحاسڪ اُستان آهن
اوڻا آستا جا اُستان به. هر قوم - هنڌن،
مسلمانن، سکن ۽ عيسائين جا شاهي مدر،
مسجد، گردوارا ۽ مڙجا مڙ آهن. نه هر شهر،
هر محلي، هر گھٽي ۽ ۾ پوڄا اسٽل لڳيل

اڄ جو راجستان اڳي راجپوتانا جي
نالو سان مشهور هو. راجپوتانا معنيٰ جو
راجپوت بڙڏائن جو ملڪ. پر خاص ڪري
هيءُ نالو اڄ به سان راجستان آڏو ايندو هو.
جڏهاري رڻ پٽ جو نظارو اچي ويندو هو
حتيٰ اُهي ريت ٿي ريت ۽ اُٺ ٿي اُٺ.

پر حقيقت اها نه آهي. هن ملڪه ۾
اُهي شاهي قلعا ۽ قلعيون، وڏا محلات ۽
محل. ڪٿي ريت اُهي ته ڪٿي ساڙڪ
پرويا مٺڏان ۽ ننڍا وڏا پھاڙ ۽ پھاڙيون به
آهن. مڙسائي ننڍيون ۽ نالا آهن ته نه به.
رائن ۽ معارائين جو راج ۽ رياستون هيون
تن پنهنجي پٽ آهر پاليءَ ۽ ڪو به ڪوٺايا
نه جو سمورن ٺاهڻن به لهرائون آهن.

رائن ۽ راجائين ۽ معارائين
پنهنجي ويوتائين جو وارو چمابو ته راجين
معارائين پنهنجي ويوتا ۽ نتيتو جو خور

سمجھائي ڪير؟

سو ادا ساوتريءَ جي ڏاڙهيءَ تي هٿ رکي کيس گُراهنڙي ڏيئي سمجھائيندي ڇير نه سپاڳي اهڙو ته ڪجهه به ڪونهي. مون توبهه ڀري. اڄ کانپوءِ جيئن تون چوندين ۽ تيئن ئي ڪندس. جيڪڏهن تون چوين ته پريس تي وڃڻ بند ڪري ڇڏيان جي تون چوين ته اخبار ڪڍڻ ئي بند ڪري ڇڏيان ۽ سڄو ڏينهن تنهنجي ئي هنج ۾ ويٺو هجان پر مهرباني ڪري انهيءَ ڪاري پوت (تعويض) کي ته منهنجي ڪرائيءَ مان ڪڍ! ساوتري سدوريءَ پڻ منهنجي ڳالهه کي مان ڏنو ۽ اهو تعويض منهنجي ٻانهن مان لاٿو.

انهيءَ تعويض جو هڪڙو ٻيو به دلچسپ قصو مونکي ياد اچي ويو. اهو وري هن ريت آهي ته منهنجي دوست ديارام وٽ هڪ گانءَ هئي جيڪا هر روز ڏهه ڪلو ڪير ڏيندي هئي پر ويچارِيءَ کي الاجي گهڙي بيماريءَ اچي ورتو جو هن ڪير ڏيڻ گهڻائي ڇڏيو ۽ ڏهن ڪلن مان پنجن ڪلن تي اچي پهتي. منهنجي دوست ديارام سمجهو ته هن گانءَ کي ڪنهن جي نظر لڳي ويئي آهي ڪو تعويض ٺهرائي ٻڌجيس سو هو ويو ڳوٺ جي ٻانڀڻ ٻلوم وٽ ۽ کيس چيائين ته سائين ڪو تعويض

ناهي ڏيو جيئن گانءَ ڪير وڌيڪ ڏيڻ لڳي. ٻائي ٻلوم پڻ ايڪونجاهه رُپيا ڏکڻا وٺي کيس هڪ ٽائٽ ناهي ڏنو.

پر هلڻ وقت ديارام کي ياد آيو ته منهنجو چوڪرو ڇتو پڻ پڙهڻ ۾ ڪڇو آهي امتحان ويجهه اچي ويا آهن هڪڙو تعويض اُن لاءِ به ٺهرائي هالن من چورو پاس ٿي وڃي ۽ سال بچي پويس. سو ايڪونجاهه رُپيا ٻيا ڪڍي ان ٻانڀڻ کي ڏنائين ۽ چيائينس ته سائين هڪڙو ٻيو تعويض چوڪري کي امتحان ۾ پاس ٿيڻ جو به ناهي ڏيو. ٻائي ٻلوم جي ته ٻيڱهي مچي ويئي ۽ هڪ ٻيو تعويض کيس ناهي ڏنو ۽ چيو ته اهو ڇتوءَ کي ٻڌجو پڪه پاس ٿي ويندو.

پر سائين ٿيو ائين جو ٻنهي تعويضن جو رٿڻ ساڳيو ٿي ڪارو هو تڏهن ديارام ان ٻائي کي چيو ته مهراجه سوامي هنن تعويضن جو ڪلر ته بدلائي ڏيو ائين نه ٿئي جو گانءَ وارو تعويض ڇتوءَ کي ٻڌي ڇڏيان ۽ چوري وارو تعويض وري گانءَ کي ٻڌي ڇڏيان، پوءِ ته اصل ڪم ئي اُبتو ٿي ويندو. نه ته چورو ڪير ڏيڻ شروع ڪندو ۽ نه ئي گانءَ وڃي امتحان ڏيئي پاس ٿيندي. سو

ادا! ها اٿو تعويض جي اهميت ۽ ڪرامت!

پرين ۽ جيئن، چوندا آهن ته ”ايڪه
بيولوگ ڏٺو تو هزار ميل جاتي هين“
اُن وانگر هنن کي پڻ هر روز ڪو نه ڪو
نئين مڙغو ملي ٿو ويهي ۽ ”ڀري ڪيئن
هي ويران ويران وڌ“ وانگر اڃا انڌو شواس
هي بيماري پڻ وڌندي پيئي وڃي.

ڪجهه وقت پهرين هي ڳالهه آهي
هو منهنجي مٿس واري ساوٽري سدوريءَ
کي اڃا ڪهڙو اڃي وڃي ويٺو ته منهنجو
اُن سان هاڻي اڳ ڪهڙو پريم نه رهيو آهي
۽ مان اُن هي ويجهو اچڻ جي بدران پري
پيو هجان. هاڻڪ اهڙي ڪا ڳالهه هئي
ته ڪانه پر جيئن چوندا آهن ته وڃي جي
دوا لنگمان حڪيم وٽ نه نه هئي ۽ زالن جو
عقل ته ڇوڏو وڃي ڏاڻي ٽڙي ۽ هر آهي سو
ادا ڇو ڪنه سڀاڻي ٻڌو پڻي ڀڙي مخراج
وٺ، ڪهڙو نه ۽ هي ڏس پنڌ ڏيندو هو
۽ تمبھس پڻ لاهيندو هو.

س مخراج پڻ سوچيو ته اڄه سڳو
مخراج ڦاٽو آهي، هن کي وري ڪيئن
ٻڌو سو هن نه ساوٽريءَ جا چئي رهي ڪي
هريا ۽ جياڻنس ته اڏي تنهنجي مڙس
سان ضرور ڪنهن ڪجهه ڪري ٻڌو آهي
پر نالو نه ٻڌائيندوسين هاڻي تمبھس
هاڻي ٿو ڏيئين تنهنجو ڪم ٿي ويندو
پر ٿيندو

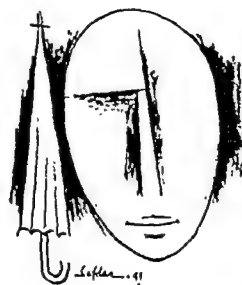
جڙو چاليهه سال پهرين پرڻي وقت ڇوڏو
هئو. بس هوءَ مخراج کي چئي چوڪي ڏکڻا
ڏئي تمبھس وٺي آئي. پر سائين ٿبو ائين
جو منهنجي ساوٽريءَ ڇا ڪيو جو سوچباڻين
ته مٿان ته مان اڃو تمبھس ٻڌڻ کان انڪار
ڪريان اُن ڪري هن سدوريءَ منهنجي
سمهڻ کانپوءِ ننڊ ۾ موٽي اڃو تمبھس
ٻڌي ڇڏيو ۽ سوچيائين ته ٿورن ڪلاڪن
جي ٻڌڻ سان پورو ڦاٽو نه ٿئي ته من
رڻي جا اڻ آنا ته لاپ ٿيندو. پر هن
ويچاريءَ کي صبح جو سويل منهنجي اُٿڻ
کان پهرين اڃو تمبھس منهنجي ٻانهن
مان ٻڌڻ وسري ويو.

بس اڌ صبح جو جيئن ئي منهنجي
اڳر کلي ته سڌو منهنجي نظر وڃي تمبھس
تي پئي. اڇرجه ۾ پئجي ويس ۽ پنهنجي
ياداشت جي يٺريءَ جو مٿڻ دبائڻ لڳو
۽ سوچيم ته مون ته ڪو ٽائٽ ڪنهن ڪار
وڙتو ڪونهي ته پوءِ هيءُ همراھ وري
منهنجي ٻانهن ۾ ڪيئن پيو لٽڪي
تڏهن پنهنجي مٿس واري کان پڇيم
۽ هن سڀاڻيءَ پڻ ٿورو وسر ڪرائي
۽ پنهنجا اڏ ٻيڙ ڏند ٻاهر ڪڍي سڄي
ڳالهه ڪري ٻڌائي موٽي، آءٌ ئي خبرت ۾
پئجي ويس ۽ سوچيم ته اهڙي ته ڪاڻي
ڳالهه آهي ڪانه پر هن سڀاڻيءَ کي

پنو ۽ پينسل ته لکي ڏيانو تعويض. بس
وتائي فقير پئي پنهنجي خدا لاءِ پيغام
لکيو ته يار تنهنجي نالي تي مون به مون
ڪئي ۽ منهنجي گڏهه به ڏنڻ ڪيو
آهي، هاڻي تون ڄاڻ اها مائي ڄاڻي.

بس مائيءَ جو مڙس به درويش دوار
لکيل اهو پنو کڻي پاڙي ۾ رهندڙ سيٺومل
سوناري وٽ ويو ۽ ٽامي جي ٽائٽ ۾
تعويض نهرائي آيو ۽ مائيءَ جي ٻانهن
۾ ٻڌائون ۽ سنت جي آسپس سان پنجن
منتن جي اندر ئي اُن زائغان کي چاڪ
چڻو پلو ۽ تندرست ٻار ڄائو ۽ اها مائي
۽ سندس گهر وارا ڏاڍا خوش ٿيا ۽ وتائي
فقير کي دعائون ڏيڻ لڳا ۽ هن جو جس
ٻڙائڻ لڳا. اها هئي تعويض جي اهميت
۽ ڪرامت!

پر سائين اها ته ٿي سنڌ جي وتائي
فقير جي وارتا باقي هتي هندستان ۾ ته
اصل ڪيترا ئي ساڌو سنت ۽ ٻاوا ٻائيڻ
انهن تعويضين ۽ ٽائٽن جا
دڪان ٿي کوليو وينا آهن ۽
هزارن جي تعداد ۾ اسان
جي ٻارن ڀولن ڀائرن ۽
ڀينرن تي آلتيون سلتيون
پتيون پڙهائي پٽسا پيا
ڪمائين ۽ پنهنجا پيا پيا

مائيءَ جو وير نه ٿيڻ ڪري هوءَ پئي ڦٽڪي
۽ لڳي پڇي. پر سائين جيئن چوندا آهن
ته جنهن جو راڪو رام تنهن جو بال به
بانڪو نه ٿئي. وانگر اُن زائغان جو به
ڪو پاڳه زور هو جو اُن مهل اوچتو وٽايو
فقير پنهنجي گڏهه تي چڙهي سندس گهر
اڳيان لنگهيو ۽ سندس مڙس جي نظر ان
سنت تي پئجي ويئي. بس اُن مهل ئي
گهر جا چار پنج ماڻهو وتائي فقير جي
پنيان پڳا ۽ سنت کي جهليو ۽ هٿ جوڙي
هن کي پنهنجي گهر وٺي آيا ۽ سنت کي
به سٺي روٽي ڪارائي ۽ سندس گڏهه کي
به داڻو پاڻي ڏنائون ۽ سڄي ڳالهه سنت
سان ڪيائون ته سائين ڪو تعويض اسان کي
ناهي ڏيو جيئن ويچاري مائيءَ کي ٻڌون
ته هن جا بند خلاص ٿين نه ته هيءَ مائي
مري ويندي ۽ اسان جو گهر ڙلي ويندو.

وتائي فقير پاڻ ڇڏائڻ جي گهڻي
ڪوشش ڪئي ۽ کين چيو ته ابا مون ڪڏهن

ڪو تعويض لکيو ئي
ڪونهي، مونکي ڇڏيو ته
آءٌ وڃان. پر گهر جا
سيئي ماڻهو درويش جا
پير پڪڙي بهي رهيا.
تڏهن لاچار ٿي سنت چيو
ته چڻو ابا کڻي اچو ڪو

تعويض

موتيرام رامچنداڻي

مالڪ جي مستيءَ ۾ مست رهندو هو. رات جو پڻ پور پوندو هئس ته گھر ويندو هو نه ته ڪنهن مندر يا مسجد جي ٽلھي تي سمھي رات گذاريندو هو. گھر ۾ هڪ ٻڏي ماءُ هوندي هئس. ان جي به ڪاڻي چنتا نه هوندي هئس. هن جو احو عقيدو هو ته ” ڪري ڇڏ سڀ ڪم حوت جي حوالي- ڇرغا پاڻيھي پيا چُرندا. “ سو سائين هڪڙي دفعي ڇا ٿيو جو سندس ٻوٽڙي جي هڪ زائغان کي ويٺر جا سور ته ٿين پيا پر ڪافي ڪوشش کانپوءِ پڻ ويچارِي ڪي ٻار نه پيو ڄمي. جيئن ته اُن وقت بحراڙين ۾ نه ته ڪي هئا وڏا ويٺر گھڙ ۽ نه ٿي ڪي هئا ڊليوڙي ڪرائڻ وارا وڏا وڏا ڊاڪٽر ۽ ڊاڪٽريائيون. ويچارين ڊايون ٿي ويٺر ڪرائينديون هيون. پر اُن دائيءَ کان هن

تعويض جنهن کي اسين ٿاڻٿ به چوندا آهيون ان جي ڏاڍي اهميت آهي ۽ ان ۾ ڏاڍي ڪرامت هوندي آهي. سنڌ کان وٺي هتي هند تائين هن جو راج پئي رهيو آهي. جڏهن به ڪنهن جي مٿان ڪاڻي قدر تي آفت يا شاربڪه تڪليف يا مالي مصيبت ايندي آهي تڏهن هو ڪنهن پڳتل ساڌو سنت يا قابل ٻائي ٻائي ۾ وڃواس رکي هن کان ڪو تعويض ٺهرائي پائيندو آهي ۽ ڪيترن جي اها مصيبت ٽري ويندي آهي ۽ گھڻن کي پڻ ان مان ٻي ٿي ويندو آهي.

اسان جي سڳوري سنڌ ۾ وڏائي فقير نالي هڪڙو سنت رهندو هو جيڪو سڄو ڏينھن جنهن جو به گڏم هٿ لڳندو هئس ان تي پڙهي پيو گھمندو هو ۽ ڏينھن رات

موليرام رامچنداڻي.	نالو	
ميرپور خاص، ۱۹۲۲.۵.۹.	جنم	
پنج.	ڇپايل ڪتاب	
گھراڻي سڏي ساهتيا اڪاڊمي دواران ٽن ڪتابن تي.	انعام	
سمباڊڪ، راشٽريه پريس هليوار.	پيشو	
۱۲/۱، اي وارڊ، نيو منگلو ايريا، سھڻپور.	پتو	
احمد آباد. ۲۸۲۲۲۵.		

نالو نشان به ڪونه هو.

مهاثما گانڌيءَ سابرمتي آشرم ۾
هن جا ڪيل ڏسي هن کي هٿ سان پرماڻ
پتر لکي ڏنو. جواهر لعل نهروءَ کي سنڌ جي
دوري وقت هن جا ڪيل ڏسڻ جو موقعو مليو.
ڀارت جي مهاراجن ۽ مهاراڻين به هن جا
وچتر حيرت انگيز ڪيل ڏسي سندس ساراهه
ڪئي. کيس ڪيترا ئي انعام سونا پلا،
مانپتر-پرماڻ پتر ۽ ٻيا انعام حاصل هئا.

پروفيسر هاسانند سنڌي قوم جو ستارو
هو. بي بها هيو هو. اسان لاءِ فخر جو باعث
هو. هن جو جنم سنڌ ۾ ساهتي جي
ڪنڊياري شهر ۾ شري چانڊومل ڀمپاڻي جي
گهر ۾ ڌياريءَ جي ڏينهن ٿيو ۽ هو ۷۰
ورهين جي عمر ۾ ۲۸ سيپٽيمبر ۱۹۶۶ ۾
چڊاڪاشي ڌرم مندر پٽيل نگر دهلي ۾
گذاري ويو.

جڏهن سندس جيون سماپت ٿيو
تڏهن روپين جي هن جادوگر بادشاهه، روپين
جي راجا وٽان سندس ڪوٽ مان ڪُل ۲۶
روپيه ڪجهه پئسا نڪتا، جا هتي سندس
موڙي! اهڙو هو پر اُپڪاري ۽ نشڪام جيون
داني سنڌي سماجڪ سڌارڪ ۽ آزاديءَ جو
اُپاسڪ پروفيسر هاسانند جادوگر.

خلاف پڻ هن آواز بلند ڪيو. ٽوئن، ڦيٽن
سان ٻالين پولين زالن کي گُمرهه ڪري لُٽيو
ڦريو ويندو هو. اُن لاءِ هن پنهنجي خرچ
تي بنا اشتهار وٺڻ جي ڪئين ڪتاب ۽
چونپڙيون ڇپائي پرچار ڪيو. پاڪندين
جا ڀول پڌرا ڪري عام ڀائرن کي برباد
ٿيڻ کان بچايو.

سندس لکيل ڪتابن ۾ خاص هئا
حاسانند واکيه، چور ڇيلا ناڪر ٺڳهه- فئشن
ڪين ڦاهو- تپ چڙهيو تماڪه - چونچي
لڳي چانهه- ٻيڙي ٻيڙي ٻيڙي دان کائي ويا
دنيا- ڌرم گرو ڪين ڌاڙيل- سئنيما جا
گهاٽڪه نتيجا- ستيه نارائڻ جي سڀي
ڪٿا- هندو هوش ڌار- ڏيتي ليتي جو
پوائتو پوت- پاڪند توڙ پوٽي- شراب خاني
خراب، ٻاون ٻانڀڻن جا ڦندا- سماج سڌار
چتراولي وغيره.

پروفيسر هاسانند نه رڳو نامور جادوگر
هو بلڪه آزادي جو متوالو، ديوانو، اصولن
وارو اُپاسڪ هو. عام حاضرين ۾ هميشه
چريتر اخلاق، ديش پريم- شيوا جون
ڀاونائون ڀريندو هو. آريه سماج، ويدن جو
لاٿاني ڌارمڪ پرچارڪ پڻ هو. هن جي
هٿن ۾ ته جادو هو پر تقرير ۾ به جادو هو.
ڪيلن سان گڏ اُپديش ڏيندو هو. هميشه
ڪلمڪ رهندو هو. ايمان گهمند جو وٽس

ان تي پاڻ خود به عمل ڪندو هو. پنهنجين
ڏيئرن جي شاديءَ ۾ هن کين واقعي
”چڪي - چلڪي“ به ڏني جيئن
ٿورو جيون ۾ چڪي (جنڊ) تي آڻو پيڇڻ،
چلڪي (سگري) تي کاڌو تيار ڪن ۽ ڇاڏي
يعني مٽڪي ۾ ڏڏو لوڙي مڪڻ لسي طاقتور
مال تيار ڪري ورتائين.

مان خود به ان وقت
شاديءَ جي موقعي تي
حاضر هوس. ٻئي گھوٽ
راجا اسان جي شر جا
ڄاڻو سڃاڻو قومي ڪر
ڪندڙ هئا.

پروفيسر هاسانند
جادوگر ئي هڪ اڃڙو
سنڌي اڳواڻ هو جنهن
نشيدار شين - شراب -
سگريٽ - بيٽي - ڇانڪه -

تماڪ وغيره جي عفاف ڪوتائون ۽
تڪبنديون ناهي پرچار ڪيو. هن فاحش
فلمن کان پري رهڻ جو پرچار ڪيو. فحش
اُڻارپ ڏيتي لپتي عفاف هن جا واکيه
هاسانند واکيه“ نالي سان مشهور رهيا.
انهن زحري وشين عفاف ساهتيه ڇپائي
ورهايو.

ان وقت جي ڍونگي ٻاون ٻانهن

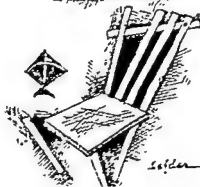
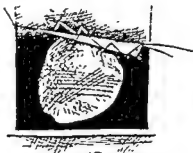
ڏيکاريندو هو سڀ اڇر ۾ پئجي ويندا
هئا. روپين جي چٽ برسات وسائيندو هو.
ڪس روپين جو بادشاه ڪري مڃيو ويندو
هو.

ڪنهن کان رومال وٺي کبل ڏسندڙن
کان ۱۵-۲۰ ڳنڍيون ڏياري مٿي آسمان

طرف اُڀرائي سڀني کان
تازيون وڄرائي مڃاتا
ٿانديءَ جي جهڙو ڇوڻيندو
هو ته رومال هون سڀ جون
سڀ ڳنڍيون کلي وينديون
هيون. سندس چوڻ هوندو
هو ته ٿانڊيجي جي جهڙو
چوڻ سان غمي جا اڇي
سڀ بندڻ لٿي ويا ۽ آزاد
ٿي ويا. ان طرح جادوءَ جا
ڪيل سماج سڌار ۽ آزاديءَ
جي فضا ۽ پرچار ۽

هڪ قسم جا سڌار هئا. جادوءَ جي
ڪيئن مان ڪمايل پئسو جو ڪيترن سٺن
ڪمن ۾ دان ڪري ڇڏيندو هو، ۽ گھراڻين
کي گھرجي مند ڪندو هو.

ڏيتي لپتيءَ جي سٺ عفاف هو.
هن جو چوڻ هو ته نياڻين کي گھر جو سامان
ناهي ڏيڻ گھرجي جيڪو کين گھر ۾ عملي
ڪم ۾ اچي جيڪي اُپديش ڏيندو هو

سماجڪ سڌارڪ - آزادي جو آپاسڪ پروفيسر

هاسانند جادوگر

ايسر سنگھ بيدي

هاسانند جادوگر پنهنجن جادوءَ جي
 ڪيلن سان سکيا ڏيک واکين سان، تڪ
 بندي رستي هميشه سماجڪ سڌارن جو
 پرچار ڪندو هو، ساڳئي وقت آزاديءَ جي
 پاونا پڻ پريندو هو. جادوءَ جي ڪيلن ۾ ڪو
 جي صفائي هن جو ڪو مٿ ڪونه هو.
 گانڌي-نهررو ۽ ٻين ڪيترن اڳواڻن کي
 جادوءَ جا ڪيل ڏيکاري حيرت ۾ وجهي ڇڏيو
 هو. هڪ روپئي جي سڪي کي ڪو هن سان
 موڙي اُن مان ٻه روپيا، ٻن روپين کي پاڻ
 ۾ گسائي چار روپيا ٺاهي ڏيکاريندو هو.
 وري چئن روپين کي پنهي هٿن جي مٿ ۾
 نرڪائي نرڪائي ڏهه روپيا بڻائي سڀني
 کي واٽڙو ڪري ڇڏيندو هو. ڏسندڙن جي
 نڪ مان، ڪن مان، ٻانهن مان، خميس جي
 ڪالر کي ڇهي اُن مان روپيا ڪڍي

پروفيسر هاسانند جادوگر پڪو آريه
 سماجي ڪاريه ڪرتا جو-سادگي سان رهندو
 هو. شڌ کاڌيءَ جي خميس، پتلون ۽ مٽي
 تي هميشه سفيد گانڌي ٽوپي هن جو هڪ
 ئي لباس هو. سڀني توڙي گرمي ۽ ٻي کاڌيءَ
 جو تلحو ڪوٽ هميشه هن جي بدن تي ضرور
 هوندو هو. ضرورت کان وڌيڪ ڪپڙا ڪونه
 رکندو هو. کائيندو به سادو کاڌو هو، سنڀالين
 وانگر. جيڪي مليس اُن تي راضي رهندو
 هو. مڙج مصالح وارن کاڌن، چشڪن وارن
 سوانن کان گھڻو پري هو. هڪ سنڀالسيءَ
 وانگر جيون گذاريندو هو. ڪٿي به چئن
 پنجن ڏينهن کان مٿي ڪونه ٿڪندو هو.
 رمتو جوڳي هو. هر وقت سفر ڪندو رهندو
 هو. هن ۽ ائين مشهور هو ته ”هاسل ريل ۾
 يا جيل ۾!“

ايسر سنگھ بيدي.	۱	نالو	۱
محمد ادب، ضلع-نوابشاهه، ۱۰.۲۲.۱۹۲۷.	۱	جنم	۱
ٿي.	۱	ڇپايل ڪتاب	۱
سوتنترتا سيناني طور سرڪاري سنسٿائن، اڪادمين، ڪاليجن	۱	إنعام	۱
۽ اسڪولن طرفان سمنانت ۽ إنعام حاصل ڪيل.	۱		
رٽائرڊ ريلوي سروس.	۱	پيشو	۱
بيدي نواس، بابو محل، اجمير-۲۰۵۰۰۱.	۱	پتو	۱

ڇاڪاڻ ته ڪمنصیب جتي به وڃي ٿو اتي
سائس ڪمنصیبي پڻ ساڻ رهي ٿي.

هر درد جي دوا دنيا ۾ موجود آهي،
البت مرض جي ماجران مطابق ان لاءِ
محنت ڪرڻي پوي ٿي. ڪمنصیبيءَ کان
نجات حاصل ڪرڻ لاءِ پرشارت لاءِ اٽل ارادو
۽ سستگهه جھڙو ماحول لازمي آهي. گهيتا ۾
يوگيراج ڪرشن جي ڪٽيل ”ڪرم“ جو ٻيو
نالو پرشارت آهي. پرشارت جي سڻاڻ جو
سڃڻو، متاثر ۽ زنده مثال اسان جي قوم
”سنڌي“ آهي ورهاڱي جي ڪمنصیبيءَ
اسان جا حبسڪي هيٺا حال ڪيا آهي اسان
کان گهجا ڪونهن. زر، زيور، زمين ۾
خوشحال اسان جي سماج ڪائيدوس ۾ اچي
ويئي. صدين جي ”ابائين“ جي ڀريل
نيٺن سان، بهرحال دل سان ۽ منڌل دماغ
سان الوداع ڪندي ڇاڻي ڇڄي پئي.
البت هڪ دلچسپ ڏل لکڻ کان بچائي ورتو
ته ”هڪا جڳهه سان، سا اسان سان.“ هن
مصيبت ۾ به اسان اڪيلا ناهيون. اسان
ڀارت جي جاگرافيءَ ۽ تواريخ کان اڻڄاڻ
سنڌي، مڙهيل ڪمنصیبيءَ مٿان جنجهون
هارڻ بدران ”پرشارتي“ بڻجي هندستان
جي چڻي ڪنڊن ۾ ڪاهي پياسين ۽
پرشارت سبب هڻي هنڌ ڪهوسين.
ڪمنصیبيءَ جي ڪنڊن کان پاڻ آڇو

ڪراڻي، سکن جي خوشگوار گلستان ۾
رياسين. اڄ نه فقط اسان پنهنجي شخصي
زندگيءَ ۾ سڪي ستابا آهيون پر ملڪ کي
به اٽڪل خيراتي اسپتالون، ڌرمشالاڻون،
اسڪول، ڪاليج ۽ ڌارمڪ اسٽان چوڙي
ڏيئي جس جا ڀاڱي ٻڙيا آهيون. اسان جي
ساخت چاهي سياست ۾ ڏنل يوغان کان
ڪير به خبر آهي؟ اسان جي سنتن ۽
گهباڻين جي چننن، منن ۽ متاثر پرواس نه
فقط ڀارت پر جهت جي ڪيترن نر-نارين
جي جيون ۾ جلوو آندو آهي، سندن حياتيءَ
جي سياهيءَ کي روشنيءَ ۾ تبديل ڪيو
آهي.

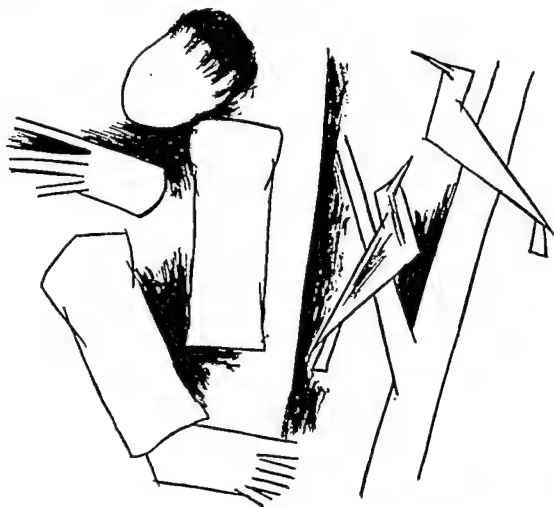
ڪمنصیبيءَ کي خوش نصیبيءَ ۾
تبديل ڪرڻ لاءِ آدرش انسانن، شپ چننڪن
۽ ستپرش جو سنگهه پڻ ايترو ضروري آهي
هيٺرو سياهيءَ کي سپرڻ لاءِ روشندان ۽
جيون جي جياپي لاءِ پنج پڌارت. سڄي
پريرڱا، اونچي اُتساهه ۽ سڄي صلاح لاءِ
ستنگهه يعني يوگيه آتماڻ جو سمهرڪه
ضروري آهي، جيڪو ڪمنصیبي جي
پرشارت کي ”يوگيه“ مارگه ڏيکاري ٿو،
هنن تي پانڌيڙي بڻجڻ سان سندس
”پرشارت“ برنواب پوي ٿو ۽ سندس
ڪمنصیبيءَ کان پلڻهه آڇو ٿئي ٿو.

هو نا اُميديءَ سبب خراب ويچارن ۾
 ٿئيٿو. هڪ شاعر سچ چيو آهي ته ”جڏهن
 جايي پوکا، وهان رهي سوڪا“ خراب ويچار
 سبب هو زواليت طرف ڌڪجي ٿو ۽
 ڪنهن ڪم جو نٿو رهي.

ڪمنصيب انسان کي سندس نصب
 ته ياري نٿو ڏئي پر سندس يار، مٿ، ماءُ
 ۽ سؤجن به ساٿ نٿا ڏين. ان سبب

ڪمنصيب وڌيڪ
 دڪي ٿئي ٿو. هردم
 ان سوچ رهي ٿو ته آخري
 سچا سؤجن ۽ ڪير آهن؟
 اندر ۾ ٿئي پويٿو
 هن جي زندگيءَ ۾
 سياهي ۽ تلخ اچي

وڃن ٿا جنهن سبب هو ”رُڪو“ ٿي پوي ٿو.
 هن جي اُن رُڪائيءَ سبب هو سماج کان چاهي
 ساڻين کان گهڻو پري ٿي وڃي ٿو. هن جي
 جيون ۾ انڌڪار ڄاڻجي وڃي ٿو ۽ ان
 انڌڪار سبب سندس پاڇو به ساڻس نٿو
 رهي. هو هردم ان سوچ ۾ رهي ٿو ته هيءُ
 ويدنا يا پيڙا ڪيئن پاسيري ڪيان؟ سياڻن
 ان ڪري سچ چيو آهي ته ڪمنصيب کي
 هر هڪ قدم سوچي سمجھي کڻڻ گهرجي

گهي اونڌي رستي کي اختيار ڪن ٿا ۽
 پنهنجي زندگي زيان ڪن ٿا، هنن جي
 شناس ختم ٿي وڃي ٿي ۽ هو اُتي نموني
 ويچارڻ شروع ڪن ٿا جنهن سبب
 ”ڪپڙيا“ بڻجي خراب پنڌ جا پانڌيٽڙا
 بڻجن ٿا. ودوانن ان ڪري چيو آهي ته
 ”بدنصيب انسان جو مڪمل عقل ڪسي
 وٺندي آهي.“

بدنصيب يا
 ڪم پاڳي ڪيتري
 به سٺي يا ساراھڻ
 جوڳم مقصد سان
 ماڳم وٺي پر هردم
 سندس پاسا اونڌا
 پون ٿا. ڪيترن
 ڪمنصيب ڪروڙ
 پتين کي ”رود“

پتي“ ٿيندو اسان ڀسون ٿا ۽ ساڳي طرح
 ڪيترن ڪنگالن کي ڪارون جيان ڪلدار
 ٿيندو ڏسون ٿا. اها سڀ نصيب جي ٻلهاري
 آهي. شونيه مان سرجن نصيب جي ياريءَ
 جي ٻلهاري آهي.

آفتن جي ”جيگل“ ڪمنصبي
 آهي. ڪمنصيب بندو جتي به وڃي ٿو اُتي
 وڀڙا سندس پيڇو ڪري ٿي. هو جنهن
 ڪاري ۾ هٿ وجهي ٿو سو سڌ نٿو ٿئي. آخر

ڪمنصبي

آتمارام گوپال

تمام مشڪل آهي. ڪيترا ڳڻگار نصيب جي ياريءَ نه ملڻ سبب نراش ٿي ويندا آهن. نراشا آخر کين ڳڻاهن جي اونداهين دنيا ۾ سوري ويندي آهي، جنهن سبب هو سماج جا جزا هوندي به سماج کان علحدا ٿي ويندا آهن ۽ هميشه ڪمٽريءَ، لغت ۽ ناراضگي جي جذبن ۾ خيٽل سبب تلخ زندگي گذاريندا آهن.

انسان حقيقت ۾ نڪمو يا نااٿڻ ناهي پر کيس حالتون ان ”ذلت“ تي پهچائڻ ٿيون. اهڙا ڳڻا مثال ماضيءَ ۾ چاهي حال ۾ موجود آهن جنهن مان ڏسي سگهون ٿا ته ڪيترا ”پرشارتي“ به خيسيتائين کين نصيب ياري نٿو ڏئي تيسيتائين ڪجهه به حاصل ڪرڻ ۾ ناڪامياب ٿيڻ سبب آخر نراشا، پريشاني ۽ گهي ۾

هر هڪ انسان کي پنهنجي قسمت يا نصيب هوندو آهي. انسان جو نصيب ۽ پرشارت هڏن ڪنا ٿيندا آهن تڏهن انسان جي زندگي خوشگوار ٿي پوندي آهي. اڪيلو نصيب يا پرشارت انسان کي ڪاميابيءَ جي بلندگيءَ تي نه پهچائي سگهندو آهي. سڀاڻ چيو آهي ته ويلن جو نصيب ويجهي ويندو آهي، ستلن جو نصيب سمعي پوندو آهي. انسان پنهنجي منزل کي حاصل ڪرڻ لاءِ پل آڪاش پاڻال هيٺ مٿي ڪري، پر خيسيتائين قسمت کيس ساٿ نٿي ڏئي تيسيتائين انسان جي محنت اڃائي وڃي ٿي. ڪمنصبيءَ سبب جڏهن انسان ڪاميابي حاصل ڪرڻ ۾ نڪتل ٿيندو آهي، تڏهن هو نا اُميد۽ جي غما ۾ غرق ٿي ويندو آهي، جتان واپس وڃڻ

آتمارام ساهن داس گوپال.

صو پڌرو، خيرپور، ميرس، ۱۹۲۷-۱۹

ٺي

رنالڊ مرڪري سرڪار جو آفيسر، هن وقت پٿرڪار ۽ سماجڪ ڪارڪردگي

۱۹۰۶ء، هرنام داس سوسائٽي، سٽوڪهولم، ڪپير نگر،

احمدآباد-۲۸۲۳۲۰.

نالو

صو

چاپيل ڪتاب

پيشو

پتو

چوندي چوندي ڦول چنا مون، جهول پيرس تو ڪاڻ.
 ورهاڱي کان پوءِ هن دهليءَ ۾ اچي
 پوسٽ ٽيليوگراف کاتي ۾ نوڪري ڪئي.
 سادي سودي گرهستي جيون گذاريندي اوچ
 ويچار رکندي هن پاءُ سنڌي سنسار جي
 عظيم شيوا ڪئي. ڏاڍي تمنا هئس ته هڪ
 دفعو سنڌ ڏسي اچان پر ڪيترين مجبورين
 سبب سنڌ وڃي نه سگهيو باقي سنڌ جي
 شعرن سان سندس سمپرڪ جيئن جو تيئن
 رهيو. انهن کي پنهنجون رچنائون
 موڪليندو هو جي هو اُتان جي ساهت ۾
 شرڏا سان ڇپائيندا ۽ پڙهندا هئا. کيس
 اچڻ لاءِ وقت به وقت دعوت به ڏيندا هئا.
 کين پنهنجا ڪتاب ۽ ليکڪ، پرچا سنڌ مان
 موڪليندا هئا جي چمي هو اکين تي رکندو
 هو. سنڌ جي تڙپ، سنڌي ٻوليءَ جي آئينده
 جي چننا کيس جهوريندي رهندي هئي.
 چوندو هو.

سنڌ سنڌين ۾ وسي

سنڌ هتي سنڌ هتي.

گنگا جمنامرت امرت

ليڪن ٿي ته سنڌو آهي.

سنڌ لاءِ سڪ ۽ چڪ ڏسو:-

ملڪ بڻجي ٿو مٽيءَ سان نه مگر ماڻهن سان
 سنڌ کي ڪونه ڇڏائي ڪو سگهي سنڌين کان.
 سنڌي شاعريءَ جا پنجڙا ” پنج
 ڪڙا “ يعني پنج مصراعون يا ستون
 ٿينديون آهن. شري پريو وفا اُن تي روشني
 وڌي آهي.

اکين ۾ چرڪي ٿو هڪ خواب
 پسان شل جيون ۾ هڪوار.
 سنڌين ۾ ساهت لئه سڪ ۽ پيار
 سنڌين جي هٿ ۾ سنڌي ڪتاب
 اکين ۾ چرڪي ٿو هڪ خواب.
 هن عظيم شاعر دهليءَ ۾ ڏهين
 جنوري ۱۹۸۹ع ۾ چولو ڇڏيو. فيبروري
 ۱۹۸۹ع ۾ اُڏيپور ۾ هن تي سيمينار ٿيو.
 هن شاعر ڏاڍيون اونهون ۽ گهرن خيالن جون
 رچنائون ٺاهيون. ڪي ڪتاب ٻين ڇپائي
 سنڌي جڳت کي ڏنا آهن. پر اڃا به سندس
 ڪيترو مصالو اڻ ڇپيل آهي. جو اجمير جي
 هري همٿاڻي کان پڇي ۽ شري سيرو
 ”سياهه“ سان به صلاح ڪري سنڌي...
 کي ڏجي. هيئنر وري ڪن پائرن کي
 پنهنجين جڙن ڳولهن جي تمنا جاڳي
 آهي. سنڌي سمن پائر ڪيترن اسڪولن،
 اسپتالن، مدرن، پياڻو ڪولڻ ۽ ٻئي نموني
 شيوا ڪري رهيا آهن. پر هاڻي سنڌي
 ٻولي، سنڌي ڪتاب، سنڌي سنسڪرتيءَ
 کي زنده رکڻ لاءِ به پاڻ پتوڙي رهيا آهن،
 انهن جي مدد وٺڻ گهرجي. شاعر تارن جي
 ڪٽ تي لپتي نور مان نغما جوڙيندا آهن.
 اهوئي سبب آهي جنهن ڪري سنڌي
 شاعريءَ جا سر چشما سڪڻ جا نه آهن. رڳو
 دير آهي. لکن سان، آشا وادي ٿي لڳي رهن
 جي، اُدم ڪرڻ جي، زنده دليءَ جي ثبوت
 ڏيڻ جي.

ڏسندا هئا. هن صاحب کي ” واريءَ ڀريو پلاند“ غزلن جي ڪتاب تي ۱۹۷۰ع ۾ ساحت اڪاڊمي اوارڊ مليو. ۱۹۷۸ کان ۱۹۸۷ع تائين مرڪزي اڪاڊمي جو ڪنوينر مقرر ڪيو ويو.

سنڌ ۾ پارسيءَ جو اُستاد ٿيو هو بي اي پارسيءَ ۾ پاس ڪيائين، اُن ڪري اُردو غزلن ۾ به ماهر هو ۽ ڪئين مسلمان شاعر به کيس شردا سان ڏسندا آهن. حوثن به ڪاڪار ذات پات جون حدون ٽپي ويندو آهي. هو قدرت ۾ قادر، خلق ۾ خالق ٿي پسندو آهي. اُن ڪري عظيم شاعر کي شردا لاله لوڪه ڪري مڃيندا آهن. هن جي شاعري وڃندڙ نديءَ جو هڪ سڀب هو، جنهن تي ڪو بند نٿو ٻڌي سگهي.

هن سنڌيءَ ۾ چپاني ” هائڪو“ جي ايجاد ڪئي ان نموني غزلن جو ڪاميابي پاتي. چپان جو ” هائڪو“ ٽن مصرعن جو ٿيندو آهي:-

چا ته ڀير هي ڇانو

ويهي هڪ ٺار تي

پنهنجي اُڃهي پيو ڪانو!

هن جي شعر ۾ بحال جي اُڏام ۽ اونڌائي ڏسڻ وٺان آهي.

” آڏي رات ڏٺو مون جاڳي

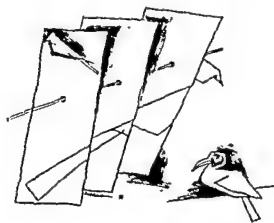
حد بيحد جي سرحد ساڳي.“

نارائن ”شام“ جون ڪائنات سان

ڳالهيون. هو چاڻو پسي!

صبح سوڀري چا ته ٿريا، ها سڄا سڄا ٿول؛

محممان نواز هو. سائين ڪشچند ”بيوس“ جي جيون تي وڏو اثر هوس. شري حري دلگير، پرسرام فيا، گوڙڌن ڀارتي، سيرو ”سياه“ ڊاڪٽر حرو مل، ڀريو وفا، شيخ ياز، سگن آهوجا، ارڃن خاڻ، سرگواسي لڪراج ”عزيز، نرمل، ڪومل ۽ اُسرندڙ نوان نوان ڪاڪار، فنڪار جنجي سپاءَ ڪري ڪليءَ دل سان ويچارن جي ڏي وٺ ڪندا هئا، هڪ ٻئي مان پرائيندا هئا ۽ هڪ ٻئي کي سمجهندا ۽ شردا سان ڏسندا هئا. نارائن ”شيام“ ڀرپات جو يا دير رات جو سنائي شانت ماحول ۾ رچنائون ٺاهيندو هو. هن کي ڪا ايشوري ذات هئي. جنهن

ڪري هن جي رچنائن ۾ گهڻي ڪاڻ چانٽ، ڊاٽ ڊوٽ نه ڏسڻ ۾ ايندي آهي. دماغ تي به گهڻو بوجو نه ايندو هوس. سپاويڪ طرح پنهنجي من جا پاڻو قلمبند ڪندو هو. يڪل آل هو. آفيس وارن کي به لٽا ڪانه هئي، جڏهن کيس اوارڊ، انعام مليا تڏهن خبر پيڻ ۽ کيس ڏاڍو شردا سان

سند، هند جو عظيم شاعر، نارائڻ ”شيام“

نولراءِ بچاڻي

عشقي، مزاکي، روحانيت، ديش ڀڳتي مطلب ته اوسي پاسي جي ماحول جو سندس جيون تي وڏو اثر هو. هونئن به چوڻي آهي ته ساحت سماج جو آئيندو آهي. جتي نه پچڻي روي (سورج) اُتي پچڻي ڪوي. سو هن هر ڪنهن ڏس ۾ قلم هاليو ۽ دل کي چهندڙ، ندين سيل سنڌي جملن ۾ غزل، گيت، ڪوٽائون، ربايون ناهيون ۽ سُريلي آواز ۾ ڳايون.

نت نيم ست سنگ ٻڌندو هو. گيتا جي سار ۽ راز مان گهڻو پرايائين. ڪرشن ڀڳت هو. سڀني ديوتائن، ديوين، پيرن، پينمبرن لاءِ شردا هيس. هن جو تخلص ”شيام“ هو. هن سنڌ ۽ هند ۾ نون ۽ پراڻن ليکڪن، شاعرن، درويشن، ساڌن، سنتن محاتمان سان نڀايو. سڀني جو ساٿي، دوست، پيارو پتا، پيارو پتي. ٻارن سان ٻار، رڻو ملڻو، يار ويس، نوڪريءَ، ديوتئيءَ جو پڪو هو.

نارائڻ جو جنم سنڌ ۾ هڪ ننڍي ڳوٺ ناهي قاسم ضلع نواب شاه ۾ ۲۲ جولاءِ ۱۹۲۱ع ۾ ٿيو. هن جي پتا جو نالو نوڪلداس ناگواڻي هو. ديوان گوکلداس نوابشاه جو مختيارڪار هو. هي سڄياري، يماندار، قابل ۽ سڀني جو همدرد هو. جڙڙا ڪانگهه تهڙا ٻچا. نارائڻ پٽ تي به پتا صاحب جي گُڻن جو گهڻو اثر پيو.

ننڍي کان ئي هن جا خيال شاعراڻا هئا. ۱۹۳۹ کان ئي هن شاعريءَ ۾ قدم رکيو. شيخ اياز هن کي شاه عبداللطيف، سچل ۽ ساميءَ کان پوءِ سنجيدو ۽ پختو عظيم شاعر ڪري مڃيندو هو. هن قدرت جي وڻن، ٺٽن، پکين، پهاڙن، ندين، نالن، واريءَ جي ڏيرن، غريبن جي جهوپڙين، مزدورن جي بنگهر، نوجوان شاگردن جي محنت، ڳوٺن جي سادگي، شهرن جي گتيل بستين، زالن سان بي انصافي، سنڌ جي وچوڙي جي پيڙا،

نولراءِ بچاڻي

نالو

خې سنجي رهن شمعين.

لوپ ۽ موه اهڙا وڪار آهن، جن جي ڳرڻن به ڳلا ڪئي آهي. اڌ کي ڇڏي جو سڄي ڏي ڊوڙي تنهنجو اڏ به وڃي. ليلا سان به اها ڳالهه لڳي ٿي.

شاه ليلا چنيسر سر ۾ هڪ هنڌ چيو آهي:-

مڻهي ئي موهجي. هاڙهي ڳيڙيه هار ڪوڏين ڪيا ڪيترا. انهيءَ سر سوار ڀري ويٺو پتار. آينه ڏنءَ ڏهاڳه جو.

اهنگار، مومل ۾ ڪوڱان ڪوٽ ڀريل هو. پنهنجي حسن شباب جي اهنگار ۾ ڪيترن ڳيرو ڄوانن کي لپجي نوايو هئائين. ڪن کي ڦري فغير ڪيو هئائين. ڪي ته سندس فراق ۾ نيم ڀاڱن وانگر ڦرندا ۽ ڙندا ٿي رهيا، پر جڏهين راڻي خي ڏهاڳه جو ڏنگه لڳس تڏهين سڄو اهنگار چور ٿي وئس. سڄيون سڄيون راتيون، اوسڙو ڪيندي پوندي رهي:-

رسن م رسڻ گوريو. ڇڏ راڱا ريڏائي. منهنجي ميث تون مينڌرا. عاقل اڳرائي. لپيڻج لطيف چوي. ڪامل ڪچائي.

ڪر معاف مڏائي. ته سوڌا سڪائي تيان.

وطن تان گھورجي ويڃڻ جو سبق، شاه صاحب سر مارئيءَ ۾ ڏنو آهي. مارئي هڪ اڻ پڙهيل ڳولائيءَ کي بادشاهه عمر زوريءَ کڻي ٿو اچي. کيس پنهنجي پٽ راڻي تيل لاءِ زور ٿو پري. ريضي ويسن وڃن ۽ جڙائڻ زبورن جا انبار اچي ٿو اڳيان اڇليس، پر مارئي جنهن ۾ وطن جي عبا ۽ ته ڀريل آهي، جو ڪجهه منو ٿي

ڪونه ٿو لڳيس، سا بار بار روئي پئي چوي:-
واجھائي وطن کي. آنءَ جي هٿ مياس.
گور منهنجي سومرا. ڪڇ پناهون پاس.
ڏح ڏاڏائي ڏيهه جي. ولڙين منجهان واس.
مياڻي جيانس. جي وڃي مڙهه مليو ڏي.
رامائڻ ۾ رگھوڪل ريت ڏيکاريندي ڇيل آهي:-

رگھوڪل ريت سڌا چلي آئي،

پران ڄاڻي پر وڃن نه ڄاڻي.

پران وڃن ته وطن پر وڃن ڪيئن ورائبو؟ شاه جي رسالي ۾ اها ريت راء ڏياچ پوري ڪئي آهي. بيجل جي سرود جي سر تي مست ٿي وڙ ٿو ڏيس:- ”گھر ڄمڪي گھر ٿو ڇڏي.“

بيجل سندس سڙ ٿو ٽھري. راء ڏياچ سڙ بدلي سڄو راج پاٽ، محل ماڙيون، ڳرنار جو ڦلڻو ڏيڻو ٿو ڪريس. پر بيجل شي اڄاڻي رت، سڙ سوالي آهيان. ”آخر راء ڏياچ پنهنجن هٿن سان سڙ ويڙي ٿو ڏيس. شاه صاحب هڪ بيت ۾ چيو آهي:-

ويڙ سڙ ٿي سر هو. م کي آءٌ م گاء

ڇاڄڪ! تو مٿان ملڪه. مڙيوئي گوريو. مطلب ته شاه جو رسالو هڪ اهڙو پستڪ آهي جنهن جي هر بيت ۾ ماڻوٿا شي ڪا نه ڪا جھلڪ پيش نظر اچي ٿي. سج ته سنڌين لاءِ شاه صاحب جو رسالو هڪ اهڙو گرنٽ آهي جنهن جو هر روز پاٽ ڪري پنهنجي ڏندڻيءَ کي صاحبج راهه تي هڻڻ جي پريڻا حاصل ڪري سگھجي ٿي.

انساني سپاء ۾ اجائي سستي ۽
 ڪاهلي پسي آهي. جوان پيڙهيءَ ۾ اڄ
 جو ڪم سڀاڻي تي رکڻ جي عادت عام آهي.
 اهڙن انسانن کي به شاه صاحب سڻي سڀڪو
 ڏني آهي:-

ڏنگي ۾ ڊاڻا-وٺي وجهه وڪر جا.

وير وڙهندءِ وسيل-ويجه ۾ ويڳاڻا.

هيءَ ننڊ نه ڄاڻان-ڪڏهين ڇڏندءِ ڪُن ۾.

واپار سانگي وڙ ٻاهر حجي ته وٺيءَ

جو ڪهڙو حال ٿو ٿئي. شاه صاحب اُنهن

جي ويدنا ويچارِي، ورنن ڪيو آهي. وٺي

ويچاري وسوسن وهيڻي وينِي سوچي،

گهوت راجا اڪيلو، ڪئن ڪندو هوندو،

وقت تي روٽي ٽڪر به ملندو هوندس ڪي

نه! سمنڊ جي اڻانگي سفر ۾ سائين! تون

ٿي سندس ساٿي ٿجانءِ. ڀت تي ڪانءُ

ويهي لات ٿو لٽي، ڊوڙندي ٿي اچي.

سوچي ٿي:- پڪ ٿي پڪ منهنجو منار

ٿو اچي. بار بار پئي چوي:-

تَن جَنين جي تات-سي سڄڻ سفر هليا

لڏڻ لال لطيفچي-ڪڏهين ايندم ڪانگه!

ڪنهن ستاڻي سانگه-پرين پر ڏيحي ڪيا.

آخر اهو ڏينهن به اچي ٿو-اوسيڙي

جو انت ٿو اچي. سامونڊي سوداگر کڻي

ڇڏي ڇير سان واپس ٿو وري، وٺيءَ وائڻ

واڪيو ٿو نڪري:-

جنين ڪارڻ مون-لڙ پوجارا پوجيا

پيپر اُميدون ٿاب-سي ئي سڄڻ آڻيا.

سُر سڻي ۾ شاه صاحب ايشور ۾ آناه

وشواس ڏيڪاريو آهي. کيس پڪ آهي ته

اٽل وِشواس سان ڪوبه مشڪل ڪم آسان ٿي

پوندو دريڏ نشچو اٿس ته پڙهوان ضرور اُٿند
 جي مدد ڪندو جي پنهنجي مدد پا
 ڪندا.

دحشت ڏم درياه ۾-جت جايون ڄاڻان.

لڪو سنڌو سير جو-مپ نه ماڻجن.

درندا درياه ۾-واڪا ڪيو ورن.

سڄا پيڙا پار ۾-هليا هيٺ ويٺن.

پرزو پندا نه ٿئي-تختو منجهان تن.

ڪو جو قهر ڪنن ۾-ويا ڪين وڙن.

اتي اڻ تارن-ساعڙ سير لنگهه ٿون.

اُورج ٿي ڪنهن ڪم پٺيان لهجي

پڇا ڪجي، ڳولها ڪجي. لوڀي لهن جي

اون ڪجي، منزل کي پائڻ جي بيءُ ٿو

ڪوشش ڪجي ته پڪ ٿي منزل کي پائبو

پڇڻا نه منجهان پڇن سي ويز. سڄي

کي صلاح ڏني اُٿائين:-

ڪر ڪو واڪو وسن-ويجه ۾ منڍ پنبور ۾.

پڙهي ڏاڍي ڏونگرين-پير پنهنجو جو پنس.

ڏورن منجهان ڏس-پوندءِ هوت پنهنجو جو.

اڄ جي جوانن ۾ اورچائي ڄاڻ تان

تحت آهي. بنان محنت اُڏي ۽ تڪليف جي

سڀ ڪم پورا ڪرڻ ٿا چاهين. لڳي ٿو، اها

حالت آڌ کان هلندي ٿي اچي تڏهن ته سُر

ڪوهياريءَ ۾، شاه صاحب سڻي ۽ سي پنبو

آهي:-

اڀ ڪم ڪميٽين جو.

سمهن پير ڏيها ڪري.

لوڀن ڪين لطيف ٿوي.

هاري ٿي هون

ندان نياڻين تي. اوبه اٿن

سي پنهنجو ڪتو ٻڌي.

چيائين:-

سوري آهي سينگار - اڳئين عاشقن جو
مُڙلُ موٽلُ مڃڻو - ٿيا نظاري نروار
ڪُٽڻ جو قرار - اُمَل عاشقن کي.
اندر ئي اندر عشق ۾ پئي ڳريو ۽
جُڙيو، پر ٻاهر پاڻ نه ڪڍيائين، اندر ئي
اندر پئي اوريائين:-

جي تو سڳل سڳيو -
ته ڪاٽي ۽ پئي مَ ڪَنجُڻه.
پريان سنڌي سُر جو -
ماڻهن ڳجي تہ منجھ
انڌر آي ۽ اڃنجه
سانڍ سڪائون ڪري.
دل کي سمجھائي چويٿو:-
هي يائين پريئن مِزان -
ته سِڱ چوران ڪي ذات
جاڳل جَشن جن کي -

شڪ نه ساري رات
اجھي ٻجھي آڻيا -
واڻي ڪن نه وات
سلي سڙي ۽ چاڙجيا -
پيان ڪن نه بات
توڙي ڪُٽن ڪات -
ته به ساڳي سٿن ڪينڪي.

سندس مجازي عشق، آهستي آهستي
خليفتي ۽ ڏانھن ماڻل ٿيو. سندس اندر هي
دري ڪئي. سندس شعر ۾ به فرق آيو. سندس

اندر اُجاگر ٿيو. سندس مَن سماڌي ۽ جو سوادُ
چڪيو. کيس آتما جو اُجالو نظر آيو. وشال
من مان وايو منڊل ۾ گونج ٿي:-

اڱڇو ٺيڻ منہ چو۽ -
چونڊن چڏيو وسار
اٽ ٿي پڇر اُڌب سين
پر اِهاڻي پار

پاڻي منحن مونن ۾
غربت ساڻ گذار
مفتي منجھ وھار
ته قاضي ڪاليارو نه ٿيئن.

شاھ صاحب، جوڳين سيااس جو به سنگھ
ڪيو. سڄا سارا ئي سال اُنھن سان
منجي ٽڪر رستي هلڻاڻ ٿيو. هتي ٿرڻ ٻرن
مان لنگھيو. پھاڙن ۾ پنڌ ڪري پھرن پتون
ڪيائين ۽ گڏو گڏ روحاني راز ۽ دنيا داري ۽
خا تجربا به پرايائين. انساني سپاء جا
مختلف روپ ڏٺائين. سندس رسالي ۾
لکيت، مرنار، ڪنڀا، پورسندر، جھونا
ڳڙھ، خيلمير، لذت، ڪاٺل ۽ ٻين ڪيترين
جڳھن جو ذڪر اچي ٿو. ڪڏھن ڪڏھن
پنھنجي من اندر ئي ڪچالي محسوس ٿو
ڪري ته شعر ذريعي سندس خيال ظاهر ٿي
ٿا پون:-

ڪڇ ڪمايم ڪوڙ - پڄم عدد الله خا.
پترو جو پاپن جو - سو چوئي ۽ ٽائين چڙو.
ملاؤم اٽھي مڙ - ڳوڙھا اُنھي ۽ ٻالھ جو.

شاہ جي رسالي ۾ مانوتا

نارائن محبوباڻي

ڏانهن نه رهيو. انساني سڀاءَ جو اهو مون
 ڪهڙي سهڻي نموني چٽيو اٿائين:-
 اکر پڙهه الف جو-ورق سڀ وسار
 اندر لقن اچار- پنا پڙهندي ڪيترا؟
 سيد خاندان ۾ پڻدا ٿيو هو. جوانيءَ
 ۾ پير پاتائين ته هڪ ڏينهن پٽس
 ناچاڪائيءَ سبب کيس، ارغون مرزا مغل
 بيگ جي ڌيءَ کي جهاڙ ڦوڪ ڪرڻ لاءِ
 موڪليو. چوڪريءَ جو حُسن ۽ جمال ڏسي
 شاه پنهنجي سڌ ڇڏي پلائي ويٺو. بي سافتم
 سندس وات مان نڪري ويو:-
 جنهنجي آڱر سيد هت ۾،
 تنهن کي لهڙ نه لوڏو.
 عشق جيڪا آنڌ ماڻڌ پڻدا کيس ۽
 ارغونن جي دشمني جا سندس غلط هلت
 ڪري نصيب ٿي اُن کان متاثر ٿي

خانداني سنسڪارن جو اولاد تي اثر
 رهي ٿو، اها ڳالهه مهاڀارت جي زماني کان
 ئي سڌ آهي. ايمنيو جو چڪرويهه ۾ گهڙي
 وڃڻ اُن ڳالهه جو پڪو پرمائ آهي.
 شاه عبداللطيف کي به شاعري ورثي ۾
 ملي هئي. هو چمندي ڄام هو. سندس ڏاڏو
 شاه عبدالڪريم بلڙيءَ وارو به سنو شاعر ٿي
 گذريو آهي.
 شاه نه صرف سنڌ جو سرتاج شاعر، پر
 هڪ الله لوڪ سچو فقير به هو. سندس رسالي
 ڏانهن نظر ڦيرائي ته اُن ۾ مانوتا ڪوٽان
 ڪوٽ ڀريل نظر ايندي. سندس هڪ هڪ
 بيت مان انسانيت لڳا پائيندي ڏسبي.
 انساني من جي هر مرض جي دوا اُن ۾
 موجود آهي.
 ننڍپڻ کان ئي سندس لاڙو پڙهائيءَ

نارائن آسومل محبوباڻي.

ڳوٺ - آراڻي، تعلو-سيوهڻ، ضلع-دادو، ۱۹۲۲.۲.۱۷.

هڪ.

الڳ الڳ سنڌي سنسٿانن دواران سمنان.

پنهنجو ڏندو.

مهرت سواستڪ ريڊيو ڪمپني، ۲، جواهر مارڪيٽ، نئي

سبزي منڊي، ڪوٽ-۲۲۲۰۰۶.

نالو

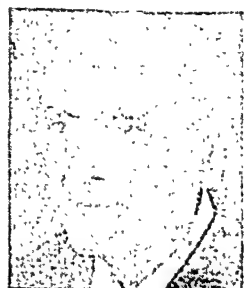
جنر

چاپيل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

لاء به اهڙي ڪلاڪاريءَ سان ڏيکي، هر قسم جي ميڊيا کي پاڻ موڪلو آهي. ٻيءَ حالت ۾ پڇتائڻ کان سواءِ ڪجهه ملڻو نه آهي. سبسنر بورڊ کي به درست ۽ چست ٿيڻو پوندو. ٻيءَ صورت ۾ انهيءَ جي فرض ادائگي ۾ ڪوتاهي، سندن لاءِ آلوچنا، بدنامي پئدا ڪندي. اخلاق کان پاڻ ته ڪرندا پر سرڪار ۽ سماج کي به ٻوهي ۾ وجهندا. هر هڪ نئين ٻالهره ٻاهرئين، سٺي آهي. پر پنهنجي پراڻي چيز مڏي خارج آهي. اها اڄ ڪالھ جي سوچ ليڪ ڪانهي. ديش جي حالتن موجب سوچي سمجهي، جا ٻالهره صحي ۽ نيك آهي ته اها لاڳو ڪرڻ ۾ ڪو هرج ڪونهي. پر بنا عقل جي نقل ڪرڻ نالائقي آهي. جنهن مان فائدي جي بدران آلتو هاني پهچندي. بورڊ کي ٻين جي سٺي ارادن، پاونائن، ويچارن، ريتين رسمن وغيره کي به جوڳي جاءِ ڏيڻي پوندي. هروڀرو پنهنجي ٻالهره کي اگرائي ڏيئي پاڻ کي ئي معتبر سمجهڻ، اها ڊيموڪريسيءَ جي ورودي ۾ آهي. سندن احو فرض آهي ته پاڻ فلم انڊسٽري سان سنڀڌت اناسار سان ۽ پڻ سماج سان پورو پورو سڃوڻ ڪري. ساڻ وٺي ديش جي پيڙهيءَ جو پروگرام پاس ڪن. جنهن ۾ ئي

ايمانداري ۽ لائق سمائل آهي.

سرڪار کي به گهرجي ته سينسر بورڊ ۽ سائٽي وقت سوارتي ٿيڻ تي، ائڪشن لڳائي ۽ ٽڪي نظر رکي. جيئن آفيسرن سان ملي پڳت ڪري بورڊ وغيره واسطو رکندڙ اڌڪاري عوام سان ڪلواڙ نه ڪري سگهن. جنهن ۾ نئي پيڙهي بگڙجي پوي. سرڪار به پنهنجي جوابداري محسوس ڪري قدم کڻي. نه ته ان جي به گھٽتائي آهي ۽ حڪومت حلائل جي يوگيه نه سمجهي. ان جو ٻاٻو ٻڌو ٿي تماشو ڏسڻ لبڪ نه آهي. محلائن، وديارئين، سماج سيوڪن، واپارين، ودوانن ۽ ديش جي گھڻڪن کي به ان ٻالهره ۾ اکيون ٻولي نه وڃڻو آهي. جيڪڏهن اهي به جاگرتي پئدا نه ڪري مان ڪري وڃندا ته سماج کي پوڄڻو پوندو. جنهن ۾ سندن کي ئي صدمو پهچندو ڇاڪاڻ ته اهي ئي سماج جا ٻڌ ڌوڪي آهن.

اسان کي گهرجي ته هر قسم جي سکيا ڏيندڙ چئنل تي خاص ڌيان ڏيون ۽ بيهودين چئنلن ۽ فلمن کي نظر انداز ڪري نه ڏسون. انهيءَ ۾ ئي اسانجو آئينده روشن آهي. سڀ ملي ڪري هن عرابيءَ کي دور ڪنداسين، ته پڪهه سمجهو ته نئي پيڙهي پنهنجي پٽ تان نه ڪرندي. ديش جو ئي ٻلو ٿيندو.

نه ڏسجي جيئن اسان جي آدرش جو ٻارن سماج تي اثر پوي. نئي پيڙهي پاڻ غل رستو نه وٺندي.

فلمي ڪلاڪارن ۽ فنانشرس کي پنهنجي لوپ لالچ ۽ هٻڳ کي پاسپرو رکي سماج-دش ۽ انسانيت لاءِ ڪجهه تيار ڪرڻ گهرجي. انهيءَ ۾ ئي ٻين سان گڏ سندن به فائدو ۽ لائقي آهي. انهن مان ڪن جو چوڻ آهي ته مار-ڪاٽ، هنسا، اُگهاڙپ جو مصلحو نه وجهبو ته فلم انڊسٽري نه هلي سگهندي. سندن اهو ترڪ صحي نه آهي. ڏسڻ ۾ ايندو ته سماجڪ ڌارمڪ، اتهاسڪ ۽ گهرو ۽ سنسڪارت پٽڏا ڪندڙ فلمون پاڻ وڌيڪ ڪامياب هليون. رامائڻ، مهاڀارت، اوم نمه شوايه ۽ ڪئي ٻيون پڪچرس ڪيترا مهنا ۽ سال هليون. پئسا به جام ملين. نالو به ڪمايائون. همت تي مردان، مددي خدا. پاڻ ۽ نئي پيڙهيءَ جي صدقي سچائي ڏيکاري. ڪلا کي نغاري همت ڏيکاريون ته انسان ذات جو ڳاٽ اوچو ڪري سگهجي ٿو. هر ڪيتر جي جاڳرتي ۽ نرمائڻ ڪري ڪلاڪار پنهنجي عزت، مان، شان ۽ قابليت کي چار چاند لڳائي سگهن ٿا، اهو سندن فرض آهي جو هنن کي پالڻ پوندو. جهڙيءَ طرح ٿي ويءَ ۽ ميڊيا ڪارگل لڙائيءَ وقت ديش پڳتي جاڳائي ديش جو ڳاٽ اوچو ڪيو. تهڙيءَ طرح اڳتي

فساد ڪرائي قومن ۽ ملڪن ۾ لڙايون ڪرائي. پر اهائي زبان منڙي دشمنن کي ملائي، قربدارن کي قائم دائر ڪري، پراون کي پنهنجو ڪري ٿي. اهڙيءَ طرح اسان کي منڙي زبان سان ڪم وٺڻ گهرجي. سنائي ڪندڙ، سندر، وڻندڙ، پلائي ڪندڙ پروگرام ڏسڻ گهرجن، ڏيکارڻ گهرجن ۽ ٻڌڻ گهرجن. باقي خلافت ۽ خرابي ڪندڙ پروگرام نه ٻڌڻ گهرجن نه ڏسڻ گهرجن نه وري ڏيکارڻ گهرجن. انهيءَ ۾ ئي سڀني جي پلائي آهي.

اسين جڏهين چرينر، وقت، اکيون، ڏن ۽ شڪتي فلم انڊسٽريءَ ۾ لڳائي رهيا آهيون ته پوءِ هروڀرو پاڻ کي ۽ نئي پيڙهيءَ کي خراب خوار ڇو ڪريون؟ نقصان ڇو سهون؟ قوم کي ڇو ڪيرايون؟ سماج کي ڇو بدنام ڪريون؟ انهيءَ ڪري اچو ته سڀ ملي ڪري، پنهنجا پنهنجا فرض پالين ته پڪ سمجهو ته دوردرشن اڄ اسان لاءِ، جو پتن جو ڪارڻ بڻجي رهيو آهي، اُن کي وردان ۾ بدليون.

گهرن جي پاتين کي اهو ڏسڻو آهي ته اسان پنهنجن ٻارن کي ڪهڙا درسيه ڏيکاريون ۽ ڪهڙا نه. سکيادايڪ ۽ ٻيو ناليڪ وڌائڻ وارو ڪاريه ڪرم پلي خوشيءَ سان ڏيکارجي. پر ٻئي واهيات پروگرام تي ڪڙي نظر رکجي. اهڙو پروگرام پاڻ

وي ۽ ٺاڪيزن ۾ لڳل ججن، اُنهن کان پاڻ
۽ ٻارن کي بچائڻ گهرجي. اُنهن سڀني جي
خلاف آواز هر مورچي تي اُٿارڻ گهرجي.
اهڙين فلمن، ٺاڪيزن، ٿي سگهي ته اُن ۾
يا ٻه وڻندڙ مکيه ڪلاڪارن جو هر طريقي،
هر نموني يعني سماجڪ ڪورٽ ڪچهري ۽
۾ مقابلو ڪجي. سينسر بورڊ ۽ سرڪار جي
خلاف آندولن کڙو ڪجي. مٿين خرابين کي
وڌائڻ وارن جو سماجڪ اسٽر تي به
بحسڪار ڪرڻ گهرجي. جيئن هنن جي
ويچارن ۾ ڦيرو اچي. دوردرشن يا فلمن مان
خراب يا سلوٽيل پنهنجن حقن ۽ سماج جي
وس ۾ آهي. باقي ڌارين کي ڏوهه ڏيڻ
اجائي آهي.

اڄ! هو حڪو ۽ ننڍو پردو سوچنا،
سڪيا، وندر، گيان-وگيان، سماجڪ
جاگروني، ڌرم جا سڌانت ۽ سُنايون، ديش
پهتي پندا ڪرڻ، چريتر سائڻ، واپار-وٽج
وڌائڻ وغيره انڪ وشين جو ماڌيم يا سڏن
آهي جنهنجي سڌا اُپيگه سان سنسار جي
ملڪن ۾ پاڻ کي عزت ۽ آبروءَ سان کڙو
ڪري سگهون ٿا.

چوندا آهن ته زبان آهي ننڍڙي پر
آهي وهه هي ڳنڍڙي. اهائي زبان ڇانو ۾
وھاري ۽ اهائي زبان اُس ۾ وھاري. زبان ۾
نڌي آهي ته ڪيترا مٺ-مائٺ، دوست-
سچڻ جدا ڪرائي. ڪيترا جھيڙا-جھٽا

خطرناڪ استتي ۽ ۾ پھچائي ڇڏين. حادثا
۽ نقصان پھچائي انسان ذات جو اگر تگر
ناس ڪيو ڇڏين.

تنهن ڪري دوردرشن جي پنھنجي
پھلن ني سوچ ويچار ڪري اُن جي ڪمين
پيشين ۽ نقصان کي روڪڻو آهي ۽ ان جي
شڪتي ۽ مان گيان وگيان جو فائدو وٺڻو
آهي. بگاڙجڻ کان بچڻو آهي. نئين
پيڙهيءَ کي اُنهيءَ ڦير مان ڪڍي
پنھنجي سماج کي سڌارڻو آهي. دوردرشن
جي ذريعي هر هڪ ڪيتر ۾ ڪيئن وڌڻو آهي
۽ ان مان جيون ڪهڙي طرح ٺاهڻو آهي،
اُن تي ڌيان ڏيڻو آهي. ٻيءَ حالت ۾ پتن
ٿيڻ ۾ دير ڪانهي.

محامائاندي چونڊو هو ته ”ڪوڙ،
پرائي، ننڍا وغيره خرابيون نه ٻڌو، نه ڏسو ۽
نه چئو.“ اُنهيءَ چوڻي ۽ سڌانت کي
عبدالريءَ، هوشياريءَ ۽ سبائپ سان
اپنائڻ، ٿي ويءَ جو سڌا اُپيگه ڪندا سڀن
ته اُن مان ڪافي ڪجهه پرائي پاڻ، سماج
۽ ديش کي ترقيءَ جي راهه تي پھچائي
سگهجي ٿو. ارتات جن ڳالهين، درشين،
جھڙوڪه اجائي مار ڪُٽ، بي هودي
سيڪسي اُگھارپ، اخلاق کان ڪيرائيندڙ
درشيم ۽ ڊاڻاڻ، هنسا، سنتن ۽ محامائن
لاءِ اپمان جنڪه گھٽتا. سماج-ديش کي
ڪيرائيندڙ سين، جنهن به فلم وغيره ٿي

دور درشن

ماسټر گيلارام رائچنداڻي

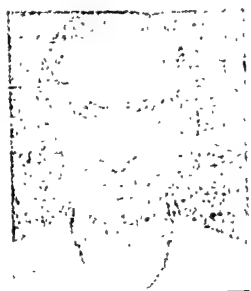
پر انهيءَ مان ڊجي ڀڄي پاسو ڪڍڻ يا پلاين ڪري هليو وڃجي. اهو نيڪ آهي. انهيءَ جو ٻيو پاسو به ڏسڻو آهي جنهن کي نظر انداز ڪرڻ ڏکيو آهي ۽ ڏ ڪرڻ گهرجي. هر هڪ چيز، ڳالهه، پرستڻي، پڌارت ۽ ويچار جا ٻه پهلو هوندا آهن. هڪ پاڙيٽو ۽ ٻيو نڪيٽو. فائدي واري پاسي کي سو گهو جهلي واڌارو-سڌارو ۽ پلو ڪبو آهي. ٻئي نقصان واري طرف کي خبرداريءَ سان ڇڏي ڏبو آهي.

ٽي-ويءَ مان فائدا به آهن ته نقصان به آهن. باهه، لائيت ۽ هٿيارن وغيره مان سياڻا ماڻهو لاپ پرائيندا آهن. باهه مان روٽي پچائين، لائيت تي گاڏيون ۽ ڪارخانا هلائين. هٿيارن سان ديش جي سنڀال ڪري رکشا ڪن. ٻيءَ صورت ۾ لاڀرواهي ۽ غلط استعمال جي ڪري پاڻ، سماج ۽ ديش کي

دور درشن جي ڪري نٿي پيڙهي - نوجوان اڪثر پنهنجو سڀ ڪجهه وڃائي پرست مارڻ تي تڪڙو هلي رهيا آهن. اهو به سچ آهي ته نوجوان پيڙهيءَ کي دور درشن نرڪ جي طرف ڏکي رهيو آهي. انهن جا قدم بحڪاءِ ۾ وڌي رهيا آهن. وڻ چئلينن تي ڀارتيه سنسڪرتي، سڀيتا ساهتيه، ڪلا، سوديشپٽي، آچارن-ويچارن، پٿراڻ، ريتين-رسمن، واپار وڻج وغيره هر هڪ وشيه تي حر گهڙيءَ آڪرمڻ ٿي رهيا آهن. اهي حملا ڪجهه پنهنجي ديش واسين ۽ ٻيا انيڪ وديشي سوارٿي ملڪن جا آهن. انهن شڪايتن ۽ ڳالهين ۾ ڪجهه ڪافي وزن آهي. جنهن ڪري اهي دور درشن جي پرياووالي چڪر ۾، ڀرم ۾، جڪڙجي وڃن ڪاريه ڪري رهيا آهن. جن مان ڪجهه شرمناڪ به ڏسڻ ۾ ايندا آهن.

گيلارام رائچنداڻي.
ڳوٺ-ٻال، مورو ضلع نوابشاهه، ۱۹۲۰.۱۱.۱۶.
رائٽرڊ هيڊ ماسٽر.
۲۷/۲۶-اي، نوسنت هرڊا رام، بئراڳڙهه، ڀوپال.

نالو
جنم
پيشو
پتو

تہ انرت ٿي ويندو. هندو ڌرم جو پڇ
ڪڍجي ويندو. انهن اهو سوچڻ جو ڪشت
ڪونه ورتو ته جيڪڏهن مورتِي ٿورڻ جو پاپ
اصلِي لهندو ته انهن مورتِي پيڇندڙن عربن
کي ۽ نه هندن کي، پر جڏهن عقل تي
اندوڻواس جو پڙدو چڙهيل هوندو آهي ته
اهڙي ڳالهه سوچڻ ته دور رهي ماڻهين
خواب ۾ به نه اچي هون ۽ به نه چوندا
آهن، ”وناڻ ڪالي وپريت ٻڏي.“

سن ۱۹۷۱ع ۾ بهارت جي بيمرواحي
ڪري پاڪستان اوچتو هوائي حملو ڪيو
۽ سندن هوائي جهاز ويندي گواليار ٽاڪس
ٽائڪي آيا، اهي ئي ڪمزوريون آهن جو
دشمن هميشه تازو ۾ تو رهي. ۽ پڇاڙي ۾

فاسر سنڌ تي حملو ڪيو تڏهن اهڙي ڪا
 حالت پيدا ٿي جو محمد بن فاسر توبه
 ڪئي ۽ پنج پاڻي پيڻ وارو ٿيو. پر اُن
 مهل تنهنجن جاسوس اچي کيس ٻڌايو ته سنڌ
 وارن جي جا مکيه ڪمزوري آهي سندن
 الڏوشواس، سو آهي ديويءَ جي مندر جو
 جهنڊو، جيڪڏهن اهو جهنڊو ڪهڙي طرح
 به ڪيرايو ويو ته هندو سينا ڀڄي ويندي.
 محمد بن فاسر ائين ئي ڪيو ته سندس
 اڳڻ واري هار جييت ۾ بدلجي ويئي. ڇو
 ته جهنڊي کي ڪرندو ڏسي ڪري سنڌ جي
 هندو سينا هن الڏوشواس جي ڪارڻ وٺي
 پرڳي سمجهائون ته ديوي اُنهن تي ناراض
 آهي. اُن ڪري ڇا ٿيو ته مندر نه فقط
 هندن جي جييت هار ۾ بدلي ڇڏي، ماڻهين
 سنڌ کي ڀارت ۾ اسلام جي اچڻ جو دروازو
 ٺاهي ڇڏيو، ۽ پاڪستاني سنڌ کي اڄ به باب
 اسلام چوندا آهن، توڙي شيعيت ۾ مڃت
 گوري ٿي هونديون اسلام جي ڀارت ۾ بيزگار
 بڻجي وئي.

فقط هڪ دل کي راحت ڏيندڙ ڏند ڪٿا ”فتحنامو“ آهي. هي فتحنامو عرب ۽ مسلم جي وڏائي جي آکاڻي آهي. ۵۰۰ سال پوءِ لکي ويئي ۽ توڙي اڃا منگول گهراڻا هئا. مذهب اڃا قائم آهي. ان ڳالهه ۾ ڪوبه نئون ۽ سٺو سنسڪار ڪونهي. ڪنهن چريتر جي ڪنڊ ڪونهي ته انهن سنڌ جي هڪ وڏي سامراجيه کي ناس ڪيو.“ مسلم حملاورن کي مندرن جي لوٽ مان ملڻ وارو ڌن، هيرا، جواهرات، سون ۽ چانديءَ جا جيڪي تفصيل مسلم ليکڪن جي ڪتابن ۾ ملن ٿا، اُهي تفصيل ان ڳالهه جو ثبوت آهن ته انيڪ مندر ڀارت جي رزرو بئنڪ وانگر هئا. انهن جي ايتري شاهوڪاري ٿي هند ٿي سنڌ جي تباهيءَ جو ڪارڻ رهي آهي. مندرن جي شاهوڪاريءَ جي جهلڪ هيٺين تفصيلن مان ملي ٿي.

□ محمد بن قاسم کي هڪ مندر مان سون جي هڪ مورتي ملي جا ۲۲۰ مڻ ڀاري هئي. ديگين مان ۱۲۲۰۰ مڻ سون نڪتو. هي سڄو سون دمشق پهچايو ويو (آئينا - حقيقت، نئون، باب پهريون، اڪبر شاهه نجيب، صفحہ ۹۲). هي ڪڇ توڙي ۾ تفصيل آهن. جن مان ڀلي ڀانت اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته سنڌ جي مندرن ۾ ڪيترو ڌن ڪٺو ڪيل هو. اڄ به ٿروپٽي (دڪڻ هندستان ۾) جهڙا وڏا وڏا مندر آهن. جن جي بجيٽ ڪروڙن ۾ آهي ۽ ائين هڪ هنڌ ڪٺي ڪيل ايترو ڌن دولت ڏسي ڪنهن جو نه من لڳائيندو. اُن ڪو وڏا ڪونهي.

□ هندن کان سواءِ ٻين کي سنسڪرت ٻوليءَ ۾ ”يُون“ شبد آهي. اُن ڪري

سڪندر اعظم ۽ سندس لشڪر کي يوناني سڏيو ويو. توڙي انهن کي گريڪ لوڪ به سڏيو ويندو آهي. هيءَ ته ڳالهه ٿي عيسيٰ کان اٽڪل ۲۲۶ سال اڳ جي. ”يُون“ جو سنسڪرت گرنتن ۾ مطلب آهي، اُهي جيڪي هڪ هزار چنڊالن جي برابر جڏهن ڪم هڪ چنڊال کي اپوٽر ڪري ليکيو ويو آهي ۽ کيس مندر ۾ گهرڻ جي سخت منع آهي ۽ سندس صرف ڇههءَ سان مندر اڇوت ٿيو پوي ته اُتي هڪ ”يُون“ جي ڇههءَ سان مندر جي ڇا حالت ٿي هوندي. اِهيئي ۽ اهڙيون ئي گهڻن ئي قسمن جون هندن ۾ خرابيون آهن ۽ اُن وقت به هيون. جنهن ڪري انهن رزرو بئنڪ نماں مندرن کي پنهنجو پاڻ لٽيرن جي حوالي ڪرڻ ڀل پوءِ گريڪ يا مسلمان هجي يا ڪو ٻيو ”يُون“. پر اپوٽر جو ٿيو، ڇو ته هڪ هزار چنڊالن جي برابر جي جو ٿيو. اُن ڳالهه مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته مندرن جي ڪهڙي حالت ٿي هوندي. ڦرلٽ ٿي هوندي، ٽوڙ ڦوڙ ٿي هوندي! انهن هندن جي ڪمزورين ۽ اوڻاين ڪري ڄڻ عربن کي دعوات نامو مليو ته اچي ڪاهه ڪريو ۽ لٽيو ۽ کٽو.

هن چنڊ ڄاڻ ڪرڻ کان پوءِ ٻن ڳالهين جي ڄاڻ پوي ٿي. هڪ ڌن دولت ۽ ٻيو ڇوت ڇات جهڙا انڌوشواس ۽ اُنڪانسواءِ ٻيا به ٻين قسمن جا انڌوشواس جي گهڻن ئي قسمن جا هئا. جن عوام جي به ڪوشش وٺڻ کي به گهرڻ لڳائي ڇڏيو. هيٺين اهڙن ڪڇ انڌوشواس جي به مکيه ڪمزوريون هيون ورڻ ٿو ڪجي.

□ سن ۷۱۱ع ۾ جڏهن محمد بن

واري پرچي ۾ پنهنجي هڪ رچنا 'پريان منارا' ۾ هڪ هنڌ لکي ٿو.

”(اسلامي) مذهب ماضي کي لڙي ڇڏيو ۽ جڏهن ماضيءَ کي ائين ڪڍيو ويو ته احساس کي ياري ڏک لڳو. انساني وهنوار ۾ سٺي وهنوار جا ويچار وڌيڪ ڏک کائيندا، مان جڏهن پاڪستان ۾ هوس، اخبارن ۾ اهڙيون رچنائون ۽ رپورٽون اچي رهيون هيون جيڪي عربن جي سنڌ کٽڻ جو ساليانو جشن منائي رهيون هيون. يارت آپ ڪند جو هي پھريون ڀاڱو هو جنهن کي عربن کٽيو هو. اهو عيسيٰ کان پوءِ اٺين صديءَ جو شروعاتي دور هو. سنڌ سامراجيه - هڪ اڻاڻه ايراضي تائين گھليل هو. جنهن ۾ افغانستان جو ڏاکڻو اڏ اچي پئي ويو. ڏاکڻو اڏ پاڪستان به اچي ٿي ويو. ان وقت هندو - ٻوڏي سامراجيه هو. برهمڻ سج پنج ٻاهرين دنيا کي ڪونه سڃانو هو. ٻوڏي وري ٻئي جي جان وٺڻ ۾ وشواس ڪونه رکندا هئا. هيءُ هڪ آهو سامراجيه هو جو چڻ ان انتظار ۾ ويٺو هو ته ڪو اچي ۽ کيس کٽي. هو عربن جي گاديءَ تي هنڌ کان ڪافي پري هو. اڻاڻه باباڻ پار، ڇهه ست دفعا حملا ڪيا ويا.

آخرين سنڌ جي فتح عراق کان پهرين پنڌ شروع ٿي. جنهنجو وڏو هو، حجاج، جو عراق جو گورنر هو. مان پڪ ٿو ڏيان ته هو ڀاڳوان هئا. عربن جو سنڌ کٽڻ جو ارادو ۽ هيءُ حبت ان وقت ٿي ويجهاري ويئي هئي. جيئن ٿي هن مذهب پهر پشنا ڪيا، فتح ڪرڻ مقصد حمشه اهو ئي رهيو آهي. ”ٻانها ۽ ڏن“ نه ڪه اسلام جو پرچار، ۽ جڏهن آخر ۾ حجاج کي سنڌ جي راجا

جو سر مليو ۽ گڏو گڏ سنڌ جا ۲۰۰۰۰ هزار سنڌي ٻانها ۽ سنڌ جي لوٽ مان پنجون حصو جو دين جي اصولن موجب مقرر ٿيل هو هن پنهنجو مٿو ڌرتيءَ تي رکيو ۽ خدا جي شڪردائي لاءِ سجدو ڪيا ۽ ٻه دفعا نميو اهو خدا کي چوندي ”مونکي آهي سڀ خزانو مليا آهن. کليل يا پوريل ۽ ٻي ملڪيت ۽ دنيا جي بادشاهت، قوفيا جي شهر ۾ هڪ مشهور مسجد هئي. حجاج اتي به ماڻهن کي سڏايو. اُتان هن اُنهن کي ٻڌايو، ”خوش خبرون ۽ خوش نصيب سبب ۽ عربستان جي ماڻهن کي جن کي مان سنڌ جي جيتڻ تي مبارڪون ٿو ڏيان ۽ اڻاڻه خزانن جي حاصلات تي پڻ. جنهن کي ڏئي سڳوري مهرباني سان توهان مٿان وسايو آهي.“

مان هي حوالو ۱۲ صديءَ جي فارسيءَ ۾ لکيل ڪنهن ڪتاب جي ترجمي مان ٿو ڏيان. جنهن جو نالو آهي چچنامو. هيءُ ٿي هڪ ڌارا آهي جا مکيه طرح سنڌ کي فتح ڪرڻ جي باري ۾ ٻڌائي ٿي. عجب ان ڳالهه جو آهي ته اڄ ڪلهه جو چڻ لکيل پيو لڳي ڇو ته سٺو ۽ تڪڙو ٻڌايل آهي. جنهن ۾ وڻندڙ وستار ۽ ڳالهه ٻولهه آهي. هي (چچنامو) خطرناڪ ڪهاڻي ٿو ٻڌائي، ان ڪوس ۽ خزانن جي ڦرلٽ جي، عربي لشڪر کي هٽي ڏني ويئي ته پل ڏينهن جا ڏينهن ڪوس جاري رکي ۽ سنڌ جي هر هڪ شهر جي هار کان پوءِ هڪ ڪپل ڦرلٽ جو مال سپاهين ۾ ورهايو ويو ۽ ان ڦرلٽ جي پنهنجن پتي خليفه لاءِ پاسيري رکي ويئي. پر فارسي ليکڪ لاءِ - آکاڻي جا فتح جي ۵۰۰ سالن کان پوءِ لکي ويئي -

ڪارگل تي ڪاهه، سنڌ تي ڪاهه

لچمڻ ڪڪريجا، 'مسافر'

جو پهريون دروازو سنڌ آهي، اهو باب اسلام سنڌ ڪيئن ٿيو، اچو ته ڏسون. هار کائڻ کان پوءِ به مسلمان ڪونه مڙندا آهن. ڇو نه مڙندا آهن، اُن لاءِ ڪي سبب اڳتي هلي ظاهر ٿيندا پر ورور ڪاهي اچڻ، ان سبب لاءِ هو هميشه ڪمزوريون ڳوليندا آهن. جيئن تازو ڪارگل وقت اُنهن ڀارت جي ڪمزوري ڳولهي ۽ ڪارگل ايراضي ۽ جون سڀ چوڻيون ولاري وڌائون. هي ته ايشور جي مهرباني سان آپريشن وجيه ”وجيه پاتي“ پر پاڪستان مڙندو ڪونه، اِهو مان ڪونه ٿو چوان، اِهو عام رايو آهي. ۽ آڌ کان وٺي اسلام جي پوڄارين مار کاڌي آهي. وري واپس وقت گذرندي وڏا لشڪر ڪاهي وڏيون تياريون ڪري ڪاهي آيا آهن. ۽ انت ۾ ڇالاڪيون ڪري، هندن جون ڪمزوريون ڇاڇي فتح پاتي اٿن.

شري ودياڌر ايس. فٽيپال
”سنڌي“ هفتيوار ۱۱-۱۷ آگسٽ ۱۹۹۱

اسلام جا پوڄاري سٿري هار نه کائيندا آهن. هنن جو هڪڙوئي مقصد اتحاس ۾ به رهيو آهي، ”ورائي ڪوشش ڪر“. ۽ هو ان ڳالهه ۾ شرم محسوس ڪونه ڪندا آهن. هو مار کائي وري ڀڄي ويا، هُو پني ڏئي ڀڄي ويا، هو وري ايندا آهن، وري وري ايندا آهن. پر ايندا ضرور آهن. ڪهڙا به طريقا اپنائي ڪاهون ڪندا آهن. حملا ڪندارهندا آهن. مڙندا ڪونه آهن. وري وري منهن ڪڍندا آهن، وري وري منهن ڏيکاريندا آهن ۽ ائين آخر جيت حاصل ڪندا آهن. ڀارت، اسان جو ملڪ ڪمزور ڪونهي. ڀارت ۾، اسان ڀارتواسين ۾، اسان هندن ۾ ڪمزوريون آهن. جن جو هي حملاور ڏيري ڏيري اڀياس ڪري ڪمزورين کي حاصل ڪن ٿا ۽ حملا ڪندي آخر جيت حاصل ڪن ٿا. اهو اُنهن جي دماغ ۾ به ائين آهي. مسلمان هميشه سنڌ کي باب - ۱ سالم (هندستان جو) ڪري مڃيندا آهن. يعني ته هندوستان ۾ اسلام جي گهرڻ

لچمڻ ڪڪريجا، 'مسافر'.

ٻُڙهي ياسين، سکر، ۱۰.۱۶.۱۹۳۵.

۱۱.

ايڊيٽر 'ڪرڻو' مخزن (ٿماهي).

۲۱-بي/۲۳۵، نوان بلاڪ، ڪڪريجا پبلشنگ هائوس،

سنڌو نگر-۴۲۱۰۰۵.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

پيشو

پتو

مڙ ملندڙ آهي، ڇوڪرين جي ڪلا جو گذر
ٿيڻ گهرجي.

‘ڪنڌ تي سوار آتما’ سماجي تاجي
پيئي ۾ اُٿل ڪهاڻي آهي، جنهن ۾ ناٽڪ
رئيس جو آئوڪ سنڱرش ڏيکاريل آهي.
انسان خالتي وس ڪيئن نه بيوس بڻجي
ٿو وي. ‘ناڪنگ ڊال’ بئنگنگ جو ڪم
ڪندڙ هڪ شاعڪار ڪيولرام جي گهر جي
۽ ڪجهه زندگي ۽ جي جھلڪ ڏيکاري ويئي
آهي. شهنشاهي ناٽ هوندي به غصي ۾
دل جو دڙو پوڻ تي بيوسي وڃان هن جي
حالت ناڪنگ ڊال جھڙي ٿئي ٿي جنهن
جو چرڻ پڙڻ بند ٿي وڃي ٿو. هن ۾ ليکڪ
خيون هي ڪوڪلائپ جو هڪ درشيه پاسو
آهي.

‘مادر’ ڪهاڻي ۾ وڏي شهر جي هڪ
ولشا جي ڪهاڻي آهي جيڪا پنهنجي
ڌنڌي تي آوڙت سان ڪنهن به اڳهه تي
گرا هڪ ٽاسائيل ۽ء مجبور آهي. تصوير جي
بني پاسي راجنيتي ۽ جو ڊونگه رچائيندڙ
هڪ ليڊر جو چتر چٽيل آهي، جيڪو خوش
جي انڊ ۾ جھنڊي کي ريلنگ مٿان پردي
طور ٿو اٽڪائي. ليڊر پنهنجي قومي چتر
تان ايتري قدر ڪري سگهي ٿا اها ٻانه
جائگه ليکڪ سج پڇ ڪهاڻي ۾ نئين
منجهه ڪي آندو آهي. ‘سونو اندو’

ڪهاڻي ۾ ڏيکاريل آهي ته هڪ عورت
پدم شري ۽ جو خطاب پاڻ کان پوءِ به
پنهنجو دامن ملاستن کان آڇو نٿي رکي
سگهي. عورت ذات جي ساڙپڇ جو شڪار
ٿيڻ ڪري گھٽ ۽ ٻڙسات ۾ پري محفل ۾
پاڻ کي اڪيلو ٿي محسوس
ڪري. ‘سائائي’ ۾ ڪهاڻي ۽ جو مکيه ناٽڪ
نيرتداس ڌنڌي مان رٽائر ٿي، سنسار جون
جوابداريون پوريون ڪري، هو ايسور جي
آراڌنا ۾ لين ٿي سمرڱي سوريندي هڪ
عجيب سائائي ۾ گھيرجي وڃي ٿو.
ڪهاڻي ۽ جو موضوع رواجي آهي پر نياءُ
جي خيال کان ڪهاڻي رُني واري آهي.
منهنجي را ۽ء موجب هن مجموعي
جون ‘غفا جي هن پار’ ۽ ‘ڪنڌ تي سوار
آتما’ بهترين ڪهاڻيون آهن. جيتوڻيڪ
ڪن ٻانگن ۽ نغادن ‘ماءُ’ ۽ ‘ناڪنگ ڊال’
ڪهاڻيون وڌيڪ پسند ڪيون آهن.

ڪجهه به هجي شري لکمي ڪلاڻي
نئين ڌارا جو ڪامياب ڪهاڻيڪار آهي.
هن جون ڪهاڻيون سنڌي ۽ ڪانسوا
هندي، بينگالي، گجراتي، مرالي، اردو،
ڪنر، تيلگو، مليالم ۽ انگريزي ٻولين ۾
ترجمو ٿي چڪيون آهن. اُميد ته سندس
قلمي ڪاوش اڃا به جوش خروش سان ڏکيل
ڏس/پڙهڻ لاءِ ملندي.

دواران چتر هين سمجھڻ سڀاويڪ نٿو لڳي. 'نانگ' هن مجموعي جي بهترين ڪهاڻي آهي.

ڪهاڻين جو چوٿون مجموعو 'غفا جي هن پار' آهي. هن مجموعي ۾ آيل ڪهاڻيون اڳي ئي جدا جدا رسالن ۾ شايع ٿي ليڪ جي شهرت کي بلنديءَ تي پهچائي چڪيون هيون. انهيءَ ڪري هن ڪتاب جي ظاهر ٿيڻ تي مرڪزي ساهت اڪادميءَ به ڌيان ڏنو ۽ سندس قدر شناسيءَ طور گذريل ٽن سالن جو بهترين ڪتاب مڃي 'غفا جي هن پار' ڪتاب کي ۱۹۹۲ع جو ساهتيه اڪادمي انعام پنجويه هزار رپيا ۽ ٽامرينر عطا ڪيو.

'غفا جي هن پار' ڪهاڻي سنگره ۾ ٻن ٻن وڏين واريون ۱۲ ڪهاڻيون آهن. ۱. نيڪ ٿاءُ ۲. سڃاڻپ ۳. ٿاريءَ تان چٽيل اڇا گل ۴. ماءُ ۵. ڪاڪا ڪلپ ۶. سونو پڪي ۷. غفا جي هن پار ۸. ڪنڌ تي سوار آتما ۹. ٽانگ ڊال ۱۰. مادر ۱۱. سونو انڊو ۱۲. ساڻائي.

'نيڪ ٿاءُ' ڪهاڻيءَ ۾ پشچمي سڀيتا ۽ ڀارتي سڀيتا تي روشني وڌي ويئي آهي، خاص طور پوشاڪ بابت تفاوت سمجهايو ويو آهي. 'سڃاڻپ' ڪهاڻيءَ ۾ ڊاڪٽر جيمس جي سيرتنگاري اثرائتي ڪيل آهي. ٻئي طرف ليڪ جي سنڌيءَ جي ناتي، سنڌي عورت طرف همدردي ڏيکاريل آهي.

'ٿاريءَ تان چٽيل اڇا گل' ۾ ڪلاڪ پارڪو پدما جو منوهر جي لاءِ روحاني ڏيکاريل آهي. 'ماءُ' ڪهاڻيءَ ۾ پٽ جو لاءِ پيار جي سڀاويڪ اوسر ٿيل آهي. جا ممٽا پيريل ڊاٽلاگ سڀاويڪ آهن. ليڪ سنڌي ماحول پڻ پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. 'ڪاڪا ڪلپ' ڪهاڻيءَ اڪيلائيءَ جو احساس شدت سان ڪرايو ويو آهي. ليڪ جو پاڙيسري ملٽريءَ جو رٽائرڊ ڪرنل آهي جيڪو ڪنهن سان به نہ ملڻ جهڻ ڪري پاڻ کي اڪيلو ۽ تنهه محسوس ٿو ڪري ۽ پاڳل بڻجي ٿو وڃي. آخر پاڻ کي گولي هڻي پنهنجو انت ٿو آڻي.

'سونو پڪي' ڪهاڻي جي 'مان' نالي نائڪا جي منودشا جو ورنن آهي. گھڻن ۽ ٻوساٽ واري گهر جي ماحول مان نڪري ڪلاڪارن جي ٿوليءَ ۾ هوءَ پاڻ کي هلڪو ٿي محسوس ڪري ۽ هن جو خالي پٿو دؤر ٿو ٿئي. 'غفا جي هن پار' ۾ مکيه پاٽر انيتا ۽ ڌرميش جي سماجڪ ڪهاڻي آهي. هڪ آزاد طبع ڇوڪريءَ جو مڱڻو، ڌرميش جيڪو هڪ تنگ مزاجي آهي سان ٿئي ٿو. ويچارن جي ٽڪراءُ ڪري هوءَ هن کي پنهنجي جيون مان خارج ٿي ڪري، ڪن سالن بعد ڇوڪرو واپس اچي ٿو پر اڳهه جيان هن لاءِ ٻنڌن جون هٿڪڙيون نٿو کڻي اچي، مگر هن جي خواهشن جو سهارو ۽ مددگار بڻجي ٿو اچي. هن ڪهاڻيءَ جو

ڪجهه ڏينهن مٿس ڪري پوءِ سڀڪجهه
يلجي ويندي.

پنهنجي ٻولها ۾ ' ۽ ' ڪندي ۾
انڪيل ساهه' مجموعي جون بهترين
ڪهاڻيون آهن. هن مجموعي تي کيس
سينٽرل هندي ڊئريڪٽوريٽ طرفان سال
۸۲-۱۹۸۱ ۽ انعام حاصل ٿيو آهي.

'بند دروازا' ڪهاڻين جو ٽيون
مجموعو آهي جيڪو آرميڪ سنڌي ساهت
پرچار يونين پونا طرفان ڇپايل آهي ۽
انهيءَ ڪتاب جي دستخط تي، ليکڪ کي
سڄي ڀارت مان آيل ڪهاڻي چٽاڀيٽيءَ
جي داغلائڻ ۾ پهريون نمبر انعام حاصل
ٿيو آهي. هن ٻيئي ۾ ڪل ۱۲ ڪهاڻيون
ڏنيون ويون آهن.

'شڪار' ڪهاڻي ۾ پرشت ليکڪيدار
جو ذڪر آهي جيڪو تحقيقات ۽ آيل
ڊئريڪٽر کي رشوت کاري پنهنجو بڻائي
ٿو ڇڏي. اڄ جي يگ سان لهڪندڙ ڪهاڻي
آهي. 'نانڻ' هڪ گهرؤ سماجڪ ڪهاڻي
آهي. زالن ۾ ڀرم، وهم سنس گهڻا ٿيندا
آهن. هن ۾ به هڪ اهڙي عورت لاجوءَ جي
ڳالهه آهي، جنهن کي گهر جي ڪهٽ ۾
نانگ هئڻ جو وهم غالب پئجي ويو
آهي. جيڪو پتيءَ جي جدا جدا طريقن
سان سمجھائڻ کان پوءِ به دؤر نٿو ٿئي.
ڪهاڻي محذرت جي لحاظ کان پختيءَ ۽
انتظاريءَ جي پهلوءَ واري آهي.

'دروازا' انسان جي سحر جي

قوت ڪنهن سيماءَ اندر ٿيندي آهي.
ڪنهن استري ليکڪا جو پنهنجي گهر ۾
ليکڪن جو ميڙ ڪوٺائي محفلون ڪرڻ،
ليکڪن سان حجاب ٿيڻ، گهر طرف
لاڳو رهندڙ، اهي ڳالهائون پتيءَ کي
نقبن وٺڻ ۽ هو نراشاهه کيس ڇڏي هلبو
ٿو وڃي. ڪهاڻيءَ جي اُٿل سٺي آهي.
'لحڻي جو خواب' هڪ هوٽل ۾ ڪم ڪندڙ
ٻار جي پيڙا جي ڪهاڻي آهي. هوٽل ۾
ڪم ڪندي کيس ڪيترين پريشانين جو
مقابلو ڪرڻو ٿو پوي ۽ مالڪ جون گاريون
ڌار ٿو کائي. اُن جھنجھٽ کان آزاد ٿيڻ
۽ ٻارن جي دنيا جو خواب ٿو لهي. هن ۾
لحڻي ڪردار جي سيرتنگاري اثرائتي
ڪيل آهي.

'غشي کاڌل چيٽنا' ڪهاڻي 'هن'
نالي ڪردار سان شروع ٿئي ٿي جيڪو
نئينءَ مساوي جاءِ ۾ وڃي وڃي ٿو. اُتي
سندس سڃاڻپ ٻين سان گڏ نمائي نالي
اد وڃي انسان سان ٿئي ٿي. ليکڪ اُن
جھنگلي انسان جي بيوسي واري جيون جو
چتر سڄي نموني ڇڪيو آهي. 'ٻاهر نڪرڻ'
جو رستو ڪهاڻيءَ ۾ هڪ وڏو عورت جي
زندگي ڏيکاريل آهي. سماج ڪيتري نه
طاهر آهي جو وڏو عورت کي نه رنگس
ڪپڙا پائڻ جو حق آهي نه ڪنهن پرڻ
سان کلي ڳالهائڻ جو. هن کي هر وقت
سماج جون شڪي نگاهون گهورينديون رهن
ٿيون. پاڪ چتر واري مٿس ڪي ڪمل

گهر رهي ٿو. سريتا ننڍو ڏير سمجھي هليس ٿي مگر هو واسناوس وحشيانون حرڪتون ڪرڻ جي ڪوشش ۾ ٺوڪر کائي ٿو.

شري لکمي ڪلاڻيءَ جي ڪهاڻين جو ٻيون مجموعو آهي 'اڏوري رچنا' جنهن ۾ ڪُل ۱۱ ڪهاڻيون جدا جدا موضوعن تي ڏنل آهن. هيءُ بگڙڪو 'اسانجو ادب' ڪلڪتي طرفان ڇپايل آهي 'هڪ اڪيلي شام' ڪهاڻيءَ ۾ ڄاڻايل آهي ته بالڀڻ جي زندگي ڪيڏي لاپرواهي ۽ مستيءَ واري هوندي آهي. 'هو' نالي ڪردار جي ننڍي هوندي جي معصوميت ۽ هڪ طوائف زرينا بيگم جو چتر يادگيرين دواران هن ۾ چٽيو ويو آهي. 'سلسلو ٽٽڻ جو' ڪهاڻي گفتگو جي روپ ۾ ڇپيل آهي جنهن ۾ هڪ ميجر ۽ ڪئپٽن ستيش جي سرتنگاري سٺي ڪيل آهي.

'اڏوري رچنا' ۾ ڄاڻايل آهي ته ٻاراڻي اوستا ۾ سنگتراش جي سندر ڪلاڪرتي ڏسي ليکڪ به مهان ڪلاڪار بڻجڻ جي تمنا رکي ٿو پر پوءِ شلپڪار کي برين عادت ۾ ڦاٿل ڏسي، اهو ويچار ترڪ ڪري ٿو ڇڏي. هن ۾ شلپڪار کي اهو به ذهن نشين ٿئي ٿو ته ساريرڪ سندرتا کان آتمڪ سندرتا بهتر آهي. ڪهاڻيءَ ۾ فيصوفاڻو اظهار آهي. 'پنهنجي ٻولها' ۾ به شلپ ڪلا تي لکيل ڪهاڻي آهي، جنهن ۾ هڪ ڪلا پريمي جوان جي ملاقات

اٽنگلو! ندين چوڪريءَ سان ٿرڻ جي سفر دوران ٿئي ٿي. ٻنهي ۾ ڀارت جي خاص طور اجنتا ايلورا جي غنائن ۾ آيل چترن پتلن تي بحث ڇڙي ٿو، جنهن موجب ڀارت جي ڪلاڪرتين ۾ جينون جي سچ کي اظهار ڏنو ويو آهي. ان ۾ فاحش پٽي جهڙي ڪا ٻالھ ڪونهي هيءَ دلچسپ نموني لکيل پائنامڪ ڪهاڻي آهي.

'فيصلو' ٻن ساهيڙين جي ڪهاڻي آهي، جيڪا آتم ڪٿا جي طرز تي اظهار ڏنو آهي. هن ۾ جڏهن ننڍي شهر جي چوڪري چوڪري سان گهمڻ ٿي وڃي ان وقت من جي ڪهڙي حالت ٿيس ٿي، ان منودشا جو اثرائتو ذڪر ڪيل آهي. جيتوڻيڪ ڪٿا جو موضوع پراڻو آهي، پر گفتگو بنا سڄي ٻالھ 'مان' ڪردار دواران ٻڌائڻ جي ٽيڪنڪ نئين آهي. 'ڪنڊي ۾ اٽڪيل ساه' ٻن دوستن جي ڪهاڻي آهي. هڪ دل جو مريض اسپتال ۾ موٽ سان جدو جھڊ ڪري رهيو آهي ۽ ٻيو دوست سندس حال پڇڻ لاءِ اسپتال ۾ آيو آهي، هن ڪهاڻيءَ جي خوبي اها آهي ته هيءَ سڄي ڪهاڻي 'مان' نالي ڪردار جي من جي ويچارن دواران بنان گفتگو جي ٻڌائي وڃي ٿي. ٻنهي دوستن جو سوچ علحدو آهي. مريض سوچي ٿو جنهن عورت کيس پيار ڏنو سندس مرڻ پڇاڻان هن جي ڪهڙي حالت ٿيندي؟ ۽ 'مان' ڪردار سوچي ٿو دوست جي مرڻ بعد هن جي زال

بعد استريءَ جي روپ ۽ اُن جي موه کان آجو نه ٿي سگهيو آهي. روپ رس سڀ مايچار آهي، اهو ڄاڻندي به هن جو من ڀٽڪي ٿو وڃي. اُن من جي مونجهه کي ليڪ لفظن جي چارڊواران پيش ڪيو آهي. 'مائي پاري' ڪهاڻيءَ ۾ ساڌن سنتن ۽ ياترين جي شيوا ۾ گذاريندڙ هڪ سباحي ۽ نيڪ عورت جو چتر آهي جنهن کي شيوا جي ڦل جي روپ ۾ سندس پتي واپس مليس ٿو. موضوع جي لحاظ کان هيءَ رواجي ڪهاڻي آهي.

'پاڇا ۽ پڙاڏا' ڪهاڻيءَ ۾ شاهوڪار طبقي جي عياشي جيون جي عڪاسي ڪيل آهي. ساڻئي وقت اهو پڻ ڏيکاريو ويو آهي ته پئسي اڳيان رشتن ناتن جو ڪو قدر ڪونهي. انسان ايترو بي غيرت ٿي سگهي ٿو جو پئسي خاطر پنهنجي زال کي غير مرد جي ٻانهن ۾ ڊانس ڪرڻ لاءِ ڇڏي ڏئي؟ هن ڪهاڻيءَ ۾ پاترن جي سڀر تنگاري سٺي ڪيل آهي. 'ممتاز' ڪهاڻيءَ ۾ هڪ مسلم عورت جي تصوير چٽيل آهي. خوبصورت هوندي به سندس نکاح، ڪلپنا جي بندھ اُٻتڙا هڪ بدصورت وڏي عمر واري شخص سان ٿئي ٿو. هن ۾ ممتاز جي سڀر تنگاري اثراتي ڪيل آهي، باقي ڪهاڻي روايتي آهي. 'سريتا پايي' ڊاڪٽر چندرو ۽ سندس پٽيءَ جي سٺي گهرجُ جيون جي ڪهاڻي آهي، جنهن ۾ ڪشور هڪ نوجوان پينگيسٽ ٿي سندن

ڪال ۾ ۶۰-۷۰ ڪهاڻيون لکيون آهن جيڪي مجموعي صورت ۾ اڇڻ کان اڳهه ڇپجي مڙجن ۾ لوڪ پريه ٿي چڪيون هيون. منهنجي ڄاڻ موجب هن جا چار ڪهاڻي سنگره شايع ٿيل آهن، (۱) رت جا داغ، ۱۹۷۲. (۲) اڏوري رچنا، ۱۹۷۸. (۳) بند دروازو، ۱۹۸۱ ۽ (۴) غغا جي هن پار، ۱۹۹۳.

پارتي ساحتيه بمبئي طرفان ڇپايل 'رت جا داغ' لکمي ڪهاڻيءَ جو پهريون مجموعو آهي. هن ۾ ڪل نوَ ڪهاڻيون آهن، جيڪي گونا گون وڃين ٿي لکيون ويون آهن. هنن ڪهاڻين ۾ انساني پاورن کي بخوبي چٽيو ويو آهي. 'رت جا داغ' ۾ شاهوڪار شاهيءَ جي وحشيانه حرڪتن جو چتر آهي ته ڪيئن مجبورو ڪندڙ ڪنهن عورت جي مجبوريءَ جو فائدو وٺي کيس پنهنجي هوس جو شڪار بڻائي، سندس انت ٿا آڻين. ملائيءَ جو ڪردار شاهوڪار طبقي جو عيوضي ڪري پيش ڪيو ويو آهي.

'رڪه جو ڏير' ڪهاڻيءَ ۾ ٻار لاءِ ماءُ جو پيار ڪيترو ضروري آهي، اُن جي هڪ تصوير آهي. مائيلي ماءُ وٽان پيار حاصل نه ٿيڻ ڪري، ٻار پاڙي ۾ رهندڙ هڪ ممتا مٿي عورت ڏانهن ڇڪجي ٿو وڃي ۽ هوءَ کيس ننڍي ڏير وانگر پالڻي ٿي.

'رڙهندڙ پٽر' ۾ هڪ سياسيءَ جو ڪيل آهي جيڪو ورهين جي تهپيا

کي دنيا جو آزموندو هئڻ ڪري ڳنڍپرتا وڌيڪ آهي ۽ ڪشڻ مڙج مستي ۽ ۾ جيئڻ وارو رومانوي طبيعت جو نوجوان آهي. ڪشڻ جو مڱڻو رنگ منچ جي هڪ سني اداڪاره چندرا نالي چوڪريءَ سان ٿئي ٿو. نئين سال جو جشن ملهائيندي ڪشڻ جي واقفيت ٿي اسٽال جي مئنيجر جي زال ايليزابيت سان ٿئي ٿي، هن جي سونهن تي موهجي حسينا جي سازش جو شڪار ٿي هوڻي حادثي ۾ مري ٿو وڃي. موهن کي شڪ پوڻ تي هو چندرا سان ملي، لزيءَ جي ڪارڊارين تي نظر رکي ٿو. جنهن مان لزيءَ جي وديشي ملڪ جي جاسوس هئڻ جي ڄاڻ کين ملي ٿي. پنهنجي رمز سان جان جو کي ۾ وجهي به پئي ملڪ کي برباد ٿيڻ کان بچائي ٿا وٺن. ناول ۾ سيرتنگاري اثرائتي ٿيل آهي، خاص طور موهن، ڪشڻ رامڻي ۽ چندرا جي چرتر کي سهڻي نموني اُڀاريو ويو آهي، جنهن مان چندرا ۽ موهن جو ديش پرير لياڪا پائيندو نظر اچي ٿو. انتظار ۽ جي پهلوءَ سان ليڪڪ سٺو نڀايو آهي. سڄي ناول ۾ اهڙيون ڪي سنسنيڪيز گهڻائون نٿيون ٿين جو هن کي سنسنيڪيز ناول چئجي البت جاسوسي ناول چئي سگهجي ٿو. جيتوڻيڪ اهڙو ماحول ڪٿا جي منڍ ۾ پيدا ڪيل ڪونهي.

ڀارت جيون ساهتيه منڊل، بمبئيءَ جو ڇپايل 'امرت-امرت' ليڪڪ موجب

راجنيتيءَ تي لکيل ناول آهي. هن ناول جي ڪٿا جو مکيه موضوع آهي، انسان ۾ امريت لاءِ ڪوڄ ۽ اهو امريت حاصل ڪرڻ آهي، اُنتر هماليه جي گرڙ ڪنڊ مان اُد امريت سڀ کان پهرين ڊاڪٽر ڪيسواڻي کي ملي ٿو. امريت جي تصديق ٿيڻ تي دنيا ۾ جون مهان هستيون امريت حاصل ڪرڻ لاءِ ڀارت ۾ پهچي ٿيون وڃن ۽ دنيا جي ٽي مهاڀاري جنگ چڙهي پوي ٿي. ليڪڪ جي ڪلپنا کي داد ڏيڻو پوندو. پر اها ڪلپنا هو راجنيتي ماحول ڪڙو ڪري ڪنهن خاص نتيجي تي پهچڻ لاءِ ڪتب آڻي ها ته بهتر ٿئي ها. ناول جي آخر ۾ جلمئيءَ جو درسيه ڏيکاريو ويو آهي، لڳي ٿو ليڪڪ دشاھين تي ويو آهي ۽ بي خياليءَ ۾ نامعلوم منزل طرف خيالن جي تڪر ۾ لڙهي ويو آهي. سياست دانن جا بيان ڏاڍا لنبا ۽ برڪندڙ آهن.

منهنجي راءِ موجب ناول نويس طور ليڪڪ ايترو ڪامياب نه ويو آهي جو هن پاڻ هڪ هنڌ قبول ڪيو اٿائين ته ناول لکڻ لاءِ زندگيءَ جو وسيع مشاهدو گهرجي ۽ اُن کي لکڻ لاءِ گهڻو وقت گهرجي. اهو ليڪڪ سڦل ناول لکي سگهي ٿو جيڪو ڦل ٽائيمر رائٽر آهي. سنڌي ۾ اڃا تائين اهو ممڪن ٿي نه سگهيو آهي.

ڪھاڻيڪار: ليڪڪ ڪھاڻيڪار طور وڌيڪ ڪامياب ويو آهي جو ڪھاڻي هن جي پياري صنف آهي. هن پنهنجي رچنا

جو وجه مليس، اٿان لکڻ لاءِ وڌيڪ اُتاهه حاصل ٿيس. ۱۹۶۲ع ۾ کيس منگهارام ملڪاڻي ۽ ٻي به صحبت ملي جو هو صاحب رٽائر ڪرڻ بعد ڪلڪتي وڃي پنهنجي پٽ وٽ رهيو هو. ملڪاڻي صاحب جي رهنمائيءَ ۾ چڱو فيض پرايائين. هن جون رچنائون سنڌو ڌار، آکاڻي، ڪونهي، حير، راحت ڌار، پره ڦٽي، سنگيتا، نزرانو، رچنا ۽ هندواسي وغيره ۾ ڇپجڻ لڳيون.

هر ڪو ليکڪ ڪنهن نه ڪنهن اعليٰ شخصيت کي پنهنجو آدرش بڻائي اڳيان وڌندو آهي. لکمي به شاعرن ۾ شاهه ۽ شيار، ليکڪن ۾ ڪرشن ڪٺواڻي ۽ منگهارام ملڪاڻيءَ جي لکڻين کان بيحد متاثر ٿيو آهي. ڏيڃي ٻولين ۾ ٺٽور، پريمچند، بادل سرڪار، پرڏيڃي ٻولين ۾ ٺالستاء، عيمس جائس ۽ چيخوف هن جا من پسند ليکڪ رهيا آهن. هنن سڀني جو سڌو انگڌو اثر سندس لکڻين تي ضرور رهيو هوندو. ناول نويس ۱- شري لکمي ڪاڙي- ناول نويس طور ڄاتو وڃي ٿو. سندس هيٺيان ٽي ناول لکيل ملن ٿا- (۱) جاءِ منهنجي دل، ۱۹۶۸ (۲) سازش، ۱۹۷۰ (۳) امرت.. امرت، ۱۹۷۲.

ڪونهي طرفان ڇپايل ”جاءِ منهنجي دل“ لکميءَ جو پهريون ناول آهي. بنارس هندو يونيورسٽيءَ جي انجنيئرنگ ڪاليج ۽ ٻيو فلائنگ آفيسر ڪشن رامائي. موهن

رومانوي ناول آهي. هن ۾ ڪاليجي زندگيءَ دوران شاگردن جي اڙپنگين جو ذڪر آهي. ناول جو ٺاڻڪ هڪ جاگيردار جو پٽ ڪشور موٽواڻي انجنيئرنگ ڪاليج جو شاگرد ڏيکاريو ويو آهي، جيڪو آزاديءَ کان اڳ ڀارت ۾ انجنيئري پڙهڻ لاءِ اچي ٿو. ڪاليج ۾ پڙهندي، شرارتون ڪندي، شادي ڪيل هوندي به ٽن ٽن چوڪرين پوني، پوپتي ۽ روميءَ سان پيار ٿو ڪري. پوني ۽ پوپتي ته ڪنهن ريت پاڻ ڇڏائي ٿيون وڃن پر رومي هن جي پيار ۾ جسر جو سڌو ڪري ٿي وڃي. ٺاڻڪ کي ليکڪ اصولن ۽ آدرشن تان ڪريل ترڪي ڏل وارو ڏيکاريو آهي، جيڪو ٺاڻڪ نه پر ڪل ٺاڻڪ ٿو لڳي. ٻارهن سال انجنيئري ۾ پڙهندي به ٻه دفعا کيس يونيورسٽيءَ مان نيڪالي ملي ٿي تڏهن به پڇتاو نٿو ڪري، ٻه سال جيل يانرا به ڪري آيو ته به گهر جي هن کي ياد نٿي اچي گويا هو ٺڌڪٺو آهي. اهي ٻاڻهيون اسياويڪ ٿيون لڳن. ساڻئي وقت ناول ۾ آزاديءَ کان اڳ جو ماحول به ليکڪ اڀاري نه سگهيو آهي. اُٿل جي لحاظ کان ڪي ڪچايون آهن باقي ليکڪ ٻولي اصطلاحن ۽ پڪي پختي ڪم آندي آهي. ”سازش سڄي پبليڪيشن جڙپور جو ڇپايل لکميءَ جو ٻيون ناول آهي، هن ۾ ٻن دوستن جي ڪهاڻيءَ جو ذڪر آهي، هڪ ڪنستريشن ڪمپنيءَ جو مالڪ موهن ۽ ٻيو فلائنگ آفيسر ڪشن رامائي. موهن

نوڪري ڪرڻ کان پوءِ اُها ڇڏي پنهنجي
اڏاوت جي ڪم جي نيڪيداري شروع
ڪيائين. ڪلڪتي ۾ ڪلاڻي ڪنستريشن
ڪمپني لميٽيڊ چالو ڪيائين، جنهنجو
پاڻ ڊائريڪٽر ٿي رهيو. کيس اوڀر
هندستان ۾ ملٽريءَ جي ڊفينس وياڳ ۾
ڪم جا ٺيڪا ملندا هئا، جتان سٺي
ڪمائي ٿيندي هئس.

۱۰-۱۲ سالن جي اوستا ۾ جڏهن
لکمي اڃا سکر اسڪول ۾ پڙهندو هو تڏهن
ٺي کيس ڪتاب پڙهڻ جو شوق جاڳيو.
هن سکر شهر جي، سندر شيوڪ سپا جي
ليبريريءَ جا سوين ڪتاب پڙهي ورتا.
پهرين ديون، پرين جا داستان، پوءِ
جاسوسي قصا ۽ رومانوي افسانا ۽ پوءِ شرت
چندر جا سماجي ناول. تن ڏينهن بالڪن
جي باريءَ طرفان شايع ٿيندڙ 'گلستان' ۽
سندر ساهت طرفان شايع ٿيندڙ 'گل ڦل' هن
جا من پسند رسالا هوندا هئا. انهن ۾
پيچندڙ ٻال رچنائون پڙهي کيس به ٻال
ڪوٺنائون ۽ ڪهاڻيون لکڻ جو شوق
جاڳيو، سو ٻال مخزنن ۾ ڇپيل رچنائن جي
ڌار تي ٻين هر ڪلاسين سان گڏجي
مئيءَ به ڪڇيون ٿڪيون ڪي ڪهاڻيون
ڪوٺائون لکيون. جيڪي گڏ ڪري هنن
۾ جي ڳڙ-بازار جي 'هيمن داس ڪتاب
' ۾ جي پرڪاشڪ کان 'سوناپري' عنوان
ن ڇپرايون پر ڇپائيءَ جا پئسا ڇڪائي
سگهڻ ڪري ورهاڱي سبب 'سوناپري'

ڪي سنڌ ۾ ئي الوداع ڪري هند ۾ ا.
پين.

ورهاڱي بعد ڪلاڻي صاحب پڙهائي
ادب کان پوريءَ طرح ڪڍي ويو. هند
هن جا وڏا پهرين هرڊوار پوءِ بنارس ۽ پ.
ڪلڪتي ۾ وڃي رهيا. پوءِ به هن جي م.
جي ڀنگ پوري نه ٿي. نيٺ ۱۹۸۶ کان
گاندڙي ڌام ۾ پنهنجو دائمي ٺڪا ٺاهي
ويٺو. بنارس انجنيئرنگ ڪاليج ۾
پڙهندي سنڌيءَ جي برڪ ليڪڪا تارا
ميرچنداڻيءَ سان سندس واقفيت ٿي. پيٽ
تارا ميرچنداڻيءَ جو گهر، بنارس هندو
يونيورسٽيءَ ۾ پڙهندڙ بي گهر ٿيل سنڌي
شاگردن لاءِ سڪڙام هو. اُتي سڀني کي گهر
جهڙو سنيهم ملندو هو. تارا پنهنجون لکيل
ڪهاڻيون کين پڙهي ٻڌائيندي هئي.
اهڙيءَ طرح لکميءَ اندر ڪهاڻيڪار بڻجڻ
جو بچ هن ئي ڇٽيو. انهن محفلن مان
اتساه حاصل ڪري ڪلاڻي صاحب لکڻ
شروع ڪيو. ڀارت ۾ سندس پهرين رچنا هڪ
ليکڪ 'گنگا پل يوجنا' آهي جيڪو ۱۹۵۹ع
۾ هندواستيءَ ۾ ڇپيو. ڪهاڻيڪار طور هن
پهرين ڪهاڻي ڪاليج جي هڪ گهٽنا کان
متاثر ٿي لکي، 'پاشائي يتير' جيڪا مئي
۱۹۶۰ واري سنڌو ڌارا ۱۸۶ ۾ شايع ٿي.
۱۹۶۲ع ۾ لکنوءَ سنڌي سميلن ۾ پهريون
ڀيرو کيس ڀارت جي مکيه ليکڪن ۽
ڪلاڪارن سان گڏجڻ ۽ ڏيٺ ويٺ ڪرڻ
جو موقعو مليو. سنڌي ساهتڪ مخزنون ڏسڻ

شري لکمي ڪلاڻي - ناول ۽ ڪهاڻي جي حوالي ۾

منوهر نهالاڻي

پنهنجن پوئين شيوائون ڏيئي رهيو آهي. لکمي سکر جي مين اسڪول مان پرائيمري تعليم حاصل ڪئي. پوءِ نيو ماڊل اسڪول ۾ پڙهيو. جلد ئي ملڪ جو ورهاڱو ٿيو. تنهنڪري هند ۾ اچي بنارس جي پي. اي. وي اسڪول مان ۱۹۵۲ع ۾ مئٽرڪ پاس ڪيائين. اوچي تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ بنارس جي سينٽرل هندو ڪاليج جي سائنس فئڪلٽي ۾ داخلا ورتائين جتان ۱۹۵۴ع ۾ مئٽس، فزڪس، ۽ ڪيميستري وٽس ڪٿي انٽر سائنس ڪيائين. سول انجنيئرنگ جي ڊگري بنارس هندو يونيورسٽي ۾ ۱۹۵۸ع ۾ حاصل ڪيائين. جلد ئي کيس بهار جي هڪ انگريزي فرم، برٽويٽ برن انڊ جينڊ ڪنسٽرڪشن ڪمپنيءَ ۾ ريلوي پلين جي اڏاوت ڪرائڻ جي نوڪري ملي ويئي پر اتي کيس مڙو نه آيو تنهن ڪري ٽي سال کن

سنڌي سميلن ۾ شوقيا نوجوان طور شرڪت ڪري لکڻ جي پيرڙا پائي، ڪلاٽڪ جڳت جا جنهن دروازا کوليا ۽ ادب جا سون ماڻ ۽ ماڻا آڻيندڙن جي صف ۾ پاڻ کي شمار ڪيو، اهو ليکڪ آهي شري لکمي ڪلاڻي. هو سٺو ڪهاڻيڪار، ناول نويس، ناٽڪ ڪار، ڪلاڪار سان گڏ سٺو سمپادڪ پڻ آهي. هن جو جنر ۲ آڪٽوبر ۱۹۲۵ع ۾ ڳوٺ جهانهان، تعلقي سکر (سنڌ) جي زميندار ڪٽنب ۾ ٿيو. سندس پورو نالو لکمي پريومل ڪلاڻي آهي. اٽڪل ۲۸ سالن کان هو صاحب لاڳيتو لکندو رهيو آهي. روزگار جي لحاظ کان ڪنسٽرڪشن جي ڪم ۾ مصروف رهيو آهي. سنڌيت جو جذبو کيس ڪلڪتي مان گانڌي ڌار وٺي آيو. هو سنڌي سنسڪرتي ۽ ساهت جي ڪم ۾ لڳل، انڊين انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجيءَ ۾ ڊيپوٽي ڊائريڪٽر طور

منوهر نهالاڻي.	نالو
ملائي ڳوٺ، ضلع نوابشاه.	جنم
ٿي.	ڇپيل ڪتاب
سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ ۽ گهرات ساهس.	اسام
اڪادميءَ طرفان پنهنجي.	پيشو
اڏاوتڪر ٿاڳڙد.	پتو
۱۰۶/اي، سردار نگر، احمدآباد-۲۸۲۲۲۵.	

تڏهن ڏٺي سگهي. اُن ڪري ذرا نراش هو.
رستو ڳولھڻ لاءِ مون وٽ آيو هو پر مان به
انهيءَ بيماري جو شڪار هوس.

جئن جئن عمر وڌي ٿي ماڻهو جي
شڪتي گھٽجي ٿي. ماڻهو جوابدارين کان
چوٽڪارو پائڻ چاهي ٿو. موه کان ڪنارو
ڪرڻ چاهي ٿو، پر گرهستي جي نباھڻ جي
جوابداري وڌي ٿي. جوابدارين نباھڻ لاءِ
پتن اڳيان هٿ ڦهلائڻا پون ٿا.

عمر جي پهرين پراو ۾ ماڻهو
سنگھرش شيل هوندو آهي. زندگيءَ جيئڻ
جو حسين سپنو هوندو آهي. ٻارن کي ڪجهه
بڻائڻ جا خواب هوندا آهن. گرهست کي
سڪي ڏسڻ جي تمنا هوندي آهي. تنهن
ڪري هو دولت ڪٺي ڪرڻ جي نشي ۾ هن
کي کاڌو پيتو، ننڊ آرام ڪجهه منو نه لڳندو
آهي. هن جي آڏو صرف مستقبل هوندو
آهي.

پرسرام ۾ به اهي ڳڻ ۽ تمنائون
هيون، تنهن ڪري هن نه رات ڏني نه
ڏينهن هن پنهنجي صحت جو خيال نه
رکيو. جتي مليو تن تي کاڌو، نه مليو ته نه
سهي. هن کي جُئون هو ته هڪ وار وڏو
مالدار ٿبو؟ هو اُن ۾ سڦل پڻ ٿيو. ڀنڊور ۾
جايون جڳهيون، تيل ميل، ڌنڌا ڌاڙيون،
مارڪيٽ ۾ سٺي ساڪه هئي. واپارين ۾
سرمور ليکيو ويندو هو. هن کي ڪوبه گھمند
ڪونه هو. سڀ سان پال پلائيندو هو. پر اڄ
ندگيءَ مان نراش آهي. هن ڪٿي مان
ڪاسو ڪيو، اُن تي به سندس اڌڪار
ڪونهي. هو پنهنجي مرضي سان ڪجهه
ڪري نٿو سگهي. هن جو پتن تي اڌڪار
ڪونهي. هو اڃا به چاهين ٿا ته ”بابو ڪو

ڪم ڇو نه ٿو ڪري؟“ اڄ مون وٽ انهي
ڪم لاءِ آيو هو. ڪٿي منشيگيري يا منيب
وٺي ڏيان. هو هن عمر ۾ به پيرن تي بيه
ٿو چاهي؟ زندگي عزت سان گذارڻ ۽
چاهي؟ هو پتن کي تڪليف ڏيڻ لاءِ به تيا
ڪونهي، نه هنن سان ٽڪر کائڻ ٿو چاهي
گھر جي بدنامي کان به ڊڄي ٿو؟ ڪٿي هن
جي اولاد کي نه ڪنڊا ڪيڏا پون؟

پرسرام کي ڇهه ڏيئڙ ۽ ٻه پٽ آهن.
ڇهن ڏيئرن کي ڇا نه ڪپي؟ ڏڻ وار جي
ڊپ کان نه هن چوڪريون ٻاهر پرڻائي
ڪڍيون. پر تڏهن به چوڪريون ۽ ٻار بابي
جي گھر ته اينديون؟ پوءِ اهڙو ڪهڙو پيءُ
آهي جو چوڪرين ۽ سندن ٻارن کي ڪجهه
نه ڏيئي سگهي ۽ خوش رهي سگهي؟
چوڪرين ۽ سندن ٻارن کي ڏيڻ به چاهي ته
اِهو ڪري نٿو سگهي؟ تنهن ڪري هو
منجهي پيو آهي ته نيٺ ڇا ڪري؟

هر گھر جي وڏي سان اِهي سمسيائون
آهن؟ ڪم ڪري نٿو سگهي؟ ڪورٽ ۾ وڃي
نٿو سگهي؟ نيڪي بدلي ۾، سيٺ سڄڻ سان
منهن کيس ڏيڻو آهي؟ ڪنهن کي هي بي
انصافي جي دانهن نٿو ڪري سگهي.
دنياداري کي به منهن ڏيڻو اٿس. ڪنهن
سان فرياد ڪري؟ ڪير مدد ڪرڻ وارو
آهي؟ اِهي سڀ سوال آهن جنهن جو ڪنهن
وٽ جواب ڪونهي؟ هن کي ٿي سور پيئڻو
آهي. منو پاڻو ڪري سهڻو آهي؟ پنهنجو
زهر پيئڻو آهي؟ گھر جي وڏي هٿن جي
ناتي اِهو سڀ سهڻو ڀوندو؟ مان مريادائن
جو پالن ڪرڻو ڀوندو؟ گھر جو وڏو ٿيڻ ڪو
سَوَلو ڪم ناهي؟

زمانو ٿي اهڙو آ

ڪرشن مسرور

سارن ٿي ته سڀ منهنجا ڪم راس ٿيا آهن.
اسان مان ڪوبه جڏهن ڪنهن اُلجھن
۾ ڦاٿو آهي تڏهن هن جي ٿي مدد وٺي ٻار
پيو آهي. مونکي تعجب لڳو ته اهڙي عقل
جي اڪابر کي ڪهڙي صلاح ڏيان؟ هن
پنهنجن جون مشڪلاتون ۽ سمسپائون منهنجي
آڏو رکيون. تڏهن مون ڏٺو ته عمر جي پوئين
پراڻ ۾ اڃا سمسپائون سڀ جي سامهون
آهن. گھر گهرستي جي جوابداري مٿ
ماڻھ، سين سڄڻ، شادين غمين کي نباحڻ
جي جوابداري وڏي ماڻھو جي آهي. نياڻين
سمائين نبيڪي بڌي ۾ ڏي وٺڻ ڪي
جوابداري به وڏي کي نباحڻي آهي، ڇو ته
انهيءَ کان منهن موڙڻ گھر جي بدنامي ۽
عزت کي نقصان رسندو. اڃا جوابداريون
نباحڻ لاءِ وڏي کي معاشي افراڻي ڪپي.
پرسرام پنهنجي پٽن کي پئسو ڏوڪڙ، مال
ملڪيت، ڏنڊا ڌاڙيون ڏيئي ڇڏيا هئا، پاڻ
فارخ ٿي ويٺو هو. ستن اٺ سال جي
عمر ۾ ڪيڏانهن وڃي؟ ڏي ۽ پيڻ، پوئي
پوئي، ڏوهڻي ڏوهڻي کي به پٽن کان وٺي

ننهن ڏينهن منهنجو لنگوٽيو يار
پرسرام مون وٽ ڪهي آيو. خوش خبري آبت
کان پوءِ احوال ڏيندي هن ٻڌايو ته هو
گھڻن ڏينهن کان پريشان آهي ۽ مون کان
صلاح وٺڻ آيو هو. مون سوچيو هن عاقل ماڻھو
کي مان ڪهڙي صلاح ڏيئي ٿو سگهان؟ هن
جهڙو سٺو ماڻھو سنڌين ۾ ڪو ورتو هوندو.
سنڌ ۾ سندس لکن جو ڪاروبار هو. هن جي
پيٽ ۾ مون پاڻ کي اٽاڙي ٿي سمجهو.
چڻا چڻا هوشيار ماڻھو به هن جي صلاح جا
محتاج هئا. هوشيار اهڙو جو منهن زباني
ڪيترا ڏکيا حساب هو آساني سان سٺي
ويندو آهي. وڏا وڏا آرچيڪيٽڪس ۽
انجنيئر به هن جي اڳيان ٿڪا لڳندا آهن.
نقشو ڏسي ئي ٻڌائيندو ته اُن جاءِ ۾
ڪيتريون بيرون، سيمينٽ، ريتي، واري،
لڪڙي لڳندي يا نجيل مڪان ۾ ٻڌائي
سگهندو ته مڪان ۾ ڪيترو مٿيريل لڳو
آهي. سندس آزمودنو ۽ دليل اهڙا ورندار
هوندا آهن جو گھڻا سٺا هن جي دليلن
جو داد ڏيندا آهن. هن جي سوجهه ٻوجهه

ڪش چند مسرور.
محڪم آباد، ۱۹۲۰.۶.۲۰
۲۸/۱، پلسڪر ڪالوني، ڀنڊور-۲۵۲۰۰۲، ايس. پي.

نالو
حس
پتو

تڏهن ڏٺي سگهي. اُن ڪري ذرا نراش هو.
رستو ڳولھڻ لاءِ مون وٽ آيو هو پر مان به
انهيءَ بيماري جو شڪار هوس.

جئن جئن عمر وڌي ٿي ماڻهو جي
شڪتي گھٽجي ٿي. ماڻهو جوابدارين کان
چوٽڪارو ڀائڻ چاهي ٿو. موه کان ڪنارو
ڪرڻ چاهي ٿو، پر گرهستي جي نٻاهڻ جي
جوابداري وڌي ٿي. جوابدارين نٻاهڻ لاءِ
پتن اڳيان هٿ ڦهلائڻا پون ٿا.

عمر جي پهرين پراڻ ۾ ماڻهو
سنگهرش شيل هوندو آهي. زندگيءَ جيئن
جو حسين سپنو هوندو آهي. ٻارن کي ڪجهه
ٻڌائڻ جا خواب هوندا آهن. گرهست کي
سڪي ڏسڻ جي تمنا هوندي آهي. تنهن
ڪري هو دولت ڪٺي ڪرڻ جي نشي ۾ هن
کي کاڌو پيتو، ننڊ آرام ڪجهه منو نه لڳندو
آهي. هن جي آڏو صرف مستقبل هوندو
آهي.

پرسرام ۾ به اهي گڻ ۽ تمنائون
هيون، تنهن ڪري هن نه رات ڏني نه
ڏينهن هن پنهنجي صحت جو خيال نه
رکيو. جتي مليو تن تي کاڌو، نه مليو ته نه
سهي. هن کي جُئون هو ته هڪ وار وڏو
مالدار ٿيو؟ هو اُن ۾ سڦل پڻ ٿيو. ڀنڊور ۾
جايون جڳهيون، تيل ميل، ڌنڌا ڌاڙيون،
مارڪيٽ ۾ سٺي ساڪه هئي. واپارين ۾
سرمور ليکيو ويندو هو. هن کي ڪوبه گھمند
ڪونه هو. سڀ سان پال پلائيندو هو. پر اڄ
زندگيءَ مان نراش آهي. هن ڪٿي مان
ماسو ڪيو، اُن تي به سندس اڌڪار
نه. هو پنهنجي مرضي سان ڪجهه
به نٿو سگهي. هن جو پتن تي اڌڪار
نه. هو اڃا به چاهين ٿا ته ”بابو ڪو

ڪم چونه ٿو ڪري؟“ اڄ مون وٽ اٺ
ڪم لاءِ آيو هو. ڪٿي منشيگيري يا منب
وٺي ڏيان. هو هن عمر ۾ به پيرن تي بي
ٿو چاهي؟ زندگي عزت سان گذارڻ
چاهي؟ هو پتن کي تڪليف ڏيڻ لاءِ به نه
ڪونهي، نه هنن سان ٽڪر کائڻ ٿو چاهي
گهر جي بدنامي کان به ڊڄي ٿو؟ ڪٿي ه
جي اولاد کي نه ڪنڊا ڪيڏا پون؟

پرسرام کي ڇهه ڏيئر ۽ ٻه پٽ آهن.
ڇهن ڏيئرن کي ڇا نه ڪپي؟ ڏڻ وار جي
ڊپ کان ته هن چوڪريون ٻاهر پرڻائي
ڪڍيون. پر تڏهن به چوڪريون ۽ ٻار ٻاٻي
جي گهر ته اينديون؟ پوءِ اهڙو ڪهڙو ڀي
آهي جو چوڪرين ۽ سندن ٻارن کي ڪجهه
نه ڏيئي سگهي ۽ خوش رهي سگهي؟
چوڪرين ۽ سندن ٻارن کي ڏيڻ به چاهي ته
!هو ڪري نٿو سگهي؟ تنهن ڪري هو
منجهي پيو آهي ته نيٺ ڇا ڪري؟

هر گهر جي وڏي سان اهي سمبائون
آهن؟ ڪم ڪري نٿو سگهي؟ ڪورٽ ۾ وڃي
نٿو سگهي؟ نيڪي ٻڌي ۾، سين سڄڻ سان
منهن کيس ڏيڻو آهي؟ ڪنهن کي هي بي
انصافي جي دانهن نٿو ڪري سگهي.
دنياداري کي به منهن ڏيڻو اٿس. ڪنهن
سان فرياد ڪري؟ ڪير مدد ڪرڻ وارو
آهي؟ اهي سڀ سوال آهن جنهن جو ڪنهن
وٽ جواب ڪونهي؟ هن کي ٽي سور پيئڻو
آهي. منو پاڻو ڪري سهڻو آهي؟ پنهنجو
زهر پيئڻو آهي؟ گهر جي وڏي هئڻ جي
ناتي !هو سڀ سهڻو پوندو؟ مان مريادائن
جو پالن ڪرڻو پوندو؟ گهر جو وڏو ٿيڻ ڪو
سَوَلو ڪم ناهي؟

سيناڀتي هيو جنهن عربن جو ڳاٽ سنسار ۾
اونڃو ڪيو. هن کي اُن لاءِ انعام اڪرام
ملڻ ڪپندا هيا نه ڪم دشمن جي ڏيءَ جي
ڪوڙي چنڀيءَ تي هن
کي موت جي سزا ملڻ
ڪپندي هئي.

(۶) ٿوري دير لاءِ

قبول به ڪجي ته خليفو
رات جي وقت شراب
جي ۽ ڪام جي نشي ۾
انڌو هيو اُن ڪري
سوريه ديوي جي

شڪايت تي هڪدم بنا چاچ جوح جي حڪم
جاري ڪيائين. ٻئي ڏينهن، ٽئين ڏينهن،
چوٿين ڏينهن ڪڏهن ته سندس نشو ٿنو
هوندو، اُن وقت ڇو ڪين سوچيائين ته مون
هي ڪهڙو نه غلط ڪم ڪيو آهي؟ اهڙو
ڪهڙو ڪم عقل بادشاهه هوندو جيڪو
پنهنجي وير سيناڀتي کي ههڙي ريت
مارائيندو؟ ڇا خليفي ۾ ذرو به عقل نه هيو.
آءٌ سمجهان ٿو خليفي کي اهڙو مورڪ
سمجهڻ سندس اڀمان ڪرڻ برابر ٿيندو.

(۷) سنڌ ۽ عربستان جي وچ ۾ وڏو پنڌ
آهي. ٻئي ملڪ پاڻ ۾ پاڙيسري نه آهن.
اُن وقت نه هيا هو اُتي جهاز نه هئي ريل نه
واٽرليس ۽ نه ڪار، اُن ڪري خليفي جو
پروانو محمد بن قاسم کي پهچڻ ۾ ضرور
ڪي ڏينهن لڳا هوندا. جي خليفي اهڙي
غلطي رات جو ڪئي هجي ها ته ضرور ٻئي
ڏينهن تي پيو قاصد ڊوڙائي پنهنجو

بن قاسم نه ته نڪاح ڪيو ۽ نه وري لاڏي
جن کي هٿ آئي. هن ته ٻين سان گڏ جوهر
ڪيو هيو. اهڙي ريت ڏاهر جي ڏيئرن جو

قصو به کيس بدنام
ڪرڻ جي ارادي کان
جوڙيو ويو آهي -
ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ
پنهنجي ڪتاب جي
صفح ۲۹۱-۲۹۲ تي
لکيو آهي ته ڏاهر جي
ڀائيڄي حسينا جي
باري ۾ فتح نامي ۾ ڏنل

روايت بلڪل غير معتبر معلوم ٿئي ٿي. هي
بيان به هڪ افسانو آهي. جڏهين سيني
عورتن جي باري ۾ فتح نامي ۾ ڏنل
حقيقتون غلط آهن ته ڏاهر جي ڏيئرن جي
باري ۾ به حقيقتون غلط هئڻ ڪن.

(۲) بغداد شهر جڏهن وجود ۾ ٿي
ڪونه هيو ته ڏاهر جي ڏيئرن کي بغداد
موڪلڻ جي ٻالھ به غلط آهي.

(۳) خليفو اُن وقت اسلامي دنيا جو
سرمو رهيو تنهن کي اهڙو چسو ۽ مورڪ نه
سمجهڻ ڪپي، جيڪو دشمن جي ڏيئرن جي
هڪ گفٽي تي بنا ڪنهن سوچ ويچار جي
پنهنجي اُن وقت سڀ کان وڌيڪ قابل
سيناڀتيءَ کي مارڻ جو حڪم ڏيندو.

(۴) محمد بن قاسم عربن لاءِ املهه
جبرو هيو ڇاڪاڻ ته محمد بن قاسم کان
اڳ ۱۱ دفع جيڪي جنگيون عرب حارائي
چڪا هيا اُها جنگ هن عربن کي کٽي ڏني.
(۵) محمد بن قاسم ئي پهريون عرب

بھريون حڪمر رد ڪري ها.

افسانو ٺاهي لکيو اٿن.

(۸) سندرتا جي ڪمي عرب ڇوڪرين
خاص ڪري ايرانين ۾ ڪونه هئي ۽ نه هن
قت تي آهي. آءُ نٿو سمجھان ته سوريه
ديوي يا ڀرمل ديوي عرب ڇوڪرين ايرانين
مان وڌيڪ اهڙي حسين ٿي نه ٿي سگهي
جو خليفي جي گم ٿي پئي جو غش کائي
ڪري پيو ۽ هوش حواس وڃائي ويٺو؟

(۹) محمد بن قاسم حجاج جو ناني

بيو. سندس سوٽ به هيو. جي محمد بن
قاسم کي مارائڻ جو حڪم نڪري ها ته هو
خليفي وٽ ڊوڙي وڃي! هو حڪم رد ڪرائي
تا.

(۱۰) محمد بن قاسم به اهڙو مورڪ

سيناڀتي ڪونه هو جو هزارين ميل پري سنڌ
۾ مليل بادشاهت کي نوڪر هڻي خليفي جي
حڪم تي پاڻ کي ڊڳي جي ڪل ۾ پورائي
سندوق ۾ بند ڪرائي خليفي وٽ پنهنجو
مڙهه موڪلي. حقيقت اها آهي ته مسلمان
ادشاهتن جي اٽھاس ۾ ڪنهن به حاڪم
کي مارائي ڪان سواءِ سنا ڪونه ڇڏي آهي.
هڙا وفادار سيناڀتي مسلمان اٽھاس ۾ ڪونه
لندا.

انهن سڀني ٻالھين تي ويچار ڪرڻ
مان پوءِ هر ٻڌيمان شخص اُن نتيجي تي
هچندو ته داهر جي ڏيئرن جي باري ۾
مرن ڳوڙا هنيا آهن. ڪوڙي ۽ بي بنياد

شري ٺاڪرداس ورما هڪ پستڪ سنه
۱۹۳۶ ڇپرايو هيو. پستڪ جو نالو آهي -
”ٺاڪمھاراجا داهر سين“ ۽ اُن جي صفح
۱۷ تي لکيل حقيقت مونکي صڪيح ٿي
لڳي، هو صاحب لکي ٿو ته، ”مونکي جيڪي
حقيقتون مليون آهن تن مان معلوم ٿو ٿئي
ته الور ۾ ئي لڙائي ختم ٿي ويئي هئي ۽
اُن الور جي لڙائيءَ ۾ محمد بن قاسم
مارجي ويو هيو.“

مھاراجا داهر سين جي ڏيئرن جي
باري ۾ شري ٺاڪرداس ورما لکي ٿو ته سنڌ
پتن کان پوءِ ڀُوراج جئسنگھ طرفان هلايل
سنڌ مڪتي جي ڀڌ کي سڦل بڻائڻ لاءِ ٻئي
راجڪماريون سنياڀيون بڻجي ڳوٺ ڳوٺ
۾ رٿن ڪري سوتنترتا سينانين جي ڀرتي
ڪرڻ لڳيون.

مونکي شري ٺاڪرداس ورما جي ٻالھ
صحي ٿي لڳي. مھاراجا داهر سين جون
ڏيئر محمد بن قاسم جي هٿ ڪونه آيون
هيون نه وري محمد بن قاسم پاڻ کي
جيئري ڊڳي جي ڪل ۾ بند ڪرايو. اهي
ڳوڙا اعتبار جوڳا نه آهن. اچو ته اٽھاس
کي وري لکون. غلط ۽ ڪوڙي اٽھاس کي
هٽائي سڄو ۽ صحي اٽھاس جڳهه کي
پڙهايون. اها ذميوار سنڌين مٿان آهي.

بن قاسم نه ته نڪاح ڪيو ۽ نه وري لڏي
هن کي هٿ آئي. هن ته ٻين سان گڏ جوهر
ڪيو هيو. اهڙي ريت ڊاڪر جي ڌيئرن جو

قصو به کيس بدنام
ڪرڻ جي ارادي کان
حوڙيو ويو آهي -
ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ
پنهنجي ڪتاب جي
صفح ۲۹۱-۲۹۲ تي
لکيو آهي ته ڊاڪر جي
پالڻجي حسينا جي
باري ۾ فتح نامي ۾ ڏنل

روايت بلڪل غير معتبر معلوم ٿئي ٿي. هي
بيان به هڪ افسانو آهي. جڏهن سڀني
عورتن جي باري ۾ فتح نامي ۾ ڏنل
حقيقتون غلط آهن ته ڊاڪر جي ڌيئرن جي
باري ۾ به حقيقتون غلط هئڻ کپن.

(۲) بغداد شهر جڏهن وجود ۾ ئي
ڪونه هيو ته ڊاڪر جي ڌيئرن کي بغداد
موڪلڻ جي ڳالهه به غلط آهي.

(۳) خليفو اُن وقت اسلامي دنيا جو
سرمرهيو تنهن کي اهڙو چسو ۽ مورڪ نه
سمجهڻ کپي، جيڪو دشمن جي ڌيئرن جي
هڪ گفٽي تي بنا ڪنهن سوح وڇاڙ جي
پنهنجي اُن وقت سڀ کان وڌيڪ قابل
سيناڻي ۽ کي مارڻ جو حڪم ڏيندو.

(۴) محمد بن قاسم عربن لاءِ املڪه
هيرو هيو ڇاڪاڻ ته محمد بن قاسم کان
اڳ ۱۱ دفع جيڪي جنگيون عرب هارائي
چڪا هيا اُها جنگ هن عربن کي کٽي ڏني.
(۵) محمد بن قاسم ئي پهريون عرب

سيناڻي هيو جنهن عربن جو ڳاٺ سنسار ۾
اونچو ڪيو. هن کي اُن لاءِ انعام اڪرام
ملڻ ڪيندا هيا نه ڪه دشمن جي ڌيءُ جي
ڪوڙي چغلي ۽ تي هن
کي موت جي سزا ملڻ
ڪيندي هئي.

(۶) ٿوري دير لاءِ
قبول به ڪجي ته خليفو
رات جي وقت شراب
جي ۽ ڪام جي نشي ۾
انڌو هيو اُن ڪري
سوريه ديوي شي

شڪايت تي هڪدم بنا جاح جوج جي حڪم
جاري ڪيائين. ٻئي ڏينهن، ٽئين ڏينهن،
چوٿين ڏينهن ڪڏهن ته سندس نشو ٿڌو
هوندو، اُن وقت چو ڪين سوچيائين ته مون
هي ڪهڙو نه غلط ڪم ڪيو آهي؟ اهڙو
ڪهڙو ڪم عقل بادشاهه هوندو هيڪو
پنهنجي وير سيناڻي کي هڙي ريت
مارائيندو؟ ڇا خليفي ۾ ڏرو به عقل نه هيو،
آءٌ سمجهان ٿو خليفي کي اهڙو مورڪ
سمجهڻ سندس ايمان ڪرڻ برابر ٿيندو.

(۷) سنڌ ۽ عربستان جي وچ ۾ وڏو پنڌ
آهي. ٻئي ملڪ پاڻ ۾ پاڙيسري نه آهن.
اُن وقت نه هيا هواڻي جهاز نه هئي ريل نه
واٽرليس ۽ نه تار، اُن ڪري خليفي جو
پروانو محمد بن قاسم کي پهچڻ ۾ ضرور
ڪي ڏينهن لڳا هوندا. جي خليفي اهڙي
غلطي رات جو ڪئي هجي ها ته ضرور ٻئي
ڏينهن تي ٻيو قاصد ڊوڙائي پنهنجو

گهراڻي ننڍي ستعلق اِشارو ڪيائين ته هن کي وڃي سنڀاليو جيئن هن کي وهاري کولي خليفي ڏانهن نهاريو ته خليفو سندس حسن جو ڪمال ۽ جمال ڏسي چريو ٿي پيو ۽ سندس خونخوار نازو ادا هن جي دل کان صبر ڪسي ورتو. سريا ديويءَ کي هٿ وڃي پاڻ ڏانهن ڇڪيائين ته سريا ديوي اُتي کڙي ٿي ۽ کيس چيائين ته بادشاهه سلامت رهي آءُ غلام بادشاهه جي خلوت جي لائق نه ٿي ٿي سڳيان ڇاڪاڻ ته امير عادل عماد الدين محمد بن قاسم اسان کي ٿي ڏينهن پاڻ وقت رکي پوءِ دارا لڳاقت جي خدمت ۾ موڪليو آهي شايد توهان جو دستور ائين آهي. بادشاهن لاءِ هيءَ خواري جائز نه آهي.

خليفي تي اُن وقت عشق تمام غالب ٿي چڪو هيو ۽ صبر جي مهار سندس هٿ مان نڪري چڪي هئي تنهن ڪري انهيءَ غيرت کان کيس تحقيق ۽ غيرت جي ڇاڄ جوڇ جي طاقت نه رهي ۽ هڪ دم ڪاغذ ۽ قلم گهراڻي پنهنجي هٿ سان پروانو لکيائين ته محمد بن قاسم جتي به پهتو هجي ته کيس گهرجي ته پاڻ کي ڪڇي ڪل ۾ بند ڪري دارا لڳاقت ڏانهن واپس ٿئي.

محمد بن قاسم کي جڏهن هيءَ خبر ملي اوڏاڀر جي شهر ۾ پهتو تڏهن سندس چوڻ تي کيس ڪڇي ڇمڙي ۾ بند ڪري محمد بن قاسم جان خدا پاڪ جي حوالي ڪئي. ڊاڪٽر بلوچ پنهنجي ڪتاب جي

صفحہ ۵۳۵ تي لکي ٿو ته ”جيڪا حقايد محمد بن قاسم جي گرفتاريءَ ۽ موت بابت ڏنل آهي سا هڪ محض ڏند ڪٿا آهي جنهن جو آڳاٽن تاريخي ڪتابن ۾ ذرو جيترو به ذڪر ڪونه آهي. هي محض هڪ افسانو آهي جنهنجو بنياد محمد بن قاسم بابت ٻڌل مقامي ڏند ڪٿائن تي رکيل آهي. ڪنهن شخص هيءَ ڏند ڪٿا فتحنامي ۾ شامل ڪئي آهي (صفحہ ۵۳۶). اُن وقت بغداد شهر ٻڌو ٿي ڪون ويو هيو. بغداد شهر اُن کان ۲۰ سال پوءِ وجود ۾ آيو. اُن وقت خليفو دمشق ۾ رهندو هيو. محمد بن قاسم جو موت سياسي اُٿل پٿل ۽ شخصي انتقام سبب ٿيو. عربي تاريخن ۾ ڪٿي به داهر جي ڌيئرن کي ڀت ۾ پورائڻ جو ذڪر نه آهي (صفحہ ۵۳۷). صفحہ ۵۰۶ تي لکي ٿو ته داهر جون ڪي ڌيئر گرفتار ٿين ها ته عرب مورخ اُن اهم واقع جو ضرور ذڪر ڪن ها مگر ڪنهن به عربي تاريخ ۾ اهڙو ذڪر ڪونهي، اُن ڪري اِهي حڪايتون ۽ بيان محض اقاويل ۽ ڏند ڪٿائون ئي سمجهڻ ڪپن. ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ جيڪي به ڪارڻ ۽ دليل ڏنا آهن، حوالا ڏنا آهن. اُنهن کان سواءِ ٻين هيٺين ڳالهين تي غور ڪرڻ ضروري آهي.

(۱) عرب اِتهاڪارن مهاراجا داهر کي بدنام ڪرڻ لاءِ انيڪ ڪوڙ ڪٽيا آهن جهڙو ڪ داهر جي پيٽ سان شادي، داهر جي ماءُ بابت غلط بياني، داهر جي پٽني بابت نسورو ڪوڙ لاڏي عمر ۾ محمد بن قاسم جي ڏاڏي برابر هئي. اُن سان محمد

لکيل ڪتاب بہ پڙهيا آهن، اُنهن ڪڏهين بہ مٿئين ڪهاڻي کي وريڪ جي تارازي ۾ ڪونه توريو آهي. جيئن طوطي کي ڪا ڳالهه رٿائي ويندي آهي ۽ هو اها ساڳي رٿيل ڳالهه وري وري پيو دهرائيندو آهي، نيڪ اُن ريت ڀارت جي اُتھاسڪارن عربن جي اُن ڪوڙي ڳالهه جو پنهنجي ڪتابن ۾ نقل ڪيو آهي، دڪ جي ڳالهه اها به آهي ته اسڪولن ۾ ڪاليجن ۾ جيڪي اُتھاس ڪا پستڪ پڙهيا پيا وڃن اُنهن ۾ به اها ساڳي ڳالهه لکيل آهي. ڀارت جي آزاديءَ کان پوءِ ۵۲ سالن تائين ڪوڙو اُتھاس پڙهائڻ چالو رهيو آهي. صحتي ۽ سچو اُتھاس ڄاڻڻ لاءِ ڪابه ڪوشش اڃا تائين ڪونه ٿي آهي شايد يار تيم اُتھاسڪارن کي اُن ڳالهه تي فخر ٿو محسوس ٿئي ته اسان جي راجڪمارين ترڪيب سان ديش جي دشمنن کان اُن ريت بدلو ورتو.

سنڌي ادبي بورڊ پاڪستان طرفان ڇپج نامو وري لکائڻ لاءِ سنڌ جي اُتھاسڪ ڪوڄنبڪ ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ کي مقرر ڪيو ۽ هن جو لکيل ڇپج نامو عرف فتح نامو سنڌ کي سنه ۱۹۵۴ ۾ وري نئي سر ڇپايو ويو آهي. ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ اُن حقيقت کي ڪوڙو سڏيو آهي ۽ پوءِ جي جوڙيل حقيقت ڪري مڪيو آهي، اُن لاءِ هن پنهنجا پنهنجا دليل ڏنا آهن. سندس ڪتاب مان آءٌ حوالا ٿو پيش ڪريان. هو پنهنجي ڪتاب جي صفحہ ۲۰۲ تي لکي ٿو ته:

”پوءِ حُدهين غنيمتون ۽ غلام محمد

بن قاسم جي اڳيان آندائون ۽ حر ڪ جو احوال معلوم ڪيائون تڏهين معلوم ٿيو ته داهر جي زال لڏي ڦلج ۾ آهي. داهر جون ٻه ڌيئرن پڻ ٻين زالن وچ ۾ منحن ڏيکيو بڻيون آهن جن کي هڪ خادم جي حوالي ڪري جدا واريائين. ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ پنهنجي پستڪ ”فتح نامو سنڌ“ جي صفحہ ۲۶۲-۲۶۳ تي اُن قصي جو ذڪر هن ريت ڪيو آهي.

محمد بن عالي ۽ ابواسحق مدائني هن ريت روايت ڪئي آهي ته راجا داهر جي ڪٽل ٿيڻ وقت سندس خرم سراءِ مان هنجون ٻه ڪنواريون ڌيئرون گرفتار ٿي آيون هيون جي محمد بن قاسم حشي غلامت هُتان، بغداد ڏانهن دار - ال خلافت جي درگاهه ۾ موڪلي ڏنيون هيون. وقت جي خليفي غمخواري خاطر کين خرم سراءِ جي حوالي ڪيو ته ڪي ڏينهن آرام ڪري خلوت جي لائق ٿين. ڪن ڏينهن کان پوءِ خليفي جي مبارڪ دل ٿي آئي ۽ رات جو پنهنجي کي حاضر رهن جو حڪم ڏنائين. خليفي وليد بن عبدالملڪ ترحمان کان پڇيو ته معلوم ڪر ته هنن مان وڏي ڪير آهي ته اُنهيءَ کي روڪيو وڃي ۽ سندس ٻي ڀيڻ کي وري ڪنهن ٻئي وقت تي گهرائجو. ترحمان خدمت گار پهريائين ته اُنهن کان نالا پڇيا. وڏي ڀيو ته منهنجو نالو ”سريا ديو“ (نوٽ: - ترحمان کي شايد سوريه ديوي نالو سمجهه ۾ نه آيو ٿو ڏسجي جو هن سريا ديو ڪري ٻُڌايو. لڳلڪ). ننڍي ڀيو ته منحن جو نالو ڀرمل ديوي آهي. وڏيءَ کي

سنڌو پتي مهاراجا داهر سين جون ڏيئر

سوريه ديوي ۽ پرمل ديوي

ڊاڪٽر نانڪرام ايسراڻي

ڏنائين ته محمد بن قاسم جتي به هجي
اُتي پاڻ کي جيئري ڏيڻ جي ڪل ۾ پوراڻي
مون وٽ اچي پيش ٿئي. محمد بن قاسم
اهو حڪم ملنديئي حڪم جي پوئواري
ڪندي پاڻ کي ڏيڻ جي ڪل ۾ پوراڻي
خليفي ڏانهن روانو ٿيو ۽ رستي ۾ ئي مري
ويو. جڏهين اها خبر خليفي کي پيئي
تڏهين هن کي ڏاڍو افسوس ٿيو. هن کي
داهر جي ڪنڀائن چيو ته هي خليفا اسان
محمد بن قاسم کان انتقام وٺڻ لاءِ توکي
بيوقوف بڻائڻ لاءِ ڪوڙ ٻالهايو. پوءِ خليفي
انهن ٻنهي ڪنڀائن کي پٽ ۾ جيئري ٿي
پوراڻي ڇڏيو.

اها ڪهاڻي پڙهڻ سان ئي هڪدم
بيهودي بي بنياد ۽ ڪوڙي پيئي لڳي.
افسوس آهي ته هن وقت تائين ڀارت جي
ڪنهن به اتهاسڪار اُن من گهڙنت ڪهاڻي
جي سچ ۽ ڪوڙ کي پرکڻ لاءِ ڪابه ڪوشش
نه ڪئي آهي. مون وڏن وڏن ودوانن جا

سنڌو پتي مهاراجا داهر سين کي به
سندر ڏيئر هيون، هڪ جو نالو هيو پرمل
ديوي ۽ ٻي جو نالو هيو سوريه ديوي. جڏهن
محمد بن قاسم سنڌ مٿان ڪاهه ڪئي هئي
تڏهن انهن ٻنهي ڪنڀائن جي چوپن جي
ڪلي کلي چڪي هئي. عرب ليکڪ لکن ٿا
ته راجا داهر سين جي لڙائي ۾ هارائڻ کان
پوءِ محمد بن قاسم کي اهي ٻئي ڪنڀائون
۽ سندن ماتا مهاراڻي لاڏي محل ۾ هت
آيون. محمد بن قاسم راڻي لاڏي سان ته
خود ووايه ڪيو پر داهر جي ٻنهي ڏيئرن
کي خليفي جي حرم ۾ رکڻ لاءِ بغداد
موڪلي ڏنائين. جڏهين رات جو خليفي جو
انهن ڪنڀائن سان مڪاميلو ٿيو تڏهين انهن
ڪنڀائن کيس شڪايت ڪئي ته اي خليفا
اسان کي هت نه لاهه- ترس- محمد بن قاسم
اسان کي هت موڪلڻ کان اڳ ئي پٽت
ڪري ڇڏيو آهي. اها ٻالهه ٻڌندي ئي
خليفي جو پارو گرم ٿي ويو ۽ هڪدم حڪم

ڊاڪٽر نانڪرام ايسراڻي.	:	نالو
ميان جو ٻوٽ، تملقو شڪارپور.	:	جنم
پنڃ.	:	چاپيل ڪتاب
انڊو وڪيٽ.	:	پيشو
پوسٽ باڪس ۸۹، سنڌ ڪنور رام بازار،	:	پتو
اڄمير-۲۰۵۰۰۱.	:	

سڀ چوندا ته ٻي ويدن ته نه آنرمل سان
سنڌ سنڌيت لئه چريو آهي، ٻيو ڪجهه
ڪونهي.

واسديو سنڌي ساهتيه ۾ پنهنجي
طرفان اصولڪيون اڻڪانگيون پڻ پيش
ڪيون آهن. سندس اصولڪين اڻڪانگن
جا ئي مجموعا شايع ٿيل آهن (i) ٻوڙا آچي
مڙيا (ii) بنا ڏيتي لپتيءَ شادي (iii) سس
ڙي سس، انهن نائڪن جا اٺيڪ شوز ٿي
چڪا آهن.

ٻوڙا آچي مڙيا ۾ شامل جڳهڙو
اڻڪانگيءَ ۾ پهاڪن ۽ محاورن جي جيڪا
پلٽ پلٽان ڪئي اٿس اها ڏسڻ ۽ ٻڌڻ وٺان
آهي.

هن هڪ هڪ اڻڪانگيءَ ۾ ڪو نه
ڪو مسئلو ڪنڀو آهي. لڳيتو واسديو نرمل
جڪو ۱۹۹۹ جي جون مهني ۾ لاڏو لاڏي
آڻيندو پر (نه فصلو نائڪ) پيش ڪيو آهي
اهو جڏهن سنڌي رنگه منج تي ايندو ۽
تنهن کان پوءِ جڏهن انهيءَ جو ترجمو ٻين
ٻولين ۾ ٿيندو ۽ رنگه منج تي الڳ الڳ
پارٽيه يا ساڻن ۾ منجهت ٿيندو تڏهن اُهي
پاشاپاشي جڏهن واسديو جي ٻلي ٺهريندا
تڏهن سنڌي نائڪن جو آيو پروفيسر
منگهارام ملڪاڻي به سر ڳڻ ڏام مان ٿيليلون
سهي وڌايون ڏيندو ته واسديو

ٻلو ڪم ڪيو ٿيئي.

واسديو نرمل ٻين ٻولين جا نائڪ
سنڌيءَ ۾ اُلتو ڪري پيش ڪيا آهن.
ممبئيءَ ۾ جيڪي به سنڌين جا ٿيٽر گروپ
هئا يا آهن، ڌري گھٽ اُنهن سڀني سان
هن جو واسطو پئي رهيو آهي. ٻين ٻولين
مان ترجمو ڪرڻ کان وڌيڪ اُنهن جو اُلتو
ڪرڻ وڌيڪ بهتر سمجهندو آهي. سندس
وشواس آهي ته اُلتو ڪرڻ سان مناسب قبر
قار ڪري اُنهيءَ نائڪ کي سنڌي رنگت
ڏيئي ٿي سگهجي.

ضرورت آهه نئين ٽهيءَ کي سنڌي
ٻولي سنڌي ساهت ۽ سنسڪرتيءَ کان واقف
ڪرڻ جي ۽ انهيءَ لاءِ سڀ کان بهتر اُپاءُ
آهي ته پنهنجي گهر کي سنڀاليون - نيئن
ٽهيءَ سان سنڌيءَ ۾ ٻالهيون ۽ اُنهن کي
سنڌ جي اُتھاس، سنڌ جي جاگرافيءَ کان
واقف ڪرايون. ٻلي ڪم ديوناڙيءَ ۾ لکڻ
پڙهڻ جي چوٽ ڏيون.

ٻھو مڪي شخصيت جو ڌڻي واسديو نرمل

جهمون ڇڳاڻي

وسرن سنڌ جا نظارا. هن ليکڪ ۾ انهيءَ
واسديو نرمل جو ئي ذڪر ڪيو ويو آهي
جنهن پنهنجي لاءِ خود چيو آهي ته
هن جي ڳالهه نه دل ۾ ڪڍو
نرمل آهي مست ملنگ

انجنيئرنگ ۾ گريجوئيٽ نرمل
ممبئي ميونيڪسپل ڪارپوريشن جي چيف
انجنيئر جي اعليٰ عهدي تان رٽائر ٿيو.
پر جيءَ ۾ لڳل سنڌيت جي جھوڙيءَ سبب،
پاشا پاشي هن سان گڏجنڊو ۽ هنديءَ يا
انگريزيءَ ۾ ڳالهائيندو ته نهه ڀڄ چوندس؛
مون سان سنڌيءَ ۾ ڳالههءَ
پوءِ ڀلي چئڻ ٻوڏ ۽ قوت
اڄ سنڌي شاعرن ۾ واسديو نرمل جو
نالو ڪافي عزت ۽ اعترام سان ورتو ويندو
آهي ڇو ته :

منهنجو سر تنهنجي سان پيارا ملي جڏهن
گيت اسانجو مڌر ترانو بڻي تڏهن
دوردرشن تي جڏهن گهڻشيام
واسواڻيءَ جو ڳاتل گيت جيڪو نريندر
هيراواڻيءَ تي فلمايو ويو آهي، اسين
جڏهن ٻڌندا آهيون ته فخر سان اسانجي
ڇاتي ٽنڊي پوندي آهي. پر اسان اهو ڄاڻڻ
جي ڪڏهن ڪوشش ئي نه ڪئي آهي ته
اهڙو مڌر گيت سنڌيءَ جي ڪهڙي گيتڪار
لکيو آهي. اها قدر شناسيءَ واري ڪلا
اسانجي وريشنٽر ساهتيڪار گوبند مالهيءَ
۾ راهه جي آهي. ڀڳونتيءَ ناواڻي جي
گيت سنگيت جو پروگرام پيش ڪندي
چوندا هئا، هاڻي ڀڳونتي ناواڻي هند ۽ سنڌ
جي حاڪاري شاعر واسديو نرمل جو گيت
پيش ڪندي جنهنجا ٻول آهن، آلا مون نٿا

جهمون ڇڳاڻي
حيدرآباد، سنڌ، ۱۹۲۰.۹.۵.
۲.
سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ ۽ سنڌي اڪاڊمي دهلي.
ريجنل انسٽيٽوٽ آف ايڊيوڪيشن ڀوپال، ايم. ٻي.
جي. ۱. رام لچمن نواس، بئراج، ڀوپال - ۴۶۲۰۲۰.

نالو
جنم
ڇپيل ڪتاب
انعام
پيشو
پتو

محمد بن قاسم يا غزنويء جو قهار محمود،
دھليءَ جو حاڪم خلجي يا مغل، افغانستان
جو پاڇوڪڙ ارغون خان بابر خان يا شاه
شجاع، دوه ڪندڙ فرنگي يا ڪٽر ليگي.

سنڌ جي تاريخ پڙهي ڏسجي ته جنگه
ته ڪا ڪانه لڳي، سدائين ڪوس هو.

سنڌين کي ياد آهي آکاڻي درخت جي
۽ ڪاٺي جي، ۽ طوفان ۾ درخت جو پاڙن
کان پٽڻ ۽ جهڪندڙ ڪاٺي جي سلامتيءَ
جي. هو چوندا ته جي نهن سان ڀڄي ته
ڪاٺي ڇو ڪم آڻجي. ڏنو پٽ ڇڻي جو.
ڏيئي ڇڏائجي ته وڙهجي ڇو، ڪو ٻي
لاهي ته ڪٿي وري مٽي تي رڪجي ماڻ ميه
۾.

ٻاڙي ۾ ڪو ڪٽجي ته پنهنجو در
ڪُلف سان بند ڪري ڇڏڻ سنڌيءَ جو مڙڪ.
اڻن ڇوڻ ته سنڌي واپاري قوم آهن،
تنهنڪري ڊول ۽ ٺاه، نمرتا ۽ اٽڪل بازي،
انهن لاءِ ضروري آهن ۽ ضد ۽ ويڙهه
نقصانڪار. سنڌين کان گجراتي واپار ۾
اڪابر آهن، پر انهن اُهي فولادي ماڻهو
پيدا ڪيا آهن، جن دنيا جا واجت وڃائي
ڇڏيا آهن.

سوامي ديانند سروسوتي ۽ محاتما

گاندھي، ولي پائي پٽيل ۽ مزارجي ديسائي
ڀارت ۾ رهندڙن کان ڀڄيو ته هنن کي مالي
هڪ سنڌي سورمو سڳي به آهي.

سکر جو ڳيرو جوان هيومن ڪالائي،
جنهن قاسميءَ تي چڙهڻ قبوليو پر جنرل
رچند سن کي هن ٻين ساٿين جا نالا نه ڏسيا.
آخر ۾، جيئن ڪنهن پراڊڪشن تي
آءِ آءِ ايس آءِ جو ٺهڻ هوندو آهي ته اها
ڇيز خاطري واري ليکي ويندي آهي. تيئن
ڪو وقت هو جو جنهن ڪتاب جو مهاڳهه
پروفيسر اجواڻي جو لکيل هجي معنيٰ اها
رچنا خاطري واري آهي معيار واري آهي.
سندس آخري رچنا سنڌي ادب جي تاريخ
صدين تائين ياد رهندي. پروفيسر ناگراڻي
هو ڪتاب سامي جا سلوڪ جو مهاڳهه به
پروفيسر اجواڻي صاحب جو لکيل آهي ۽
ساميءَ جي ويچارڌارا کي وڌيڪ صاف سترو
ڪري ٿو.

بس هي ليک ڇڏي پورو ٿو ڪريان.
وقت ايندو جو اجواڻي صاحب جي ادبي
دين تي حوالن سان هڪ ڪتاب لکيو ويندو.
آخر ۾ اجواڻي صاحب، عالم اجواڻي
ودياوان اجواڻي صاحب کي سؤ سلام ۽ بس.

تيرت وسنت کي پهرين سنڌي ڪتاب
”ڪنور“ تي انعام ڏنو ويو هو. اجواڻي
صاحب اُن اڪاڊمي طرفان ڪيترا ڪتاب
بين ٻولين مان سنڌي ۾ ترجمو ڪرايا.

سنڌي ڪهاڻي سال ۱۹۵۱ کان ۱۹۶۰
تائين هڪ مجموعو تيار ڪرايو هو، جنهن
جا سمپادڪ هئا گوبند مالهي، ۽ ڪلا
ريجهسنگهاڻي.

بي ٻالھ جا به ادب سان واسطو ٿي
رکي، ۽ پروفيسر اجواڻي جي ادبي
ايمانداري ڏانهن ٿي اشارو ڪري.
مون مٿي چيو آهي ته پروفيسر
اجواڻي صاف ڳوٺي هو.

جيئن هاڻ رام چينملاڻي سياست ۾
صاف ڳوٺي آهي.

تازو رام چينملاڻي، آديپور ڪڇ ۾
ٿيل ورلڊ سنڌي ڪانفرنس ۾ چيو ته:
سنڌي ڇالاڪ آهن.

سنڌي ڇاپلوس آهن.

سنڌي ڇغلي خور آهن.

سنڌي ڇڙهت ڪندڙ آهن.

سچ ٿا مڙد چون، ڪنهن کي وڻي نه
وڻي.

اجواڻي صاحب ڪنور ڪتاب جي
مهاڳ ۾ اهڙو ئي سچ لکيو هو. جنهن تي
دادا جيرامداس ۽ سندس ساٿي ناراض ٿيا
هئا ۽ هندستان اخبار ۾ به اُن مهاڳ کي

وڻي وڏي واد وواد ٿي هئي. تڏهين
هندستان اخبار دوارا ڪتابن جو وڪرو ڪيو
ويندو هو، ڪنور ڪتاب وڪري لاءِ نه رکيو
ويو هو. ڇي اُن مهاڳ سان اهو ڪتاب وڪري
لاءِ نه رکيو ويندو.

اجواڻي صاحب پنهنجي راءِ تي
اڏول رهيو هو. ان مهاڳ جو اهو حصو به ڪتب
ڏنل آهي.

”...هاڻي مزو ته اهو آهي جو
اسانجي سنڌڙيءَ ۾ سور ما ته ڪونه ٿين. پر
سومان جي به ڪمي آهي. رامايڻ ۽ مھاڀارت
جي زماني کانوڻي سنڌي گدڙ ۽ ڊرپوڪ
ثابت ٿيا آهن. منست، ساماجت، رشوت ۽
خوشامند، ڪڏهين ڇل ول به، سندن مُکيه
شستر آهن. پوءِ برهمڻ هجن يا ڪتري،
مومن هجن يا مُلا، سما هجن يا سومرا، ٻروچ
هجن يا پٺاڻ، سياڻي هجن يا ڪانگريسي
سماجي هجن يا سکر.

سنڌي ڪيڪئي ڇل ول سان ماڻي جي
پٽ کي بنواس موڪليو، ته سنڌي جئدرت
گدڙن سان گڏجي شير جي ٻچي ايمنيوءَ
تي ٻچ ڪرائي ۽ نيٺ شير جو بڱ پالڻ ٿيو.
سنڌي ڇچ ڇل ول سان راجڌاني ڪٽ

ڪئي ۽ ٻئي جي زال، تنهن کان وٺي ته
سنعين سڌي ڪانٽر ٿا شروع ٿي ويئي. پوءِ
ڪاه ڪندڙ ڪجي سور هن ورهين جو ٻار

محممان ٿي ويل لڳو من ۾ ڦولڳڻ لڳو. ”
 موهن وڌيڪ چيو، ”پر جڏهين نه ايندو
 آهين ته وڌيڪ خوشي ٿيندي آهي.“
 پروفيسر اجواڻي صاحب وڌيڪ
 خوشي جو ذڪر ڪندو هو باقي اڳيون چملو
 نه پر رام پنجاڻي فقط اڳيون چملو چونڌو
 هو ۽ پويون نه. موهن ڪلپنا پئي ڄمڻ چيا.
 سندس ان صاف گوئي ڪري ڪيترا
 ليکڪ ۽ ٻيا کانئس ڪو ڪائيندا هئا. پهرين
 مان به کانئس ڪو ڪائيندو هيس. پر جڏهين
 منهنجو ڪتاب ’جوڳمالو‘ نڪتو هو ۽ مون
 کين ڪاپي موڪلي هئي ته ان جي جواب
 ۾ ڪارڊ ۾ خيڪو هن لکيو هو، اُن منهنجو
 ڊپ دور ڪري ڇڏيو. پوءِ ته منهنجي پئي
 ڪتاب جو محور ته پاڻ ڪيائين.

اجواڻي صاحب بيوقوفن کي ويجهو
 اچڻ نه ڏيندو هو.

پروفيسر رام پنجاڻي، بيوقوفن کي
 نه ڏٺو ٻڌندو هو.

تبروفيسر ملڪاڻي بيوقوفن ۾ نه
 ڳڻي ٿي اُنهن کي ٻڌندو هو.

تبروفيسر اُن وقت پروفيسر ايم. يو
 ڊاڪٽر ڀٽي ۽ وڌيڪ پريه جو.

تبروفيسر اجواڻي سنڌي ٻولي کي
 تبروفيسر ڄڻي ۽ تعار احم يارڻ

جو
 هي
 تبروفيسر ڄڻي راحت سڀا جو

پهريون پريزيڊنٽ ۱۹۵۷ ۾ پروفيسر
 اجواڻي صاحب هو ۽ ٻيو دفعو سال ۱۹۶۱ ۾
 پريزيڊنٽ ٿي رهيو. هن صاحب اُن دوران
 ۾ سنڌي ٻولي کي تسليم ڪرائڻ لاءِ تمام
 لڙيڪل ۽ انگن اکرن سميت عريضا لاهي
 سرڪار آڏو پيش ڪيا هئا.

ياد ٿو اچي ته سال ۱۹۶۱ ڌاري هند
 سرڪار طرفان ٻوليوار پرائنٽ لاهڻ لاءِ هڪ
 ڪميشن لاهي هئي. جنهن جو ڪنوينر هو
 شري بي. جي. کير اهو هڪ بمبئي ۾ به آيو
 هو، اُن کي ڪي. سي. ڪاليج ۾ هڪ اُتس
 ۾ گهرايو ويو هو جتي اجواڻي صاحب هڪ
 عريضو ڏنو هو. جنهن جي عبارت ۽ انگن
 اکرن جي سارو شري کير به ڪئي هئي.

۽ پوءِ اڳتي هلي سنڌي ٻولي سال
 ۱۹۶۷ ۾ تسليم ٿي هئي.

اُن کان اڳر خواهر لال نورو جي رضا
 منڊي سان مرڪزي ساحتيه اڪاڊمي جي
 انعام لاءِ سنڌي ٻولي به شامل ڪئي ويئي
 هئي ۽ اُن لاءِ سنڌين جي هڪ صلاحڪار
 ڪاميٽي به لاهي ويئي هئي جنهن جو
 پهريون ڪنوينر پروفيسر اجواڻي صاحب
 هو. ۽ ٻيا ميمبر هئا، پروفيسر رام
 پنجاڻي، ڪلياڻ آڏواڻي، ڊي. ڪي.
 مڙسارامائي، پروفيسر مڙسارام
 منگڻي، پروفيسر ڪا ريجسٽرنگالي ۽ ٻيا
 هئا. مرڪزي ساحتيه اڪاڊمي طرفان شري

۾ به هلندا هئا. منهنجي ڪتاب 'سنڌ لوڪ ڪهاڻيون' جو مهورت ڪي. سي. ڪاليج ۾ اجواڻي صاحب ڪيو هو ۽ وقت جو سياپتي هو پروفيسر رام پنڄواڻي سا ۱۹۶۰.

هن ادبي ڪلاس ۾ چوهڙمل هندو جا گوبند مالهي، ٻيا ليکڪ، ساهتيه پريمي ايندڙ هئا. ماهوار 'ڦليلي' رسالو پڻ نڪرندو هو جنهنجو سڀاڌڪ هو مرلي مڪي.

هن ادبي ڪلاس اهي نوان ساهتيڪار اڀريا جي هروڀرو ترقي پسند ڌارا سان وائيسٽ ڪونه هئا.

پر نئون سنڌي ساهت منڊل ڏيک ويڪ ۽ چڪڙ ۾ وڌيڪ هو. ان ۾ نوجوان نئين ٿي گهڻي ايندي هئي.

پروفيسر اجواڻي جي هڪ ڪمزوري اڄ جي وهنوار ۾ هوندي هئي ۽ بهادر نه هو، سچ منهن تي ۽ تمام صاف سڌي ٻولي ۾ چئي ڏيندو هو. پروفيسر رام پنڄواڻي لڪل ۽ ڏيڪيل لفظن ۾ جا ڳالهه ڪندو اجواڻي صاحب اها ڳالهه صاف لفظن ۾ چونڌو هو.

اُن نموني جو هڪ ٻيو مثال ٿو ڏيان: موهن ڪلپنا وٽ هڪ ليکڪ دوست گهر ۾ ويو.

موهن سندس آدر ڪندي چيو، "تون مون وٽ ايندو آهين ته خوشي ٿيندي آهي.

مهاڻه لکي اجواڻي صاحب شاه جي سورمين کي اُجاگر ڪيو آهي ته سنڌي لوڪ ساهتيه کي به چڱيو آهي. هي سال ۱۹۵۲ جو ظاهر ٿيل ڪتاب آهي.

اُن دؤر ۾ سنڌي ليکڪن ۾ ترقي پسند ويچار ڌارا هلي رهي هئي. پروفيسر اجواڻي صاحب اهو ڄاتو ٿي ته هي ڌارا ڪو گهڻو وقت ڪونه هلندي، پر سنڌي ٻولي ۽ ادب ته قائم رهي ۽ وڌندو ويجهندو.

جڏهين نئون سنڌي ساهت منڊل هلندو هو ۽ ان طرفان، هفتيوار ادبي ڪلاس به هلندڙ هو، تڏهين هن صاحب هڪ ٻي ويچار ڌارا جو هروڀرو مارڪسوادي جي راحه تي هلندڙ ڪونه هئي، ان جي جماعت بندي ڪئي. هن صاحب ان جماعت جو نالو تمام سادو سڏو سنڌي ادبي سنگت رکيو. نه نئون لفظ ڳنڍي پاڻ کي ٻين کان الڳ ڪري بيحاريو. پر سڀني ويچار ڌارا وارن لاءِ در ڪليو رکيو. ان سنگت طرفان هفتيوار ڪلاس هلندا هئا. ان جماعت جو پريزڊنٽ پاڻ اجواڻي صاحب هو ۽ سيڪريٽري مرلي مڪي هو، جو ڪي. سي. ڪاليج ۾ پروفيسر هو ۽ جائنٽ سيڪريٽري سنڌي جي ڄاڻل سڄاڻل برڪه ليکڪا پروفيسر پوپتي حيرانداڻي هئي. هنن جا ڪلاس سنڌي ماڊل هاءِ سڪول ۾ هلندا هئا ۽ ڪڏهين ڪڏهين ڪي. سي. ڪاليج جي ڪنهن روم

لکي وهي، جبلعل بر سر ام ان شي
مثالفت قشئي، پروليسر اخوالي صاحب
داليدي بونا شي ان رت شي زبردست
مثالفت قشئي هئي.
صاحتيڪ ڏين ۱۰

پروليسر: لسنجھ اخوالي، شي
سنڌي ٻولي کي صاحتيڪ ڏين به هڪ ٽائي
ٽين آهي ورخائي کان اڳه ئي پروليسر
صاحب پنهنجي ادبي شناس، صاحتيڪ ڄاڻ
۽ چنڊ ڄاڻ سکرڻ شي منشي ۾ ڏاڪو وڃائي
هڏيو هو.

چون ٿا ته گردبو نئون شي مڃتا لکئي
جو مهاڳهه انگريزي شاعر ڊبلو. سي. بيٽس
لکي اولهه شي دلما کي نئون شي ڪوٺي
کان واپس آيو ۽ نئون کي سال ۱۹۱۲ ۾
نوبل پرائيز مليو.

شاه صاحب کي ڄاڻ سوالني شاه آف
پٺ ٿاڻي شاه شي (مالي شعر ئي لسز لکي
شاه کي دلما اڳيان آندو. شمس شاه صاحب
هو لفظ ڏاڻو ڏاڻو گوشتخاني شي مولد قشئي
۽ ڏاڻو ڏاڻو بد وڌيڪ ليو.

شمس ڏهاڙام ڳڙو مل سامي شي
۽ لکي ڪوئي مل چنڊن مل شي گڏ قشئي
سامي ۽ سڌو مهاڳهه لکي ڪرائي، شمس
۽ شمس صاحب سڌو اسن کي ڪوي بيوس
هي ڏاڻي ۽ لکي ڏاڻي سندس شاعري
هي ۽ سندس شاعري سڄي ڏواران.

سج پنج ته اسان اڳيان ڪوي
ڪشچند ڪٿي بيوس جو آج آهي، اهو نه
هتي جيڪڏهن پروليسر اخوالي سندس
ڪوٺا شي چنڊ ڄاڻ ڪري، اُنهن اندر لڪل
حيرا موتي کولي ظاهر نه ڪري ها ته بيوس
ڪيترن ٻين شاعرن وانگر غير ڄاڻل ئي
رجعي وڃي ها. اخوالي صاحب نه فقط
بيوس سائين جي خوبين جو ورڻ ڪري
سنڌين اڳيان کيس لروار ڪيو، پر ڪري
دلگير شي شاعري مجموعي ڪوڏ جو مهاڳهه
لکيو ته شري ٿوبند پاليه شي نئين مضمون
شي مجموعي ورق جو به مهاڳهه لکيو ۽ سنڌي
ادبي دلما اڳيان اُنهن کي ادبي تارا ڪري
پيش ڪيو اهو سال ۱۹۲۲ هو.

اخواني صاحب شي سنڌي ادب شي
ڄاڻ سندس لکيل انگريزي ڪتاب 'سنڌي
ادب شي تاريخ' History of Sindhi Literature
مان به پوي ٿي. ڪمٽيڪ اخوالي
انگريزي جو پڙهائيندڙ هو. پر هو صاحب
سنڌي ادب کان پلي پٺ واپس هو ۽ واپس
ٿي نه پر ٻارڙو هو.

ورخائي بعد هت يارڻ ۾ هن لکيڪن
کي حملايو ۽ سندن ڪتابن جا مهاڳهه لکي
پڙهندڙن اڳيان هن وڃائڻ شي اجميٽ
ظاهر قشئي.

خيٽن ڪير پروليسر رام پنجاڻي شي
ڪتاب "سڌو ڄڻ سن قشچاڻيون" جو

لڳو. جو پهرين گرداس مل هاءِ سڪول ۾
پرسن ۽ سنڌي پڙهائيندو هو.

شڪارپور ڪاليج ۾ پروفيسر
ڪيئلڊاس بيگواڻي فاني سنڌي پڙهائڻ
لڳو، جو پهرين شڪارپور جي نيوaira هاءِ
سڪول ۾ سنڌي وڻيه پڙهائيندو هو. ورهاڱي
کان ڪجهه اڳهه پروفيسر پوچراج ناگراڻي
شڪارپور ڪاليج ۾ سنڌي وڻيه پڙهائيندو
هو. پروفيسر اجواڻي صاحب ۽ ڊاڪٽر
گربخشاڻي جي ڪوشش سان پوءِ ته سنڌ جي
هاءِ سڪولن ۾ سنڌي مادي به شروع ٿيو.

ورهاڱي بعد پروفيسر اجواڻي صاحب
نئشنل ڪاليج بانڊرا ۾ انگريزي جو پروفيسر
ٿي پڙهائڻ لڳو. اتي ئي پوءِ وائيس
پرنسپال ۽ پوءِ پرنسپال ٿي رهيو.

ورهاڱي بعد هت هندستان ۾ سنڌي
وڻيه جدا جدا ڪاليجن ۾ پڙهائي وئي، اُن
۽ پروفيسر اجواڻي صاحب ڪافي ڪوشش
ڪندو رهيو. بمبئي جي ايلفنسٽن
ڪاليج ۾ سنڌي وياڳهه ڪولا يائين جتي
پروفيسر ڪلا ريجهه سنگهاڻي پڙهائيندي
هئي. سينٽ زيورس ڪاليج ۾ داس طالب
سنڌي پڙهائيندو هو ته خالصا ڪاليج
مائونگا ۾ ڊاڪٽر ارڃن شاد سنڌي پڙهائڻ
لڳو. بانڊرا جي نئشنل ڪاليج ۾ پروفيسر
ناگراڻي ۽ ڀارت ٽائيم پروفيسر پوپتي
هيرانداڻي سنڌي پڙهائڻ لڳا.

جڏهين ڪي. سي ڪاليج ڪليو ته اُتي
سنڌي شاعر عالم ليڪراج عزيز ۽ پروفيسر
پوپتي هيرانداڻي پڙهائڻ لڳا ته بانڊرا
جي نئشنل ڪاليج ۾ پوپتي جي جاءِ تي
پروفيسر چندرا آڏواڻي پڙهائڻ لڳي.

گهاٽڪوپر جي سوفيا ڪاليج ۾
پروفيسر موهني نڪر سنڌي وڻيه پڙهائڻ
لڳي ۽ اُن سان گڏ پروفيسر رام شرما به هو.
اهي سڀ ڪوششون پروفيسر اجواڻي
صاحب جون هيون، پروفيسر اجواڻي صاحب
بمبئي يونيورسٽي ۽ جي نه فقط سينيٽ جو
ميمبر ٿي رهيو پر ايڪيڊمڪ ڪائونسل جو
به ميمبر هو. جنهن ڪري جدا جدا
ڪاليجن جي پرنسپالن ۽ وياڳهه پرمڪن سان
لهڙ وڃڻ ۾ آيو ۽ اُن واقفيت جو فائدو وٺي
انهن ڪاليجن ۾ به سنڌي وياڳهه شروع
ڪرايائين.

پروفيسر اجواڻي صاحب جي بمبئي
يونيورسٽي جي تعليمي ڪيتر ايڪيڊمڪ
فيلڊ ۾ ڪافي ڊڊ ڊڊو هو. ۽ سندس
قابليت، ذهينيت جي ڇاپ هوندي هئي. غير
سنڌي تعليمدان سنڌين جي تعليم بابت
اجواڻي صاحب ۽ پرنسپال ٿي. ايم
آڏواڻي ڪري سنڌي تعليم دانن کي
سڃاڻندا ۽ غرت ڏيندا هئا.

جيئن پروفيسر رام پنجاڻي ۽ ڪري
سنڌي ڪلچرل شغلن کان غير سنڌي واقف
ٿيا ويندي ڪي. ايم. منشي، ڊاڪٽر رام
جوشي، ڊاڪٽر ٽوپي وغيره.

اڄ اسان سنڌي تعليمي ڪيتر ۾ جو
ڪجهه ميوو کائي رهيا آهيون، اهو
پرنسپال اجواڻي صاحب جي محنت ۽
ڪوشش جو نتيجو آهي.

سنڌ ۾ اُن وقت جي تعليم کاتي جي
ڊئريڪٽر ڊاڪٽر دائود پوٽا سنڌي صورت
خطي ۾ اعرابن جو سوال آندو يعني سنڌي
صور خطي پارسي ۽ عربي جي اچارڻ
مطابق زيرون زيرون ڏيئي پڙهائي پڙهائي

اجازت ڏني وڃي.

ڊاڪٽر گربخشاڻي اُن ڪم ۾ پروفيسر اجواڻي صاحب جي مدد ورتي هئي. اُن بعد اڳتي هلي پروفيسر اجواڻي صاحب اُن وشيه و ستار پيش ڪري سنڌ جي ڪاليجن ۾ سنڌي وشيه به بي. اي. جي ليول تائين خاص وشيه طور کڻڻ لاءِ هڪ دستاويز تيار ڪيو ۽ اُن آڌار تي سنڌ جي ڪاليجن ۾ سنڌي وشيه اهميت حاصل ڪئي.

سنڌ ۾ ڊي جي. سنڌ ڪاليج ۾ جڏهين وشيه طور سنڌي ٻولي منظور ڪئي ويئي ته ڪاڪو پيرومل مهرچند آڏواڻي سنڌي جو ليڪچرار مقرر ڪيو ويو. اُن کان اڳ ڪاڪو پيرومل مهرچند ايڪسائيز کاتي ۾ ڪم ڪندو هو. ڪاڪي پيرومل جي رٽائر ڪرڻ کانپوءِ ڊي. جي. ڪاليج ۾ سنڌي وشيه جو ليڪچرار پروفيسر رام پنجاڻي مقرر ٿيو. اُن عهدي لاءِ ٻيا به ٽي اميدوار هئا. شري تيرٿ وسنت، ليڪراج عزيز ۽ ڪاڪو لالچند امرڌنومل جهڻاڻي، ڪاڪو لالچند يونيورسٽيءَ جي ڪنهن ٻالھ ڪري خيال ۾ نه آندو ويو باقي ليڪراج عزيز ۽ تيرٿ وسنت کي تعليمي لياقتون جنهن کي آنرري ايڪيڊمڪ ڪواليفڪيشن سڏيو آهي. هن سوال تي به پروفيسر رام پنجاڻيءَ کي پرنسپال بڻائي ۽ پروفيسر اجواڻيءَ چڱي مدد ڪئي هئي.

پوءِ ته پروفيسر اجواڻيءَ جي ڪوشش سان حيدرآباد ڪاليج ۾ سنڌي وشيه پروفيسر چيلنومل ۽ پوءِ شري ڪلياڻ آڏواڻي پڙهائڻ

۾، ڳوٺ ڳوٺ ۾ ڄاتو ويو. هندو (هاڻ هندستان) سنار سماچار، هندو سنار ۽ ٻين روزانين اعتبارن پروفيسر اجواڻيءَ جي علميت، قابليت جو ذڪر ۽ ڪيترائي حوالا ڏنا هئا. (ڪاش اح آهي ڪنهن نموني وجود ڇڏڻ جا نه سلو).

پوءِ ته سنڌ ۾ ڪيترن ليکڪن جي ڪتابن جا مهاڻا پروفيسر اجواڻي صاحب لکيا. جئين ڪه ڏيونداس ڪشماڻي آزاد جي پورب سنديش، ڪوي بيوس جي سامونڊي سپون، حري دلگير جي ڪوڏ، گوپند ڀانڀر جي ورق ڪتابن جا مهاڻا پروفيسر اجواڻي صاحب جا لکيل آهن.

هن واد واد کانپوءِ پروفيسر اجواڻي سنڌ جي تعليمي ڪيتر ۾ چمڪيو ۽ هن تعليمي ڪيتر جي اڳواڻي به ڪئي. تعليمي ڪيتر ۾ اجواڻي صاحب جو ٻيو هڪ اهم ڪم آهي. سنڌ جي ڪاليجن ۾ سنڌي وشيه بي اي سطح تي اسپيشل (خاص) سبجيڪٽ طور پڙهائڻ.

سنڌ ۾ جڏهين اُهي ڪاليج ڪليا هئا تڏهين اُنهن ۾ سنڌي وشيه ڪونه پڙهائي ويندي هئي. سڪولن ۾ به ماڌيم انگريزي هو جو پوءِ اڳتي هلي سنڌي ماڌيم ٿيو. پر ڪاليجن ۾ سنڌي وشيه طور پڙهائي وڃي ان پهرين پهرين ڊاڪٽر گربخشاڻي. اُن وقت تائين سنڌي ادب جو خاترو طور هڪ رپورٽ تيار ڪري يونيورسٽيءَ کي موڪلي زوردار نظر ڪئي هئي ته سنڌي ٻوليءَ جو ادب ڀرپور آهي، اُن ڪري سنڌ پراڻت جي ڪاليجن ۾ سنڌي وشيه طور پڙهائڻ جي

پرنسپال لال سنگھ اجواڻي

ڊاڪٽر نارايڻ ڀارتي

تعليمي دين

ورهاڱي کان به اڳهه مون پرنسپال
لال سنگھ اجواڻيءَ جو نالو ۽ ناماچار سنڌ ۾
ي ٻڌو هو.

جيتوڻيڪ مان اڃا انون درجو مس
پڙهندو هيس، تڏهين به الاڻي ڇو منهنجي
دلچسپي تعليمي ۽ ساهتيڪ ڳالهين ۾
هوندي هي اُن ڪري ڇوڏهن پندرهن سالن
جي عمر ۾ به مون سنڌيءَ ۾ نڪتل ڇڻا
ڪتاب پڙهيا هئا خاص طور شرت بابو،
ڪوي ٽنگور ۽ منشي پريمچند جون
ڪهاڻيون ۽ ناول پڙهيا هيس.

پر پرنسپال اجواڻي صاحب جو نالو
۽ ناماچار - ادبي طور گهٽ ۽ تعليمدان ۽
عالم طور وڌيڪ ٻڌل هو ۽ سنڌ ۾ نالو وڳل
هو.

شايد ڳالهه هيئن آهي، تڏهين سنڌ
جا ڪاليج (ڪراچي جو ڊي. جي. سنڌ
ڪاليج، حيدرآباد جو نئشنل ڪاليج ۽

شڪارپور جو ڪاليج) بمبئي يونيورسٽي سان
شامل ٿيل هئا، ۽ اُنهن ڪاليجن طرفان
بمبئي يونيورسٽي جي سينيٽ تي هڪ
ميمبر چونڊڻو هو. (حافظ به شايد ائين ئي
آهي مان خود يونيورسٽي جي طرفان سنڌي
وياءَ سينيٽ جو ميمبر هڪ سال لاءِ رهي
ڇڪو آهيان).

ڪاليج پرنسپال (تڏهين پروفيسر)
جو نالو اُن ميمبري لاءِ موڪلڻ تي چاهيو.
پر سنڌ سرڪار جي وڏي وزير سر غلام حسين،
پنهنجي پٽ جو نالو ئي موڪلڻ چاهيو.
سنڌ جي ودوانن ۽ تعليمدانن وڏي وزير جي
اُن رٿ جي زبردست مخالفت ڪئي ۽ اُن
وشيءَ تي سنڌ جي تعليمي ڪيتر ۾ چڱي واد
وواد هلي ويو ۽ آخر ۾ پروفيسر اجواڻي
صاحب بمبئي يونيورسٽي جي سينيٽ جو
ميمبر ٿيو هو.

پر اُن واد وواد ڪري پروفيسر
اجواڻي صاحب جو نالو سنڌ جي شهر شهر

ڊاڪٽر نارايڻ ڀارتي

قنبر، ضلع ٺٽو، ۱۰-۱۰-۱۹۲۲.

پنجن کان وڌيڪ.

چيف ايڊيٽر سنڌي ٽائيمس اخبار.

۵۶، حيرو هائوسنگ سوسائٽي، ڀارتي ٽيليفون

ايڪسچينج جي سامهون، اُلهاڻ لنگر-۲۲۱۰۰۲.

نالو

جنر

ڇپايل ڪتاب

پيشو

پتو

شاه جي رسالي ۾ موجود آهن. سر ٻروو سنڌيءَ ۾ ڪوڏر ۽ ڪاٺيءَ جو ذڪر ٿو اچي ته سر سُڄيءَ ۽ سر حُسينيءَ ۾ ڪانڌين بابت پڻ لکيو آڻاڻين. سر ڪوٽڙيءَ ۾ ماته ڪنڌڙين جي رسم جو هي عڪس ڏنل آهي. 'سرتيون سڙاين جي، عير ٿيون پٿر پُون؟' ڊاڪٽر گربخشاڻي اُن رسم جي هن ريت وضاحت ڪئي آهي. هو صاحب لکي ٿو:

'جڏهن ڪو ماڻهو مرنڊو آهي ته پٿر يا ٿونري پوندي آهي، جنهن تي ماڻهو، هي اعزا پُرسِي ڪرڻ ايندا آهن، سي اچي وهندا آهن. اُنهيءَ رسم مان پٿر پوڻ يا 'ٿونري تي وڃڻ' هڪ سنڌي اصطلاح ٿي ويو آهي ۽ معنيٰ اٿس: ماته ڌاري ڪرڻ، اعزا پُرسِي ڪرڻ.'

شاديءَ ۾ عورتن ۾ اها هڪ رسم هوندي هئي ته جڏهن ڪنهن عورت جو مرد گذاري وڃي ته هوءُ پنهنجا زبور لاهي ڇڏيندي هئي ۽ شيشي جون چوڙيون ڀٽي ڦٽيون ڪندي هئي. سڻيءَ کي پنهنجي پنهنجيءَ جي جدائيءَ مٿان مٿل ٿي لڳي. اُن ڪري جن پنهنجي ماءُ کي چيو:

'سانڻ پنهنجي ساڻ،

ٻانڄين ٿي پُورا ڪريان.'

مسلمانن ۾ اها رسم هئي ته وڏو جڏهن مري ويندي هئي ته اُن کي اڪثر سندس مڙس جي قبر جي پيرانڌيءَ وٽ دفن ڪيو ويندو هو:

'پنهنونءَ پيرانڌيءَ،

نماڻيءَ نصيب ٿي.'

شاه جي رسالي ۾ ننڍپڻ سان واسطو رکندڙ ريتين رسمن جا به ڪافي انداز ۾ تفصيل موجود آهن. سنڌ ۾ پينگهي جو خاص رواج هو. هر ٻالڪ اُن جي لوڏي جو لطف ماڻهو هوندو. سر حُسينيءَ ۾ پينگهي جو ذڪر اچي ٿو. سر ڏهر ۾ ڪنڊ جي وڻ معرفت ٻار جي 'مُٺي' جي رسم ڏانهن اشارو ظاهر آهي ۽ سر آسا ۾ جڻي بابت بيت چيل آهي. اهڙي طرح شاه صاحب جي شعر ۾ گھڻائي ساماڄڪ حوالا ملن ٿا. بنيادي طور شاه لطيف جي شعر کي تصوف جي پس منظر ۾ ڏٺو ويندو آهي. پر سندس روحاني فيلسوفيءَ جو سار لوڪ-ڪهاڻين معرفت ظاهر ٿئي ٿو ۽ اُهي لوڪ-ڪهاڻيون انساني فائن رشتن تي ٻڌل آهن. مان نه ٿو ڀانيان ته دنيا جي ڪنهن به شاعر ظاهري ۽ باطني سطحن جو اهڙيءَ طرح سنگم جوڙيو آهي، جهڙو اسان جي عظيم شاعر شاه لطيف جوڙيو آهي.

”هو جي پهڻ پڄا، مڻيا مڪائون“
(هنن پڄا جبل جا پٿر يعني مڻيا مون ڏانهن
موڪليا.)

هيئنئين بييت مان ظاهر آهي ته
ڏيبَ ۾ بسترو به شامل هوندو هو!
’ماءُ! وهاڻو وار، کڻ پٿراڻي پانهجي،
جيڪي ڏنڻم ڏيڇ ۾، سو سيوئي سار،
وڃان ٿي وٽڪار، ڏنڻر پير ڦهوءَ جو.
هي ٻي رسر، جا هندن ۾ اڃا تائين
هلندي اچي ٿي، تنهن جو پڻ شاهه جي
رسالي ۾ ذڪر اچي ٿو شاديءَ واريءَ رات
جو، گهر جي چانڌڪ تي ڍڪڻ رکيو ويندو
هو. ڪنوار پنهنجو ساڄو پير اُن تي رکندي
هئي ۽ گھوٽ پنهنجو ساڄو پير ڪنوار جي
پير تي رکندو هو. جيڪڏهن پير سڌو سنواڻو
نه رکيو ويندو هو ته اُن کي اپسوڻ ڪري
سمجھيو ويندو هو. سُر ليلا چنيسر ۾ شاهه
صاحب جو هي بيت اُن رسر تي روشني
وجھي ٿو:

’پوڄا ڏنڻر پير،

ڍڪڻ مٿي ڍول جا،

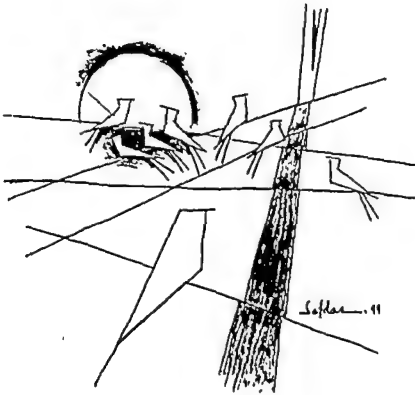
مون پانيون، تنهن وير،

ڪو جهي ڪندو پر پڙي‘

اِهو ظاهر آهي ته شاهه لطيف هندن
جي رسمن کان به ايترو ئي واقف هو، جيترو
هو مسلمانن جي رسمن جي ڄاڻ رکندو هو.

مسلمانن ۾ پڻ ٿوري فرق سان اُن رسر ۾
رواج آهي ۽ اهڙو ذڪر سندس رسالي ۾
اچي ٿو. شاديءَ نسبت ٻين ڪيترين ئي
ريتين رسمن بابت رسالي ۾ بيت نظر اچن
ٿا. مثال طور ڏوليءَ يا پالڪيءَ جو استعمال،
هٿن ۽ پيرن کي ميندي لڳائڻ، گھوٽ جو
ڪنوار جي ٻانهن ۾ سڙو ٻڌڻ ۽ ميٺ پائڻ
وغيره جون ڳالهيون پڻ سندس شعر ۾
قلمبند ٿيل آهن.

شادي معنيٰ خوشي، پر انسان جي
زندگي فقط خوشيءَ جي موقعن سان وابسته
نه آهي. نه فقط ايترو، پر خوشي عارضي
آهي ۽ جيڪڏهن خاطري آهي ته صرف

موتَ جي. موتَ جي باري ۾ شاهه جا
فيلسوفڻا ويچار نهايت ئي رقت آميز
نموني ۾ ظاهر ڪيل آهن. جن ريتين رسمن
جو موتَ سان تعلق آهي، تن جا حوالا پڻ

‘اهي بار پنيور ۾ ويندو گھوٽ وٺاھيو،
پنھون ۽ ڇاڇيٽڙن کي، رڌي ڪيٽ ڪارايو،
پرڳاڻي پنھون ۽ کي، نيڪيٽي نڪڙايو،
پيلي ٿي بانڀڙ سين ڏکي ۽ ڏيڇ ڏيکاريو،
آديون عبداللطيف ڇي، سڄڻ کي ساراھيو.

جتي ‘واڃت وڃايو‘ مان اڃا ڳالهه سڏ
ٿئي ٿي ته شاديءَ جي وقت، جي شادمانا
ٿيندا هئا، تن ۾ راڳ ۽ ناچ جو دلپذير ماحول
پيدا ٿي ويندو هو. شھنائِي ۽ دُحل خاص
طور استعمال ٿيندا هئا ۽ اُن جي لاءِ شاھ
صاحب ‘واڃت وڃايو‘ جو متاوارو ڪتب
آندو آهي. ‘ونھ’ يعني منڊپ ۾ گھوٽ
اچي وھندو هو. اُنهيءَ رواج کي چئبو آهي
دوناهڻ ‘يعني شاديءَ لاءِ سنڀرائڻ. سٺا کاڌا
تيار ڪريو ۽ اُنھن ڇاڇين کي ڪارايو جي
پنھون ۽ جي ڇڄ ۾ شامل آهن. اُن مان اڃو

پڻ ظاهر ٿئي ٿو ته گھوٽ جي ماڻھن کي
رات جي طعامن واري ماني ڪرائڻ جي رسم
شاھ جي وقت ۾ مروج هئي. ‘نيڪيٽي
نڪڙائڻ’ اصطلاح آهي، جنھن جي معنيٰ
آهي ‘گھر کان ٻاهر وٺي وڃڻ’ مسلمانن ۾
رواج آهي ته نڪاح پوڻ کان پوءِ گھوٽ
ڪنواريتي گھر ترسي پوندو آهي. شام جو
گھوٽ ماءُ ڪنواريتي گھر ايندي آهي ۽
اچي گھوٽ جي لونگيءَ کي ڪنڊ، ڪنوار
جي چُنيءَ جي پاند سان ملائيندي آهي.
ڪنوار کي پيڪي گھران ‘نڪڙائي’ يعني
گھر کان ٻاهر وٺي ايندي آهي ۽ کيس
گھوٽ سان گڏ پنھنجي گھر وٺي ايندي
آهي. انهيءَ رسم کي ‘نيڪيٽي’ چئبو آهي.
جتي ‘ڏيڇ’ لفظ مان اڃا پروڙ پوي ٿي ته
تنھن وقت ۾ پڻ ڏيتي لپتيءَ جي رسم
جاري هئي. ڪنوار کي سندس گھر مان ٻاهر
وٺي اچبو هو ۽ هڪا کيس ڏيتي لپتي ڏئي
ويندي هئي سا شاديءَ جي ڏينھن سڀني
کي ڏيکاري ويندي هئي. ‘ڏيڇ’ ۽ ‘ڏيب’
معنيٰ ساڳي آهي.

ڏيتي لپتيءَ جو رواج تنھن وقت به
هو، پر ساڳئي وقت ڪنوار جي ساهرن لاءِ
به اڃو ‘لڙمي’ هو ته هو پنھنجي ٽنھن لاءِ
زيور موڪلين. سُر حُسينيءَ ۾ شاھ صاحب
لکي ٿو:-

شاهه جي شعر ۾ ريتيون رسمون

ڊاڪٽر ارجن شاد

جي موقعي تي سنڌين جون ڪي ريتيون رسمون هن ريت هيون ۽ اُهي اڃا تائين ٿوري گهڻي تبديل سان قائم آهن:- ڪڪر ڪيائڻ، ڪاڪ جو، ڏيئي لاڙي، لڪه هاڻي مٿي ڏکڻ، چڙهڻو ٿي ڇاڳه ڪريان.

هتي 'ڏکڻ' جي رسم ڏانهن اشارو آهي. ويڏي وغيره کان اڳه جو ساڻ سوڻ ڪبو آهي، تنهن کي ڏکڻ چوندا آهن. وهانءَ جي ڏينهن گهوت ۽ ڪنوار کي خاص سان پاڻي ڪرائي، چٽي ڏکي، سُهڻا وستر پهرايا ويندا آهن. 'ڏکڻ' مٿي چڙهڻ هڪ سنڌي اصطلاح آهي، جنهن جي معنيٰ آهي: 'هار سينگار ڪرڻ'.

سُر سسئي آبري ۾ شاهه صاحب لکي ٿو:-
ولهيءَ جي ويهانءَ ۾، واڃت سپ وڄايو،

شاهه صاحب جي شاعراڻي ذات جا انيڪ پهلو آهن ۽ سندس هر پهلوءَ ۾ هڪ نئين رنگت جلوه گر آهي. دنيا ۾ اهڙا ڪي ٿورا شاعر ملندا، جن جي شعر ۾ ايتريون علحديون خوبيون يڪجا نظر اينديون. اهوئي سبب آهي جو شاهه لطيف جي شعر جدا جدا ڪُنڊن کان تجزيو ڪيو ويندو آهي. جماليات کان وٺي فيلسوفيءَ تائين ۽ فيلسوفيءَ کان وٺي معاشرت تائين، هن جي ڪلام ۾ فڪر جا بيشمار ذخيرا موجود آهن. شاهه صاحب جي شعر مان اسان کي سندس زماني جي سماجڪ تصوير پڻ چٽيءَ طرح ملي ٿي. شاهه جي رسالي ۾ ڪيترن هنڌن تي اهڙا بيت آيل آهن، جن مان سنڌين جي ڪيترين ريتين رسمن جي معلومات حاصل ٿئي ٿي. مثال طور، شاديءَ

ڊاڪٽر ارجن ميرچنداڻي.

۱۹۲۲-۱۲-۱۷

ڏھ

رٽارڊ ريڊر ۽ بمبئي يونيورسٽيءَ جي سنڌي وياڳه جو هيڊ.

سينٽرل ساهتم اڪادمي، محاراشٽر گورو پرسڪار، سويت لئنڊ

نحر و اوارڊ، سنڌيءَ جو پڌريون پي. ايڇ. ڊي.

۱. سلور بيج ايڇ ايس سوسائٽي، گولموهر ڪراس روڊ

۱۲، پلاٽ ۲۲، جھڙ اسڪيم، ممبئي-۲۰۰۰۲۹.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

پيشو

انعام

پتو

هي لکايو هو. اُهو سنگره ٽن ڀاڻن ۾ آهي. پهرئين ۾ عرب جي آدي ڪوٺي يعني اسلام کان اڳ جي ڪوٺي (شاعرن) جو جيون ۽ سندن ڪاوين جو مختصر پريچم ڏنل آهي ته ٻئي ۾ حضرت محمد جي شروعاتي ڏينهن کان وٺي بني اُميا خاندان جي شروع کان خليفي هارون الرشيد جي درباري ڪوين يعني ليکڪ پنهنجي وقت تائين جي ڪوين جو ورڻ ڪيو آهي. پستڪ جو نالو ”سير العقول“ آهي ۽ اُن جو سنگره ڪنڌڙ عربي ڪاويءَ جو ڪاليداس ابو-امر-العسفي آهي جو خليفي هارون جو درباري ڪوي هو. اُن ڪتاب جي وڌيڪ ڄاڻ ۽ هن ليک سان واسطو رکندڙ ڪوتا جو ورڻ مون پنهنجي پستڪ آريا ورت ۾ ڪيو آهي. هتي فقط ٿوري ۾ لکان ٿو. محمد کان ۱۶۵ ورهيه اڳ جرحر بن طائي جيڪو عرب جي ٽن مشاعرن ۾ هر دفعي اول نمبر ايندو هو تنهنجي هڪ ڪونا محاراجا وڪرمادتب جي نسبت جي آهي. هتي فقط وڪرم نالي واريون ستون ڏيان ٿو.

”اطر شغائي صف الم بڪرم تن
فعل من ڪريمن ير طفيعا ويودسر-

بحه هايڪزي يميننا دلي فلي امرينا
فتحيا نا عون لا امري بڪرم تن-

سجی ڪوتا جو مختصر ارث هي آهي:-

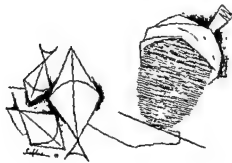
”هي مالڪو خوش نصب آھن
دحتی راجا بڪرم (وڪرم) جي راج ۾ پيدا

ٿيا، جيڪو وڏو داني، ڌرماتما ۽ پرڄاڻڪ هو. پر اهڙي وقت ۾ اسان جو عرب ايشور کي يلجي پوڳه وٺاس ۾ ڦاسجي ويو هو. سڄي ديش ۾ اُماش جي رات جيان انڌڪار ڦهليل هو. پر حال وديا جو پراته ڪال (فجر) وارو سڪدائي پرڪاش ڏيکاري ڏئي ٿو. سو ڪيئن ٿيو؟ اها اُن ئي ڌرماتما راجا بڪرم جي ڪريا آهي. جنهن اسان وديشين کي به پنهنجي ديدارشتي کان محروم ڪونه رکيو ۽ پوتر ڌرم جو سندس پنهنجي قوم جي دوازا اسان کي ڏنو ۽.....جن پرشن جي ڪريا سان اسان يلايل ايشور ۽ سندس الحام (دين) کي ڄاتو.

...اهي ماڻهو راجا بڪرم (وڪرمادتب)

جي حڪم سان اسان جي ديش ۾ وديا ۽ ڌرم جي پرچار لاءِ آيا هئا.

هي بيان مونکي پنڊت گبانيندر صوفي وٽان معلوم ٿيو، جيڪو تازو ئي نرڪي جي مٿين لئبرري مان ٽي موٽيو هو. هو اول مسلمان هو پوءِ آريه سماج جي شدي کان پوءِ گبانيندر بڻيو هو. هيءُ سنڌ جو ڳالهه آهي، اٽڪل ۵۰ ورهيه اڳ هي.

ويندي. مون وٽ اڪيچار ڏن آهي سو سمورو
توهانجو آهي. شايد اُن ڏن سان اوهان جو
منورث سيڌ ٿئي. تنهن تي وياڊيءَ پنهنجو
ڪم وري شروع ڪيو.

چيو ويڃي ٿو (جيڪو آهي سڀ ڪوڙ
۾ دوکو) ته رساين جا ڪتاب پرولين جي
ڍنگ تي رچيل آهن. سو وياڊيءَ کي هڪ
شب جي سمجھڻ ۾ دوکو ٿيو هو. اڻڻڻي
جي هڪ يوگم (ملائڻ) ۾ جيڪو لفظ هو اُن
جو ارت تبيل ۽ انساني رت هو جن ٻنهي جي
اُن دوا ۾ ضرورت هئي. اصل ۾ ”رڪنامل“
لکيل هو جنهنجو ارت هن ”مُول آمله“
سمجهيو. سو جڏهين به اُن دوا کي ناهيندو
هو ته لاپ ٿيندو ڪونه هوس. هڪ ڀيري هن
مختلف دوائن کي باهه تي ٺيڪ ڪرڻ شروع
ڪيو ته اتفاق سان باهه جي چپي اچي
سندس مٿي کي لڳي ۽ سندس ميجالو سڪي
ويو. مٿي تي گهڻوئي تبيل لڳايائين. ائين
ڪندي هي ڪنهن ڪم سانگي بنيءَ تان
اُٿي ڪيڏانهن وڃڻ لاءِ اُٿيو. جتي بني
هئي اُنجي ڇت ۾ لوهه جي ڪلي ٻاهر
نڪتل هئي. سو جيئن اوچتو اُٿيو ۽ بي
خبريءَ ۾ اها ڪلي وڃي سندس مٿي ۾
ٽنبي ۽ رت وڃڻ لڳس. کيس سور ٿيو ته
هيٺ جهڪيو ائين ڪندي سندس ٽپڙ تي
لڳل تبيل اُن رت سان گڏجي وڃي اُن دوا ۾
پيو جنهنجي کيس سمڪ ڪانه رهي. آخر
جڏهين دوا جي تياريءَ جو ڪم پورو ٿيو ته
هن ۽ سندس جوءِ (زال) دوا کي پرڪڻ لاءِ اها
دوا پنهنجي شرير تي لڳائي ته ٻئي هوا ۾
اُڏامڻ لڳا.

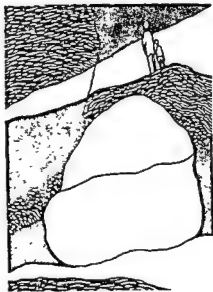
اِهو معلوم ڪري وڪرم
پنهنجي راڄ پٽن کان اُنهن ٻنهي کي
سان ڏسڻ لاءِ ٻاهر نڪتو. تنهن تي وياڊي
کيس دانھن ڪري چيو، ”پنهنجو
منهنجي ٿڪ لاءِ ڪول. پر راجا اُن ڪ
ڳالهه لاءِ ائين ڪونه ڪيو ۽ اها ٿڪ پا
۾ اچي ڪري اُچلي جنهن سان سڄو ورا
سونو ٿي پيو.“
اُن بعد البيرونيءَ وڪرمي سببت
ڪجهه لکيو آهي.
اُن سواءِ تاريخ فرشتا، آئين اڪبري
۽ مئٽنخ تواريخ ۾ به مهاراجا وڪرمادتي
جو ورڻ ملي ٿو.
مٿي جيڪي به پرمات پيش ڪيا ويا
آهن سي سڀ جا سڀ وشواس جوڳا پلي
ناهن، ڳوڙا به آهن پر اُن مان اِهو ظاهر
آهي ته مهاراجا وڪرمادتي جو ناماچار
ڀارت ۾ گهڻو ڦهليل هو خاص ڪري شڪ
لوڪن کي شڪست ڏيئي پاڻ کي شڪاري
(شڪ + اري = شڪاري يعني) شڪن جو
شترو) پرست ڪيو.
انت ۾ هڪ تمام اهم واقعو لکان ٿو
جيڪو نه فقط سڌو ۽ ممڪن آهي پر ڳوڙن
کان آجو آهي.
اربي عادي ۾. استمبول (ترڪي) جي
سرڪاري پستڪاليه (مڪتب-اي-سلطانيا
جنهن کي اڄ ڪلهه مڪتب اي-جمهوريه
چيو ويندو آهي اُن جي عربي وياڳ ۾
۱۷۲۲ع جو لکيل ڪاويہ سنڱره آهي جو
ترڪيءَ جي ڪنهن پرست پلي مانس گهڻي
ڪوشش سان ڪنهن پراچين لکيت جي آڌار

توهان جو ڪوش (خزانو) خالي ٿي ويندو. تڏهين هارين نى نپون ڏٺون مڙهيون وينديون. جنهنجو نتيجو زمين جو چوسڻ ٿيندو ۽ پوءِ اسنتوش (بي آرامي) جو آواز اُٿندو. شترن کي هتي ملندي.

محاراجا خواب ڏٺو، ”پر مان پنهنجي نجي بچت مان نرڏن (غريبن) جي مدد جي ڀڃا ڪريان ٿو ۽ ڪنهن به ڪارڻ پنهنجي خاڻگي (شخصي) فائدن لاءِ بنا ويچار ڪئي پرڃا تي بار ڪونه وجهندس.“ ائين چئي هن پنهنجي آڱيا جاري رکي.

عربي-فارسي ساهتيه-
۱۰۲۰ع ڌاري جي عالم
الببرونيءَ پنهنجي گرنٿ ۾
سمرات وڪرماتبه جو ذڪر
ڪندي سندس وقت جي هڪ
رساينڪ حور وڻن ڪندي لکيو
آهي، ”راحا وڪرماجيت،
جنهنجي سبب جي باري ۾
اسين اڳتي ذڪر؛
ڪنداسون، جي زماني ۾
اُچين نگرِيءَ ۾ ويادي نالي
هڪ شخص رهندو هو جنهن

پنهنجو سمورو ڌيان اُن راسين ڏانهن ڏنو هو ۽ پنهنجو جيون ۽ ڌن به اُن ڪارڻ ناس ڪري ڇڏيا. لڳن سندس اُن اُتساه جي بدلي کيس اوترو به لاپ ڪونه ٿيو جو سندس ساڌارڻ جپوت جو ٽاڏو هلي سگهي. هو ڏاڍو دڪي ٿي پيو ۽ کيس پنهنجي اُدم کان نفرت ٿي ويئي. جنهن لاءِ هن سخت

محنت ڪئي هئي. آخر دڪي ۽ نراس ٿي هن نديءَ جي ڪناري تي ويهي پنهنجي هٿ ۾ اُن راسين گرنٿ کي کنيو جنهن مان هو سُڪن جا وزن تيار ڪندو هو ۽ اُن پستڪ مان هڪ هڪ پٺو ڪڍندو پاڻيءَ ۾ ٻوڙڻ شروع ڪيو. اتفاق سان اُن ٿي نديءَ جي ڪناري تي لاهيءَ طرف ٻر ٿورو ٿي پريرو هڪ وئشيا ويٺي هئي. هن اُنهن نرندڙ پٺن کي ڪٺو ڪيو ۽ راسين سنبڙي اُنهن پٺن کي هڪ هنڌ گڏ ڪيو.

ويادي جڏهن سڄو پستڪ ٻوڙي چڪو اُن بعد سندس نظر اُن وئشيا تي پئجي، هوءَ سندس ويجهو آئي ۽ کائڻس اُن پستڪ سان اهڙي ورتاءُ بابت پڇيو. تڏهن وياديءَ جواب ڏنو، ”هن پستڪ مان ڪو لاپ ڪونه ٿيو، اُن ڪري مون ائين ڪيو. مون وٽ گهڻي ملڪيت هئي لڳن مان حال دڪي حالت ۾ آهيان. مان گهڻي وقت کان اُن لاءِ آس

رکيو ويٺو هوس ته اِهو ٿو اُمر ٿيان.“ وئشيا ديويءَ چيو، ”جنهن ڪم لاءِ توهان پنهنجو جيون لڳايو آهي ۽ جنهن ڳالهه کي ڪن سڄو ڪري ڏيکاريو آهي تنهنجي ممڪن ٿيڻ ۾ نراس نه بڻجيو. توهان جو مطلب سڌيءَ ۾ جيڪا رڪاوٽ آهي سا شايد ڪنهن پراڪر ٽڪ گهٽنا جي ڪارڻ دور ٿي

ڪيل هو، سو ڀيٽ ڏنو.“

راجا جي مرڻ بعد اُن سنگهاسن تي وهڻ يوگيه ڪير ڪونه هو، اُن ڪري اهو هڪ ٻنيءَ ۾ پورا يو ويو. گهڻي سميه کانپوءِ اهو سنگهاسن ڌار جي راجا پوڄ کي هٿ آيو. جڏهين هو اُن تي وهڻ لڳو ته هڪ پتليءَ آواز ڪيو ته ”هي راجن! اگر تو ۾ وڪرمادتيه جهڙي ويرتا، اُدارتا ۽ سچائي هجي ته پوءِ ئي هن سنگهاسن تي وهڻ جو ويچار ڪج.“ راجا پوڄ اُن پتليءَ کان وڪرمادتيه جي اُدارتا وغيره جو ورڻ ڪرڻ لاءِ چيو. جنهن تي ۳۲ پتلين هڪ هڪ ٿي ڪري وڪرمادتيه جي گڻن جو ورڻ ڪيو جو سڀ هن گرنت ۾ آهي.

پربند ڇننامڻي! هي ميرو تنگاپاريه جو لکيل پستڪ جين اتهاڪ گرنتن ۾ مکيه آهي. اُن جي رچنا وڪرمي سبب ۱۲۶۱ ۾ ٿي. اُن موجب راجا وڪرم اونتي (اُجين) ۾ هڪ راکشس کي راضي ڪيو. اُهو راکشس ساڳيءَ طرح کاڌو کائي خوش رهڻ لڳو. هڪ ڏينهن وڪرم کانئس پنهنجي آيو (عمر) پڇي. اُن راکشس اگني وينال چيس ته وڪرم جي آيو (عمر) سو (۱۰۰) ورهيه آهي ۽ ڪنهن به طرح گهٽ يا وڌ تي نٿي سگهي. ٻئي ڏينهن راجا کيس کائڻ لاءِ ڪجهه نه ڏنو ۽ وڙهڻ لاءِ تيار ٿي ويو. يڌ ۾ جڏهين راکشس هارايو تڏهن راجا جي ساهس جي ساراهه ڪئي ۽ کيس پاڻ ارپڻ ڪيو. اُن کانپوءِ وڪرم سنڀڌت يارهن ڪٿائون ٻيون ڏنل آهن جيڪي به ڏاڍيون دلچسپ آهن. پُراڻ! پوشيه پُراڻ انوسار ”ڪلجڳه

جي ۳۷۱۰ ورهين بعد اونتيءَ ۾ پرمر نا راجا ٿيو. اُن جي ئي ونش ۾ گندروسين را ٿيو. جنهن کي وڪرم نالي پٽ ڄاءِ وڪرمادتيه جو جنم شڪن جي ناس ڪرڻ آريه ڌرم جي استاپنا لاءِ ٿيو هو. (اُنڪر ٿي وڪرمادتيه کي شڪاري يعني شڪن شترو چيو ويندو آهي) هن گهڻي سمن تائين راج ڪيو ۽ دگوجيه ۽ اشوميت يگ ڪيا.

سڪند پُراڻ جي ڪمارڪا کنڊ موجب ڪلجڳه جي ٽي (۳) هزار ورهيه گذرڻ تي (يعني ۱۰۰ ع. ا. عيسوي سنه کان اڳهه وڪرمادتيه جو جنم ٿيو هو.

مٿين پستڪن کانسواءِ ”گائڻا سبتشستي“، ”جيو وداپرڻ“ ۽ ”راج ترنگڻي“ وغيره گرنتن ۾ وڪرمادتيه جو ذڪر آهي.

چيني ٻوليءَ ۾! چيني ياترا هيوتسانگ ۶۳۰ع ڌاري ڀارت ۾ آيو هو. هن پنهنجي گرنت ۾ لکيو آهي ته، ”اُن سمي شراوستي جي مهاراجا وڪرمادتيه جو ناماچار پري پري تائين تحليل هو. هن پنهنجن اماتين (منترين) کي سڄي ڀارت ۾ پنج لک سونين مهرون اناڪ ۽ ڌڪين ۾ ورهائڻ جي آگيا ڏني. سامراجيه جا ساڌن ڪمزور ٿيڻ جي ڊپ کان سندس ڪوشا ڌيڪش (مالي منتر) حالت سندس سامهون رکي ۽ چيو، ”مهاراج! توهانجو ناماچار پرڄا تائين پهچي ويو آهي. توهان نردنن (غريبن) جي سھائتا لاءِ پنهنجي خرچ ۾ پنج لک واڌاري لاءِ آگيا ڏيو ٿا. اُن طرح

هريءَ جي ويراڻه ڪارڻ سنگھاسن خالي ٿي ويو. اهو ٻڌي راجا وڪرم پنهنجي ديش ۾ موٽي آيو.

سنگھاسن دواتر نشڪا! (سنگھاسن بتيسي)، وڪرم ساهتيه ۾ هن پستڪ جو درجو خاص آهي. اُن جون ڪٿائون سڄي يارت ۾ لڳهه يڳهه سڀني ٻولين ۾ موجود آهن. هي گرنٿ وڪرمادتيه کان هڪ هزار ورهيه پوءِ راجا يوح جي سمي ۾ لکيو ويو هو. اُن انوسار مول ۾ ساڳيءَ طرح راجا پرٿريءَ سندس راڻي انگهه سيتا جي ڪهاڻي آهي. جنهن ۾ پرٿريءَ پنهنجو راج پنهنجي ننڍي ڀاءُ وڪرم کي ڏيئي پاڻ وڃي ويراڻي بڻيو. اُن بعد :-

”وڪرمادتيه پرڄا جي پالنا ڪندي نيتيءَ سان راج ڪرڻ لڳو. هڪ پيري وشوامتر جي تپسيا کان اندر کي ڏاڍو پوءِ ٿيو. هن ارادو ڪيو ته رڻيا يا اروشيءَ مان هڪ ايسرا کي وشوامتر جي تپسيا پنگ ڪرڻ لاءِ موڪلبو وڃي. پر ديؤ سيا ۾ اُن ڳالهه جو فيصلو نه ٿي سگهيو ته ٻنهي مان ڪنهن کي موڪلجي، ڇاڪاڻ ته ٻئي هڪ ٻئي جو شان نه رکنديون هيون. تڏهين نارد جي صلاح تي اندر پنهنجي سارڻي مالنيءَ کي موڪلي وڪرمادتيه کي سڏايو جنهن نرتبه ڏسي اروشيءَ کي ٻنهي ۾ اُنم لهرايو. ڪارڻ پيڇڻ تي هن نرتبه ڪا هي نهايت سندر شاستري وياڪيا ڪئي ۽ پنهنجي نرتبه جي اوچائيءَ کي سڏ ڪري ڏيکاريو. خوش ٿي ديوراج کيس پنهنجو سنگھاسن جيڪو بٽبحه (۲۲) پتلين تي کڙو

وڪرم شڪتيءَ جو قاصد کيس اچي مليو. تنهن کيس ٻڌايو ته ”توکان جي طرفان ٻين ديسن سميت دڪشڻ (دڪن)، سوڙاشٽر، سنڌ سميت مڌيه ديس، بنگهه (بنگال) ۽ انگهه سميت پورب طرف جيتيا ويا آهن. ڪشمير سميت ڪوٽڀري ڪاڪشا کي ڏن ڀرڻ بڻايو ويو آهي. بيا قلعا ۽ ٻيٽ به جيتيا ويا آهن. مليح سنگت (راڄن) کي ناس ڪري باقي کي وس ڪيو ويو آهي ۽ اُهي سڀ سمرات جي سينا ۾ شامل ڪيا ويا آهن. اهو وڪرم شڪتي اُنهن راجائن سان ساڻ اچي رهيو آهي.“ ان طرح سوم ديو، وڪرمادتيه جي راج وستار جو ورڻن ڪري ڇڏيو.

ويتال پنجونشڪا! هي پستڪ اصل ۾ ڪشميندر جي ”برحت ڪٿا منجريءَ ڪٿا سرت ساگر جو حصو آهي.“ ان موجب :-

”گنڌروسن (گرديل) ڌارا نگرِيءَ جو راجا هو. کيس چار راڻيون هيون. جن مان چار پٽ هئس. سندس مرڻ بعد وڏو راجڪمار شنڪ گاديءَ تي ويٺو، جنهن کي هٽائي ننڍو ڀاءُ وڪرم گاديءَ تي ويٺو. وڪرم وڏو پرتاپي راجا هو. ڏيري - ڏيري هو سڄي جمبو ديب جو راجا بڻجي ويو. هن پنهنجو سبب وڪرمي هليو. ديش جو رڻن (دڙو) ڪرڻ جي ويچار سان هن پنهنجو راج پنهنجي ننڍي ڀاءُ پرٿريءَ ڪري کي ڏنو ۽ پاڻ ياترا تي هليو ويو..... (اُن بعد راجا پرٿريءَ سندس راڻيءَ جي پرسڌ ”امر قل“ واري ڪٿا آهي) پرٿري

هندو سنسڪرتي ۽ جو رکشڪ مهاراجا وڪرمادتيه ”شڪاري“

گنگارام سمراٽ

وڪرمادتيه سنڀندي ورڻن احميت وارو آهي. اُن ڪٿا ۾ سوم ديو، وڪرمادتيه جو جنم وغيره لکڻ کان پوءِ سندس سوروبرتا، پراڪرم ۽ پرڄاڻن جو ذڪر ڪيو آهي. هو لکيتو:-

”اهو وڪرمادتيه ورڻي ۾ مليل راج کي حاصل ڪري پرڻويءَ تي پنهنجي پرتاپ (ويرتا) کي اهڙيءَ طرح ڦهلائڻ لڳو جهڙيءَ طرح آڪاش ۾ سچ پنهنجي پرتاپ (تيج) کي ڦهلائيندو آهي. ڏنڻ (ڪمان) تي ٻاڻ ڇاڙهيندو ان راجا کي ڏسي وڏن وڏن ايماني راجائن جو سر جھڪي ويندو هو. پرڻويءَ تي وڪرمادتيه (وڪرمادتيه) جي سينا سيني طرف ان طرح ڦهلجي ويئي هئي، جنهن سچ جا ڪرڻا، هڪ دفعي جڏهن وڪرمادتيه درٻار ۾ ويٺو هو ته دنگهه وڃي (وڌي-چوڌاري) تي نڪتل سندس سينا پتي

مهاراجا وڪرمادتيه عيسوي سن کان اڳهه جي پهرين صديءَ ۾ ٿي گذريو. سندس سڪا ۽ شلا ليکڪ ڪونه مليا آهن. پر هو اسانجي سنسڪرتي وغيره ساهتيه ۽ عالم جي اندر اُڪريل آهي. سندس باري ۾ جيڪو به ساهتيه ورڻن مليو آهي، اُنجو ورڻن هتي ڏنو وڃي ٿو.

ڪٿا سرت ساگر! هي گرنٿ سوم ديو پٽ جو جيتوڻيڪ وڪرمي ٻارهين صديءَ ۾ لکيو ويو آهي، پر ڪيترن ڪارڻن ڪري اُن جي اتهاسڪ اهميت گهڻي آهي. هيءَ ڪٿا گڏايڊ جي رچيل پٽشا جي پراڪرت ٻوليءَ ۾ لکيل برهت ڪٿا جي آڌار تي لکيل آهي. برهت ڪٿا جو رچيندڙ سالواهن هال جي سمي جو هو. ان ڪري ڪٿا سرت ساگر، وڪرمادتيه کان گهڻو ڪري هڪ صدي پوءِ ٿي گرنٿ جي آڌار جي هئڻ ڪري اُن جو

گنگا رام سمراٽ.

۱۹۱۸.

سنڌي ۽ هنديءَ ۾ ۲ کان وڌيڪ.

اتهاسڪار ۽ پترڪار.

سجپور بنگا احمد آباد-۲۸۲۲۲۵.

نالو

جنم

چاپيل ڪتاب

پيشو

پتو

۽ ٻيا ساوا مصالح صاف ڪنديون هيون ۽
ڪپنديون هيون.

سنڌ جا هنر به قابل داد هئا. جوهي ۽
۾ مڻيايون گهڻهيون ٺهنديون هيون، جن
جو پاڻي سڄو سال ٿڌو رهندو هو. نصرپور
جا ڪيس، لاڙڪاڻي جون ڪٽ جون
ٿالهيون، مڻيارن جون اجرڪون، هالن جا
پننگا، نئي جون لوڻگيون ۽ سؤسيون،
بوبيڪن جا غاليجا، هالن ۽ ڪشمور جو
جنڊي ۽ جو ڪر، هالن جو ڪاشي ۽ جو ڪر،
ٿر جا ڪمبل ۽ ڪتا، چمڙي مان ٺهيل اُٺن جا
پاڪڙا، گهوڙن جون زينون، پاڻي ڀرڻ لاءِ
مُشڪون، شڪارپور، لاڙڪاڻي ۽ سکر ۾
جيسلمير ۾ موچين جا ٺاهيل ٻوٽ ۽ سڀاڻا،
ڳوٺن جو ڀرت ۽ زري ۽ جو ڪر، دادوءَ ۽
ڪوٽڙي ۽ جي پيلي مٽي ۽ مان ٺهيل
ڪونڊامت، ڍلا، گهڻهيون، هڻا ڪتا وغيره
پنهنجو مٽ پاڻ هئا. مٽي ۽ مان ٺهيل
دانگين ۽ ٽوپين تي ٻڪل ماني ۽ ڪُنن ۾
رڌل ياچيون سواڊي هونديون هيون. ٺڪر
جي قانون تي جتسالي ۽ جو ڪر به سندر
هوندو هو.

سنڌ جا يگرا، تلڪريون، ڀاڙ، مُرما،
آچار، يوڻبندا، مُرما، چندن، گازبان، گلاب
وغيره جا سُربت به مشهور هوندا هئا.

سنڌ جا آستان منهوڙي جو حوالي لال
مندر، هنگلاج مانا جو مندر، ٺٽا ۾ مڪلي
ٺڪري ۽ ٺي سوا لک پير، بدين ۾ پير
دستگير جي درگاه، پتوري ۾ پير پتوري جو
آستان (اهڙو آستان ٿيڻ- ڪج ۾ پڻ ٺهرايو
ويو آهي). حيدرآباد جو ڪالي ۽ جو مندر،
ڀوڏيسر جي مسجد، ننگر پارڪر ۾ انڇلسر
تبرڪت، ويرا واھ جو جبن مندر، ڀٽ شاه،

دراڙي ڪٽيا، امير پير، مانجهندن جي
درٻار، لڪي ڌارا تبرڪت، لعل شهباز، سکر-
بکر، ساڌپيلو، روهڙي ۽ واري لئنسڊائون ڀل،
موهن جو دڙو (حقيقت ۾ موئن جو دڙو)
وغيره ڏسڻ لائق هئا.

سنڌ جي ٿر پارڪر ۾ امرڪوٽ وٽ بر
۾ هڪ وڏي آڪ جي هيٺان مئل بادشاه
همايون کي پٽ ڄائو. آڪ جي هيٺان بر ۾
جنم وٺڻ سبب هن جو نالو رکيو ويو
”آڪبر“!

نوابشاه ضلعي جي ساحتي ۽ جو احو
نالو جوڌپور جي راجڪمار مڙڙا سنگھ جي
جوتس نمبر پٽ سحنا سنگھ جي نالي
پٺيان پيو آهي. سحنا سنگھ جي پيءُ مڙڙا
سنگھ جي نالي تان مورو شهر آهي.

سنڌ ۾ ڀڳت ڪنور رام جي ڀڳت ڀٽمر
۽ اُنهن جو درشن ڪيس. هو مانجهندن کان
ڀڳت ڪري دادوءَ ۾ آيا. اُها اُنهن جي
آخري ڀڳت هئي. غريب آباد جي وصال
ميدان تي رات جو ڀڳت ڪيائون. دادوءَ ۾
ٺي روئي کائيندي سندن گره ڪري پيو
هو ۽ هنن کي ڀرون پئجي ويا ته هيءُ
آخري سفر آهي. هو دادوءَ مان روانا ٿيا ۽
رُڪ سائيشن تي سندن هٿيا ڪئي ويئي! هو
شعيد ٿي ويا. امر ٿي ويا. لاکيٺا لال هميشه
لاءِ راه رباني ٿي ويا!

اُهي آهن منهنجون سنڌ جون ٿوريون
گهڻيون يادگيريون. اُهي آيا به تازيون
آهن. اُهي آستان، اُهي نظارا اکين آڏو
پيا ٿا ٿڌن. منهنجي دل ٽمنا آهي ته
هڪ دفعو ڀاري مٺڙي جنم يومي ۽ جو درشن
ڪري سندس مٽي مستڪ تي لڳايان!

اسان پڇا ڪندا ڪندا اڳتي وڌي رهيا هئاسين. واٽ تي هڪ ڪوه نظر آيو. نار چالو هو. هاري ڊگهي ڪي هڪلي رهيو هو. ڪنگرين مان نرمل جل وهندو ڏسي روح کي راحت آئي. اسين وڌي اڳيان وياسين. هاريءَ جو نالو قاسم هو. هن اسان کي ڪاٺ لاءِ پڳڙا ڏنا، پيئڻ لاءِ ڪوه جو ٿڌو پاڻي ڏنو ۽ ڳوٺ جو ڏس پتو ڏنائين.

ڳوٺ ۾ پڇڻ سان ئي خبر بجليءَ وانگر ڦٽلجي ويئي ته سينيون آيا آهن. بس، پوءِ ته لوڙهي جي اندر ڳوٺاڻا گڏ ٿي ويا. اسين ڪٿولن تي ويٺا هئاسين. ايندڙ ڀاڱن مان ڪي هٿ ملائي پئي مليا، ڪن هٿن کي چميو پئي ته ڪن وري پاڪر پائي پئي خوش خبريافت ڪئي. هنن جو پاڪر به نرالي قسم جو هو. سنڌ کان پوءِ اهڙو پاڪر ڪڇ ضلعي جي کاوڙا ڀرسان ڏنارا ۾ هڪ سڄڻ اچي پاتو ۽ اُن وقت سنڌ ياد اچي ويئي! ٿر جي اُنهن ڳوٺاڻن جو منجهند جو ڏٺو جا وٽا ڀري ڏنا. شام جو ٿاڌل ڏني ۽ رات جو کير جا ڪٽورا ڀري ڏنائون. ڳوٺن ۾ ڏنر ڏنگهر ۽ ڍاڪٽان ڪٽورا ڪتب آندا ويندا هئا. ڪن ڪن شهرن ۾ به اُنهن جو استعمال ڪيو ويندو هو.

سنڌ جي زمين اُڀڄاڻو هئي. جدا جدا قسمن جي اناج جون جنسون پيدا ٿينديون هيون. سنڌ جا سڳڏاسي چانور ته مشهور هوندا هئا. لاڙي چانور پڻ ڪاٺ ۾ سواڊي هوندا هئا. اُتان جي دالين، چانورن، ڪڻڪ ۽ ٻين اناجن ڪاٺ ۾ شيري هوندي هئي. ڪيترن ئي قسمن جون کاڌي جون شيون پيدا ٿينديون هيون. روھڙيءَ ۽

ڪوٽڙيءَ جا حليلا، دادو ضلعي جي مير پاسي يعني ميهڙ، ڪڪڙ، خيرپور ناٿن شا جون ڳاجيون، ڪهيري، ٿر جا پيرون - پڪ ڏيلا - ڏٽرا تلائن مان ملندڙ پيٽ، به لوڙهه، ڪوٽيون، ڪر، ڏاڇوٽا، دريا شاهه سمنڊ مان ملندڙ پلا، مڇيون، ڪڳا، گندڻ جهينگا يعني گانگت، وڻن مان ملندڙ ميوا سنڱريون، گيدوڙا يعني ليسوڙا، ليار، ڦاروھان، بوبڪ ڀرسان ٿلٽيءَ وٽ منڇر ڍنڍ جا آڙي پڪي لائني چيزون هيون. ٻوڙاڻي به ڏاڻهي واري هوندي هئي. سنڌ جا وڻ به ياد ايندا آهن. لٽو، اڪ، ڪرڙ، ٻڙ، ڪانڊيرو، ڀير، نر، ٻهڻ، ڪنڊيون وغيره جدا جدا قسمن جا وڻ هئا. اُنهن جي چانور ويهي ڳوٺاڻا ۽ واهڙو آرام ڪندا هئا ۽ ڪچهريون ڪندا هئا. سنڌي زالون گهرو ڪمن چاهي ڏر - ٽوپي ۾ پڙ هونديون هيون، هو وانديون بنهه نه وهنديون هيون. صبح جو سويل اُتي جنڊ هلائينديون هيون ۽ وڏين ڇاڏين ۾ رنگين مانڊاڻين سان ڏٺو لوڙينديون هيون. چيو چورو ڪري مڙد ڌنڌن - نوڪرين تي ۽ ٻار سڪولن ۾ ويندا هئا. پوءِ زالون ڏر ٽوپو ڪنديون هيون. آر ۽ سٺا ڪٽي مڙهڻ جو ڪم ڪنديون هيون ته سٺي ڪٽي اُن سان هر مڇو ڪڇو ۽ پڪو ڪنديون هيون. ڪپڙن تي ستارون ۽ ڪاڇ ٽاڪينديون هيون. بزار مان ايندڙ شين جي ڀڙين تي ويڙهيل ڏاڳن کي سنڀالي رکنديون هيون، ۽ اُنهن مان اڳت ناهينديون هيون. سياري جي وقت ۾ مٽي ڪڍ تي وڃي اُس ۾ ويهي ڳنڍ، پالڪ، مٽرن، چڻن جي ڀلي، لوڻڪ، چهل، مريڙو

سنڌ جي اٺن ضلعن مان ڇهن ضلعن جو،
ڪن جو ٿورو ڪن جو گهڻو سفر ڪيو هو. اُهي
يادگيريون اڃان به تازيون آهن ۽ اُهي ڏنل
آستان ۽ نظارا اکين اڳيان پيا ٿين.

حيدرآباد کان ميٽر گيج گاڏي جوڌپور
ويندي هئي، جنهنڪري راجا جي گاڏي
چوندا هئا. اُن لائين تي ميرپور خاص کانپوءِ
جمڙاڻو جنگشن کان هڪ ريل جو رستو
جيڪو آباد ڊگهڙي، جهڏو، نئون ڪوٽ،
بني سر، پٿورو، شادي پليءَ کان ٿي ميرپور
خاص ايندو هو. هيءَ ريل رستو گولائيءَ ۾
اهڙي طرح لڳندو آهي جڻ ته ترمارڪر
ضلع جي گنجيءَ ۾ هار بيل آهي! جمڙاڻو
سٽيشن کان گاڏي جمڙاڻو واھ سان گڏوگڏ ۽
ٿاليءَ جي وٿن جي قطار سان هن لائين تي
مسافري ڪرڻ جو آئند ئي نرالو هو.

سنڌ جي چڱي چڱي ٽي ڪوھ هوندا
هئا، جن مان مٺو ۽ ٿڌو پاڻي نڪرندو هو.
کوهن تي نار چالو هوندا هئا، ڪنگرين
ذريعي صاف-شفاف پاڻي کوهن مان نڪري
ڪيٽن، باغن، بنين، باري ۾ وڃي پوندو هو ۽
چوڌاري ساوا ڪٽ لهرائيندا نظر ايندا
هئا.

سنڌ جا رهواسي محمانوازيءَ جا
کوڏيا هئا. شل نه ڪو مڙمان ڪنهن وٽ
اچي. خاص ڪري گونن جي محمانوازي
پنهنجو مٿ ٻاڻ هئي. مونکي ڪافي طرح
ياد آهي ته هڪ دفعي اسين ٿرپارڪر
ضلع جي پٿوريءَ ۽ اڪڙيءَ کان ٿيندا
ڪنهن ڳوٺ ۾ وڃي رهيا هئا سين. مٽيءَ جو
محنو هو. ٿاڪ منجهند جو وقت هو. ٿر جي
گرمي به غلب جي هئي. ڳوٺ ڀرپور هو.

ماڻڪمل جي گهٽيءَ ۾ ٿيو. جيتري قدر
مونکي ياد آهي ته ان گهٽيءَ ۾ ڪي ٻاڻ
ٻڌيا تڏهن مسلمانن جا هئا. باقي سڀ هندن
جا گهر هئا. پر، ڇا ته هو هڪٻئي سان ميل
ميلاپ، سڪ ڀري، آدرپاڻ، عزت! هڪ ٻئي
تان گھورو گھوريندا هئا. اوڀل-سوڀل، ڊڪ-
سڪ ۾ هڪ ٻئي جا ٻانجن ٻيلي هوندا هئا.
پاڙي جا گل محمد ڊڪڻ، آچر، گل
خدا بخش، ڪرڙ ٺاڪ، ماڻي ٻڇي وغيره
قرب ۾ ڪٺل هئا. من وندرائڻ لاءِ ادي
يعقوب دائي جي گڏهن تي چڙهي پيا
گھمندا هئاسين. پر، هو ويچارو هڪا اکر
به نه چوندا هو. اسانجي اصلي ڳوٺ جھلا
مان، جيڪو سنڌونديءَ جي ڪپ تي دادوءَ
کان ٽوڪو ميٽر پري هو، ماڻي ممي ۽ هاشم
منڊو به ڏيڻ وار ٿي ايندا هئا.

دادو شهر جي ڀرسان دادو ڪئنال
وهندو هو. جيڪو سکر براج مان ڪڍيو ويو
هو. اُن جي ڀرسان ڪچورستو هوارستي جي
بنجي پاسي ٿاليءَ جا وڻ هئا. ڇا ته ساوڪ
هئي ۽ نظارو هو. دادو ڪئنال مان ڪي
شاعون ڦٽنديون هيون، جن مان ويران ڀاڱن
کي پاڻي ملندو هو. اُنهن مان هڪ شاخ
اميرپور ڏانهن ويندي هئي. اُن سان گڏو
گڏ واري رسي نان اسين پنڌ اميرپور جي
مبلي تي ويندا هئاسين. جيتوڻيڪ اميرپور
خداآباد ريلوي سٽيشن کي ويجهو هو. پر
اسين پنڌ وڃڻ پسند ڪندا هئاسين. دادو
ڪئنال جي ڀرسان ئي مساڻ هو، جيڪو
سموري سنڌ ۾ مشهور هو. جنهنڪري سنڌ جي
ٿورن سرفرا سڙمدِي پڻ ساراه ڪئي هئي.
۱۵ سالن جي عمر ۾ ئي مون اُن وقت

سنڌ جون. ياد گيريون

تيج ”قابل“

وٽ مشهور منچر ڏيند ڄڻ ضلعي جو شان هئا هيءُ ضلع سنڌونديءَ جي اولهه ڪناري تي راڌڻ کان وٺي ڪوٽڙيءَ تائين ڦٽيل هو. هن جي اولهه ۾ کيرٿل ۽ ڪالار جبلن جون قطارون هيون ۽ اوڀر ۾ سنڌوندي، حيدرآباد ۽ نوابشاه جا ضلعا هئس. هن ضلعي جو سياست ۽ حڪومت تي به ڊڊڊو هو. اُن وقت به سنڌ وزارت ۾ هن ضلعي جا سڙو شري جي. ايس. سيد، پير الاهي بخش ۽ سيد صالح شاه ٿي وزير هئا.

سنڌ سونهاري ديا جو ساگر، ممنا جي مورت ۽ انساني گڻن جو ڀنڊار هئي. هن زمين تي جيڪو به ڏکيو-بکيو آيو، اهو سڪيو-ستابو، ساڻو ڍاڻو ٿي ويو. هن ڀوميءَ پنهنجي گود ۾ گهڻن کي جاءِ ڏني ۽ پاليو-نپايو. ڪيتراسنت-مهاتمان، وير-جوڌا، درويش-فقير، اڳوان-سياستدان، داني پرش-تعليم دان هن ڌرتيءَ تي پيدا ٿيا. منهنجو جنم دادو شهر جي مڪي

سنڌ سونهاري، موچاري، سڀني کان نڀاري، ڏلاري، سنڌ جي چڙهي-چڙهي تي گل-ڦل، باغ باغيچا، وڻ-ٺڻ، ٻوٽا-ٻارا، چوڌاري ساوڪ، پونا گاه وارا، لهرائيندڙ ڪيٽ، سنڌونديءَ جي ٻنهي ڪنارن تي وسيل سنڌ، نمائڻيءَ ۽ نهٺائيءَ جي مورتي نئين نويلي ڪنوار وانگر ڪنڌ جهڪائي بيٺل نظر ايندڙ، ڪنوار جي سينڌ جيان سنڌوندي هنجي وڃ مان ٿي وهي سنڌي سمنڊ سندس چرن پنهنجي پوتر جل سان ڌوئي، اهڙي آهي منهنجي سنڌ، مهان سنڌ، منهنجي جنم ڀومي! ۱۵ سالن جي عمر ۾ مون جنم ڀوميءَ کي الوداع ڪئي. اهڙيءَ مهان سنڌ جي دادو شهر ۾ منهنجو جنم ٿيو. دادو ضلع عمر ۾ ڀلي ننڍو هو، پر، قد ۾ وڏو هو. هن ضلعي ۾ سيوهڻ ۽ خداآباد جهڙا تاريخي شهر هئا ته لڪي ڌارا ٿيرت جهڙو پوتر آستان به هو. پهاڙي علائقو محال ڪوهستان ۽ بوبڪ جي ڀرسان ٿلتيءَ

تيجڻو مل موٽول يا ڳچنڌاڻي ”تيج قابل“ :
دادو ضلع، سنڌ، ۱۵-۸-۱۹۲۲ :
۲۲ سنڌي ۽ ۱۲ هندي :
گجرات سنڌي اڪاڊميءَ طرفان :
رٿاڻڊ پرنسپال :
ٽي.سي. ايڪس/سائوٿ-۱۰۱، گانڊيام (ڪج) ۲۷۰۲۰۱۰ :

نالو :
جنم :
ڇپايل ڪتاب :
انعام :
پيشو :
پتو :

253/ ھڪ وردان آھي/ 250 • ھريش ڪمار وطني/ ايشور آنچل/ 253
 • ھنس پوجراج ڪٽوريا/ سنڌي ۽ ٻا ٽي ڪامل اُستاد/ 256
 • ھوندراج ھنگوراڻي/ ”سڪايل“/ ويشتو ديوي ۽ ھي ياترا/ 262
 • ٽھلرام چئنيچي/ ڏاجو (دھيج) سماج ۽ قانون/ 265 • مينا
 گوپ روپچنداڻي/ ڪوٽا مار ۾ قاتل انسان/ 269 • ڊاڪٽر ارھن
 بھڙي/ ڌيان/ 274 .

فهرست

مضمون

- تيج قابل / سنڌ جون يادگيريون / 167 • گنگارام سمرات / هندو سنسڪرتيءَ جو رکشڪ مهاراجا وڪرمادتيه ”شڪاري“ / 171
- ڊاڪٽر ارجن شاد / شاهه جي شعر ۾ ريتيون رسمون / 177
- ڊاڪٽر نارائڻ ڀارتِي / پرنسيپال لالسنڱهه اجواڻي / 181
- جهمون ڇڳاڻي / ٻهڙو مڪي شخصيت جو ڌڻي واسديو نرمل / 189 • نانڪرام ايسراڻي / سنڌوپتي مهاراجا ڏاهر سين جون ڌيئرو سوريه ديوي ۽ ڀرمل ديوي / 191 • ڪرشن مسرور / زمانو ٿي اهڙو آ / 196 • منوهر نهالاڻي / لکمي ڪلاڻي ناول ۽ ڪهاڻيءَ جي حوالي ۾ / 198 • لچمن ڪڪريچا / ڪارگل تي ڪاهه سنڌ تي ڪاهه / 207 • ماسٽر گيلارام رائچنداڻي / دوردرشن / 211 • نارائڻ محبوباڻي / شاهه جي رسالي ۾ مانوتا / 215 • نولراءِ بچاڻي / سنڌ هند جو عظيم شاعر نارائڻ شيام / 219 • آتمارام گوپالاڻي / ڪم نصيبي / 222 • ايسر سنگهه بيدي / سماجڪ سڌارڪ- آزادي جو اُپاسڪ پروفيسر هاسانند جادوگر / 225 • موٽيررام رامچنداڻي / تعويض / 228 • موهن دسيجا / راجسٿان آهي تيرٿسٿان / 232 • ڊاڪٽر رام رکياڻي ”ڪمل“ / ٻڌاڻي جو موڙ / 238 • موهن لال ڪٽر / سنڌي ڪيترا ڏينهن / 240 • هيملتا بجاج / اڄ جي ڀارت جي ٻرن جو دوش ڪهڙو / 243 • اين. ڊي. مولچنداڻي / هٿ جي هڪمت / 247 • مهاديو ڪلواڻي / شيوانورتي اڀيشاپ نه پر

رہاٹ

مضمون

جئرام چمنائي جو غزل

- ۱ محبت جي آتش رُڪندي نه يارو،
لڳل باه سئي، ڀڄيندي نه يارو.
- ۲ ننگن ۾ ڪنهنجي، هي تصوير آهي،
رڃا ڪان منهنجي ڪندي نه يارو.
- ۳ ڏسندي آهو چهرو، اُکا وارن جي رنگت،
دلن جي تمنا، رُڪندي نه يارو.
- ۴ بڻايو آ مذهب، جنهن عشق آهي،
اُنهن جي حياتي، ڪندي نه يارو.
- ۵ فقط هڪ خوشي 'ديپ' جي چاهه آهي،
اُکا ئي خوشي بس، ملندي نه يارو.

۱	جئرام چمنائي.	نالو
۱	ڳوٺ - غوث پور، ضلع - جيڪب آباد، ۶.۱.۱۹۵۳.	خير
۱	وڪيل	پشو
۱	سي-۱۲۲، سڪندڙ ڦلور، سماڏيا ڪالوني، تاراڻيج، گواليار.	پتو
	(ايم. ڀي.)	

ڪُنڊنداس پاراڻي جو گيت

ننڍڙو ٻار

ننڍڙو ٻار، هنئين جو ٺار،
ڏسي دلڙي، ٿئي باغ بهار.

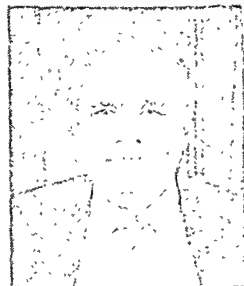
(۱)

ٻار ۾ ٺاهي بيائي، نه آشا ڪائي،
پيٺ ڪٽي پائي، ٻڻي سڀ جو،
سڀني جو، ٿو پائي پيار،
ننڍڙو ٻار، هنئين جو ٺار.

(۲)

تنڙو به سندر، منڙو به سندر،
برابر مندر، مسجد گرجا،
ايشور جو، آهي اسرار،
ننڍڙو ٻار، هنئين جو ٺار.

نالو	:	ڪُنڊنداس پاراڻي.
جنم	:	۱۹۲۲.۱۱.۲
چاپيل ڪتاب	:	۲۰ (۲)
پتو	:	سي-۱۲۹، ايسر، آئي. جي. سوناگري، ڀوپال-۴۶۲۰۲۱، (ايسر، ۲۰۰۰)

موتيرام هيرانداڻي 'موتي' جو گيت

ويئي آهيان اوسيڙي ۾،
تنهنجي اچڻ جي آس لڳائي.
ساجن! ٿي تنهنجي ياد ستائي.

۱
پونئرن جي گونجار ٻڌي،
گلشن ۾ رواني آئي آ.
هڪن ٿا ٻوٽا سارا،
ڪلين ٿي جواني چائي آ.
چٻَ چُمڻ خاطر ٿل جا،
ٿي تتلي ڦيرا پائي.
ساجن! ٿي تنهنجي ياد ستائي.

۲
راس رچائي تارن سان،
آ ڇنڊ ڏياري رات.
پره ڦٽي آ پورب ۾،
آئي سونهري پريات.
ٿار ٿار تان ڪڍندي ڪوئل،
ٿي محبت خوشيءَ جو هاڻي.
ساجن! ٿي تنهنجي ياد ستائي.

۳
محبت جي مڪتب ۾ آهي،
سبق حسابن جو اوکو.
تنهنجي منهنجي ڏيڻ وٺڻ جو،
ڪير ڪري لنگو چوڪو.
مل اچي تون ملڙا هاڻي،
رنگبو رڻ ۾ چاهي.
ساجن! ٿي تنهنجي ياد ستائي.

موتيرام هيرانداڻي 'موتي'.

ٻوٽ، لڪا، ملهه-دادو، ۱۹۲۲.۴.۱

ريڻوي کاتي مان وٺلڙو.

۵۰۲، گيتا ڪامپليڪس، هاسپيٽل روڊ، انعامس نگر-۲۲۱۰۰۲.

نالو

حمبر

پيشو

پتو

پريو ديال وجيه جي ڪويتا

پنهنجي چاهت

سنڌ سکر جي اُها ڌرتي
جنهنجي مان ڇڏي آهيو آهيان
پنهنجي چاهت جي خلاف.

ماتر ڀومي نه آهي
ڪرم ڀومي پنهنجو بڻايو مان

پر سنڌ ۽ هند هڪ ٿيڻ
جي چاهت
اڃان باقي آهي.

دش جي ورهاڱي جي مجبوريءَ کي
خوشيءَ سان ڳلي لڳايو هو مان
هڪ سونتر تا سئائيءَ جيان.

آزاديءَ جي قيمت
اسان کي ڄاڻا سان ملي.

اڳتي پي جيڪو ملندو
ان کي پنهنجو پاڳ سمجهي ڪري
اڪين تي رکندس مان.

چاهت پوري ٿئي
نه ٿئي
چاهت رکڻ جو حق نه آهي مون کي.

اُن ڌرتيءَ کي ڇڏڻ وقت
انهن سسڪين جو آواز
اڄ به مون کي ياد آهي.

انهن سسڪين جو آواز
دنيا جي آواز ۾ ملي
بي آواز ٿي ويو هو.

ٻڌڻ ٻڌائڻ لاءِ رکيو ئي ڇا آهي
ڪجهه گذري ويو آهي
ڪجهه گذري ويندو.

ڀارت ڀوميءَ کي پنهنجو پاڳ سمجهي
رکيو مان اڪين تي

نالو : پريو ديال وجيه.
جنم : سکر، ۱۹۳۵.۱۰.۲.
پيشو : رٽائرڊ.
پتو : ۶/۷، انڪور ڪامپليڪس، شواجي نگر، ڀوپال-۴۶۲۰۱۶.

ڪنھيا لال موٽواڻي 'ماندو' جو پراڻا گيت

رحيم ڪر تون سائين مان رحمت ٿهران تو
صفائي سنائي صداقت ٿهران تو.

1
ڏناھن جو گھر مان ڳنھڻار آھيان
مان پاڻي ۽ بدنار بدڪار آھيان.
ڪپٽ ڪوڙ ڏوھن جو ڀنڊار آھيان
تون آھين ديالو ديا نٽ ٿهران تو.
رحيم ڪر تون سائين مان رحمت ٿهران تو.

2
زمانو ھي دردن آھ ڏاڍو ستايو
ڏيئي ڏنڀ رستن بہ آھي رنجايو.
آھم لوپ ۽ موھ من کي منجھايو
مھر ڪر تون مون تي عنايت ٿهران تو.
رحيم ڪر تون سائين مان رحمت ٿهران تو.

ڪنھيا لال موٽواڻي 'ماندو'.
۱۹۶۰-۶۱ء.
اي نيو ۱۵/۱۲۶، شراڙڙه، ڀوپال-۳۶۲۰۳۰.

نالو

خبر

پتو

پڳوان باباڻي 'بندا' جو غزل

ڏٺو ڏس، توهانجو مان ٿورائتو آهيان،
سُخنور بڻايو، مان ٿورائتو آهيان!

مُحبان پل نه ڪجهه پي توهانجي نظر ۾،
بين لاءِ گهڻو ئي مان ڪارائتو آهيان!

توهان مان قدر جي نه اُميد ڪائي،
مگر ماهرن ۾ ته ويو جاتو آهيان!

نه جوڙي سگهو ٿا، نه ٽوڙي سگهو ٿا،
بندا ڄاڻي ڪهڙو عجب ناتو آهيان!

توهانڪي ئي فرصت ملي ڪانه ٿي ڪا،
مگر مان ته هر دم وينو آتو آهيان!

لڪائڻ جي لئه هاڻ ڪجهه پي ته ناهي،
گهڻو ئي زماني ۾ ويو ڳاتو آهيان!

ڪيان ڪيئن ڪا تعاريف پنهنجي زبان سان،
انهي ڳالهه ۾ 'بندا' ڄڻ ٻاتو آهيان!

پڳوان باباڻي 'بندا'.

۱۹۵۴.۱۰.۵.

برانچ مئنيجر، اسٽيٽ بئنڪ آف انڊيا.

ايڇ-۲۵/۲۱، بئراڳڙهه، ڇوڀال-۲۶۲۰۲۰.

نالو

جنر

پيشو

پتو

گهنشيام لوڪواڻي جو غزل

بخوش گوار اُهو شخص چواڻي،
دل جا سگهي جو درد لڪائي.

ڪٽندو نيڪ اُهو ئي جڳ ۾،
جو سُر پئي ته به پيو مسڪائي.

ڪنهنجي حال ڪين ٻڌي ٿي،
دل پاڳل ڪي سمجهائي.

دُور ۾ اڄ جي ڪيئن ٿڪندو سو،
منصوبا جو روز پيو ڏاڍي.

سينو ساهي هلندا هتي جي،
سڀ پڻ ويا هتان ڪنڌ جهڪائي.

بچيل سواس ڪر رب کي ارپڻ،
بيو تو وٽ حال بچيو ڇاڇي.

نالو : گهنشيام لوڪواڻي .
پتو : دي . ۱۵۰ ، پنڪاسي ماڳ ، ڀوپال (ايسر، پي) .

ڪشچند گلاڻي 'ديپڪ' جي ڪويتا

هلندي هلندي توکي - سلام ٿي ويو
خادم بيخوديءَ ۾ - غلام ٿي ويو

۱ گاديءَ تان موٽندي - جان توتي نظر پئي
تو ٿورو مسڪرايو - مون لاءِ جام ٿي ويو

۲ دل بي چئن هئي - توکي ڏسڻ خاطر
تنهنجي اک جو اشارو - الاهي اِلهام ٿي ويو

۳ توکي وري ڏسڻ لاءِ - هٿ هٿ ٿي پٽڪيس
سڪ چئن مون لاءِ - حرام ٿي ويو

۴ عاشق بن معشوق 'ديپڪ' - بي جان لڳندو آهي
دلبر جي ديدار سان - دل کي آرام ٿي ويو

نالو : ڪشچند گلاڻي 'ديپڪ'
جنم : خيرپور رياست، ۱۶.۱۰.۱۹۴۵
پتو : بلاڪ سي/۶۶۵/۲۲۹ ايڪس، ڪلاڻي سوسائٽي جي
پليان، اُلهاڻ نگر-۲۲۱۰۰۳

ھري مستانا جو غزل

چنميڻ لاءِ پيون چرڪن
آھن آداس اڪڙيون
روئن لاءِ ٿيون تڙڪن
آھن آداس اڪڙيون

(۱)

پلڪون پيون جھڪائن
ڪڇ ڪين ته به ٻڌائين
ڦڙ ڦڙ ڪري ٿيون ڦڙڪن
آھن آداس اڪڙيون

(۲)

ناحق ٿيون ننڊ ڦٽائين
ور ور پيون واجھائين
بي حد پيون سي پڙڪن
آھن آداس اڪڙيون

(۳)

سرمو سدا ھو پائين
ڏورئون سي ڏنگه لڳائين
مستان مڙڪي مڙڪن
آھن آداس اڪڙيون

نالو : ھري مستانا.
جنم : گندو آدم، ۱۹۲۳.۹.۴.
چاپيل ڪتاب : ٽي (۲).
پيشو : چترڪار.
مقام : ۶۱، مهارلي سوسائٽي، سردار نگر، احمد آباد.

ساوتري هندوجا جي ڪويتا

سدا ڪلندو رهڻ

- ۱ سڪم ڌرتيءَ کان سدا سهڻ،
آسمان کان اونچائي تي رهڻ.
- ۲ سڪم پرڀت کان سدا اڏول بيهڻ،
هوا کان هر دم رفتار ۾ رهڻ.
- ۳ سڪم جهرني کان سدا نئڙت سان هلڻ،
چشمي کان خوشي ۾ مٽي وهڻ.
- ۴ سڪم بديدي کان سدا پل ۾ جو جيئڻ،
پيڙيءَ کان راهه سچ واري تان ترندو رهڻ.
- ۵ سڪم ساگر کان هر دم گهراڻي ۾ رهڻ،
سريتا کان پريتم سان ملڻ لاءِ اڳتي وڌڻ.
- ۶ سڪم پروندي کان سدا فلڪ جو ستر ڪرڻ،
قدرت کان هر دم نيم مريادا ۾ هلڻ.
- ۷ سڪم گلاب کان سدا آفند ۾ ٽڙڻ،
پوپت کان رمنا جو ڳي ۽ جتان جيئڻ.

ساوتري اين. هندوجا.
ڊي-۷۱۲، سن گري، رهيڄا وهار، ڀوڙوئي،
ممبئي-۴۰۰۰۷۲.

نالو
پتو

جهامن داس روھڙا جي ڪويتا

سنڌي آهيان

(۱)

سنڌي آهيان- سنڌي آهيان
سنڌيت منهنجو شان
ڳانو ڳانو ۾ ڳونجي ٿو
اڄ منهنجو نانءُ نيشان.

(۲)

اُڇريل ڪيئي شھر وسائي
محل بڻايم عاليشان
جهنگلن کي مان محل بڻائي
باغ بڻايم گلستان.

(۳)

محنت ڪش وڻجارو بڻجي
پاتر ڏن دولت جي ڪاڻ
بزدل بڻجي ڪين وهان ٿو
آهيان سوروير ستنان.

(۴)

سنڌڙيءَ مان ڪين وساري
رها ڇڏ ۾ ٿو مستان
پرير سنڌو وهنوار وڌائي
مان بڻيو آهيان دنيا ۾ مهان.

نالو	جهامن داس روھڙا.
جنم	گوٹ-لکي، ضلع-سکر، ۱۹۲۲.۱۲.۱۵.
پيشو	پرائيويٽ ٽيڊو.
پتو	ماتري چاٻا، ۲ بي ۱۲، ٽلوني، ڪوٽا-۲۲۳۰۰۵.

پارو ناکر چاولا جو گیت

درد کئی دل گھارون گھارون
پریت کیون تو لاء پکارون.

۱ تو ته چڏيو آ دل تان لاهي
ته به منهنجي دل توکي چاهي
پل پل تنهنجون ڪريان پڇارون
پریت کیون تو لاء پکارون.

۲ چُٽُ ته قصور به ڪهڙو آهي؟
ڏک ڏيڻ توکي واجب ناهي،
گُڙن پييون لڙڪن جون لارون
پریت کیون تو لاء پکارون.

۳ وره وڇوڙي ماري آهيان
سوز سڄڻ جي ڳاري آهيان
روز جيئن ۾ ڳرن سنڀارون
پریت کیون تو لاء پکارون.

نالو : پارو ناکر چاولا.
ڇپايل ڪتاب : ٽي (۲).
پيشو : گهرو استري.
پتو : ۱۲ بي/۲، چيني بھن سوسائٽي، موري روڊ، ماهيم، ممبئي.
۲۰۰۱ء.

نانڪ چوٽواڻي ”بيرس“ جو غزل

نگاهه ناهي خبر نه آهي مگر، ڦرشنا فضا ۾ هوندا،
ڪرشنا آهن نظر نه آهي عجب تماشا هوا ۾ هوندا.

اڏي رهي آ رهي ٿي اڏندي ڪٿي سا پاڻي پي پاڻ سان گڏ،
ڪٿي سا وسندي تو ڪير چاڻي ارادا ڪهڙا گھڻا ۾ هوندا؟

نه چئن تن کي قرار آهي نه ڪوئي تعلق زماني سان ڪجھ،
لڪل پي اهڙا ڪي لعل هوندا جي غرق هر دم خدا ۾ هوندا.

نڪو پتو آهي ڪنهنجي دل جو چڱي بري جي پروڙ ناهي،
ڏسڻ ۾ جيڪي اچن چٽا ٿا سي مبتلا ڪنهن خطا ۾ هوندا.

نه واسطو تن جو آهي ڪنهن سان نڪور ڪن ٿا نه ڪنهن سان مطلب،
خوشي غميءَ ۾ جي سر رهن ٿا سي راضي رب جي رضا ۾ هوندا.

ڪريان تو ٻالهيون مان راز جون سڀ آ راز هڪڙو نه ڪوئي شڪ آ،
فنا کي سمجھي فنا ڪيو جن سي باقي هر دم بقا ۾ هوندا.

يقين آهي پڪو هي دل جو مون آزمايو پي آهي بيرس،
ملي شفاعت نه ڪنهن دواسان علاج تن جا دعا ۾ هوندا.

نانڪ چوٽواڻي ’بيرس‘.

ڀارا سنيما روءِ، احمير، راجستان.

نالو

پتو

شون ريلواڻي 'ساز' جو غزل

نه اڳهه جي خبر نه پوءِ جي خبر
سانجو پيار آهي اها بس خبر

لڪائڻ سان محبت لکي ڪانه سگهندي
اهو روڳه وڌندو سا ڪنهن کي خبر

نشو نينهن جو بس چڙهيو ٿي رهي ٿو
لهندو ڪڏهن سو - سا ڪنهن کي خبر

پلڪن جي اندر هيءَ - نازڪ نظر
ڏوندي ٿي ڪنهن کي سا ڪنهن کي خبر

نه آهون - نه داهون - نه فرياد جاڻان
ڪئي ڪنهن شڪايت سا ڪنهن کي خبر

چوڻ چاهين جا ڳالهه اُن لاءِ مون کي
اشارن مان تنهنجي پوي ٿي خبر

رهي ڪانه سگهندي هيءَ پڙدي جي ديوار
ڪڏهن 'ساز' ڊهندي سا خدا کي خبر

شون ريلواڻي 'ساز'.	:	نالو
لاڙڪاڻو، ۱۹۲۱.۹.۱۷.	:	جنم
رٽائرڊ سرڪاري نوڪري.	:	پيشو
'چيتنا'، سداما ٺهلي، وڪاس ٽرور روڊ، ڄامنگر-۲۶۱۰۰۸.	:	پتو

ارجن چاولا جو گيت

ڪاٺل عالي ٿي لنوين ٿو
چوچ وڇان چوڀول ڇوڀن ٿو
توڪي لڪ شاباش!
او بادل، ڏيري ڏيري وس.

پلڪن جون پينگهو سينگاري
۽ اکڙين جون خوليمون ٻاري
واٽ تڪيندي ٿي جهڪي ٿي
ڦڙڪي ٿي لس لس!
او بادل، ڏيري ڏيري وس.

مُدت ٿي محبوب حليمو ويو
قرب ڪئي ۽ ڪي ڏنڊ ڏيئي ويو
ساجن ڌاران خال خيٽڻ ۾
رحيو نه ڪوئي خس
او بادل، ڏيري ڏيري وس.

ڏيري ڏيري وس
او بادل، ڏيري ڏيري وس!

رات اڳي ئي آهي ڪاري
ويتر تيز هوا ٿي جاري
پرديسي پريتم موٽڻ ۾
متان ڪري آس!
او بادل، ڏيري ڏيري وس

گرچڻ ڦڙڪڻ روڪ گهرجي پل
واچت روڪ ۽ وڇڙين کي ححل
دلبر دانجن ٻڏي نه ٻڏي
پر واکا منحنجو وس!
او بادل، ڏيري ڏيري وس

پرين ۽ وٿان پينام نه آيو
ماندي من کي مونجهه ورايو
ڪهڙي ريت محايان ملڙو
ڏاڍ ڪوئي تون ڏس
او بادل، ڏيري ڏيري وس.

ارجن چاولا.

په (۱۲).

پارٽ سرڪار، سيمٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ، نئي دهلي طرفان
پنج هزار.

ولٽاڻڊ پرنسپال.

۱۹۸/۶، گئي نصر، ۱، نئين بستي، عليڙوهر.

۱ نالو

۱ ڇپايل ڪتاب

۱ العام

۱ پشو

۱ ٻيو

نياڻيءَ کي جلايو ويو
 ڇي - پاڻ جلي آهي
 پاڻ به ڇو جلي؟
 بي - انتها شاريرڪ
 ۽ مانسڪ پيڙا ڪري ٿي نه؟

ڪير جوابدار
 نياڻيءَ؟
 نياڻيءَ جا مائٽ؟
 يا نياڻيءَ جا ساھرا؟
 يا ڪشت ڏيندڙن جو بدلو ڪٿندڙ؟

هي ڇاڻو ڪرين
 پئسا گڏ ڪري
 نياڻيءَ جي مائٽن کي ٿو ڏين
 يا ڪشت ڏيندڙ نياڻيءَ جي ساھرن کي؟

سمجھ ۾ نٿو اچي
 تون نياڻيءَ ٿو ڪرين يا انباڻيءَ
 ڀڄ ٿو ڪرين يا پاپ
 ٻيا به ڇو نه نياڻين (ننھرن) کي جلائڻ
 جي
 تو جهڙا پئسا گڏ ڪري ڏيندا
 نياڻين (ننھرن) کي جلائيندڙن کي
 يا جلڻ لاءِ مجبور ڪندڙن کي؟
 ڪيڏو نه پينڪر تضاد!!!

گورڏن مور جاڻي جي ڪويتا

نياڻين جو درد

لڳي هو وئي تو ڪل پوئي
تو کي ڪهڙو احساس
نياڻين جي ڪشتن جو.

پراڻن جاين کي ڏک،
مگون ۽ لتون ڪڍڻ
بي انتها شاريڪ ڪشت ڏيڻ
ڪٿي هي انسانيت آهي؟

ٽنجنجيون نياڻيون
عروش آهن آباد آهن
شال سدائين عروش آباد رهن

پر جن نياڻين کي بک ماريو تو وڃي
بيمار ٿيڻ تي دوا نٿي ڪئي وڃي
بي انتها مانسڪ ڪشت تو ڏنو وڃي
انهن جو واهي ڪير؟

نه ڪر ٽوڪ بازي
يسر ڪري ڇڏينديون تو کي
ستائين نياڻين جون آنهون ۽ دانھون
نه آڃاءُ آب ۾ ٽڪون
موتي لڳند ۽ منهن ۾!

نالو	گورڏن مور خاني.
حس	۱۹۳۶-۶۰-۹.
ڇپايل ڪتاب	۱۲.
اسلام	يونس رسل ساوڪ طرفان اڪل پارت ڪخاني چٽا پٽي ۾.
پشو	پرنسپال.
پتو	۸۲، آڊيو گم نگر سوسائٽي، ريجيوز مندر جي سامھون، ٿرڙو ۱۹-۱۲۰۰-۳۹.

امل آهوجا 'رحمي' جي ڪويتا

لٽ، لتيرن جي

شاهي شامباني ۾
 ميمبرن نون کي
 ڪٽائڻ قسم جي رسم وقت
 جهلجي جوان پيو هڪ
 هٿ سندس ۾ هٿا هار ڳل ڳلاب جا
 ڀڄ لتاڙ ٿي شروع
 ماڻهن ليکي
 هارن ۾ هوندا دستي ٻي
 تحقيقات مان
 پيو پتو
 ۽ ڪٿي سچي جوان
 ته
 اُتسون اهڙن ۾ اڪثر
 آهيان ويندو آءُ
 پاڻي پوشاڪ کاڌي جي
 جهلي جهجا ڳل
 ڪندي سمنان چوڻديلن جو
 آهيان وٺندو ڦيري هٿ
 سندن ئي کيسن تي
 جو ناهي ڪم ڪسو
 لٽ ڪرڻ لتيرن جي.

نالو	:	امل آهوجا.
جنم	:	۱۹۶۲.۱.۲۰
ڇپايل ڪتاب	:	پنچ (۵).
انعام	:	يونيسڪو ساوڪ ڪهاڻي چٽا پيئيءَ ۾
پيشو	:	نيوز ريڊر آڪاشواڻي سنڌي وياڳ، نئي دهلي.
پتو	:	بي-۲۰۸، ڪرزن روڊ اپارٽمينٽ، نئي دهلي-۱۱۰۰۰۱.

اِندومتي شهدادپوري 'پدما' جو غزل

دنيا ۾ هر ڪنهن کي جيئڻو پويٿو،
زهر کي سمجهي امرت پيئڻو پويٿو.

وقت وقت جو آهي مُلھ جيتڙي،
اُمُله کي بي مول وڪڻڻو پويٿو.

دعشت دم درياھ، سھي ڪير سڳھي،
سانجھ کي جيت صبح چوڻو پويٿو.

جھلين ڇو نه ٿو پڻ پنهنجي نظر کي،
تاب تنهنجي اڳيان ڇڏڻو پويٿو.

لاڻو يا ڪانڊو چوان مان ڪنهن کي،
مڻ کي 'پدما' ماسو ٿيڻو پويٿو.

اِندومتي شهدادپوري 'پدما'.

۱۹۲۷-۲۰۱۶.

رٽائرڊ ٽيچر.

پنم بئليس، ۱۸۷-۲۷۲/۱۸۷، پانچ دوڪان چوڪ ڀرسان،

ڪوٽ ڪئمپ روڊ، اُلھاس نگر-۲۲۱۰۰۲.

نالو

جنس

پيشو

پتو

توتاري وڃائي ٿي،

سڃاڻي ۽ ايمانداري ۽ واسطي

جننا ماتر منائي ٿي.

باپوءِ جا ٿي هٿيار

(ستيم، شانتي ۽ احسا)

چورن چورائي ورتا آهن.

ڪوڙن ٺنهي باندن جو

هرڻ ڪري ورتو آهي

ڊونگين احسا مان الف ڪڍي

ستيم ۽ شانتي ۽ سان جوڙي

باپوءِ جي باندن سان

ڳنڍي ڇڏيو آهي.

اڇڙن ٺڳن جي چنبن مان

ڪو شريف انسان بچي به پوي ۽

سچ ڳالهائي ته

اُن تي ڪو وشواس نه ڪندو آهي.

سچ کي سچ بڻائي رکڻ لاءِ

انسان کي قسم کائڻو پوندو آهي.

اُهو سچ به ڪهڙو سچ

جنهن کي ثابت ڪرڻ لاءِ

قسم کائڻا پوندا آهن!

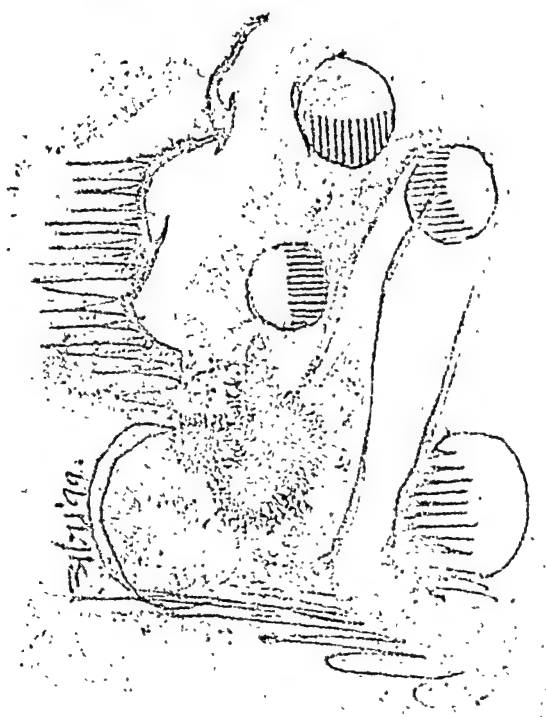
قسم ته اڄڪلهه ڪوڙا ٿي کائيندا آهن،

پر انهن جو ته

واڙ به ونگو نه ٿيندو آهي!

انهيءَ ڪري مون قسم نه کائڻ جو

قسم ڪريو آهي!

جيوٽرام سينٽپال جي ڪويتا

آچو ته قسم ڪائون

اهڙي به اُميد ناهي؟	هاله هاله ۾ تون مونکي
اهڙا گهڻا ئي ماڻهو آهن	قسم ڪائڻ لاءِ مجبور نه ڪرا
جنکي بنا قسم ڪائڻ جي	مان جيڪي چوان ٿو
روئي هجر ٿي نه ٿيندي آهي!	اُن تي اعتبار ڪرا
آزاديءَ کان پوءِ ته	اعتبار
هيءَ مرض گهڻو وڌي ويو آهي!	هڪ اهڙي وٺ آهي
ماڻهن جي من جي ايڪڻ تي	جيڪا پريم ڀاو نائي
بي اعتباريءَ جو ڪارو چشمو	وشواس جي تيل سان
ناهي فريم سان گڏ	پرندي رهندي آهي
برابر ڦٽ ٿي ويو آهي.	۽ خاموشيءَ سان
موقعي جو ناجائز فائدو	سڀ ڪجهه سڃندي آهي،
هرڪو وٺي ٿو، ۽	ڪجهه به نه چوندِي آهي.
سوريءَ تي چڙهي ٿي سڃاڻي،	ڇا توکي اِن وٺ تي
بي ايمانِي، رُشوت ڪوري ۽	وشواس ڪونهي؟
ڪارو ڏنڊو چوٽ چڙهي ويو آهي!	ڪو سچ به سڀي سڳهي ٿو،
هرامڻوري تخت تي ويهي	ڇا من ۾

جيوٽرام سينٽپال،
پنج -
اُتر پرديش هندي سنڌا طرفان.
اي-۲۰۷/۲، ايلِيڪس لنگر، ياري روڊ، ورسوا، انڊيا،
(ويسٽ) ممبئي-۴۰۰۰۶۱.

نالو
ڇپايل ڪتاب
انعام
پتو

شرد ديوانا 'شرد' جو غزل

سڀ سان ڀڳاڻن، ڏي سڄي سائين،
نہ منهنجو مڻيان، ڏي سڄي سائين.

ڪڙو ٻول ٻوليان نہ، ڪنهن سان ڪڏهن مان،
منو پيو ٻالهيان، ڏي سڄي سائين.

نہ ڪنهنجي ڳلا، نہ ڪنهنجي شڪايت،
سڄي سڀ کي ڀڳاڻن، ڏي سڄي سائين.

ڪيان ڪرم اهڙا، جو سڀ کي وڻي شل،
وڻان ۽ وڻيان، ڏي سڄي سائين.

شجر سان صبر کي، ۽ دير جي ڌاري،
نہ ڪڏهن ڇڏيان، ڏي سڄي سائين.

هجي سرت ٽنهنجي، ۽ ٽنهنجي وڏائي،
ٽنهنجا گيت ٻڌيان، ڏي سڄي سائين.

زبان صاف سترو، نہ ڪا دل ۾ پياڻي،
'شرد' کي سڏيان، ڏي سڄي سائين.

نالو	:	شرد ديوانا 'شرد'.
جنم	:	۱۹۳۷-۶-۹.
ڇپايل ڪتاب	:	آٺ (۸).
انعام	:	راجستان سنڌي اڪادمي طرفان.
پيشو	:	نرنگار مشن جو پريس رپورٽر، گيتڪار ليکڪ ڊراماسٽ.
پتو	:	بي-۱۲۹، سنڌي ڪالوني، راجا پارڪ، ڄڻپور-۲۰۲۰۰۲.

ڪنيا !

پر هڪ ڳالهه رکجاء

هيئين سان لڳائي سدائين

تہ دنيا ايتري سولي نہ آهي

تہ آهي آسان جن دنيا ۾

پنهنجي جاء پاڻ ٺاهڻ

جو اها دنيا مردن جي آهي

نياڻي !

توڪي پنهنجا سُپنا پورا ڪرڻا آهن

تہ توڪي حاصل ڪرڻي پوندي

ذهن جي طاقت پڻ

! هو ڪيئن ڪنديئن،

! هو توڪي ئي مٿه ڪرڻو آهي

توڪي رستو پنهنجو پاڻ اڏڻو آ

ڪنيا او منهنجي گهر جي !

سُپنا نند ۾ ايندا آهن

نند ! ۽ پوڙهيون پونديون آهن اڪيون

پر هي توڪي ڪرڻا آهن پنهنجا سُپنا ساڍا

تہ توڪي کولي رکڻيون آهن پنهنجيون اڪيون

سَل

سُپنا تنهنڪا ساڍا ٿين !

بيشڪ تون ڏس سُپنا !

هريش ڪرمچنداڻي جي نعين ڪويتا

چوڪري چو نه ڏسي سڀنا

چوڪري! بيشڪ تون ڏس سڀنا!

پنهنجي زندگي پاڻ

جيئڻ جو حق آ توکي!

توڪي لڳي ٿو تنهنجو پنهنجو

جدا وجود آ ته لڳي ٿو صحيح

تون ڪا گڏي ڪونه آهين، جو جيئن

نچائبو توکي تيئن تون نچنديئن!

تون سڀ کان پهرين انسان آهين

نينگرِي! اهو سچ آ ته زمانو متجي ويو آ

فرق نه رهيو آ آدم ۽ عورت ۾ اڄ

گهر سنڀالڻ کان گهر هلائڻ تائين

هر ڪو ڪم ڪري سگهين ٿي تون

ڪن پيئون اڪيچار ناريون

نالو : هريش ڪرمچنداڻي
جنم : جوڌپور، ۱۹۵۲.۷.۱۵
ڇپايل ڪتاب : هنديءَ ۾ هڪ (۱).
پيشو : اسٽيٽنٽ اسٽيشن ڊائريڪٽر آڪاڙواڻي جڳپور.
پتو : ۹۱۲/۹، مالوييه نگر، جڳپور-۲۰۲۰۱۷.

هاڻڪو

(۱)

روئي جڏهن ٿي رات،
ٿيڙن تڏهن ئي ڦول ٿا،
پڻ مُرڪي پريات.

(۲)

ويئي ٿڌري رات،
ورتو هاڻ جنم مُبج،
بحوش آهه ڪائنات.

(۳)

ڏس ته ٿلن جي مُرڪ،
مُند سرءُ جي ڪانه آ،
اُگهه تون پنهنجا لڙڪ.

(۴)

آهه سڄڻ جي ياد،
جڻ پرياتي هير آ،
يا چاندوڪي رات.

(۵)

ڇا ته وسي تو مينهن،
جڻ ڌرتيءَ جو مٺ آ،
خوبُ بياهي نينهن.

(۶)

ڪول ته ڪارا وار،
ليڪندو چُهر و چنڊ جِبان،
اڳئين ته ڪر منڌار.

ڪشن خوبچنداڻي 'رنجائيل' جون ڪوئنائون

سمجھو ڇو نه ٿا

ايڏو مٿي چڙهو ڇو ٿا؟
 ايڏي جفاڪشي ڪريو ڇو ٿا؟
 توهان سمجھو ڇو نه ٿا؟
 توهان کي سهندا؟
 ڪارو ڪهڙو ڪاٺڇ؟
 ڪڏن ڪوٽ ۽ ڪوٽا
 حاسد ۽ حرڪتي
 توهان کي سهندا؟
 جو ايڏو مٿي چڙهو ٿا
 اڙج تي رسو ٿا
 جي اڃا به نه مڃيندا
 ۽ چڙهندا ويندا
 پوءِ هُو
 توهان کي ائين ڪيرائيندا
 جو ڌڪ کائي کائي
 توهان جا هڏا ٽي ويندا
 مضبوط!
 ۽ دل پٽر!

ڪشن خوبچنداڻي	:	نالو
پريان، ضلع-نوابشاهه، ۱-۱۹۲۲	:	جنم
ڇهه	:	ڇپايل ڪتاب
'ساهتيه سريتا' (مضمون) گجرات سرڪار جو انعام، گجرات سنڌي	:	انعام
ساهت اڪادمي طرفان انعام	:	
رٿائڊ پرنسيپل هائير سيڪينڊري اسڪول	:	پيشو
ايف-۱۲۷، ڪُٻير نگر، احمدآباد-۲۸۲۲۲۰	:	پتو

گوبندرام ريجهواڻي "آند" جي ڪويتا

سنڌي ٻولي

سنڌي آ منهنجي ٻولي،
ملي آ منهنجي ٻولي.
جهجها جنهن ۾ پهاڪا،
گھڻيون جنهن ۾ چوڻيون،
چوي هر ڪو ٿو مونکي،
پلي آ تنهنجي ٻولي.
چوي احساس، آهي،
پراڻي سنڌي ٻولي.
وساري نا وساريان،
ڏسي هنجون ٿو هاريان،
ڪري ٿو ياد ٿو لڏان،
ملي آ جنهن ۾ لولي.
پياري آ منهنجي ٻولي
سھڻي آمنهنجي ٻولي.

وڪڙ ڪوئي نه تنهن ۾،
زير ۽ زير جنهن ۾،
لکڻ پڙهڻ ۾ آهي،
سنڌي ۽ ڏاڍي سولي.
آ ٻالھائڻ ۾ ڏاڍي،
ملي پاشا اسان جي،
چوان ٿو فخر سان مان،
سئي آ منهنجي ٻولي.
اسان وارڻ ته آهيون،
موهن جي دڙي جا،

گوبند رام ريجهواڻي "آند"،
جهونا ٻڙهه (مڪرات)، ۱۹۵۲، ۱۰۱.
ٽي (۲)،
قومي گيتن جي چٽا پيڻي ۾ مڪرات لئول تي انعام.
مڪراتي اسڪول ۾ نوڪري.
ڇو آسيون، ۹۰۲، ڪوڙيار لنگر، مريراج سوسائٽي ۽ هي پٺيان،
خوشي پورا، جهونا ٻڙهه (مڪرات).

نالو
جنم
ڇپايل ڪتاب
انعام
پيشو
ڀڳو

ڪماري ديا لالچنداڻي جو غزل

سھڻا سھڻا ڏاڍا آھيون
تڏھن بہ ڪنھنکي وڻندا ناھيون.

ڪوڙو سچ ھڪ ٻئي کي چوندِي
پاڻ ۾ وڙھندا ٺھندا آھيون.

پنھنجا محل اڏائڻ خاطر
ڪنھنجو گھر ڇو وينا ڊاھيون؟

گھرو شينل وھندڙ پاڻي
ماڻھن جا من ٻرندڙ باھيون.

منڙو گھر ڪو ڪيئن وسائي؟
اڳتان باھيون، پٺتان ڪاھيون.

ٻوٽا وڻ ٿڌ ٿڌ ڦل پوکي
سھڻو مڌوبن ھڪ ناھيون.

ڪماري ديا لالچنداڻي :

۱۹۵۹-۱۰-۲۲ :

۰۴ :

لچمي نواس، سي/۳۶، شانتي نگر، سھج :

پور بونگا، احمدآباد-۲۸۲۸۲۵ :

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

پتو

لچمڻداس ڪيسواڻي 'گلشن' جي ڪويتا

پيار

توڻ پڇين ٿو مون کان	اُن جو نشو سڄي عمر نه لهندءِ
پيار ڇا آهي	پيار ٻاهر تلاش نه ڪر
پيار ته پيار ئي آهي	بحرين دل جي گلشن ۾ ڳولج
پيار جي پريمي شا	توڻ ڏسندين ته
پيار ڪرڻ سان ئي پتو پوندو آهي	نيون مڪڙيون! نوان ڪنڇا
قدرت جو المول تحفو پيار آهي	نوان گل رنگبرنگي
سڄي سرشتي پيار جو پيار	جو الڳ الڳ خوشبوءِ وارا
جيڏانهن نهار پيار ئي پيار	نارين تي ٽڙيل آهن
هر هڪ جيو جي جيئڻ لاءِ	ها پيار جي خوشبوءِ
پيار ضروري آهي	سيني ۾ ورها
قدرت جي ڪڻ ڪڻ ۾	۽ موت ۾ تنهنجو هر ساه
هر ساه واري جي انگ انگ ۾	خوشبوءِ ٿي ويندو
پيار جو خزانو سمايل آهي	پيار وسي رهيو آهي ويرانِي ۾
پيار جو چار پي ته ڏس	۽ محڪي رهيو آ 'گلشن' ۾

لچمڻداس ڪيسواڻي.

حڪمت آباد.

ڇاپو.

ڪيسواڻي پون، اتوارا اندر، پوپال (ايم. بي. ۰).

نالو

جنس

ڇپائڻ ڪتاب

پتو

ڪشن بجاج جو غزل

هن اڳيان زبان هلائي نه سگهياسين،
مُرڪ اڳيان ڳالهين ساري نه سگهياسين.

ڪيترا انسنا اندر ۾ سانڍيا،
پر سامهون ڏوراپا ورائي نه سگهياسين.

ڪهڙا ڳهيلا آهن اڄ جا ووٽر،
سڄو آهيان مان سمجهاڻي نه سگهياسين.

سوين سفارشون پهچايون تڏهين به،
بنا رُشوت نوڪري پائي نه سگهياسين.

ڪهڙا ڏڏا ڏجن پنجن سالن لاءِ،
چنتا من مان مَور هٽائي نه سگهياسين.

ماڙيون بنگلا مليا تڏهين به ڇا ٿيو،
قُرب 'ڪشن' اُنهن جو پائي نه سگهياسين.

ڪشن بجاج.	:	نالو
ٽنڊو آدم، ۱۷-۸-۱۹۲۸.	:	جنم
راجستان سنڌي اڪادمي طرفان ڪهاڻي چٽا پيڻيءَ ۾ انعام.	:	انعام
پرائيويٽ نوڪري.	:	پيشو
۷۲، شڪتي نگر، اڏيهپور-۲۱۲۰۰۱.	:	پتو

روڻو 'خوابي' جو غزل

- اُهوئي لڳي گھڙو تو ڪڏهن - اُهوئي لڳي منگرو تو ڪڏهن.
- ۱ نٿو ڪم ڪري ڪو ڀلو آدمي - ته ڏاڍو لڳي هوڀرو تو ڪڏهن.
- ۲ ٻئي جي تو جيڪو به کوٽي قبر - سندس ئي لڳي مغبرو تو ڪڏهن.
- ۳ کڻ ڪنهنجو احسان، پئجي وڃي - مھانگو ۽ مشڪل، ڳرو تو ڪڏهن.
- ۴ لڳي اُن وانگيان وڃي من کي - ڪو اندران ئي اندران سُر تو ڪڏهن.
- ۵ دُنيا سُڙندي ڇا؟ نظر ڪو اچي - نه اُميد جو ترورو تو ڪڏهن.
- ۶ گڏي کير ۾ پاڻي ڏوڏي ڏسو - ڪڏهن ڪيترو، ڪيترو تو ڪڏهن.
- ۷ بنا پئسي پرساد باڳو ڏئي - ڇپن تي رکڻ حيترو تو ڪڏهن.
- ۸ هلي ڪو ڪو شاعر وڃي شوق ۾ - وزن وقت کان پريرو تو ڪڏهن.
- ۹ نمان - 'خوابي' تو ڪنهن اڳيان جيترو - ڇڙهي سِر مٿان اوترو تو ڪڏهن.

نالو	روڻو 'خوابي'.
جنم	ڪنگ ڀٽ، ضلع نوابشاهه، ۱۹۲۶ء.
ڇپايل ڪتاب	پير.
پيشو	رٽائرڊ اسٽنٽ پوسٽ ماسٽر.
پتو	سنت هري داس ڪنگا، عيسائي ڪوٽ، اڪمير - ۲۰۵۰۰۱.

ڪشن بجاج جو غزل

هن اڳيان زبان هلائي نه سگهياسين،
مُرڪ اڳيان ڳالهيون ساري نه سگهياسين.

ڪيترا ائسنا اندر ۾ سانديا،
پر سامهون ڏوراپا ورائي نه سگهياسين.

ڪهڙا ڳهيلا آهن اڄ جا ووٽر،
سڄو آهيان مان سمجهائي نه سگهياسين.

سوين سفارشون پهچايون تڏهين به،
بنا رُشوت نوڪري پائي نه سگهياسين.

ڪهڙا ڏڏا ڏجن پنجن سالن لاءِ،
چنتا من مان مَور هڻائي نه سگهياسين.

ماڙيون بنگلا مليا تڏهين به ڇا ٿيو،
قُرب 'ڪشن' اُنهن جو پائي نه سگهياسين.

ڪشن بجاج.	:	نالو
ٽنڊو آدم، ۱۷-۸-۱۹۳۸.	:	جنم
راجستان سنڌي اڪادمي طرفان ڪهاڻي چٽا پيئيءَ ۾ انعام.	:	انعام
پرائيويٽ نوڪري.	:	پيشو
۷۲، شڪتي نگر، اڏيپور-۲۱۲۰۰۱.	:	پتو

روڇو 'خوابي' جو غزل

- اُهوئي لڳي ٺٽڻهرو ٿو ڪڏهن- اُهوئي لڳي منگهرو ٿو ڪڏهن.
 ۱ نٿو ڪم ڪري ڪو ڀلو آدمي- ته ڏاڍو لڳي هوڀرو ٿو ڪڏهن.
 ۲ ٻئي جي ٿو جيڪو به کوني قبر- سندس ئي لحي مقبرو ٿو ڪڏهن.
 ۳ کٽل ڪنهنجو احسان، پئجي وڃي- محانگو ۽ مشڪل، ڳرو ٿو ڪڏهن.
 ۴ لڳي اُن والڳيان وڃي من کي- ڪو اندران ئي اندران سُر ٿو ڪڏهن.
 ۵ دُنيا سڏرندي ڇا؟ نظر ڪو اچي- نه اُميد جو ترورو ٿو ڪڏهن.
 ۶ مڏي کير ۾ پاڻي ڏوڏي ڏسو- ڪڏهن ڪيترو، ڪيترو ٿو ڪڏهن.
 ۷ بنا پئسي پرساد ٻائو ڏئي- چپن تي رکڻ جيترو ٿو ڪڏهن.
 ۸ هلي ڪو ڪو شاعر وڃي شوق ۾- وزن وقت کان پريرو ٿو ڪڏهن.
 ۹ نمان- 'خوابي' ٿو ڪنهن اڳيان جيترو- چڙهي سڙ مٿان اوترو ٿو ڪڏهن.

نالو :
 جنم :
 ڇپايل ڪتاب :
 پيشو :
 پتو :
 روڇو 'خوابي' :
 ڪتاب ليمان، ضلع نوابشاهه، ۱۹۳۶.۱۲.۲.
 ر. ۱۰ :
 رٽائرڊ اسٽيٽ پوسٽ ماسٽر.
 ست هرڀداس ڪليا، عيسائي شهر، احمد - ۲۰۵۰۰۱.

منو رامچنداڻي رفيق جو غزل

۱ تنهنجو حسين چهرو، ڇا ڳل ڳلاب آهي
پڙدو هٿائي ڳل ٿيو، اڄ بي نقاب آهي.

۲ ڇو حسن تي هيءَ ساري، دنيا چري بڻي آ
اي دل ٻڌاءِ حسن، ڇا ڪوئي شراب آهي.

۳ ڪهڙي عجيب صورت، آهي خدا بڻائي
اکڙين ۾ حياؤ، ڳل تي ڳل جو شباب آهي.

۴ ڳلشن رهي نه ڳلشن، جيسين نه آئي شبنم
شبنم ۽ ڳلستان جو، ڪوئي حساب آهي.

۵ رفيق راز دل جو، ڪوئي نه سگهي ڄاڻي
دل ۾ پيار، لب تي پهرو حجاب آهي.

منو رامچنداڻي (ايم. رفيق).

۱۹۲۰.۱۲.۲

ست.

رٽارڊ سينٽرل ريلوي.

ستيم اي اپارٽمينٽ، فلڪٽ ۲۱، ٻيون ماڙو، مونیکا مٽريج

هال جي سامهون، آلهاس نگر-۲۲۱۰۰۲.

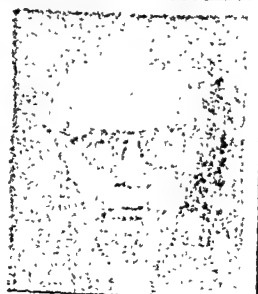
نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

پيشو

پتو

پڳوان هوتچنداڻي 'نردوش' جو غزل

ساڀي کان پي ڊڄي هلون ٿا،
شايد من جي هاڻ ٻڌون ٿا!

ڏوٻ واس آڏو ٿي اڃايو،
ڪپٽ پاڻ سان پاڻ ڪريون ٿا!

تپت آ ترشنائن جي يارو-
من هر تڏهن ٿيندا رهون ٿا!

اڪين مان جي ڪڍن انگارا-
ٻين ڏي ڪڏهن نه نظر ڪئون ٿا!

رات ٿئي خوش ٿي سمن ڪي-
پر جاڳي اسان رات رئون ٿا!

زبان ڏيڻ جا ڦاٽل آيون،
ڏيئي 'نردوش' ڦري وڃون ٿا!

ڪمر پڄاڻي ريس ڳوڙن جي؟
ڪاري نالو کان ئي ڊڄون ٿا!

پڳوان هوتچنداڻي 'نردوش'.

نريمان مري، ضلع نوابشاهه، ۱۰-۱۰-۱۹۴۲

ڇوڏڻ.

۵ اسام محرات سڌي اڪاڊمي، هڪ اسام پارت سرڪار پرياورڻ

کاتي مرقان

لڪچرار، سپروائيزر معاشا ٿانڌي هابر سڪينڊري اسڪول، احمد آباد

آفريه اپارٽمينٽ، سي. ۱۷۰، اندران برج جي پاسي ۾، ڦاريسٽ

نوسري هسول جي سامهون، احمد آباد-۵۰۲۴۲۷۵.

نالو

حس

ڇاپيل ڪتاب

اسام

پيشو

پتو

ساون ڪمار اُداسي جو مذاقي گيت

وڃن ٿا ڪن ڪن ڪن ڪڙتال

وڃن ٿا ڪن ڪن ڪن ڪڙتال،
ٻڌو پائي ساري جڳهه جا حال.

(۱)

عقلمند ۽ عالم وينا،
ڪنڊ ۾ بيزيون ٻارن.
هءِ اناڙي دنيا ۾ ٿا،
مور ڪم مڙج ۾ گهارن.
ناقابل ٿيو شهر جو والي،
قابل ٿيو ڪوٽوال.
وڃن ٿا ڪن ڪن.....

(۲)

هر شيءِ ۾ ڪوڙ ملاوت،
سچ آ پري سٺ ڪوهه.
مطلب جو انسان پوڄاري،
ڪري ٿو دم دم ڊوهه.
محنت بڻي مصيبت آءِ،
بڻيو حرام حلال.
وڃن ٿا ڪن ڪن.....

ساون ڪمار اُداسي.	:	نالو
لاڙڪاڻو، ۱-۱-۱۹۴۰.	:	جنم
چار.	:	چاپيل ڪتاب
رٿاگرد.	:	پيشو
۲۰۱، سائين مهر، سي بلاڪ چوڪ، سنڌو نگر، ۲۲۱۰۰۱.	:	پتو

گورڻ تنواڻي جي ڪويتا

هيءَ جنگه ڇو آ بابا؟

آتما به ساڳي آ
ڪيئن خواب ڏيان
هن پٽڪڙي چراغ تي
ته راجنيتي اسان تي هي وطن ڪيو
ملڪ کان ڇڏايو در بند ڪيو
ته راجنيتي پنهنجي رولي
سيڪڻ ۽ ڪندي آهي
پنهنجي ڇولي تي
لڙائي، جنگ، ڏهڪا
لڙائيندي آ نلوت دهشت
مروتن تي ڏهندي آ
شعادت خاين، وهر چڪرا
ارن ريس جو سواها
لي ويندو آ ته پوڻ ۾
لفظ مڪوسي ۽ سنا عي نسي ۾
لڙايا ويندا آهن مالهو!
منهنجا ننڍڙا ٻچا!
نه پڇ ۽ هو ور سوال،
نه هيءَ جنگه ڇو آ بابا؟

نن سالن جو چراغ
جيئن ئي ٿي وي. کولي ٿو
جيت جهاڙ، بوفرس رڻ مڙيون
پهاڙ، بندوقن جو آواز
هندستاني جوان ڏسي
حرر ساڳيو ئي سوال
پٽڪڙو پڇي ٿو
هيءَ جنگه ڇو آ بابا؟
مان هيسايل
من جو ماريل ڊريوڪ
ڪڏهن ڪپولي نه ماريونڙ
الصال پسند
صوفي مت جو ماريل
شانتي پسند
موهن جي دڙي جو وارث
من ئي من ۾ جهرندو
ڏڪندو رهان ٿو رولندو رهان ٿو
مري ته رهيا آهن سڀ جا سڀ انسان
پوءِ هندو هجي يا مسلمان
رت نه ساڳي ٻاڙهي آ

گورڻ تنواڻي.
پڙهائڻ، ۱۹۶۰-۶۱ء.
پڻ
دو ڪٽاڙي
پاٺ نمبر ۴۰، لکي لکي لکي، پاڻي ۽ جي لکي، ڪٽاڙي،
مخارجا، ۱۹۶۰-۶۱ء

ٺاڻو
جنم
ڇپايل ڪتاب
پيشو
پتو

ڪشور پهوجا 'جيون' جو غزل

جَبَ چَوِي پَرَ تُون نَه چُئَم، گُلَ به تَنهنجا تا چُيَن،
وِيئُ تَنهنجا زَخَم ڪَن، زَخَم ڏاڍا تا ڪَرَن!

عِيَبَ مُنهنجا ڪيَن ڏِس، معاف ڪَر سِپُ ڏوهه تُون،
تُون سَهاڄو اَن سَچُ، مان چُمان تَنهنجا چَرَن!

هاجَه ڪَر سائين سڌا، اَنءُ گولي آهيان،
اَس هِڪڙِي آ فُغَط، دَرَسُ ڏيئي نارِ مَن!

پُلُ نَه تيندي تُون پَري، ويهه گوڏو تُون گڏي،
ڪَر رِهاڻيون رُوح سان، مُون نِڌَرِ ڪي ڏي وڃَن!

فِيڏُ جُڏائي ڏي چڏي، ڏَن جِي لالچَ بَن پَوي،
سوچُ! ڪيڏو تو بنا، آ جيئُ مُنهنجو ڪَن!

ڪيئن سنواريان سِينڌَ ڪي، لالَ پنهنجا لَبَ ڪريان؟
سيچَ تو بِنِ آ سَچِي، ڪيئن سنگاريان مان بَدَن!

جَلُ بنا مَچَلي جيئن، پيئي تَرقيءَ لَچِي،
تو بنا جيون ٻُسو، ڪيئن مَنايان ڪو جَشن؟

ڪشور پهوجا 'جيون' :

جيڪب آباد، ۵-۱-۱۹۲۲ :

۱۲ :

رٿاڻڙو :

۱۳۵/۱، پرتاپ نگر هائوسنگ بورڊ اسڪيم، آڏيپور-۲۱۲۰۰۱ :

نالو :

جنم :

ڇپايل ڪتاب :

پيشو :

پتو :

گوپال 'پروانو' جي ڪويتا

پيار جو پاڇو

جي ڪين راتين جي خوابن ۾
ڪيترا دروازا ٽڪيا
پر هو انڌيري جي پردن ۾ لڪل رهي
اڇاٽ هڪ ڏينهن
سانجهي جي هلڪي انڌيري ۾
بانحن ۾ لڪائي هڪ نازڪ ٻار
گهٻرائي، شرمائي، اکيون جهڪائي
هڪ اجنبی جيان ڀرسان لنگهي ويئي
ڄڻ مان ڪو اڻ سڃاتل
ٽڪر جو ٺاڪر هيس.
منهنجا ڇٽ ڇٽ رهيا
بيتاب نظرون ڏسنديون رهيون
پيار جو پاڇو بڻجي تون
هڪ وڏي هڃوم ۾ گر ٿي وئين.

ڪاليج جي چئن ديوارن ۾
تنهنجي منهنجي چاهت
پلندي رهي آهسته آهسته
جدا نه ٿيڻ جا واعدا، قسم
سڀ بکرجي ويا بارش جي بوندن جيان
عبر نه آتون اڪيلو ڇڏي
ڪيڏانهن هلي وئين
تلاش ڪندا رهيا منهنجا
ڀنڊل ٺيڻ.
ستن پردن ۾ پاڻ لڪائي
آزمائيندي رهن منهنجو پيار
هماليه جيڏو اونچو منهنجو چاهه
منهنجو پيار
ڪتابن جي لفظن وانگر
خاموش نه هيو.

گوپال هاسيجا 'پروانو'.
حيدرآباد، ۱۰-۱۹۳۶.
۴، ترجمو ڪيل ٿي.
۱۰۲، گولڊي اپارٽمينٽ، ايم. ۲۲۲۰۰، ڪاليدوالنگ، انڊور.
۲۵۲۰۱۳.

۱ مالو
۱ هنر
۱ ڇپايل ڪتاب
۱ پتو

انيتا - ڪمل - پياسي جي نظم

تنهنجي پيت

تنهنجي پيءُ جي ڏينهنڪڙي،
ڪرائيءَ ۾ ٻڌڻ لائق تنهنجي پهرين واڇ
اسڪول ۾ انعام طور مليل ٽرافي،
تنهنجي سڪن جو آلبم
تنهنجو ٽپال ٽڪليون گڏ ڪرڻ جو شوق،
تنهنجو جهونو وڄائڻ وارو ماڻوٽ پيس
ڪيتريون نه دل ٽپائيندڙ آهن،
هيءُ سڀ چيزون تنهنجي لاءِ
جن کي تو دل سان سانڍيو،
۽ اُنهن دٿارن خوشي ماڻي
پر تنهن هوندي به آهي،
گونگيون آهن، انڌيون آهن، ٻوڙيون آهن

پر مون.....

تنهنجو نالو روشن رکڻ لاءِ
تو کي زندگي ڏنر، تنهنجي ئي ٻچڙي جي روپ ۾،
اِها ئي آهي هڪ انمول پيٽ
جيڪا منهنجي هوندي به -
تنهنجي آهي، ساري خاندان جي آهي.

انيتا - ڪمل - پياسي .

۱۹۲۰-۸۰۲۷

۱۴

گجرات سنڌي اڪاڊميءَ طرفان ۴، يونيسڪو جو انعام .

ٿورو جيون .

انيتا ڪيولر/ماڻي - ڪمل پياسي، 'هري شيوا' پلاٽ نمبر

۲۸۲/۴، سيڪٽر ۲۹، گانڌي نگر، گجرات-۲۸۲۰۲۹.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

لکشمڻ 'نردوش' جو غزل

کٽي ڪو پاند تو نيئن سان چهايو هوندو
لڙي لڙڪن مٿي هڪ ٻئي کي لڳايو هوندو

۱. آحن جي ڏنڌ سان آباد دل جا ويرانا
ڏسي غمن اُتي ڏيرو ته چمايو هوندو

۲. ڏاڍن جي ڏاڍ تي اڄ ڪنهن ڪنئي ڪا آڱر
درد تنهنجو جن جي ويٺ نه وڌايو هوندو

۳. سٺا رات جا چرڪي اُٿا ڇو ڪر موڙي
تنهنجن سڏڪن اُنهن کي ڪڇ ته ستايو هوندو

۴. جنهن لاءِ نردوش سڄي سور پيو دعائون گهرين
درد اهو به نه تنهنجو ڪو پرايو هوندو.

لکشمڻ 'نردوش'،
۱۹۳۰-۷-۱۸،
هڪ،
ڊڪانڊاري،
سرسوتي سٺن، لهرڙ ڪالوني، مالوٽرا-۲۲-۲۴۴.

نالو
حيدر
چپايل ڪتاب
پشو
پتو

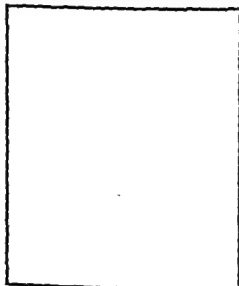
گوپال نکر جي ڪويتا

قياس

کين هيٺون رائيتس جي ڄاڻ آهي
اسين بي خبر آهيون
هو جنگ مڙهين ٿا
اسان کي ڪڏيرڻ جو ڪم ڪرڻو پوي ٿو
سندن سولجر مرن ٿا
بجهين لاءِ ڇڏي ڏين ٿا
پهاڙي جانور ڪاڇ بڻائين ٿا
وس اهر اسين
سمنان سان دفنايون ٿا
کين هيٺون رائيتس جي ڄاڻ آهي
اسين بي خبر آهيون
هي ايشور
جيتري اسان کي سمجه ڏني اٿئي
اوتري آوش کين به ڏني هوندي
پوءِ غلطي ڪئي آهي
هو سمجه جو غلط اُپيوڳ ته نٿا ڪن
يا اسمجهي ڪي
سمجهي مڃين ٿا هلن
مٿن مون کي
بي حد قياس ٿو اچي

گوپال نکر :
۱۱، ڪولمبيا ڊامنڪ روڊ، باندرا، ممبئي - ۴۰۰۰۵۰ :

نالو
پتو

گوپال نگر جي ڪويتا

قياسُ

ڪين هيؤ من رائيتس جي ڄاڻ آهي
اسين بي خبر آهيون
هو جنگ مڙهين ٿا
اسان کي ڪڏيرڻ جو ڪم ڪرڻو پوي ٿو
سندن سولجر مرڻ ٿا
ڳجهين لاءِ ڇڏي ڏين ٿا
پهاڙي جانور ڪاڇ بڻائين ٿا
وس اهر اسين
سمنان سان دفنايون ٿا
ڪين هيؤ من رائيتس جي ڄاڻ آهي
اسين بي خبر آهيون
هي ايشور
جيتري اسان کي سمجه ڏني اٿئي
اوتري آؤش ڪين به ڏني هوندءَ
پوءِ غلطي ڪئي آهي
هو سمجه جو غلط اُپيوگ ته نٿا ڪن
يا اسمجهيءَ کي
سمجهي مڃين ٿا هلن
مٿن مون کي
بي حد قياس ٿو اچي

نالو : گوپال نگر
پتو : ۱۱، ڪولمبيا ڊامنڪ روڊ، باندرا، ممبئي - ۴۰۰۰۵۰.

ٺيڪچند 'مست' جو غزل

ظلم جي هر هنڌ وحشت، ٿا ڏسون
 روزِ قلعي آه، دهشت ٿا ڏسون.
 ڪين سڪ جو ساه، ڪنهن کان ٿو ڪڍي
 قوم جي مايوس قسمت ٿا ڏسون.
 سون چاندي، هيرا موتي، خام هت
 پوءِ پي هر هنڌ، غربت ٿا ڏسون.
 مرڪ هڪ لاءِ، دڪر گهڻا سڻا پون
 خاڪ ٿي ويئي محبت ٿا ڏسون.
 لاش پنهنجو ٿو کڻي، ماڻهو گهمي
 هر طرف اهڙي ئي فطرت ٿا ڏسون.
 ڪوڙ کي اهميت سڌا سچ کان مٽي
 هت نه انصاف - عدالت ٿا ڏسون.
 ساهه هر هر ٿو وڃي هوسانجي
 هر قدم تي غم ۽ ڏلت، ٿا ڏسون.
 'مست' جو نالو ٻڌي چرڪيو اُٿيو
 دوستن ۾ هنجي شحرت ٿا ڏسون.

نالو	:	ٺيڪچند ريوالي 'مست'.
پتو	:	۲۰۱، شلپا اپارٽمنٽ، آلهاس نگر-۴۲۱۰۰۲.

هوتو 'سندو پياسي' جو غزل

مون ڪهڙا ڪهڙا روپ ڏنا ڀارت جي آزاديءَ جا
خوشحال به ٿيندو ديس سڄو، ڏينهن ايندا سڀ شاديءَ جا

صدين کان پيڙيل قوم وطن جي، مرڪي ملندي هر هڪ سان
افسوس آڏورا خواب ويا، پيا رنگ ڏسون ناشاديءَ جا

آ ڪيڏو پرستاچار وڌيو، جو رشوت ٿاسپ رئيس گهرن
پيا ناچ نچن ننڱا سڀنا، هن ديس جي پٺ برباديءَ جا

پيا ميمڻ جهڙا موجدون ڪن، ۽ ديس جا دشمن چونڊون لڙن
ڏن ناھي حرام جو پبلڪ مان، پيا جشن به ڪن دل شاديءَ جا

ڪيڏا نه مري ويا هوت هتي، جي لختي جگر هئا مائن جا
جن ڪڏندي ڪڏندي ڪنڌ ڏنا، هئا خواب ڏنا آزاديءَ جا

جن هار هو سمجهيو ڦاسي ۽ ڪي، جي شان شهيد موت مٿا
سي ياد اچن ٿا جيءَ جيارا، جن ڳاٽا گيت پئي ڳانڌيءَ جا

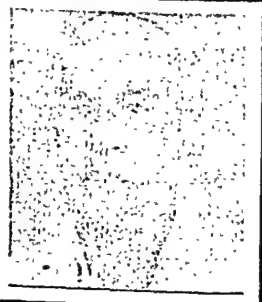
هو ظلم اڳي انگريزن جو، اڄ ظلم جي انتها ڪين رهي
پيا ماڻهو مرن هر روز هتي، پٺ سر ٻيڙي ۽ جي واديءَ جا

سرڪار هتي آسپن جي، پيا بڪم کان ابهر روز مرن
هتي آه وڌي وئي بيگاري، پيا ڪيس ٿين بغداڌيءَ جا

ڏن سارو غريبن جو ميڙي، سي ٻاهر ڪيڏا ٻڙهلا لڳن
سڀ رشوت خور ۽ چور ڏسون، جي چولا پائڻ کاڌيءَ جا

مان سچ جا ڪهڙا واکيه لکان، هن غزل جي ٿوري لفظن ۾
هي ٿوري سچ جي صورت آ، هي شعر اٿو فرياديءَ جا

نالو	:	هوتو 'سندو پياسي'.
جنم	:	پليو لغاري، ٽملنگو سنجھورو، نوابشاھ، ۱۵-۶-۱۹۲۲.
ڇپايل ڪتاب	:	نؤ (۹).
انعام	:	راجستان سنڌي اڪاڊمي جو انعام.
پيشو	:	رٽائرڊ.
پتو	:	اي. ۲۰۲، شنگر نگر، ڪاغذي وارا، جنڀور-۲۰۲۰۰۲.

پهلاج مسافر جو غزل

هسينن جي پاتو فرشتن جو رتبو
نه الاء پي تن جو عاشق ٿي پوندو

نگاهون جي خاموش اظهار ڪن ٿيون
ته لفظن جي اظهار کان گھٽ نه چڻبو

رڪڻ تنهنجي مورت نه گھر ۾ ڏين ٿا
هينئر تنهنجو خاڪو تصور ۾ رکبو

اڃا به بدنام ٿا عشق کي ڪن
هي بي سمجھ آھن هنن کي ڇا چئبو

اڇي بيهه آڳيئي آڏو مسافر
تون ڪئن ٿو لڳين آئينو صاف چوندو.

پهلا مسافر .	:	نالو
روحاني، (سکر) ۱-۶-۱۹۳۹.	:	جنم
ڇاپو .	:	ڇپايل ڪتاب
مسند پروڙيون اسٽور .	:	پيشو
۲۵۲، سيڪٽر-۲، ديوبندر نگر، رائيپور-۴۹۲۰۰۹.	:	پتو
فون ۵۲۵۵۱۱.	:	

هوٽو 'سندو پياسي' جو غزل

مون ڪهڙا ڪهڙا روپ ڏنا ڀارت جي آزاديءَ جا
خوشحال به ٿيندو ديس سڄو، ڏينهن ايندا سڀ شاديءَ جا

صدين کان پيڙيل قوم وطن جي، مرڪي ملندي هر هڪ سان
افسوس آڏورا خواب ويا، پيا رنگ ڏسون ناشاديءَ جا

آ ڪيڏو پرستاچار وڌيو، جو رشوت ٿاسي رئيس گهرن
پيا ناچ نچن ننگا سڀنا، هن ديس جي پڻ برباديءَ جا

پيا ميمڻ جهڙا مڇون ڪن، ۽ ديس جا دشمن چونڊون لڙن
ڌن ٺاهي حرام جو پبلڪ مان، پيا جشن به ڪن دل شاديءَ جا

ڪيڏا نه مري ويا هوٽ هتي، جي لختي جگر هئا مائن جا
جن ڪڏندي ڪڏندي ڪنڌ ڏنا، هئا خواب ڏنا آزاديءَ جا

جن هار هو سمجهيو ڦاسيءَ کي، جي شان شهيد موت مئا
سي ياد اچن ٿا جيءَ جبارا، جن ڳاٽا گيت پئي گانڌيءَ جا

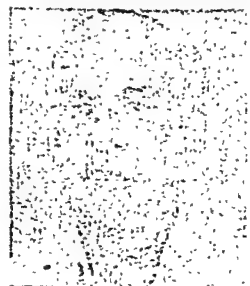
هو ظلم اڳي انگريزن جو، اڄ ظلم جي انتها ڪين رهي
پيا ماڻهو مرن هر روز هتي، پڻ سر ٻڙه ڇوميءَ جي واديءَ جا

سرڪار هتي آسپن جي، پيا بڪه کان ابهم روز مرن
هتي آه وڌي وئي بيگاري، پيا ڪيس ٿين بغداديءَ جا

ڌن سارو غريبن جو ميڙي، سي ٻاهر ڪيڏا ٻڙهلا لڳن
سڀ رشوت خور ۽ چور ڏسون، جي ڇولا پائن کاڌيءَ جا

مان سچ جا ڪهڙا واکيه لکان، هن غزل جي ٿوري لفظن ۾
هي ٿوري سچ جي صورت آ، هي شعر آڻو فرياديءَ جا

نالو	:	هوٽو 'سندو پياسي'.
جنم	:	پليو لغاري، تملقو سنجھورو، نوابشاھ، ۱۵-۶-۱۹۲۲.
ڇپايل ڪتاب	:	نو (۹).
انعام	:	راجستان سنڌي اڪادمي جو انعام.
پيشو	:	رٽائرڊ.
پتو	:	اي. ۲۰۲، شڪر نگر، ڪاغذي وارا، جنپور-۲۰۲۰۰۲.

پهلاج مسافر جو غزل

حسينن جي ڀاتو فرشتن جو رتبو
ته الاه پي تن جو عاشق ٿي پوندو

نگاهون جي خاموش اظهار ڪن ٿيون
ته لفظن جي اظهار کان گهٽ نه چئبو

رڪڻ تنهنجي مورت نه محرم ڏين ٿا
هينئر تنهنجو خاڪو تصور ۾ رکبو

اجايو هي بدنام ٿا عشق کي ڪن
هي بي سمجه آهن هنن کي ڇا چئبو

اچي بيهه آئيني آڏو مسافر
تون ڪئن ٿو لڳين آئينو صاف چوندو.

پهلاج مسافر .	۱	نالو
روحپڙي، (سکر) ۱-۶-۱۹۲۹.	۱	جنم
ڇار.	۱	ڇپايل ڪتاب
مسٽ پروويرن اسٽور.	۱	پيشو
۲۵۲، سڪٽر-۲، ديوبندر نگر، رالپور-۳۹۲۰۰۹.	۱	پتو
فون ۵۲۵۵۱۱.		

هوتو 'سندو پياسي' جو غزل

مون ڪهڙا ڪهڙا روپ ڏنا ڀارت جي آزاديءَ جا
خوشحال به ٿيندو ديس سڄو، ڏينهن ايندا سڀ شاديءَ جا

صدين کان پيڙيل قوم وطن جي، مرڪي ملندي هر هڪ سان
افسوس اڏورا خواب ويا، پيا رنگ ڏسون ناشاديءَ جا

آ ڪيڏو پرستاچار وڌيو، جو رشوت ٿاسي رئيس گهرن
پيا ناچ نچن ننڱا سڀنا، هن ديس جي پڻ برباديءَ جا

پيا ميمڻ جهڙا مڇون ڪن، ۽ ديس جا دشمن چونڊون لڙن
ڌن ٺاهي حرام جو پبلڪ مان، پيا جشن به ڪن دل شاديءَ جا

ڪيڏا نه مري ويا هوت هتي، جي لختي جگر هئا مائن جا
جن ڪڏندي ڪڏندي ڪنڌ ڏنا، هئا خواب ڏنا آزاديءَ جا

جن هار هو سمجهيو ڦاسيءَ کي، جي شان شهيدِي موت مٿا
سي ياد اچن ٿا جيءَ جيارا، جن ڳاڻا گيت پئي گانڌيءَ جا

هو ظلم اڳي انگريزن جو، اڄ ظلم جي انتها ڪين رهي
پيا ماڻهو مرن هر روز هتي، پڻ سر به ڇوئيءَ جي واديءَ جا

سرڪار هتي آ سڀن جي، پيا بڪم کان ابهر روز مرن
هتي آه وڌي وئي بيگاري، پيا ڪيس ٿين بغداديءَ جا

ڌن سارو غريبن جو ميڙي، سي ٻاهر ڪيڏا ٻڙهلا لڳن
سڀ رشوت خور ۽ چور ڏسون، جي چولا پائڻ کاڌيءَ جا

مان سچ جا ڪهڙا واکيه لکان، هن غزل جي ٿوري لفظن ۾
هي ٿوري سچ جي صورت آ، هي شعر اٿو فرياديءَ جا

نالو	:	هوتو 'سندو پياسي'.
جنم	:	پليو لغاري، ٽملنگو سنجهورو، نوابشاهه، ۱۵-۶-۱۹۲۲.
ڇپايل ڪتاب	:	نؤ (۹).
انعام	:	راجستان سنڌي اڪادمي جو انعام.
پيشو	:	رٿائڙڊ.
پتو	:	اي. ۲۰۲، شڪر نگر، ڪاغذي وارا، جئپور-۲۰۲۰۰۲.

پهلاج مسافر جو غزل

حسينن جي پاڻو فرشتن جو رتبو
ته الاءِ پي تن جو عاشق ٿي پوندو

نگاهون جي خاموش اظهار ڪن ٿيون
ته لفظن جي اظهار کان گهٽ نه چئبو

رڪڻ تنهنجي مورت نه گهر ۾ ڏين ٿا
هينئر تنهنجو خاڪو تصور ۾ رکبو

اجايو هي بدنام ٿا عشق کي ڪن
هي بي سمجهه آهن هنن کي ڇا چئبو

اچي بيهه آئيني آڏو مسافر
تون ڪئن ٿو لڳين آئينو صاف چوندو.

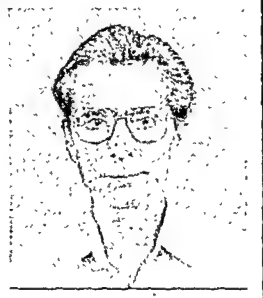
نالو	پهلاج مسافر
جنس	روھيڙي، (سکر) ۱۹۲۹-۶۰-۱
ڇپايل ڪتاب	چار
پيشو	مسند پرويزن اسٽور
پتو	۲۵۲ سيڪٽر-۲، ديوبندر نگر، راتپور-۴۹۲۰۰۹
	فون: ۵۲۵۵۱۱

ڊاڪٽر ڪيمچند گوڪلاڻي 'ڪيمن' جو غزل

۱. موت ٿي منزل جڏهن - راهه رهبر ڇا ڪندو
بيوفا ۽ پاڻ غرضي - يار دلبر ڇا ڪندو
۲. نيڪ نيت سان گذاري - زندگي، جنهن سومهان
ٿي پيا جي ڪرم کوٽا - نام سنگر ڇا ڪندو
۳. ٿي پلو ۽ ڪر پلايئون - ڪين تون ڪنهنڪي سٺاءِ
آهه جي ڪنهنجي آڳاٽي - رام ايشور ڇا ڪندو
۴. واٽ هيٺاهين وٺي هل - نياز سان ۽ پيار سان
ڪرڻ 'مان' مان مڙ ڪاڻي - تاءُ تڪبر ڇا ڪندو
۵. خواب فاني هيءَ دنيا - زندگي سڀنو سفر
رشتا ناتا موهه مايا - پاءُ برادر ڇا ڪندو
۶. عهدي طاقت جو نشو - ڪنهنڪي دولت جو نشو
صبر جو جنهنڪي نشو - جام ميهر ڇا ڪندو
۷. خوف رک ڀڳوان جو - ڪين ڊچ انسان کان
جي هجي رکبال راضي - ڍال شستر ڇا ڪندو
۸. دل سڄي انصاف واري - ڏس ڪٿي 'ڪيمن' رکي
پوءِ ڪو دشمن ٿئي - يا، ستمگر ڇا ڪندو

نالو	:	ڊاڪٽر ڪيمچند گوڪلاڻي 'ڪيمن'.
جنم	:	سانگهڙ، ۱۰-۱-۱۹۳۹.
پيشو	:	ميڊيڪل پريڪٽس.
پتو	:	۱-ت-۲۹، جواهر نگر، جڙپور-۲۰۲۰۰۳.

ڊاڪٽر روپڪمار 'گھائل' جون رباعيون

۱. پنهنجي لئڙ ٿي جيئن ٺاهه زندگي،
زهر جڳت لئڙ پيئڻ آهه زندگي،
خدمت سان ڪر پنهنجي حيات سڱلي،
خود جو سڳجهه ڏيئي ٺاهه زندگي!
۲. مڪت ڪيو عورت کي زور جبر کان،
ڏيئي سنڌي ڏنپ جي زهري اثر کان،
لڇڻ جي ديويءَ کي آزاد ڪيو،
غندن، بدمعاشن جي بريءَ نظر کان!
۳. سڄي خوشي تو چاهين، ٻوله اندر ۾،
پتڪ نه بدني سڪ جي غلط اثر ۾،
ستسڪ جو سر چشمو آ تو ۾ ٿي،
پاڻ سڃاڻ ته پائين سڪ جڳت ۾!
۴. ڏن ميڙڻ جي چؤس پئي بشر بشر کي،
دؤلت جي باه وڪوڙي وئي نگر کي،
پيسو جنهن وٽ بي حساب آهه آل ميو،
اڃا ڪپي بي ايمانءَ جو تنهن گهر کي!
۵. رڳو حانيت سنڌي سرحد دان ايڪڙي،
جنم سڦل ڪر، گهر حائوڙءَ کي ڪجهه ڏيئي،
هٿڙن جو ڪم پنهنجي پر جي مدد ڪرڻ،
جنين لڏايو دل سان، مڪت ٿيا سيئي!
۶. سنڌڙيءَ کي هڪ وار ڏسان پهچي جيڪر،
ياد وتن جي الائي ستائي ٿي هر هر،
پرندن کي جئن عزيز پنهنجا آڪير،
ياد اچن تئن مونکي پچيڻ وارا گهر!

ڊاڪٽر روپڪمار 'گھائل'.
آمري، نوابشاهه، ۱۷-۶-۱۹۲۰.
۸.
سامي پرسڪار، ڊاڪٽر هري هردويدي پرسڪار، پرياورڻ پرسڪار،
صبري ڀوپالي پرسڪار.
رٿائڊ گورمينٽ هاءِ ماسٽر.
نيو سي-۵۰، نٿراڳڙهه، ڀوپال-۲۰-۲۶۲.

نالو
جنم
ڇپايل ڪتاب
اُتار
پشو
پتو

ڊاڪٽر ڪيمچند گوڪلاڻي 'ڪيمن' جو غزل

۱. موت ٿي منزل جڏهن - راهه رهبر ڇا ڪندو
بيوفا ۽ پاڻ غرضي - يار دلبر ڇا ڪندو
۲. نيڪ نيت سان گذاري - زندگي، جنهن سومهان
تي پيا جي ڪرم ڪوٽا - نام ستر ڇا ڪندو
۳. ٿي پلو ۽ ڪر پلايوڻ - ڪين تون ڪنهنڪي سٽاءِ
آهه جي ڪنهنجي آگاهي - رام ايشور ڇا ڪندو
۴. واٽ هيٺاهين وٺي هل - نياز سان ۽ پيار سان
ڪرڻ 'مان' مان مڙ ڪائي - تاءُ تڪبر ڇا ڪندو
۵. خواب فاني هيءَ دنيا - زندگي سڀني سفر
رشتا نانا موهم مايا - پاءُ برادر ڇا ڪندو
۶. عهدي طاقت جو نشو - ڪنهنڪي دؤلت جو نشو
صبر جو جنهنڪي نشو - جام ميهر تر ڇا ڪندو
۷. خوف رک پڳوان جو - ڪين ڊچ انسان کان
جي هجي رکپال راضي - ڍال شستر ڇا ڪندو
۸. دل سڄي انصاف واري - ڏس ڪٿي 'ڪيمن' رکي
پوءِ ڪو دشمن ٿئي - يا، ستمگر ڇا ڪندو

نالو	:	ڊاڪٽر ڪيمچند گوڪلاڻي 'ڪيمن'.
جنم	:	سانگهڙ، ۱-۱-۱۹۲۹.
پيشو	:	ميڊيڪل پريڪٽس.
پتو	:	۱-ت-۲۹، جواهر نگر، جڙپور-۲۰۲۰۰۲.

ڊاڪٽر روپڪمار 'گهايل' جون ربابيون

۱. پنهنجي لئه ٿي جيئن ٺاهه زندگي،
زهر جهڙو لئه پيئڻ آهه زندگي،
خدمت سان ڪر پنهنجي حيات سڦائي،
خود جو سڀڪجهه ڏيئي ٺاهه زندگي!
۲. مڪت ڪيو عورت کي زور جبر کان،
ڏيئي ۽ سنڌي ڏنپ جي زهري اثر کان،
لپٽڻ جي ديويءَ کي آزاد ڪيو،
غندن، بدمعاشن جي بريءَ نظر کان!
۳. سنڌڙيءَ کي هڪ وار ڏسان پهچي جيڪر
ياد وتن جي اڻ ستائي ٿي هر حر،
پرنڊن کي جئن عزيز پنهنجا آڪرا،
ياد اچن تڏهن مونکي ٻچيڻ وارا گهرا!
۴. ڏن ميڙڻ جي چؤس پئي بشر بشر کي،
دؤلت جي باهه وڪوڙي وئي نگر کي،
پيسو جنهن وٽ بي حساب آهه اڻ ميو،
اڃا ڪپي بي ايمانيءَ جو تنهن گهر کي!
۵. رڻحانيت سنڌي سرحد دان ايڪئي،
جنم سلال ڪر، گهرجائو ڪي ڪجهه ڏيئي
هٿڙن جو ڪم پنهنجي پر جي مدد ڪرڻ
جنين ٿلايو دل سان، مڪت ٿيا سيني!
۶. سڄي خوشي ٿو چاهين، ڳولهم اندر ۾،
پتڪ نه بدني سڪه جي غلط اثر ۾،
ستسڪه جو سر چشمو آ تو ۾ ٿي،
پاڻ سڃاڻ ته پائين سڪه جهڙو ۾!

ڊاڪٽر روپڪمار 'گهايل'.
آمري، لوانشا، ۱۷-۶۰-۱۹۲۰.
۸.
سامي پرسڪار، ڊاڪٽر هري هردويدي پرسڪار، پرياورڻ پرسڪار،
شمري پوپالي پرسڪار،
رٿارڊ گورنمنٽ هاءِ ماسٽر.
ليو بي-۵، مئراگزه، پوپال-۲۰۳۰-۴۶۲.

نالو
جنم
ڇپايل ڪتاب
انعام
پيشو
پتو

ٽيڪس 'آفتاب' جو غزل

سٽم ۽ سٽمگر سو آيو ڪٿان
هي مڻڻل جو منظر سو آيو ڪٿان

۱. تو حملو ڪيو اُنچو ڪو غير نه آ
جو هٿ ۾ آخنجر سو آيو ڪٿان

۲. هٿن ۾ هٿا هار هٿ دوستن جي
لڳو جيڪو پٿر سو آيو ڪٿان

۳. اڪيلو ئي وڌندو رهيو ڪافلو
گڏيو اڄ آ رهبر سو آيو ڪٿان

۴. لڳاتار هو ظلم سهندو رهيو
ٿيو اڄ بلند سر سو آيو ڪٿان

۵. رڳو رڻ ۾ واري ئي واري هئي
هي پلٽيو آ ساگر سو آيو ڪٿان

۶. اهو ڪلهه اسان سان ته گڏ ڪونه هو
ڪري اڄ ٿو دمچر سو آيو ڪٿان

۷. نڊر هو مگر اڄ ٿو هيٺيل لڳي
ٿيو ڏاڍ جو ڌر سو آيو ڪٿان

۸. اديبن جي محفل ۾ اڄ اوچتو
سياست جو چڪر سو آيو ڪٿان

ٽيڪس آفتاب.	۱	نالو
محبت ديرو جتوئي، ضلع نوابشاهه، ۶-۶-۱۹۲۸.	۱	جنم
۵.	۱	ڇپايل ڪتاب
ساهتڪ سنسائين طرفان ڪجهه انعام ۽ سمن مليل،	۱	انعام
پيشن بردار.	۱	پيشو
ٽي واري، مڪان نمبر-۲۵، بئرا لڙهه ڀوپال-۲۶۲۰۲۰.	۱	پتو

چترو ناگپال جي نظير

ماڻهو مڙيئي جيئن ٿا

آهن جي جهان ۾،
بلڪل اڪيلا
عورتون يا مرد
جنجي ٿي نه سگهي شادي.

ڪن حا مرد مري ويا
ڪن خون زالون
ڪن جا جوان پٽ اڏامي ويا.

ڪن کي آه ڏيڻ ڏيڻ جو
ڪي سڪن ٿا اولاد لاءِ.

ڪن کي آهن لڳل،
لا علاج بيماريون،
پال کي يا گهر ڪي
بئي ڪنهن پاتيءَ کي،
ڪي لولا ڪي لنگڙا.

ڪن کي ڪٽنب ته آهي
پر کاڌي لاءِ ناهي
نه آه ڪپڙو انهن ڊڪن لاءِ
ڪن کي نه گهر نه گهات.

ماڻهو مڙيئي جي رهيا آهن،
اڀاون سان ٺڪاڻي پاڻي.
شڪيل بدينوي ٺيڪ چئي ويو آه،
دنيا ۾ آئي ڪن تو جينا هي پڙيئا.

چترو ناگپال.	:	مالو
شڪارپور، ۱۲-۲-۱۹۴۴.	:	حمر
۵.	:	چپائل ڪتاب
سپرل هندي ڊائريڪٽوريٽ. دهلي.	:	ايمار
پنهنجو ڏندو.	:	پشو
۷۰۲ ورشا اپارٽمينٽ، ۲۲ آءِ. وي. ايڪسپرنس، مئنگلور - ۵۶۰۰۸۰.	:	پتو

آسن واسواڻي 'مجبور' جو غزل

زندگي مڙيو ٿي دم گذر آهي
سچ ته هيءَ آهنگوئي سفر آهي

۱. آهه ڪير جو موت کان بچي نڪتو؟
پوءِ ٻي چون انسان امر آهي.

۲. جن به هت صداقت جو پلو پڪڙيو
جو خدا جو تن تي ئي ڏمر آهي.

۳. ٿئي ڪيڏي خوشامند ٿي عيارن جي
بندگيءَ ۾ تن جي هت شهر آهي.

۴. عالمن ۽ مفڪرن جي ڪهڙي هاڪ
ڪونه فلسفن جو ٻي اثر آهي.

۵. تون خفا ٿو ٿين 'مجبور' ناحق هت
ڪير سچ ٻڌڻ لي منتظر آهي؟

آسن واسواڻي "مجبور"

۱۹۴۲-۲۰-۲۷

۵.

گجرات سنڌي اڪادميءَ ۽ اين. سي. پي. ايس. ايل جو.

ٽولاڻي ڪاليج آف آرٽس-سائنس آديپور مان رٽائرڊ پرنسپال.

ٽي. ايڇ. ايڪس-۹۷۰، آديپور، ڪڇ-۲۷۰۲۰۵.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

إنعام

پيشو

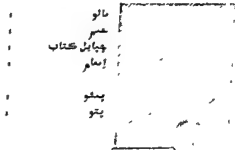
پتو

موهن لال اُداسيءَ جو غزل

- غلط علاج جو - شڪار ٿي وياسين
- عشق، مرهن چئي - بيمار ٿي وياسين
- سنڌم شهرت لئه - ڏئي چار ڏوڪر
- ڪُرسی جو پڻ - سينگار ٿي وياسين
- سيپوسبن نه پنهنجو - اُڏريل اُپ
- سئي ڏاڳي جا - حقدار ٿي وياسين
- آسان تي به احساس - لکيو ويندو
- ڪيئن پتڪڻ لئه - لاچار ٿي وياسين
- رکيو سين حوصلو - حمٿ ۽ اتقاد
- پر ٻوليءَ لئه - للڪار ٿي وياسين

موهن لال ماڳوداس ”اُداسيءَ“
 لڏو آدم، ضلع - نوابشاهه، ۱۹۲۵-۱۰۲۹
 .۷
 سينئرل هنڌي ڊائريڪٽوريٽ ۽ راجستان سڏي اڪاڊمي
 عرفان انعام
 رٽائرڊ راجستان اسٽيٽ اليڪٽريٽي بورڊ مان سڪشن آفيسر
 .۷-۱۹۶۰، خواهر مگر، جڙپور-۲۰۲۰۰۴

آسن واسواڻي 'مجبور' جو غزل

زندگي مڙيو ٿي دم گذر آهي
سچ ته هيءُ آهنجو ٿي سفر آهي

۱. آه ڪير جو موت کان بچي نڪتو؟
پوءِ پي چون انسان امر آهي.

۲. جن به هت صداقت جو پلو پڪڙيو
ڇو خدا جو تن تي ئي ڏمر آهي.

۳. ٿئي ڪيڏي خوشامند ٿي عيارن جي
بندگيءَ ۾ تن جي هت شهر آهي.

۴. عالمن ۽ منڪرن جي ڪهڙي هاڪ
ڪونه فلسفن جو پي اثر آهي.

۵. تون خفا ٿو ٿين 'مجبور' ناحق هت
ڪير سچ ٻڌڻ لي منتظر آهي؟

آسن واسواڻي "مجبور"

۱۹۲۲-۲۰۲۷

۵.

گجرات سنڌي اڪادمي ۽ اين.سي.پي.ايس.ايل جو.

ٽولائي ڪاليج آف آرٽس-سائنس آديپور مان رٽائرڊ پرنسپال.

ٽي. ايڇ. ايڪس. ۹۷۰۰، آديپور، ڪڇ-۲۷۰۲۰۵.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

موهن لال اُداسيءَ جو غزل

غملط علاج جو - شڪار ٿي وياسين

عشق، مرض چئي - بيمار ٿي وياسين

سندم شحرت لئه - ڏئي چار ڏوڪر

ڪُوسي جو پڻ - سينگار ٿي وياسين

سپيوسين نه پنهنجو - اُڏريل اُٺ

شئي ڏاڳي جا - حقدار ٿي وياسين

آسان تي به ! تھاس - لکيو ويندو

ڪيئن يڪڻ لئه - لاچار ٿي وياسين

رکيو سين حوصلو - حميت ۽ افتاد

پر ٻوليءَ لئه - للڪار ٿي وياسين

موهن لال ماڳو داس ”اُداسيءَ“

لنڊون آدم، فليچ، نوابشاھ، ۱۹۲۵-۱۹۲۶

۷

سرنل همدي ڊائريڪٽوريٽ ۽ راجستان سٽي اڪاڊمي

مرفان انعام

رٿالڊ راجستان اسٽيٽ اليڪٽريسيٽي بورڊ مان سڪشن آفيسر -

۷-۱۶، جواهر لئه، حئيپور-۲۰۲۰۰۲

نالو

حجم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

پريو وفا جي نظم

ياد ڪريو شهبازن کي اڄ ياد ڪريو شهبازن کي
وطن پرستن ويرن کي ۽ جوتن جان نثارن کي

۱. ديس جي اوچي آن ڪئي جن ملڪ جي صدقي جان ڏني
جن دشمن جا ڏند ڪٽا ڪيا تن جا شهپر ڇڏيا چني
سو سو دفعا سلام اسانجو وير آهوجا پارن کي
ياد ڪريو شهبازن کي اڄ ياد ڪريو شهبازن کي

۲. هندو مسلم سڪم عيسائي، ڀارت ۾ سڀ ڀائي ڀائي
منهن مقابل دشمن سان ٿي گڏجي پيا جي لڙن لڙائي
زندگي رکيو مندر مسجد گرجائن گردوارن کي
ياد ڪريو شهبازن کي ۽ جوتن جان نثارن کي

۳. دشمن پير نه ڀائي سگهندو هر سرحد تي پهرو آهي
هي ڪشمير اسانجي ڀارت جي سر تي هڪ سهر آهي
خون سان سينچي سبز ڪبو ان واديءَ جي گلزارن کي
ياد ڪريو شهبازن کي ۽ جوتن جان نثارن کي

۴. امن آهينسا جو دنيا کي پهچايو پيغام وفا
عمر سڄي شبنم سان ٿي چلڪايو آ تو جام وفا
گرم شرار آ پي اڄ پي ڏيڪاريو دنيا وارن کي
ياد ڪريو شهبازن کي ۽ جوتن جان نثارن کي

وطن پرستن ويرن کي ۽ جوتن جان نثارن کي
سو سو دفعا سلام اسانجو وير آهوجا پارن کي

پريو جڳائي وفا.

پنڊت ديرو، (لاڙڪاڻو)، ۱۹۰۹-۱۹۱۵.

پنڊت.

سينٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ، پريم درشن ڪاڊمي طرفان.

پنڊت پرڪاش ياردوج طرفان سونو ٻلو ۽ ڪيترين سنسٽائون

طرفان سمنان ۽ انعام حاصل ڪيل.

رٿائڊ سرڪاري نوڪري.

سي-۲، مڊل سينٽ انڊريوز روڊ، باندرا،

ممبئي-۴۰۰۰۵۰.

نالو

جنس

ڇاپيل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

واسديو "نرمل" جو غزل

۱. ڀل سڀ ڪجهه فرزاني کان سڀڪه
- پر ڪجهه ڪجهه ديواني کان سڀڪه.
۲. ڪنهن تان پيار ڪجي ڪئن مدفي
- پيارجي ڪنهن ديواني کان سڀڪه.
۳. جي، پنهنجا نه ڪنر سڀڪارين-
- آٽڪل سان، بيگاني کان سڀڪه.
۴. بي پيتي مضمور ٿجي ڪئن
- نيٺن جي پيماني کان سڀڪه.
۵. ڪنهن واعظ کان سڀڪه، ڪئن ڇڏجي،
- ڪئن پيئجي، مبذاني کان سڀڪه.
۶. رڃ سان اُڃ ڪئن مٽائي آ
- اِهو وحي ويرانِي کان سڀڪه.
۷. شمع! جلبن تي تير تيرچا لا؟
- جلجي ڪئن، پرواني کان سڀڪه.
۸. پاڻ گهورجي ڪئن سنڌيءَ تان
- سو نرمل مستاني کان سڀڪه.

نالو	۱	واسديو "نرمل"
حيدر	۲	ڪراچي، ۱۹۲۶-۶۰-۶۱
اعلام	۳	سوويت لئڊ نهرو، سنٽرل هندي ڊائريڪٽوريٽ، اين سي. ايڇ.
		آر ٽي جو ٻال ساهڪس، ساهڪس آڪاڊميءَ جو ترجمي لاڳو ۽ آٽڪل پارٽ
		سنڌي ٻوليءَ ساهڪس سڀا جو اعلام.
پتو	۴	فلٽ ۲، مهران سوسائٽي، هي وي. پي ڊي اسڪيم، اين. ايس روڊ
		نمبر ۱۰، ڇوڙو، ممبئي-۴۰۰۰۲۹.

ارجن چينانند تنواڻي ”حاسد“ جي غزل ۽ قطع

غزل

تنهنجيءَ ڪاوڙ ائين ٿي لڳايو
ڇڻ ته ڪنهن دؤر کان ٿي ڳالهايو

صبر کي پڻ وجود ٿيندو آ،
ڪنهن ته توهان ائين ٿي واجهايو

لهر تي لهر، ٻانهن ۾ ٻانهن،
ترورن روشنيءَ کي ڦهلايو

لفظ ور ور ڇڄڻ ٿا خوشبو کي،
ڇانو جو رنگه آهي مرجهايو

فرش تي شانت، در دريون سُس ڀُس،
گهر جي پردن مزاج بدلايو

جي سڃاڻين، سڃاڻ اڻ ٿڻ کي،
وڃي، ڪنهن احمر کي ٿي ورجايو

ڳالهه نڪتي اُٿي وئين حاسد
وقت توکي گھڻو ئي حرڪايو

قطع

گهوڙي ڏسندڙ ته وسامي ويندين،
ڦوڪ ڏيندڙ ته اڏامي ويندين،
هيءَ ته بازار لنگن جي دوست،
مفت جي اگهر ۾ وڪامي ويندين

ارجن چينانند تنواڻي ”حاسد“.

ڪراچي، ۱۹۳۰-۷۰.

چار.

ساختيم اڪادمي دھلي، ڪيترين سنسٽائن ۽ ادبي

دارن طرفان.

پوسٽ کاتي مان پوسٽ ماسٽر جي عهدي تان رٽائرڊ.

۲۶۲-بي پوسٽ باڪس-سرڊار نگر، احمدآباد-۲۸۲۴۷۵.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ڊاڪٽر ديال ”آشا“ جو غزل

ڪير پڙهندو تنهنجي دل جو داستان!
وقت جي واريءَ تان هي مڃڻي ويندو نشان!

ڪير ٻڌندو گيت تنهنجا درد وارا سوز دل!
ڪير اُڳهندو لڙڪ تنهنجا ويا لڏيندا قدردان!

ڪير ٻڌندو وعظ تنهنجا جيت ڪنن ۾ آ ڪپاهه!
ڪين ٻوڙن جي اڳيان ڪر وقت پنهنجي جو زيان!

اهم ايڏو ويو وڌي آ، ڪين ڪوئي ٿو ٻڌي!
ڀاڱي هرڪو صحيح ٻي کي غلط ويو ڦري آهي زمان!

اڳه ايندو مهمان هو، ڀڳوان جو چڻ ته گهر،
پر فضا اهڙي آ بدلي، ٿو لڳي تنهن مڙبان!

تبا اسين آهيون مڃڻ ڌاري بوليءَ جا هتي!
قوم سا زندهه هميشه زندهه جنهنجي آ زبان.

ماءُ پنهنجي ماءُ ٿيندي، پيٽ پنهنجي پيٽ ٿيندي
لس آنڊي کي ڳي ايندي، ڪين ڌاري کي ارمان!

ويا حلبا وينجهار ”آشا“ پر ڪم ڪن جي پار ڪو
لوهه تي ڇرڪي پهاوند ٿيا ڪٿ جا دڪان!

ڊاڪٽر ديال ڪوٽومل ۱۳ مينا ”آشا“.

۱۶-۱۲-۱۹۲۶.

سڏي ۽ هنديءَ اٽڪل ۲۵ ڪتاب

به گولڊ منڊل ۽ ۱۲ اعزاز هدا جدا سڏي هندي پڙهڻ تي.

رٿابرد پرسپيال چاندي ٻائي ڪاليج.

سوامي شانتی پرڪاش نواس، ٻيو ماڙو، سن ۱۳ روه.

الحاس مئڱر-۴۲۱۰۰۵، فون-۵۲۶۷۱۵ ۽ ۶۲۱۵۷۳.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ارجن چينانند تنواڻي ”حاسد“ جي غزل ۽ قطع

غزل

تنهنجيءَ ڪاوڙ ائين ٿي لڳايو!
ڇڻ ته ڪنهن دور کان ٿي ڳالهايو!

صبر کي پڻ وجود ٿيندو آ،
ڪنهن ته توهان ائين ٿي وڃايو!

لهر تي لهر، ٻانهن ۾ ٻانهون،
نروڙن روشنيءَ کي ڦهلايو!

لفظ ور ور ڇهن ٿا خوشبو کي،
ڇانو جو رنگ آهي مرجهايو!

فرش تي شانت، در دريون سس ڀس،
گهر جي پردن مزاج بدلايو!

جي سڃاڻين، سڃاڻ اڻ تن کي،
وهر، ڪنهن اهر کي ٿي ورجايو!

ڳالهه نڪتي اُٿي وئين حاسد
وقت توکي تڪڙو ٿي هر ڪايو!

قطع

گهوڙي ڏسندءِ ته وسامي ويندين،
ڦوڪ ڏيندءِ ته اڏامي ويندين،
هيءَ ته بازار لنگن جي دوست،
مفت جي اگهه ۾ وڪامي ويندين!

ارجن چينانند تنواڻي ”حاسد“ :

ڪراچي، ۱۹۲۰-۱۰-۷ :

چار :

ساهتيه اڪاڊمي دهلي، ڪيترين سنسٽائن ۽ ادبي :

ادارن طرفان.

پوسٽ کاتي مان پوسٽ ماسٽر جي عهدي تان رٽائرڊ.

۲۰۶۲- بي پوسٽ باڪس- سردار نگر، احمد آباد- ۳۸۲۲۷۵ :

نالو :

جنم :

ڇپايل ڪتاب :

انعام :

پيشو :

پتو :

ڊاڪٽر ديال ”آشا“ جو غزل

ڪير پڙهندو تنهنجي دل جو داستان!
وقت جي واريءَ تان هي مڃڻي ويندو نشان!

ڪير ٻڌندو گيت تنهنجا درد وارا سوز دل!
ڪير آڳهندو لڙڪ تنهنجا ويا لڏيندا قدر دان!

ڪير ٻڌندو وعظ تنهنجا ڄٽ ڪنن ۾ آ ڪپاهه!
ڪين ٻوڙن هي اڳيان ڪر وقت پنهنجي جو زيان!

اهم اڏو ويو وڌي آ، ڪين ڪوئي ٿو پڌي!
ڀاڱي ڪرڪو صحيح ٻي ڪي غلط ويو ڦري آهي زمان!

اڳ ايندو محمان هو، ڀڳوان جو ڄڻ ته گهر،
پر فضا اهڙي آ بدلي، ٿو لڳي تنهن مڙبان!

ٿيا اسين آهيون مجڙ ڌاري بوليءَ جا هتي!
قوم سا زندهه هميشه زندهه چنهنجي آ زبان.

ماءُ پنهنجي ماءُ ٿيندي، پيٽ پنهنجي پيٽ ٿيندي
لڪس آنڊي ڪي ٿي ايندي، ڪين ڌاري ڪي ارمان!

ويا حلما وينجھار ”آشا“ پر ڪم ڪن جي پار ڪو
لوهر تي چرڪي پيا بند ٿيا ڪٽ جا دڪان!

ڊاڪٽر ديال ڪولومل ڊاسجا ”آشا“.

۱۹۲۱-۱۲-۱۶.

سڌي ۽ هنديءَ اٽڪل ۲۵ ڪتاب.

ٻه گولڊ ميڊل ۽ ۱۲ انعام جدا جدا سڌي هندي پڙهڻ تي.

ريٽائرڊ پرنسپال چاندي ٻائي ڪاليج

سوامي شائتي پرڪاش نواس، ٻيو ماڙو، سج ڌام روڊ،

الهاس نگر-۴۲۱۰۰۵، فون-۵۲۶۷۱۵ ۽ ۶۲۱۵۷۲.

نالو

حضر

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

هري دلگير جو غزل

- ۱ اچ خيالن جون اُڏايون لغڙيون،
سَترَنگيَ اِندر دُٺسَ کي پڪڙيون.
چَنَدَ تارَن تي ڇُڄايون کَنڀڙيون،
هيٺ ٽِن لاءِ بڻايون هٿڙيون.
- ۲ سڄُ به اُڀريو ۽ ٿڙيون پڻ مُکڙيون،
تنهنجي سر تي چو غَمَن جون ڳنڙيون؟
اِنڊَلَتَ کانہ ڏٺي تو شايد،
چو تہ آليون هيون تنهنجون اکڙيون.
- ۳ دل ۾ درويش جي، بخملِ اطلَس،
باهران جِسَمَ تي اُڳڙيون تَڳڙيون.
وقت ٿورو ۽ اڃا پنڌ گهڻو،
پنهنجي منزل ڏي وِڪون کڻ تڪڙيون.
- ۵ طَنز جا ٽپر هڻن ٿيون ”دلگير“
ڳالهڙيون تنهنجون جي کٽڙيون منڙيون.

نالو : هري درياڻي ”دلگير“

جنم : لاڙڪاڻو، ۱۵-۶-۱۹۱۶.

ڇپايل ڪتاب : ويجه.

اين. سي. اي. آر. ٽي. جو هند سرڪار، پريم

درشنِي، نارائڻ شيام، اِنڊس اِنڊ فائونڊيشن جو هڪ لک.

پيشو : گجرات سنڌي ساهتيه اڪادميءَ جو چيئرمين، ۱۹۹۳-۱۹۹۹.

پتو : ۱۷ مئٽري-۲ اي آديپور (ڪڇ).

سیتپال/کویتا/ 142 • اندومتی شندادپوری "پندما"/ غزل/
 144 • امل آجوا "زخمی"/ کویتا/ 145 • گورتن مورجائی/
 کویتا/ 146 • ارچن چاؤ؟/ غیت/ 148 • شون ریلواٹی "ساز"/
 غزل/ 149 • نانک چوٹواٹی "بیرس"/ غزل/ 150 • پارو ٹاکر
 چاؤ؟/ غیت/ 151 • حاتمنداس روہڑا/ کویتا/ 152 • ساوتری
 حندوچا/ کویتا/ 153 • دھری مستانا/ غزل/ 154 • کشنچند
 ٹڈٹی "دیپک"/ کویتا/ 155 • مَحشمایم لوکواٹی/ غزل/ 156
 • پُجوان باباٹی "بند"/ غزل/ 157 • کنھیال موٹواٹی
 "ماندو"/ غیت/ 158 • پریم دیال وجیم/ کویتا/ 159 • موتمرام
 حیرانتاٹی "موتی"/ غیت/ 160 • کننداس پاراٹی/ غیت/
 161 • حترام چمنٹاٹی/ غزل/ 162 .

هري دلگير جو غزل

- ۱ اڄ خيالن جون اڏايون لغڙيون،
سترنگي ٻنڌڻن کي پڪڙيون.
چنڊ تارن تي ڀڄايون ڪنڀڙيون،
هيٺ ٽن لاءِ بڻايون هٿڙيون.
- ۲ سچ به اُپريو ۽ ٿڌيون پٺ مڪڙيون،
تنهنجي سر تي ڇو غمن جون ڳڙيون؟
ٻڌل ڪانه ڏني تو شايد،
- ۳ ڇو ته آليون هيون تنهنجون اکڙيون.
دل ۾ درويش جي، بڻمل اطلس،
باهران جس ٿي آڳڙيون ٿڳڙيون.
وقت ٿورو ۽ اڃا پنڌ گهڻو،
- ۵ پنهنجي منزل ڏي وڌي ڪٿي ٿڪڙيون.
طنز جا تير هڻن ٿيون ”دلگير“
- ۶ ڳالهڙيون تنهنجون جي ڪٿڙيون منڙيون.

نالي	:	هري درياڻي ”دلگير“
جنم	:	لاڙڪاڻو، ۱۵-۶-۱۹۱۶
ڇپايل ڪتاب	:	ويهم
انعام	:	اين.سي.اي.آر.ٽي. جو هند سرڪار، پريم درشن، نارائڻ شيام، انڊس انڊ فائونڊيشن جو هڪ لک.
پيشو	:	گجرات سنڌي ساهتيا اڪادميءَ جو چيئرمين، ۱۹۹۲-۱۹۹۹.
پتو	:	۱۷ مئٽري-۲ اي آديپور (ڪڇ).

سبتپال/کویتا/ 142 • اندومتي شهدادپوري ”پدما“/غزل/
 144 • امل آهوجا ”زخمي“/کویتا/ 145 • گوردن مورجاڻي/
 کویتا/ 146 • ارڇن چاولا/گيت/ 148 • شون ريلواڻي ”ساز“/
 غزل/ 149 • نانڪ چوڻواڻي ”بيرس“/غزل/ 150 • پارو ناڪر
 چاولا/گيت/ 151 • جهانمداس روحڙا/کویتا/ 152 • ساوترپي
 هندوجا/کویتا/ 153 • هري مستانا/غزل/ 154 • ڪشنچند
 گلاڻي ”ديپڪ“/کویتا/ 155 • گھنشيام لوکواڻي/غزل/ 156
 • پڳوان ٻاٻاڻي ”بندا“/غزل/ 157 • ڪنھلال موٽواڻي
 ”ماندو“/گيت/ 158 • پريو ديال وجيه/کویتا/ 159 • موٽيرام
 هيراننداڻي ”موتي“/گيت/ 160 • ڪندناس ياراڻي/گيت/
 161 • جڙرام چمنائي/غزل/ 162 .

هري دلگير جو غزل

- ۱ اڄ خيالن جون اڏايون لغڙيون،
سَترَنگي ۽ اندر ڏٺسَ کي پڪڙيون.
چَنڊَ تارَن تي ڀڄايون ڪَنڀڙيون،
هيٺ تِن لاءِ بڻايون هٿڙيون.
- ۲ سڄُ به اُڀريو ۽ ٿڙيون پڻ مُکڙيون،
تُنهنجي سر تي ڇو غَمَن جون ڳنڙيون؟
۳ ۽ نڊَڪَتَ ڪانه ڏئي تو شايد،
ڇو ته آليون هيون تنهنجون اڪڙيون.
- ۴ دل ۾ درويش جي، بخمل اطلَس،
ٻاهران جِسَر تي اُڳڙيون تڳڙيون.
۵ وقت ٿورو ۽ اڃا پنڌ گهڻو،
پنهنجي منزل ڏي وِڪون ڪرڻ تڪڙيون.
- ۶ طنز جا تير هڻن ٿيون ”دلگير“
ڳالهڙيون تنهنجون جي ڪٽڙيون منڙيون.

نالو : هري درياڻي ”دلگير“.

جنم : لاڙڪاڻو، ۱۵-۶-۱۹۱۶.

ڇپايل ڪتاب : ويجه.

۽ ۱۹۹۹-۱۹۹۴ : اين.سي.اي.آر.ٽي. جو هند سرڪار، پريه

درشنِي، نارائڻ شيام، ۽ ۱۹۹۴-۱۹۹۹ : گجرات سنڌي ساهتيه اڪاڊميءَ جو ڇپجڻ،

۱۷ مئٽري-۲ اي آڊيٽور (ڪج) .

پيشو : پتو :

سيٽپال/ڪويتا/ 142 • اندومتي شهدادپوري ”پدما“/غزل/
 144 • امل آصو جا ”زخمی“/ڪويتا/ 145 • گورڌن مورجاڻي/
 ڪويتا/ 146 • ارڇن چاولا/گيت/ 148 • شون ريلواڻي ”ساز“/
 غزل/ 149 • نانڪ چوٽواڻي ”بيرس“/غزل/ 150 • پارو ناڪر
 چاولا/گيت/ 151 • جھامنداس روهڙا/ڪويتا/ 152 • ساوترڙي
 هندو جا/ڪويتا/ 153 • هري مستانا/غزل/ 154 • ڪشنچند
 گلاڻي ”ديپڪ“/ڪويتا/ 155 • گجشنڀام لوڪواڻي/غزل/ 156
 • ڀڳوان بابائي ”بندا“/غزل/ 157 • ڪنڀيالال موٽواڻي
 ”ماندو“/گيت/ 158 • پريو ديال وجيه/ڪويتا/ 159 • موٽبرام
 هيراننداڻي ”موتي“/گيت/ 160 • ڪندنڊاس ياراڻي/گيت/
 161 • جڙام چمنائي/غزل/ 162 .

فهرست

کویتا

- هري دریائي "دلگیر" / غزل / 100 • داکتر دیال "آه" /
غزل / 110 • ارچن جیلاند تنوائی "حامد" / غزل / 111
• واسدبو "لرمل" / غزل / 112 • پرپرو وها / نظم / 113 • موهن لعل
آداسی / غزل / 114 • آسن واسوائی "مجبور" / غزل / 115 • چنرو
نا کیال / نظم / 116 • لیتیم "آفتاب" / غزل / 117 • داکتر
روپکمار "کهایل" / رباعیون / 118 • داکتر کیمچند
گوکائی "کیمن" / غزل / 119 • پھالچ مسافر / غزل / 120 • هوتو
"سندو پیاسی" / غزل / 121 • لیتیمچند "مست" / غزل / 122
• کوپال لکتر / کویتا / 123 • لکشمی "لردوش" / غزل / 124
• اینتا کمل "پیاسی" / نظم / 125 • کوپال "پروانو" / کویتا /
126 • تشور پھوجا "جیون" / غزل / 127 • تورڈن تنوائی /
کویتا / 128 • ساون کمار "آداسی" / گیت / 129 • پکوان
هوتچندائی "لردوش" / غزل / 130 • منورامچندائی "رفیق" /
غزل / 131 • روچو "خواہی" / غزل / 132 • تنسن بچناج / غزل / 133
• لچمن کسوامی "گلشن" / کویتا / 134 • تنمارمی دیا
"لچندائی" / غزل / 135 • گویندرام ریجھوائی "آند" / کویتا /
136 • تنسن خوبچندائی "رجایل" / کویتا / 137 • هریس
کرمچندائی / کویتا / 139 • ورد "دیوانا" / غزل / 141 • جیوگرام

رهاٹ

کمیتا

پریم ونڊيندا ڪلندا رهيا. ٻئي خوش هئا.

اُها جو گھر اچي ويو. اُنکان موڪل ٿي

پنهنجي منزل طرف وڌڻ لڳو، سوچي

رھيو جو اڃا پٺت لٽيو هجي ها ته ڪھڙو

نه لطف اچي ها. ٻئي ويجهو هڪ ٻئي جي

اچي چڪا هئا. ڪورينٽي واري چار جيڪا

زمين اُها ۽ ويٺي هئي اُن ۾ ڦاسي

ٻڌي هئي، ختن جيترو آزاد ٿيڻ مشڪل

هو. ناممڪن جو پاڻ به ٺاهي زمين کي

ٻيئي زمين هئي. هن ۽ به ٺاهي هڪ ٻئي

ڪندا رهيا ڏسڻ جو ڏيندڙ ڪرندا رهيا.

هڪ ڏينهن هتي ڪنهن اچي ته پوست

هٿي اُها هتي هتي هتي تاز هتي پڙهيندو

اُن ڪمري ۾ پھتو. سڄي دن سندن

اڳواڻن هتي ويٺو نه ٿو ۽ ٻيا ڪي

اهي رهيا ته سمجهو ڪم ٻڌي ٿو

ملي ورتو اچي اچي ٿو ٻڌو ته نه

ٿو ۾ ٻڌا ٿو اهي اُها ٿو ٻڌو ته نه

هڪ ٻڌو اهي ٻڌو ٿو ٻڌو ته نه

ٻڌو اهي ٻڌو ٿو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ٻڌو ته نه

ويو. جيڪو پيار جو سلو اُڀريو جو اُڌ

هاڻي وڌي وڻ ٿيو جو. پيار جي پاڙ پڪي

ٿي ويئي هئي.

زمين هڪ ڏينهن اُها کي صاف ٻڌايو

ته پاڻ به وڏو آهي. کيس هڪ پٽ آهي

جو منهنجي وڏي ڀاءُ وٽ ٻوٽو ۾ رهندو

آهي. منهنجو وڏو ڀاءُ هاڻي چاهي ٿو ته

مان شادي ڪري پنهنجو ٻار پاڻ سنڀاليان

جيڪو هاڻي مون کي ياد ڪري رهيو آهي.

جڏهن اسين ٻئي هڪ ٻئي جي سڀاءُ کان

واقف ٿي چڪا آهيون ۽ پاڻ ۾ پرڻم به

ڪريون ٿا اُن ڪري مان چاهيان ٿو ته ڇو

ڪين اسين ٻئي پاڻ ۾ شادي ڪريون. اهو

منهنجو پرستاءُ پنهنجي اڳيان آهي. اُن

تي ٻئي سوچ ويچار ڪري مون کي حلد

به ڏي.

ٿو سوچڻ لاءِ وقت گهريو. سوچي

تسڙ ته شادي ڪرڻ سان هڪ ته ڪهڙو

ٻيو ڪهڙو ته مشڪل آهي. تنهن کان سواءِ

هتي ته پٽ به سگي ۽ پنهنجي نظر

تسڙ تي به پڪو ڀڙو ڪري هن

تسڙ تي.

هن ته پڪي ۽ سان ٿي گذري.

هن ته پڪي ۽ سان ٿي گذري.

هن ته پڪي ۽ سان ٿي گذري.

هن ته پڪي ۽ سان ٿي گذري.

هن ته پڪي ۽ سان ٿي گذري.

هن ته پڪي ۽ سان ٿي گذري.

ڳالهه مني ڪانه ٿي لڳي. کيس به محبت جو تير لڳي چڪو هو. رات جو بستري ۾ هر هر رميش جي مورت اکين اڳيان اچڻ لڳي. نيٺن مان ننڊ موڪلائي ويئي. دل ۾ ڪجهه خال محسوس ڪرڻ لڳي. اندر ۾ جهاتي پائي ڏنائين ته من جي مندر ۾ رميش براجمان هو. مزو نه هو من ۾ دل جي چمن ۾. جيڪا ڪالهه تائين ڪنهن به شخص ڏانهن اڪه ڪڍي ڪونه نهاريندي هئي ۽ نه ڪنهن سان ڳالهائيندي هئي اها اڄ ترقي رهي هئي رميش لاءِ. پيار جو سلو اندر اُڀري چڪو هو. ننڊ نه اچڻ ۽ سوچڻ ڪارڻ طبيعت خراب ٿي پيئي. آفيس وڃڻ جو خيال ترڪ ڪيائين. پر دل نه مڃيو. رميش کان سواءِ ڏينهن ڏاڍو ڏکيو گذرندو. جهت تيار ٿي آفيس پهچي ويئي پر ريتن سان ملڻ لاءِ.

آفيس جي ڪم ۾ ٻئي مشغول ٿي ويا. پر رميش جي دل ڪم ۾ ڪانه پيئي لڳي. بي دليو ڪم ڪري رهيو هو هر هر ترقي نگاهن سان اُشا کي ڏسي رهيو هو. سوچي رهيو هو ته جلد ٽائيم ختم ٿئي ته ٻاهر وڃي اُشا سان روح رهاڻ ڪريان. تنن دل کي ناريان. پريس جي رس جا پيالا ڀري پيان. آخر اُها گھڙي به اچي ويئي. سڀڪو پنهنجا فائيل بند ڪري ٻاهر نڪري ويا. هيءُ به ٻئي جڻا گھر طرف پنڌ ڪندا

ٻئي جڻا اوڀاريون لهواريون ڪندا پنڌ ڪندا پنهنجي منزل طرف وڌڻ لڳا. اُشا کي گھر وٽ ڇڏي بي دليو پنهنجي گھر طرف هلڻ لڳو ائين پيو سمجهي ته رستي ۾ ڪجهه وڃائي آيو هو. دل ڦرائي آيو هو. مستن وانگر هلڻ لڳو ۽ گنگنائڻي چوڻ لڳو. ”دل ربا تنهنجي شهر مان دل ڦرائي ٿو وڃان بي خطا خالي اجايو غم پرائي ٿي وڃان.“ آخر گھر اچي ويو. پر بلڪل بي چئن هو. رات جو بستري ۾ پاسا ورائيندو رهيو. اُشا جي ياد کيس ستائي رهي هئي. سوچي رهيو هو ته جلد صبح ٿئي ته آفيس وڃي پنهنجي من ڌار محبوب جو مڪڙو ڏسان، روح رهاڻ ڪريان. هن کي اُشا سان ملڻ جي تار لڳي پيئي هئي. تير سيني جي پار لڳي چڪو هو.

تارا ٻڌيندي سوچيندي رات وهامي صبح ٿيو. جهت پٽ تيار ٿي آفيس جي وقت کان اڳ پنهنجي آفيس جي ڪمري ۾ پهچي ويو ۽ انتظار ڪرڻ لڳو اُشا جي اچڻ جو. آخر اُشا به اچي ويئي. ٻنهي هڪ ٻئي کي ڏسي مشڪرايو. اکيون ملي چار ٿيون. دل ۾ بهار اچي ويئي.

هوڏانهن اُشا جيئن گھر پهتي ته سمجهي پيئي ته کيس ڪجهه ٿيو آهي. هر هر رميش اکين آڏو اچي رهيو هو. من موھيندڙ چهرو اکين اڳيان ڦرڻ لڳو. ڪا به

ڳڻيندي رات واهامي ويندي هئي. نيٺن مان ننڊ موڪلائي ويئي. ”جنهن کي تار لڳي آهي يار جي سا ڪيئن ڪندي گهر پار جي“ اهڙو خال هو رميش جو. دل کي نه چٽن هو نه قرار هو.

آخر اهو ڏينهن به اچي ويو. رميش کي قسمت پورو ساٿ ڏنو. هميشه جيان شام جو ليٽ ويهي آفيس جي فائيلن کي اٽلائي ڀٽلائي ڪم ڪري رهيو هو ته هن کي ڪنهنجي حلڻ جي قدمن جي آهٽ ڪن تي پيئي. اها آهٽ سندس ڪمري طرف اچي رهي هئي جا بلڪل ويجهو اچي ان ڪمري جي در وٽ رڪجي ويئي. رميش ڪنڌ مٿي ڪري ڏٺو ته اُها واپس اچي ويئي هئي. هو ڏاڍو خوش ٿيو. گدگد ٿيو. اُها کي واپس آيل ڏسي ٺري پيو ۽ حيران پڻ ٿيو. حمت جهلي اُها کان پڇيائين، ”ته هو؟ ڪيئن واپس آئي آهي.“ اُها جواب ڏنو ته، ”هو؟ پنهنجو پرس ميز جي ٺاهي ۾ وساري ويئي هئي جا کڻڻ لاءِ آئي هئي. اُها پنهنجو پرس کڻي ٻاهر نڪرڻ لاءِ مڙي ته رميش موقع غنيمت سمجهي اُها کي ترسل لاءِ چيو. اُنهن لفظن جو جادو۽ حڙو اثر اُها تي ٿيو ۽ سچ پچ هو؟ رڪجي ويئي. رميش جهٽ پٽ پنهنجا فائيل سميت ڪهٽ بند ڪري اُها سان گڏ ٻاهر نڪتو. پوءِ

هوندو هئس ته ڇپ ڇاپ ويلي هوندي هئي ۽ ڪيڏانهن به اڪه کڻي ڪونه نڪاريندي هئي. اُن ڪمري ۾ ٻي ڪا به چوڪري ڪانه هئي جنهن سان ٻه چار ڳالهيون ڪري دل وندرائي.

وقت پنهنجي رفتار سان گذرندو رهيو. اُها واري ڪمري ۾ هڪ ڪلاڪ رميش هو جو پهرين ئي ڏينهن کان وٺي جيئن اُها آفيس ۾ قدم رکيو، هنجو حسن ڏسي اکيون چرڇ ٿي ويس. وايون بتال ٿي ويون. وانڙن وانگر نهارڻ لڳو. هن شايد هنکان اڳ اهڙي سونهن ڪانه ڏني هئي. چندرما به هنجي سونهن اڳيان شرمائي رهيو هو. آفيس جو ڪم ڪرڻ هو بلڪل پلٽجي ويو. اُها طرف ترجي نگاهن سان نهارڻ لڳو. ڳالهائڻ جو موقعو ڳولجندو رهيو پر هن کي ڪڏهن به اهڙو موقعو ڪونه مليو. رميش ٻاڳل تي پيو هو. هنجو ڪو به قصور ڪونه هو ڇاڪاڻ ته اُها هڪ ته هئي شڪل جي سهڻي ۽ ٻي هئي ننڍڙي وهي، اُن جي تعريف ڪرڻ هن قلم کي طاقت ڪانه آهي. اُها سان ڳالهائڻ لاءِ پيو واهيون واجهائيندو هو. آفيس جي وقت ڪم ڪرڻ وسري ويندو هئس. شام جو ليٽ ويهي ڪم پورو ڪري بي دلجو، دل ڦرائي گهر ويڳاڻن وانگر ويندو هو. سرد آهون پيريندو گهر پهچندو هو. تارا

سِلَو پيار جو

پورن لال ٺهلياڻي

ويجهي هئي. صرف پندرهن منٽن جو پنڌ هو. آفيسر پهريائين ته انڪار ڪندو رهيو. آخر روز روز جي آزين نيزارين هئي هنڌ ڪيو. آفيسر کي دل ۾ ديا اچي ويئي ۽ اُشا جي بدلي برانچ آفيس ۾ ڪيائين. اُشا ڏاڍو خوش ٿي ۽ پنهنجي آفيسر جي مهرباني مڃيندي هنڪان هميشه لاءِ موڪلايو.

اُشا هاڻي پنهنجي برانچ آفيس جيڪا سندس گهر جي بلڪل نزديڪ هئي پوري وقت اندر پهچندي هئي. ڪڏهن به لپٽ اچڻ جو ڪنهنڪي به ڪو به موقعو ڪونه ڏنائين. اُشا آفيس ۾ اچي پنهنجو ٽائپ مليل ڪم ڪرڻ ۾ مشغول ٿي ويندي هئي. پنهنجو ڪم پورو ڪري پنهنجي بچي گهر رواني ٿيندي هئي. ڪنهن سان به سواءِ ڪم جي ڪونه ڳالهائيندي هئي. ٽائپ جو ڪم اگر نه

اُشا ڪنهن آفيس ۾ ٽائپسٽ / ڪلارڪ هئي. جتان سندس گهر ۶-۷ ميل پري هو. آفيس پهچڻ لاءِ هوءَ سويل صبحو اُڻي پنهنجي ضروري ڪمن کان فارغ ٿي، تيار ٿي بس پڪڙڻ لاءِ نڪرندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن قسمت سان بس جلد ملي ويندي هئس نه ته گهڻو ڪري آفيس دير سان پهچندي هئي. اُن ڪري کيس آفيسر جي چينپ تنبيهه روز روز ٻُڌڻي پوندي هئي. ڪوشش گهڻي ڪندي هئي وقت ندر آفيس پهچڻ لاءِ، پر مشڪل هو. اُشا فيس جا دڙڪا کائڻ تي هري ويئي هئي. ميتوٽيڪ کيس سٺو ڪونه لڳندو هو پر بوس هئي، لاچار هئي.

هڪ ڏينهن اُشا پنهنجي مشڪلات جو ذڪر آفيسر سان ڪيو ۽ کيس منٽ ڪيائين ته سندس بدلي برانچ آفيس ڪري جيڪا سندس گهر جي بلڪل

پورن لال ٺهلياڻي.	:	نالو
ڳوٺ نٿو هونجند، تعلقو نوشهرو، فيروز، ضلع نوابشاه.	:	جنم
۲۰۰۰	:	ڇپيل ڪتاب
رٿاير سرڪاري نوڪري.	:	پيشو
۲۴۹، ڊبل اسٽوري، نيُو راجيندر نگر، نئي دهلي-۱۱۰۰۶۰	:	پتو

مٺن، محل ۾ ويو ته پريان سندس پٽني
 شيبه کيس ڏسي روئندي ڊکي اچي نارائڻ
 سان مٺي. ايتري ۾ پريان زميندار ڏسي
 نارائڻ کي حڪل ڪئي ته سبodar شيبه کي
 ڇڏ نه لڳا، هن کي مان پنهنجو ڪري
 ڀڄڪو آهيان. سندس پيٽ ۾ منهنجو ٻار
 نه ٻڄي رهيو آهي. ائين چونڌو ڊڪندو
 اچي شيبه کي ٻانهن کان پڪڙي ڇڪڻ لڳو
 ته خالسي نارائڻ غصي ۾ اچي ٻه ٽي
 لڏين وائي ڪڍيس ته ڏندن مان رت سان
 گڙ ٻه ڏند به ڪڍي پيس. زميندار جي
 دالحن تي محل ۾ موجود سندس نوڪر ۽
 ڪچهه منڏا ٻڄجي ويا ۽ نارائڻ کي
 مارڪٽ ڪري ڏکا ڏئي ٻاهر ڪڍڻ لڳا
 ته شيبه نارائڻ کي اهڙو پنٻڙي پيئي جو
 ڏڪن ۾ شيبه نه ٻاهر نڪرڻ لڳي پر منڏن
 ٻڌائي شيبه کي زميندار وٽ ٻڄائي
 پاڻ دروازي وٽ چوڪيڌاري ڪرڻ لڳا
 ۽ نارائڻ غصي ۾ لعل ڄڻ منهن مان
 نڪرڻ لڳو لڪري. گهر جي طرف وڌيو پر
 وويٽ جا اجڙا وڏ پوڻ لڳس سو دروازو
 کولڻ جي در تي مٽي ڪري پون ڪيائين
 ته زميندار کان پنهنجي ۽ شيبه جي
 سميت ۽ ٻو عيسين نڌو ولي شيبه کي گهر
 ولي اچان تيسين گهر جو در نه کوليندس.
 هن ۾ مٿه ڪيائين ته مٿري ۽ شيبه بندوق
 نئي پاڪستاني دشمن جا ڏند ڪٽا ڪري
 آيو آهيان ۽ زميندار جي نڌي ۽ ڊاڪن

جي بندوق کڻي پنهنجي آتما کي شانت
 ڪندس. اُن ڪري سڌو ڊاڪن جي دَل ۾
 ويهي مليو ۽ اُنهن کان بندوق ولي اُنهن
 کي پنهنجو مقصد ٻڌائي اُنهن جي ٽولي
 ولي سڌو زميندار جي گهر پهتو. زميندار
 کي سندس جاسوس ٻڌايو ته نارائڻ خولدار
 ڊاڪن سان ملي شملو ڪرڻ وارو آهي.
 زميندار پنهنجي سڄي ۽ لاڻ پوليس
 جا سپاهي محل جي ٻاهر ۽ اندر ۽ ڪچهه
 منڏا ۽ ڪڪڙ پڇري تي رکيا.

آخر نارائڻ پنهنجي رفا مطابق
 پنهنجي گونڊ ۾ ٻڄي زميندار جي گهر
 تي زبردست چرو ڏسي پنهنجي ساٿي
 ڊاڪن کي واپس ويٺڻ لاءِ چئي پاڻ اڪيلو
 چيلو ۾ سنجي ٻڌي ڇڏي ۾ ڀريل بندوق
 کڻي وڃڻ جي تياري ۽ وانگر محل ۾ گهري
 ويو. پوليس ۽ ٻيا پهريندار حنجي پليان
 ڊورنڊا آيا پر عيسين نارائڻ کي پڪڙڻ
 تيسين بندوق جي پهرين گولي زميندار
 کي ۽ ٻي گولي پنهنجي ڌرمپٽني شيبه
 کي هڻي پنهنجي اندر جي باه ڪچهه
 وسايائين ته پوليس اچي پختي ۽ هنڪي
 پڪڙين اُن کان اڳ چيلو ۾ ٻڌل سنجي
 ڪڍي پنهنجي شيون ليهڻ ستم ڪيائين.
 ديش جي رکيا ۽ تڙلندڙ سپاهي ۽ جي
 رکيا جو ذميدار ڪير؟

ته پاڻ روڪي نه سگهيو ۽ اوچڪارو روئڻ لڳو. پاڙي وارن روئڻ جو آواز ڏيرج ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي پر سڄو سوڊ. کيس روئي ۽ پاڻي جي ڪافي ڪيائون پر سڀ بي اثر. نارائڻ جو من نه لڳو سو واپس ٿاڻي ۾ پهتو. ٿاڻي کيس سمجهايو ته زميندار تي ڪا ايترو آسان نه آهي. اُن لاءِ بالا عملي جي راءِ وٺي ڪم ڪرڻو پوندو. نه سمجهي ويو ته زميندار جي خلاف ڪار

ٿيڻ ممڪن ڪونه لڳي، اُن ڪري زميندار کان بدلو موٽي پاڙي شخصي طرح ٿي پوندو.

هڪ طرف ماءُ جي وڇوڙي جو ۽ ٻئي طرف زميندار هٿان پٽ جو ۽ ٽئين طرف ڌيءُ جي زندهه جلائڻ جو سماچ

چوٿين طرف جيئري جاڳندي مرد هوندي پٽي شيلا زميندار جي قبضي انهن چئني ڳالهين کي وري ياد ڪرڻ بدلي جي باهه ۾ جلندو رهيو. کيس ڪو مدد ڪرڻ وارو نه ڏسي کيس اهو ئي رستو سمجهه ۾ آيو ته پنهنجي پٽ واپس وٺڻ لاءِ سڌو زميندار سان رويو

کان کيس مدد ڪرڻ کان لاچار ٿي ڏيکاري ڪئي. نارائڻ پنهنجن مان نراس ٿي ڳوڙها ڳاريندو، بکيو پياسو ڏهن ميلن جي پنڌ تي پوليس ٿاڻي جي طرف روانو ٿيو. اڌ رات جو ٿاڻي ۾ پهتو ته ڊيوٽي تي تعينات ٿاڻيدار حوالدار نارائڻ کي سڃاڻي ورتو. سندس مرجهايل چهرو اکين ۾ آنسون ۽ بدن ٿڪ ۾ چور ڏسي عجب ۾ پئجي ويو. پريم ۽ عزت سان ڪرسي تي وهاري پاڻي گلاس پياري ڏاڍي همدردي ڏيکاري حال

احوال وٺي کيس آفت ڏٺائين ته هاڻي هتي مون وٽ ئي روئي ڪاڻي آرام ڪر. صبح جو اُٿي ويچار ڪنداسين ۽ ضروري ڪاروائي شروع ڪنداسين. نارائڻ ٿاڻيدار جي ڳالهين تي وشواس رکي دل کي ڏي ڏيئي جهڙا تهڙا به ٿي گرهه ڪاڻي پاڻي پي

پرساڻ پيل بينچ تي سمهي پيو پر نيٺن ۾ نند ڪتي؟

صبح ٿيڻ تي ٿاڻيدار نارائڻ جو بيان هڪڙي ڪاغذ تي لکي نارائڻ کي ڪاروائيءَ جو دلاسو ڏئي روانو ڪيو.

نارائڻ دڪي من سان واپس پنهنجي ڳوٺ پهچي گهر جو تالو ٽوڙي اندر گهريو

پنهنجي بگي (ٺانگي) ۾ رکائي پنهنجي محل ۾ روانو ٿيڻ وقت گنڊن کي چئي ويو ته چوڪري جو لاش ڳوٺ جي باهراڻ وهندڙ لڏي ۾ ڦٽو ڪري ڇڏيو.

نارائڻ مٿين روءِ داد ڏيڻي اڪين
مان خون جا آنسون وڙائجڻ لڳو ۽ پاڙي
وارن پي روئندي روئندي مٿين حقيقت
نارائڻ کي ڏيکاري. نارائڻ سڏڪا ڀريندي
پاڙيوارن کان پڇيو ته اڳتي ڇا ٿيو؟ ڪجهه
ڄاڻ حبيب ته ڏيڻو.

پاڙي وارن ٻڌايس ته ڪڇ پي ته
ڏسڻ ۾ ڪونه آيو آهي پر وائيندي خبر
ٻڌي آهي ته زميندار شيءَ کي محل ۾ بند
رکيو آهي، ۽ پهرين ڏينهن ئي کيس
پنهنجيءَ حوس جي شڪار بڻائڻ لاءِ
زبردستي ڪئي ته شيءَ ۽ سندس چئن سالن
جي ڌيءَ وروڌ ڪيو ته ڇوڪريءَ کي
پنهنجي رستي تان هلائڻ لاءِ کيس زندهه
هڻايو ويو آهي ۽ اُن بعد شيءَ جي ڪهڙي
حالت آهي اُن جو پتو ڪونه پيو آهي.

دل ڪانڊا ريندڙ مٿين غلبقت ٿئي
نارائڻ حورن لڪل لڳو. سڌو ڳوٺ جي
مڪيءَ وٽ ويو. مڪيءَ ۾ حمزدي ڏيکاري
پر کيس مدد کان مجبور ڏيکاري. نارائڻ
مڪيءَ تي زور آندو ته ڪيئن به هڪ وار
پنڃايت ڪئي ڪرايو. مڪيءَ مان
موڪلي سڄي ڳوٺ جا پنهنج ڪٺا ڪيا.
مڪيءَ سميت سڀني پنهنجن جي اکين ۾
ڳوڙها هئا. سڀني جا گل روتڙيل هجڻ سبب
آواز ڪڍي نه سگهيا. نارائڻ جي گهڻي
باڏائڻ تي سڀني پنهنجن زميندار جي ٿي

کٽي پٽ ٿيڻي ٿيڻ جي اندر ڦيا ته اندران
تالو لڳل هو اُن کي پڇي دروازو کوليائون.
پر شيءَ پنهنجي پٽ ۽ ڌيءُ وٺي ڪمري
اندر ويهي ڪمري جو دروازو اندران بند
ڪري ويهي رهي. زميندار ٻاهريون دروازو
ڳڻڻ تان ٽوڙائي ٿيڻ جي اندر ته ويو پر
شيءَ کي اندر ڪمري ۾ بند ڏسي آتم بيهو
ٿي ويو. زميندار شيءَ کي للڪاري چيو
ته دروازو کول نه ته ٻاهران تالو لڳائي
پڌي ڏيندس ته تنهنجا ٻار ۽ تون بکن ۾
مري ويندا. شيءَ زميندار جي خوس جو
شڪر ٿيڻ تان مرڻ بچڻ سمجهي دروازو
کولي تان انڪار ڪيو. زميندار جون
وسائون ايترو پڙڪي آڻيون جو گنڊن
کي شڪر ڏنائين ته ڪمري جو دروازو
ٻڌو. ڪمري جو دروازو ٻڌو ۽ زميندار
ڳڻڻ سميت اندر ٿيڻو ته پنڇي سالن جي
پٽ وروڌ ڪيو ته ڳڻڻ ٻار جي پٺائي
شروع ڪئي. ٻار مار کائيندو رهيو پر وروڌ
نٿو ته ڪيائين. آخر ٻار ڇڏي ڳڻڻي
ٻڌي ڳڻڻي ڏيڻ ٽوڙي ويلو. سدس ماءُ ۽
پيءُ متح متو پٽي روئڻ لڳيون. سڄو
ٻڙو ٿيڻ ٻاهران ڪلو ٿيو پر ڪنهنجي
صفت نه ٿي هو زميندار جي اڃا هي
ٻڌو فڪر نه ٻول بولي سڳي.

زميندار گهر جي ٻاهران پاڙي وارن
جي مٿس ٻُڌي ٻاهر نڪتو ته سڀ
پاڙي وارا ڀڄي وڃي پنهنجن گهرن ۾
ڪا به گهر جي دروازن جي چيرون ۽ وڃين
جان ڏسندا رهيا. زميندار شين ۽
ڪي زبردستي ۽ گندن کان ڪٽائي

شبرواد ڏئي روانو ڪيو.

نارائڻ کي بندوق هلائي پاڪستاني پهاڻين جا چڪا چڙائڻ جي آڌم مانڌ هئي. خوش ٿي ڪلندو ٽڙندو ٻين ساٿين سان ڏڙ رڙيل پروگرام موجب سرحد تي پهچي پيو. نارائڻ حولددار پنهنجي اڇوڪ نشاني اڙيءَ سان دشمن جا ڏند ڪٽا ڪرڻ لڳو ۽ پنهنجي يونٽ جي آفيسرن ۽ ساٿي پهاڻين جي واه واه لٽڻ لڳو. ڪجهه وقت کانپوءِ جڏهن جنگ جو زور گهٽيو ته نارائڻ کي سندس ڪيل خدمت جو خاص بيمال رڪندي ۽ سندس شاديءَ بعد تررت گهر ٻڌي اچڻ جو ويچار ڪري مهني ڀر لاءِ هر وڃڻ جي خاص چٽي ڏني وئي. ڳوٺ هڃڻ تي ڳوٺ جي زميندار ڳوٺ وارن ملي نارائڻ جي بهادري ۽ همت جو قدر ڪندي عزت افزائي ڪئي. واپس جنگ ٻڌي پوڻ تي نارائڻ کي ڏهن ڏينهن ڀر ٿي اڀس وڃڻو پيو. اهڙيءَ طرح سرحد تي بيوا ڏيندي موقع ملڻ تي گهر به ايندو هوندو هو.

ڪجهه سالن ڀر نارائڻ کي پهرين ڪ پٽ ۽ پوءِ ڪيس هڪ ڌيءُ ڄائي. وقت پوندي پهرين سندس پيءُ گلاب سنگهه گذاري ويو ۽ ڪجهه سالن بعد سندس ماءُ به راهه رباني ٿي پر بدقسمتي نارائڻ جي، جو پنهي جي موت ۽ سندن ڪريا ڪرم جي اچي نه سگهيو ڇاڪاڻ ته سرحد تي ڪٽاڻ واريون حالتون هجڻ سبب چٽي ملي سگهي. سرحد تي چڪتا گهٽجڻ سبب جڏهن ڪيس چٽي ملي ته گهر آيو.

هي پنهنجي گهر کي تالو لڳل ڏسي واٽڙو ٿي ويو. پڇا ڪرڻ تي پاڙي وارن ڪيس ٻڌايو ته تنهنجي پٽا گلاب سنگهه جي مرڻ تي زميندار تنهنجي گهر ڀر غم خواهي ڪرڻ آيو هو تڏهن تنهنجي پٽني شيلا جي جواني ۽ سونهن ڏسي اهڙو موهت ٿي پيو جو روزانو هڪ يا ٻه دفعا دڪر سکر پچڻ جي بهاني ايندو هو. تنهنجي ماما جي بيمار ٿيڻ تي هن جي علاج لاءِ ٻاهران ڊاڪٽر گهرائي اهڙو علاج ڪرايائين جو هوءَ وڌيڪ بيمار ٿي ايشور کي پياري ٿي ويئي. شيلا کي شڪ پيو ۽ زميندار جون حواس ڀريون نگاهون ڏسي زميندار جي سامهون اچڻ کان ڪنارو ڪندي هئي. زميندار جو روزانو گهر اچڻ گهاٽڪ سمجهي ڪيس منع ڪيائين ته هتي اچڻ جي ضرورت ڪانهي پر تڏهن به زميندار پنهنجي منيب گلاب سنگهه جي ايمانداريءَ ۽ وفاداريءَ جو دم ڀري گهر جي سنڀال جو نالو وٺي اچڻ چالور ڪيو ۽ شيلا جي ڀرسان وڃي هنسان لهه وچڙ جي ڪوشش ڪندو هو. شيلا کي سخت نفرت ايندي هئس پر ڪجهه ڪري ڪونه ٿي سگهي. آخر پاڙي وارن کي لبلائي چيائين ته مدد ڪريو پر زميندار جي ڀؤ کان ڪو به هن جي مدد ڪونه ڪري سگهيو تڏهن شيلا لاچار سڄو ڏينهن گهر جو دروازو بند رکڻ جو فيصلو ڪيو. ٻئي ڏينهن تي زميندار دروازو بند ڏسي به گندا گهرائي هنن کي حڪم ڪيائين ته پٽ ٽپي اندر وڃو ۽ دروازو کوليو جي تالو لڳل هجي ته اهو به پڇي دروازو کوليو. گندا هٿوڙو

دیش جي سپاهيءَ جو انت

حيرانند سگيجا

ڪنڌڙن فوجي عملدارن جي دلين ۾
چاڻجي ويو.

فوجي عملدارن نارائڻ کي ڀرتي
ڪري ڪانٽس پسندي ڀڄي ڪشمير سرحد
تي موڪلڻ لاءِ کيس ٽريننگ ڏني ۽ حوالدار
بڻايو ويو. سرحد تي وڃڻ کان اڳ کيس
ڏهن ڏينهن لاءِ گهر ويڻ جي موڪل ملي.
انهيءَ وچ ۾ نارائڻ جي پيءُ گلاب سنگه
ڀرسان واري ڳوٺ جي هڪ خوشحال ڪسان
جي ڌيءَ سان نارائڻ جي مڻي جي پڪ
ڪئي هئي سو چئي واري ۱۰ ڏينهن ۾
سندس شادي به ڪرائي وئي. هفتي کن
گذرڻ کان پوءِ نارائڻ سرحد تي وڃڻ جي
تياري شروع ڪئي ته سندس اڌ شير يعني
ڌرم پٽيءَ گهٻرائڻ شروع ڪيو پر نارائڻ
خوددار هي سمجهاڻي تي ڌرم پٽيءَ شين
پنهنجي دل کي ڏي ڏني منهن تي ٿوري
مشڪراحت آڻي نارائڻ کي تلڪ ڏني
ماتر پوئتي جي رکيا لاءِ موڪل ڏني ۽
سندس پيءُ گلاب سنگه سندس پلي لپري

نارائڻ نالي ننڍو نينگر پيءُ ماءُ
جو هڪڙوئي سگيلڌو ٻار پنهنجي ڳوٺ
جي اسڪول ۾ پڙهندو هو. سندس پيءُ
گلاب سنگه ڳوٺ جي زميندار جو منيب
هو ان ڪري ڳوٺ ۾ سٺي عزت هئس. گلاب
سنگه پنهنجي پٽ جي واڌاري ۽ ترقيءَ
لءِ گهڻائي ارمان پاليندو هو ۽ چاهيندو هو
ته سندس پٽ پڙهي وڏو آفيسر بڻجي،
پر نارائڻ جو ڇت پڙهڻ ۾ گهٽ ۽ راند
روند ۾ وڌيڪ لڳندو هو. تبرڪمان جي
اڀياس کان پوءِ پيءُ جي بندوق کڻي ڳوٺ
کان ٻاهر نشان چڻڻ جو اڀياس ڪندو هو.
نارائڻ مضبوط بدن وارو قدآور شڪل جو
لاحوڪو ڳيڙو جوان، پاڪستان جي ڀارت
سان چيڙ چاڙڻ جون خبرون اخبارن مان
پڙهي اهڙو متاثر ٿيو خورات جو نند ۾ به
پاڪستان کي چٽا ڏيندو رهيو.

آخر پيءُ کي محتاڻي فوج ۾ ڀرتي
ٿيڻ ويو. بدن جو جانلو ۽ قدآور ته هو هي
ويتر بندوق جي نشاني بازيءَ ڪري ڀرتي

حيرانند سگيجا.

نالو

نهي ويئي، تڏهن موهني هڪ شام جو وڃڻ لڳي ۽ چوڻ لڳي، پرسرام صاحب، هاڻي توهان نيڪ ٿي ويا آهيو. مان هاڻي سياڻي کان روز نه اينديس.

ڪاڪي پرسرام هنجو هٿ پڪڙيو، ”موهني، تو مونڪي جيئڻ جي وري خوشي ڏني آهي.... مان توکي هاڻي هٿان ڪڏهن به وڃڻ نه ڏيندس.... هل ڪورٽ ۾ هلي شادي ڪيون. اسانڪي هڪ ٻئي جي سخت ضرورت آهي.“

موهنيءَ شرمائيندي چيو، ”اسانجا ٻار ۽ سماج ڇا چوندي....“

پرسرام بي صبر ٿي چيو، ”ڪهڙو سماج. ڪنهنڪي اسانجي پرواهه آهي؟ اسان جا اولاد ته پنهنجي پنهنجي سنسار ۾ مست آهن. هو اسان لاءِ ڇا ٿا ڪن؟ ۽ تون ڪهڙي سماج جي ڳالهه ٿي ڪرين، جيڪا سوارٿي ۽ مطلبي آهي. سڀني جي چننا ڇڏ. جيتري زندگي آهي، ٻئي گڏجي رهي سڃاڻي ڪنداسين، ۽ زندگيءَ جا رهيل به پل آنند ۾ گذارينداسين.

موهنيءَ ڪنڌ سان هامي ڀري. ڪاڪي پرسرام ۽ موهنيءَ ڏٺو ته آسمان ۾ به پڪيٽڙا گڏجي اُڏامي رهيا هئا. شايد پرماتما به اُن رشتي ۾ خوش هو.

نيون خوشيون اُڀرڻ لڳيون. هڪ ڏينهن هو استول تي چڙهي پنهنجي ڪٽنب جو فوٽو صاف ڪرڻ لڳو ته دم سان ڪري پيو. پير ۾ فرئڪچر ٿي پيس. پنهنجي پراڻي ڊاڪٽر ۽ موهنيءَ کي فون ڪيائين. موهني جلدي ڪاڪي پرسرام وٽ پهتي ۽ هنڪي وٺي سڀتال پهتي. سڀتال ۾ ايڪسري ۽ پلاسٽر چاڙهڻ ۾ سڄو ڏينهن نڪري ويو. موهني به گذر هيس. گهر اچي ڪاڪي کي کير بريد ڪرائي بي من سان گهر واپس آئي.

ٻئي ڏينهن صبح جي جلدي هٿن ۾ گلن جو گلدستو کڻي پرسرام جي گهر آئي، ”چوڻ لڳي باغيچي ۾ نڪتل ڪجهه تازن گلن جو گلدستو ۽ ٿوري اُڀما ماهي تو لاءِ کڻي آئي آهيان.“

پرسرام ڏاڍو خوش ٿيو. موهنيءَ گهر جي صاف ڪيو ۽ منجهند جي روڻي ٺاهي. ڪاڪي پرسرام کي لڳو ته بنا گهر ڌياڻيءَ جي گهر پوتن جو اڏو آهي.

ٽي هفتا گذري ويا. ڪاڪي پرسرام ۾ سوچيو ته شل منهنجو پلاسٽر نه لهي موهني اُن بهاني گهر ايندي رهي. ڪاڪي پرسرام ۽ موهنيءَ ڪلاڪن جا ڪلاڪ ۾ دڪه سگهه جون ڳالهيون ڪيون.

ٽن هفتن کان پوءِ جڏهن ڊاڪٽر ستر کوليو ته هڏي پنهنجي جڳهه تي

ڪيئن بدليو آهي. هاڻي اُنڪي جيون مان
مرو اچڻ لڳو.

هڪ ڏينهن شام جو جڏهن هو باغ
۾ پهتو ته اها عورت ڪانه آئي هئي. هو
هنجو انتظار ڪندو رهيو، شام ٿيڻ لڳي،
هن جون اکيون ٽڪجي پيون، پر اها
ڪانه آئي. طرح طرح جا اشيپ ويچار
ڪاڪي جي من ۾ اچڻ لڳا. ڪٿي ڪو
اٽڪسيدنت ته ڪونه ٿيو يا بيمار ته
ڪانه ٿي پئي. من مان چئن موڪلائي
ويس. سوچڻ لڳو، مان به ڪيترو نه
بيوقوف آهيان. هيترا ڏينهن ٿي ويا پر
اڄ تائين مان هنجو ڏس پتو ڪونه پڇيو
آهي ۽ نه ٻڌايو آهي. ڪاڪي راند
ڪندڙ ٻارن کان اُنجي گهر جو پتو پڇيو
۽ ڌرڪندڙ دل سان اُتي پهچي گهنتي
وڃائي، اندران اچي مشڪرائيندي اُن
عورت دروازو کوليو. هو ٻڌ تر ۾ بيٺو رهيو
ته ڇا چوي اندر وڃي يا نه، ته اُن عورت
اندر اچڻ جي نيند ڏنس ۽ سجايل اوطاق
۾ وهاري اندر هلي ويئي. ڪاڪي چئني
پاسي نظر ڦيرائي ته ڏنائين سندر نموني
جو نهيل ننڍڙو بنگلو آهي، ٻاهر سندر گلن
جا وڻ ۽ اندر سجايل گلدستن سان خوشيءَ
پريل ماحول وارو گهر. تڏهن هٿ ۾ پاڻي
کڻي هوءَ داخل ٿي.

ڪاڪو چوڻ لڳو، ”معاف ڪجو، اڄ

توهان باغ ۾ ڪونه آيا ته مان چنتا
پئجي ويس ته ڪٿي بيمار ته نه ٿي پيا.
ڪاڪو ٿورو ترسي ڪري وري چور
لڳو، ”ڇڻو هاڻ مان وڃان ٿو.... پر ها، اسان
هڪ ٻئي جو نالو به ڪونه پڇيو آهي
منهنجو نالو پرسرام آهي. ڏنڌي کان مار
وڪيل آهيان، ۽ هاڻي ڪافي ٽائيم ملندو
آهي. پتني پاروتي ٻه سال اڳ سر ڳواسر
پڌاري، مون کي به پٽ هڪ ڌيءُ آهي
ٽيئي ٻار آمريڪا ۾ وڃي ٽائنيڪا ٿي
آهن. مان هتي ۲۰ نمبر بنگلي ۾ بلڪل
اڪيلو رهندو آهيان. تون پنهنجي سڃاڻپ
ڏينديءَ ته سٺو.

”منهنجو نالو موهني آهي،“ عورت
چيو، ”منهنجو گھوت گھنڀام پارت سرڪا
۾ آءٌ. اي. ايس آفيسر هو. گھڻو اڳ
پهاڙيءَ تي هيءَ جڳهه ڏاڍي سنسان هئي
ماڻهو ڏينهن جو به هيڏانهن اچڻ کان
ڏڪندا هئا. هڪ دفعو موڪلن ۾ اسان هي
گهر ٺهرايڻ شروع ڪيو ۽ ٻن سالن ۾ ٺهي
تيار ٿي ويو. اسان جا ٻه پٽ دخلي ۽
پڙهندا هئا. جڏهن منهنجو گھوت رٽائر ٿيو
ته اسان هن بنگلي کي اچي سڃايو. پر
قدرت اسان جو سڪه سڃي نه سگهي ۽ رٽائر
ٿيڻ کان پوءِ سال اندر هارت اٽڪ ۾
رهندو رهيو ۽ اُتي جتان ڪوئي واپس
وريو آهي.

ويندا هئا. شام جو موٽي گهر جي ڪم ۾ لڳي ويندا هئا. اهاڻي پشچمي ديش جي روزاني حياتي آهي.

ڪاڪي پرسرام جي اُتي ڪنهنڪي ضرورت ڪانه هئي، نه ڪوئي هنجڻي پاسي ۾ اچي وڃندو هو، نه ڪجهه ٻڌائيندو هو ۽ نه ڊڪر سگهيندو هو. اڪيلي گهر ۾ ڪنهن سامان وانگر پيو رهندو هو. آمريڪا ۾ ٻئي پٽ امر ۽ ٽي نمروتا وٽ ڪجهه ڪجهه ڏينهن رهيو. سڀ پنهنجي روزاني ڪم ۾ رڌل رهندا هئا. اُن ڪري اڪيلو جيون هنڪي کائڻ ايندو هو. اُن ڪري روڪڻ تي به هي پنهنجي ديش يارت ۾ واپس آيو. هتي جن گهر ۾ هنجڻي زال پارٽيءَ جي خوشبوءِ ڦليل هئي، ڇمپل، سامان، گهر جي هرڪ ڪنڊ ۾ پارٽيءَ جي يادگيري هئي. جڏهن هو ڪنهن ڳالهه تي تڏهن هن جو قدر ڪونه ٿيو. ڳالهه ڳالهه تي هيءَ پارٽيءَ تي غصو ڪندو هو. هاڻي هن کي پارٽيءَ مان جيون بسو لڳندو هو. جيتري عمر ايشور لکي آهي اها ته گذارڻي آهي. باغ ۾ هڪ ۶۲ سالن جي عورت هڪ ڪنڊ واري بينچ تي اچي وهندي هئي. تڙيل گلن جي ساراھ ڪندي هئي نه ڪڏهن ڪڏهن ڪجهه نه ڪجهه گنگنائيندي هئي. پڙهيل، لکيل، قاعدي سان ڪهڙا باتل، سٺي گهر جي لڳندي هئي.

ڪاڪي پرسرام ڏيان سان ڏٺو ته هنجڻي گلي ۾ منگل سوتر ۽ نرڙ تي بندي ڪانه هئي، شايد وڌو آهي. ڪاڪي جو من اُن عورت لاءِ ديا سان ڀرجي ويو. پر ايتري ته دڪي ڪونه ٿي لڳي. هنجڻي چوري تي ڪيتري نه شائتي آهي. شام جو جڏهن باغ ۾ ٻار گڏ ٿيندا آهن ته اُنهن ٻارن سان هو ۽ راند ڪندي آهي، اُنهنڪي ڌارمڪ ڪهاڻيون ٻڌائيندي آهي.

ڪاڪي پرسرام جون اکيون، ڪن ۽ من سڀ اُن عورت طرف هوندو آهي. من ٿيندو اٿس ته هنجڻي محفل ۾ شريڪ ٿي وڃي، پر شرم ٿيندو اٿس. هڪ ڏينهن هو حمت ڪري اُٿيو ۽ اُن وٽ وڃي ڪري چيائين، ”ٻڌو جيڪڏهن توهان کي اعتراض نه ٿئي ته مان به توهانجي ڪهاڻين ۾ شامل ٿيان.“ اُن عورت مشڪرائيندي چيو، ”بيشڪ اعتراض ڇو ٿيندو؟ اُن ۾ مونکي ته خوشي ملندي.“ ٿورو سري ڪري ڪاڪي پرسرام کي جڳهه ڏنائين.

هاڻي روز جو نيم، صبح کان وٺي هو سانجهيءَ جو انتظار ڪندو هو. اُن ٿورن ڪلاڪن ۾ هو پنهنجو ڊڪر، اڪلائي سڀ ڪجهه وساري ڇڏيندو هو. هو به ٻارن کي چرچا ٻڌائي ڪلائيندو هو. هنڪي پنهنجو پاڻ تي عجب لڳندو هو ته هو ايترو

زندگانيء جا رهيل ٻه ڀل

شريمني ديا لکي جشناڻي

وشواس ٿي نه پيو ٿئي، پاڳن وانگر گ
۽ ٻاهر گهمڻ لڳو. هن جو وڏو پٽ آمريڪ
مان اچي ڪاڪي پرسرام کي ٿورنٽو وٺي
ويو. وڏو پٽ ائيل ۽ ننهن شاردا ٿورنٽو
سرجن آهن. شاردا پنجاڀي چوڪري آهي
ٻنهي امريڪا جي ڪورٽ ۾ سول مٽريڪ
ڪئي هئي. شاديءَ جي خبر پوڻ سان ڪاڪو
پرسرام ڏاڍو غصي ٿيو، پر پٽنيءَ جي
سمجهاڻن تي ٻارن کي معاف ڪري قبول
ڪيو هئائين.

جڏهن ائيل ڪنوار شاردا کي وٺي
ڀارت واپس آيو ته سنڌي نموني وڏي شاندار
پارٽي ڏني هئائين.

ٿورنٽو ۾ ائيل کي ٻه ٻار ڄاوا، پٽ
۽ ننهن صبح جو جلدي اُٿي ٿورو ڪير ۽
ناشتو کائي، سويل ٿي نڪري ويندا هئا
۽ ٻارن کي رستي ۾ ئي سڪول ڇڏيندا

سياري جي ٿڌي وڻندڙ اُس ۾ ڪاڪو
پرسرام بدن سيڪڻ لاءِ ۽ ٽائير پاس ڪرڻ
لاءِ، باغ جي هڪ بينچ تي منجهند جو ۲
بجي اچي وهندو هو. گهر ۾ ڪير هو جو
هنجو انتظار ڪري؟ گهر ۾ گهسڻ لاءِ
ڪاڪي کي گهٻراهٽ ٿيندي هئي. صبح
جو ڪجهه رات وارو بچيل کاڌو يا بريد
کائيندو هو. رات جو ڪير پيئندو هو يا ڪجهه
ناهيندو هو نه ته بکيو ٿي سمهي پوندو
هو. ڪوئي پڇڻ وارو نه ڪونه هو، وڏي
ڪوٺي، جيڪا هن وڏي شوق سان ٺهرائي،
هاڻي کائڻ لاءِ ڊوڙندي آهي. اڪيلي جيون
۾ نه ڪو رس آهي نه اُتساهه آهي. پٽني
ٻه سال اڳ دل جو دڙو پوڻ سان ڪاڪي
پرسرام کي اڪيلو ڇڏي رهندي رهي.

هو هن وڏي سنسار ۾ اڪيلو رهجي
ويو. پهريائين ته هنکي زال جي مرڻ جو

شريمني ديا لکي جشناڻي.

۱۹۳۱.۱۰.۲۴

چار.

سيتا سنڌو ٻيون ۽ ڪئناڊا مان اشوڪ گولائيءَ طرفان.

بيڪ ۲۱۲۲، راڻن آفيس، اُلهاڻ نگر - ۲۲۱۰۰۵.

نالو

جنم

ڇپيل ڪتاب

إنعام

پتو

شيوڪرام ته پيو ٿاڻا لڪاڻا پيئيندو هو ۽
 ورسين تي ضرور ويندو هو. عئشيرام
 پنهنجي ڀاءُ شيوڪرام سان پنهنجي دل
 جي ڳالهه چوري، ۽ اُنکان صلاح ورتائين.
 شيوڪرام کي آزمودو هو، ڏنائين ته ڪيئن
 نه ورسين جو ڪاروبار هلي پيو. ڀاءُ کي صلاح
 ڏنائين ته ڀاءُ جيڪڏهن اسان کي پنهنجي
 ڌنڌي جي مشوري ڪرڻي آهي ته چوڻ
 پنهنجي پتا گھنڊومل جي وري ڪيون.
 مٿ مائڪن ته اسانکي باني کان پوءِ وساري
 ڇڏيو آهي. اُهي به ايندا ۽ گراھڪ به ضرور
 ايندا. پڪو فيصلو ڪري تاريخ مقرر
 ڪري هڪ سئو سئو نيند پتر ڇاپايائون.
 ڀائي گھنڊي مل جي وري.

پيارا سڄڻو،

توهان کي پڙهي خوشي ٿيندي جو
 اسانجي سرگواسي پتا ڀائي گھنڊي مل جي
 وري ڀائي گھنڊورام جي درٻار ۾
 ملهائي ويندي. سيني کي نمائي وينتي
 آهي ته وريءَ جي شپ موقعي تي خاڪو
 رهي اسانکي ڪرتار ڪن ۽ هڪ پرسادي
 وٺي وڃن.

نوٽ : هن شپ موقعي تي اسانجي
 ”گھنڊ ڇاپ“ ڪپڙي تي ۲۵ سيڪڙو ڇوٽ
 ڏني ويندي.

توهانجي درشن جا پياس
 عئشيرام ۽ شيوڪرام
 گھنڊو ڪلاٽ اسٽورس
 گھنڊ ٻهڙيال ڳلي
 گھنڊا گهر جي ڀرسان
 فون ۵۲۲۲۰۱

هڪ پاسي شيوڪرام

جو چتر هو - دسالو ڀائي هٿ جوڙي بيٺو
 هو ۽ ٻئي طرف عئشيرام ڏند ٽيڙيل
 مٿاڻي جو باڪس هٿ ۾ کڻي بيٺو هو.
 ڪارڊ خوب وراھيا ويا. جنهنکي ڪارڊ مليو
 سو عجب ۾ پئجي ويو ڇو ته گھنڊومل هڪ
 رواجي ماڻهو هو جنهنکي ڪي ٿورا ماڻهو
 ئي سڃاڻندا هئا. کيس سرگواس ٿئي به
 ڪافي عرصو گذري ويو هو. ڇا وري
 هڪڙو ماڻهو ڇاپي آيو آهي؟ خير وريءَ جو
 ڏينهن اچي ويو. عئشيرام ۽ شيوڪرام کي
 ته پنهنجي خيوني ڪپڙي جو اسٽاڪ جو
 نيڪال ڪرڻو هو. سو ڇا ڪيائون جو ڪپڙي
 تي گھنڊ ڇاپ ٺهڻي سڀي پئڪ ڪري
 رکي ڇڏيائون ۽ ائين ڪپڙو نيڪال ڪري
 رقم روڪڙي هٿ ڪيائون. ڊسڪائونٽ
 جي ڪري ۽ هڪ پرساديءَ جي لالچ ۾
 ڪافي ماڻهو آيل هئا ۽ اُنهن کي بنا
 تعريفاريءَ جي وڃڻ کان روڪڻ خي
 ڪوشش ڪيائون. عئشيرام ۽ شيوڪرام
 ڏاڍا سرها ٿيا. پر اشتعاربازي اڃا بند نه
 ٿي. پيپر ۾ اشتعار وڃائي سڄي جي
 شڪر گذاري ڪيائون. ۽ گھنڊو ڪلاٽ
 اسٽورس (گھنڊ ڇاپ) جو نالو وڌڻ اکرڻ ۾
 ڇاپائي پنهنجي ڌنڌي کي اڳتي ڏکڻائون
 ۽ ائين پاڻ کي وريءَ سان وريائي
 ڇڏيائون.

ورسي

ڪنعيو ملڪيرام نوتاڻي

شيوڪرام تي پئي. ٻنهي ڀائرن ڪپڙي جو دوڪان هلايو. مڪنت شيوڪرام ڪري ۽ عئش ڪري عئشيرام. اُن ڪري ڌنڌي ۾ برڪت ٿي ڪونه پوي. پر عئشيرام جو دماغ ادر هو. هنجو اُن ٻالهر وشواس ڪونه هو ته ”جو ته ڀاڙي سائي پلي ڪار“. اُنڪي چو پاء پوي؟ اها ئي ڪار سني آهي جا اسانڪي پاء پوي. شيوڪرام ته پيو شيوا ڪري، آئي جو آدر مهمانن جي مهمان نوازي. هوڏانهن عئشيرام ڌنڌي جي وڌائڻ لاء پيو دماغي ڪوجنائون ڪندو هو. هن محسوس ڪيو ته اڄ زمانو اشتهاربازيءَ جو آهي جو چيڻي کي رنگ روپ ڏئي. مچر مار خطاب ڏنو اٿائون. مسائن جي رڪم ۾ اچو پائوڊر ملائي باسٽن ملڻ جو پائوڊر مشهور ڪيو اٿائون. اُن ڪري سندس ڪپڙي جي ننڍي دوڪان کي جيڪڏهن ڪلاٽ اسٽورس جو لقب ڏيڻو آهي ته ڪا اشتهاربازي ضرور ڪپي پر اها اهڙي نموني هجي جيئن خرچ گهٽ نفعو وڌيڪ.

ورسي معنيٰ ورسجڻ. جنهن سان سڀ ورسجي وڃن. اڳهه گهڻو ڪري ورسيون ستنن مهاڻن جون ملهايون وينديون هيون، جيئن اُنهنجي ورسين تي سندن پريمين ۽ شرڏالن مٿان اُنهن ستنن مهاڻن جي آشيرواد جي ورشا ٿيندي رهي. پر اُهو زمانو بدلجي ويو آهي. زماني جي بدل سدل جو اثر ورسين تي به پئجي ويو آهي. ورسِي ملهائڻ ته اڄ ڪالھ فئشن ٿي پيو آهي ۽ هڪ ڌنڌي جو قسم. اُن ڪري واپارين ۽ ڌنڌوڙين اُنجو خوب فائدو ورتو آهي.

ڀائي گنبدومل پوري ساريءَ پونجيءَ وارو هو. کيس هڪ ننڍو ڪپڙي جو دوڪان هو. عيال وڏو. ڪمائي ٿوري. زندگيءَ جي گاڏيءَ کي پيو ڌڪيندو هو. اُن ڪري سندس اولاد غريبيءَ ڪري پاڻڪي دڪي محسوس ڪندو هو. ڀائي گهڻو ڊومل ترزندگيءَ جو داڻو پاڻي پورو ڪري پرلوڪ ڀڏاريو. سندس ڪٽنب پروار جي جوابداري اُنجي ٻن پٽن عئشيرام ۽

ڪنعيو ملڪيرام نوتاڻي. :
وڪيل هاءِ ڪورٽ بمبئي. :
فلٽ نمبر- ۲۰۱، ٽيون ماڙو، جيون ڊيپ اپارٽمينٽ، ڀاڻيا :
هاسپيٽل جي سامهون، اُلهاڻ نگر - ۲۲۱۰۰۵، فون: ۵۲۷۲۲۸۰.

نالو
پيشو
پتو

ڪر شربتِي. توڻا ٺوڻ ڪي سڃاتو ٿي
 ڪونهي. هوءَ ته تنهنجي ڌيءَ آهي،
 جنهن تي اوشواس ڪري تو پنهنجو
 پاڻ سان ڏوهه ڪيو آهي. غريب ٿيڻ ڪو
 گناهه نه آهي. اها ته فخر جي ڳالهه آهي
 جو تو محنت مڙوريءَ ۾ ويساهه رکي
 ڪري هي سڀ سال محنت سان ڪم
 ڪيائين پر ساڻ انجي توکي پنهنجي ٻارن
 ۾ به ويساهه رکڻ کپي. صرف انومان جي
 آڌار تي ڪنهن ۾ دوش نه ڏسجي ۽
 بي بنياد ويچارڌارا قائم نه ڪرڻ
 گهرجي. رستن جي بنياد لاءِ وڻا
 پھريون ڏاڪو آهي.“

ساوٽريءَ جي هن آئت ڀريل اکرن
 هنجي سڪل ساهه ۾ جان وڌي. گهر موٽي
 ڪري اچي پنهنجي ڌيءَ سانوڻ کي گلي
 سان لڳائين پر ڪجهه ٿيڻ بلڪل ڪن....
 ڪجهه ته هنجي نمڻن جي نير جو جهر جهر
 ڪري وڃڻ لڳو.

چون ٿا ته شانوءَ جي شاديءَ محل
 پندرهن هزارن روپين جي مڻيءَ
 ڪپڙي لٽي ۾ مدد ڪري ساوٽريءَ
 پنهنجي سٺيءَ مالڪڻ ٿيڻ جو فرض
 پورو ڪيو.... ۽ شربتِيءَ کي نه هن بي ملهيو
 پنهنجو ڪري ڇڏيو.

شاد رهن ٿا ساوٽريءَ جهڙا مالڪ
 جيڪي وڻيون گهٽائي دٻين جون.... ۽
 آتم وڻا وڻا جا ڳاڻن هر هڪ دل جي
 اونڌاهيءَ ڪندڙ ۾.... جتي ضروري آهي
 روشن ڪرڻ پراڻ وڻا وڻا جو.

توھانجي گهر ۾ ڪائيندي پئڻدي، گهر ۾
 ٿي توھان جون شيون چوري ڪيون آهن....
 مون کي اڇڙي ڪل نه هئي ته منهنجي
 ڌيءَ جيئن ڪندي ته جنهن ٽالهيءَ ۾
 ڪائيندي اُن ۾ ئي چٻڊ ڪندي.... هاڻ
 توھان هنکي بخشيو ۽ سپان کان وٺي مان
 ئي ڪم تي اينديس ۽ جيڪو توھان جو
 نقصان ٿيو آهي سو مان پري ڏينديس، ٿورو
 ٿورو ڪري پنهنجي پگهار مان. ساوٽري
 حيران ته شربتِيءَ کي ٿيو ڇا آهي ۽ هوءَ ڇا
 پئجي چوي. ٿوري دير بعد هن کي شانت
 ڪري سندس وياڪڻا جو ڪارڻ پڇيائين ۽
 اُنسان ٿڌا ڇو پڇيائينس ته شانوءَ کي مان
 ئي خود سڀ ڪجهه ڏيندي هئس. هن
 نياڻيءَ ته ڪڏهن منهنجي گهر مان ڪجهه
 چوري ڪئي ئي ڪين آ. مون پاڻ ئي ٿي
 اڇو ڏٺو ته هوءَ ڪار سينگار جي سامان طرف
 اُڪير جون نظرون کڻي نهاريندي هئي.
 سوچيس ته هي شيون توھان جي خريد ڪرڻ
 جي توفيق کان ٻاهر آهن سو تنهنجن
 سڀني شيون کي ياد رکي مون هنکي
 ڪجهه سينگار جو سامان ڏئي ڇڏيو ڇا هوءَ
 گهر موٽڻ محل واپرائيندي هئي. مونکي ته
 اُن ۾ ڪا به خراب ڳالهه ڏسڻ ۾ نٿي اچي....
 پر تنهنجي من ۾ اهو خيال چوريءَ جو آيو
 ڪيئن؟

ساوٽريءَ جي قرب جي اڳيان شرمسار
 ٿيندي شربتِيءَ چيو ته، ”مالڪڻ
 غريبي انسان کان سڀ ڪجهه ڪرائيندي
 آهي.... مون سوچيو.“ وڃ ۾ کيس ڪٿي
 سا ۽ کيس چيو، ”بس ڪر هاڻ بس

ڪرڻ لاءِ هڪ شاهوڪار جي گهر ۾ نوڪري
ڪندي هئي. ڪم ته تمام سوڌو سنو ڪندي
ٿئي ۽ ڪجهه سمير ۾ ئي هن پنهنجي
لڪل ساوٽريءَ جو وشواس ڪٽيو. ننڍن وڏن
نمن لاءِ ساوٽري پئي شربتِيءَ جي مدد
ڪندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن ته رات جي
همانن جي ماني ڪرڻي هوندي هئس ته
رَبتيءَ کي پنهنجي گهر ٺڪائي ڇڏيندي
ٿي، ٻئي ڏينهن کيس چڱو کاڌو پيتو ۽
ڪجهه خرچي روڪ ڏئي گهر موڪليندي
ٿي ته ”وڃي آرام ڪر وري ٻئي ڏينهن
پڄ.“

ٻه سال اهو سلسلو هليو. اونهاري
ي مند هئي، گهڻي لڪ ۽ لڙ جي ڪري
رَبتي بيمار ٿي پئي پر هن پنهنجي
ڏيءَ ڏيءَ شائوڙءَ کي مالڪڻ جي گهر وٺي

جي سڀ ڪم
مجهڙائي ۽ ڀارت
ٿري آيس ته چڱيءَ
رح ڪم ڪجانءِ ۽
ام رات پوڻ کان
ٻه ٽي گهر موٽي
پڄانءِ. سڀ ڪم
ٿيءَ طرح پيو هليو
شربتِيءَ جي اکين
بيچڻي... ڪجهه
نار بيا پيا نظر اچن.
پر اچڻ کان پوءِ شائوڙ

نهنجي هار سينگار تي چڱو وقت
ٺاهيندي هئي ۽ پئي پاڻ کي ٺاهيندي
ٿي. هڪڙي ڏينهن شام جو جڏهن گهر

آئي ته چڱي دير ٿي ويئي هئي. ماءُ
شربتِيءَ جو من ڪجهه وياڪل ٿي پيو،
وڏي اٿل پتل هئس من اندر. اچي دريءَ
کان ويٺي وات واجهائڻ، پنهنجي ڏيءَ
جي جا ڪجهه دير کان پوءِ آئي. اڄ ته
وري هن جي ڪپڙن مان محڪ پئي آئي
عطر جي.... مار.... سوچ ۾ پئجي ويئي
ويچاري شربتِي، هڪ ته بيماري پيو
فڪر پر ڇا ڪري؟ پڇيائين پنهنجي
ڏيءَ شائوڙءَ کان ته هوءَ آئي ڪٿان ٿي،
هي سامان هار سينگار جو ۽ هي عطر جو
هن لڳايو هو، تنهن تي شائوڙءَ کيس چيو
ته مان ڪم ڪرڻ کان پوءِ مالڪڻ کان ٿورو
گهري وٺندي آهيان ۽ پئسا مالڪڻ مونکي
ڏيندي آهي جي مان خرچ ڪندي آهيان
گهمڻ ڦرڻ وقت. پر ماءُ کي هيءَ ٻالهي دل

سان نه لڳي. ٻه چار
ڏينهن رڪي هوءَ پاڻ
کي جڏهن نيڪ
سمجهڻ لڳي ته هن
ڏيءَ کي گهر ۾ رهڻ
جي هدايت ڪري
وڪ وڌائي پنهنجي
مالڪڻ ساوٽريءَ جي
گهر ڏانهن من ۾ جا
هئس آنڌ مانڌ تنهن
هنڪي ماڻ رهڻ ٿي
نه ڏنو. جيئن پختي

ڄاڻڻ تي تيئن ڪري ڪري ساوٽريءَ جي
پيرن تي خطا پئي بخشائي ته مالڪڻ
منهنجي ڏيءَ کي معاف ڪجو جنهن

نزاڪت رشتن جي

ديوي بي نانگراڻي

انڌوشواس ڪرڻ جنهن ڪري ئي ڪئين رشتا ٽٽي پون ٿا. پر افواهه ڦهلائڻ وارو جنهن مقصد کان اهو ڪم ڪندو آهي ته اُن محل جو ائين نه سوچيندو آهي ته جنجو ڪم ڪرڻ جو طريقو ٺيڪ آهي يا نه، يا اُن مان ڪيس اهو مقصد حاصل ٿئي ٿو يا نه، يا اُن مان اڳتي ماڻهوءَ کي نقصان ته نٿو پهچي. هي هڪ پرم سوار ٿيو جنهن ڪري ڳالهه مڃڻ وارن جو ڪافي طرح سان نقصان ٿي سگهي ٿو. آرٽڪ نقصان جو اثر هنجي گهر پريوار تي ۽ اُنهن جي ٻارن پڻن تي به پئي ٿو.

پر سچي سمجهه ته هيءَ آهي ته هر هڪ ماڻهوءَ کي، چاهي هو ننڍو هجي يا وڏو، آزمودگار هجي يا سيڪڙاڻ، پنهنجيءَ سمجهه کان ڪم وٺي فيصلو اهڙو ڪري جنهن ۾ نه حاجي مان جي ٿئي، نه مال جي ۽ نه جان جي.

شربتِيءَ نالي هڪ غريب زال پنهنجي پريوار جون گهرجون پوريون

انڪ رشتا اُنهنجنون انڪ تارون، جن جا ڪئين ته رنگ آهن، ڪئين اُنهنجنون نزاڪتون آهن.... پر اهي لڳن ٿا رشتا اسان کي پيارا ۽ دل جي قريب، جيڪي ڏين ٿا دل کي سکون.

ذڪر جيئن اڳي ڪيو آهي ته سمجهه ۽ سخاوت جي ضرورت آهي، اُنهن رستن کي نڀائڻ لاءِ، جي هر ڪو انسان پنهنجي ئي نظر سان هر رشتي کي ماپيندو يا تور تڪ ڪندو ته ممڪن آهي ته اُن رشتي کي نڀائڻ جو باعث صرف هڪ سمجهوتو ئي رچجي وڃي. مثال طور جي هڪ مل جو مالڪ پنهنجي مل ۾ ڪم ڪندڙ هر هڪ ماڻهوءَ کي اُن مل جو خصوصي سمجهي اهميت ڏئي ته اهو هن جو وڏپڻو، پر هي ڪم ڪندڙ اُن قرب جو قدر نه ڪري يا اُنجو اهو به فائدو وٺي ته اهو سندس رويو انسانيت جي خلاف آهي. ٻي بدگمانِيءَ واري ڳالهه آهي. اوشواس يا ڪنهن غلط افواهه تي بنا ڪنهن سوچ ۽ سمجهه جي

ديوي نانگراڻي.
ڪراچي، ۱۹۶۱ء.

نالو
حس

منهنجو عڪس ڏسڻو پوندو. ڪويتا کي
 اوترو ئي پيار ڏيڻو پوندو، جيئن ته تو مون کي
 ڏٺو آهي. تڏهن ڪمار چيو، نه آسا مان ائين
 نه ٿو ڪري سگهان. توکي وسارڻ منهنجي
 وس ۾ نه آهي. ڇا پوڄاري پنهنجي من ۾
 وسيل پڳوان کي من مان ڪڍي سگهي ٿو؟
 مان هر وقت توکي ياد ڪندو رهندو آهيان.
 هر وقت تنهنجو معصوم چهرو اکين آڏو
 اچي بهندو آهي. تنهنجي چهرې کانسواءِ
 مان ٻيو ڪو چهرو ڪيئن ٿو ڏسي سگهان.
 پوءِ ٻڌاءِ ته مان ڪويتا کي پيار ڪيئن
 ڪريان. ڪهڙي نموني تنهنجو وجود،
 تنهنجو روپ هن ۾ ڏسان؟ تون منهنجي
 پيائونن کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪر. تڏهن
 آسا ناراض ٿيندي ڪمار کي چيو ته نيڪ
 آهي. جيڪڏهن تون ڪويتا کي پنهنجو
 پيار نه ٿو ڏيڻ چاهين، منهنجو روپ ڪويتا
 ۾ نه ٿو پسڻ چاهين ته مان سمجهندس ته
 تنهنجو پيار هڪ ڏيکاءُ آهي، پر نه آهي.
 جنهن ۾ تون ته پنهنجي زندگي خراب
 ڪري رهيو آهين ۽ پاڻ سان گڏ ڪويتا جي
 به. توکي منهنجي وڃڻ جي به ڪا پرواهه
 ناهي. جيڪڏهن توکي حقيقت ۾ مونسان
 پريم آهي ته تون ڪويتا کي ضرور پيار
 ڏيندين ۽ هن ۾ مون کي ضرور محسوس
 ڪندين. ايترو چئي آسا غائب ٿي ويئي.
 صبح جو جڏهن ڪمار ننڊ مان اُٿيو
 ته پنهنجو پاڻ کي هُو ڪجهه هلڪو محسوس
 ڪرڻ لڳو. هن کي لڳو ته سندس دل تان ڪو
 وڏو پار هٽي ويو آهي. پنهنجو پاڻ ۾

ڪجهه بدلاو ڏسي هنجي چهرې تي اڻ
 سڃاتل خوشي نمودار ٿي آئي هئي. سندس
 چپن تي هڪ مني مُرڪ اُڀري آئي هئي.
 هُو ڏاڍو خوش نظر اچي رهيو هو. هُو خوشيءَ
 خوشيءَ ۾ جلدي تيار ٿي ويو ۽ من ۾ ڪجهه
 سوچي پنهنجي ساهرن يعني ڪويتا جي
 گهر وڃي پهتو.

ڪمار جو گلاب وانگر مهڪيل چهرو
 ڏسي ڪويتا جي چهرې تي به چڻ خوشي
 اُڄاگر ٿي آئي. اڳيان وڏي ڪمار ڪويتا
 کان معافي ورتي. ڪمار چيو، ڪويتا،
 مون کي معاف ڪڇ. مان آسا جي ڪري
 پيائونن ۾ ايترو ته جڪڙجي ويو هئس جو
 تنهنجي پيار کي سمجهي نه سگهيس. مون
 توکي ڪا به اهميت ڪونه ڏني. تو مون کي
 خوشي ڏيڻ چاهي ۽ مون توکي گهٽ وڌ
 ٻالهايو. ڪمار جي بدليل وهنوار کي ڏسي
 ڪويتا چيو، ڪمار، اڄ مان ڏاڍي خوش
 آهيان. مون کي لڳي رهيو آهي دير سان
 ٿي صحيح پر تنهنجو پيار مون حاصل
 ڪيو آهي. هاڻي مان تنهنجي زندگيءَ کي
 خوشين سان ڀري ڇڏينديس. تون پنهنجي
 پيار يعني آسا جو روپ هڪ ڀيرو وري مون
 ۾ ڏسي سگهندي. اڄ ته اسين ملي پنهنجي
 نئين پيار جي شروعات ڪريون.

چوندا آهن سڄي ۽ نسوارت پيار ۾
 هي زندگي لکيل ٿيندي آهي. ٻئي هڪ
 ٻئي جي گلي ملي وڃن ٿا. هڪ ٻئي ۾ ائين
 سمائجي وڃن ٿا جيئن لهر نديءَ ۾
 سمائجي ويندي آهي.

جڏهن ڪمار نه سڌريو تڏهن هن محسوس ڪيو ته هاڻي ڪجهه ٿي نه سگهندو. اُن هوندي به هن پنهنجي من کي مضبوط ڪيو ۽ هڪ ڀيرو ڪمار کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي. گهڻي بحث ڪرڻ بعد ڪمار ڪويتا کي ڪجهه غلط ڳالهائي ڇڏيو. هاڻي ڪويتا جي سحر شڪتي ڄڻ ختم ٿي ويئي. هوءَ سحر نه ڪري سگهي ۽ پنهنجن مائن وٽ واپس هلي ويئي.

هاڻي ڪمار اڳي وانگر اڪيلو ٿي پيو. هاڻي سندس خيال رکڻ وارو ڪو به ڪونه هو. هن پنهنجي گهر جي هر ڪمري ۾ آشا جون پراڻيون تصويرون لڳائي رکيون هيون ۽ سڄو ڏينهن بس اُنهن ئي تصويرن سان ڳالهائيندو رهندو هو. سڄو ڏينهن آشا کي ياد ڪندي رهندو رهندو هو. هن پنهنجي زندگي ڄڻ زحر بڻائي ڇڏي هئي. سندس من ڪنهن به ڪم ۾ ڪونه لڳندو هو. آفيس ويندو هو پر جلد ئي آفيس مان موٽي ايندو هو. سندس زندگي ۾ ڪورس نه بچيو هو. هو احوط نه ٿي ڪري سگهيو ته ڪري ته ڇا ڪري. آشا کي ڪيئن چوي ته تون منهنجي دل مان نڪري وڃ.

هڪ ڏينهن جڏهن هو نند ۾ غلطان هو تڏهن هن کي لڳو ته ڄڻ آشا هڪسائو رهڻي هئي، ڪمار توکي پنهنجي دل مان مونکي ڪڍڻو ٿي پوندو. نه ته تنهنجي زندگي برباد ٿي ويندي. جي ڪڏهن تون مون سان پيار ڪرين ته ته توکي مون مان موڪل ڪڍڻو ٿي پوندو ۽ ڪويتا ۾

۽ آشا جو ڏنل وچن ياد ڪرائڻ تي آخر هن ڪويتا سان ٻي شادي ڪئي. ڪويتا هڪ تمام سٺي-سهڻي ۽ سمجهدار چوڪري هئي. پر ڪمار هنکي ايترو پيار نه ڏيئي سگهيو. ڪويتا کي اُن ڳالهه جي ڄاڻ هئي ته ڪمار آشا کي ڏاڍو پيار ڪندو هو. دل و جان سان هنکي چاهيندو هو. هوءَ پنهنجو پاڻ کي آشا بڻائي ڪمار کي خوش رکڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪرڻ لڳي. هوءَ ڪمار جي هر طرح جي شيوا ڪرڻ لڳي. هر وقت ڪمار کي ريجھائڻ لاءِ ڪجهه نه ڪجهه ڪندي رهندي هئي. هن خود محسوس ڪيو ته ڪمار کي آشا جهڙو پيار ڏيئي سگهان ۽ سندس دل ۾ پنهنجي جڳهه ٺاهي سگهان. پر سڀ ڪجهه ڪرڻ بعد به هنکي ڪاميابي نه ملي سگهي. هن ڪمار کي گهڻو ئي سمجهايو ته آشا هاڻي واپس نه ٿي اچي سگهي، هنکي سارڻ ٿي سٺو ٿيندو پر ڪمار پنهنجو پاڻ کي سمجهڻ لاءِ تيار ٿي نه هو. شاديءَ بعد به سندس من ڏاڍو اُداس رهندو هو. ڪويتا سوچيو، وقت هر زحمر کي هڪ ڏينهن ڀري ڇڏيندو آهي. جڏهن وقت ايندو، تڏهن پاڻ جي سڀ ڪجهه لڳ ٿي ويندو.

هوءَ پنهنجي سٺي وهنوار سان ڪمار کي خوش رکڻ لڳي. هڪ سال گذري ويو پر ڪمار ۾ بدلاو ڪونه آيو. هو آشا کي اها تائين پنهنجي دل مان نه ڪڍي سگهيو. هاڻي ڪويتا پنهنجو پاڻ کي دڪي محسوس ڪرڻ لڳي. هنجي ايتري ڪوشش بعد به

نئون پيار

جيوت ڪيسواڻي "جڻ"

هن دنيا ۾ اڪيلو ڇڏي هلندي رهي. هڻ
ڏاڍو رنو. ايترو رُٺو جو سندس ٻوڙها اُڳهڙ
وارو به ڪوئي نه هو. آشا جي مرڻ بعد هُو
ڏاڍو اُداس اُداس رهڻ لڳو. هن محسوس
ڪيو ته آشا سان گڏ ڄڻ سڀ ڪجهه ختم
ٿي ويو آهي.

آشا ڪمار کي چاهيندي هئي. ڏاڍو
پيار ڪندي هئي. هوءَ سندس زندگيءَ جي
سڄي حقيقت هئي. ڪمار به آشا کي ڏاڍو
پيار ڪندو هو. حد کان وڌيڪ هنکي
چاهيندو هو. هن آشا کي پنهنجي
زندگيءَ ۾ سڀني کان وڌيڪ پيار ڏنو هو.
آشا مرندي وقت ڪمار کان ! هو وڃن ورتو
هو ته هُو سندس مرڻ بعد ٻي شادي ضرور
ڪندو. پر آشا سندس دل دماغ ۾ ايتري
قدر چائنجي ويئي هئي جو اُنجو خيال
به دل مان نڪرڻ ممڪن ڪونه هو. شادي
ڪرڻ ته پري جي ڳالهه ٿي.

گهڻن ئي ماڻهن جي سمجهائڻ

ڪمار پنهنجو پهريون پيار اڃا تائين
وساري نه سگهيو هو. اڃا سندس پهرين
پيار يعني آشا کي گذر ڪري ٿورو وقت ئي
مس ٿيو هو. آشا جا سندس زندگي هئي،
هوءَ سندس نس نس ۾ سمايل هئس. هر وقت
آشا جي ياد ايندي رهندي هئس. آشا جو
سهڻو چهرو هميشه اکين آڏو گهمندو
رهندو هوس. ڪمار سڄو ڏينهن بس آشا کي
ٿي ياد ڪندو رهندو هو.

ڪمار هڪ وڏي ڪمپنيءَ ۾ مئنيجر
هو. ڪمپنيءَ طرفان هنکي هڪ تمام سٺو
فلٽ مليل هو. گاڏي پڻ مليل هئي. ٿورو
عرسو پهرين هُو پنهنجي زال آشا سان گڏ
تمام خوش هو. شايد ڀڳوان کان پنهجي جو
اهڙو پيار سهن نه ٿي سگهيو ۽ هن آشا کي
پاڻ وٽ گهرائي ورتو. چوندا آهن ته سٺن
ماڻهن جي ضرورت هتي به آهي ته هتي
به.

آشا ڪنهن بيماريءَ سبب ڪمار کي

جيوت ڪيسواڻي "جڻ".

ويسٽرن ريجنل لينگويج سينٽر، ڊيڪن ڪاليج، پونا-۶.

نالو

پتو

پاري ٿي پيا هئا. صبح جا چار وڃي رهيا هئا. مون آهستي بنا آواز جي دروازو کوليو ۽ اندر داخل ٿيس. ڏٺم ته ونود گهري ننڊ ۾ سمجهو پيو آهي. مون پنهنجي ڪيسي مان نوٽ ڪڍيا ۽ ونود جي وهائي هيٺان رکي ڇڏيا. مان ونود جي پاسي ۾ سمهي پيس. وهائي تي ڪنڌ رکندي مون پاڻي ڪافي هلڪو مٿسوس ڪيو پر من مونکي ڌڪاري رهيو هو. مون دوست سان دوکو ڪيو هو. جنهن گهر جو نمڪ کاڌو هو ان گهر سان نمڪ حرامي ڪئي هئي.

صبح ٿيو هر روز وانگر ونود ٿي مونکي اُٿاريو ۽ چانهه جو ڪوپ هٿ ۾ ڏيندي ونود چيو، ”خير اڻڻي رات مون سڀني ۾ ڇا ڏٺو.“
”نه“

”مون سڀني ۾ ڏٺو ته منهنجي وهائي هيٺان پيل نوٽ چوري ٿي ويا آهن ۽ اهو چور ٻيو ڪو ڪونه بلڪ تون آهين!“
”ڇا“.....؟

پر دوست تون ڊڄ نه منهنجا نوٽ صبح سلامت آهن!“

پوليس سٿيشن جي انسپيڪٽر کي سڄي ڳالهه ٻڌائي رامون ۽ پنهنجا ٻئي هٿ اڳتي وڌائيندي چيو، ”هاڻ مونکي گرفتار ڪري سزا ڏياريو.“

انسپيڪٽر چيو، ”نه رامون نه! تون واپس ونود وٽ وڃ ۽ ان کي سڄي ڳالهه ٻڌائي اُنکان معافي گهر! مونکي اميد آهي ته هو توکي ضرور معاف ڪندو!“

وهائي هيٺان رکي ڇڏيا هئا. آهستي آهستي مون وهائي هيٺان هٿ وجهي ڏٺو ته نوٽ برابر پيا آهن. مون نوٽ کڻڻ جي ڪوشش ڪئي ته ايتري ۾ ونود پاسو ورايو. مون هٿ هٿ ڪڍي ورتو. ڪجهه دير بعد مون وري ڪوشش ڪئي. هاڻ اهي نوٽ منهنجي هٿ ۾ هئا. ٿوري وقت ۾ مان بزار ۾ پڇتي ويس. رات جا اٽڪل ٻارهان وڃا هئا، بزار ۾ اڄ وڃ ڪونه هئي. مون سٿيشن تي پڇتي گاڏي پڪڙڻ جو سوچيو ۽ ڊوڙندو سٿيشن تي پڇتي ويس. ٽڪيٽ ته مون ڪڏهن ورتي ڪونه هئي سو بنا ٽڪيٽ جي گاڏي ۾ چڙهڻ جي ارادي سان پليٽفارم تي پهتس. گاڏي تيار بڻبي هئي ۽ گارڊ سيٽي وڃائي. ساڻي لائين ڏيکاري. گاڏي هلڻ لڳي. آهستي آهستي گاڏي ۾ ريفٽار تيز ٿيڻ لڳي پر مان خبر نه آهي ڇو ٻت بڻجي بيٺو رهس. گاڏي منهنجي سامهون نڪري ويئي ۽ مان گاڏي ۾ نه چڙهي سگهيس.

منهنجو من مونکي ڌڪارڻ لڳو ته جنهن توکي پناهه ڏني اُنجي گهر ۾ تو چوري ڪئي؟ جنهن گهر ۾ پڇتي سان تنهنجي چوريءَ جي شراب عادت چٽي ويئي اُن گهر ۾ تو چوري ڪئي؟ دوست کي تو دوکو ڏنو آهي! لعنت آهي توکي.

اتي منهنجو دماغ ڪلمو ۽ مان واپس گهر ڏانهن روانو ٿيس. اڄ پھريون دفعو زندگيءَ ۾ منهنجا پير اُن انسان ڏانهن وڌي رهيا هئا جتان مون چوري ڪئي هئي. منهنجو هڪ ڪم پير مون کي ۱۰۰-۱۰۰ ۾ ٿي رهيو هو. منهنجا قدم

هين، ڪجهه ڪپڻي ڇا؟

”ها... ها مونکي ڪم ڪپي.“

پر مون وٽ ڪهڙو ڪم ڪندين؟
مونکي روڻي ٺاهڻ ايندي آهي؟ مون ائين
ٿي ڏکو هنيو. ها ايندي آهي.

ته پوءِ ٺيڪ آهي. هل منهنجي گهر!
پر هڪ ڳالهه مان توکي چوان پگهار مان
توکي ڪونه ڏيندس، باقي رهڻ لاءِ جڳهه
۽ روڻي ضرور ڏيندس.

پهرين ڏينهن مون روڻي ٺاهي.
روڻي ته مون ڪڏهن زندگي ۽ ڀر ٺاهي ڪونه
هئي سو اهڙي روڻي ٺهي جو ونود ٿو
ٿو ڪرڻ لڳو. آهستي آهستي ونود مونکي
روڻي ٺاهڻ سيکاري. هنکي جيڪي ليڪ لکڻ
جا پئسا ملندا هئا ان مان هو ڪڏهن ڪڏهن
مونکي پنچ رپيا فلر ڏسڻ ۽ گهمڻ لاءِ ڏيندو
هو. مون به آهستي آهستي چوري ڪرڻ
ڇڏي ڏني هئي. ائين ٻئي خوش گذارڻ
لڳاسين ڇو ته مان به اڪيلو ۽ هو به اڪيلو
هو.

ونود اڪثر گهر ۾ ئي سڄو ڏينهن
گذاريندو هو ۽ پيو لکندو هو. ٻئي ٿئي
ڏينهن بئنڪ ويندو هو ڇو ته هن وٽ گهڻو
ڪري ته چيڪ ٿي معاوضي جي روپ ۾
ايندا هئا. ٻئي طرف مان هوس جنهن
سڄي زندگي کليل آسمان هيٺان گذاري
هئي. مونکي سڄو ڏينهن گهر ۾ وهڻ
نه ايندو هو ۽ ٻاهر باغ ۾ يا بزار ۾ هليو
ويندو هئس.

تازو ئي ڪالهه ونود پنهنجو لکيل
هڪ ناول وڪڻي آيو. هن کي چڱي رقم
ملي هئي. رات جو جڏهن هو موٽيو ته هنجو

ڪيسو نوٽن سان ڀريو پيو هو، اندازن ٻه هزار
ڪن هوندا. اچڻ سان ونود اُهي نوٽ هٿ
۾ جهلي مونکي ڏيکاريا هئا. اُهي نوٽ
ڏسي منهنجي اندر ۾ وري سمهيل چور
جاڳيو، ۽ اُهي نوٽ هٿ ڪرڻ لاءِ من تي
من ۾ يوچنا ٺاهڻ لڳس.

ونود پنجاهه روپين جو هڪ نوٽ
مونکي ڏنو ۽ چيو، ”وڃ وڃي فلر ڏس ۽
هوٽل تي روڻي کائي اچ. اڄ مان به ٿڪل
آهيان ۽ روڻي هوٽل تان کائي آيو آهيان.“
مون ونود کان پنجاهه جو نوٽ ورتو ۽
ٻاهر نڪري آيس. هوٽل تي روڻي کائي فلر
ڏسڻ ويس. فلر ۾ منهنجو من ڪونه پيو
لڳي. منهنجو سڄو ڌيان ونود جي نوٽن
ڏانهن هو. نه چاهيندي به وقت گذارڻ لاءِ
مون فلر ڏني. اڳ به هن ئي ٽاڪيز ۾ مون
ڪيترا دفعا فلر ڏني هئي. پر اڄ فلر
ڏسندي مان ڪافي بي چٽي محسوس
ڪري رهيو هئس. منهنجي اکين جي
سامهون بار بار ونود جا نوٽ جو ڦري رهيا
هئا!

آخر فلر ختم ٿي ۽ مون گهر ڏانهن
هڻڻ جو رُخ رکيو. مون سوچيم ته هاڻ ونود
سمهي رهيو هوندو ۽ نوٽن تي هٿ صاف
ڪرڻ جو موقعو ملي ويندو. تيز قدم
وڌائيندي مان گهر پهچي ويس. بنا آواز
جي در کولڻ وقت مون ڏٺو ته ونود سمهيو
پيو آهي. هر روز وانگر مان به سندس ويجهو
ٿي سمهي پيس. پر اکين ۾ نند ڪٿي
هئي. مونکي خبر هئي ته ونود هر روز رات
جو سندس ڪيسي ۾ پيل نوٽ وغيره وهاڻي
جي هيٺان رکندو آهي ۽ اڄ به هن نوٽ

پڄتاءَ

لکڻ پهلواڻي

پنهنجو پاڻ کان نفرت ڪرڻ لڳو آهيان. توهان مون کي چوريءَ جي سزا ڏيو.“ انسپيڪٽر خفي ٿيندي چيو، ”تو ڪنهنجي چوري ڪئي آهي، وستار سان ٻڌاءِ، ائين ته ڪجهه به سمجهه ۾ نٿو اچي.“

هن چيو، ”هو هڪ ليکڪ آهي. ڏين ٿي شهر ۾ رهندو آهي. سندس نالو آهي ونود. ننڍين وڏين اخبارن، پتريڪائن ۾ پنهنجون رچنائون موڪلي اُن مان ملندڙ معاوضي مان هو پيٽ گذران ڪندو آهي. سندس گهر ۾ ٻيو ڪير به ڪونهي، اڪيلو آهي. ونود سان منهنجي ملاقات پوسٽ آفيس جي ٻاهران ٿي هئي. هو لغافو دٻي ۾ وجهي موٽي رهيو هو. مون سندس کيسو صاف ڪرڻ جي خيال کان هنجو پيڇو ڪيو. پڇيو ڪندي ونود مون کي ڏسي ورتو ۽ پڇيائين، ”تون منهنجي پٺيان ڇو اچي رهيو آهين؟“ اڙي پاڻي مون توکان پڇيو تون ڇو منهنجي پٺيان اچي رهيو

رامون ننڍي هوندي کان چور هوندو هو. هن پنهنجي زندگيءَ ۾ انيڪ چور يون ڪيون. ڪي ننڍيون ڪي وڏيون. پر اڄ تائين هو چوريءَ جي الزام ۾ پڪڙيو ڪونه هو. اڄ رامونءَ جا قدم خبر ناهي ڇو پوليس اسٽيشن ڏانهن وڌي رهيا هئا! انسپيڪٽر جي سامهون پهچندي ئي رامونءَ انسپيڪٽر چيو، ”انسپيڪٽر صاحب توهان مون کي گرفتار ڪريو. مون چوري ڪئي آهي.“ اهو ٻڌي انسپيڪٽر رامونءَ کان پڇيو، ”اڙي شڪل مان ته شريف ٿو لڳين، تو ڪنهنجي چوري ڪئي آهي؟“

رامونءَ پنهنجي ڪهاڻي ٻڌائيندي چيو، ”حضور مان ننڍي هوندي کان ئي چور آهيان. زندگيءَ ۾ مون انيڪ چور يون ڪيون. پر پڪڙيو اڄ تائين ڪونه آهيان. اڄ مان توهانجي سامهون پاڻ حاضر ٿيو آهيان ڇاڪاڻ ته مون هڪ شريف انسان جي چوري ڪئي آهي. منهنجي دل ۾ وويڪ جا وڏ پئجي رهيا آهن ۽ مان

لکڻ پهلواڻي.

احمير، ۱۹۵۲.۲.۶.

سنڌيءَ ۾ ۲.

سپادڪ. حوت هيندي رهي (ماهورا).

۲۲، يادو پورا، شاهجهان آباد، ٻوٽال-۲۶۲۰۰۱.

نالو
جنر
چابايل ڪٿان
پيشو
پتو

وصول ويني ڪريان، تڏهن ته هرڪو پنهنجو پاڻ ڇڏائي هليو ويو، سڀئي سڪ جا ساٿي هئا، سڪ ملين ته ساڻ هئا ۽ سندس دل ڀر جي آئي بيڪس نظرن سان اسان طرف ڏسڻ لڳي.

نه امان ائين نه چئڻ، منهنجو نصيب زور آهي ان ڪري ئي تنهنجي شيوا مون کي نصيب ٿي آهي، تون دل نه لاه خوش ٿي ڪا پيءُ ته جلد نيڪ ٿيئي.

بهنجي ماءُ پٽ جو پريم ڏسي اسين به پنهنجا ٻوڙا روڪي نه سگياسين. آخر ميران کي چير حاٿي اُت ڪافي وقت ٿي ويو آهي. گهنشام مشڪندي چيو ميران ڪڏهن ڪڏهن امان سان گڏجڻ ايندي ڪر ته هن کي به ٿوري چينج ملندي.

اسان کي اُتندو ڏسي سندس نبل نيٺ اسان طرف ڪچيا ٿورو مشڪي ڄڻ اسان سان موڪلائي رهي هئي، پر اڄ به مان اُن دوار کي ماءُ جي ڳولها ڪري رهي آهيان جيڪا پنهنجي ڳير سماج، پاڙي اوڙي لاءِ هڪ پڪو ٿنيو هئي.

ڇا وقت پڄاڻان هر انسان جي اها حالت ٿيڻي آهي؟ ڇا اُنجو نالو ئي جيون سنڌيا آهي؟

اڪيون کولي گهنشام کي ڏٺائين ۽ جهڪي آواز ۾ چيائين پٽ اڃا جيئري آهيان، ڪپڙي ۾ ڪٿان آهن سي ته ڇڄڻا اٿن نه؟ امان ائين نه چئڻ تنهنجي ڪپڙي ۾ شل خوب ڪٿان هجن مان اُن ي پريندس، تون منهنجي گهر جو ڇت هين، تون آهين ته مون کي امان چوڻ و حق ته آهي، تون ئي ته منهنجو وان آهين، مس ته ڀڳوان جي پڳتيءَ موقعو مليو آهي. گهنشام جا ويچار ي منهنجي دل ڀرجي آئي، سوچيس ش هن سماج ۾ اهڙا پٽ هجن ته به مائٽ پاڻ کي ٻارن تي ٻوجهه نه بندو.

ايتري ۾ ڪملا سوپ جو پيالو کڻي ۽ چيائين امان اُتاريانو سوپ پيو. ٻوٽيل اڪيون هڪ وار وري کوليون ۽ جي ڌوڻ سان ها ڪئي. گهنشام کين و ڏئي وهاريو ۽ ڪملا کيس آهستي تي چمچي سان سوپ پيارڻ لڳي، سندس نرڙل اڪيون اڪه ٻوٽ ڪري ن هيون، اوچتو اُنهن ۾ نير تري به ٻوڙا ٻري اچي ڳلن تي پيس.

گهنشام سندس ٻوڙا اُگهندي چيو ڇو؟ ڪا تڪليف اٿئي ڇا؟ هن ي نوع ۾ ڪنڌ جي ڌوڻ ڪئي. وات مان نڪتو اهو آهي لاهڻو شايد مان توکي اڃا لهڻان جو

هڪ مضبوط ٿنڀو ٿي نظر آيو.

اڃ اهو ٿنڀو پراڻو ويران هڪ سڪل وٺ وائڻر ڪريو پيو هو. ائين ٿي لڳو ڄڻ سڙ جي مند هن وٺ جا سمورا پن ڇاڻي کيس بيٺان بڻائي زمين تي ڪيرائي ڇڏيو آهي. هاڻي اُن بيٺل وٺ کي اهڙي ئي ڪنهن آڌار سان بهارڻ جي ڪوشش ڪرڻي پوندي. سندس ئي اڏيل پکين جا آڪيڙا ٽٽي پيا هئا، پکي پنهنجن ٻچن سميت اُڏامي ويا هئا. اُن ريت سڀ پٽ پنهنجي پنهنجي ڪٽنب سميت هليا ويا هئا. بس هن وٺ جو سهارو هڻو وڏو پٽ اُن جي ڪنوار ۽ اُن جو ڪٽنب، جنهن لاءِ هوءَ ايشور جو خليف ڏاڪر هئي جنهنجي شيوا ۾ هو ڪٽنب سميت هر دم حاضر هو، هن پنهنجي ماءُ جي فرض کي هر دم ياد رکيو ۽ سندس مرض لاهڻ خاطر سندس شيوا ۾ ڏينهن رات مشغول هوندو هو، جيئن اهو آڌار سندن لاءِ سدا هڪ سڪايو بڻيو پيو هجي.

ايتري ۾ گهڻا ڳهر ۾ گهڙيو، ماءُ جي ڪمري ۾ آيو، اسانکي ڏسي مشڪيو ۽ اچي ماءُ جا چرڻ ڇڄيائين اُن کانپوءِ کيس مٿي تي هٿ ڦيري چيائين امان هري اوم، ڪيئن آهين؟ ڇهن ٻڌا اٿئي؟ نبض جو آواز ته چالو ٿي هو پٽ جو آواز ٻڌي هن ۾ هڪ شڪتي آئي پاسو ورائي

ڪرڻ وهنديون هيون ته هڪ ڪلاڪ ۾ ٻه ڪلو ٻاٻڙ ٺاهي ولنديون هيون. صبح جو چئين بجي اُتي سنان ڪري گروءَ جي پوڄا ڪندي، ڏٺو ولوڙيندي، مڪڻ ڪڍندي ۽ نيرن ٺاهڻ جو ڪم پاڻ امان ئي ڪندي هئي.

سڀ ٻار به انهن نيمن سان هيريا هٿائين جو نيرن کائڻ لاءِ ڪنهن کي سڏ نه ڪرڻو پوندو هو، امان جيئن ٺاهيندي هرڪو پنهنجي پنهنجي نيرن کڻي هلندو ويندو.

ٻارن کي ڏک سڪ ٿيندو هو ته سندن مائرن کي چوندي منجهيو ڇو ٿيون ۽ پاڻ ئي انهن جي ڀرگهور لهندي ڀر گهر جي شين مان سولو علاج ٻڌائيندي چوندي ٻار کي ڪن ۾ سور پوي ته ڪٿوڙي تيل ۾ نم حا پن ساڙي اُن تيل جا ٻه ڦڙا وجهو. پٽ ۾ سور هجي ته ٿورو ٻڙ ۽ گدامڙي ملائي اهو پاڻي پي وڃو. ڏندن ۾ سور هجي ته ٿور يا بصر جي رس مٽي ڇڏيو. هوءَ به هر روز کاڌو کائڻ کان پوءِ لوڻ ڦٽڪي پاڻيءَ ۾ ڳاري اُن پاڻيءَ سان گڙڙيون ڪريو ته ڏندن جي بيماريءَ کان چوٽڪارو ملي ويندو. اهڙيءَ ريت ننڍين ۾ ننڍين بيمارين لاءِ ڊاڪٽر وٽ وڃڻ جي ضرورت ئي محسوس ڪن ٿيندي هئي. اُن ڪٽنب روپي عمارت جو

وصول ويني ڪريان، تڏهن ته
پنهنجو پاڻ ڇڏائي هليو ويو،
سڪ جا ساٿي هئا، سڪ ملين ته ساڻ
سندس دل ڀر جي آئي بيڪس نظرن
اسان طرف ڏسڻ لڳي.

نه امان ائين نه چئڻ، منهنجي
نصيب زور آهي ان ڪري ئي تنهنجي
شيوا مون کي نصيب ٿي آهي، تون
نه لاهه خوش ٿي ڪاء پيءُ ته جلد ئي
ٿيئي.

پنهجي ماءُ پٽ جو پريس ڏسي اسان
به پنهنجا ڳوڙها روڪي نه سگهياسين
آخر ميران کي چير هاڻي اُت ڪافي
وقت ٿي ويو آهي. گهنشام مشڪندي
چيو ميران ڪڏهن ڪڏهن امان سان گڏجن
ايندي ڪر ته هن کي به ٿوري چينج
ملندي.

اسان کي اُٿندو ڏسي سندس نبل نيٺ
اسان طرف ڪچيا ٿورو مشڪي ڄڻ اسان
سان موڪلائي رهي هئي، پر اڄ به
مان اُن دوار کي ماءُ جي ڳولها ڪري
رهي آهيان جيڪا پنهنجي گهر سماج،
پاڙي اوڙي لاءِ هڪ پڪو ٿنيو هئي.

ڇا وقت پڇاڻان هر انسان جي اها
حالت ٿيڻي آهي؟ ڇا اُنجو نالو ئي جيون
سنڌيا آهي؟

اڪيون کولي گهنشام کي ڏٺائين ۽ جهڪي
آواز ۾ چيائين پٽ اڃا جيئري آهيان،
ڪپڙي ۽ ۾ ڪٿان آهن سي ته ڇڄڻا اٿن نه؟
امان ائين نه چئڻ تنهنجي
ڪپڙي ۽ ۾ شل خوب ڪٿان هجن مان اُن
کي پريندس، تون منهنجي گهر جو ڇٽ
آهين، تون آهين ته مون کي امان چوڻ
جو حق ته آهي، تون ئي ته منهنجو
ڀڳوان آهين، مس ته ڀڳوان جي پڳتيءَ
جو موقعو مليو آهي. گهنشام جا ويچار
ٻڌي منهنجي دل ڀرجي آئي، سوچيم
ڪاش هن سماج ۾ اهڙا پٽ هجن ته
ڪو به ماڻه پاڻ کي ٻارن تي ٻوجهه نه
پائيندو.

ايتري ۾ ڪملا سوپ جو پيالو کڻي
آئي ۽ چيائين امان اُٿاريانو سوپ پيو.
هن ٻوٽيل اڪيون هڪ وار وري کوليون ۽
ڪنڌ جي ڌوڻ سان ها ڪئي. گهنشام کين
سهارو ڏئي وهاريو ۽ ڪملا کيس آهستي
آهستي چمچي سان سوپ پيارڻ لڳي،
هر هر سندس نرڀل اڪيون اک ٻوٽ ڪري
رهيون هيون، اوچتو اُنهن ۾ نير تري
آيو ۽ ٻه ڳوڙها ٻري اچي ٻلن تي پيس.

گهنشام سندس ڳوڙها اُگهندي چيو
امان ڇو؟ ڪا تڪليف اٿئي ڇا؟ هن
ناڪاري نوع ۾ ڪنڌ جي ڌوڻ ڪئي.
سندس وات مان نڪتو اهو آهي لاهڻو
ليڪو شايد مان توکي اڃا لهڻان جو

هڪ مضبوط ٽنڀو تي نظر آيو.

اڄ اهو ٽنڀو پراڻو ويران هڪ سڪل
وڻ وانگر ڪريو پيو هو. ائين ئي لڳو
ڄڻ سرءُ جي مند هن وڻ جا سمورا پن ڇاڻي
کيس بيٺان بڻائي زمين تي ڪيرائي
ڇڏيو آهي. هاڻي اُن بيلل وڻ کي اهڙي
ئي ڪنهن آڌار سان بحارڻ جي ڪوشش
ڪرڻي پوندي. سندس ئي اڏيل پڪين جا
آڪيڙا ٽٽي پيا هئا، پڪي پنجنجن ٻچن
سميت اڏامي ويا هئا. اُن ريت سڀ
ڀٽ پنهنجي پنهنجي ڪٽنب سميت هليا
ويا هئا. بس هن وڻ جو سهارو هڻو وڏو
ڀٽ اُن جي ڪنوار ۽ اُن جو ڪٽنب، جنهن
لاءِ هوءَ ايشور جو حلقيل ڏاڪر هئي
جنهنجي شيوا ۾ هو ڪٽنب سميت حردم
خاصر هو، هن پنهنجي ماءُ جي فرض کي
حردم ياد رکيو ۽ سندس مرض لاهڻ خاطر
سندس شيوا ۾ ڏينهن رات مشغول هوندو
هو، جيئن اهو آڌار سندن لاءِ سدا هڪ
سڪايو بڻيو پيو هجي.

ايتري ۾ گهٽشام گهر ۾ گهڙيو، ماءُ
جي ڪمري ۾ آيو، اسانکي ڏسي مشڪيو
۽ اچي ماءُ جا چرڻ چيائين اُن کانپوءِ
کيس مٿي تي هٿ ڦيري چيائين امان
هري اوم، ڪيئن آهين؟ ڇڻ ٻڌا ائين؟
نيس جو آواز ته چالوئي هو ڀٽ جو آواز
ٻڌي هن ۾ هڪ شڪتي آئي پاسو ورائي

ڪرڻ وڃنديون هيون ته هڪ ڪلاڪ ۾ ۱۰
ڪلو پاڻڙ لاهي وڻنديون هيون. صبح
حو چئڻ بجي آئي سنان ڪري گروءَ جي
پوڄا ڪندي، ڏڌ وٺوڙيندي، مڪڻ
ڪندي ۽ نيرن لاهڻ جو ڪم پاڻ
امان ئي ڪندي هئي.

سڀ ٻار به انهن نيمن سان حيرت
هڻائين جو نيرن کائڻ ۽ ڪنهن کي سڏ
نه ڪرڻو پوندو هو، امان جيئن لاهيندي
هرڪو پنهنجي پنهنجي نيرن کڻي هلندو
ويندو.

ٻارن کي دڪه سگه ٿيندو هو ته سندن
مائرن کي چولدي منجهيو جو ٿيون ۽
پاڻ ئي انهن جي پر گهور لهندي پر
گهر جي شين مان سولو علاج ٻڌائيندي
چولدي ٻار کي ڪن ۾ سور پوي ته ڪٿوڙي
ٽل ۾ لهر جا پن ساڙي اُن تيل جا ٻه ڦڙا
وڃهو. ٻيٽ ۾ سور ججهو ته ٿورو گهڙ ۽
گدامڙي مٺي اهو پاڻي پي وڃو. ڏندن
۾ سور هجڻ ته ٿوم يا بصر جي رس
مڇئي ڇڏيو. هوءَ به هر روز کاڌو کائڻ
کان پوءِ لوڻ ڦٽڪي پاڻيءَ ۾ ٻاري اُن
پاڻيءَ سان گهرڙيون ڪريو ته ڏندن جي
بيماري کان چوٽڪارو ملي ويندو. اهڙيءَ
ريت ننڍن ۾ ننڍن بيمارين ۽ ڏاڪٽر
وٽ وڃڻ جي ضرورت ئي محسوس ڪين
. اُن ڪٽنب روپي عمارت جو

ڪير آهيون؟

ڪو به پٽ يا نهن سندس حڪم جي مخالفت نه ڪري سگهندو هو، پوءِ پوئين به مڙيئي سندس چئي ۾ هٿ ناهي به ڏاڍي عزت سان پيش ايندا هئس ڪڏهن ڪنهن ڏنگائيءَ کان جي ڏوهن ڏوهين کي چڙبندِي هئي ته ناهي اڳي ڪونه چوندا هئا ته اسانجي ٻارن کي چوڻي چڙبي؟

پهرين تاريخ هرڪو پٽ پگهار آڻي سندس هٿ تي رکندو هو، هوءَ اکين تي رکي مراديءَ جي پيٽيءَ ۾ رکندي هئي، ٻئي ڏينهن اُن مان ٻارن کي کيسي جي خرچي ڏيئي باقي گهر خرچ، ڪپڙو، لٽو، ننگ ڍنگ وغيره لاءِ بچائي رکندي هئي، هر ڪنهن ٻار جي پڙهائي، جو به پورو پورو خيال رکندي هئي، گهر اهڙي ته ڪفالت ۽ ڪنائت سان هلائيندي هئي جو ڪنهن به ڪوٽ واڌ جي اُپتار کيس پنهنجي اولاد سان ڪين ڪرڻي پوندي هئي. هرڪو اُن گڏيل ڪتب ۾ ڏاڍو خوش هو، نهن ڌيئرن کي آزادي ڪين مليل هئس پر سندن گهر ۾ ئي ايتري ته ره چئڻ هئي جو ڪنهن به ڪنهن قس جي وندر جي ضرورت محسوس ڪين ٿيندي هئي. سڀني کي پنهنجو پنهنجو ڪم ورهايل هو ان ڪري ڪنهن به نهن کي ڪا شڪايت ڪين هوندي هئي. ڀاڙ

هن اڌوگابرو پاسو ورائي اڏوريون اڪيون کولين، اسان کي ڏٺو ۽ ڪن پل کان پوءِ بنا جواب ڏيڻ جي اڪيون بند ڪري واپس پاسو ورائي ڇڏيائين، نهنڻس چيو، هاڻي اڃا تنهنجي پيڻ آئي هئي. اُنسان ڳالهائي ٿڪي هوندي ۽ ٿورو دير کانپوءِ ڳالهائيندءَ.

مان گهري سوچ ۾ پئجي ويس ڇا هيءَ اهاڻي دوارڪي ماءُ آهي جنهنجو آواز خنڪيءَ وارو، جنهن گهر ۾ ويٺي ڳالهائيندي هئي ته سندس آواز گهٽيءَ جي ڪنڊ تائين ڦٽل ايندو هو. اوڙو پاڙو مت مائٽ هرڪو سندس خوب عزت ڪندو هو، ڇاڪاڻ ته هرڪنهن کي گهڻي ڀانڱي سندس صلاح مصلحت جي ضرورت پوندي هئي. ڪڏهن ڪنهن مٽي مائٽيءَ بابت ته ڪڏهن ڪنهن سماجڪ مسئلي بابت ته ڪڏهن ڊڪه سڪه ۽ دوا درمل بابت، هر ڳالهه ۾ هوءَ پنهنجو مت پاڻ هڻي.

ٻاهران ئي گهر ۾ گهڙندي ته ڪا نهن ڪرسي کڻي ايندس، ڪا چانهه ته ڪا پاڻي. پنجن پٽن ۽ ٽن ڌيئرن جي ماءُ هئي، ڌيئر پٽ سڀ پرڻيل هئس، پٽ به اولادي هئس. پر پنجن ئي کي اهڙي ته ايڪي ۾ ٻڌي ويئي هئي جو

جيون سنڌيا

سروح گوپال پارواڻي

ڏنائين، دوارڪي ماءُ ليڪ ڪونهي، اُنکي
ڏسڻ ويٺي هئس. ميران پاڻ تنهنجو
پڇيائين، وڃي گڏجي اچيس. ويڇاريءَ
جي الائي باقي حياتي گهڻي. ميران مون
ڏانهن نهاريو، مون عجب وڇان
پڇيومانس، ڪهڙي دوارڪي ماءُ امان؟
ها ها، ٻيو ڪهڙي؟ ميران جواب
ڏيندي چيو، مون به پنهنجي رضامندي
ڏيکاري مانس ۽ ٻئي گڏجي هلياسين
دوارڪي ماءُ وٽ.

گيت کولي اندر گهڙياسين. سندس
نخن سامهون ئي ويئي هئي. ڏاڍو آءُ
آدر ڏنائين ۽ امان جي ڪمرې طرف وڃي
ويئي. هڪ صاف سٿري ڪٽ نى هڪ
هڏائون پٿرو اچي چادر سان سندس
اڌ شير ڍڪيل نظر آيو، اسان سڌ ڪري
پڇيس امان ڪهڙو حال آهي؟ سڃاڻو ٿا؟

شام جو سهارو وقت هو، گهر ۾
اڪيلي ويهي ويهي بور پئي ٿيس،
سوچيم ته ڪا ڪمپني ملي ته ويهي ڪٿان
چڪر هڻي اچان بس منهنجي سوچڻ جي
دبر هئي ۽ ميران اچي نڪتي، هن کي
ڏسي منهنجي دل باغ باغ ٿي ويئي. چيو
مانس، ميران پڳوان کان اڄ ٻيو ڪجهه
گهران ها ته به ملي وڃي ها. ڪيتري دبر
کان پي سوچيم ته ڪهڙي سٺي شام ۾
ٻاهرين هوا کائي ڪا مڇر وٺان.

ميران خوش ٿيندي چيو، مان به
اُن ڪري ئي آئي آهيان. مون کي به
گهڻا ۽ ڪمپني ڪپندي هئي، تڏهن تو
وٽ هلي آيس.

گهر کان نڪري اڃا گهڻي ۽ وٽ مس
پحتاسين، ميران جي پيٽ پشپا گڏي
پڇيوسونس، ڪٿان پئي موٽين ۽ جواب

سروح گوپال پارواڻي.

پبلڪيشن سن، ۱۹۲۹ء.

سن.

ولٽير ٽيچر.

سي. ۲۰، پرنٽر، ماني ڌار، ڪج.

نالو

جنر

ڇپايل ڪٿان

پيشو

پتو

ڪري هليو ويو، ۽ هو هن ڀرڻي دنيا
 کي سڌا لاءِ ڇڏي ويو. ٻارهي ٿاڻين ۾
 سڀ ڪجهه بهڃي ويو هجي، ٻارهه
 گذريو ناهي ۽ اندازا لڳڻ شروع ٿيا
 هرڪو پنهنجي ليکي پاڻ کي پيءُ جي
 ويجهو سمجهڻ لڳي ويو ۽ پيءُ جي من
 ٿي من ۾ ساراهه ڪرڻ لڳو.

”وصيعت نامو ڪري ويو“ ان ڪري
 اڄ اُن وصيعت نامي جي کلڻ جو انتظار
 سڀني کي آهي. سڀ برادريءَ وارا ڪنا
 ٿيا هئا، جنهن ۾ ٻه بزرگ به آهن.
 وڏيءَ ڌيءُ جي هٿ ۾ وصيعت نامو
 هو ڇو. ته دوارڪاداس کي سڀني ٻارن
 کان وڌيڪ اُن ڌيءُ ۾ وشواس هو. پٽ
 نهنرون سڀ ساهه روڪي بيٺا آهن ته
 الاڻي ڇا.... تڏهن هڪ بزرگ وصيعت
 کولي ڪري پڙهي ۽ اچرچ ۾ پئجي
 ويو ۽ پوءِ سڀني ڏانهن عجب ڀري نگاهن
 سان ڏسي پڙهي ٿو، ”مان دوارڪاداس
 پوري هوش حواس سان ساهه پنهنجي
 ملڪيت ديش جي وير جوانن جي نالي ٿو
 ڪريان جن پنهنجي گهر ٻار ۽ ڪٽنب
 جي پرواهه نه ڪري، ديش جو بچاءُ ڪيو
 آهي. اهڙن وير سپوتن کي مان هرديءَ سان
 نمن ٿو ڪيان.“

حملو ڪيو هو ۽ چيني سولجرن چڻي تباهي
 آندڙ هئي. اسان جي وير جوانن ڪڏهن
 به جنگ ۾ پني نه ڏيکاري آهي. جڏهن
 به ديش تي سنڪٽ آيو آهي ته وير جوانن
 پنهنجي ماتريوميءَ جي رکيا ڪرڻ
 ۾ پنهنجي جان جي آهوتي ڏئي، ڀارت
 ماتا جو مستڪ هميشه اوچو رکيو آهي.
 هن دفعي به اسان جا وير اوچين برفاني
 چوٽين کي خالي ڪرائڻ کي لڳي ويا آهن.
 هڪ ته اوچاين جي ڪري آڪسيجن جي
 ڪمي ۽ مٿي ڇڙهڻ جي ڪوشش. وري
 پاڪستاني مٿان توبون ۽ مشين گنون
 ٽاڙي بيٺا هئا پر وير ڪونه وريا. هلندا
 هليا وڙهندا رهيا، دشمن جو خاتمو ڪندا
 رهيا. سڄ پڄ هڪ اچرچ ۾ وجهڻ جهڙي
 هيءَ جنگ هئي. جنهن کي دنيا وارن داد
 ڏنو هو، ڇو ته اهڙين خراب حالتن هيٺ
 به لڙندي فوجن کي ڪڍي هڪالي ڇڏيو
 هو ۽ اوچين پهڙي چوٽين ٽائينگر هل
 ،دراڻ سبڪتر وغيره تي ڀارت تي ترنگو
 جهنڊو لهرايو هو. انهن وير جوانن
 جي قربانيءَ ڀارت ماتا جو مستڪ اوچو
 رکيو هو.

تازو ئي دوارڪاداس جي
 اوچتو حالت خراب ٿي ويئي ۽ ڏسندي
 ڏسندي ئي هو هن سنسار مان راهه رباني

هتي توڙي سندس عمر چڙهي چڪي هئي. بڏاپو هن سان ساڻ هو ته به سڀني کي چونڊو رهندو هو، ”اڃا ته مان گهمي ٿري سگهان ٿو. پڳوان جي وڏي ڪرپا آهي. پر ڏسڻو ڪڏهن نه ڪا اهڙي تهڙي آئي ته اسانجا پٽ اڳتي وڌي اسان جي شيوا ڪندا.

پر حالتون اُبتڙ ثابت ٿيون. هڪ ڏينهن گهر جي مڻئين ڏاڪڻ تان جو ترڪيو ته کيس چئن سالن تائين ڪٽ وٺي پيئي. سندس هڪ لنگه جو فرنگچر ٿي پيو. آپريشن ٿيو. تڏهن به هلڻ چلڻ کان لاچار ٿي رهيو. پٽن پنهنجن پنهنجن دنگن سان پيءُ جي شيوا ڪئي صرف پنهنجن سوارتن جي وس اچي.

اُن وچ ۾ گهر واري به هلندي رهي. ڪو وڏو صدمو سڻو پيو. هنن چئن سالن ۾

نهنجي پٽن جو اصلي روپ ڏسڻ ۾ آيو پر هڪ پهاڙ سمان اڏول رهيو. بادران ته هن هاڻ نه ڪڍي. زندگيءَ جي آخري دؤر تائين سوايمان سان ڏينهن ڪاٺ ٿي ڇاڇيا ۽ اهڙي

سڀن گهرجون ڦاٽل ڪيون ۽ اُن

نموني ڏينهن ڪائيندو رهيو. پڳوان جا پڇن ٻائيندو هو. هڪ ننڍڙو ٽرگنزسٽر به هوس جنهن کي سمهندي سمهندي ڪن کي لڳائي پيو دنيا ۾ جون خبرون چارون ٻڌندو هو. کيس پراڻين فلمن جا گانا وٺندا هئا ۽ ٻڌندي ٻڌندي گذريل جوانيءَ جي گذريل سالن ۾ کوٽجي ويندو هو. کيس عجب لڳندو هو ته گانا اڃا ساڳيا آهن پر سندس زندگي بدلجي ويئي آهي. ڇا مان ڇا ٿي ويو هو.

ائين ٽرگنزسٽر ٻڌندي هن کي خبر پيئي ته پاڪستان وري ڀارت مٿان ڪاهي آيو آهي ۽ ڪشمير جي ڪارگل سيڪٽر ۾ پاڪستان پنهنجون فوجون چوريءَ چوريءَ گسايون آهن، جي مٿاهون وٺري ويٺا آهن. ڀارت جا وير جوان نه پوئتي ڪونه پئي پيا. جنگ جڙو ماحول نٿي ويو هو. ڀارت پاڪستان

سان دوستيءَ جو هٿ وڌايو هو. پر پاڪستان دوستيءَ جي نالي تي پليءَ ۾ چڙو وڇايو هو. اهڙي طرح جين ۱۹۶۲ ۾ چين به ”هندي چيني پاڻي پاڻي“ نمری جي پردي پوئتان ڏوڪو ڏنو هو ۽ ڀارت تي

وصيعة نامو

پڳونتي لچمڻ ڪڪڙيجا

پاڻ پنهنجي پتنيءَ کي چونڊو هو،
 ”سٺو ٿيو ته ٻارن پنهنجو ٻوڙو ٻاريو ۽
 پنهنجا وڃي گهر وسايا آهن. اسانکي ڇا
 جو ڏک؟ سرڪار ماڻي باپ ته ويٺي آهي.
 ڪارائڻ ۾، پالڻ ۾. پئي ٿي پينشن ڏئي
 ۽ اسان پيا ٿا وٽ سان کائون، ها پر
 اڳتي ڏسجانءِ ته ڪيئن نه اسانجا ٻار
 جڏهن ڪا آپڊا آئي يا ڪو ڏک وغيره
 آيو ته هو هڪيا ٽڪيا ويٺا هوندا ۽
 شيوا ڪندا، ها خاطري آهي.“ هن
 پنهنجي پتن کان سوايماني هئڻ جي
 ڪري ڪهڙي به طرح مدد نه ورتي.
 ڏٺن وغيره تي پت نهن گڏ ٿيندا
 هئا، پنهنجا ڏک سڪ ٻڌائي هيانءُ
 هلڪو ڪري آشيرواد وٺي پنهنجن گهرن
 ڏانهن روانا ٿيندا هئا. دوارڪا داس
 ڪڏهن نه ڪنهن سان گڏ ۽ ڏانهن ڪئي

جڏهن کان دوارڪا داس بيمار ٿيو
 آهي، انهن چئن سالن ۾ هن ٻه ٽي دفعا
 زندگيءَ جي جمع پونجِيءَ جي وصيعة
 بدلي آهي. ملڪيت نه سندس جي خاص
 ڪونهي، اهو ئي سندس ابن ڏاڏن جي
 مڪان جنهن ۾ هن جيون جا پنجاهه سال
 گذاريا. پنهنجي چئن پٽن ۽ چئن ڌيئرن
 سان. ڌيئر شادي ڪري پنهنجي پنهنجي
 گهر هلي ويون. دوارڪا داس ڏاڍو
 سوايماني انسان هو. هن پنهنجن پتن
 کي پڙهايو لکايو ۽ نصيب سان انهن کي
 سٺيون نوڪريون به ملي ويون. شادي ٿي
 ۽ سڀني جي گرهستي وسي ويئي. پر ٿيو
 اهو جو صدين کان ٿيندو آيو آهي. ننڍين
 ننڍين ٻالھين تي سسُ نهن جا جهڳڙا ۽
 نتيجو پتن جو الڳ گهر وسائڻ. تڏهن به
 دوارڪا داس ڪنهن کي ڪجهه نه چيو،

پڳونتي لچمڻ ڪڪڙيجا.

۱۹۴۱.۱۱.۲۵

بي-۲۴۵/۲۱، ٿيو بلاڪ، اُلھاس نگر-۵.

نالو

جنم

پتو

کي پنهي جو خيال ستائي رهيو هو. پئي
چئاراٺ جو قريبن ساڍي ٽوڻن پئي آيا.
ريشما کين چيو، ”ڇا ڊاڪٽر وٽ ايتري رش
هئي جو توهان هيئر آيا آهيو؟“
راجيش ڪو به جواب ڪونه ڏنو.

چيٽنا ٻالڪه جو رخ ڳري پئي چيو،
”مونکي ڏاڍي بڪه لڳي آهي. ماڻي ڇا
تيار ڪري ويئي آهي؟ جو رنڌڻي ۾ ويئي
ته ڪجهه به تيار ڪونه ڇو. ڪن سڻ ٿا
پڇيو ته روئي تيار ڪونه ٿي آهي ڇا؟ ماڻي
روئي ڪرڻ واري ڪونه آئي ڇا. ريشما
کيس چيو، ”روئي واري اڃ ڪونه آئي
آهي. بڻيو به ڏاڍو تنگ ڪيو. بڻيو به
ڏاڍو روئي پيو. ڇپائي ڪونه پيو ڪري.
مان ڏاڍي پريشان ٿي پيس.“

چيٽنا سڻ ڪي روت سان چيو،
”توهان ڊال چانور به نه پئي رڌي
سجھيا؟“

ريشما چيو، ”مان ڊال چانور ڪڍڻ
لاڻيان ها. هن ٻار کي ڪو سنڀالي ها ته
روئي تيار ڪيان ها.“

چيٽنا وري چوڻ لڳي، ”مونکي ڏاڍي
بڪه لڳي آهي. مان ڇا ڪان؟“

چيٽنا جو اڄو صرف ٻاهر ٻون لعلو
هو. راجيش ۽ چيٽنا پئي ڇوڏ ٿا روئي
کائي آيا هئا. ويچارڻي ريشما بنگال سمجھي
ڪڏهن به رنڌڻي ۾ بڪه
نه وري ڪنهن جو

روٽ ٻڌو هئائين سا بڪي سمجھي پئي.
سوچيندي ۽ رنڌڻي کيس لڏي وئي.
هو هميشه اڄو سوچيندي هئي ته مڙس
کان ٻيو رنڌڻي ڪهڙي آهي؟ رنڌڻي
لبوس اڏوري ۽ ڏک ٻري آهي. صبح جي
وقت کير وارو کير کڻي آيو. راجيش کيس
مان رپيا ڪڍي ماڻي ڏنا ته کير واري ٿاڻ
کير وٺ. ريشما اڃا لٽڪ ڪونه پي لڳي
ڇاڪاڻ ته هن جي سڄي رات سوچيندي
رڌي هئي. اڃا پئي ڪري سندس طبيعت
لٽڪ ڪونه هئي. هو کير واري ٿاڻ کير وٺڻ
وئي. ريشما کير واري ٿاڻ کير وٺي پئي
ڏنا ته کير واري کيس چيو، ”اهان پئس
سان گڏ هي سونگس ڇڏڻ اڌ ٺڪڻيون ڇڏي
ڏهن! ريشما ڏٺو ته ٺڪڻيون رات جي ٻي
ڇوڏ آهن. ٺڪڻن مان هو سمجهي وئي
ته راجيش ۽ پئس رات جو سونگس کي وٺا
هئا. هن مون سان ڪوڙ مانعابو. ڪهڙي
ڪٽارڻ هنن مون سان ڪوڙ مانعابو؟ هن کير
جو ڪو منڊل رکي ڪري پئس کي لٽي
پئي. ريشما جي هٿ هٿ ۾ سونگس جي
ٺڪڻن جا اڌ ۽ پئي هٿ ۾ سندس پئس
هئا. ريشما کي سڄي ۽ پٺ جي ٻالڪه جو
اهڙو ڏٺو ڏٺو جو هو هميشه هميشه
دلبي کي الوداع ڪري وئي. سار جي
ڌرام ۾ پنهنجي ماڻي جو رول پورو ڪري
وئي.

ڪرين؟ سڄو ڏينهن ويني آرام ڪرين
نهن جا اهي اکر ٻڌي کيس ڏاڍو دک ٿيندو
هو ۽ پنهنجو پاڻ کي چوندي هئي ته ايشو
هيئر گهرائي وٺي.

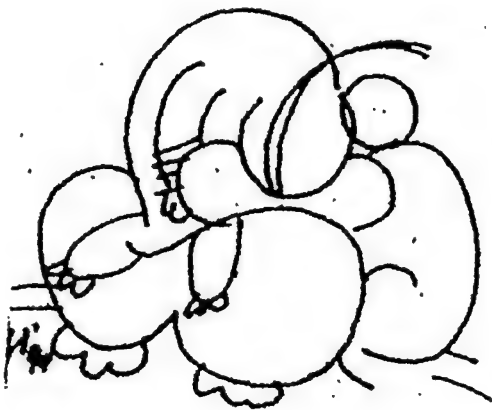
راجيش ۽ چيتنا ٻئي جڳا پننجي بچي
شام جو گهر مان نڪتا هئا مٿان رات جو
اچي ٿيا پر ٻنهي جو ڪو به پتو ڪونه هو
ريشما جو پوڻو ماءُ پيءُ کي نه ڏسي ڪري
روئڻ لڳو. ايتري

قدر پي رڻو جو هر
چپ ٿي نه پيو
ڪري. انهيءَ
ڏينهن روئيءَ
واري مائي ۽ بڻيوءَ
کي سنڀالڻ واري
مائي به ڪونه آيون
هيون. پاڙي وارن
به ڪافي ڪوشش

ٻار کي چپ ڪرائڻ جي ڪئي، پر ٻار چپ
ٿي ڪونه پيو ڪري. ريشما کي رڪي رڪي
خيال پئي پيدا ٿيا ته ٻنهي جڳن کي چار
ڪلاڪ نڪتي ٿيا آهن، پر سندن ڪو به پتو
ڪونه آهي. ڀڳوان خير ڪري. روئي ڪرڻ
واري مائيءَ جي نه اچڻ ڪري، ريشما کي
خيال ٿي پيو ته روئي ڪير تيار ڪندو؟ هڪ
طرف ٻار جو تنگ ڪرڻ ۽ ٻئي طرف ريشما

امان اکر ٻڌندي هئي ته سندس کان چڙڪ
نڪري ويندو هو. هوءَ سوچ ۾ پئجي ويندي
هئي ته هوءَ سچ پچ ايڏي ٻڌي ٿي وئي
آهي ڇا؟ موڪلن جي ڏينهن تي راجيش ۽
چيتنا ڪو نه ڪو بهانو ڪري نڪري ويندا
هئا. چيتنا جو پٽ اڃا ڏاڏيءَ سان پوري
طرح هريو ڪونه هو. ٻاهر جو ڪم به ريشما
کي ڪرڻو پوندو هو. هوءَ گهر ۾ اڪيلي
ويني هوندي هئي.

هڪڙي ڏينهن راجيش ماءُ کي چيو،

”امان چيتنا جي
طبيعت نيڪ
ڪونه ٿي رهي.
مان کيس ڪلاڪ
ڪن ۾ ڊاڪٽر کي
ڏيکاري اڃان ٿو.
تون تيسٽائين
ننڍي بڻيو يعني
ڪم پوئي ڪي

سنڀال.“ ائين چئي ڪري پئي جڳا هلي
ويا. ريشما جي طبيعت ته نيڪ ڪونه
رهندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن هن جي دل ۾
خيال ايندو هو ته گهر ڇڏي وڃان پر گهر
ڇڏي ڪيڏانهن وڃي؟ کيس گذر ته نهن
پٽ سان ڪرڻو آهي. راجيش سندس لاءِ سڀ
ڪجهه هو. ڪڏهن ڪڏهن سندس نهن به
کيس طعنا هڻندي هئي ته تون ڇاڻي

گذرندي هئي. پڳوان کي شايد سندن خوشي منظور ڪونه هئي. ايشور هڪ ڏينهن رام کي پاڻ وٽ گهرائي ورتو. ريشما جو جڻڪ سڀ ڪجهه لڌجي ويو. هو اڪيلي ٿي پيئي. کيس خبر هئي ته هڪ وڏو جي زندگي ڇا ٿيندي آهي؟ هن وڏو جي زندگي ڊرامن ۾ ادا ڪئي هئي. پر هيئنر سندس لاءِ هڪ سڄي زندگي ٿي پيئي. مڙس کان سواءِ زندگي گذارڻ ڏاڍو مشڪل آهي. اڇڙي حالت ۾ ريشما جي لاءِ به مڙس کان سواءِ زندگي گذارڻ ڏاڍي مشڪل ٿي پيئي. رام جي گذاري وڃڻ کان پوءِ ريشما جڻڪ پوڙهي پئي لڳي. ريشما نوڪريءَ تي ويندي هئي، پر کيس نوڪريءَ ۾ مزو ڪونه ايندو هئو. ڪڏهن ڪڏهن سوچيندي هئي ته نوڪري ڇڏي ڏيان پر ٻئي طرف سوچيندي هئي ته سندس ڪجهه وقت نوڪريءَ ۾ ساهڙين سان گذري ٿو وڃي. گهر مابن جي حوالي جو. ٿوري وقت کان پوءِ راجيش کي پٽ ڄائو. ٻار کي به مايون پالينديون هيون. ريشما کي اڃا ٻالھ پسند ڪونه آئي ته ٻار مايون پالين. انهيءَ ڪري هن نوڪريءَ تان والينٽري رٽائرمينٽ ورتي. ريشما سمجهيو ته ٻار کي پاليندس، پر ٻار ريشما سان پرڇندو ڪونه هو. ٻار هميشه مابن جي هنج ۾ سوش هوندو هو. ڇيتنا نوڪريءَ تان اڀڻ کان پوءِ ننگون ٿيڙي پئي هوندي هئي. گهر جي ڪم کي آڻولو ڏيکاري ويئي هئي. اڄ به پاڙي جا ٻار ريشما کي ڀاڙي چوندا هئا سي کيس هيئنر امان پوندا آهن. ريشما جنهن وقت

نوڪري ڪئي. پنهنجي ڄڻي پٽهار سٺي هئي. پنهنجي ڄڻن ۾ موش وٺڻ کان انڪار ڪيو. ٿوري وقت کان پوءِ کين پٽ ڄائو جنهنجو نالو راجيش رکيائون. هو اڄ ننڍو سيالي وڏو ٿيندو پي ويو. هو به هڪ سلو ڪلاڪار هو. راجيش به پنهنجي پيءُ ماءُ وانگر ڊرامي ۾ ڀارت کڻندو هو. هڙايم. اي. پڙهندو هو. راجيش سان گڏ ڇيتنا نالي چوڪري پڙهندي هئي. راجيش جو هٿان پريس ٿي ويو. ڇيتنا به ڪاليج جي ڊرامن ۾ هيروئن جو ڀارت کڻندي هئي. انهي ڪري ڇيتنا جو سڀاءُ ڪڙڪ هوندو هو. راجيش پنهنجو ارادو ڇيتنا سان شادي ڪرڻ جو ڏيکاريو. سندس مائٽن کي ڪو به اعتراض ڪونه هو، ڇاڪاڻ ته هو سندن اڪيلي اولاد هئي. انهيءَ ڪري رام ۽ ريشما نٿي ڀاڄيو سندن پٽ جي مرضيءَ جي بوجھ وڃن. هن راجيش جي شادي ڇيتنا سان ڪرائي. راجيش پنهنجي ڪاليج ۾ ليڪچرار ٿي لڳو. ڇيتنا ڪڙڪ ٿي ڪنهن آفيس ۾ لڳي. ٻئي ڄڻا نوڪري ڪندا هئا. ڇيتنا جو سڀاءُ عياشي هو ۽ هو سٺ هئي. گهر جي ڪم ۾ هٿ ڪونه وجهندي هئي. راجيش زال جو مڻو هو. هو پنهنجي زال کي ڪجهه به ڪونه ڀوندو هو. جيئن ته ريشما ڊرامن ۾ ماءُ جو ڀارت کڻندي هئي تنهن ڪري هن جي ڏٺ ۾ ماءُ جي مڻا هوندي هئي. مڻا سان مڻو ٿي ماءُ جو پيار ۽ گهر جي جوابداري چئيءَ طرح مڻو ڪنهن به مڻو نه ٿي سگهي. سندن گهر به سڙي ٿي وڃي آواز سٺ پئي

ريشما

ايم. ٽي. ڀاڻيا

ريشما جي ماءُ جي اداڪاري ڏسي ڏسندڙن جي منحن مان اُٿا جو آواز نڪرندو هو ته ڪڏهن ڪڏهن وري ڏسندڙ واہ واہ ڪندا هئا. تازيون وڃائي سندس عزت ڪندا هئا. سندس اداڪاري ڪري کيس ڪافي انعام مليا هئا. جيڪي هن پنهنجي گهر جي ڪمري ۾ سڃائي رکيا هئا.

ريشما سان گڏ رام پڙهندو هو. ريشما ۽ رام ٻئي جڻا ڪاليج جي پهرين سال کان هڪ ڪلاسي هئا. رام به ڊرامن ۾ ڀارت کڻندو هو. هن کان سواءِ ڊرامو اڏورو هوندو هو. ٻئي جڻا جيستائين ڪنهن به ڊرامي ۾ نه هوندا هئا ته ڊرامو ٻسو، ٻسو پيو لڳندو هو. رام ۽ ريشما پڙهڻ ۾ ڏاڍا هوشيار هوندا هئا. ٻئي جڻا هميشه فرسٽ ڊويزن ۾ ايندا هئا. ٻنهي جڻن ايم. اي. پاس ڪئي. سندس زندگي به هڪ ڊرامي وانگر ٿي ويئي. ڊرامن جي زندگيءَ کان پوءِ ٻئي جڻا سنساري زندگيءَ ۾ اچي ويا. ٻنهي جڻن شادي ڪئي. ٻنهي جڻن ساڳئي محڪمي ۾

هن وقت ڇا نه هو؟ هن وقت سڀ ڪجهه هو. هنجي عمر چڙهندي پي ويئي. سندس مان ڪم ڪرڻ جي شڪتي گهٽجي رهي هئي. هن سمجهو ته پٽ جي شادي ڪرائي سگهجي نٿو ڪندس. اهو سندس محض هڪ سڀو هو. هنجو نالو ريشما هو. جهڙو سندس نالو هو، اهڙي پاڻ ريشم هئي. هوءَ شڪل جي سهڻي، بدن جي سنهي، ڪارا وار ۽ ڳالهائڻ جي مٺي هئي. سندس ڪارا وار سندس سهڻي چهر تي ڪارن بادلن وانگر پيا مهڪندا هئا. هوءَ ڪاليج ۾ ڊرامن ۾ ڀارت کڻندي هئي. هوءَ سٺي اداڪاري ڪندي هئي. ڪاليج جو اهو ڊرامو اڏورو هوندو هو جنهن ۾ هوءَ ڀارت نه کڻندي هئي. ڪاليج جا پروفيسر ۽ پرنسيپال کيس ڀارت کڻڻ لاءِ زور ڀريندا هئا. سندس هڪ ڪلاسي به کيس ڊرامي ۾ اداڪاري ڪرڻ لاءِ پڻ سنڀاريندا هئا. ريشما هميشه ڊرامي ۾ ماءُ جو ڀارت کڻندي هئي. سندس ماءُ جو ڀارت اهڙو هوندو هو جو ڏسندڙ روئي وهندا هئا.

ايم. ٽي. ڀاڻيا

۱۹۲۸، ۱۲، ۲۱

سنڌي ۴ ۾ ۷

راجستان سنڌي اڪادمي طرفان راجستان سطح تي

رٿايرڊ سليڪشن گريڊ ٽيليفون انسپيڪٽر

ڀاڻيا پون، مڪان نمبر ۵۰۸/۲۵، ڀانگر ڀاڙي، اجمير-۲۰۵۰۰۱

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

سلسڪار وجهندي ڇا لوسيندي رهندي
 آهي. پنهنجي برباديءَ ملان گونگا ڳوڙا
 ڳاڙهندي ٻارن کي شراب ڪباب کان اُٺ
 جيتري دوريءَ تي رکندي آئي هئي.
 راڌاسوامي مت ۾ شامل ٿي نه صرف پاڻ
 'نام' ورثو هئائين، پر ٻارن کي به ولايو
 هئائين. راڌاسوامي نام روپي قلعي ۾
 سرڪش ٿي پئي، جي شراب روپي ٻالن کان
 ڪٽنب کي بچائي ويلي هئي.

نالي به اهڙا ڳولهندي هئي جيڪي
 عمر ڪيام کي پنهنجو گرو ڪري نه مڃيندا
 هئا، ڀلي پوءِ راڌاسوامي گروءَ کي نه نه
 ڪندا هجن.

موهنجيءَ کي ماءُ جي سٺن سنڪارن
 مان پيءُ جي ڪُسنڪارن طرف وڌيڪ
 ڀڪ لهندي هئي، پر ايتري عزت نه
 لهندي هئس جو سٺن سنڪارن خلاف
 بدلاوت ڪري.

پتي به وري اهڙو سنڪاري مٺس
 جو ٻين جي فائت ٽليف ۽ ڪٽنب جو
 ٽوڻ صرف ڳالهين ٻڌي ٻڌائي پنهنجي
 اُٺ ملالهندي هئي.

ماڏو به عمر ڪيام غور ڪري رکي ڀان
 ڪندو هو، هن کي عمر جي ڪٽ ڳالهه ڏاڍي
 وڻندي هئي. اڄ جو فڪر ڪر، سڀاڳو
 پنهنجي پٽن پاڻ هي ڪندو!

هندو پيا هي سنڌس پتيءَ جو اڄ
 نهايت ٿي بي رنگ، رنگ واريو جو ۽ ائين
 سڻ گذري ويا. ٻار ڏيهر ۽ آخر ۾ ڪٽ.
 ڪري ڪڍندي، ڪٽ ڪٽ ڪي

ئين ڪلهي ڇاڙهيندو ويو. نالي جيڪي
 به ورتائين، سڀ گهٽ وڏ ماڻو ۾ ڪاڏي
 پيئي ڪا ڇوڏين. موهني اُنهن ملان گهور
 گهورا پيئي وهندي هئي ۽ ماڏو ڳڙندي
 سڙندي اُنهن ڪا ناز لکرا پورا ڪندو هو.

پٽ سامڻو، نالن کان پٽ ڪي پري
 رنگ شي ماڏو ناڪامياب ڪوشش ڪندو
 رهندو هو. نالن ملان نه هندو مذهب جو
 ۽ ٿي نه ٿي سڳيو، باقي ڪي پٽ نه اُن
 رنگ ۾ رنگي ويو نه ڪڍائي ڪڍي ڪري.
 پر ماڏو ڪڍڻ سڙڻ پٽ لوڪن سان ڪيڏن
 ڪڍڻ ۾ وڌائين ته مزو ايندو آهي.

رنگيءَ ڪي ڏيهر، رنگي ڏيهر
 بنس ويو ته موهندي هڻي پئي شراب
 بيماري بچيل موٽڻ ڏهندي ڇيائينس،
 ”ڏيهر پيءُ ڪي نه پيئڻ سڪار. اڃا
 گهڻي عمر پسي پسي ڏاڙهندي... پيءُ
 ڪي گهڻي لعنهندي پٽ پيو،” ڪٽم اُن
 پيءُ، گهٽ اُن ايندڙ ٽليف ڪي ڪٽ
 نه ڪٽڻ مل ٻڌايو ”گهڻي ڪٽ ۾ ڪٽي ماڏو
 سوچ ۾ ٻڌي ويو، عمر جڙهي جيڪي
 اڻي ڪٽڻ ڪٽڻ ڏيهر ڏيهر ڪي ڪٽي
 ۽ ڪٽي نه ته سڙڻ ٽليف ڪي ملندو، اها
 نه ڪٽڻ آهي، اُتي ڪي ايسرائيلن جو
 رس جو پيالو ڪٽ ۾ لعن نه پيا هن ڪي
 لڪار ڪٽي سڳندس؟

ماڏو مڙ، پر مڙ موهندي ۾ وڃي
 پڏيس!!

خرچ لاء پائر ٿانڊڻي ڪري ٿورا پئسا هن
 کي ماهواري ڏيندا هئا ۽ روڻي ڪنهن نه
 ڪنهن پاءُ وٽ واري وڻي سان کائيندو
 هئو. گگدام گائڻن جيئن روڻي مهل اچي
 وهندو هو. ڦلڪو هڪ اڌ گهٽ ملي يا وڌ،
 پاپڙ ڪٽاڻ هجي يا نه هجي، انب هن وٽ
 پهچندي پهچندي خلاص ٿي وڃي. ڪجهه
 نه ڪڇي. کائي اُتي کڙو ٿيندو هو.
 پنهنجي هينتا جي پاونا کي لڪائڻ
 لاءِ شير جي ٺاهه ٺوهه ٿي وڌيڪ ڏيان ڏيڻ
 لڳو هو. شڪل نه اڳ ۾ ئي ٺاهوڪي هئس،
 اُن ڪري وڌيڪ محنت ڪرڻي نه پوندي
 هيس.

ڏاڙهي ڏينهن ۾ ٻه دفعا لاهيندو هو.
 ٻوٽ به روز پالش ڪرائيندو هو ۽ گنجي
 ستن کي به پاڻ هي استري ڪندو هو.
 بي. اي. ته آنرس ۾ پاس ڪيائين.
 وڌيڪ پڙهائڻ جي جوڪر کڻڻ لاءِ پائر تيار
 نه هئا. وقت آيو آهي هو پنهنجن پيرن
 تي بيهي. هيڏو ڏگهه اچي ٿيو. اڃا گهڻو
 پالينداسين هنڪي. پنهنجا به ته ٻار آهن،
 اُنهنجي آئينده جو به ته سوچڻو آهي.

بي مهاڀاري لڙائي پوري جوش ۾
 چالو هئي ۽ پوري ملڪ جي ايڪاناميءَ کي
 ڊانواڊول ڪري رکيو هئائين.

پاءُ جي هٿ پير هڻڻ سان نوڪري نه
 ملي ويس پر جوکائي. ملٽري بيس جي.
 ڪنهن به وقت فرنٽ تي وڃڻ جو سڏ ٿي
 ٿي سگهيو ۽ ٿيو. پوري گهر ۾ واٽويلا مچي

ويئي. ڪر مچند کي ٻيو چاڙهو ٿي نه رهيو
 سواءِ رشوت ڪارائي مادوءَ کي نوڪري
 مان ڪڍايو ويو.

نئين سري سان مادوءَ کي زندگي
 شروع ڪرڻي پئي.

موڳو مادو مدمست موهنيءَ سان
 مڱجي ويو.

چوڪري ڏسڻ مهل پاروٽيءَ هن کان
 پڇيو، ”ڪيئن لال رامايڻ پڙهيو
 ٿي؟“

”نه“. هن مشڪندي ورندي ڏني.
 ”چپ صاحب، سڪمني ڇا؟“
 ”سڪولي ڪتابن کان سواءِ منهنجي

ڌيءُ صرف هڪ هي ڪتاب پڙهيو آهي.“
 موهنيءَ جي پتا ورائيو.
 ”عمر خيام!“ موهنيءَ هڪو ٿڪ
 ڏيئي ورائيو.

پاروٽيءَ ڀانيو، هوندو ڪوئي صوفين
 جو ڪتاب. باقي مادوءَ کي منجهيل مست
 جهڻڪو لڳو. ڪتاب پڙهيو اٿائين سو ته
 نيڪ، پر جي اُن تي عمل به ڪندي هوندي
 ته مون کي پاڙي پئجي ويندو.

سڀني کي خبر آهي ته موهنيءَ جي
 پيءُ شراب ڪباب جو ڏاڍو شوقين آهي ۽
 اُن ۾ پنهنجو ڪافي ڌن ڊڦ ڪندي
 شاهوڪار طبقي مان وڇولي تي پھچي
 چڪو آهي. ڪٽنب قبيلو ڪافي اٿس، پر
 ڪنهن به ڌيءُ پٽ کي پيءُ جون عادتون
 پيل نه آهن جو سندن ماءُ ٻارن ۾ سٺا

جي عمر جيتري ڏي. مڙس اڃانڪ گذاري
ويس ته ماڏو جي پتا، پاروتيءَ جي
ڀانڀي هن مٿان هٿ رکيو ۽ پنهنجي گهر
جي واڳهه کڻي هن کي سونهائين.

ديا روپي اُن هٿ ڊگهيرڻ ۾ هنجو
سوارٿ به هو. ننهن ڏي ۽ جي خالان جي
سڌ هئس. هوءَ ته هڻي صرف کاڌي جي
کوبلي پيو ته ڪوئي گهر جي سار سنڀار
جو آڀاس هئس ڪونه. وري شڪارپور
پڏڻ لاءِ هنجو وڏو پٺ به آتو هو. سو
هنن کي رخصت ڪري، گهر جو ڪارو بار
پنهنجي ڪٺل وڌوا ڀائٽيءَ جي هٿن ۾
سونهي، ڀائي نشچندت ٿي ويٺو هو.

پاروتي سچ پچ ته ديوي هئي ۽ گهر
جي مينيجمينٽ سنڀالڻ ۾ نهايت ئي
ڪٺل هئي.

پنهنجي ڪروڙن هردير، ملي سڀاءِ
۽ دورانديشي نظراسان ئي سڀني ڀائين
کي ٿوري ئي وقت ۾ پنهنجي وس
ڪري رکيائين.

ڄاڻس هندي گذاري ويو ته هنجي
جوابداري وڌي ويئي.

ماڏو سان ناخق ٿيندو ڏسندي
هئي، ڀلي پنهنجن ڀائرن کان ته به اُنهن
جي ڪن محبت ڪرڻ کان ڇڪت ٿيندي
نه هئي. ننڍي ڀاءُ کي هيئن ويهي بيٺار ۾
وڌائين، اُهو اُن ڀاءُ کان ته سٺو ويندو هو،
پر پاروتيءَ کان، سٺو نه ٿيندو هو.

هن کي به ته پنهنجي

زندگي لاهڻي آهي ڪين نه، اُن وقت هن
سوارٿ ڀري سنسار ۾ هن ساڌو پرڪرتيءَ
واري شخص جي ڪير ڪم ايندو؟
هن ظالم سنسار ۾ ايترو سول سادو
بڻجڻ ليڪ نه آهي.

مئٽرڪ ۾ وڏو ڌڪو رحيو ماڏو کي.
هميشه چڱن نمبرن سان پاس ٿيندي،
مئٽرڪ ۾ اچي فيل ٿيو.

”اڙي ڏئوس هي ڇا!“ ڪرمچند
ڀڄات وڃائيندي چيو، ”هيترا تو مٿان
پئسا خرچيا سڀني اُميدن مٿان ڀاڳي
ڦير ڇڏي؟“

لوڪرام به وڏا انسا ٻڌا هئا ته ڀاءُ
کي آءِ سي ايس آفيسر بڻائيندس پر....
ائين ته ڪرمچند به حڪ دفعو

امتحان ۾ فيل ٿيو هو، پر هنجي ٽائيم تي
ڪرمچند کي ڇڏي باقي سڄي جُهٺ کي
ڏوه ڏنو ويو هو، پر ماڏو جي صورت ۾ اي
کان زيڊ تائين سمورو ڏوه هن مٿان ئي
مڙهيو ويو هو، ڇو جي وڏي ڀاءُ ۾ ڪاميابيءَ
جو خرو پنهنجن ڪلحن تي پڌڻ هي ڪٿ
آهي، خيڪا هن ۾ ناهي.

جسپل نينگر وڌيڪ هيٺي ويو ۽
آتم وشواس جو ڌيري ڌيري وڌي رحيو
هئس، اُن پرڪاوت اپني وٺي.

ڇاڪي جيئن محسن بعد مئٽرڪ ۾
پئس ٿيو ۽ بي. اي. جي ڪورس لاءِ ڪاليج
۾ داڪٽ ورتائين.

رهن به ميانمار هاسٽل ۾ لڳو. هن

هن نڪمي ، کاڌي جي ڪوبلي ننهن
وٽ هڪ دفعو ، سڀني ۾ به سسُ آئي
هوندي اُن ۾ به شڪ آهي، پر ڌنيءَ جي
واڻي باڊي من گهڙت عقس ۾ به بادام
روغن جي خوشبوءِ آهي.

ڪرڻي هوندي اٿس پنهنجي من
ماني، پر اُن لاءِ هدايتون مليل هونديون
آهن، اُنهن وٽان جيڪي يا ته ديوي
ديوتائون هوندا آهن يا مري ويل مت
مائن!

اهڙي ماحول ۾ مادو اُسرڻ لڳي ٿو.
وڏي ۾ وڏو ڀاءُ، ننڍي ۾ ننڍي کي ظابطي
۾ رکڻ ٿو چاهي ۽ جاتي چڙواڳي ناهي،
اُتي به هن مٿان ٻنڌن رکي ٿو. سادگيءَ
جا، وڏن جي ادب ۽ شيوا ٺهل جا سبق
لڳاتار هن کي پڙهاڻيندو ٿوري. مادوءَ کي
به چڪي ڪري پاڻ کي لچمڻ ريڪا جي
اندر رکڻو ٿو پوي. ڪرمون ۽ لوڪو
ڪجهه نرالي رنگ ۾ رتل آهن. وڏي ڀاءُ
کي ٻُڌڻ جي هنن کي پرواه ناهي. پتا
جڏهن ڪنٽرول نه رکيو ۽ هنجي نه رهڻ
تي به ڀاءُ جي هدايتن جو اکر به اکر
پالن ڇو ڪن!

”اڙي ڊڦور شنڪه!“ ڪرمونءَ
ٽوڪيندي، ”پاڻ کان ٿورو ئي وڏي کي
جهٽ پيرين پوڻ جي ڪهڙي ضرورت
آئي. ڏورانهون سوت ايسر توکان هڪ
ڏينهن ئي ته وڏو آهي.... پيرين پئي
پئي ائين ته پنهنجي چيلهر ئي چڀي

نه ٿي پويئي.“

مادو پوءِ به پيرين پوڻ ڇڏي نٿو
ڪندڙ جهڪائڻ ۾ هن کي هڪ قسم جو آندو
ٿو محسوس ٿئي.

چنڊ رات جو ته نه صرف سڀني وڏن
متن مائن کي پر پوري گهٽيءَ جي بزرگن
کان وڃي آسپس وٺي ٿو.

ڀائرن جي فرمائش جي بجاءِ وري
جيئن فرحتي نموني ڪري ٿو، تيئن
وڏن کي پيرين پوڻ ۾ به هن کي ڪا ئي
جهجهڪ محسوس نٿي ٿئي.

ڪي ماڻهو ٿيندا آهن جن کي صرف
برسات ۾ ئي چٽي ڪپندي آهي، ڪن کي
اُس ۾ به، پر هي سنت اهڙو آهي جو هن کي
ٻارهان ئي مهنا چٽي ڪپي ٿي. سڄو جڳتر
هن لاءِ چترچايا آهي. هو اُن چترچايا
هيٺ پاڻ کي سرڪشت رکڻ ٿو چاهي.

ماءُ روپي چتر ڏهن سالن تائين به
نه رهي، پيءُ روپي چٽي به جلدي
ڦاڻي پيئي. ڀائرن ۽ ڀاڄائي روپي چٽيءَ
هيٺان آسرو ڳولهي برسات اُس کان
پاڻ کي بچائڻ لڳو.

برسات اُس کان ڪٿي بچي به پر
طوفان واچورن کان ڪيئن بچي!

تڏهن هن جي وڏا سوت پاروتي،
ديوي پاروتيءَ جي روپ ۾ چڻ ته طوفان
واچورن روپي راکشن کان حنجو بچاءُ
ڪرڻ لاءِ پرگيٽ اچي ٿي.

پاروتيءَ کي هڪ هي ٻار هو. مادوءَ

مانوء....

گرم سمر وينل هنجو پيءُ، کيس
چڪي گود ۾ کيو هو ۽ اندر ئي اندر ۾
ڳوڙها پيئندي ڪجهه نه ڪچيو هئائين.
گوڙ نه وڻندي به وڻي ٿو. حق تي چيو
اٿائون ته، انسان سماجڪ جانور آهي.
دي مٿن از آسوشل اٿنيمل.

ڳوڙ ۾، مجمي ۾ گڏيل ڪٽنب ۾،
ڪلب ڪمپنيءَ ۾ انسان پاڻڪي سرڪشت
پائڻي ٿو. اڪيلاڻپ هنڪي ڪاٺ ٿي اچي ۽
ڪيترو به شانت پريم انسان، حجي چاهي
يوگي ڪجهه نه ڪجهه سميهه ٻين انسانن
جو، ڳوڙ گهمسان جو سنگهه چاهي ٿو.
اڪيلائيءَ جا ڪيترا من گهڙت چاهي سچا
پنه ٻين جي موجودگيءَ ۾ گهر ٿي ٿا وڃن.
اڪيلائي ئي وڏي ۾ وڏو پنھ آهي.

انسان جي انسان کي حالتن جي وڏي ۾
وڏي سزا آهي ڦڻدين کي جڏهن ڪڙي سزا
ڏيئي هوندي اٿن ته انهن کي ساليٽري
ڪنسانينمينٽ ۾ رکندا آهن. ديوان جو
اٿين ئي ته گڏيل ڪٽنب آهي. وري گهر
ڏيائڻيءَ جي مرتبو تي پريان اوريان
چڻائي مائٽ اچي ڪنا ٿيا آهن. تيرهن
ڏينهن تائين ڪافي روچ راڙو هلندو رهيو
۽ گهمسان مٽو رهيو. ننڍو ماڻهو اُن شورغل
۾ پنهنجي ماما کي لڳهه وساري وينو.

رڪي رڪي ياد اچي ٿي ته دلداري
ڏيڻ واريون، پيار دلار ڪرڻ واريون گهڻيون
ئي زالون گهر ۾ آهن. ڏني به نه آهي. هي

وراڻيائين، ”چيو چيو، ماتون مالپورا
ڪري ڪاٿيندس، يعني لڪي ڪارائيندس
نه پنهنجي ماڻهو لال ڪي...“ مرتيو سيج
تي لپتي هوندي به سس مشڪل لڳي
هئي. ٻلهار وڃان هن پيٽوري نهن تي!
کاڌي پيتي جي لت هنڪي ڏاڍي
آهي ۽ سس جي سرگواس ٿيڻ بعد ڪوئي
روڪڻ وارو نه رهندو نه اهو سوچي هو
ڏاڍو گد گد ٿئي ٿي.

شام جو جنهن ڏينهن سس پرلوڪ
سڌاري تنهن ڏينهن هنڪي هڪ ويلو برابر
اُپواس رکڻو پيو هو، پر مجبوري هئي ۽
ٻئي صبح جو ئي زار زار اوچنگارون
پريندي وڏي واڪي چيو هئائين رات
سپني ۾ سس آئي، چيائين ڏني ماڻهو
ڪي گهر ۽ مالپورا ڏاڍا وڻندا آهن، ضرور
ناهي ڏجانس! هٿ جوڙي چيو مانس، ها
سس اچ ٿي!

اوچنگارن جو ٻيو دؤر چالو ڪري
اُٿي هئي ۽ ساڳيءَ ريت اوچنگارون
پريندي آهي، طعام تيار ڪيا هئائين.
پنهنجي لاءِ نه، پر ماڻهو لاءِ.

ننڍڙي ماڻهو ڪي مرڻ ڄمڻ جون
ٻالهيون ته ڇا سمجهه ۾ اينديون. گهر
۾ گهڻي زالون مردن کي ڪنو ٿيل ڏسي ۽
انهن مان ڪيترن کي روڻندو ڏسي پنهنجي
پيءُ کي ڏونڌاڙيندي چيو هئائين،
”اڏا، نونان ڪاٿي آهي؟ مونکي وڻي
هلو ني نونان وٽ نه ته مان به روڻندو

مڌر مادو مونجھاري ۾

مرڌر لوڪرام ڏوڏيجا

منهنجي پٽڙي کي ڪيئن ٿي رکين.“
ڪنڌ هائيندي ڌنيءَ چيو هو، ”يلي
يلي ڏسجو. مان پنهنجي اکين جو تارو
ڪري رکندس مادو لال کي.“

نهايت ئي جڙ موڊ آهي هيءَ استري.
هن جي سسڻ ڄاڻي ٿي. پر ڇا ڪري؟ جنهن
ڀڳوان وٽان سڏ ٿيو آهي، اُهو ئي منهنجي
هن ابحر جي به رکيا ڪندو، سار سنڀال
لهندو. نهن کي ته ايئن پنهنجي من کي
تسلي ڏيڻ لاءِ چئي رهي آهيان. وڃي ڇا
ٿو! وڃي ڇا ٿو! ڌنيءَ به ايئن سوچي ٿي.
سسڻ کي دلجا ڏيڻ ۾ وڃي ڇا ٿو؟ مري ته
سجين، خوب مزا ڪنديس. سڄو رنڌو ٿو ٿي
جڏهن منهنجي ملڪ تي ويندو. رنڌو ٿي
رائي بڻجي وڃندس. ڪوئي روڪ ٺوڪ
ڪرڻ ڏسڻ وائسڻ وارو ته رهندو نه. خوب
سيرا پوري ڪري کائيندس ۽ ايئن وات
مان نڪري ويس، ”مالپورا به...“
سسڻ چيو، ”ڇا چيئ؟“ گهٻرائي

”رات سڀنو ڏٺو ڇا ڌني، سڀني ۾
نونا چيو، هلي آ. تون مون وٽ هلي آءُ لال
.... سچ ٿو چوان ڌني، سج پنج نونان امي
هئي.“

”هل ماري! تو وٽ وري ڪيئن آئي؟
رات ته سسڻ مون وٽ آئي هئي. اڳئي رات
به آئي هئي. سڏائين سر ۾ سڪي آهي.
بلهار وڃان، مونکي درشن ڏنائين ٿي! تو
وٽ وري ڪٿان ايندي!“ غصي ڀريل
لحفي ۾ ڌنيءَ چيو، ”اچي پاڻهين ته
ٻڌايانس تنهنجا خيال ته مادو جهڻ ٿو
وينو اناپ شتاب وٺي...“
پاڇائي ٿي ڌني مادوءَ جي.
نونا، مادوءَ جي ماءُ تازو ئي گذاري ويئي
آهي.

مرڻ وقت پنهنجي اٺن سالن جي هن
ننڍي ۾ ننڍي پٽ جي ٻانهن وڏي ۾ وڏي
۽ ان وقت اڪوتِي نهن کي سوپيندي
چيو هئائين، ”مٿان به ڏسندي مان ۽ ته

مرڌر لوڪرام ڏوڏيجا.

شڪارپور، ۱۹۲۱.

۲۰ سنڌي ۾، ۲ هديءَ ۾ ۲ انگريزيءَ ۾.

۲۵، ڪرشنا ڪنڇ، ميموري لين، ٽوري، ۲۰-۲۱۱۰.

نالو
حسر
ڇپايل ڪتاب
پتو

تي چپ ٿي رهيو. پر ورور ڪري هڻو مونڪي
 ۽ ستارا ڪي ڀانڀي رهيو هڻو. صرف ستارا
 ٿي هئي جيڪا ڳالهائي رهي هئي ۽ مان
 صرف هان ۽ هون ۾ ٿي جواب ڏيئي
 رهيو هئس.

اڄ ڏينهن تائين مون ڪي خبر
 آهي ته ستارا ڪٿي آهي ۽ هن جو
 ٿيو. نه ٿي وري مون هنجي ڪا ڪوڄ
 ورتي آهي. وٺان به ته ڪنهن کان.

خير جيڪا شادي نه ٿيڻي هئي سا
 ٿي سگهي هئي. شايد هن اُتي ڪنهن سا
 شادي ڪري ڇڏي هجي يا وري آپڳاٽ
 مان اڄ به هنڪي ياد ڪندو آهيان. هنڪي
 ياد ڪري منهنجي اندر ۾ هڪ وڏي نيسر
 پهچندي آهي.

ڌرم جي ليڪ جا تمام وڏي ۽ سٺي
 هئي پر اُها تمام مضبوط پڻ هئي. هنڪي
 لنگهڻ ڪا سولي ڳالهه ڪونه هئي. پر
 ورور ڪري ستارا منهنجي خيالن ۾
 ايندي ٿي رهندي آهي ۽ مان به هنسان
 خيالن ۾ ڳالهائيندو آهيان. شايد چين ۾
 ڳالهيون پڻ ڪندو آهيان. ڳالهائيندي
 ڳالهائيندي منهنجي اکين ۾ پاڻي تري
 ايندو آهي ۽ اندر ۾ جهاتي پائيندو
 آهيان ته هڪ وٽ پوندو آهي ۽ سوچيندو
 آهيان ته ستارا اڄ به شايد مونڪي ڏسندي
 هوندي ۽ چوندي هوندي، ”ته چنڊر مون
 سان دوکو نه ڪجانءِ.“

مون ته هنسان ڪڏهن به دوکو ڪونه
 ڪيو هڻو ۽ نه ٿي دوکو ڪرڻ منهنجي
 فطرت هئي.

بئي ڏينهن ٿي مون ڏٺو ته عبدال
 چاچا، رضا ۽ ستارا پنهنجي گهر جو سڄو
 سامان هڪ ٽرڪ ۾ چاڙهي رهيا هئا ۽
 پنهنجي گهر ۽ پاڙي ڪي سدائين لاءِ الوداع
 ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويا هئا. اُن لاءِ مون پاڻ
 ڪي ڏوهاري ٿي سمجهيو. ستارا اڄ تمام
 گهڻو خوش هئي. هوءَ مون کي ڏسندي ٿي
 مون ڏانهن وڏي آڻي ۽ منهنجو هٿ
 پنهنجي هٿ ۾ پڪڙي گهڻي پيار مان
 نھاري رهي هئي. ڄڻ هن جو سڄو پيار
 ڪنو ٿي ويو هجي. هن مون کي چيو،
 ”توڪي خبر آهي ته اسان هتان لڏي ٿا
 وڃون، ڇاڪاڻ ته سين وڃي هوندا ته
 هر وقت ڪجهه نه ڪجهه ڪت پٽ پيا
 ڪندا رهندا. توڪي خبر آهي ته اسان هتان
 ڇو وڃي رهيا آهيون ۽ پوءِ شرارت پري
 وڃو ۽ چيائين ته مان جلد ئي توسان
 رٽڄڻ واري آهيان. منهنجو ماءُ پيءُ
 ان لاءِ هاڻي راضي ٿي ويا آهن.“ پوءِ
 لهندي چيائين ته، ”دل ڏکيءَ ۾ رکجانءِ،
 تان مون سان دوکو ڪرين.“ ائين چئي
 هوءَ پنهنجي ماءُ ۽ پيءُ سان گڏ ٽرڪ ۾
 بي ويٺي.

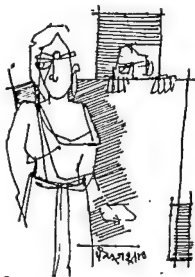
هنڪي ٻانهن کان جھلي بيٺي هئي. هن نه تي چاهيو ته ڪا اڻٿيڻي ٿي پوي.

ستارا چري جھلي ۽ زوريءَ منهنجو هٿ پنهنجي هٿ سان پڪڙي ڪيڪ ڪٽيو. مون ۽ سيني آيل محمان ستارا کي جنم ڏينهن جون مبارڪون ڏنئون ۽ جيڪي سؤکڙيون کڻي آيا هئا انهن سؤکڙيون پڻ ڏنيون. نوڪرن ڪيڪ جا ٽڪرا کڻي پليٽن ۾ وجھي محمانن کي ڏنا. اُن کانپوءِ عبدال چاچا ۽ رضيا آيل محمانن کي روٽي کائڻ لاءِ چيو. سڀئي محمان کاڌي جي ميزن ڏانهن وڌڻ لڳا

جتي کائڻ جا طعام سڄا پيا هئا. اُن وچ ۾ ستارا جو پيءُ عبدال چاچا مون ڏانهن وڌي آيو ۽ هن مون کي ڪجهه چيو جيڪو مان سمجهي ڪونه سگهيس پر هنجي ڳالهائڻ ۽ نظرن مان اهو ڀانپي ويو هئس ته هنڪي منهنجي ۽ سندس ڌيءُ ستارا جو رُڙيو بلڪل به

پسند ڪونه هئو. مان به هنکان الڳ ٿي ستارا جي ماءُ رضيا ڏانهن وڌي ويس ۽ هنڪي وينتي ڪري پنهنجي محبوبن کان واقف ڪرڻ لاءِ چيو ته ”ڏس چاچي ده ۽ سڀ ٺيڪ ڪونه ٿيو، پر مان چا

ڪريان، مان ته صرف ستارا کي هڪ سٺي پاڙيسرڻ طور پيار ڪندو آهيان. منهنجو ڪو به ٻيو ارادو ڪونه آهي. اُن ڪري هنڪي روڪيو ته ته ڪٿي ڪوئي ڪيس نه ٿي پون يا هوءُ ڪو اُٻھرو قدم نه کڻي جنهن مان ڪو غلط نتيجو نه نڪري پوي. ڏسو هن ته ڪمال ڪري ڇڏي، هاڻي ڪجھي ڇا. اسان سڀني جو ڪنڌ ته شرم کان جھڪي ويو آهي جي مان نه اڃان ها ته به برو جي آيس ته به برو. هاڻي جلدي هليو ويندس ته اُهو سڀ کان برو ٿيندو، پر توهان خيال نه ڪريو مان اهڙو ڪو به قدم ڪونه ڪندس جو اسان

خي وڃ ۾ ڪو فرق اچي.

ستارا هي ماءُ کي سڄي ۽ ڳالهه هي ڄاڻ هئي. هوءُ عغلمند ۽ ديريني هئي. هن مونکي ڇپ رحڻ جو اشارو ڪيو. مان ڇپ ٿي ويس. هڏهن سڀئي محمان ماني کائي

هليا ويا اُن کان پوءِ اسان چئني گڏجي ماني کاڌي. اُن وچ ۾ رضيا عبدال کي سڀ ڪجهه سمجھائي ڇڏيو هئو. هاڻي عبدال چاچا شي رُوڻ اينري سوچ ڪونه هئي خبيري ڪجهه دير اڳ هئي. عبدال چاچا مانيءَ جي ميز

هنجون نظرون ور ور ڪري در ڏانهن نھاري
 رھيون ھيون. ھن مون کي در کان اندر
 لنگھندو ڏٺو تہ هنجون واچون ٽڙي پيون
 ۽ يڪدم مون ڏانهن تيز قدمن سان لڳ ڀڳ
 ڊڪندي آئي ۽ منھنجا ٻئي ھٿ پڪڙي
 پنھنجن ٻنھي ھٿن ۾ جھلي چڪيندي
 پنھنجي ساهيڙين ڏانهن وٺي ھلي. ھوءَ
 شڪايت واري نوع ۾ چوڻ لڳي، ”ھيڏي
 دير. مان تہ در ڏي نھاري نھاري ٿڪجي
 پيئي ھئس. سوچيان پئي تہ ڪٿي توهين
 نہ اچو.“ ھن جو چھرو ٽڙي پيو ھئو ۽ ھوءَ
 لڳ ڀڳ ڪلندي ٿي ھلي. مان بہ نہ ڄاڻان
 ھن جي پٺيان ڪھڙي طاقت جي سھاري
 بنا ھيڏانهن ھوڏانهن ڏسڻ جي نہ
 چاھيندي بہ چڪڇندو ٿي ويس. تان جو
 مون ڏٺو تہ مان ۽ ستارا ھن جي ساهيڙين
 جي وچ ۾ گھريو بيٺو ھئس. مون کي ڏاڍو
 عجب لڳو. هنجون ساهيڙيون مونکي ائين
 گھيري بيٺيون ھيون جيئن چنڊ تارن جي
 وچ ۾ گھريو بيٺو ھجي. مان اھڙو ٿي ويس
 ڄڻ مون ۾ سگھ ٿي نہ ھجي جو مان
 ھنھن کان پاڻ ڇڏائي سگھان. مونکي
 تڏھن ڏاڍو عجب لڳو جڏھن ھن پنھنجين
 ساهيڙين کي واقفيت ڏيندي ٻڌايو تہ
 ھنجو مڱ ھئس. هنجون ساهيڙيون مون
 کي ڏاڍي عجب سان ڏسڻ لڳيون ڇاڪاڻ
 تہ سڀني کي ڄاڻ ھئي تہ مان ھڪ ڪٽر
 ھندو پريوار جو ھئس ۽ ھوءَ بہ ھڪ ڪٽر
 مسلمان ڪٽنب مان ھئي. سڀني جون
 آڱريون ڏندين ڦاسي ويون. ڪجهہ
 دير ۾ ئي جشن جو رنگ ڦڪو پوڻ لڳو.

محمان آھستي آھستي ڪڪڻ لڳا. ستار
 اڃا ڪيگ ڪونہ ڪٽيو ھئو. پر ھن جو گھر
 ھاڻي کان ئي خالي ٿيل لڳو ھئو. ڪنھن
 کي بہ اھو منظور ڪونہ ھو تہ مان يا
 ستارا شادي ڪري اُن بند کي ٿوڙيون
 جنھنکي جوڙيندي اسان جا ابا ڏاڏا ھن
 جھان مان ھليا ويا ھئا.

مان بہ ستارا جي ھيءَ ڳالھ ٻڌي
 حيران ۽ پريشان ٿي ويو ھئس. مان ستارا
 کان آھستي آھستي پنھنجو ھٿ ڇڏائي
 ھن جي ماءُ ۽ پيءُ ڏانهن وڌي ويس ۽
 ھنن کي پنھنجن نماڻين اکين سان ڏسڻ
 لڳس. ھو بہ مون ڏانهن ڦياس جوڳي
 نظر سان ڏسي رھيا ھئا. سچ پچ ستارا
 جي ھن رُوش تي اسان ٽئي ڄڻ ائين
 لڳي رھيا ھئاسين ڄڻ تہ ڪنھن اسانکي
 ڦاسيءَ جي سزا ٻڌائي ھجي. عبدال چاچا
 کان رھيو ڪونہ ويو ۽ ھو ستارا ڏانهن وڌڻ
 لڳو. ايتري ۾ رضا وڌي عبدال کي جھلي
 ورتو ۽ واپس موٽائي آئي. ھن پوءِ ستارا
 کي ڪيگ ڪٽڻ لاءِ چيو. ھن ستارا کي چيو
 تہ ڏيءَ ھاڻي تمام گھڻي دير ٿي وئي
 آھي ۽ گھڻا محمان ھليا بہ ويا آھن.
 باقي بہ ويڃڻ لاءِ آتا آھن. ڪيگ جلدي
 ڪت تہ محمان بہ کائڻ. ستارا ڏاڍي
 ٻاپوہ مان مونکي ٻانھن کان پڪڙي ميز
 ڏانهن ھلڻ لڳي. مان نہ چاھيندي بہ ھن
 جي پٺيان ائين ھلڻ لڳس جيئن گانءَ
 بچڙي جي پٺيان ھلندي آھي. ھنجو
 پيءُ ھيءُ سڀ ڏسي رھيو ھئو ۽ اندر ئي
 اندر خار کائي رھيو ھئو. پر ھنجي ماءُ

جشن ۾ شامل ٿيڻ لاءِ ور ور ڪر چوندِي، پنهنجي ماءُ سان گڏ اُن جي ٻانهن جو سهارو وٺي پنهنجي گهر هلي ويئي. مان به پنهنجي سائيڪل کڻي پنهنجي آفيس هليو ويس.

شام ٿي آفيس مان واندو ٿي، پنهنجا ڪم ڪار لاهي وقت کان اڳ ئي گهر موٽي آيس. منهنجي ماءُ مونکي ياد ڏياريو، ”چندر اڄ ستارا جو جنم ڏينهن آهي. توکي ته سڄي ڳالهه جي ڄاڻ آهي. اُن ڪري تون هنجي جشن ۾ ضرور وڃ پڙهڻ ڪري ۽ هنڪان پري پري رحجانءِ. ڪٿي ائين نه ٿئي ته بدناميءَ جو ڳوٺاڻجو تنهنجي ڳچيءَ ۾ پئجي وڃي. شبال رڪجانءِ.“ مون پنهنجي ماءُ جي دل کي پرکيندي نه وڃڻ لاءِ چيو پر هن مونکي چيو، ”تنهنجو وڃڻ تمام ضروري آهي. ڇاڪاڻ ته ستارا جي گهر وارن جا سنهڻا سڄي پاڙي ۾ اسان جي گهر سان عالم آشڪار آهن ۽ وري صبح واري ڳالهه به ته توکي ياد هوندي. ڪٿي ائين نه ٿئي ته پاڙي وارا ۽ هن جي گهر وارا يا چوڪري پاڻ غلط سوچي وڃي ۽ غلط قدم کڻي وٺي. ڀت عقل کان ڪم وٺجانءِ.“ اهي سڀ ڳالهون ٻڌي منهنجي دل هن جشن ۾ نه شامل ٿيڻ لاءِ ڇڻي رهي هئي. پوءِ به مان بيدلبو ٿي سڄي ستارا جي جنم ڏينهن جي جشن ۾ شامل ٿيڻ لاءِ هنجي گهر پهچي ويس. مون ڏٺو ته ستارا پنهنجن ساھيڙن جي وچ ۾ بيٺي هئي ۽ هنن سان کلي ڳالهائي رهي هئي. پر

ويندي. منهنجي جنم ڏينهن جي جشن ۾ ضرور شامل ٿيندين.“ مون هن کي خوش ڪرڻ خاطر چيو، ”ستارا تون چوين ۽ مان نه مڃان. ڀاءُ ائين به ٿي سگهندو آهي؟ مان ته تنهنجي جنم ڏينهن ۾ ضرور شامل ٿيندس. تون خيال نه ڪر.“ ٿورو ترسي وري چيو مانس، ”اُت ته تنهنجي گهر هلون. هنم ڏينهن ۽ تياريون به ته ڪرڻيون آهن.“

ستارا اُٿڻ جي ڪوشش ته ڪئي پر اُٿي ڪونه سگهي ۽ اُٿي ٿي ويهي رهي. هن مون ڏانهن نهاريندي سوال ڪيو، ”چندرا مونکي ڇا ٿيو آهي. مان اُٿي ڪونه ٿي سگهان. مونکي پنهنجو هٿ ڏي.“ هن جي ماءُ هن کي ڪو خواب ڏئي يا پنهنجو هٿ ڊگهيڙي، مون پنهنجو هٿ وڌائيندي جواب ڏنو، ”نون مون وٽ آئي هئڻين، پوءِ تو منهنجي پلنگه تي وڃندي چيو هئو ته توکي چڪر ٿا اچن ۽ اُن کانپوءِ تون منهنجي پلنگه تي سھڻ پئڻين.“ ستارا مون ڏانهن ڏٺو پوءِ پنهنجي ماءُ طرف نھاريو ۽ ڪجهه سوچڻ لڳي. اُن کانپوءِ ستارا هيڏانهن هوڏانهن نھاريندي پنهنجي ماءُ کان پڇيو، ”امين تون هٿ ڪمڻ آئي آهين. مان ته چندر کي پنهنجي جنم ڏينهن جي جشن ۾ شامل ٿيڻ لاءِ نينڊ ڏيڻ آئي هئس.“ ستارا منهنجو هٿ پڪڙي اُٿڻ لڳي. رصيا کي احوالو نه لڳو پر هنکي منهنجي ۽ ستارا جي باري ۾ سڄي ڄاڻ تارا به مونکي

ڏٺو رسيو ته ستارا مون سان سڻ جوڙڻ تي چاهي ۽ اهو به پنهنجي ماءُ پيءُ جي خيالن خلاف.

منهنجي ماءُ منهنجي دليل سان شامل راءِ هئي پر ستارا جي هيءَ حالت ڏسي منهنجي ماءُ کي هن تي قياس آيو ۽ افسوس به ٿي رهيو هو ته ستارا بنا ڪنهن به سوچ ويچار جي هيءُ ڪهڙو وئيل وهائي ڇڏيو هئو. منهنجي ماءُ به ڪتر هندو هئي. هوءَ گيارس، سنارائڻ، اُماس چنڊ ڪندي هئي ۽ منگل، وسپت واريندي هئي. هن يڪدم مون کي چيو ته مان هنجي پيءُ عبدال ميان کي سڏي اچان. عبدال ميان منهنجي پاڙي ۾ ئي رهندو هئو. مان ڊوڙي باسي ۾ ئي عبدال ميان جي گهر ويس. عبدال ميان پاڻ نه گهر ۾ ڪونه هئو پر هنجي زال ضيا گهر ۾ هئي. هوءَ گهر کي ستارا جي مندر ڏينهن جي خوشيءَ ۾ سڄائي ۽ مينگاري رهي هئي ۽ ان سان گڏ ڪجهه ننگنائڻ به رهي هئي. هوءَ اڄ تمام گهڻو دوش تي نظر آئي. هن مون کي بنا منهن ڀرڻ جي ئي سڃاڻي ورتو ۽ بنا ڏسڻ جي نڪان پڇيو، ”ڇو پٽ چندر اڪيلو ٿي و آهين. ستارا ڪٿي آهي.“

مان هن کي بنا ڪنهن هيل حجت جي بنا ساهه پٽڻ جي سموري ڳالهه ڪري ٿي. هن جو ستارا جي بيهوش ٿي وڃڻ ٻڌي هن جو گنگنائڻ بند ٿي ويو ۽ هٿ کان رکجي ويا. مون محسوس ڪيو ڪٿي رضا به ڪري نه پوي. مان هن سان وڌي ويس ۽ هن کي ٻانهن کان جهلي

هيٺ لاٿو. هن هيٺ لٿڻ کانپوءِ مون کي ح زوردار جهٽڪو ڏيئي پنهنجي ٻانهن مونکان الڳ ڪري ورتي. مون کي حيران ٿي لڳي ڇاڪاڻ ته هن مون سان ڪڏهن به احتياط ورتاءُ ڪونه ڪيو هئو. اڄ اهڙو ورتاءُ ڏسي مان واڙو ٿي ويس. مان محسوس ڪرڻ لڳس ته مڙيو ٿي اڄ ڪو زلزلو اچي ويو آهي جو پهريائين ستارا پوءِ منهنجي ماءُ ۽ هاڻي رضا، سڀئي ڪو نئون ڪري رهيو آهي.

ڪڻ کانپوءِ رضا پاڻ سنڀالي ورتو. هن مونکان پڇيو، ”ستارا ڪٿي آهي.“ مون هن کي ٻڌايو، ”ستارا هن وقت منهنجي گهر ۾ آهي.“ رضا مون سان گڏ منهنجي گهر تيز تيز قدمن سان لٿڻ لڳي. گويا هنجي پيرن ۾ پر لڳي ويا هجن. مان به هنجي پٺيان تيز قدمن سان لٿڻ لڳس. رضا منهنجي گهر پهچي سڌو ستارا جي ڪت وٽ وڃي بيٺي. هن ستارا جي مٿي تي هٿ رکيو. ستارا هينئر ڪجهه ڪجهه سجاڳ ٿي لڳي. هنجو هينئر ڪنجهڙو آواز اچي رهيو هئو. رضا حنڪار وڌي ٻاڻو مان پڇيو، ”ستارا ڇا ڳالهه آهي. پٽ هينئر ڪيئن ٿي محسوس ڪرين.“ ستارا ڪنجهندي ڪنجهندي اُلتو سوال ڪيو، ”مان ڪٿي آهيان. مون کي ڇا ٿيو هئو. امين تون هٿ ڪيئن آئي آهين.“ پوءِ هن مون ڏانهن ناريو. شايد هن کي سڀ ڪجهه ياد اچي ويو هئو. هن مون ڏانهن ناريندي مشڪيو ۽ پوءِ سوال ڪيائين، ”ڪيئن هاڻي ته تون ڪيڏانهن ڪونه

توھان سان نہ ته سڄي عمر ڪنواڙي رھندس
يا آپگھات ڪندس.

اڃو ٻڌي منعجا بہ بہ ويا ته ٻارنھن
بہ ويا. منعجو سرير ڪنڀڻ لڳو. مان اھڙو
ڪٿان جھڙي پت، وري بہ مون ستارا کي
آئت ڏيندي چيو، ”ستارا اڃو بلڪل سچ
آھي ته تون ھڪ مسلمان ڪٽنب مان آھيان.
۽ مان ھڪ ھندو ڪٽنب مان آھيان.
ھيڪڏھن اسان شادي ڪنداسين ته اسان
ھا ٻار ڪھڙي ڌرم جا ٿيندا. مان شاديءَ
عاطر پنھنجو ڌرم بدلڻ ڪون چاھيندس ۽
مان اڃو بہ چاھيندس ته تون بہ صرف شاديءَ
عاطر پنھنجو ڌرم نہ بدل. ڇاڪاڻ ته مان
پنھنجي ڌرم جو برابر آدر ڪندو آھيان. سٺو
الھين ٿيندو ته تون منعجي ٻاري ۾
پنھنجا ويچار بدلي ڇڏ نه ته اسان ٻئي
عوامخواھ بدنام ٿي وينداسين ۽ اسانجي
بدناميءَ ڪري اسانجا ماءُ پيءُ پڻ بدنام
ٿي ويندا. اُن کانپوءِ اسانجو جيئن تمام
مشڪل ٿي پوندو. تون پنھنجو ھڪ ڇڏ. مان
ته توکي اڳ ۾ ئي چئي چڪو آھيان ته
مان توکي ڪڏھن بہ ان نظر سان ڪونہ ڏٺو
آھي. تون مون تي ايتري محراباني ڪر.
مان تنھنجو اڃو احسان ڪڏھن بہ ڪونہ
ڀلندس. مونکي بلڪل وساري ڇڏ.“

منھنجا اڃي لفظ ٻڌي ستارا جي
اکين مان پاڻي نيساڙا ڪري وھڻ لڳو ۽
ھنحو سرير منعجي ٻانھن تي پاڻ وڌيڪ
زور سان ڪرڻ لڳو. مان محسوس ڪري رھيو
ھئس ته ھوءَ اڃا ڪري ڪا ڪري. مان
نہ ٻڌو، ته ميبلس جيئن مان

ھنڪي ڪرڻ کان بچائي سگھان. مون
محسوس ڪيو ته ھوءَ پوري جي پوري
منھنجي مٿان اچي ڪري آھي ۽ منعجو
ھنڪي ھينئر سنڀالڻ تمام مشڪل ٿي پيو
آھي. مان ھنڪي سنڀالڻ لاءِ ھر نہ ڪئي تہ
ھنڪي پنھنجن پنھنجي ٻانھن تي جھلي پت
تي سمھاري ڇڏيو. مون ڏٺو ته ھنجون ٻئي
اڪيون بند ٿي ويون آھن ۽ ھنجي منھن
جو پٺو بہ اڇو ٿيندو ٿي ويو ڄڻ ھنجو سمورو
رت ڪنھن چوسي ڇڏيو ھجي. مونکي اچي
ڊپ ورتو. مان ھنڪي پنھنجن ٻانھن تي
کڻي پنھنجي بستري تي سمھاري ڇڏيو ۽
يڪدم ويڃي پاڻي کڻي آيس ۽ اُن پاڻيءَ
جا ڇنڊا ھنجي منھن تي ھڻڻ لڳس.
آھستي آھستي ھن اڪيون کولڻ شروع
ڪيون. ھن اکين کولڻ ۾ چڱي دير لڳائي
ڇڏي. جيسيتائين ھن اڪيون کوليون
منھنجو ساھ مٿ ۾ ئي رھيو. مون کي ساھ
کڻڻ ۾ تڪليف ٿي رھي ھئي.

ايتري ۾ منعجي ماءُ جيڪا ٻاھر
رٿڙڻي ۾ ڪم ڪري رھي ھئي اُھا اندر
آئي. مون کي اچي ڊپ ورايو ته ڪٿي
منھنجي ماءُ ھڪ جو پيو نہ سمجھي،
ڇاڪاڻ ته ستارا منعجي بستري تي
ضعيف حالت ۾ سمھي پئي ھئي. ستارا جي
اھڙي حالت ڏسي منعجي ماءُ واٽڙي ٿي
وئي ۽ ھنجون سوال ڪيون مون طرف
ڪجي ويون. ھن مون کان سريستي ڳالھ
پڇي ۽ مون بہ ھنڪي سڄو احوال بنا ڪنھن
لوڻ مرچ جي سچ سچ ٻڌايو. منعجي ماءُ
ٻڌي سراپجي وئي، ھنڪي اڃو ڄاڻي ٿي

ستارا

موهن واسواڻي

ستارا منهنجو جواب ٻڌي وسامي وئي. ائين لڳو ته هوءَ بلڪل نستي ٿي پئي هجي ۽ اڃا ڪري ڪا ڪري. مان سائڪل کي سٽنڊ تي بهاري هڪدم هن ڏانهن وڌي ويس ۽ پنهنجي هڪ ٻانهن هنجي پنيءَ طرف وڌائي هنڪي ڪرڻ کان روڪي ورتو.

هن ٻڌل آواز ۾ پڇيو، ”ڇا توهان سڄ پڇ اڄ آفيس ۾ وڃي رهيا آهيو. مان ته اڄ توهان کي پنهنجي جنم ڏينهن لاءِ خاص مهمان طور چونڊ لاءِ آئي هئس. ڇاڪاڻ ته مان جيترو توهان کي پيار ڪندي آهيان اوترو شايد ئي ڪنهن ٻئي کي. مون ته پنهنجي ماءُ ۽ پيءُ کي به ٻڌائي ڇڏيو آهي ته مان توهان کي تمام گهڻو چاهيان ٿي پر توهان آهيو جو هميشه مون کان پري پري پڇندا ٿا رهو. ڇا اُن ڪري ته مان مسلمان آهيان ۽ توهان هندو آهيو يا ٻيو ڪو سبب آهي. مان ته توهان کي سڄ سڄ اهو ٻڌايان ٿي ته اگر مان شادي ڪندس ته صرف

هر روز جيان اڄ به مان صبح جو تيار ٿي آفيس وڃڻ لاءِ سائڪل اڃا ڪنئي مس نه ستارا اچي منهنجي سائڪل جي هئڊل کي پڪڙيو ۽ چيائين، ”توهان اڄ به آفيس وڃي رهيا آهيو.“

مون حيرانيءَ مان هن ڏانهن نهارڻ لڳس. هن مشڪندي چيو، ”ڇا توهان کي خبر ڪونه آهي ته اڄ منهنجو جنم ڏينهن آهي ۽ اڄ ته موڪل جو ڏينهن پڻ آهي. مون توهان کي تيار ٿي سائڪل کڻندو ڏٺو ته عجب لڳو.“

مان ستارا ڏانهن نهاريندي محسوس ڪيو، ستارا جي اکين ۾ شرارت هئي ۽ هوءَ پڻ مشڪرائيندي مون ڏانهن ناهاري رهي هئي.

مون هنڪي چيو، ”اڄ تنهنجي موڪل پل هجي ڇاڪاڻ ته اڄ تنهنجو جنم ڏينهن آهي پر منهنجي ته اڄ خاص ڏيوڻي آهي، اُن ڪري مون کي ته آفيس وڃڻو ئي آهي.“

موهن واسواڻي.

۱۹۲۸.۱۰.۲.

سنڌيءَ ۾ ۲.

هنديءَ ۾ ڇپايل مضمون تي ڪينڊريه هندي سڄيوا ليه ٻاران،

۱۹۳۶ ۾ هڪ فٽر جي ٻار جي رول ۾ انعام مليل.

رٿايرڊ اسٽيٽ ايجڊيٽر، منسٽري آف انفارميشن ۽ برادڪاسٽنگ،

اڄ ڪالڊ ڪيزوئل اسٽيٽ نيوڙ ايجڊيٽر، آل انڊيا ريڊيو.

جي ايف-۶۹، ڪڙي ايڪسٽينشن، مالويه نگر، نئي دهلي.

۱۱۰۱۷.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ڏانهن ممتا پري درشائي ۽ سان ڏسي رهيو هئو.

ڊمپل پنو پين کڻي سس کان ڏٺ وار، ريتيون رواج، اُنهيءَ جي پوري سڀيتا، سنسڪرتيءَ جي سڀني ڳالهين کي نون ڪري ڇڏيندي هئي. پيار ۾ هن پاڻ کي پتيءَ جي ڀريوار ۾ ارهڻ ڪري ڇڏيو. سڀني جو من موهي وڃڻ جون تياريون ڪرڻ لڳا ته مايا جو من ڀرجي آيو. مهنڀ ۾ نندن پٽ مان من نه ڏاڍيو. کين اڃا به رهڻ لاءِ زور ڀريائين. جڏهن ديؤ نه ڪئي ته ساڌواڻيءَ چيو، ”پٽ! وري ڪهڙو جلدي پيا ايندا. ماءُ جي دل کي خوش ڪئي ڪر. مهنو ٻيو به رهي پڻو.“

ديؤ ڪمار سڪ جو ساهه کنيو ۽ سوچيو ڊنڊيءَ مون کي معاف ڪري ڇڏيو. دل ئي دل ۾ خوش ٿي هن ان لاءِ پنهنجي پياري پتنيءَ، وديشي پتنيءَ کي ڏنيو اڌو جنهن پيار، قرب، ممتا ۽ سمپورڻ ۽ ڀرپور قربانيءَ سان سڀني جي من کي جيتي پنهنجي سچي پيار جو ثبوت ڏنو ۽ اهو ثابت ڪيو ته وديشي به وديشي ٿي سگهن ٿا.

هن مهنن کان پوءِ انڊيا جو قرب پيار ۽ ممتا کڻي ديؤ پنهنجي وديشي پتنيءَ سان امريڪا روانو ٿي ويو ۽ پٺيان ماما پتا ۽ ممتا ڀريون يادگيريون ڇڏي ويا.

نڪري ويو. ايتري ۾ پنهنجي کي پيرين پيئي. ڊمپل چانهه پڪوڙا کڻي آهي. حنن جي وچ ۾ ويهي هن ڳالهيو ڪونه هو اڃا تيس سٺي هنڌي ڪونه ٿي آئي. ٻه ڪلاڪ گذري ويا. پتو ٿي ڪونه پيو. ڊمپل حالي سمجهڻ لڳي هئي ته ڏيري ڏيري پيار سان هن مڙ ۾ سڀ کيس سويڪارڻ لڳا هئا. هوءَ حالي تمام خوش هئي.

انجنا ڪنوار جي سنڌرتا جي ڪافي سارا ڪئي. حيل ٿاڻين هن صرف پنهنجي ننڍن مان نقص ٿي ڪڍيا هئا. انجنا اُنهيءَ مثل ديؤ کي ڪنوار سوڌو مڙ اچڻ لاءِ چيو ۽ پرس مان هڪ سڪ ڪڍي ڪنوار جي لڙي تي رکيا ۽ پيار مان هن جو نور ڇمڪائين. ڪنوار به پيرين پئي وري انجنا جو آسروان ورتو. پنهنجي انجنا ۽ وڃڻ کي پنهنجي اکين تي وشواس ٿي نٿو آيو. هندوستان جي ڇوڪريون به پيري پوڻ کان ڪيائين ليون پر هيءُ وديشي ڇوڪري هوندي به سطح پاڻ سان سڀ ڪجهه ڪري پيئي. دل ٿي دل ۾ پنهنجي ننڍن سان ڊمپل جي پيٽ ڪندي حنن جو سِرُ ڇڪي ويو.

هن ديؤ کي ڪن ۾ چيو، ”ديؤ! سج ٻج ٽون ٻاڻن وارو آهين هو توکي سڄي سڀ سنسڪارن واري زال ملي آهي. هن ٻاڪر پانو. ديؤ

سم سان سندس

”اڃا! ته هيءَ ساڙهي ٿي پائڻ چاهي. پر هيءَ سنڀالي سگهندي.“

ديو ڪمار چيو، ”هاڻي تون ڄاڻ تنهنجي نهن ڄاڻي. مان ڇا ڇا سمجهان! نهن ڳالهين مان.“ ۽ هو ڪپڙا بدلائڻ هليو ويو.

مايا چنڊوءَ کي رنڌڙي جو ڪم سمجهائي مٿي ويئي. ڊمپل کي وٺي ڪپڻ کولي کيس ساڙهيون ڏيکارڻ لڳي. آخر کيس هڪ آسماني رنگ جي ساڙهي پسند آهي. مٿڇ بلائوز به ڳولهي کيس ڏنائين.

مايا شادي ڪري آئي ته جلد ئي کيس ڪڪو ڄائو. سندس شاديءَ واريون ساڙهيون اصلي سلڪ جا سهڻا بلائوز ائين ئي نوان رکيا هئا. پٽ کان پوءِ ڌيءَ آئي، وڏا ٿيا. هن ڏٺو ته ڊمپل کي هوءَ ساڙهي بلائوز ڏاڍا ٺهڪندا. ڊمپل تمام خوش ٿي سسُ جي ڪپڻ ۾ پيل ساڙهين جي خزانن کي ڏسڻ لڳي. مايا ڏاڍي چاهه مان ڊمپل کي ساڙهي پارائي ۽ پوءِ ساڙهيءَ جو مٿڇ کيس هڪ تلڪ به لڳايائين. ڊمپل آرسِيءَ ۾ جو پنهنجو پاڻ کي ڏسي ڏاڍي خوش ٿي رهي هئي. مايا کيس ڪجهه زيور به پارايا، هينئر هوءَ بلڪل سندر هندوستاني لڳندي لڳي رهي هئي.

جڏهن هوءَ ڏاکڻ کان هيٺ اچي رهي هئي ته ساڌواڻي کيس ڏسندوئي رهجي ويو. واہ! مايا ته ڪمال ڪري ڇڏيو.

هن کي ته بلڪل انڊين گُڙيا ٺاهي ڇڏيو اٿس. من ٿي من سوچڻ لڳو.

ايتري ۾ انجنا ۽ وڄڻ به اچي پهتا. دوست کي ڏوراپو ڏيندي چيائين، ”ڇا يار! تو گهر کان ٻاهر نڪرڻ ئي ڇڏي ڏنو آهي؟ ان ڪري ته اسان کي ئي اچڻو پيو. پايي به هاڻي ڏسڻ ڪونه ٿي اچي.

ٿوڙي دير کان پوءِ نڪ مان زور سان سنگهندي چوڻ لڳو، ”ها پايي! پڪوڙن جي خوشبوءِ پيئي اچي. توهان منهنجي من پسند شيءِ تيار ڪئي آهي.“ هو زور سان کلڻ لڳا.

ساڌواڻيءَ کلي چيو، ”پوءِ يار تون روز روز ايندو ڪر ته تنهنجي پاڳي اسان کي گرم گرم پڪوڙا کائڻ لاءِ ملندا.“

”او واہ! ديؤ ڪڏهن آيو؟ اڙي مايا! تون ته عجيب آهين فون تي ٻڌايئم به ڪونه ته ديؤ آيو آهي.“ وري اڇانڪ ڊمپل تي نظر پوندي ٿي وائڙا ٿي ويا. کين اها خبر هئي ته ديؤ وديشي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي آهي. هندوستاني پهراؤ ۾ ڪنهن ٻيءَ کي ڏسي هنن کي عجب لڳو ۽ وڄڻ پڇي ويٺو، ”ڇا هيءَ ديؤ جي ڪا فرينڊ آهي؟“

مايا چيو، ”اڙي نه! هيءَ ته منهنجي نهنن آهي.“ هن پيار وچان هن جي پٺيءَ تي هٿ رکيو.

”نهنن؟“ پنهنجي کان اڇانڪ چڙڪ

هڪ ڏينهن چانڪ فون جي گھنٽي وڳي. ساڌواڻيءَ جي دوست جو فون هو. پڇي رهيو هو ته اسين اوهان جي گھر اچون. ساڌواڻي ڪجهه سوچ ۾ پئجي ويو. ايتري ۾ مايا هن کان رسيور وٺي چيو، ”پاڻو! اوهان کي اچڻ لاءِ ڪڏهن کان پيڇڻ جي ضرورت پيئي، اچو نه. انجنا سان ملڻي به ڪيترا مهينا ٿي ويا آهن.“

”اڙي ڀاڳي! توهان جي شڪايت دور ڪرڻ لاءِ ته انجنا کي وٺي آڻو اچان.“
 مايا فون تان اُٿي ڇڏيو ۽ پاڻ بصر وغيره وٺڻ لڳي. ٺاڪڻ لاءِ چيو ۽ پاڻ بصر وغيره وٺڻ لڳي. هن کي خبر هئي ته انجنا ۽ وڃي ڪي سندس پڪوڙا وٺندا هئا. اچانڪ ڊمپل رنڌڻي ۾ آئي ۽ مايا کي چيائين، ”ممّي مان ٿي بصر ڪٽيان.“ مايا کيس چيو ته، ”توهان بزار شاپنگ تي ڇڏي ويا ڀلي وڃو.“ ليڪن ڊمپل ڊيو کي ٻاهر وڃڻ کان منع ڪئي ۽ رنڌڻي جي ڪمر ۾ لڳي ويئي. ڊيو کي غصو ته آيو پر ڊمپل کيس محسوس ڪرايو ته محمان ۽ حر ۾ ائين ٿا ۽ اسين ٻاهر هلون مونکي ليڪ نٿو لڳي.

هن مايا کي چيو، ”ممّي! مان نه توهان جهڙي لنبني اسڪرٽ ٿي پائڻ چاهيان.“ هن ساڙهيءَ کي ڏيکاريندي چيو، ”ڊيو ٻڌو ته سندس ڪلڻ جي حد ٿي نه هئي، چيائين، ”ممّي! هيءَ توهان جي ساڙهيءَ کي لنبو اسڪرٽ ٿي چوي.“

آهي. مايا جا هوش ٿي گهر ٿي ويا. آخر هن وڏي چوڪريءَ نيريڻ تي ڇا ٺاهيو هوندو. هوءُ ته کيس صرف سڃيل گڏيءَ وانگر سمجڻ لڳي هئي. کيس خبر نه هئي ته هوءُ اهڙي سليڪي واري گھرو چوڪري به آهي. چيائين، ”چندو! ڏسان ته ڪنوار ڇا ٺاهيو آهي؟“

چندوءَ کيس ڊڪيل ڏوٽا ڏيکاريا. ڊمپل ڇهرا پينهنون ۽ تريل پٽا ٺاهيا هئا. ڇپ چاپ ڊمپل کاڌو پائڻ محل بلڪل خاموش هئي. ساڌواڻيءَ سوال پري درشتيءَ سان ڊيو ڪمار ڏانهن نھاريو ته ڊيو چيو، ”ڏڏي! اصل ۾ ته ڊمپل چندوءَ کان سڀني جي پسند ۽ ناپسند پڇي ڇڏي آهي. اُن ڪري ڇهرا پينهنون ٺاهيا اٿس جو توهان کي وٺندا آهن. منجهند جو به ٺاهڻو ساس جي بدران ڏاڻن جي ساڻي چٽڻي بڻي ڏينهن صبح جو نيريڻ تي مٺو پٽ وغيره سڀ ساڌواڻيءَ جي دل وٽان هيون هيون. مايا ڏٺو ڏيري ڏيري سندس پٽيءَ جي سخت چهرې جا ڀاڙو ڪجهه نرم پوڻ لڳا هئا.

گھر ۾ ننڍن پٽ اچڻ سان کيس ڏاڍو آئندڙ پٽي آيو. سالن کان هن سنسان گھر ۾ رونق آئي هئي. ڇپ چاپ خاموشيءَ سان ڊمپل هن گھر جي نيمن ۽ مرياداڻن جو پالڻ ڪيو. ڊيو به پيار وڃان سڀ ڪجهه ڪندو هو.

جل سان ڀريل ڪنوار جي مٿي تي رکيو
بحرين ٽالهيءَ ۾ ڏيئو ٻاري ٻنهي جي
آرتي ڪري ڪنوار کي لوڻي مان چنڊا
ڦٽندي گهر ۾ پرويش ڪرڻ لاءِ پيو.

ڊمپل تمام معصوميت سان اچرج مان
سڀ ڏسندي ۽ ڪندي رهي. اندر اچي سس
ستري جا چرڻ به ڏيئيائين. ديؤ ڪمار به
ماءُ پيءُ کي پيري پئي مليو. مايا کيس
شيرود ڏيئي ممتا وڻان ڇاتيءَ سان لاتو
سندس اکين ۾ خوشيءَ جا آنسون هئا.

چندوءَ وچ ۾ پڇيو، ”مالڪڻ سامان
ٿي ڪٿي ويان؟“ سامان سڀ مٿي پڇڻائي
تو فرج مان جؤس کڻي آيو. ديؤ ڪمار چيو،
”نه ممي! مون کي جؤس نه پر تنهنجي هٿ
جي نجيل ڇانهه ڪپي. ڪيترو وقت ٿيو
تنهنجي هٿ جي ڇانهه ڪونه پيتي اٿم.
ڊمپل به پيئندي.“

مايا رنڌڻي ۾ وڃي خود ڇانهه ٺاهڻ
پئي ته ايتري ۾ ديؤ ڪمار ڊمپل کي ٻانهن
ان وٺي رنڌڻي ۾ آيو. کيس چيائين، ”اٺ
س ۽ نون سياڻي مميءَ وانگر ڇانهه
هجي.“

اُن کان پوءِ ڊمپل ڏاڍي ڌيان سان هر
ڪم کي ڄاڻيندي ۽ ڏسندي هئي. هوءَ
رڪو ڪر اهڙيءَ طرح ئي ڪندي رهي.
”ممّي! ڊمپل توسان ۽ ڊڏيءَ سان
لڻ لاءِ ڏاڍي بي چئن هئي. هوءَ هتي جي
نسڪرتيءَ جي ٻاري ۾ جاڻڻ ٿي چاهي.“

هاڻي تون هن کي سڀ ڪجهه
سيڪارجانءَ.

سادواڻي زبان سان ڪنهن کي ڪجهه
نه چيو. بس ڏسندو ئي رهندو هو. پنهنجي
ڊڏيءَ کي چپ چاپ ويٺل ڏسي ديؤ ڪمار
کي ڪجهه برو ته لڳندو هو، پر آخر هڪ
ڏينهن کيس چيائين، ”ڊڏي! توهان به
ڪجهه ڳالهايو ته سھين.“ سادواڻي اُن
طرح ئي اخبار ڏسندو رهيو.

اڄ جڏهن رات جو هو مٿي سمهڻ لاءِ
وڃي رهيا هئا ته ڏاڪڻ مان اڇانڪ ڊمپل
موٽي آئي ۽ سھري جي سامهون بيھي چوڻ
لڳي، ”گڊ نائيت ڊڏي.“ پر سادواڻيءَ ڪو
به جواب ڪونه ڏنو.

ٻئي ڏينهن صبح جو مايا ٿورو دير
سان اُتي. هيٺ آئي ته واڙڙي ٿي ويئي.
کاڌي واري ٿيل صاف ستري ڪريني سان
سجائيل هئي. ميز تي ڇانهه جي ڪٽلي ۽
ڪوپ پليٽون پيا هئا ۽ سادواڻي آرام سان
اخبار پڙهندي چسڪين سان ڇانهه جو مزو
وٺي رهيو هو. ديؤ ۽ ڊمپل پاڻ ۾ ئي ڳالهائي
رهيا هئا جڻ ته هنن پنهنجي ڊڏيءَ جي
مؤن ورت کي سويڪاري ڇڏيو هو. مايا کي
ايندو ڏسي ٻنهي گڊمارنگه ڪئي ۽ کيس
ڇانهه پيئڻ لاءِ چيائون.

ڇانهه پي مايا رنڌڻي ۾ ناستو تيار
ڪرڻ لاءِ گھڙي ته کيس چندوءَ خوش ٿي
ٻڌايو ته نيرڻ ته پايي ڊمپل ٺاهي ڇڏي

پتنيءَ کي سڀني سان ملائڻ لاءِ وٺي اچي رهيو هو.

مايا گهٻرائجي ويئي. کيس گهٻرائڻ محسوس ٿي. فرج مان ٿڌو پاڻي کڻي پيئائين. سندس دماغ ۾ ڪئين خيال اچي وڃي رهيا هئا. هوءَ پتنيءَ جي ڪروڌ کان بخوبيءَ واقف هئي. سوچڻ لڳي ڪٿي ائين نه ٿئي جو هو اڃانڪڙال سان ڳڙجي ۽ سندس ڏنڊي کيس گهر ۾ اچڻ تي نه ڏئي ۽ هو واپس هوٽل ۾ وڃي هلي. کيس اهو بلڪل ئي نه آڻڻو. هن پنهنجي پوري طاقت سان اهو طئه ڪيو ته هوءَ پتنيءَ کي هن باري ۾ مڃائي ٿي رهندي.

دروازي جي گهٽي وڳي ۽ هن ڊوڙ پائي خود وڃي دروازو کوليو ۽ چهره تي مسڪراھڻ آڻي پتنيءَ جي سواگت ڪيو. ساڌواڻيءَ مايا ڏانهن نھاري پڇيو، ”اڄ ڏاڍي خوش پيئي نظر اچين؟“

وري چيائين، ”ڇا ڪوئي فون ٻون آيو آهي ڇا؟“ ائين چوندي ساڌواڻيءَ صوفن جي ٿيلهي مايا کي هٿ ۾ ڏني. مايا چيو، ”فون نه ڪونه آيو آهي، چني آئي آهي.“

”ڇڻو پڙهان ٿو، هٿ منهن ڏوئي ٿورو فريش ٿي اچان.“ هٿ منهن ڏوئي هو آرام سان اچي صوفا تي ويٺو. مايا چپ چاپ هن جي چهره کي ڏسندي رهي. خط هن کي هٿ ۾ ڏيندي پاڻ به صوفا تي ويهي

ان لاءِ هوءَ پاڻ کي ٿي قصور وار سمجهڻ لڳي ڇاڪاڻ ته پتنيءَ جي مرضيءَ جي خلاف هن هميشه ڊيو ڪمار جي هر ڳالهه هر ضد کي پورو ڪيو ان جو نتيجو اهو نڪتو جو هن جو سڪيلڌو پٽ مائٽن جي اڃا جي خلاف پنهنجي مرضيءَ سان شادي ڪري ويٺو هو. هن پنهنجي پٽ جي اڌڪار جي ڪابه پرواهه نه ڪئي. سندس پٽا موهنداس ساڌواڻيءَ غصي ۾ هن کي لکيو هو ته جڏهن به ماءُ پيءُ سان ملڻ جي اڃا ٿئي ته اڪيلو اچجان ۽ پنهنجي وڏي پتنيءَ کي آڻڻ جي ضرورت ڪونهي.

ڊيو پنهنجي نيم انوسار پٽا کي خط لکندو ٿي رهيو ۽ مايا هن جي خطن جو جواب ڏيندي رهي ۽ آخر ۾ پٽا جو آشيرواد به لکندي رهي. پيءُ پٽ جي وچ ۾ هيءَ ديوار کيس سٺي نه لڳي.

ننڍپڻ کان ڊيو ڪمار تمام صاف دل هو. جيڪو به دل ۾ هوندو هوس صاف گوئيءَ سان چئي ڏيندو هو. ارادي جو تمام پڪو. جو دل ۾ سوچيندو هو ڪري گذرندو هو. پڙهائي هجي، نوڪري يا شادي.

جنهن ڏينهن اُتي شادي ڪيائين ماءُ کي فون تي چيائين، ”مان ڊمپل کي ڇڏي نٿو سگهان پر مان توهان ٻنهي کي به ڇڏي نٿو سگهان. مان اوهان کان سواءِ به جي نٿو سگهان.“

ڪافي وقت کان پوءِ هو پنهنجي

جئڪشن منهن لتڪائي سڀ ڪجهه
ٻڌي رهيو هو.

”هاڻي ٻُڌ جئڪ!“ روزا مظلوميءَ
سان چوڻ لڳي. ”مان پنهنجي وليمر سان
گڏ پنهنجي سسُ سهرڙي وٽ رهنديس ۽
وليمر جو لالڻ پالڻ ڀارتيه سنسڪرتيءَ،
سنسار جي سڀ کان جهوني سپيتا ۽
سنسڪرتيءَ موجب ڪنديس. مان لنڊن
واپس ڪونه هلنديس اگر تون چاهين ته
وڃي سگهين ٿو.“

ڪجهه ڀل ويچارن ۾ ٻُڌ تر ڪندي
پوءِ جئڪ چيو. ”مان اڪيلو واپس وڃي ڇا
ڪندس. مان به هتي پنهنجي ماما پتا وٽ
رهڻي سندن شيوا ڪندس ۽ پنهنجي ڀُڙ
سڏاريندس.“

”اسان ٻئي ملي ڪري سندن شيوا
ڪندا سين.“ روزا چيو.

پنڊتائڻ پنهنجي پوٽي ۽ نونهن کي
ڀاڪر ۾ ڀريو ۽ پنڊت جئڪشن کي گلي
لڳايو.

اُتي بينل مسافر سڀ خوشيءَ وڃان
ڪلڻ لڳا ۽ تاڙيون وڄائي سندن مرحبا
ڪئي.

ملائڻ بنا ئي واپس وٺي ٿي ويو.“
روزا رسيپشنسٽ ڏانهن نهاريو، جنهن
کيس انگريزيءَ ۾ ترجمو ڪري ٻڌايو.
”او.... جئڪ! تو ائين لکيو؟“ هن
انگريزيءَ ۾ جئڪ کي چيو. ”منهنجي
صفاڻي پسندگيءَ جو اهو تو مطلب ڪڍيو؟
مون ته توسان پريڻچيم ٿيڻ تي هڪ
سنسڪارت ڀريوار جي ڀارتيه هئڻ ۽ سنسار
جي سڀ کان جهوني سپيتا، سنڌو گهاٽي
سپيتا جو وارث هئڻ جي ناني توسان شادي
ڪئي، اهو سوچي ته ڪڏهن انڊيا ويندس
ته پنهنجي سسُ سهرڙي سان ملنديس ۽
انهن وٽ رهي ڪري ڀارتيه سنسڪرتي،
آڌياتمڪتا ۽ فلاسافيءَ کي بيهڻ نڌيڪيءَ
کان ڏسنديس، ڄاڻنديس ۽ وليمر جو لالڻ پالڻ
به ڀارتيه سنسڪرتي موجب ڪنديس. اڄ
جڏهن اسان اولهه جا ماڻهو خود مطلبي ۽
پونججي واد کان تنگه اچي پنهنجي من جي
شانتي ۽ سڪي جيون لاءِ ڀارتيه آڌياتمڪتا ۽
فلاسافيءَ طرف وڌي رهيا آهيون، ڀارتيه
سنسڪرتيءَ ۽ شريشننا طرف مائل ٿي رهيا
آهيون، اُتي وري تون ٻين لکين ڀارتيه
نوجوانن جيتان پنهنجو سڀ ڪجهه اولهي
چمڪ دمڪ ۾ سواهه ڪري رهيو آهين!
اسانجو گهر جڳپور ۾ آهي، تو اهو به نه
ٻڌايو؟“

پريوار ۾ جنم ورتو هو؟ سنڌي سنسڪارن
 سان سنسڪارت هيءَ آهڙي جڻم آهي؟
 ”ائين ڇا ٿا ڏسو؟ اسان جڻڪ آهيون
 جڻڪ، برئين جي هڪ وڏي ڪمپيوٽر فرم
 جو چيف انجنيئر جڻڪ سن.... ڪروڙ پتي
 جڻڪ سن!“

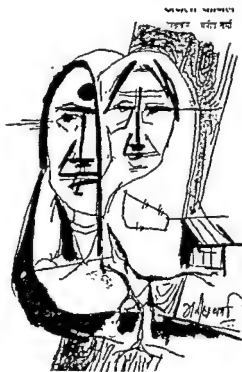
”اسان ته پنهنجي پٽ جڻڪن سان

ملڻ آيا هئاسين پٽ! معاف
 ڪجاءِ توکي وڏي تڪليف
 ڏنيسين.“ ماءُ ٽپ ٽپ
 ڳوڙها وهائيندي ڀريل گلي
 سان چيو- ”تون اسانجو
 جڻڪن ڪونهين.“
 پنهنجي پتي کي چوڻ
 لڳي، ”هلو ته هلو.“

”او.... ڪمان ماما... پڙ آر
 هوڪنگه.... اسان هي
 توهان جا جڻڪ آهيون....
 جڻڪن.... ها.... او
 ماما.... ڊنڊ آئي ايسر

گيٽنگه ليٽ.... روزا ايندو وليس آر ويٽنگه
 فار مي اٿت ڏ ڪائونٽر.... وڻي آر ليوننگه
 ان فيو منٽس.“

”آن! ٻار ڪائونٽر وٽ بيٺا آهن؟“
 چوندي پنڊتائڻ ڳوڙها وهائيندي حال کان
 ٻاهر ڊور پاتي. ٻنيان پٺيان ئي پنڊت به
 ٻاهر آيو. جڻم جي ماءُ ڪائونٽر وٽ اچي

ڀارتيه سنسڪار ڄاڻي!“

هوٽل ۾ ايندڙ ويندڙ مسافر اُتي
 بيهي ڪري اويرو ۽ اولهه جو هي ميلاپ ڏسڻ
 لڳا. پنڊت وليس کي ڪٿي ڇاتيءَ سان لڳايو.
 ”روزا ڌيءَ، جڻم لکيو هو ته تون بيهڻ
 صفائي پسند آهين، وليس جي صفائيءَ جو
 به پورو ڌيان رکندي آهين. ان ڪري هُو
 توهان کي گهر ڪونه وٺي آيو ۽ اسان سان

هنداسين، هڪ ڏينهن جڻپور گهمنداسين
 ٻئي ڏينهن رات جي فلائٽ سان واپس
 نڊن روانا ٿينداسين. روزا بيحد صفائي
 سند آهي ايندڙ پنهنجي سن وليبر جي
 بيلٽ جو پورو ڌيان رکندي آهي. ان ڪري
 يڏانهن گهر ڪونه اينداسين. پوءِ وري
 ڪڏهن اڪيلو ايندس. ساري ڊنڊ، ساري
 سما.

توهانجو - جئڪ

”جئڪ؟“ پندتائڻ تعجب مان
 پڇيو.

”اڙي پندتائڻ! تنهنجو
 جئڪشن.... جئڪشن، اولهه ۾ جئڪ
 بئجي ويو آهي. جئڪ سمجهڻ؟“ وري
 ڪجهه غمي ۾ چوڻ لڳو- ”نالائق! نه پوڄيه
 بابا، نه پوڄيه امان، نه پرڳام- توهانجو
 جئڪ، ڳڻهه! هنڪي اسانجو گهر گندو ٿو
 لڳيس.... روزا صفائي پسند آ.... اسانوت
 اچڻ سان سندس روزا ۽ پٽ وليبر گندا ٿي
 پوندا. اسان گندڙي ۾ ٿا رهون، هان جئڪ
 جي ماءُ..... اسان گندڙي ۾ ٿا رهون؟“
 هو شانت ٿي ويو.

پندتائڻ صوفي ٿي ويئي سڌڪي
 رهي هئي ۽ پيريل گلي سان چوڻ لڳي -
 ”جئڪ، تون اهڙو ته ڪونه هئين پٽ! تون
 ماءُ پيءُ سان ملي بنا ٿي هليو ويندين؟
 نونهن ۽ پوٽي کي ڏسڻ لاءِ اسانجون اڪيون
 ترقي رهيون آهن، انهن سان ملائيندين به
 ڪونه؟“

”اڙي!“ اڃانڪ پندت کي جيئن
 ڪجهه ياد هجي، هن چيو، ”اڙي سورهن

آڪٽوبر ته اڄ آ هُرات ٿي وڃڻ وارا آهن!
 اڙي پندتائڻ هل هل جلدي ڪر يا ڳوان،
 شهر ۾ ٻار آيا آهن، انهن کي فرصت
 ڪانهي ته اسان ٿي ٿا ساڻن ملي اچون.“
 ”ان.... ها.... ها اسان ٿي ملي
 اچون.“ پندتائڻ آڌ روندي.... آڌ
 مسڪرائيندي چيو.

ڪلارڪ هوٽل جي رسيپشن کي هنن
 پنهنجو پريچر ڏنو ۽ پنهنجي اچڻ جو
 ڪارڊ ٻڌايو. رسيپشن جئڪ جي روم ۾ فون
 ڪيو- ”ايڪسڪيوز مي سر، مسٽر اينڊ مسز
 پندت موهن داس وانٽ ٿو سي يو سرا....
 هوڻ.... يس.... يس اوڪي سر.“ هن فون
 رکيو ۽ چيو- ”توهان سامهون واري هال ۾
 وهو.... هو اچن ٿا.“

هال ۾ ويٺي ويٺي کين آڏ ڪلاڪ
 گذري ويو. زال مڙس هڪ ٻئي ڏانهن نهارڻ
 لڳا.

”اُها، ماءُ پيءُ سان ملڻ لاءِ به هن کي
 وقت ڪونهي؟ جئڪ جي ماءُ پيريل گلي سان
 چيو.“ سندس اکين ۾ پاڻي پرجي آيو.
 ايتري ۾ ئي انگريزي ويس وڳي ۾
 ملبوس هڪ ڇهه فٽو سنڌي نوجوان هال ۾
 داخل ٿيو. گورو چٽو رنگ هئڻ ڪري هو
 بلڪل انگريز ٿي پئي لڳو. هن ايندي ئي
 اُٻهراڻيءَ سان چيو- ”هيلو ماما..... هيلو
 ڊنڊ، هائو آر يو؟“

پندت ۽ پندتائڻ اُتي بيٺا ۽ تعجب
 وچان پنهنجي پٽ طرف نهارڻ لڳا. سوچڻ
 لڳا- ڇا هيءُ اُنهنجو ئي پٽ جئڪشن
 آهي، جنهن سنڌ جي هڪ مشهور براهمڻ

اسانجي ڪنوار ۽ پوٽي کي وٺي؟“ ڄڻ
 جي ماءُ جلدي جلدي پڇڻ لڳي. پر مڙس
 جي چهر تي لهندڙ چڙهندڙ ڀاون کي
 ڏسي هن چنٽا مان پڇيو. ”ڇو، سڀ سڪ
 ته آهي نه؟ نه تو اچي ڇا؟ ڪنوار ۽ پوٽو
 ڪيئن آهن؟“
 ”سڀ نيڪ آهي.“

پر توهان خط پڙهندي پڙهندي ايترو
 اُداس ڇو ٿي ويا آهيو، ڇا سوچي رهيا
 آهيو؟ ڇا لکيو اٿس؟“
 ”نه ئي ٻڌين ته نيڪ.“ پنڊت بيحد
 دڪي ٿيندي چيو.

”نه نه، اهڙو هن ڇا لکيو آهي جو
 توهانکي ايترو دڪ ٿي رهيو آهي؟ ٻڌايو،
 ٻڌايو نه!“

”ته ٻڌ. ڪٿو ڏيڏ، ڪٿو ممان. فرصت
 ئي ڪانه ٿي ملي جو خط لکان. ساري اسان
 توهانجي ڊاٽر اِن لا ۽ گرانڊ سن کي وٺي
 اينديا اچي رهيا آهيون.“

”اينديا اچي رهيو آهي، اينديا اچي
 رهيو آهي منهنجو لال!“ پنڊتائڻ غوش
 ٿيندي چيو. ”پر هيءُ ڪهڙي ياشا لکي
 اٿس؟“

”پهرين پورو خط نه ٻڌ.“ پنڊت
 ڪجهه طنزيع نوع ۾ چيو.
 پنڊتائڻ ڪجهه تعجب وڃان مڙس
 ڏانهن ڏسڻ لڳي.

”لکيو اٿس.“ پنڊت چوڻ لڳو. ”روڙا
 اينديا ڏسڻ تي چاهي. اسان ڪلڪتو،
 بمبئي، دهلي آئندڙ آگرا ڏسي ۱۵ آڪٽوبر
 جو ڪٽپور اينداسين ۽ ’ڪارڪ هوٽل‘ ۾

ليڪ آڄڻ جي ماءُ! پنڊت هڪ ٿڌو ساه
 کڻي چيو. ”جتي رهن اُتي سگهي رهن.
 اسانجي زندگي ڪيئن نه ڪيئن گذري ٿي
 ويندي.“

”پر هڪ دفعو اچي ڪري اسانکي
 اسانجي نونهن پوٽي سان ته ملائي وڃي.“
 ڄڻ جي ماءُ چيو.

پنڊت موهنداس هڪ ٿڌو ساه کڻي
 چيو. ”ڪٿه جي ماءُ، ڇو ته اسان کان ايترو
 پري ٿي ويو آهي جو اسان جو اڳي
 سنسڪار ڪرڻ لاءِ به شايد ئي پهچي
 سگهندو.“

”توهان ائين چوڻا سوچيو؟“

”ڇو نه سوچيان ڄڻ جي ماءُ! اسان جو
 هڪ ئي ته پٽ آهي، اڪيلي ستن، اُنکي
 به اوله وارن کي ورتو ڪيترو ڪجهه
 ڪيو آهي اوله وارن اسان کان.“ پنڊت
 اُداس لهندي ۾ چيو.

”پوسٽ معن.....“ باحران آواز آيو
 ۽ درعي جبلان ڌار مان هڪ خط اندر طرف
 سڪي آيو.

”جبولي لعل، منهنجي ڄڻ جي ئي
 چلي هجي.“ ڪٿه جي ماءُ چيو ۽ اُتي ڪري
 تڪڙي تڪڙي وڃي خط کڻي آئي. اهو
 لمري رنگ جو ائرو گرام هو. ”ڏسو ڏسو اڄ
 سچ مچ منهنجي ڄڻ جي چلي آئي آهي.
 ولو ولو خلدِي پڙهو.“ هن خط پنڊت کي
 ڏنو.

پنڊت خط کوليو ۽ من ئي من ۾ پڙهڻ

۴۱

”اٿس؟ ڪڏهن ٿو اچي....“

سڀ کان جھوني سڀيتا جو وارث

راڌاڪشن چانڊواڻي

توهان کيس ولات وڃڻ جي اجازت ڏني هئي. سندس زال اداس من سان چوڻ لڳي- ”چوي پيو... بس امان ٿي سال ٿيندا ٿي ڪيترا آهن، اڪهه ڇهنيندي گذري ويندا ۽ پوءِ جڏهن مان ڪمپيوٽر انجنيئر ٿي واپس ايندس ته ڪنهن وڏي ڪمپنيءَ ۾ نوڪري ملي ويندي. سٺي پگهار ملندي ۽ شان مان رهندو سو الڳ. ڪيتريون وينتيون- نيزاريون پئي ڪيائين- امان، بابا کي چئو، بابا کي مناءِ. مونکي به ڏيا اچي ويئي. مونکي ڪهڙي خبر ته هي هتان کان وڃڻ کان پوءِ اولهه جو ٿي ويندو.“

”پر مون ته توکي چيو پئي نه، هو هتان ويندو ته هميشه لاءِ اُتان جو ٿي ويندو. شادي به اُتان جي ڪنهن گوري گوري چوڪريءَ سان ڪندو. ساڻي ڳالهه ٿي نه! اُتي ئي شادي به ڪيائين ته کيس پت به ڄاڻو، جيڪو هاڻي اچي چئن سالن جو به ٿي ويو هوندو. اُتي ئي ڪنهن وڏي ڪمپنيءَ ۾ نوڪري به ملي ويئي اٿس.“

سنسڪرت جي وڏي ودوان، جنرل پٿري ۽ چڻي ٺاهڻ ۽ ڏسڻ ۾ ماهر پنڊت موهنداس جو نالو پراڻت ۾ پري پري تاءِ مشهور هو. پري پري جا ماڻهو وٽس سڌا ايندا رهندا هئا. هو جهڙو هو ڪلمڪ تهڙو هو مڌر پاشي.

پر اڄ هو بيحد غمگين ڪيتري وقت کان صوفي ٿي ڪجهه سوچ ۾ ٻڌل ويٺو هو. ڀرسان ٿي سندس زال به ڪافي اداس ويٺي هئي. هو به ڪنهن سوچ ۾ غلطان هئي.

پنڊت ڪافي ڏيمي آواز ۾ ڪجهه ڳڻڻ لڳو. جيئن هو پاڻکي ٿي ڪجهه چونڊو هجي- ”پورا ڇهه سال ٿي ويا اٿس هتان وٽي. شروع شروع ۾ ته جلدي جلدي چڻي پٿري لکندو رهندو هو. پر هاڻي ته پورا ٽي سال ٿي ويا آهن جو چڻي به بند آهي.“

”توهان نيڪ ٿا چئو. ان لاءِ مان ٿي مڃوار آهيان. منهنجي ٿي گهڻي چوڻ تي

راڌاڪشن چانڊواڻي

روھڙي، ۱۹۲۲.۵.۲

۶-ب-۵۲، جڻ نارايڻ وياس ڪالوني، بيڪانير

۲۲۲۰۰۲، فون ۱۵۱۰۱-۱۹۰۲۰۲

نالو

جنرل

پٿري

په چوڪرا چو ڪونه پڙهيا؟

”لنڊي ٿي پي؟ مڌاري وين. پي؟
جي مڌڙن کان پوءِ يا هلن مان نڪرندا. لڪو
پڙهيا لڪو ڪو هنر پڙايائون، هاڻي مان ٿي
ڪم ڪيان ۽ مگر هلايان. هو اچي لهي
لنگي؟ رولي؟ تي وهن.“

”اُمڙ جي حالت تي منهنجي اکين ۾
ڳوڙها اچي ويا هونءِ عجب ۾ پئجي وئي.“
په تون چو ٿي رولين؟“

”اُمڙ مولڪي تنهنجي بي بسڀ تي
رولڻ اچي ويو. ٻيو ته توکي ڏسي منهنجي
اُمڙ مولڪي ياد اچي وئي، هوءَ ته ڪٿ تي
پئي آهي بلڪل شڪل شبيبه تو جهڙي. تو
۾ مان پنهنجي اُمڙ جو عقم پئي ڏسان.“
هن منهنجا ڳوڙها اُڻهندي پيار سان
پيو، ”نه روءِ مان به تنهنجي ماءُ جهڙي
آهيان.“

اُمڙ ايمان جو اهڙو وڏو مثال جو
هاڻي ڪاٺيو ڪيترين شيون ٻڌي پيون
پر هن هڪ ئي به ڏٺو نه ٿو جيڪي مون
هن کي ڏٺو سو هن قبول ڪيو.
موڪڻ مل مٿس مون چيو مائس، ”پيءُ
اُمڙ منهنجي ڏيڻ ڪا عيوا ڇڏي ته
بڻايو.“

”منهنجي منهن ڏانهن آڻين
...“ ”منهنجي هڪ

مان عجب ۾ پئجي ويس، من ۾ چير
چوڻي پٺ ٻيڙي پير تي ڪونهين اهڙي
ٻار کي گود کڻي ڇا مان امڙ وانگر عمر ۾
روئيندي رهنديس ڇا؟

هنجو سوال ٿي منهنجي لاءِ وڏو
مسئلو هو. مان هنجي اکين کان پنهنجون
اڪيون چورائي ڌرتيءَ تي کڻي ڳايون.
هنڪي سندس سوال جو جواب ملي ويو
هو.

هن شال لپيٽي ۽ نراس قدمن سان ٻاهر
هلي وئي. هميشه لاءِ

اڄ سال گذري ويا آهن پر مان هن سان
وري نه ٿڳجي سگهي آهيان. من ڪندو
آهي امڙ جي عقم سان هڪ دفعو ته وري
ٿڳيان. ذهن تان هنجي ياد وسري ٿي نٿي.
ذهن ۾ اڄ به سوال اندر ۾ ولوڙا مچائي رهيا
آهن.....

”اُمڙ ڇا اڃا تائين ڪم ڪري جوان
پئن جو پيٽ پاليندي هوندي؟“
”ڇا اڃا هن ۾ ڪم ڪرڻ جي شڪتي
رهي هوندي؟“

اُمڙ کان پوءِ هنجا پٽ ڇا ڪندا؟
”هي سوال سوچي دل اُٺن ٿا خواب
ڳولڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندي آهي.“
اندر ۾ سوالن جو طوفان ايڏي تباهي
مڻائيندو آهي جو ننڊ منهنجي اکين کان
ڪو به پري پئجي ويندي آهي.

آهي پوءِ هو ڪهڙو به هجي ننڍو چاهي وڏو
بس لڳن سان ڪجي اها سکيا ڪير هن کان
سڳي.

مون کي منهنجي امڙ جيڪا هن
شاديءَ جي موقعي تي به نه اچي سگهي
هئي، ته جي دل سان ياد اچڻ لڳي.
مون ٻيڙي امڙ کي سڏي ڪري چيو،
آمان توهان هن عمر ۾ هيڏو ڪم پيا ڪيو
ڇا توهان کي ٻار ڪونهن؟

هن يڪدم چيو، ”نه آمان ايئن ته
نه چئڻ جيئنڌڙ منهنجا ٻه جوان پٽڙا آهن
۽ هڪ سڪيلڌي ڏيئڙي آهي. ڇوڪري ته
شادي ڪري ساهرن ۾ سڳي آهي پر ڇوڪرا
سڏي پير تي ڪونهن.“

ايئن چوندي هن جي اکين ۾ پاڻي
تري آيو. گلو گهگهجي ويس ۽ اڳيان هوءَ
ڪڇ ڳالهائي نه سگهي.

رات جو روئي ڪارائي باسڻ صاف
ڪري امڙ ٻين ڪم ڪندڙ زالن سان
پنهنجي گهر هلي وئي.

سڄي رات مون کي ننڊ نه
آئي، سوچيان پئي ڏس قدرت ڇا ڪرڻا
منهنجي امڙ جا ٻئي پٽ سڏي پير تي آهن
ايشور جي ديا سان گهر ۾ ڪا ڪمي ڪون
آتن، گهر خوشحاليءَ سان ڀرپور آهي صرف
امڙ جي طبيعت ئي ناساز ٿي رهي هوءَ ته
هاڻي بستري سان چنبڙي پئي آهي. هڏين
جو پڇرو رهجي وئي آهي. گهڻي آت ويهه
به نٿي ڪري سگهي. سرير ڪمزور، بيزار،
بيمار ۽ ”لڳو پيو اٿس. ڪنهن ڳالهه ۾
من ٿي.“ س. سچ آهي تندرستي هزار

نعمت آهي.

مون کي لڳو ته هن امڙ وارا
منهنجي امڙ آئي اچي سگهي هان ته
شاديءَ ۾ چار چنڊ لڳي وڃن هان. وڏ
بزرگن کي ننڍڙن جي ول وڌندي ڏ
ڪيڏي نه خوشي ٿي ٿئي، ان جو بيان لغ
۾ ڪرڻ ناممڪن آهي.

ٻئي ڏينهن صبح ساڻ ٻيڙي
هنجون سنگي ساڻيون اچي پهتيون
پنهنجي پنهنجي ڪم کي جڻي ويون
مان ته سڀ ڪم ڀلجي بس امڙ جا
عقد کي ٿي هن امڙ جي صورت ۾ پئ
ڏسان. جيترو پئي ڏسان اوترو منهنجي
جي صورت هنجي عقد ۾ هئڻ وڌيڪ پئ
نظر اچي.

اهائي سنهڙي ڊگهي قد ڪاڻي
هڏين جو پڇرو هيءَ به هئي پر هن ۾ اڃا
ڪم ڪرڻ جو جزو ۽ سرير ۾ ڦرتي هئي.
ٻئي ڏينهن وري هن سان ڳالهائڻ ڪار
ڀاڻ کي مان نه روڪي سگهيس. سڏ ڪري
ڳالهائڻ لڳس من ماءُ جي سڪ پوري ڪري
سگهان.

پوءِ امڙ توهانجي ڇوڪري ڪيئن؟
آمان منهنجي ڇوڪري لکن ۾ هڪ،
جهڙي نڇو سون. هوءَ ته پڙهيل آهي ۽
نوڪري به ڪندي آهي. ڇوي به ٿي
ته ”آمان توهان مون وٽ هلي رهو.“ پر مان
نڀاڻيءَ وٽ ڪيئن وڃان؟ جيستائين هڏين
۾ طاقت آهي هلندس، اڳيان به رکڻ وارو
لڇ رکندو.“

منهن جو ڪهڙو ناتو؟ هيڏو لڳاءُ ڇو پيو
ٿئي؟ هيڏا نظارا ڇڏي نظر اتي آنڪي ڇو
ٿئي؟

ڪڇ سمجه ۾ ئي نه پيو اچي.
سوچيان پئي ڇڻ جي صورت ڪنهنجي
صورت سان ميل ٿي ڪائي؟ پر ڪنهنجي؟
!جو ياد ئي نه پيو اچي.

اڪيون ٻولي مٿو ڪنهي ڪڇ ڌيان
ڪرڻ سان هڪ صورت سامهون آئي. ياد
چڻي ٿي آئي. -- آڙي !ها صورت نه
منهنجي امڙ، منهنجي جيجل، منهنجي
جنمجيءَ جو عرص ٿي لڳي.

اڪين ۾ ممٽا پري، نينهن پري
مايڙيءَ جي صورت تري آئي. مايڙي ڪيڏو
نه منو لفظ آهي. دنيا جي سڀني نعمتن کان
وڌي نيامت امڙ آيو، آڻ ليو. هاڻي مونکي
منهنجي جنمجي، جنم ڌاتري مايڙيءَ جي
ياد ايتري قدر اچي گهايل ڪيو جو مان پاڻ
روڪي نه سگهيس، منهنجي اکين مان لڙڪ
ٿم ٿم ڪري وهڻ لڳا. مان من جي پاس
لاڻ لاءِ يڪ ٿڪ ٻڌڙيءَ کي ڏسڻ لڳس پر
ڳوڙهن جي ڪري اکين تي ڌنڌ ڇڻڻ سب
جن جي صورت به ڌنڌلي نظر اچڻ لڳي.

سوچيان پئي جيءَ امڙ جن عمر ۾، جن
ٻڌاپي ۾ جڏهن زندگيءَ جي نام ۾ هڪي
آرام ڪرڻ گهرجي، سڄي عمر وهڻ وڃي
ساهي ٻڌڻ جي ويلا ۾ هوءَ هٿڙي ٿڌي پائيءَ
۾ ويٺي باسڻ ڏئي. مونکي ڏسندي ئي سيءَ
پيو پيو پر هوءَ پنهنجي ڪم ۾ اهڙي ت
متوڙي جو هن کي ته پنهنجي ڪم
کان سواءِ ڪا سمڪ ٿي نه هئي. ڪم ٻوڏ

پوري رنگ جي فريز ۾ ٿلڪا شيشا ڇنڇي
جھڪي نور کي روشني ڏئي رهيا هئا. اکين
۾ نااميدِيءَ جو عرص ۽ نراسائيءَ جو راج،
ڇنڇي زندگيءَ جو بوجھ نه ڊوٽي سگهڻ جي
شڪايت ڪري رهيا هئا.

پر حوءَ ڪم ۾ ڦرت هئي، ڇانده کان
پهرين حوءَ ڀاڄيون وڌي رهي هئي ۽ هيٺ
حوءَ ڇانده جا باسڻ ملي ٿڌي پائيءَ ۾ ڌوئي
رهي هئي، باسڻ جا ڀير، ڏسندي ئي مون
ته منهن کڻي پئي پاسي ورايو.

وري نظر نظارا مليا. ڀاڱو اڄ ڇيرو
نهي پئي هميو. هن ڏينهن کان پوءِ سادي
اٿس. ڪوئيءَ ۾ نه پيو ماڻي. خود ڊاڪٽر
آهي ۽ زال به ڊاڪٽر ئي مليس، ته ڀلا ڇو نه
ڪوش ٿئي؟

هوڏاڪن ڪير لاڏو ويٺو گهاٽي.

ننڍڙي مليس ڪنوار لاڏو ڇو نه مرڪي
سختي مليس ڪنوار لاڏو ڇو نه مرڪي
ڇتان کان هتي ۽ هتان کان هتي ڳهرا
پائي سڀني سان ڪڇ ڪڇ ڳالهائي رهيو
آهي. اڄ ته حرڪن سان ڳالهائڻ لاءِ آيو
آهي، وڃه پيو ڳولجي پر گھوٽ راجا جلد
هنن ڇڏائي پنهنجي مٿر منڊليءَ ۾ وڃي
ٿو ساه پئي.

ڪافي وقت اُنهن نظارن ۾ نڪري
وڃو ته وري اچي نظر ٻڌڙيءَ امڙ تي پئي.
حوءَ اڃان باسڻ ۾ ئي ڏي پئي هئي. منهن
هو ڊسمبر جو پر هڪئي چڻ سيءَ ئي نه پئي
پيو. شال به هتي ڪناري رکي ڇڏي هئاڪين
ته مٿا، مٿي تي وڃي.

پر آڻ مانڌ ته ڀلا ڇي ٻڌڙيءَ سان

جهي باندرو وانگر نچائڻ جو ڀارت عدا
بيو.

اسين به خوش ته وشواس رکي پايءَ
مانڪي ذميداري ته ڏني. هوءَ به خوش ته
بجو بار به هڪو ٿيو ۽ ڪم به سهڻو ٿي
و.

حلوائِي ته منائي ٺاهڻ ۾ مشغول
ٿي. ڪڇ زنائيون روئي ٺاهڻ ۾ مشغول
ٿي. اڄ ڪالهه زالون شادين ۽ پارٽين ۾
ٿين ٺاهڻ ۾ اهڙيون ته اُستاد ٿي ويون
ن جو حلواين جي ته هنن چٽي ڪري
ٿي آهي. ٻيا حلواين کان سستيون ۽ ڪم
به فرتي ته پوءِ اُهي ئي چونه ڪم ڪن.
ان کي ٿيو انبن ڪاٺڻ سان مطلب، وڻن
ٺاڻ سان ڪهڙو ڪم؟

ها ته هنن زنائين ۾ ئي چار زالون ڪم
ڻ ۾ مشغول هيون. اُنهن مان هڪ زنائيءَ
ئي هر هر منهنجي نظر جو فوڪس پيو
ٿئي ۽ ڪٿي به ٻئي هنڌ نظر کڻي ٿي
ٿئي.

ايتري ۾ پاڻي ٻوڙندي آئي، ”ٻئي
يءَ کي هوءَ ٻئي چوندي آهي) ممي
ي ٿي ته چانهه ۽ ناشتو تيار آهي يا نه؟
ل تي لڳاڙايو. سڀ چانهه جو انتظار
ي رهيا آهن.

مان هڪدم چوڪس ٿي ويس. هونئن
سڀ تيار هو، بس ٽهڪيل پاڻي لاهي
هم پتي وجهڻي هئي. ڦرتيءَ سان چانهه
نو ٿيبل تي لڳاڙايو ته سڀ اچي ٿيبل
جهڳٽ ٿيا.

ڪرسين تي ڪڇ بزرگه مرد ۽ رنائون

وينا هئا ۽ ننڍي ٽهيءَ وارا ته وهڻ شان جي
خلاف پيا سمجهن جو فئشن اڄ ڪالهه بغي
سستڻ جو آهي. وهڻ سان ڪپڙن جي ڪريز
به خراب ٿيڻ جو ڊڀ آهي.

مونکي اڄ اهو ڏسي عجب لڳو ته
چاچي اڄ وارن ۾ ڪجاب هڻائي ڪارا
ڪراڻي آڻي هئي. شايد شاديءَ لاءِ چشمو به
نئون ٺهرايو هئائين. فريئر چمر چمر
چمڪيس پئي. اڄ ته ڪير ڪونه چوندو ته
هوءَ ڪو پنجهڻ سالن جي آهي. هونئن ته
چاچي ستر سالن کان گهٽ نه لڳندي آهي.
ٻيون سڀ مٽياڻيون پاڻ کي جوان ڏيکارڻ
لاءِ نقلي ساڌن جو استعمال ڪري آيون هيون
جيئن ٻڌاپي کي نڪاري سگهن. پر هيءُ
چاچيءَ جو پوڻو پليٽ کڻي ڪائيندو
اچي چاچيءَ جي هنڀ ۾ ويٺو، ٻيلي هن ته
ڏاڏي چئي چاچيءَ کي لچائي وڌو. اڙي
هي وري ڇا ڪيئن؟ صنڀوسو ۽ چٽي
ڪائيندي هت کڻي چاچيءَ جي ساڙهيءَ سا.
اُگهيئ. چاچيءَ جو منهن ڏسڻ وٽان هو ۽
وينلن مٿن مائٽن ۾ ٽهڪڙو مچي ويو.
چاچي به پنهنجو غصو ڍڪڻ لاءِ هن ڪل ڪل
۾ شامل ٿي وئي.

چانهه جو جهميلو لٿو ته روئيءَ جي
تباريءَ لاءِ هدايت ڪرڻي پئي.

ها ته چانهه پيئندي وري وڃي
منهنجون اکيون هن ڪم ڪندڙ زنائيءَ تي
گُتيون. هينئر مون هن کي چٽائي ڏنو. هوءَ
ڪافي عمر کائي چڙهي هئي. هن جا وار
ڪچڙي ۽ منحن جي چمڙيءَ تي گُجنجن هن
جي ٻڌاپي جو راز سلي رحيا هئا. ٽُلجي

د ڪيو هو، سو اڃان به هن سان گڏ آهي.
 مٽريءَ جي سوا ٻاڪ ڪوملٽا ڪروڻا ۽
 چاڻي اڄ به هنجي اندر ۾ آهي. اهي
 مل ٿڌ ڪيڏانهن ٻاهر ڪونه ويا آهن.
 مٿا ۽ هنجا حرڊا هڪ جڙائي آهن.
 مٽري ڪهڙي به هجي، پنهنجي قدر تي
 ٿن کان وانجهيل ڪونه ٿي رهي.

هنڪي ڇهه فرما پڇيو، ”توهان
 زهيل ڳيا. ڏيڏي. منهنجا

چار توڙي نه.“

”ن، فرما. پرڏ“

ڏاڍا يا ڀلا

وئي.

”مان آيس پئي ته خبر ته ڪي
 ماڻهن جو ٿوڙ هو. پڇيڻ تي منهنجي ڪي
 هڪ صديف بيمار هلندي هلندي ڪري
 بيحوش ٿي ويو هو. بيحوشيءَ ۾ هن صديقت
 موحتا ڇڏي پيو. پوليس هنڪي سڃاڻ ڪئي
 وئي آهي.“

هن جلد ئي ڪپڙا بدلايا. فرم سان
 گڏ ٻاهر نڪتي ته فردوش به سامهون ملين.
 ٿيئي سڀتال پختا. امرجنسي وارڊ ۾ آيا.
 ٿڌائون ته سٽريچر تي ليٽيل مريض جي
 پھري ڪي ڊاڪٽر اچي ڪپڙي سان پئي

اڄ ٺولو ڪا لڪر ڪنجي ڏهول ۾ آيا،
ڇو؟

ڪنجي مڪه تي مشڪ آئي. ڇو؟ ٻنهن
تي آئي ويئي. ڪيائين، ”نرمه....“
نرمه ڏورندي آئي.

”ملائي ٿي وئي؟“

”ڪڪ ڪمرو ماف ڪري ڇڏيو
آهي.“

”ڀڄو ڀانءِ لاهه ڪجهه وقت
ٻالهيون ڪيون.“

ڀانءِ لاهه وئي. ٻهتي پيئي. ڪوٺ
رڪندي هن نرمه کان پڇيو، ”تصدي
موت ڪي هتان ويئي ڇڏو وقت ليو آهي؟“
”اٽڪل پنڌرھ ورهيه.“

”ياد ته ايندي هونءِ؟ نرمه“

”ڄاڻي ياد ايندي آهي، ڏيندي.
توڻي ڪي به ڀالو ياد ايندو هوندو؟“
”نه، بلڪل نه. شروع ڪا ڪجهه سال“

ياد ايندو هو هالي بلڪل نه.“

”ڏيندي؟ هيئنر ڀالو توڻي وٽ هي
اهي ته ڏڏو؟“

”تو اڄو سوال ڇو پڇيو؟“

”مرد ته مرد آهي. پريت جا پل
ڪٿڻ وسرندي؟ مونکي ته سمجهه ۾ نٿو
اچي.“

ڪنجي اندر ڪجهه ٿيو. ڪنهن ڀرڻ
ڪي وسارڻ هي ڪوشش ۾ هن ماضيءَ کي

... ۽ سي ويو.

صبح اُٿي هن ڀانءِ لاهه موحت ڪي
ڏنائين. پاڻ به پيئي. پيڪي وڃڻ کان اڳ
موحت ڪي ڇيائين، ”ڄڻ ڏينهن
منهنجي مٿان وڃي پئي ٿي ته مون
ڪٿانءِ مان هلي ايندس.“

ڪمري کان ٻاهر ايندي هن ڏٺو هو
ته موحت جو پڇرو هيٺ ڇڪيل هو. زال
مڙس جو معمولي من ملاءِ سمجهي ماڻ پي؟
وقت هو انتظار ڪرڻ لڳا.

نردوش هي جنم تي موحت ڪي فون
ڪيائون ته جواب ڪونه ملين. پتا نٿو
موحت هي گهر ويو. تالو لڳل ڏسي آفيس
مان ڇاڄ ڪيائين. موحت نوڪري ڇڏي
ٻئي شهر هليو ويو هو. پليءَ ٻڌايو ته موحت
بي شادي ڪرڻ بمبئي هليو ويو آهي.

ڀالءِ ايترو وڏي ويندي هن ڪونه
سوچيو هو. ڏيري ڏيري هن من ڪي
سمجهائي ڇڏيو. سرڪاري نوڪري ملي
ويس. ٻار پڙهائيندي رهي وئي. نردوش
وڏو ٿيندو ويو. موحت ڀلجڻ لڳو.

ويهن سالن جو وقت ڪڏهي ويو.

اٽلي ڪمڻ اهو ٺولو ڪتاب اندر
رهي ويو هو. ياد آيس، مگر ڇڏيندي هن
ٽيبل تان فريم سميت ٺولو پنهنجي
اٽلي ۾ رکيو هو.

ڇڏڻ ٻڌائين ته موحت شادي ڪرڻ
بمبئي ويو آهي ته فريم مان ٺولو ڪڍي

آهي. ڇٽ ته رکڙي ٻڌانس.“
 ”رکڙيءَ وارا ڀاءُ گهڻيئي ڏنا آهر
 ڀاءُ ڀيڻ جي رشتي کي داغ لڳائڻ کانسواءِ
 ڪجهه به ڪونهي.“

”شڪ جو علاج فقط وشواس آهي
 وڌيڪ مان توکي ڪجهه به نه ٿي چوان
 ايندڙ مهمان جو ڪجهه خيال ڪر.“

جيترو تون پويترا جي صفائي ٿي
 ڏين، اوترو ئي سمجهان ٿو ته توهانجو
 تعلق غلط آهي. ڪهڙي خبر مهمان
 ڪنهنجو آهي.“

هنکي باهه وٺي وئي هئي. سهي نه
 سگهي. غمي ۾ ڪرسيءَ تان اُٿي بيٺي
 ڀرسان رکيل شيشي جو پاڻيءَ ڀريل جڳهه هٿ
 ۾ کڻي زور سان فرش تي ڦٽو ڪيائين ۽
 چيائين، ”نرلڇ! توکي اهو چوڻ جي همٿ
 ڪيئن ٿي؟ هاڻي هتي رهڻ منهنجي
 مشڪل آهي.“

ڇٽي جيئن ئي ڪمري طرف وڃڻ
 لڳي ته ڏٺائين ته موحت جو چهرو خون
 سان ڳاڙهو ٿي ويو آهي. هوءَ هوش وڃائي
 ويئي. هوءَ هنجي ڀرسان آئي ته موحت
 جهٽڪي سان هنکي ڌڪو ڏنو. هوءَ ٽاهرندي
 ڪري پئي. جڳهه ڀڄي پيو هو. هڪ وڏو ٽڪر
 اُچل کائي موحت جي ڳل اندر چڙهي ويو هو.
 رت رِلا ڪري وهڻ لڳو هو.

هوءَ اُٿي ڪڇڻ مان ڊٽول ڀريل ڪپهه
 جو ڦوڦو ٺاهي موحت جي ڳل تي لڳايو.
 گهرو ڊاڪٽر کي فون ڪري گهرايو. ڊاڪٽر

جو ظلم بنا ڪارڻ سهندي اچي؟ منڻسُ
 چندرمان تي پير رکي منگل جي اُڏام جي
 تيارِي ۾ آهي.“

”پرڻ سدائين پاڻکي پويترا
 سمجهيو آهي“ هن چيو هو. ”پُڙش
 استريءَ جي ضرورت آهي، پر استري به نه
 پُڙش جي ضرورت آهي. ته به ايترو
 ڪنڀاءُ؟“

”استريءَ جو من پُڙش جي من کان
 بلوان آهي، ريڪا. ڪولمنا ۽ ممنا به پُڙش
 کان سرسُ اٿس.“

”ناسمجھ ۽ جاهل استري، پُڙش جا
 ظلم برداشت ڪري اهو ته سمجھ ۾ اچي
 ٿو، پڙهيل، سمجھدار، نراڀراڏ هوندي به
 مانسڪ ۽ شاريرڪ پيڙا ڇو سهون؟“ ريڪا چيو
 هو.

”ريڪا! مان ايترو گهٽجي وئي
 آهيان، جو ساهه کڻڻ ۾ به ڪشت ٿو ٿئي.
 اچڻ واري مهمان تي ڪهڙو اثر پوندو-
 موحت سمجهي ٿي نٿو.“

”موهنِي! اهو نه ڀلجانءِ ته ظالم
 جيترو گنهگار آهي اوترو ظلم سهندڙ به
 آهي.“

ريڪا جي وڃڻ کانپوءِ هن اندر ۾
 مانسڪ ٻل محسوس ڪيو.

رات جي پوڄڻ کائڻ وقت هن موحت
 کي چيو هو، ”اهڙيءَ طرح ڪيستائين
 نڀاڻبو؟ من مان گمان ڪڍي گهر اندر شانتي
 پئدا ڪر، موحت! منوهر منهنجي ڀاءُ سمان

”ايتري چڙ ڇو لڳن؟“

”پريم ۽ وشواس سان گهر گرهستي
هلندي آهي، موهت، مان ڄاڻي پڇهي ته
ڪونه ترسي هيس. تو مونکي اڪيلو ڇو
ڇڏيو. ڪجهه وقت ترسين ها. گڏ پئي وٺ
هلون ها.“

موهت وٺ ڪو جواب ڪونه هو. ڇپ
ٿي ويو. پر من جي پوت پنهني کي ڇپي
ڇڏيو. منهن لئل هئن. وهنوار بدلجي وين.
مناس هليو وين. هڪ ٻئي سان هڏي سان
گالائيندا هئا.

هن موهت کي سمجهائڻ جي ڪوشش
ڪئي. پر اُنجو اُلتو اثر ٿيو. هو وڌيڪ
ڪرڻ لڳو. موهت جي نظر ۾ سمجهائڻ،
غلطيءَ کي لڪائڻ هو.

هن جو شڪ پختو ٿي چڪو هو.
هڪ ڏينهن ريڪا کي سڀ ڪجهه
ٻڌايائين. ريڪا کي ڏک ٿيو. چيائينس،
”موهت خود گهڻي دفعا هنسان اڪيلي
۾ مليو آهي. ڳالهون ٻوليون به ٿيون
آهن. اهو ته ليڪ آهي. هاڻي توتي شڪ تو
ڪري. هو سُڪي ته آهيئي ۽ مورڪ به
آهي.“

”مونکي نه گهڻن ٿي ٿئي. خبر به
اٿس ته مان ماءُ ٿيڻ واري آهيان. نه به دل
کي ڏک تو ڏئي.“

ريڪا کي غصو اچي ويو. چيائين،
”ايامن کان استري اڀلائي اتي اڀار ۽ اڀار
ٿي سهي. ڇا ويهين صديءَ ۾ به هوءَ پُرش

گذاري.“

موهت فطرت ٻڌو - گهر اچي پنهني
چانهه پيتي. موهت بيڊ روم ۾ هليو ويو.
ٿڪل هوندي به هوءَ گهر وڪڙ ڪي لڳي وئي.
موهت سڄو ڏينهن ڇپ رهيو.
ڊائيننگ ٽيبل تي به موهت جو وهنوار وڌندڙ
ڪونه هو.

”اڄ ائين ڇپ ڇو آهين؟ ڪا خاص
ڳالهه آهي؟“ هن پڇيو هو.
موهت جواب نه ڏئي سوال پڇيو ”
منوهر ڪيترو وقت توهان گڏ هو؟“

اوھ! هوءَ سمجهي وئي هئي ته
ڪمزوري ڪهڙي آهي. ڏاڍو ڏک ٿيس.
موهت حالات کي نه سمجهي شڪ جو ٻج
پوکي ڇڏيو آهي. اهڙي خراب ٻج کي زمين
کان ٻاهر ڪڍي ڦٽي ڪرڻ لاءِ
چيائين، ”منوهر مون سان اڪيلو ڪونه هو.
مريضن جي وارڊ ۾ ريڪا ۽ ماسي به هيون.“
شايد موهت کي اها ڳالهه دل سان
ڪونه لڳي. چيائين، ”وراندی نائين ٽون
پهچائڻ به وئي هوندي؟“

حد ٿي وئي. هنکي تبس اچي وئي
هئي. تيز آواز ۾ چيائين، ”نه.“

موهت طرف ڏسي، پوڄن اڌ ۾ ئي
ڇڏي هوءَ اُٿي هلي وئي هئي. موهت به
پوڄن ڪونه کاڌو هو.

گهر ۾ راکاس گهمي ويو هو.
سمندر گهر ۾ اڏاسي اچي وئي.
هن اچي موهت ڇڄو هو.

مريضن کان سواءِ حرڪو مکيه ڦاٽڪ طرف
وڃڻ لڳو. سڀتال ۾ بائيٽال مڇي ويو.

هن ڪجهه نه سمجهيو ۽ ڊڄي وئي.
منوهر تيز قدمن سان وارڊ اندر آيو.
ٻڌايائين ته شھر ۾ فساد ٿيو آهي. ڪي مڻا
به آهن. سو کان وڌيڪ ڦٽيا آهن سيئي سڀتال
۾ آندا ويا آهن. امرجنسيءَ وارڊ ۾ علاج ٿو
ڪيو وڃي. سڄي شھر ۾ ڪرفيو لڳي ويو
آهي.

حوءَ منجھي پئي ڪئي. موحت جي
چنتا ٿيڻ لڳس. موحت جي باري ۾ منوهر
کي به ٻڌايائين. منوهر ٻڌايس ته موحت
هنڪي رستي ۾ مليو هو، پٺي ۽ وٽ وڃڻ لاءِ
پئي پيو.

”موحت کي حتي اچڻو آهي.“ هن
ٻڌايو هو.

”مشڪل ٿو لڳي. توکي پٺي جي
غير جو فون نمبر آهي؟“

هن منوهر کي فون نمبر ڏنو. منوهر
حڪم ۾ ٻاهر پڳو ۾ جلد ئي موٽي اچي
ٻڌايائين ته شھر ۾ ٽيليفون تارون ڪٽيون
ويون آهن.

شھر ۾ ڪرفيو هو. ٽيمپو، بسون،
ٽئڪسيون سڀ بند ڪيا ويا هئا. سڪور ۽
سائيڪلين تي به اچڻ وڃڻ روڪيو ويو هو.
شھر ۾ پوليس ۽ ملٽريءَ جي گشت لڳي پيو.
هن لاءِ بس هڪ ئي رستو هو ته موحت
جو انتظار ڪري. منوهر ۽ ريڪا هن سان گڏ
هئا. هو دلداري پيا ڏينس. موحت جي چنتا

ڪري من ۾ پڻ ڪونه هئس. جيئن ٿيڻ
رات نيجي وئي.

ٻئي ڏينهن، ڏهين کان ٻارحين تائين
ڪرفيوءَ کي ڏلو ڪيو ويو هو. پندرهن منٽن
۾ ئي موحت اچي ويو. موحت کي صحيح
سلامت ڏسي هنڪي ڏاڍي خوشي ٿي ڪئي.
پر موحت جو پڇرو ڏسي گھبرائجي به وئي
ڪئي.

منوهر، ريڪا ۽ سندن ماما کان
موڪلائي هو ٻئي سڪور تي گھر لاءِ روانا
ٿيا. رستي ۾ هن موحت کان پڇيو، ”رات
ڪٿي هئين؟“
”پٺي ۽ وٽ. منوهر توکي ڪونه ٻڌايو
هو؟“

”ٻڌايو هئائين. مون سوچيو هو ته
متان تون سڀتال لاءِ نڪتو هجين. ڏاڍي
چنتا هئي.“

”ڪرفيوءَ ۾ ڪيئن اچي سگهندس.“
ٻالھائڻ جي نوع هنجي دل کي ايڏا
پڇاڙيو هو. پر ته به نظر انداز ڪندي
چيائين، ”فڪر ڪري نٿو ٿي ڪونه ڪئي
آهي.“

”ريڪا ۽ منوهر ته گڏ هئين. ٻالھيون
ڪندي رات گذري هوندي. فڪر ڇڏجو؟“
منوهر چوندي موحت جي آواز ۽
تبديلي آئي هئي. ”ها. دلآ ته ڏيند
رحيا. پر من ۾ مايوسي ئي رهي. منوهر ته
وڃي ٻاهر سڀتال جي ورندي ۾ لٽيو. ريڪا
۽ مون ماسيءَ جي پلنگه ۾ سان ويهي رات

جا به سال موج مستي ۽ ڀر گذري ويا، اهي ٻل
ڪڏهن ختم ٿي ويا پتو ئي ڪونه پيو.
ڏولون ڀريل زندگي ٻوجهه ٿي ڪمر کي ڇڏيو
ڪري ڇڏيو. تن ته پڇي ٿو پوي پر من به
مري ٿو وڃي.

تڏهن سکن کي ياد ڪري ٻوڙها ٿا
ٻڙن.

اهڙن ٻوڙهن لاءِ ڪنهنجو قصور؟
هنجو؟ موهت جو؟ يا حالات جو؟

شايد حالات جو. اهڙي حالات کي
سمجهي سگهيو هو. اُنکي سڌارڻ ناممڪن
هو ۽ نه ضرورت ئي هئي. پر فقط وشواس
کي ٻل ڏيڻو هو.

خوشنما سمو بڻجي وڃي ها.
خود موهت ئي ٻڌايو هو ته ريڪا جي
ماءُ سڀتال ۾ ڀرتي آهي. ملي اچڻ لاءِ به
جيائين.

ريڪا، سندس ڀاءُ منوهر، موهت ۽ هوءَ
هڪ ئي ڪاليج جا ساٿي هئا. ٻاڻر گهري
دوستي هئي. دوستي جذبات ۾ تبديل ٿي
وئي. هوءَ موهت طرف وڌيڪ جهڪي وئي.
پڙهائي پوري ڪرڻ کان پوءِ به چئني
جي دوستي بدستور هلندي رهي.
موهت هنکي سڀتال جي ٿاڻڪ وٽ
ڇڏي پاڻ هڪ ڪلاڪ کان پوءِ واپس اچڻ
لاءِ چئي هلبو ويو هو.

انڪل اڌ ڪلاڪ کان پوءِ سڀتال اندر
هائيدوس مڇي ويو. ڊاڪٽر ۽ ڪمپائونڊر
بدحواس ٿي! مرجسي وارڊ طرف ڊوڙ ٿا لڳا.

رت چوسڻ لڳو هوس. ائين لڳڻ لڳس ته هوءَ
ڇيڻون ڪرڻ لڳندي.

پاڻکي سنڀالي ورتائين. ڪرسيءَ تان
اُٿي ڪمري کان ٻاهر لان تي اچي ويئي.
ساحه نيزيءَ سان ڪڇڻ لڳس.

نرمله به اچي وئي. داديءَ جي چهرې
کي ڏسي سمجهي وئي ته طبييت ٺيڪ ڪونه
اٿس. نرمله کي ڏسي هن پاڻي گهريو. پاڻي
پي ٿورو سامت ۾ آئي. ”ڊاڪٽر کي فون
ڪيان، داديءَ؟“ نرمله پڇيو.

”نه، ڇڪر اچي ويو هو. ٿورو آرام
ڪندس.“ چئي ۽ نرمله کي صفائيءَ ڪرڻ
لاءِ ٻڌائي، هوءَ ٻئي ڪمري ۾ هلي وئي.
پلنگه تي لٽي سوچيائين ته ننڊ جي
گولي کائي سمحي پوي. اهو علاج ته عارضي
هو. ماضيءَ کي ياد ڪري ته من هلڪو ٿي
پوندس.

هوءَ گذريل ڪي ياد ڪرڻ لڳي.
جنهنڪي ڇڏي ويجه سال ٿيا آهن،
سو ڪيترو وقت ساڻ ڏيندو. ڪيترو وقت
ياد رهندو. ڏکڻ ڀريل وقت ياد ڪندي
ڪوڙائپ فرور محسوس ٿيندي. پر حال
جي سنشوش ڀريل زندگيءَ اڳيان اهڙي
ڪوڙائپ گهڻو ڪونه ڇيندي. من جي
ڪنهن ڪنڊ ۾ ڪا ڇپيل ڀڄا خوندي به نه
اهه به صاف ٿي ويندي.

شاديءَ جي ڏينهن ئي اهو فوٽو
ڪڍايو هئائون. تنهن وقت سونهري فريئر
۾ بيد روڻ سونهن ۾ سهرڙيءَ کان پوءِ

فيصلو

ندلال پرسراماڻي

ڪرڻ به آهي. پلائڻ جي ڪوشش سان تصور وارو پرش ياد اچڻ لڳس.

کليل در مان سوسات ڪندو هو اچي جهونڪو اندر آيو. ڦاٽل فوٽو جي درن مان هڪ اڌ اڏامي هن جي جهول ۾ اچي ڪريو هن اکيون کوليون. فوٽو ۾ پرش جو چهرو مشڪي رهيو هو.

هنڪي مشڪندر منهن ڪونه وڻيو. ذرري کي آڱرين جي وچ ۾ پڪڙي ڦاڙڻ لڳي. پر رکجي وئي. جنهن شخص کي پلائڻ پئي چاهيائين، اهو ته هن جي اڳيان آهي. چهر ۾ جان اچي وئي هئي. هو مشڪي رهيو هو.

هوءَ ڪنبي وئي. سڄي شير جي شڪتي ڪني ڪري ذري کي به ڦاڙي ڦٽو ڪري ڇڏيائين.

ياد کي ٽڪر ٽڪر ڪري نه سگهي. چهرو ته کلي رهيو هو. ديهه سان چنبڙي

هوءَ اڪيلي ئي ريك صاف ڪرڻ لڳي. هڪ هڪ ڪتاب چنڊي ڦوڪي پرسان ٿيبل تي رکي، ڪپڙي سان ريك کي صاف ڪيائين. اخبار کي هيٺو ڪري ريك جي ڪنڊن تي جمائين. هڪ هڪ ڪتاب سني طرح رکڻ لڳي. اوچتو هڪ ڪتاب فرش تي ڪري پيو. جهڪي ڪنيائين ته ڪتاب اندران هڪ فوٽو ٻاهر ڏسڻ ۾ آيس. ڇڪي ٻاهر ڪڍيائين.

تصوير ڏسنديئي منهن لهي ويس. من ۾ هلڪي ڪوڙائپ محسوس ٿيس. ڪمر وسري ويس. ڪرسيءَ تي ويهي رهي. اڏاس من سان تصوير جو اڌ همو ڦاڙي ٽڪر ٽڪر ڪري فرش تي ڦٽي ڪيائين. اُن مهل ائين لڳس جڻ شير مان سڄي سگهه ختم ٿي وئي آهي. ڪرسي اندر ئي ڍرڪي وئي. اکيون بند ڪري ڪجهه پلائڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳي. پلائڻ جو ٻيو نالو ياد

ندلال پرسراماڻي .

۱۹۲۲.۶.۱۰

سنڌي ۶، هندي ۴ ۽ ۲.

ٻه ڪهاڻيون راجستان ۽ هڪ ڪهاڻي راشٽريي سطح تي.

رٿاير هيڊ ماسٽر.

گوپال ۽ ڪمليش چترشالا، سلومبر-۲۰۲۷، (اڌ پيپر).

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

آهي.

پر جانڪي هينءَ همت ڄاڻائي، هٿ
ٻڌي وڃڻ، اونداهي ٻن ۾ زندگي گهارڻ،
اڃا پوءِ حياتي ۾ اُنڄو انتظار ڪرڻ قطعي
نيڪ نه آهي. ياد رک ڏسڻ ڪرڻ وارو بلاشڪ
گنجگار آهي، پر اُن کان وڌيڪ گنجگار آهي
اُن کي سڃاڻڻ وارو! چري مٿان آپڳاٽ جڙو
ٻڙلڙيءَ ۾ پيو قدم کڻي. قسم اٿئي منهنجو
جي ائين ڪيو اٿئي!

ياد رک، هاڻي پنهنجي مڙس جي
واپس اچڻ وارو ويچار ئي دل تان لاهي ڇڏ.
جو انتظار ڪيون اهڙن پاپين ۽ قاتلن جو
زندگيءَ ۾. مڙس هوندو ته ڇا ڪندو. جي
هن سڀت پڌيءَ جا وچن نه نڀايا، وواهه
جڙي پوتر بنڌن جي مريادا نه سمجهي ته
تون به ڇا لاءِ ان مريادا جا ليڪا پتين!

مڃان ٿي قانون لاچار آهي، پر ايشور
تي ۽ پنهنجو پاڻ تي وشواس رک. موهن
دنيا جي عدالت کان ٻڄي به وڃي پر ايشور
جي عدالت ۾ هنڪي پنهنجي گناهن جو
حساب ڏيڻو ٿي پوندو ۽ سزا پوئجي ٿي
پوندي.

ياد رک تنهنجي جهڙي وڏي زندگي
پئي آهي، اُها ڪاٺر بڻجي، ماءُ پيءُ کي
پوڄهه بڻجي، ذلت حاڪم ڀري نه جيئڻي
آهي. نهار پنهنجو پاڻ ۾. تون ڇا ڇڏي
آهين؟ تووڻ ذات آهي. سالر دماغ آهي.
پڙهين، جي تون ئي ائين
کي ڏسڻ جي

اِسترين اڳيان ڪڙو مثال قائم ڪندي.
ان لاءِ همت نه ڄار. مان توسان سڌائين ٿو
آهيان. پنهنجي روشن آئينده لاءِ پنهنجي
ذات کي نڪري نروار ٿيڻ ڏي. پنهنجي
قد کي ڪنهن به صورت ۾ ننڍو نه ٿيڻ ڏي.
ڪرم ڪيتر ڏاڍو وڻال آهي. خون به تون
بي اي، بي ايڏ آهين. اها ڊگري ڪڏهن
ڪم ايندي؟ ڪنهن سرڪاري يا پرائيويٽ
تعليمي سنڌا کي جوائن ڪر. اونداهي
راهن تي هلندڙ نرڪش ٻارڙن جون ئي
راهن روشن ڪر. توکي ڏاڍو سڪون ۽ سڪه
نصيب ٿيندو! ۽ ائين ڪري تون پنهنجو
پاڻ کي به سارڻ ڪري سگهندين. ان
راه تي هلندي ممڪن آهي هڪ ڏينهن
تو کي ڪو سڀن جو راجڪمار ٿي ملي وڃي.
تون بنا حجاب هن سان هڪ وار وري نئين
بهر پنهنجي زندگيءَ جي شروعات ڪري
سگهين ٿي.

اُميد ئي نه پر پڪ آهي، منهنجي
فيصلي تي تون سنجيدگيءَ سان غور
ڪندي.

تنهنجي ساڳي نمائي سڪي

شيل

خط پڙهي جانڪيءَ جي دل دماغ ۾
هڪدم زبردست قبرو اچي ويو ۽ اُن هٿاڻي
۽ ڪاٺر ٻريل ويچارن کي تڙي ڪڍي
کڻي ٻاهر اُڇلايو. هن جي اندرين پوڄهه
نڪري نروار ٿي ويئي ۽ پنهنجي سڪي شيل
جي فملي تي شهر لڳائي ڇڏي.

جو مقابلو مان ڪيئن ڪري سگهندس.
 ٺڪان ته مان ڪناري پلي هئس پر هاڻي
 ڇا ٿيندو؟

شيل مان هينئر هڪ اهڙيءَ جاءِ تي
 اچي بيٺي آهيان
 جتان مون کي ڪا واٽ
 نظر نٿي اچي.
 چؤطرف چٽا اونداهه ٿي
 اونداهه آهي. منهنجي
 پاڻ ۾ رڳي انتهائين
 انتظار ٿي انتظار
 لکيل آهي.

مون اهو به
 ناري سنسٽائن ذريعي
 پتو لڳايو آهي ته ان
 ڏس ۾ اسان جي ملڪ
 جو قانون به لاچار
 آهي. پوليس جو چوڻ
 آهي ته جيسٽائين
 چوڪرو هندستان ۾

نٿو اچي تيستائين اُنجي خلاف ڪا به
 ڪاروائي نٿي ڪري سگهجي.
 هاڻي ته ڪنهن ڪنهن محل دل
 چوندي آهي روز روز جي هن ذلت پري
 زندگيءَ کان جيئڻ بدران آپگتات ڪري
 سيني کان مڪت ٿي وڃان.
 مونکي تون ئي ٻڌاءِ پيڻ ان کان
 سواءِ ٻيو ڪهڙو رستو آهي؟

تنهنجي نمائيءَ ۽ دڪي پيڻ
 جانڪي

خط پڙهي شيل جو من ڀرجي آيو. رات

جو جڏهن گهر جا سڀ ڀاتي ڪاٺي پي سمهي
 پيا. سندس گهوت به نٺڊ جي آڱوش ۾
 کوهجي ويو تڏهن هوءَ پٺو پٺن کڻي ويٺي
 اچي جانڪيءَ کي خط لکڻ. هن لکيو.....

منهنجي ٻالپڻ
 جي سڪي، نمائي
 جانڪي،

تنهنجي درياڳ
 پري ڪهاڻي پڙهي
 ڏاڍو دک ٿيو. ننڍي
 هوندي پنهي گڏجي
 ڪهڙا ڪهڙا سڀنا ڏٺا
 هئاسين. سهڻو گهر،
 سهڻو راجڪمار هوندو
 ڪڏهن پنهنجو به.
 مونتي ته سائينءَ جي
 مهر ٿي جو اڄ ورگهر
 سوڌي سڪي آهيان، پر
 تون هينئن وڃ سیر ۾
 هيڏي پيڙا ۽ عذاب

پوڳيندينءَ. انجو سڀني ۾ به گمان نه هو.
 ويساهه ٿي نٿو اچي ته موهن جهڙا ايڏا
 ڪريل ۽ دغا باز ماڻهو به ٿي سگهن ٿا جيڪي
 وواهه جهڙي پوتر ٻنڌن سان هڙو ڪلوار
 ڪري سگهن ٿا! پنهنجي سوارت خاطر
 پٺيءَ کي رڳي هڪ جنس سمجهي ليمي
 وانگر ٺهڙي ٻاهر اُڇلائي سگهن ٿا. لالعت
 آهي موهن جهڙي نوجوانن تي! ڪلنڪ
 آهن سماج جي نالي تي. موهن اتياچاري
 ئي نه آهي، هڪ قاتل به آهي، جنهن هڪ
 معسوم زندگيءَ جو بيحد نرمڙ قتل ڪيو

ٻاڻي ۽ گس پي پيت ناريندي هئس!

سڻو ئي سانوڻ لڳو. منهنجو پيءُ
مونکي وٺڻ آيو. منهنجي ڏهري حالت ڏسي
دجلجي ويو. رات اڪيائيءَ ۾ جڏهن هن
مون کان پڇيو- ”جانو پت تون خوش ته
آهين نه!

۽ جڏهن خواب ۾ منهنجي اکڙين
مان جبر جبر ڳوڙڙا وڌندي ڏٺا تڏهن هو
سڀ ڪجهه سمجهي ويو. ٻئي ڏينهن مان
پيءُ سان پيڪي هلي آيس. پيڪي گهر
پهچي مون جڏهن ئي پنهنجي بئگ کولي
ته ان ۾ وڏل قيمتي زيور ۽ دوا ۾ مليل
ئي هزار کن سرچيون ٻئي نڌار ڏسي
شيران رحجي ويس! ان وقت منهنجي پيءُ
صحت ڏياري ته سڀ ليڪ ٿي ويندو. پر
مان خنسي شيران هئس ته پيتي مون
پنهنجي سڻي سامهون ٺاهي. اچي گهر
۽ پٺا به اٿس جي سامهون وڌا. وات تي
مون بئگ کولي به ڪونه پوءِ اچي سڀ وٺي
ڪيڏانهن؟ مان ته بتي ڊپ ۾ وڪوڙجي
ويس. بنا ٻين واپس ساهري ويندس ته
ڪهڙو خواب ڏيندس. جي سڻ سري ٿي
ٿي شڪ ڪريان ته به منهنجي ۽ جڻا هئي.
هڪ ڏينهن پنهنجي ڪم سانگي
منهنجو پيءُ منهنجي ساهري ڳوٺ ۾
ويو. شڪار لپاڻن خاطر هو سين وٽ گڏجڻ
ويو پر اُتي گهر ٻاهر تالو ٻُڙل ڏسي دنگ
رحجي ويو. پوءِ پاڙي وارن مان خبر پيس
ته نڪي اچي ٻئي موهن جا سڻا ماءُ پيءُ
هئا. ۽ ته ڪيڏانهن ٿا

۽ پٺا اُنهن پنهي غائب ڪيا هئا.

شيل، مون کي گهڻ ويڃڻ جو ايڏو ڏڪر
نه هو جيڏو ان ڳالهه جو ته اسان سان وڏو
دوه ڪيو ويو آهي.

هيڏانهن جڏهن اسان موهن بابت پتو
ڪرايو ته خبر پئي ته هو اُتي منيه ۾ اُتان
جي هڪ چوڪريءَ سان اڳي ئي پرڻيل
آهي ۽ اُنکي اُن مان ٻه ٻار به اٿس. ٻڌي
منهنجو ته چڻ سمورو سنسار ٿي لتجي ويو.
سگهوئي ڪنهن واقف ذريعي جڏهن
اُها خبر پيم ته هاڻي هو اُتي منيه ۾ به
ڪونهي ۽ اُتان واري زال ۽ ٻارن کي ڀڳوان
پروسي ڇڏي الائي ڪهڙي ملڪ ۾ وڃي
لڪيو ويٺو آهي. اُهو ڄاڻڻ کان پوءِ
منهنجي آسري اميد به چڻ خاڪ ۾ ملي
ويئي. منهنجي ماءُ پيءُ ته روئي روئي
کڻي راڻا ڪيا ۽ ڀاڻه کي پٽڻ لڳا. هو بيحد
پڇتائڻ لڳا ته بنا پوري حاج جي مونکي
هڪ اجنبيءَ جي حوالي ڪري ڇڏيائون.

منهنجو حال اهڙو هو چڻ ته نه مان
گهر جي هئس نه گهٽات جي. سوچڻ لڳس
جا شاديءَ کانسواءِ چوڪريءَ جي ڏندڙيءَ
جي ڪا اهميت ناهي؟ في الحال ته مان
اپراڌ ٻوڏ سبب سماج کان ۽ پنهنجو پاڻ کان
ڀڄڻ لڳس. منهنجي حالت اڄ به گهٽ
قياس خوگي ناهي. نه مان وڏو آهيان نه
طُڻ ٿڌه، نه شادي ٿڌه، نه ڪنوار، نه
منهنجي ۽ ساهري گهر ۾ جاءِ آهي نه
ماڻهن جي گهر ۾ زندگي پر رهڻ جي
استي. ڀلي امڙ- ابو بئي مونکي پاڻ
وٽ رکائين به کڻي پر پاڙي وارن جي نڪاح

اتاولو آهي. ڪنهن ڪنهن وقت لڳندو هو
 مان هن جي لاءِ هڪ اِستري يا جيون سنگڻي
 نه پر رڳي هڪ ”جنس“ مثل آهيان
 جنهنڪي رڳو هر طرح سان پوڳڻ ئي اُنجو
 مقصد هو. جنهن وقت مان ان بابت هن سان
 ڪا شڪايت ڪندي هئس ته جهٽ چئي
 ڏيندو هو. ”جانو! مون وٽ في الحال توسان
 گڏ ٿيارڻ لاءِ هي پندرهان - ويهه ڏينهن ئي
 ته آهن، پوءِ ته مان هونءِ ئي منيلا هليو
 ويندس. اُتان توکي گهرائڻ لاءِ ويزا وغيره
 جو بندوبست ڪرڻ ۾ الائي ڪيترو وقت
 لڳي. اُن لاءِ مونڪي هن وقت نه روڪ ۽
 سمپورڻ ريت پوڳڻ ڏي!

مان اُنجي هن ترڪ اڳيان چپ ٿي
 ويندي هئس ۽ سمپورڻ ريت هن اڳيان
 سمرپت ٿي ويندي هئس.

مُڇ مستي ۽ آند ماڻڻ کان پوءِ آخر
 اُها ٿڙي به سڳيو ئي اچي پهتي جڏهن
 اسان ٻئي في الحال هڪ ٻئي کان جدا ٿي
 رهيا هئاسين. بيحد اُداس ۽ آئين اکرڙين
 سان مون هنڪي منيلا وڃڻ لاءِ وداع ڪيو.
 هن مونڪي منهنجو قسم کڻي، وڃڻ ڏٺو ته
 هو تمام جلد مونڪي پاڻ وٽ گهرائيندو.
 هو هليو ته ڇا ويو، ڄڻ منهنجي آباد
 دنيا ويران ٿي وئي. مون کي سڄو گهر ڄڻ
 کائڻ تي آيو. مان نپٽ اڪيلي چئن پتين
 ۾ ڄڻ هميشه هميشه لاءِ پورجي ويس.
 اڪيائپ، اُٻاڻڪائي ۽ اُداسي مون کي
 ورائي ويون. اُميد جي هڪ ڪرڻ جي اوٽ
 ۾، ديرج ڌري گهر جي ڪم ڪارين ۾ لڳس
 پاڻ کي رڙيائڻ.

جنهن ڀاڱي تي مان گڏيس ٿي
 انڪي رُسنڌو ڏسي اندر ئي اندر ۾ ڏڪ
 لڳس. موهن جي منيلا وڃڻ کان پوءِ سڄي
 مهنو گذري ويو. پر نه ڪي پهچ ٿي آئي
 ڪو ڪا چلي يا فون ٿي. موهن جي ماءُ پي
 جو اصلي روپ ڏسي ته مان دنگ رهجي
 ويس. هو ٻئي مون کان ڏورن وانگر پورهيو
 وٺڻ لڳا. هڪ ڏينهن مان سويل ڀرو آئي.
 پاڻ لاءِ چانهه جو ڪوپ ٺاهي، کڻي اچي
 ڊائنگ ٽيبل تي ويس ۽ اُتي پيل اخبار
 پڙهڻ لڳس. اِهو ڏسي پريان ئي رڙ ڪندي
 منهنجي سس چيو. ”ماڻهين جي ٿي
 اخبار پڙهين. گهر جو هيڏو سارو ڪم
 تنهنجو بابو اچي ڪندو.“

اِهو ٻڌندي ئي مان جنسي ٽپي باه
 ٿي ويس. منهنجي ماءُ پيءُ ڪهڙو ڏوهه
 ڪيو هو جو اُن لاءِ هڙا ڏلت ڀريا اکر هن
 ڳالهائيا. شيل، مان زهر جو ڏڪ ڀري رهجي
 ويس. اُن وقت مان محسوس ڪرڻ لڳو
 مڙس کان سواءِ عورت ڪيڏي نه اسهائيم،
 لاچار، بييس ۽ مجبور هوندي آهي! اُن
 ڏينهن کان پوءِ مون ڪڏهن هڪ ڀر اخبار نه
 ڪٽي نه ٿي اُنهن جي سامهون چانهه ٿي
 پيتي. تون ڪندين ۽ وشواس. ڏورن وانگر
 اڏڪو پورهيو ڪرڻ کان پوءِ به منهنجي
 سس منهنجي لاءِ به پنن جهڙا ڦلڪا ۽
 ڌرڙي پاڇي ۽ جي هڪ ٺاهي ۽ ۾ رکندي
 هئي ڄڻ مان ڪا ڪٽي هئس. منهنجو
 جيءُ ٿو ڄاڻي پيٽ ڪٽي کي رڳي ٽڪر
 ڏيڻ خاطر مان الائي ڪيئن ڳيٽ ڏئي آهي
 پن جهڙا به ڦلڪا کائيندي هئس ۽ مٿان

ڪي انسان آهن جيڪي ڏن-دولت کان به
مٿي سيرت ڪي مڃڻ ٿا ڏين!

شيل، اُن وقت احساس ٿيس ته سائينءَ
جي در واقعي دير آهي پر انڌير ناهي!
منهنجي پيءُ منهنجي لاءِ جيترا ڌڪا
کاڌا، هڪ سائينءَ کي خبر ٻيو مونکي، مون
ته شروع کان ئي پاڻڪي ڀاءُ جي هٿن ۾
سونپي ڇڏيو هو.

شاديءَ کان پوءِ سڳو ٿي نڪ ٿئين
ڏينهن اسين ٻئي هنڌي مڙن لاءِ مسوريءَ
نڪري وياسين. ٻاهرين دنيا ۾ مون پهريون
دفعو ٿي پير رکيو هو. مسوريءَ جا ڇا نه
دلڪش نظارا هئا. ٿاڳيڙ جبل، مال روڊ، روڊ
وي... مطلب ته مسوريءَ جو چيو چيو مان
هن سان گڏ گهميس. اُتي راجستاني ڊريس
۾ مون موهن سان گڏ خوب رنگين ڦوٽا
ڪڍايا. اُها ڊريس پاڻي ننڌڙي سڙهي ڇڏي
۾ ٻوٽنگه ڪيس. مطلب ته مان اُن وقت دين-
جھان جي تمام خيلاجيپتن کان پري، موهن
سان گڏ بيهند خوش هئس. اسان بندي جو
ڏينهن گهمڻ ڦرڻ ۾ گذرندو هو ۽ رات مان
موهن جي ٻلي هئس. بلاشڪ پتي هئڻ جي
ناتي، موهن جو منهنجي خسر جي ذري
ذري تي حق هو، جنهنجي ڪري مون
ٻنهنجو پاڻڪي هنجي حوالي ڪري ڇڏيو.
اُن وقت اُتساح، اُمنگ ۽ شرنگار رس سان
پرپور سنجوڳه، مونکي پورڻ سڪ ۽ آندند
جو احساس ڪرايو. پر الاڻي ڇو، ڪنهن
ڪنهن محل، موهن مونسان اُتي ڪري
وهندو هو. ان وقت مونکي اکين لڳندو هو
جڻ هو مونکي سمپورڻ ريت پوئڻ لاءِ ڏاڍو

مليو اٿئي. چوري تون ته هاڻي سڄي عمر
ڌارن ۾ پئي ڪهيندينءَ... خوب مڃون
ماڻهندينءَ...!

تون ته ڇا، پر شيل پاڙي وارن جي
وات مان به ڄڻ رڙ نڪري ويئي... هرڪو
چوڻ لڳو. ”پاڻي سامنداس واحد جو مڀر
ماريو آ. ڏي لاءِ ڌڪا به خوب کاڌائين، پر
آخر ڀاءُ وري آيس. هاڻي ته ٻئي ٻڌا ٻڌي
سڄي عمر وائڻي ناليءَ کان وائڻي مالن
جا سطح ماڻهندا.“

بلاشڪ، اُن وقت منهنجو من به مور
وانگر لڄڻ لڳو هو. خبر ٿئي جنهن ڏينهن
پهريون دفعو موهن ۽ سندس ماءُ پيءُ مونکي
ڏسڻ آيا. مان ته هڪ نظر ۾ ئي اُنکي
پنهنجي دل ڏيئي وينس. من ٿي من ۾
هنکي پسند ڪري وينس. شايد اهڙو ئي
ڪو منهنجي سڀن جو راجڪمار منهنجي
من ۾ حمل نائين لڪو ويٺو هو!

هنن جي بيهڻ ۾ منهنجي ماءُ پيءُ
وڻ منهنجي فالهيت ۽ سونهن کانسواءِ ٻيو
ڪجهه به نه هو. هنن وقت هنن مونکي
پسند ڪيو ۽ پڪ ڏني، اُن وقت مان فخر ۽
خوشيءَ وڃان ٿڙي پيس. لڳ ڌنيا اڃا
قدردانن سان ڀريل آهي. هنن جڏهن چيو-
”اسانکي رڳي توهانجي ڏي ۽ گهرجي بس.
بي ڪا شرط ڪانهي. پنهنجيءَ ڏيءَ کي
هڪو پڇيو سو ڏعو.“

اُهي اکر ٻڌي منهنجا ماءُ پيءُ ته
هنسي گند ٿي ويا هئا. اکين تي ڄڻ
وشواس ٿي نغم. آه اٿڻ ڏيتي ۽ ليتي ۽
هه

مهر هڪ صحيح فيصلي تي

ارجن ڪرپالاڻي

هوندءَ مان پنهنجي ولايتي گهوت سان شاديءَ کان پوءِ ترت ئي منيلا هلي ويئي هونديس ۽ اُتي سهاڳڻ جا سڪ ماڻيندي هونديس.

بلاشڪ، منهنجي ماءُ پيءُ ته مونکي شينهن ڪلهي چاڙهي پنهنجي علامت لائي. لڏو بوجهه ڏيئي ڏن جو! اُنهن سوچيو هو ته موهن دوارا اخبار ۾ ڇپايل ووا هڪ وڳياپن اُنهن جي تقدير تي کولي ڇڏي. هٿڙو قابل ولايتي نائي، سو به بناڪنهن ڏيتي لپتيءَ جي ٻول جي گهر ويٺي ملي ويو هون.

شيل، اهو به سچ آهي ته ڪا ٻول نه هوندي به منهنجي ماءُ پيءُ پنهنجي نڪ کي مڙ نه لاهڻ ڏنو ۽ شاديءَ ۾ وٽ کان به وڌيڪ خرچ ڪيائون. ڏاڍي ڌور ڌام سان شادي ڪيائون، جنهنجي ساڪي تون پڻ آهين. اُن وقت تو خود ڪيڏي نه رشق وڇان ڇيو هو؟ ”جانڪي، تنهنجو ته ڀاڳه ڪليو ٿئي جو هٿڙو سهڻو، ٺاهوڪو ۽ ولايتي گهوت

شيل ڀاڳي وئي جيئن ئي گهر اندر گيڙي ته پورچ ۾ پٽ تي پيل ڊگهو ۽ ٿلهو لغافو ڏسي، اُن ڏانهن وڌي. هيڏو گرو لغافو ڪنهنجو ئي سگهي ٿو. جيئن ئي لغافي تي لکيل انگريز ڏنائين ته جهٽ سڃاڻي ورتائين. اڙي هي ته جانڪيءَ جو خط آهي! هوءُ پنهنجي جڳياسا کي روڪي نه سگهي ۽ ڀاڳيءَ جو ٿيلهو پاسيرو رکي اُتي پورچ ۾ ئي ويهي لغافو کولي لڳي پڙهڻ: منهنجي منڙي منهنجي پياري پيٽ شيل،

منهنجو خط ڏسي تون ضرور حيرت ۾ پئجي ويئي هوندينءَ ته اڄ مان پنهنجي شاديءَ جي ارڙهن مهينن کان پوءِ الائي ڪهڙو سوارٽ ڪٿي توکي خط لکي رهي آهيان.

پيٽ، شاديءَ کان پوءِ تو به ته هڪ دفعو به منهنجي سار نه لڌيءَ... مان دکي آهيان... سڪي آهيان، اڳي آهيان، سگهي آهيان تنهن ۾ تنهنجو ڇا! تو ته سوچيو

نالو : ارجن ڪرپالاڻي
جنم : بياور، ۱۹۵۱.۱۰.۱۲
ڇپايل ڪتاب : هڪ

۱۰. تو ٺڪرائي ڇڏي ڪلونو سمجهي

اٿين چوندي سندس آواز ٺٽي پيو ۽

هوءَ سڌ ڪٺ لڳي..... سندس دل جي

ڪيفيت محسوس ڪندي کيس ٻئي منٽ

روئڻ ڏنس، پوءِ رومال سان سندس ڳوڙها

اُڳهندي ڇير، ”اڙي! اڙن لاءِ روئبو ٿوروئي

آهي. مون سان به اٿين ٿيو هو.“ يڪدم

هنجو روئڻ بند ٿي ويو. مونڏانهن نڪاري

ڇيائين ته آنتي پوءِ توهين..... اڙي! دنيا

۾ به به غم گهڻا محبت جي غم کان سواءِ!

تون ليڪڻي ته مان توکي پنهنجي ڪهاڻي

ٻڌائيندس. هاڻ ٻڌاءِ ته تو ڪهڙن شاعرن

جي ڪوينا پڙهي آهي؟

اجا به پنل آواز ۾ ڇيائين تمام ٿورن

جي جن جا ڪتاب لکيري يا ساهيڙيءَ کان

ملي سگهندا آهن. پريو وفا، موتي پرڪاش،

بيبوس وغيره..... چڱو ٻڌ مون وٽ

گهڻي ڪتاب آهن. مان سڀاڻي تو لاءِ

ڪلا پرڪاش بيبوس ”رشي“. دلگير ۽ نارائڻ

شيام جا پستڪ ڪٿي ايندس، تون پڻ آهي

پاڻ وٽ رکج. پر توکي ڇو ڇا آهي؟

”مونکي ٽپ آهي. شايد وائرس. اڄ

ڏهه ڏينهن ٿيا آهن.“

”ته ٻڌ، هاڻ تون جلدي ليڪ ٿي،“

ضرورت پئي ته مان توکي اسپيشلسٽ کي

ڏيکاريندس. هاڻي روئج نه؟“

هن شڪر گذاريءَ وڃان مون ڏانهن

نڪاريندي چيو، ”منهنجي ممي ۽ بابا هن

دنيا ۾ ڪين آهن.“

”اڙي! مان هو آهيان!“ مون سندس

دل وٺندي کيس گهرايڻي پاتي ته هوءَ

جنسي ٻار وانگر مونکي چنبڙي پئي.

چيومائس، ”منهنجي موٽر ۾ ٻاهر

”رحاڻ“ رسالو پيو آهي. هن سال ڪوينا جو

ويا ٻه ڏاڍو سٺو ڏنو اٿن. اڄ مان توکي! هو

سوکڙي ڪري ڏيئي ٿي وڃان. هاڻي ٻڌاءِ

ته انب وٺندا اٿئي يا سنگترا؟“

ننه پنه ورايائين، ٻئي وٺندا آهن،

۽ پوءِ ڪٺ لڳي! سندس ڪٺ مونکي موڪلي

وڌو. مون ڇوڪريءَ کان ميوڻي جو ٽوڪرو

وٺي بچيل سڀ انب ۽ سنگترا ڪٿي سندس

بستري تي رکيا ۽ جيئن موٽيس ته دل

هلڪي هلڪي محسوس ڪيم، پڻ مڪتا

جي مُرڪ جي محڪ سان من ڀرجي ويو.

۱۵ - ۲۰ ننديون وڏيون استريون / چوڪريون
 بيمار لپتيل نظر آيون. پر ڪو وايو منڊل
 هو! جيمپٽيون روشنيون ڇڻ بتيون به بيمار
 هيون! اڌ ميريون چادرون ۽ ماحول ۾
 دوائن، سپرت جي تيز بانس ڦليل هئي.
 منحجي مٿي ۾ چڪر اچڻ لڳو. مون رومال
 ۾ ٿورو 'ليوڊيڪوڪولن' وجهي کڻي نڪ تي
 رکيو! ۽ ڪجهه منٽن بعد سامت جو ساه
 کنيس. سرڪاري سڀتالڻ جو ڪهڙو نه ارمان
 ڀريو وايو منڊل آهي. روشني به گهٽ ته
 صفائي به گهٽ. ڪن بيمارن وٽ سندن ڪي
 مت مائٽ ۽ عزيز ويٺا هئا، جن کين آفت
 پئي ڏنو، باقي ته ڏاڍو مايوس ۽ موڳو ماحول
 هو. مون وري هڪو ڇپن تي مشڪ آڻي
 ڦل کڻي انهن بيمارن جي بسترن اڳيان
 آيس ۽ کين هٿ ۾ ڪو نه ڪو ڦل ۽ بسڪوٽ
 ڏئي ڪجهه نه ڪجهه حال احوال پڇندي
 اڳتي هلندي هليس. هڪ مهلا مرڻال جي
 حالت قياس جوڳي هئي کيس سس ۽ مڙس
 ٻڌي مار ڏني هئي، ڇو ته هوءَ غريب گهر
 جي چوڪري هئي! اهڙيون حالتون منحجي
 من کي ڏاڍو ڊانواڊول ڪرڻ لڳيون. ۽ مون
 اتان ئي واپس ورڻ لاءِ پنهنجو رخ بدلايو.
 هڪ پلنگه تي هڪ ننڍي نيتي ۱۷-۱۸ سالن
 جي چوڪريءَ کي ٽيڪ ڏيئي وينل ڏٺي.

منهن تي مرڪ هئس! چڪيندر م
 جنهنڪي مان جيڪر "انوائٽڻ
 سمائيل" (Inviting Smile) چوان.
 واپس موٽي سڌو وٽس ويس. ڏسان ته ساه
 پر صاف سٿري ساڙهي پيل هئس ۽ هٿن
 ڪاپي (نوٽبڪ) هئس، جنهنجا پٺا پٺا
 اٿلايائين ۽ وري مرڪي هيڏانهن هوڏانهن
 پئي نهاريائين.

مون کي ڏسي چيائين، "نمستي"
 سندس آواز ڪيترو نه وڻندڙ هو. چيو مانس
 "ته وديارتي آهين ڇا؟ ڪنڌ سان ها
 ڪندي چيائين يارهون درجو پاس ڪيو
 اٿر. مون ڪاپيءَ ڏانهن اشارو ڪندي چيو،
 "هن ۾ ڇا لکيل آهي؟"

هن ۾ ڪجهه شعر لکيل آهن. اهو
 منهنجو شوق (هابي) آهي. مان لکندي به
 آهيان پر اهڙو سٺو نه ۽ هوءَ هنڪي ڇپ
 ٿي وئي، "مونکي پنهنجو ڪو شعر پڙهي
 ٻڌائينديئن؟ مون پيارمان ڏانهن
 نهارئيندي چيو "چون" ۽ يڪدم پٺا
 ورائيندي هڪ ورق تي لکيل ڪويتا پڙهڻ
 لڳي:-

تنهنجي وڇوڙي ڪيو آ بيمار مون کي
 بنا چٽاڻ جي گهر ٿئين ڇڏي مون کي
 مون ته دل توکي ڏني دلدار سمجهي

مڪتا

ڪماري ايشوري جوتواڻي

سامهون اسپتال ۾ پڇي مان ٻارن
 جي وارد ۾ گهڙي ويس. اُتي اڪثر مان
 ويندي آهيان. اُتي جون نرسون سڃاڻي
 ويون اٿس. پاڻ سان هڪ چوڪريءَ کان
 ميوو جو ٺوڪرو کڻائي آئي هيس. ميوو
 ورهائڻ کان اڳ وارد جي وڏي 'ميٽرن' کان
 اجازت ورتي. وارد ۾ اندر اڳتي اڳتي هلڻ
 لڳس. بيمارن جي حالت قياس جوڳي هئي.
 ڪنهن ٻار جي ٺٽڻ لڌل هئي ته
 ڪنهن ٻار جي ٻانڊن ڀڳل هئي. ڪنهن ٻار
 جون ته ٻئي ٺٽون "ڀليءَ" ۾ مٽي ٻڌل
 هيون، ته ڪنهن جي ٻانڊن پلستر ۾ ٻڌل
 هئي. اهڙو مايوس ماحول ڏسي دل ۾ چڻ
 آڏاسائي پرچندي ٿي ويئي. مان پنهنجي
 اُن احساس تي قابو پائي يڪدم هڪ ٻار
 کي انب ۽ بسڪوٽ جو پڙو ڏيندي پڇيو

مانس، "تو کي انب ڏاڍو وڻندو آهي نه؟"
 ٻار جو منهن ٿي ٿري پيو، ۽ منهن تي مُرڪ
 چائنجي ويس! هڪ معصوم مُشڪ ڪجهه
 ڪنن لاءِ منهنجي دل هلڪي ڪري ڇڏي.
 اڳتي وڌي ڪن ٻارن جي دل وٺندي
 ميوو ڏيندي پرس مان ٻن رپين جو سڪو
 ڪڍي پئي ڏنس، هڪ آڪاش نالي ٻار کان
 پڇيم ته ڇا مان ڇا وٺندي؟ وراڻيائين
 "پينسلون" مون کي لکڻ لاءِ ڪپن. مون
 مشڪي چيو، "ڏاڍو سٺو" ۽ پرس مان هڪ
 سڙهي پينسل ڪڍي کيس ڏيندي چيم
 "تستائين هن سان لکڻ؟" پينسل ڏسي ڏاڍو
 خوش ٿيو. ڇو جو پينسل سڙهي هئي ۽ مون
 ڏانهن نڪاري چيائين ٺٽڻگ يُو آنتي.
 مان اڳتي وڌيس. هلندي هلندي
 اچي محلا وارد ۾ پهتس، چوگرد نڪاري!

ڪماري ايشوري جوتواڻي .

سبڙڻ، ضلع-دادو، ۲۰ نومبر.

۲.

ڪسڊريم هندي سنڌان، دڄي، ۽ ساڌو واسواڻي پرائس.

آئوري سپرنٽنڊنٽ، ميران ٽولس ڪاليج، ڀٽي

ايم ڪي ايم هاسٽل، ۱۰، ساڌو واسواڻي مٿن مارگ.

۲۰۱۱۰۱

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

ٻولو.

جي گت مت؟ سائينءَ جي گت مت سائين
جاڻي!

مئي جو مهنو هو، گرم هو! لڳي رهي
هئي. منجهند جو وقت هو، پڪي پرندا پڻ
پروري باغ ۾ وڻن جي چترچايا هيٺ
براجمان هئا. آهڙيءَ تنهيءَ تپت ۾
مانديءَ موسم ۾ ڏاڏيءَ کي اڌ مٽي جو
سور اچي پيو، ڏاڏي پنهنجيءَ ڪوٺيءَ ۾
ڪڙڪيءَ ۾ ڪڙهي رهي هئي ۽ مان سوچي
رهيو هوس ته ڪنهن ڊاڪٽر کي وٺي اچان.
ڏاڏيءَ چيو، ”پٽ! مهراج کان ڪارو ڏاڳو
پڙهائي اچ.“

آهڙي ٽاڪ منجهند جو منهنجو خيال
نه هو ته ڪو پوڄاريءَ کي وڃي تڪليف
ڏيان. آخر ڏاڏيءَ جي زوربار هيٺ، گهر
کان ٻاهر نڪتس. مون به ڇا ڪيو جو
پوڄاريءَ کي تڪليف ڏيڻ جي بدران، هري
مڇهاريءَ کان ڪارو ڏاڳو خريد ڪري
گنديون ٻڌي، آڻي ڏاڏيءَ کي ڏنر. ڏاڏيءَ
به واڱڙيءَ جو نالو چئي اهو ڏاڳو ٻڌي
ڇڏيو. ڪجهه ڪلاڪن کان پوءِ ڏاڏي سرهي
نظر اچي رهي هئي. مان پيو عجب ڪانوان
ته هي ڇا ٿيو؟

اندر مان آواز آيو..... وشواس وڌا
وڙ ڪري ٿو.

ڇت مٿان، بادل پنهنجا گهڙا خالي ڪرڻ
جي شرط پڄائي رهيا هئا. ائين لڳي رهيو
هو ته بادل انسان سان هولي کيلي رهيا هئا.
سرشتيءَ کي ساڻو ۽ سرسبز بڻائي رهيا هئا ۽
بڻائي رهيا هئا ڀارت کي ڀاڳيشالي. آهڙي
سندر سميه ۽ وڻندڙ وايومنڊل ۾ پوڄاري
پنهنجي پريو ڄاڳڻ کان ڪري رهيو هو.
پنهنجي سريلي ساز سان آهڙي تان چيڙي
هٿائين جو ناستڪ به جهومي رهيا هئا.
آهڙي وقت جڏهن گيتن جي گنگا وهي
رهي هئي ته ڀر واري باغ جي مالهيءَ جي
نماڻي نوري، پنهنجي ابهر کي کڻي اچي
مند ۾ پحتي. بالڪ کي پيٽ ۾ سور هو.
بالڪ جي ماما جو وشواس هو ته جيڪڏهن
پوڄاري بالڪ کي پاڻي پڙهي پيئاريندو ته
بالڪ نيڪ ٿي ويندو.

پوڄاري ته پاڻ کي هڪرواجي انسان
سمجهندو هو ۽ اُنجو اِنهن ڳالهين ۾
وشواس نه هو. اُن جو وشواس هو ته صرف
سڄي سائينءَ ۾. آخر مائيءَ جي گهڻي چوڻ
تي پوڄاريءَ سائينءَ جو نالو چئي پاڻي
موتائي ڏنو. مائيءَ جي چوڻ موجب ٻار کي
فائدو ٿيو. جڏهن کان ڏاڏيءَ اِها ڳالهه ٻڌي
ته اُنجو پوڄاريءَ ۾ وشواس وڌي ويو.

پوڄاري پاڻ نه چاهيندي به ماڻهن
جي زور ڪرڻ تي سائينءَ جو نالو چئي پاڻي
۽ ڏاڳا پڙهي ڏيندو هو. هو ڇا ڄاڻي سائينءَ

پھريائين مون سمجھيو هو ته ڪو ٻڌو ۽ اچي
ڏاڙهيءَ وارو محراج هندو پر هي ته پڙهيل
پڙهيل ساڻوٽ ٻڌين جوان هو.

مير نه آهي ته هن پوڄاريءَ هي اندر
۾ ڪهڙي دونهي ڏکيل آهي! پيو سڄو
ڏينهن مالڪ هي

مورتيءَ ڏانهن
نهاريندو ۽ اُن سان
اندر اوريڻدو. پريو
سان ائين ڳالهايندو
جيئن اوهين ۽ مان
ڳالھائي رهيا آهيون.
اونڌاڻيءَ جي وقت
جڏهن ايشور هي
آرتي ڦيريندي ته هو
پريو ۽ هي پوڄا ۾
مٿن مست ۽ لڙيل
ٿي ويندو. پيو
ڄڻو منڌو ۽ ڄڻو منڌو.
شايد پنهنجا سا

ڪير ۽ ڪٿي پڻ پڻيون ۽ لڙيون، اُن عيب
هي ته هي ڪري پڻيون ڇڏين. هيئن
پنهنجي هٿيءَ ۾ مست، ”جي لڙو
توگ وڃي، تڏهن اڀرو ۽ اوڀار“ وانگر.

توڻي تي هوس ٿئي. پانڊو ٿئي ۽
تڏهن ۽ تڏهن ڪري رهيا هئا. ڪڪرن تي
آهي ۽ هي سڙي ٿئي ٿئي. منڊو

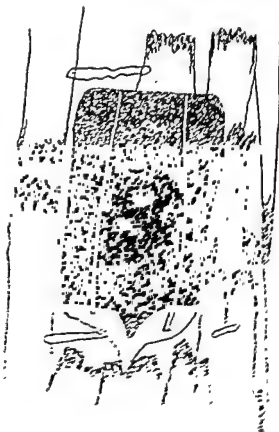
هرندو ۽ هڪدم هو سمرن ڪري ٿو پر سڪ ۾
تڏهن ٿو ڪري، سڪ ۾ ڇڏين سمرن
تڏهن نه ڏک آهي ٿي ٿي؟

هڏهن هڏهن ڏاڙهيءَ هي اڌ مٿي جو
سور ٿئي يا پور ٿي اچيس يا هڏا ۾ سور

پويس نه منڊو
هي پوڄاريءَ
مان پڙهيل ستارو
ڏاڙهو ٻڌندي
آهي، ان پڙهيل
ڏاڙهي ۾ ڏاڙهيءَ
هو اڏو وڃواس
آهي جو اُن
ڏاڙهي پڙخ سان
سڙس سڙس
سڙو سڙو ٿئي
وڌو آهي، هن
سڙس سڙس
سڙس ۾ سڙس
۽ سڙس سڙس

آندو ته هي سڙس ٿي رهيو آهي؟
سڙس سڙس، سڙس سڙس، سڙس سڙس
سڙس سڙس آهي، سڙس، سڙس سڙس
سڙس سڙس

سڙس سڙس سڙس سڙس
سڙس سڙس سڙس سڙس
سڙس سڙس سڙس سڙس
سڙس سڙس سڙس سڙس

ڪارو ڌاڳو

هولارام هنس

جڻيا هجن يا مُنڻ، پڳڙيون هجن ۽ پئڻچايت جي ميٽنگ، مطلب ته هر ڪنهن لاءِ هيءُ مندر هڪيو حاضر هوندو آهي. هن مندر جي هڪ هڪ سر ۽ پڳوان جون مورتون ۽ بت شاهد آهن ته ڀليل بندو! مطلب سارن ئي هن مندر ۾ پير پائيندا آهن. گهڻي ڀاڱي بنا مطلب جي هت ڪير ڪونه ايندو آهي. هن مندر جو پوڄاري ئي آهي جو شايد هتي بنا ڪنهن مطلب جي رحيل آهي.

انسان به عجيب آهي! جڏهن جڏهن ڪو مطلب پويس يا جڏهن ڪنهن منزل مقصد تي پهچڻو هجي، دڪ ۽ درد جو پهاڙ ڀاري ٿي وڃي، چو طرف اوندهه اندوڪار نظر اچيس تڏهن وڃي ڀريوءَ جي پٺ وٺي، نه ته ڀريوءَ کي پڇي به ڪونه. ڪبير صاحب فرمايو آهي..... ”دڪ ۾

وشواس به وڏي وٺ آهي. جن جنهن ۾ وِشواس رکيو، اُهي اُن مان تري پار پيا. سڀ ڪڪر لاءِ ماندي، ڪونج جبل لاءِ ماندي، مڇلي پاڻي لاءِ ماندي، چڪوري چڪور لاءِ ماندي، پونئر واس لاءِ ماندو ۽ پٺيهه ڪويل لاءِ ماندو ۽ ڇاترڪ برسات جي بوند لاءِ ماندا. پر اسانجي ڏاڏي جڏهن به ڪجهه ٿئيس ته مهراج جي پڙهيل ڪاري ڏاڳي لاءِ ماندي هوندي آهي. اسان گهڻو ئي سمجهايونس، ”امان! ڊاڪٽر ڪيماڻيءَ جي دوا چونه ٿي ڪرين؟“ نه آئي، ”ماريا! ڏاڪڊر ڇا ڪندو؟ اوهان کي آهن پئسا گهڻا.“

اسانجي ڪالونيءَ جو مندر اوهان شايد ڏٺو هوندو. ڪي اُنکي درٻار چون ته ڪي ”گردوارو“ پر اسان جي ڏاڏي اُنکي ڪوئي ”ٿڪاڻو“. غمي هجي يا شادي،

نالو	:	هولارام هنس.
جنم	:	قنمبر، ضلع-لاڙڪاڻو ۱۵-۶-۱۹۲۲.
ڇپايل ڪتاب	:	ا.ن.
پيشو	:	رٽائر آفيسر.
پتو	:	۲/۲، سروسٽي نگر، ٿاڻا ايسٽ، ۲۰۶۰۰۲.

۾ ڪا وڌيڪ ڀڄا ڪيم. ڇا منهنجيءَ هن
ٿرليءَ تي تون محوش لاهين؟
”منهنجي ان ڀوڻ تي تنهنجي
اڪين ۾ صرف آنسون ڏلڻ جن تنهنجي من
جي پيڙا کي ظاهر ٿي ڪيو.
وڌيڪ وقت اُتي ترسڻ ليڪ نه
سمجهي مان تنهنجي گهر جي خاطي کان
ٻاهر نڪتس.“

اسانجي اُن پوئينء ملاقات کي به اڄ
پورا پنجويھ سال ٿي چڪا آهن. وقت
پنهنجو ڌارو هڻيندو هليو آهي. مون به
نوڪريءَ مان ٻارھان سال اڳهه رٽائر ڪيو
آهي. شينھ پنهنجي اٿر. منهنجو ڪڪو
هاڻ ڪنھن ھائڱي ڪمپنيءَ ۾ انجنيئر
آهي. ٻه سال اڳهه گھر ۾ پوٽي آئي آهي.
هاڻ اسين گھر ۾ ڪل پنج جيو آهيون. مان
پنهنجي شغل سان نياھيندو رھندو آھيان.
ٻن سالن جو ننڍڙو ٻار سڄي گھر جي رونق
آهي.

مون جيڪي به ويچار هن ڪٿي ٿاڻان
ٿاڻن ڪيا آهن، اُن جو اهو مطلب ڪن
هي ته مان ڪو ڄاڻ وڌو ماڻهو ٿي ويو
اهيان، تون به اگر پنهنجيءَ دل کي نه
محو ڏري ڪو به سبب قائم ڪين ڄاڻ ته ڇڪ
الهي ته پنهنجي اُن طرح هي اُڏاس جيون
هي ٿو ڏيئي ڏئي سڃاين ڄاڻ، پر اهو ته
مڪمل آهي ڪن ته اُنن جو ڪجهه

سان وقت جي ماضيءَ وارو عرصو اڳيان اچي ٿو، تنهن هوندي به حال کي پنهنجي اهميت آهي، پنهنجو وجود آهي، ڇو ته کيس نه ماضيءَ جي پرواهه آهي ۽ مستقبل لاءِ ڪا چاهه. حال ته حال ئي آهي، حال ئي رهندو ۽ حال جي مٿان اڱر ڪو ته چڙهيو ته اهو به ماضي بڻجي پوندو.

منهنجو هن طرح جو ڪيل اظهار
ڪنهن به روپ ۾ ڪٿي به ڪنهن به طرح
پنهنجي سڳي ٿو ۽ تون ان اخبار جي
سمپادڪ کان منهنجو سرنامو گهرائي به
اڪر لکي سگهين ٿي، ڇو ته ڪنهن ڪارڻ
مان هن وقت پنهنجو سرنامو ظاهر ڪرڻ
ڪيئن ٿو چاهيان. تنهنجي طرفان آيل اتر
کان پوءِ هڪ دفعو وري به اسان جي ملاقات
ٿي سگهي ٿي، ٻيءَ طرح ممڪن آهي
تنهنجي جيون ۾ ڪو ڦيرو اچي وڃي.....

ڪافي وقت پاڻي ڪوٺي ۽ اندر بند ڪري جو ڪجهه لکڻ ويٺو حوس ۽ اُنکي پورو ڪندي ڏهن اُنکي آخري رپ ڏيڻ ۽ سوڀي رهيو حوس جو اڻيتا چانهه جو ڪوٺ تي ڪوٺي ۽ ڀر هن اندر اچڻ ۽ در تي ٽڪو ڪيو ۽ منتحجي ساڌا ٿي پئي. اڻيتا مٿي منتحجي من ڀر ٻڌاري ڄميو، ”ڇڏ ڪافي ٽڪڙي پيا چوندا. ڇڪ تيار ٿيو ته باغ ۾ هوا ڪوري ۽ ”هڪون“ ۽ من به ٿپ ٿپي اُٿيس.

ٻڌندي رهي هئين، پر اُن باري ۾ به تو ڪو سوال نه پڇيو ۽ نه اُن طرف ڪو خاص چاڪو ڏيکاريو، پر مون جڏهن پاڻ توکان تنهنجي باري ۾ ڪجهه پڇيو ته ڪجهه وقت خاموش رهڻ کان پوءِ آهستي پٽڪي چيئ، 'جيئن

شس تيئن ئي آهيان.' مون کان جڏهن رڳو نه ٿيو ۽ پئي وينس، 'ان طرح پنهنجو پاڻ مان ئي ڳارڻ وڌي ڪنن ٻيڙي جو آخر مطلب؟'

تو فرمائيءَ سان جواب ڏنو: "تنها ٻيون ڪي ڪنهن گوڙ ننيوڙ واري ماحول ۾ رتو ڪرڻ سان ڪا

ڪيلائي حجابي ڪانه ٿي وڃي. پر جنهن نيا ۾ اڪيلو ئي ڳارڻو آهي ته مشڪي نه ڳاري ٿو سگهجي ته سسڪي به ڳاري ٿو سگهجي. وقت سان ساڻت نياڻو آهي، يا اهيان پيئي. پنهنجن پيرن تي بيٺل آهيان. مميءَ جي صحت نيڪ نه ٿي رهي، تڏهن به هر طرح جي هوءَ منهنجي راز سنڀال رهي ٿي. منهنجو ڀاءُ به پنهنجن ڀي ويچارن جو آهي. منهنجي شادي ڪيل ٿي پيٽ به هن شهر ۾ ئي آهي. هوءَ منهنجي پريوار سان خوش آهي."

"لڳي ٿو تنهنجو دائرو حاڪم بلڪل سوڙهو ٿي ويو آهي." مون پنهنجي راءِ ظاهر ڪئي.

"اهو سڀ حالتن ڪارڻ. مون جو ڪجهه چاهيو ٿي ملي نه سگهيم. اُنجو ڪارڻ شخصي صرف مان ئي ته ڪين آهيان. سمنڊ جي اوڀر ڇوڏ آخر به لپڪو ڪري نڏيءَ ڇوڏ جي مٿان ئي ڪرندي آهي، ته ڇا اُن ۾ سمنڊ جو ڏوهه آهي. اسانجي سماج ۾ به مرد جي اهميت اُن طرح جي آهي، جڏهن منهنجي چاهت ئي منهنجي نه بڻي ته اُن

۾ ٻئي ڪنهن جو ڏوهه ته آهي ڪونه ۽ حاڪم جيئن آهيان، پاڻ سان ٺهڪائي چڪي آهيان." ڏنڊر ته هن طرح جو اظهار ڪندي تنهنجو من ڀرجي آيو هو ۽ مان به ڪجهه وقت خاموش رهڻ کانپوءِ اُٿي هلڻ جي تياري ڪرڻ لڳس. تنهنجي ماءُ اُن وقت اندر روم ۾ لپتي پئي هئي، پر تون مون کي در تائين ڇڏڻ آئينءَ. اُن وقت نه معلوم ڇو مون تنهنجي ڪلهي تي هٿ رکي ڇڏيو، "تو هيل تائين نه منهنجيءَ زال بابت ڪجهه پڇيو ۽ نه وري پٽ جي باري

کي نڪرائي ڇڏيو هو، جيسين ڪنهن ويجهي سنهنڌيءَ دٿاران اها خبر پير ته تو منهنجي شاديءَ جو ڪارڊ ڏسي توڏاڍو رنو هو. مونکي هاڻ لڳي ٿو ته تنهنجي اندر ۾ جيڪا مون لاءِ سنيهه جي چٽنگ دڪي هئي، تنهن جي سڪ اچڻ کان تو پنهنجي اڃائي ايمان کان پنهنجو پاڻي پيڙيندي، تنهنجو هر دوجي پيو هو. بهتر ائين هو ته تون سمجهين ها ته پير ڏاڍو اٿائڻو آهي، دڪن ۽ ڏولون سان ڀريل آهي. پوءِ ڇو ڪين اڳليءَ جنس ۾ ڪڍي به سونهن ڇو ڪين هجي، پر گهڻي خوبصورتِي ته به آخر ۾ هڪ ۽ اهم ڪي جيءَ ۾ جاءِ ڏيندي آهي، جنهن ڪارڊ حد کان ٻاهر ڪا به ڳالهه سٺي ٿيندي هجي، ائين ناهي. گهڻي چترائي به ڪڏهن ڪڏهن سراپ بڻجي پوندي آهي.

تو وٽان نڪتل جو سلسلو برابر بند ٿي ويو، جيتوڻيڪ مون پنهنجي پٺيءَ کي هر ڳالهه کان چڱيءَ طرح واقف ڪري ڇڏيو هو، پر هيڏي عرصي ۾ تو ڪڏهن به اها اچا ظاهر نه ڪئي ته تون ڪو پاڻ وٽ، اسانکي نينڊ ڏئي گهرائين يا اسانجي گڏ نڪتل تصوير لاءِ چڪ محسوس ڪرين. اُن کان پوءِ گشت دٿران جڏهن تو واري شهر ۾ وڃڻ ٿيو هو ته خبر پير ته تون اُتان مڪان خالي ڪري اهو وڪڻي اصل لاءِ اُتان هلي ويئي آهين، ڇو ته وڏي شهر ۾ بدلي ڪرائي هاڻ تون اُتي رهڻ لڳي آهين. مون

اُتان تنهنجي نئين انگريزس به هٿ ڪئي، پر تون نئين شهر ۾ ايندي به، جتي مان اڳ ئي رهندو هوس تو مون بابت ڪا ڄاڻ حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪانه ڪئي، تان جو مان ئي آخر مليل انگريزس جي آڌار تي ٿو وٺ پڇاڻي ويس.

مونکي آيل ڏسي توکي پهرين ته عجب لڳو، پر پوءِ سڃاڻي ويٺين. پنهنجي ماءُ کي منهنجي اچڻ جي خبر ڏنڻ، مونکي ڊرائنگ روم ۾ وهاري، تون رنڌڻي ۾ مون لاءِ چانهه ٺاهڻ ويٺين ۽ البت تنهنجي ڳالهائڻ ۾ اهو ميلاس ۽ سنيهه ڪين رهيو هو ۽ مون به ڪجهه وقت ۾ محسوس ڪيو ته مونکي اچڻ ئي نه ڪپندو هو، پر جڏهن اچي چڪو هوس ته ڪجهه وقت ته وڃڻو پوندو. تو پنهنجي ماءُ جي ناچاڪائيءَ جو احوال ڏنو، پنهنجي ياءُ جي مڱجڻ بابت ٻڌائين، پر تو مون کان منهنجي باري ۾ ڪجهه به پڇڻ جو سانس ڪين ڌاريو، تان جو مونکي ئي توکي ٻڌائڻو پيو ته مان هاڻ پهرين طبقي جي عملداري جڳهه تي اضافو وٺي چڪو آهيان، سرڪاري سهوليت ۽ سرڪاري خرچ تي مون هاڻ پوسٽ گريجيويٽي جي ڊگري حاصل ڪئي آهي. ساهتيڪ سطح تي ڪيترا ئي انعام ۽ سمن ملڻ پڇا آيا. اسان جو تمام ننڍڙو ڪٽنب آهي. هوءَ، امان ۽ هڪڙو ننڍڙو ڪڪو، جيڪو به هاڻ اسڪول وڃڻ جي لائق ٿيو آهي. تون اهو سڀ

مميءَ جي وچ ۾ ڪا نه ڪا صلاح مصلحت
ڦيندي رهندي هئي.

پناهه پائڻ واري کي پناهه ڏيندڙ
واري سان مروت سان هلڻو پوندو آهي. اهو
هڪ دنيا جو دستور رهيو آهي. پنهنجي
فخر ۾ ته مان پنهنجين چلولين کان مشهور
هيان، پر الائي ڇو جو اُتي - بلڪل
مانتيڪو هوس؛ ممڪن آهي پنهنجين
ولين پالين نظرن ۽ اداڻن ڪارڻ مان
پنهنجي شخصي ويچار موجب تو طرف
ڪڍي چڪو هوندس؛ پر مون پنهنجيءَ
دل ۾ ڪڏهن به ڪنهن به طرح جي آثر وِلا
ڪسوس ڪانه ٿي ڪئي ۽ نه وري اهو ئي
مجھي ٿي سگھيس ته منهنجي رهڻ سان،
پنهنجي گهر جي ڀاتين ۽ تنهنجي سڃيڻن،
ن سان تون مون کي واقف ڪرائيندي
ئين، اُنهن مون بابت پنهنجي دل ۽ دماغ
۾ مون لاءِ ڪهڙو خاڪو تيار ڪيو هوندو.
تو وٽان موٽي اچڻ کان پوءِ، توسان
روهنوار جو سلسلو ته شروع ٿيو، پر اهو به
هو ۽ رسمي. خطن ۾ تنهنجي پرڳيٽ
بيل ويچارن ۽ ٻوليءَ ڪڏهن به مون کي
اثر نه ڪيو. سرڪاري نوڪري هٿ ڪرڻ
جي خيال کان مان ڪيترن هنڌ ڦريس ۽ آخر
مان اُن ڪوشش ۾ ڪامياب ويس.
ڪنيڪل درجي جي نوڪري هٿ ڪرڻ
پوءِ، مون لاءِ گشت ڪرڻ به لازمي هئو ۽
تو درميان آفيس جي ڪم سان تنهنجي
۾ به اچڻ پيو ٿيندو هو ۽ جڏهن به ايندو

هوس ته سرڪاري آرام گهر ۾ وشرام ڪندي
به توڻو گڏجڻ ايندو ضرور هوس. تنهنجي
گهر جي ڀاتين ۽ توسان ڪيترو ڪيترو وقت
ڳالهيون ڪندو رهندو هوس، پر تو ڪڏهن
به زباني طور، خطن ذريعي يا ڪنهن غيبي
اشاري سان پنهنجي دل جو اظهار ڪين
ڪيو ۽ مون به پنهنجي طرفان ڪو رس نه
ورتو ڇو ته مون کي پنهنجا؛ سڀنا هئا. اُن
حالت ۾ ڳالهه اُتي جو اُتي رهندي وئي.
اُن وقت سرڪاري نوڪري ۾ ڪو وڏو
درجو ماڻڻ کي غنيمت سمجهيو ويندو هئو،
خود مون کي به ائين لڳندو هو ته مون ڪا
سوڀ حاصل ڪئي آهي. مون کي به پنهنجيءَ
عزت ۽ مرتبي تي پورو پورو فخر هو.
سرڪاري ڪم جي جوابداري ڪارڻ هاڻ هر
روز ملندڙ نون آزمودن ڪارڻ سڀاءُ ۾ گنڀير
اچي ويئي هئي، جنهن ڪري منهنجي
شخصيت به نڪڙي پئي هئي؛ نتيجي طور
هاڻ شاديءَ لاءِ مون کي اڻڄاڻان گهرن
مان آڃون اچڻ لڳيون ۽ اُن طرح منهنجي
مائن هڪ هنڌ منهنجي مائٽي پڪي
ڪري ڇڏي. شاديءَ لاءِ گهڻو وقت ترسڻو
ڪين پيو هئو؛ ڇو ته منڱڻي کان پوءِ ترت
شاديءَ جو محورت ڪڍايو ويو هو. مون کي
پوري طرح ياد آهي ته مون توکي پنهنجي
شاديءَ جو ڪارڊ به موڪليو هو، جنهن ۾
خانگي سطح تي توکي شاديءَ جي موقعي
تي حاضر رهڻ لاءِ زور به ڀريو هو، پر
تيسين خبر کان پير ته تو ڇو اُنهيءَ نيند

تحن کي ڪولي رهيا آهن. کي نظارا اکين
اهيان اچن ٿا، ائين لڳيم ٿو ته ريشم جي
ڏوريءَ سان اندوه جا گھنڊ گھڙڪن پيا.
زمين تي سڀنا لڏڻ لڳن ٿا. تنهنجن ارد
مڙد جيڪي اڳ صرف سڙ هئا اُهي وڏي
درخت ٿيل ڏسڻ ۾ اچن ٿا. تون اُنهن
درختن جي ڇانوَ جي هيٺان آهين. اکين
تي هٿ رکي تون ننڊ جا پڙدا هٽائڻ ٿي
ڇاهين، تنهنجا اڏما، تنهنجا اُمنگ،
تنهنجي ڇاڪاڻ ڇولهن ٿا مارين، تون پيدا
ٿيل سڀني جي وحڪري ۾ وڃندي ٿي رهين،
تنهن هوندي به خبر نه آهي ته تون
پنهنجي هڏن کي ولوڙڻ جي ڪوشش ڇو
ڪين ٿي ڪرين. حالتن کي سمجهڻ جي
ڪوشش ڇو ڪين ٿي ڪرين. ڇا اهو سچ نه
آهي ته تون پنهنجيءَ ڇاڪاڻ جي اڳ به
غلام هئينءَ ۽ هاڻ به غلام آهين؟

مونکي اڃا به ياد آهي ته اٽڪل ۲۵
سال اڳ جڏهن منهنجي توسان پهرين
ملاقات ٿي هئي. مان اُن وقت سائنس جي
ڊگري حاصل ڪندي ئي نوڪريءَ جي تلاش
۾ تنهنجي شهر ۾ آيو هوس، ۽ تون اُن وقت
ايلز آرٽس ۾ پڙهندي هئينءَ. اسانجي
گھر جي وڏن عي تنهنجي گھر جي وڏن
سان واقفيت هئي ۽ مان آيو به هوس ته
تنهنجي ڇاڇيءَ سان ئي. حالتن جي مد
نظر جيستائين منهنجي انٽرويو ڇوڪاري
پورو نه ٿئي، مونکي تنهنجي گھر ۾ رهڻو
پيو هو. تون پنهنجي مشڪ مرڪ ۽ اداڻن

سان مونکي پاڻ ڏانهن گهايل ڪرڻ جي
ڪوشش ڪندي هئينءَ پر مان اُن ڏاڪي
تي هوس، جنهنکي گھر کان ٻاهر اچي
گھارڻ جو انپوءَ ڪونه هو. برابر تو منهنجي
مٿان پنهنجيءَ محبت جو پرياءُ وجهڻ
ڇاهيو ٿي، پر مان جڏهن اِهو سڀ سويڪار
ڪري نه ٿي سگھيس ته تو هڪ دفعي
منهنجي پير جي مٿان پنهنجو اُگھارو پير
رکي منهنجي پير کي دٻايو به هو ۽ چرڪ
پري جڏهن مون پير هٽايو هو ته تنهنجي
اکين ۾ سُرارت ڏئي هئس. اُن وقت تون
مونکان سنڌي شاعريءَ بابت ڪجهه ڄاڻ
حاصل ڪري رهي هئين. اسين ٻئي ڪرسي
تي ويٺل هئاسين، جيڪي ٿيبل جي آمون
سامهون رکيل هيون. ٿيبل ۽ ڪرسيون
تنهنجي گھر ۾ اُن طرح رکيل هيون، جو
ڪنهنڪي ان طرح پيرن دٿاران ڇهڻ جي
ڄاڻ پوي ممڪن نه هون جئين ته مان سام
هو اُڏندڙ کان اڳ تنهنجي گھر پهچي
ويندو هوس، تون اڪثر اُن وقت گھر ۾
هوندي هئين. منهنجي عيوش آمديد
ڪندي هئين، ۽ مان گھر ۾ اچي واش وٺي،
پوشاڪ بدلائي اچي آرام سان وڃندو هوس
نه توسان گڏ تنهنجي ڪا نه ڪا سڃاڻپ
هوندي هئي. تنهنجي ممي به ٻئي مونکي
هر وقت ڇاپيندي هئي. اُن وقت تنهنجي
ڪنوارِي ڀاءُ لاءِ منهنجي اچڻ ۽ تنهنجي
گھر ۾ رهڻ هڪ رواجي ڳالهه هئي، پر
تنهنجي هڪ شادي شده ڀيڻ ۽ تنهنجيءَ

مونڪي ڏسڻ سان يڪدم سڃاڻي سگهندين ۽ تون جڏهن پنهنجو اصلي رهائش وارو هنڌ ڇڏي، مون واري شهر ۾ رهڻ آئي هئين ۽ مان تنهنجي گهر توسان گڏجڻ آيو هوس ته اُنڪي به اڄ ۲۵ سالن کان مٿي وقت ٿي ويو آهي ته پوءِ ڪيئن هوندا چهري تي اُهي جواني ۽ وارا آثار، ڪيئن هوندي ڳالهائڻ ۾ محڪمتا ۽ آواز ۾ اُتساه ۽ ٻڌندي، ڪيئن هوندو اکين ۾ اُهو غضب جو تـجـلـو، جنهنجي تون ساڪ ڀريندي هئين ۽ هيءُ سڀ وقت جي رفتار انوسار ٿيو آهي. وقت ڪنهن لاءِ به رڪجي نه بڻندو آهي، هو پنهنجيءَ مقرر ڪيل ڍار سان هلندو ئي رهندو آهي.

هيءُ سڀ ته مون پاڻ لاءِ ئي لکيو آهي، توڙ به ته ڪافي ڦيرو اچي چڪو هوندو. البت عمر ۾ تون مونکان ڪجهه سال ننڍي هوندي ۽ ائين محسوس ڪري سگهجي ٿو ته جنهن حالت ۾ سريرڪ طور مان اڄ آهيان، تون ڪجهه سالن کان پوءِ اُن حالت کي رسيندي ۽ ٿي سگهي ٿو ته حالتن جي مد نظر وقت سارو عمر جو اثر توتي اڳ ٿي ٿيو هجي. مان ائين به محسوس ڪري سگهان ٿو ته تون وارن کي خصاب هڻندي، وارن جي اڇاڻ لڪائيندي هوندين ۽ چهر تي ڪريم پاڻوڊر ۽ طرح طرح جاسينگار جا سڌن ڪر آڻيندي، پٽڊا ٿيل گنجن کي لڪائيندي به هجين، اکين تي عيڪ جي بدران ڪانٽڪٽ

لينس لڳائيندي هجين. ڀل مون جيانهنجهي هت ۾ لکڙي نه به هجي ته ڪنهنجهي هت جي سهاري جي ضرورت ڪنهن نه ڪنهن وقت وٺندي هوندين ۽ مون جيان تنهنجي خوراڪ ۽ پوشاڪ سادگي نه به هجي، ته به گهائن رنگن وار لباس ۽ چٽ پٽي کاڌن کان پاڻ کي دڙو رکندي هوندين ۽ عمر وڌڻ سان هر ڪنهن لاءِ اهو عالم آسڪار ٿي پوندو آهي. گهمڻ گهٽڻ، وندر وروھ ۽ پڙهڻ لاءِ پستڪن جي چونڊ به تون پنهنجي ارد گڙد جي ماحول سان پاڻ کي ٺڪائي ڪندي هوندين ۽ انسان جو سڀاءُ ئي ائين آهي. هو پاڻ کي بدل سڌل تي هيري سگهندو آهي.

منهنجي جيون جو خاڪو جيئن آهي، مون تيئن ئي انکي بيان ڪيو آهي، پر تنهنجي جيون جي ڪنهن به جھلڪ کان واقف نه هوندي. اُنجي گهرائيءَ جي ته ۾ ويڃڻ مون لاءِ ممڪن ڪين آهي. ائين به ٿي سگهي ٿو ته تنهنجهي ۽ آتما جي گهرائيءَ، تنهنجي دل جي گهرائيءَ کان به عميق جي گهرائي منهنجي جيون ۾ به آهي، جيون يگن جي گهرائيءَ جي رفتار تي نٿو هلي، پر يگه خود ماضيءَ حال ۽ مستقبل جون راھون آهن. وقت جون اُهي وچوٽيون انسان آنديون آهن، باقي عام طور ته زندگي صرف زمان حال جي ڌارا تي وڃندي ٿي رهي.

وقت جا ڪي گذريل ڀل يادگيرين جي

تھنِ آندر تھم

ڪيولراماڻي ڪمل ”پياسي“

محسوس ڪري، منهنجي من ۾ ويچار
آڻين.

تمام گهڻو وقت گذري چڪو آهي.
هاڻي ته منهنجي مٽي جا وار به اڇا ٿي
چڪا آهن. سرير جي چمڙي ۾ گھنج ڏسڻ
اچن ٿا. جسم ٺيل آهي. ڪنن تي توري
هوراڻ آهي. ڏندن ۾ اُهو زور نه رھيو آهي.
اکين ۾ ڪنٽرڪ جو آپريشن ڪرايل آهي
ڊاڪٽر جي صلاح ملڻ تي ھٿ ۾ لکڙي کڻڻ
جي ضرورت محسوس ڪئي اٿم. حجر مان
اڪثر ٻاهر نڪت نڪرندو آھيان. سرير ۾
نه رھي آھي اُھا چستي ۽ ڦڙتي ۽ ٻانھن ۾
اُهو پل. وقت ھو جو بوجھ ڪٿي ميلن ھا
ميل پنڌ ڪندو ھوس. اکين تي چشمو آھي
ھڪ ڏسڻ ۽ ٻيو پڙھڻ لاءِ. کاڌو خوراڪ ۽
رھڻي ڪھڻي ۾ نه رڳو نيٺ رھيو
آھيان پر اُن ۾ گھڻي سادائي پڻ اچي
ويئي آھي. مان نٿو سمجھيان ته تون ڪو

منهنجي دماغ ٿي ويچارن جا ڪوٽ
اڏجي پٽڪا آهن. هر هڪ ڪوٽ جي اندر
تڪوٽ آهي. الين جيئن ڪنھن چيز جي
مٿان مٿي ۽ جا تھم چڙھيل ھجن. مونکي
نه اهو به سمجھ ۾ ڪين ٿو اچي ته تواسان
پنهنجي دل جو اظهار ڪندي پنهنجي
هن وسنار جي شروعات ڪهڙي طرح
ڪريان. ورهيه گذري پٽڪا آهن، پر ڪي
اهڙا سيمال به هوندا آهن، جنکي وقت جي
وڏي مڙ وساري ٿي ڪين سگھندي آهي ۽
اُهو ئي ڪارڻ آهي جو اڄ هڪ ڀيرو
محسوس ڪيان ته ٿوڪي پنهنجي من جي
ويدنا کان آگاهه ڪندي، انجي شروعات
ڪيئن ڪيان ۽ آخر ۾ ڪجهه به سمجھ ۾
ڪين ايندي، هن اُپٽار جي شروعات ۾ هڪ
سال پڙهي ٿو ڏيان، ته جيئن ڪيئن به،
ڪهڙي به طرح ۽ ڪنھن به روايت سان،
جيئن تون ليک سمجهين اُنکي اُن طرح

ڪيولراماڻي، ڪمل پياسي.

عڪمات، سن ۱۰۲۹-۱۰۲۹.

۲۵ ھفتن و آڙتي سترھ ۵، ڪوٽ سترھ ۵، ڌاڙڪ ۱۲، مضمون

ستاري ۵، سن ۱۰۲۹-۱۰۲۹.

تھن جي سڌي اڪاڻي اڀار ۽ اڀار ۽ شريشا ساهتڪار سمان يو

مي تھرتو مھرتو سڌي ساهتي سوتو ۽ ھڪ ٻاوت وسڪارو طرفان

پور ٻاوت ۽ سڌي ڪوت تي.

سو ڪٿي ۽ سڪري. پھرين لھي جي ھڏي ٿان وٽان ڪول

ھري شيوا، پٽ ۲۰۲۰، سيڪٽر ۲۹، گانڌي نئو،

سترات-۲۰۲۰، ۲۰۲۰، فون ۲۰۲۰-۲۰۲۰.

نالو

پيدائش

پيدائش

پيدائش

پيدائش

پيدائش

پيدائش

آهي. راجيشوريءَ سان به ائين ئي ٿيو هو.
' راجيشوري ڪير؟ ' پاڻيا عجب
ٿايندي پڇيو.

جيرام يڪدم چرڪي ويو. سندس
دهن ۾ راجيشوريءَ جي ياد تري آئي هئي.
ان آڇيت پاڻ ظاهرِي اظهار پاتو هو. جيرام
پيو: ' راجيشوريءَ کي به پڙهن جو گهڻو
نئونق هو. مائٽن جي سمجهائڻ جي باوجود،
ٽريجيويٽ ٿيڻ تائين ته هن گهر ۾ مٽي
مائٽيءَ جي ٻالهه کي ڪو وزن ئي نه ڏنو.
پر ٽريجيويٽ ٿيڻ بعد مائٽن جو زور بار
ڏي ويو. ايس اي بعد وڌيڪ پڙهائيءَ جي
پاهنا رکڻ جي باوجود، گهر ٻولهيندي
لڪجي پيل مائٽن سندس شادي ڪرائي
ٻڌي. هڪ واپاري هو مئٽرڪ پاس! مائٽن
جو چوڻ هو، شاديءَ جو پڙهائيءَ سان ڪهڙو
اسطو آهي! گهر ور سٺو هجي، نياڻي سڪي
تجي. پئسو هجي. آخر ڇوڪريءَ کي
سڀالڻو ته رنڌڻو آهي نه؟

اها حقيقت انڪاري نٿي سگهجي.
پر اها ته ٿي زندگي ڪاڻهي. عام طور ائين
ٿي ٿيندو رهي ٿو. سوال آهي زندگي جيئن
جو. زندگي جيئن لاءِ ته، ذهني سطح تي
سماننا ضروري ٿي رهي. پاڻيا چيو: ' اُن
سبب ئي پنهنجي ڌيءَ لاءِ مونکي جوڳي
ٻولها لاءِ عرصي کان هيٺري جفاڪشي
ڪرڻي پيئي آهي.'
' توهان صحيح آه ايو. منهنجو چوڻ

جو مطلب به اهو ئي آهي. توهان ته تعليم
يافت آهيو. تعليم کي وڌيڪ توج ڏنو اٿو.
پر اوهان اهو انڪاري نه سگهندا ته اسانجي
سماج ۾ ذهني سطح جي اها سماننا حاصل
ڪرڻ مشڪل آهي يا تقدير تي مدار ٿو
رهي. ' اسانجي سماج ۾ ئي اهڙا قصا به
موجود آهن، جنهن ۾ ڇوڪريءَ کي غير
سنڌي پارٽنر حاصل ڪرڻو پيو هجي يا زندگي
ي ۾ ڪناري رهڻو پيو هجي؛ تڏهن وڃي
هنن کي پنهنجي ڪنهن آدرش جا مقصد
حاصل ٿيا آهن؛ يا پنهنجي نموني زندگي
جي سگهيون آهن. ٻي ايج ڊي ڪيل ۽
سماجڪ ڪيتر ۾ آدرش ڪڍي زندگيءَ سان
روبرو ٿيڻ وارو، موجوده دور ۾. پنهنجي
سماج ۾ ڪو ڇوڪرو ٻولهڻ... چوندي،
جيرام پل ۾ رڪجي ويو. هن پاڻي سنڀالي
ورتو. ڪٿي ائين نه ٿئي جو پاڻيا نراش ٿي
وڃي. سندس دل کي تسلي ڏيڻ ضروري
آهي. اهو سوچيندي هن وڌيڪ چيو هن
وقت ته مونکي ڪو خيال ۾ نٿو اچي، پر
مان ضرور ڌيان رکندس.
پاڻيا مسڪرايو. هو اُتي کڙو ٿيو.
چيائين: ' ناسمجهيءَ جو نتيجو پوئو
پاڻي ٿي آهي. نصيب ۾ ڪناري رهڻ
لکيل هوندس ته ڪوئي ڇاڻو ڪري سگهي! '
جيرام ڪيتري دير تائين پاڻيا جي
پنيءَ طرف نهاريندو رهيو.

۽ ڀٽڪ پنهنجي سامهون اينائي ڄڻي. توهان کي
عجب لڳندو، ته ٻئي هڪ ٻئي کي ڪهڙي
نالي سان سڏيندا هئا.

’ڪهڙي نالي سان‘ پائيا پڇيو.

’ڪامريڊ جبرام پڇيو. ان پٺيان جي

سندن ڀاونا هوندي ڄڻي ساڻي ۽ طور سڏ
جي، پتي يا پتني ۽ طور نه.

’واه، پائيا پڇيو.

جبرام پڇيو، ’اهڙو ٻيو مثال ڏيانو.

منهنجو هڪ ٻزر ڳم دوست آهي مڪرند دوي

اوج ڪوئي ۽ جو ذهين ڪوي آهي. پنهنجي

ذهني سطح تي هن ڪنوارو رهنج بستر

سمجهو. ’نونيت‘ ڊائيسٽ جي سڀاڊڪا

۽ مشهور ليڪڪا آهي. ڪنونيڪا ڪا پڙيا.

پنهنجي رچنائن ۾ هميشه سماح جون

ڪڪنيون رسمن ٿوري، نئين سماح جو

نرمال ڪرڻ ۽، سوچ جا ائٽم ڇوڙي،

پالڪن ۾ ڇلڇل مچائي ڇڏيندي ڄڻي. اهو

سڀ اديبا جي عيشت ۾ صرف لکڻ خاطر

لکڻ نه هوندو هو. ذهن جي اندرين تنهن مان

صداقت جو آواز هوندو هو. پنجاه سالن جي

عمر ۾، هن سنڌ سالن جي مڪرند دوي سان

دواهه رڇايو. پنهنجي گڏجي، مٿانگر ڇڏي هڪ

ڳوٺ وڃي وسايو. وصال زمين تي هڪ آدرش

بستي ڪڙي ڪرائي. ننڍي ڳرام مقصد ۽

آدرش جي خاصيت ۽ زندگي ۾ ڪنوارا

رڃيا. آخر ۾ اهو سٺو ٻوٽو ته گڏجي

ڪري.

وري جبرام ئي پڇيو، ’منهنجي ڇوٽ

جو مطلب اهو ڪونهي ته ڪو اهڙي

زندگي اينائڻ ئي سوشل ورڪ آهي. مطلب

آهي مثال جو. اهڙا مثال ڪيترن ڪيترن ۾،

غير سنڌين ۾ ڏسڻ ۾ اچن ٿا. پوءِ اُهي ڇاهي

غريبن جي شيوا جا ڪم ڪن ڇاهي شهر

جي واڌاري ۽. مريضن جي شيوا ڇاهي

ڇاهي مٿي منڊل، يا ڪو ڇهت. اسان وٽ

مٿي منڊل جي نالي ڪهڙا شيوا ڪا يا

جوڙجڪي ڪم ٿيندا آهن! لوڪل مٿي

منڊلن جي وسيع دائرن کان، اوهان ضرور

واقف هوندا.

’اوهانجي ڳالهه صحيح آهي. انهن

غير-موضوع حالتن جي ته مستجابو آهي.

ڇوڪري آدرش کڻي اهڙي ڪم ڪن ٿا

زندگي بتر ڪرڻ ڇاهي ٿي، ان سبب اهڙي

ڦيلڻ جو ساڳي ٿوليندي مان....

’توهان لکي پيا آهيو...! وڃي

ڪٽيندي جبرام پڇيو، ۽ بعد هڪو ڪنڊي

پڇيو، ’سائين، اڃا ئي ته مشڪلات آهي.

سنڌين بن ڳالهين ۾ وڪاس ڪيو آهي پڻو

۽ تعليم. تعليم يعني، اکر جي بيان.

سرنيلڪيٽ. مٿي ماڻهي ۽ سرنيلڪيٽ.

ان ضرورت سبب تعليم جو ڳهڙ ٿيو آهي،

ڇاهن سبب نه. مئٽرڪ ڪندي ٿي،

ڇوڪري ۽، مٿي ڳولڻ شروع ٿي ويندا

آهي. مٿي مٿي، ان ڀتاريءَ جي ڀرت

تائين، ڪاليجي تعليم ڏياري ويندي

ٺا ۽ گهڻا ڇوڪرا. تعليم جو دائرو وڌي ويو هي. گهڻا تعليم يافت آهن. پر سندن اُٿرو ٿوٽ، ڏيڪاءُ ۽ پئسي جي آسپاس رهيو هي. ڪيترا عملدار ۽ پروفيشنل پنهنجي فيلڊ ۾ ڇاهي ڪامياب رهيا آهن.

پر ذهني طور صحيح ٻالھ آهي، ميرام چيو، ”پنهنجي فيلڊ ۾ ڪاميابين جي ٿانءِ ۾ ذهني طور جيتامڙا بڻجي رهيا هن.

سماج جي وچ ۾ رهندي توهان کي بئري پڙهائيءَ کان اڳ، سوچڻ گهربو هو ووندي جيرام اوچتو ڇپ ٿي ويو. هنجي ندر ۾ ڪو ڊپل درد اُڀري آيو هيس. کيس داد اچي ويو، سندس ڪٽنب جي ٽي هڪ بٺ، راجيشوري ايسر اي ۾ فرسٽ ڪلاس ڀيندي هن اڃا پڙهڻ جي ڇاهڻا اظهاري ٿي. ڪا نوڪري ڪري انسان گڏ، وڌيڪ وڌيڪ گيان حاصل ڪرڻ جي سندس خواهش هئي. پر مائٽن جو چوڻ هو، هاڻ وڌيڪ پڙهائي ڪهڙي ڪر جي! عمر به مڙهي ويندي ته اهڙو ڪو ڇوڪرو به ملڻ شڪل بڻجي ويندو.

جيرام پنهنجي راءِ ظاهر ڪندي سندس وڏن کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي هئي ته پڙهڻ جو شوق اٿس ته پڙهڻ يوس نه. نوڪري ڪندي ته پاڻ هوشيار به ايندي. اڄ ڪالھ نوڪري ڪرڻ ۾ ڪو عار ڪونهي.

”برابر آهي.“ مائٽن چيو هيس، ”تون سمجهين ٿو ته اهي ڇوڪريون هوشيار ٿيڻ لاءِ نوڪري ٿيون ڪن؟ جيسيتائين ڪو ور گهر ملي، نوڪري ڪن ٿيون. ڪنڪي مجبوري نوڪري ڪرائي ٿي. ڪي اکر شوق کان نوڪري ڪن ٿيون ته صرف ان لاءِ جيئن ٺاٺ بان سان رهي سگهجي. شادي ٿيندي نوڪري ڇڏي ٿيون ڏين يا ڇڏايون ٿيون وڃن. اکر شادي بعد به ڪي زالون نوڪري ڪن ٿيون ته ان پٺيان به ڪا مجبوري هوندي آهي يا شوق پورائيءَ جي خواهش، ڪو مقصد نه!“

جيرام، ڀاتيا طرف نهاريندي چيو: ’ڪنهن آدرش يا مقصد لاءِ جيون ساٿي ڳولڻ، آهي ته مڪڻ جي شين پچائڻ. مسٽر ڀاتيا، مان توهانجي ڌيءُ جي ويچارن جو قدر ٿو ڪريان. اهڙا قصا مون غير سنڌين ۾ ڏٺا آهن. منهنجو هڪ دوست هو، برهمڻ. ڪاليجي ڏينهن کان ئي ڪي آدرش کڻي گهمندو هو. يودان جي هلچل هلي ته گهري پيو سوشل فيلڊ ۾. پڌ ياترائون ڪيائين ۽ بعد سرويڊيه جو ڪم ڳولڻ ۾ وڃي اڻ پڙهيلن کي پڙهائڻ شروع ڪيائين. صرف سندس ويچار ۽ عمر ڏسي، هڪ گريجوئيٽ ڇوڪري سندس جيون ساٿي بڻجي ويئي. تن ڏينهن ۾ هن ڪم جو، اڄ جيان سرڪار جي ايتري پٺ پراڻي نه هوندي هئي. نه سھولتيون، نه پرچار، نه ايترو خرچ. غريبي

هن ٻي ايج ڊي جي خواهش رکندڙ هڪ
نياڻيءَ جي تصور مان ٻاهر نڪتو هو. هن
ته سمجهيو هو، وڌيڪ تعليم يافت هوندي.
بس ايترو ئي. ان حالت ۾ به پريشانين
رحن ٿيون. هن ورڇ ان کان به گهري ڳالهه
ڪئي.

پاڻياڻي وڌيڪ ڄاڻ ڏني، ”منهنجي
ڌيءُ کي آدرش پالي رکيا آهن. ان سبب
ٿي هن سوشل لاجيءَ جو سبجڪٽ پسند
ڪيو هو. صرف ڊگري وٺڻ لاءِ نه، فيلڊ ورڪ
ڪرڻ لاءِ به. شعر جي ڪيترن طبقن جو هن
اڀياس ڪيو هو، ته ڳوٺن جو معنائو به. هوءَ
سوشل ورڪ ۾ گهرڻ ٿي چاهي. ان لاءِ، ان
قصر جو ٿي جيون ساڻي.

هاڻ خیرام کان رحيو نه ٿيو. هن چيو:
”پوءِ ته ساڻين، عمر چڙهي وڃڻ کي ڏوهه
نه ڏيو، چڙهندي ٿي. آدرش ڪٿي سوشل فيلڊ
۾ ڪم ڪرڻ جو حڪم ڏنو هو. ان ۾ غور ٿيڻ
به شامل هون. سنڌين ۾ به اهڙا مثال هئا.
پر هاڻ، حال ته ڳڙو گنجو سوشل ورڪر آهي.
نالو هي السام. عهدي جي ٿڪ ۾،
ڪرسيءَ تي موه ۾. سياست جي اوڻ ۽
خاملا هن سرتون رهيون آهن. آدرش
ڪٿي توشاڻي چوڪري مان نٿو سمجهان،
ته ڪو ڪامياب وڃي سگهندي، يا ڪو جوڳو
ساڻي حاصل ڪري سگهندي.“

ان ميڪاٽ جي حل لاءِ ئي ته توکان
کان منهنجي مدد وٺڻ آيو آهيان. ٿڌا ٿڌا

جیرام، سندس نظرن جو پيچو ڪندي ڏٺو،
ڏيکاريو هن ماڻهن ۽ شاوڪار گهر ۾ ڪٿي
به، ڪنهن به ڪتاب جو وجود ڪونه هو!
ايتري ۾ سٽس چيو. ”اڄ ڪالهر ته
مت مائٽ به پنهنجن کي ياد نٿا ڪن.
حرڪو پنهنجي ۾ پيو آهي.“ ۽ بعد، ليه
طرف منهن ڪري چيو هٿائين، ”ڪنوار،
رنڌڻي ۾...“

پرستائين ليه رنڌڻي طرف رواني
ٿي چڪي هئي.
جیرام اُتي کڙو ٿيو. چيائين،
”مهرباني، مان هاڻي هٿان، امان!“

جیرام جي من ۾ اُڏاسي ڄاڻجي
ويئي. هن پاڻيا طرف نهاريندي پڇيو،
”پاڻيا صاحب، اوهان مون وٽ آيا ان لاءِ
مهرباني. پر نه اسانجي پالڻ وافييت آهي
۽ نه منهنجو هن قصر جي ڪم جو دائرو.“
ڄاڻان ٿو. پاڻيا چيو، ”مان سڀ وسيلو
آزمائي چڪو آهيان مٽريج بيورو، اخبارن
۾ اشتعار. توهانجي سڃاڻپ جو دائرو وسيع
هئڻ سبب، رڳو، اگر اوهان ڪا مدد ڪري
سگهو.“

رسيانس نه ملڻ جو سبب ڪهڙو آهي!
برابر پڇيو.

”منهنجي نياڻي ٻي ايج ڊي ڪيل
۽ سوشل لاجيءَ ۾ ۽ روشيه جي فيلڊ
۾.“ پاڻيا چيو.
اڃا

ڇا؟

’ڪو فائدو؟‘ ڀاڻس سامهون کان سوال پڇيو هئو.

ذهن تي ترې آيل ان ياد مان ٻاهر نڪرندي جيرام ليلا جي سسُ جي سامهون نهاريو هو. جنهن هنکان سوال پڇيو هو: ڏي ڏٺن کي وري اهڙو شوق ڪهڙي ڪم جو؟ جيرام سسُ سامهون نھاري، ڀل ڀر خاموش ٿي ويو هو. بعد ٻڌل دل سان، ڀر سمهتيءَ جي لڪڙي ۾ چيو هئائين، ’صحيح ڳالهه آهي، امان!‘

’نه ته وري ڇا، ڏسو نه.‘ سسُ، جيرام کي چيو: ’سڄي سون سان سٺي پٺي آهي. ڀڳوان جي ديا آهي. ڪا ڪمي ته آهي ڪونه گهر ۾. نوڪر ڇاڪر آهن. زال زائغان کي ڪو قصا ڪتاب سونهن به ڇا؟‘

ليلا اچي ويئي. هن ٽيبل تي ناشتي جي پليٽ ۽ چانهه جو ڪوپ رکندي سڌو جيرام جي اکين ۾ نهاريو هو. جيرام کي لڳو هو. ليلا جي ظاهري اکين جي پٺيان، پردي پٺيان، ڪا ٻوڏ سمايل هئي. جيرام، ليلا کي ڏيڻ لاءِ سندس پسندگيءَ جو خاص ڪتاب کڻي آيل هو. هن اهو ٽيبل تي رکي ڇڏيو هو. هاڻ هن، چانهه جو ڪوپ پنهنجي اڳيان وڌائڻ سان گڏ، اهو ڪتاب به پاڻ طرف سيري ڇڏيو. چانهه جو ڪوپ رکڻ لاءِ جهڪيل ليلا، هاڻي مٿي نهاريو ۽ بعد، ديوارن طرف نگاهون گهمايون.

ڪلندي چيو هيس: پر توکي شايد ماءُ آسپس ڏني هوندي. ودوان ٿيڻ جي! جيتوڻيڪ اهڙي آسپس ڏيندي مون اڃا ته ڪنهن اتان ٻڌو ڪونهي!

ليلا ٽھڪ ڏيندي چيو هو، ’مونکي ۱۹۱۰ شايد ڪن ۾ اها آسپس ڏني هوندي.‘ ان بعد گهر ۾ ليلا جي مٿي مائٽيءَ جون ڳالهيون شروع ٿي ويون هيون. ليلا جي سندس اڇا هئي ته هوءَ پي ايڇ ڊي ڪري. سندس پيءُ به رزامندي ڏيکاري هئي. پر ان جو چوڻ هو، عمر ڇڙهي ويندس ته وري ٻو گهر به نه ملندو.

۽ جڏهن سندس مڱڻو طءُ ٿيو هو، ته جيرام، ليلا جي پاءُ کان تغصيلون پڇيون. مون. هن ٻڌايو هيس، ’بنگلو اٿن، وڏو ٻار اٿن، اُٿڻي وهڻي سٺي اٿن، ليلا خوش ندي.‘

جيرام پڇيو هيس: ’جنهن ننڍي ۾ ۾ ليلا ويندي، اتان جي هلت ۾ فرق هوندو؟‘

’هو پڙهيل آهن‘ ڀاڻس چيو هو.

’ڇوڪرو ڪيترو پڙهيل آهي؟‘

’مئٽرڪ آهي!‘

’پر ليلا ته ڊبل گريجوئيٽ آهي!‘

ڀاڻس کلي چيو هو ’ليلا کي ڪو نري ته ڪرڻي ڪونهي، آخر ته گهر اٿو اٿس.‘

’پڙهائيءَ جو شوق اٿس، اُنجو

اُنجي سلسلي ۾ ٿي پڇيو هئائينس:

”مائٿياڻي ٿئي؟“

جيرام چيو هو، ”نه امان، سندس پيڪن سان رستو هو، ته ليءُ ڪي به سڃاڻان.“

’پاڙهيندا هئس ڇا؟‘

”نه، کيس ڪتابن جو شوق هوندو

هو.“

مليس ڏي ڏٺي ڪي وري اهڙو شوق

ڪهڙي ڪم جو؟“

جيرام هڪو ٻڪو ٿي ويو هو. کيس

ياد آيو ته ليءُ ڪي هميشه پسند ٿي ڪي

ڪتابن جي ڇاڪ هوندي هئي. ايس اڀ

ڪرڻ بعد هن هڏن پي ايج ڊي ڪرڻ ڪي

سواش ماهر ڪئي هئي ته، هو ڏاڍو خوش

ٿيو هو. هن چيو هيس: شاباس ليءُ، مان

ڪنهن سنڌي ڇوڪريءَ جي وائان اهڙي

سواش نه ٻڌي آهي؛ ۽ بعد مزاق ڪندي

چيو هئائينس، ڇوڪري ته ڇا، ڇوڪري

۽ به هئي ته زالين صرف هڪ قسم جون

ٿي آيسون ڪنڊيون آهن.“

ته، ليءُ پڇيو هئس.

’ڌنوان ٿي ڇو ڇو ٿي؟‘

آيس ڪنڊيون هي لک لهندو، جنڊون ۾

ٿيندو، ڪروڙ ڪمائيندو، ڪليڪٽر

ٿيندو.... اُنجي پٺيان جي پاونا صرف

ڌنوان ٿيڻ جي هوندي آهي.

ليءُ ڪي ويڻي هئي. جيرام به ڪندي

ماڊرن فرنيچر، ڀرڻ تصويرن سان سينگاريل. هن پنهنجي واقفيت ڏني هئي، جيتوڻيڪ کيس ڪوئي سڃاڻندو ڪونه هو. سپاويڪ هو. گهر جا ڀاتي پهرين ته سندس منهن تڪڙ لڳا هئا. سو شهنشاهه خاطر کيس وهڻ لاءِ چئي ليا ڪي سڏ ڪيو هو.

ليءُ رنڌڻي مان نڪري ڪري جيئن

ٿي ڊرائنگ روم ۾ آئي ته، بيچي ويئي

هن رڻو ڇاڻي تي ليڪ لاک ڪيو. مٿي تي

رکيو، ۽ خاموش بيٺي رهي.

ظاهر هو ته هو اُن پشيمانيءَ ۾ هئي

ته ڪهڙن اکرن ۾ ۽ ڪيئن سندس آڃيان

ڪري. جيرام خود اُتي بيٺو ۽ پڇيو

هئائينس ”ڪيئن آهين ليءُ؟“

”خوش آهيان، وڃو. هتي ڪيئن

اچڻ ٿيو آهين؟“ هن پڇيو هو.

جيرام چيو هو ”ڪم سان ئي هن شعر

۾ اچڻ ٿيو ته توهان ملڻ تي دل ٿي.“

”وڃو، مان پانهه ٺاهي اچان“ چئي،

ليءُ رنڌڻي طرف هلي ويئي.

هيءُ ساڳي ليءُ هئي، هڪ چُست

ٿڌي، چٽولي. هر ٻانهه تي سوال ۽ هر سوال

تي جواب. جهونجهت جو رواج اڄ پئي

نڪري ويو آهي، پر لڳو، اڃا هو هڪ

آزاديه سَونڌت ۾ هئي.

ليءُ جي سَونڌت وڌي آئي. ”توهان

به“

غير وهنوارڪ شخص

جینت ریلواڻي

پهچاڻي. هو ائين نٿو ڪري سگهي. ڇڻبو ته غير وهنوارڪ شخص کيس ايتري به ٻيٽ نٿي پوي ته اسانجي سماج ۾ وڌيڪ پڙهيل عورتن جو نه صرف ڪو آدر يا قدر ڪونهي، پر اُلتو ڄڻ بوجو آهن. پاڻيا پاڻ تعليم يافت لڳي ٿو. ٿي سگهي ٿو، هن تعليم کي وڌيڪ اهميت ڏني هجي ۽ اولاد کي به وڌيڪ تعليم ڏياري هجي. ٿي سگهي ٿو، سندس ڌيءُ جو تعليم ۾ ايترو چاهه هجي.

جيرام کي من ۾ ٿيو ته هو پاڻيا جي قدرشناسي ڪري. کيس شاباسي ڏئي ته هن ڌيءُ کي به ايترو پڙهايو آهي. پر پوءِ سندس ڌيءُ کي به ڇا، ليلا وانگر زندگي ڪاٽي پوندي!

ڪيترا سال ٿي ويا؟ شايد ڏهاڪو ڏيڍ! اُن شهر ۾ وڃڻ سانگي کيس ليلا سان ملڻ جي دل ٿي آئي هيس. وڏو شاهي بنگلو هو.

ڳالهه بلڪل عام هئي. معمولي به. جيتوڻيڪ جنهن قسم جو ڪم جيرام سامهون رکيو ويو هو، هو اُن ڏانوَ جا ڪم ڪندڙن مان ڪونه هو. پاڻيا نه ڄاڻ ڇا سوچي ڪري ۽ ڪهڙي اُميد رکي ڪري جيرام وٽ آيو هو، سو ته چئي نٿو سگهجي. پر جيرام ايترو ضرور محسوس ڪيو ته پاڻيا ضرور ڪا شئي تقاضا رکي هن وٽ آيو هو. هڪ وار ته دل ۾ آيس ته چئي ڏيس ته منهنجو سوشل ورڪ جو دائرو ڪو مائٽيون ڪرائڻ ڪونهي، ۽ نه ڪو مان پٽ آهيان؛ پر جنهن انداز ۾ پاڻيا، هن وٽ اچي پنهنجي تقاضا اظهاري هئي؛ هو گهڙي پل چپ ٿي ويو هو. پهرين رد عمل بعد کيس لڳو ته هي شايد ايترو مجبور ٿي ويو آهي جو سڃاڻپ نه هوندي به، هِنسان ملڻ آيو آهي. پهرين دفعي اِن حالت ۾ ڪو رُڪو جواب، ڪنهن مجبور دل کي شايد ٺوڪر

جینت ریلواڻي.

لاڙڪاڻو، ۱۹۲۶-۹۰۲.

سنڌي ۱۲، گجراتي ٻوليءَ ۲۹، هنديءَ ۲.

مرڪزي کاتي دهليءَ، گجرات سنڌي ساهتيه اڪادميءَ ۽ سنڌي

اڪادمي دهلي طرفان ۱۵ هزارن جو، ۽ ڪيترن سنڌائين طرفان سمنان.

سمپادڪ، گرجر سنڌو هفتيوار، اربنڀر انگريزي، گجراتي ماحوار اخبار

نويس، ڪالمنسٽ.

۹/۲، شاستري نگر، گردوار جي پٺيان، راجڪوٽ-۲۶۰۰۰۱.

نالو

جنم

ڇپايل ڪتاب

انعام

پيشو

پتو

فهرست

کهاڻي

- جينٽ ريلواڻي / غير وهنوار ڪ شخص / 5 • ڪيولراماڻي ڪمل
- ’پياسي‘ / تهن آندر تھ / 12 • هولارام هنس / ڪارو ڏاڳو / 19
- ڪماري ايشوري جوڻواڻي / مڪنا / 22 • ارڃن ڪرپالاڻي / مهر
- هڪ صحيفي فيصلو تي / 25 • نند لال پرسراماڻي / فيصلو / 31
- ڪملا بتاڻي / آمڙ جو عقص / 38 • راڌا ڪشن چانڊواڻي / سڀ
- کان جهوني سڀيتا جو وارث / 43 • سشيل موڻواڻي / وديشي نهنن /
- 48 • موهن واسواڻي / ستارا / 55 • گرڌر لوڪرام ڏوڏيجا /
- مڌر ماڌو مونجھاري / 62 • ايم. ٽي. ڀاڻيا / ريشما / 69
- ڀڳونتي لچمن ڪڪڙيجا / وصيعت نامو / 73 • سروج گوپال
- پارواڻي / جيون سنڌيا / 76 • لکو پهلواڻي / پڇتاءَ / 80 • جيوٽ
- ڪيسواڻي / نئون پيار / 83 • ديوي بي نانگراڻي / نزاکت رشتن
- جي / 86 • ڪنڀيو ملڪيرام نوتاڻي / ورسِي / 89 • شريمتي ديا
- لکي جشنواڻي / زندگانيءَ جا رهيل ۽ پل / 91 • هيرانند سڪيجا
- / ديش جي سپاهيءَ جو انت / 96 • پورن لال ٽهلياڻي / سلو
- پيار جو / 101 .

رہاٹ

کھاٹی

سوچ ويچار.....

ڪنهن به چوڪريءَ يا عورت جو ست سيل ڏسي حڪم وٺان
مان نڪريو وڃي ته هيءُ ته ڪا سڀتا آهي. سڀتا راجا جنڪ جي
ڌيءُ هئي. شري رام سان واده ڪري راجا دسرت جي ننهن تي
آئي. رام سان گڏ بنواس ۾ ويهي ٿي ۽ لنڪا جي راجا راوڻ جي بند
۾ رهي ٿي. راج گهراڻي ۾ پلجڻ ڪري هن سڀ سڪ ڏنا. اُن ڪري
لنڪا پتي راوڻ جي بند ۾ ڪا اهڙي ڳالهه، طعام، ڪپڙو، پھراو،
ڳهه ڳٺو، مٿيو وغيره کيس نه مليو هوندو جنهنجو هن پنهنجي پتاراجا جنڪ وٽ يا ساعري
ڳهر راجا دسرت وٽ انجو آئندو نه ورتو هجي.

ٻئي طرف مارئي، غريب مارن جي ڌيءُ، ٿر جي بريتڻن جي جھوپڙين ۾ رهندڙ، سرديءَ
۾ لڏ جي جھوڪن ۽ گرميءَ ۾ لڳن جي لهن جي لوسائيل ڪئي جي پھراءَ ۾ رهندڙ، پڪا
پيرون، ڀسون ۽ ڏوٽرا کائيندڙ، هڪ حاڪم وٽ اچي ٿي بند ٿئي ۽ کيس اُهي طعام، ڪپڙو،
ڳهه ڳٺو، مٿيو ۽ سينگار ڏنا وڃن ٿا جيڪي هن سڀني ۾ به ڪڏهن تصور نه ڪيا هوندا، اُتي
هوءَ هر ڪم هاريءَ ته ڪا وڏي ڳالهه ڪانهي پر تنهن هوندي به هوءَ اڄ هي اڳيان نٿي مُڪهي،
هر ڪم نٿي هاريءَ ۽ انهن کي لڪرائي ٿي ڇڏي.

هاڻ سوال آهي ته سڀتا جو تياڳهه وڌ يا مارئيءَ جو تياڳهه معان؟ مونکي ڪي سڀتا مانا عي
مهانتا کي گهٽائڻ جي ڪا پاونا ڪونهي.

هيءُ سوال پالڪن جي زير ويچار لاءِ ڇڏجي ٿو. اسانکي پالڪن جي رابين جو انتظار
رهندو.

سلامتراءِ ڳرباڻي

سمپادڪ

معيار ڇا آهي؟ ملهن، فاصلن ۽ سوچنائن جي تيز وهڪري
جي دشا طئي ڪرڻ جنهن دور ۾ لڳاتار ڏکيو ٿيندو ويندو هجي
اُن دور ۾ معيار جي ڳالهه تعجب جهڙي لڳي سگهي ٿي پر جيئن
سڄ هميشه سڄ ئي رهندو تيئن ملهن ۽ معيار جا ماڻ به قيامت
تائين دائمي رهندا. ڀلي ضرورتن جو دٻاءُ ڪهڙا به اِشارا ڏي پر
سڄ، ايمانداري، نٽڪنا وغيره هر دور ۾ جيئن هئا تيئن رهندا
وقت جا دٻاو پرم پٽدا ڪري سگهن ٿا پر سڄ ڪڏهن تريءَ
پٺيان لکيو آهي ڇا؟

۱۹۹۷-۹۸، ۱۹۹۸-۹۹ ۽ هاڻي ۱۹۹۹-۲۰۰۰ واري رهاڻ سان واسطو سمپادڪ منڊل جا
سڀ ميمبر لکڻ ۽ پڙهڻ جي دنيا ۾ ڀلي ڀانت جاتل-سجائڻ آهن. سنڌيءَ جون گهڻي ڀاڱي
سڀ اخبارون/مخزنون پنهنجي سمپادڪ جي رچنائن کي ڇاپينديون رهيون آهن پر رهاڻ ۾
سмпادڪ منڊل جي ڪنهن به ميمبر ليکڪ جي ڪا رچنا نظر نه ٿي اچي. سنڌيءَ جا پالڪ ۽
ليکڪ ته اِن بنسبت سوال کڙا ڪندا ٿي رهيا آهن، اڪادمي ۽ جا پنهنجا ڪجهه ميمبر پڻ اِن
مدعي تي مختلف ويچار ظاهر ڪندا رهندا آهن. سمپادڪ منڊل جا ميمبر پاڻ به ڪڏهن
ڪڏهن ڪجهه محسوس ڪندا رهيا آهن ته پنهنجي نظر ۾ مقبول سندن ڪا معياري رچنا
رهاڻ ۾ شامل ٿيڻ گهرجي. معيار ۽ مله ڪنهن به ذر تر اشتري هٿن ۾ دريودن کان سواءِ ٻيو
ڪجهه نه ٿا ٿي سگهن. ليکڪ پنهنجي رچنا سان ايترو جڙي ٿو وڃي جو پنهنجي رچنا جي
پاڻ ڪٽ ڪرڻ جي حالت ۾ هو نه ٿو رهي. هونئن به رچنا سمپادڪ جي ڏش پڪش فيصلي
مان لنگهي جڏهن عام پالڪ جي درٻار ۾ ٿي پهچي، اُن جي صحي ڪٽ ۽ سمالوچنا تڏهن ئي
ٿي ٿئي. ته پوءِ موه ۾ ڦاٿل ليکڪ کي سمپادڪ جي روپ ۾ پنهنجي رچنا کي پنهنجي ۽ ٿي
مخزن ۾ شامل ڪرڻ جي ڳالهه صحي ڪيئن چئبي؟ سوال سنڌيءَ جي سڃاڻ پالڪن ۽ ليکڪن
جي ويچار جي گهر ٿو ڪري.

راجستان سنڌي اڪادميءَ کي سڀني جي اڪادمي، سڀني لاءِ اڪادمي مڃي هائڻ جي
ڪوشش اسان ڪئي آهي. پروگرام هجن، چٽا پيڻيون هجن، انعام هجن چاهي ”رهاڻ“ ۽
”سنڌو دوت“ ۾ شامل رچنائون هجن، اسان جي پرپور ڪوشش ڏش پڪش رهي ڪم کي
ڳٽي وڌائڻ جي رهي آهي. شايد اِن ڪري سنڌي سماج توڙي سنڌي ساهت ڪارن ۽ سنڌي
ريس جو اڪادميءَ کي پرپور سهيوگ ۽ آشيرواد مليو آهي. سنڌوش جي ڳالهه آهي ته اِهو
ظريو اڪادميءَ کي سرڪاري ادارو مڃي پاڻ کان الڳ سمجهڻ جي پاونا کي گهٽائي سگهيو
هي. موجوده دور ۾ سنڌي سماج لاءِ اڪادميءَ جو اِهو نظريو ۽ اڪادميءَ لاءِ سنڌي سماج جي
ڪا پاونا ضروري به آهي. لائق تي ليکڪ نه ۽ اڻ لائق جي ڀُٽ پراڻي نه، اِهو سڌانت هر ڀل
مان جي سامهون رهيو آهي. رهاڻ لاءِ رچنائن جي چونڊ ڪرڻ وقت به اسان اِن سڌانت تي
مل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. رهاڻ ۾ شامل ٿيل رچنائن تي توهان جي رد عمل جو سان
ب انتظار رهندو.

رهاڻ

راجستان سنڌي لکاءَ سڀني
طرفان سڳ ڀري سوکڙي

سنڌي وياڳ

فهرست

سمپادڪيءَ جي بحاني ڪجهه سوال....

سوچ ويچار

1

ڪهاڻي

105

ڪويتا

163

مضمون

277

ٺاڻڪ

راجستان سنڌي اڪاڊمي

۱۹۹۷-۲۰۰۰

اڪاڊميءَ جا عهديدار

پڳوان اڙلاڻي (صدر)

رميش گرساڻي (نائب صدر)

سلامتراءِ گرباڻي (خزانچي)

حسانند جيلاڻي (سيڪريٽري)

ڪاروباري ڪاميٽيءَ جا ميمبر :

ڊاڪٽر جي. ٽي. پٽ (جئپور)، ٻريوڊاس ڀوجا، (اُديپور)، راڌاڪشن چانڊواڻي، (بيڪانير)،
ستيش موڀڙي، (ڪوٽ)، سریش بھلاڻي، (اڄمير)

جنرل باڊيءَ جا ميمبر :

ڪنڊيا لعل اگلاڻي، (جئپور)، ڪشنچند سڪاڻي، (ڪشنڳڙهه)، گچيندر ريجھواڻي، (جئپور)،
گوبند رامڻاڻي، (جئپور)، گيانچند سڪاڻي، (بالوترا)، ڪشن رتناڻي، (ڪوٽ)، ڊاڪٽر ڌرمون
لوڻاڻي، (اڄمير)، ڊاڪٽر پڳوانداس ڀاڳڙتا، (اُديپور)، موھن ”اُداسي“، (جئپور)، ريوچند
اڏو وڪيت، (جوڌپور)، ڊاڪٽر شيل مولواڻي، (اڄمير)، هريش ديوناڻي، (جوڌپور)، هريش
ڪرمچند اڻي، (جئپور)، هري بالچند اڻي، (الور).

حسانند جيلاڻي، سيڪريٽري راجستان سنڌي اڪاڊمي، جي-۷، سياش مارگ،

سي اسڪيم، جئپور-302001 طرفان شايع

ڪمپيوٽر ٽائپنگ ۽ سيننگ : ڪشور رويچند جيئاسداڻي، 61، عواس جي ڪا باغ، درگا پور، جئپور-302018، فون 652481
ٽائپنگ ۽ معيشت پرنٽنگ : ايشيا پبلشرز، 231، دادو مارگ، برڪت ڪالوني، ٽولڪ لائڪ، جئپور-302015، فون 671647 (SL 591328(R)

۱۹۹۹-۲۰۰۰

راجستان سنڌي اڪادمي
طهران سرڪس پوري سوکڙي

مکيه سمپادڪ

پڳوان انقلابي

سَمپادڪ

سلامتراءِ اوچيرام گرباڻي
ڪنڊيا لعل آڱناڻي

راجستان سنڌي اڪادمي، جڳپور

جي-۷، سڀاش مارگ، سي اسڪيم،
جڳپور-۲۰۲۰۱ فون ۽ فئڪس 381399 - 0141

साल 98-99, राजयोगिनी दादी प्रकाश मणी खे 'सिधु रत्न' दिनो वियो, सम्मान वठदे दादी हृदयमोहिनी

साल 97-98, भारतीय प्रशासनिक सेवा जे अधिकारी एम-डी कोरानी खे 'सिधु रत्न' सा सम्मानित कदे सासद सुरेश केसवानी

24 मई, 98, अजमेर म समितियुन जे सम्मेलन जे पाके ते राजस्व मंत्री किशन मोटवानी जो स्वागत कदे सलामत राय गुरवानी

14 अगस्त 99 सिधु रत्न दि-स ते राज्य महिला अयोग जी अध्यक्ष भवती इन्द्रा कपूरिया गुजरात उडुलि

27 जून 99, उदयपुर मे राज्य स्तरीय सिधो पंचायत सम्मेलन म खनिज मंत्री हीरालाल इन्दौरा जो सम्मान कदे अध्यक्ष भगवान अटलानी

20 जुलाई 97, जयपुर म समितियुन जे सम्मेलन जे पाके स! अतिथि शांति साल बपलोट जो स्वागत कदे अध्यक्ष भगवान अ